MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın İzinde

Yapı Kredi Yayınları

Kayıp Zamanın İzinde

Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde

Kitap 2

Marcel Proust

Fransızca aslından çeviren: Roza Hakmen
Şiir çevirileri: Ahmet Güntan

Yapı Kredi Yayınları

Marcel Proust

10 Temmuz 1871'de Auteuil'de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkini 1881'de geçirdi. 1890'da Hukuk Fakültesi'ne ve Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydoldu. Aynı yıl Maupassant'la tanıştı. Arkadaşlarıyla birlikte Le Banquet yayınlarını kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893'te, Swann'ınBir Aşk'ının "eskizi" olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894'te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust, babasıyla birlikte, Dreyfus yanlıları arasında yer aldı. 1895'te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898'te Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola'nın "J'accuse" adlı açık mektubu L'Aurore gazetesinde yayımlandı. Proust 1908'de büyük yapıtını (Kayıp Zamanın İzinde) yazmaya koyuldu. 1914'te Guermantes Tarafı'nı Grassef'ye hazırlamaya başladı. 30 Kasım 1918'de Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde yayımlandı. 10 Aralık 1919'da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 30 Nisan 1921'de Guermantes Tarafı II ile Sodom ve Gomorra yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard'a Sodom ve Gomorra II ile Sodom III'ün elyazmalarını verdi. 1922'de Mahpus ile Kaçak (Sodom III) daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, Ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürre izledi. Yazar, 18 Ekim'de öldü.

Roza Hakmen

1956'da İzmir'de doğdu. 1974'te İzmir Amerikan Kız Koleji'ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Başlıca çevirileri: Ernest Hemingway, Çanlar Kimin için Çalıyor; Mario Vargas Llosa, Kent ve Köpekler; Nina Berberova, Eşlik Eden: Soneçka Antonovskaya; Juan Benet, Madrid'de Sonbahar; Oscar Wilde, De Profundis; Marguerite Duras, Mavi Gözler Siyah Saçlar; Anthony Burgess, Bir Elin Sesi Var; Carson McCullers, Yelkovansız Saat; Tama Janowitz, New York Köleleri. Mircea Eliade, Matmazel Christina; Anne Rice, Vampirle Konuşma; Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote; Marcel Proust, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Guermantes Tarafı, Sodom ve Gomorra, Swann'ların Tarafı.

Birinci Bölüm

Mme Swann'ın Çevresinde

Karakterlerde farklı yönelişler. - Norpois Markisi. - Bergotte. - Bir süreliğine Gilberte'i göremeyişim; bir ayrılığın sebep olduğu ilk hafif keder gölgesi ve unutuşta düzensiz gelişmeler.

M. de Norpois'yı ilk kez akşam yemeğine davet etmek söz konusu olduğunda, annem Profesör Cottard'ın seyahatte olmasına ve kendisinin de Swann'la bütün ilişkisini kestiğine hayıflanmıştı; hem profesör, hem de Swann, hiç şüphe yok, eski büyükelçinin ilgisini çekerlerdi. Babam buna cevaben, Cottard gibi seçkin bir davetlinin, ünlü bir bilginin, hiçbir yemekte uygunsuz kaçmayacağını, ama en ufak bir ilişkisiyle bile böbürlenen, gösteriş meraklısı Swann'ın bayağı bir numaracı olduğunu ve Norpois Markisi'nin onu zaten kendi deyimiyle "farfara" bulacağından kuşkusu olmadığını söylemişti. Babamın bu cevabını birkaç kelimeyle açıklamak gerekiyor; kimileri Cottard'ı oldukça vasat bir adam, Swann'ı da, kibarlık, tevazu ve ölçülülükte sınır tanımayan zarafette bir kişi olarak hatırlayabilirler. Annemle babamın bu eski dostu, "Swann'ın oğlu" ve "Jockey Kulübü üyesi Swann" kimliklerine yeni (ama sonuncu olmayacak) bir kimlik eklemişti: "Odette'in kocası" kimliğini. Öteden beri sahip olduğu yetenek, heves ve gayretliliğini bu kadının basit ihtiraslarına uydurmuş ve kendisiyle birlikte yeni konumunu paylaşacak olan eşine uygun, eski konumunun çok daha aşağısında bir mevki edinme gayretine girişmişti. İşte bu yeni konumunda Swann, bambaşka bir insan olmuştu. Kendi arkadaşlarıyla, onlar eşiyle tanışma isteği belirtmedikçe Odette'i zorla kabul ettirmek istemediğinden, tek başına görüşmeyi sürdürdüğü halde, karısıyla birlikte, yeni insanların ortasında ikinci bir hayata başladığına göre, bu yeni çevredeki kişilerin seviyesini ve dolayısıyla onları misafir etmekten duyabileceği izzetinefis tatminini ölçmek için, kıstas olarak, evlenmeden önceki çevresinin parlak kişilerini değil de, Odette'in eski ilişkilerini

seçmesi, yine anlaşılabilecek bir şeydi. Ama görgüsüz memurlarla, bakanlık balolarını süsleyen çökmüş kadınlarla ilişki kurmak istediğini bile bile de olsa, bir zamanlar, hatta bugün bile, Twickenham veya Buckingham Sarayı'ndan gelen bir daveti incelikle gizleyen Swann'ın, bir özel kalem müdür yardımcısının karısının Mme Swann'a yaptığı ziyareti bağıra çağıra duyurması, çok şaşırtıcıydı. Bunu açıklamak için, Swann'ın zarafetindeki sadeliğin, aslında kibirin incelmiş bir şeklinden başka bir şey olmadığı, annemle babamın bu eski dostunun da, kimi Yahudiler gibi, en naif züppelikten, en çiğ kabalıktan en ince nezakete kadar, ırkının geçtiği bütün aşamaları tek tek temsil ettiği söylenebilir belki. Ama asıl sebep, genel olarak bütün insanlık için geçerli olan sebep, şuydu: "Erdemlerimiz, özgür, değişken, kullanımı daimi şekilde bize ait şeyler değillerdir; zihnimizde erdemlerimiz, karşılaştığımızda kendilerini harekete geçirmeyi görev bildiğimiz olaylara öyle sımsıkı bağlanmıştır ki, karşımıza farklı nitelikte bir olay çıktığında, gafil avlanır ve bu erdemlerimizi kullanabileceğimizi aklımıza bile getirmeyiz." Swann, bu yeni ilişkilerini şevkle, gururla sıralarken, tıpkı hayatlarının sonunda mutfak veya bahçe işlerine merak salan, mütevazı, cömert büyük sanatçılar gibiydi; yarattıkları şaheserler konusundaki eleştirileri rahatlıkla kabul eden bu sanatçılar, eleştirilmesine tahammül edemedikleri yemekleri veya tarhları övüldüğünde, safça bir haz sergilerler; veya, resimlerinden birini hiçbir karşılık beklemeden hediye edebildikleri halde, dominoda üç beş kuruş kaybetseler suratları asılır.

Profesör Cottard'a gelince, onu çok daha ileride, Raspeliere Şatosu'nda, Patroniçe'nin yanında uzun uzun tekrar göreceğiz. Kendisiyle ilgili olarak şimdilik şunu belirtmek yeterli: Swann'daki değişiklik, yine de şaşırtıcı olabilir; çünkü ben Gilberte'in babasını Champs-Elysees'de gördüğümde bu değişim olmuştu ve ben bunun farkında değildim; zaten karşılaştığımızda benimle konuşmadığı için, benim karşımda siyasi ilişkilerini sayıp dökemezdi (gerçi bunu yapmış olsaydı bile, kibirini hemen fark edemeyebilirdim; çünkü bir kişiyle ilgili, eskiye dayanan fikirlerimiz, gözlerimizi de, kulaklarımızı da tıkar; annem, yeğenlerinden birinin, dudaklarına ruj sürdüğünü, adeta ruj bir sıvıda eriyip görünmez olmuş gibi, üç yıl boyunca hiç fark etmemişti; sonunda bir gün, bir nebzelik bir fazlalık, veya bir başka etken, aşırıdoyma denilen olguya yol açmış, fark edilmemiş olan bütün rujlar billurlaşmış ve annem, bu ani renk aşırılığı karşısında, Combray'de âdet olduğu üzere, bunun bir rezalet olduğunu ifade edip yeğeniyle neredeyse bütün ilişkisini kesmişti). Cottard'ı, Swann'ın

Verdurin'lere ilk gidişlerinde gördüğümüz dönem ise, aksine, çok geride kalmıştı; bilindiği gibi yüksek mevkiler, resmî unvanlar, yıllar geçtikçe edinilir. Ayrıca, aptalca kelime oyunları yapan, cahil bir kimse de, genel kültürün asla yerini tutamayacağı bir yeteneğe sahip olabilir; mesela büyük bir strateji uzmanının veya klinik hekiminin yeteneği gibi. Gerçekten de, meslektaşları Cottard'ı, zaman içinde Avrupa çapında ün yapmış mütevazı bir pratisyen olarak görmüyorlardı sadece. Genç doktorların en akıllıları, hastalanacak olurlarsa, canlarını teslim edecekleri tek hekimin Cottard olduğunu belirtirlerdi –en azından birkaç yıl boyunca belirtmişlerdi; çünkü zaten değişim ihtiyacından doğmuş olan moda, değişir. Şüphesiz bu doktorlar, karşılıklı Nietzsche'den, Wagner'den söz edebilecekleri daha kültürlü, daha sanatkâr üstatlarla görüşmeyi tercih ediyorlardı. Mme Cottard'ın, bir gün fakülte dekanı olarak görmeyi umduğu kocasının iş arkadaşlarını ve öğrencilerini ağırladığı davetlerde, müzik çalındığı sırada Profesör Cottard müziği dinlemek yerine, yandaki salonda iskambil oynamayı tercih ederdi. Ama herkes Cottard'ın teşhislerinde gösterdiği sürat, titizlik ve isabeti överdi. Profesör Cottard'ın, babam gibi bir insanda uyandırdığı genel izlenim konusunda son olarak da şunu belirtelim: Hayatımızın ikinci bölümünde açığa vurduğumuz mizacımız, çoğunlukla öyle olsa bile, her zaman başlangıçtaki mizacımızın gelişmiş veya solmuş, güçlenmiş veya yumuşamış şekli değildir; bazen de tamamen zıt bir mizaç, adeta tersyüz edilmiş bir giysidir. Cottard, çekingen tavrı, aşırı utangaçlığı ve sevecenliğiyle, gençliği boyunca, kendisine hayran olan Verdurin'lerin evi hariç her yerde, sürekli alaylara maruz kalmıştı. Kendisine buz gibi bir tavır takınmayı öğütleyen, acaba hangi hayırsever dostuydu? Edinmiş olduğu önemli mevki, bu tavrı takınmasını kolaylaştırdı. Düşünmeden kendi haline döndüğü Verdurin'lerin evi dışında her yerde, soğuk, bilerek suskun, konuşması gerektiğinde kestirip atan, tatsız bir şeyler söylemeyi ihmal etmeyen bir adam haline geldi. Bu yeni tutumunu, kendisini daha önce görmediklerinden, bir karşılaştırma yapma durumunda olmayan hastaları karşısında deneme fırsatı buldu; bu hastaları, onun doğuştan sert bir adam olmadığını öğrenseler, çok şaşırırlardı. Özellikle soğukkanlılık konusunda gayret gösteriyordu; hastanede görev başındayken, klinik şefinden en genç doktor adayına kadar herkesi güldüren kelime oyunlarını yaptığında bile, sakal ve bıyıklarını kestirdiğinden beri zaten tanınmaz hale gelmiş olan yüzünde, asla tek bir kas dahi oynamazdı.

Son olarak, Norpois Markisi'nin kim olduğunu da belirtelim. Kendisi savaştan önce ortaelçi, On Altı Mayıs'ta da büyükelçi olmuştu; buna rağmen, o tarihten sonra, birçok kişiyi hayrete düşürerek, çok sayıda özel heyette Fransa'yı temsil etmekle görevlendirilmiş, hatta Mısır'a, Süveyş Kanalı inşaatının mali denetimcisi olarak gidip, mali konulardaki üstün becerisi sayesinde önemli hizmetler vermişti; kendisini bu görevlere atayan hükümetler, sıradan bir gerici burjuvanın hizmet etmeyi reddedeceği, M. de Norpois'ya, geçmişi, ilişkileri ve fikirleri yüzünden şüpheyle bakmaları beklenebilecek, radikal hükümetlerdi. Ne var ki bu hükümetlerde yer alan ileri görüşlü bakanlar, böyle bir atama yapmakla, Fransa'nın yüce çıkarları söz konusu olduğunda ne kadar geniş fikirli davranabildiklerini gösterdiklerinin, Journal des Debats'nın bile kendilerinden devlet adamı olarak söz etmesini hak ederek politikacılar arasından sıyrıldıklarının ve nihayet, soylu, bir ismin prestijinden ve beklenmedik bir seçimin uyandırdığı dramatik ilgiden yararlandıklarının farkındaydılar. Şunu da biliyorlardı ki, M. de Norpois'ya başvurdukları takdirde, markinin siyasal bir ihanette bulunmasından korkmadan bütün bu avantajları bir arada elde etmeleri mümkündü; markinin soyluluğu, siyasal bağlılığını tehlikeye atan değil, garantileyen bir etkendi. Cumhuriyet hükümeti bu konuda yanılmıyordu gerçekten de. Bir soylular kesimi vardır ki, ismini, çocukluğundan başlayarak, hiç kimsenin elinden alamayacağı kişisel bir avantaj olarak görmeyi öğrenmiştir (benzerleri veya daha soylu olanlar, bu ismin değerini oldukça kesin biçimde bilirler); bu kesim, birçok burjuvanın, kayda değer bir sonuç alamadan, sadece kabul görmüş fikirler beyan etmek, sadece kabul gören kişilerle görüşmek yolunda gösterdiği çabayı göstermesi gerekmediğini, çünkü bu çabanın kendisine bir şey kazandırmayacağını bilir. Buna karşılık, hemen altında yer aldığı prens veya dük ailelerinin gözünde kendini yüceltme kaygısı taşıyan bu soylular kesimi, bunu başarabilmek için ismine içermediği bir şeyi, soylulukta eşit olduğu durumda üstün gelmesini sağlayacak olan şeyi eklemesi gerektiğini bilir; yani, bir siyasi nüfuz, edebiyat veya sanatta şöhret ya da büyük bir servet. Burjuvaların rağbet ettiği faydasız köy soylusundan, herhangi bir minnet uyandırmayacağını bildiği bir prensin kısır dostluğundan esirgediği emeği, mason bile olsalar, büyükelçiliğe gelmesini sağlayabilecek, seçimlerde kendisine destek olabilecek politikacılara, sanat ve bilim alanlarına "nüfuz etmesini" kolaylaştıracak, ağırlığı olan sanatçı ve bilginlere, kısacası

kendisine yeni bir şöhret kazandırabilecek veya kârlı bir evlilikte başarı sağlayabilecek herkese, bol bol harcamaktan çekinmez.

Ancak, M. de Norpois'nın en önemli özelliği, uzun diplomatlık mesleği sırasında, "hükümet anlayışı" denilen, gerçekten de bütün hükümetlerin ve özellikle de, bütün hükümetlerde büyükelçiliklerin anlayışı olan, menfi, görenekçi, tutucu anlayışın içine işlemiş olmasıydı. Muhalefetlerin az çok devrimci, en azından yakışıksız tutumlarına karşı tiksintisi, korkusu ve küçümsemesi, diplomatlıktan geliyordu. Tarzlardaki farklılığın hiçbir anlam ifade etmediği, hem halktan, hem yüksek sosyeteden kimi cahiller hariç, insanları yaklaştıran şey, fikirlerin ortak oluşu değil, anlayışların akraba oluşudur. Legouvé tarzında, klasik taraftarı bir akademisyen, Claudel'in Boileau'ya övgüsünden ziyade, Maxime Du Camp veya Mézières'in Victor Hugo'ya övgüsünü alkışlamak eğilimindedir. Ortak bir milliyetçilik, Barrès'i, kendisiyle M. Georges Berry arasında pek fark gözetmeyen seçmenlerine yaklaştırmaya yeter de, kendisiyle aynı siyasi görüşleri paylaşan, ama farklı bir anlayışa sahip olan Akademi üyesi meslektaşlarına yaklaştırmaya yetmez; bunlar sadık kralcılar olarak, kendileri gibi kralın dönüşünü bekleyen Maurras ve Léon Daudet'den çok daha yakın buldukları M. Ribot ve M. Deschanel gibi rakiplerini bile, Barrès'e tercih ederler. Hem meslek alışkanlığının getirdiği ihtiyatlılık ve ölçülülükle, hem de, iki ülkeyi yaklaştırmak için gösterdikleri on yıllık çabayı –bir konuşmada, bir protokolde– görünürde sıradan, ama kendi nazarlarında bütün bir dünyayı kapsayan basit bir sıfatla özetleyen kişilerin gözünde, kelimeler daha fazla değer, daha fazla nüans taşıdığı için az konuşan M. de Norpois, Komisyon'da çok soğuk bir kişi olarak biliniyor, yanında yer alan babamsa, eski büyükelçinin kendisine gösterdiği dostluk sebebiyle, herkes tarafından tebrik ediliyordu. Bu dostluk herkesten çok da babamı şaşırtıyordu. Genellikle pek sevimli sayılmayan babam, yakın çevresi dışında fazla aranmayan bir kişi olmaya alışıktı ve bunu açıkça itiraf ederdi. Diplomatın gösterdiği yakınlıkta, tamamen kişisel bir görüş açısının rol oynadığının bilincindeydi; hepimiz yakınlıklarımızı belirlerken bu görüş açısının içine gireriz ve burada, birçok kişinin gözünde boş, havai ve değersiz olan bir kişinin içtenliği ve neşesi, canımızı sıkan, bizi rahatsız eden bir kişinin bütün zihinsel yeteneklerinden, duyarlılığından daha iyi bir referanstır. "De Norpois beni yine yemeğe davet etti; inanılır gibi değil; herkes hayretler içinde kaldı; Komisyon'da hiç kimseyle özel ilişkisi yok. Eminim yine '70 savaşıyla ilgili çok ilginç şeyler anlatacaktır." Babam, M. de Norpois'nın,

Prusya'nın büyüyen gücü ve savaşa yönelik niyetleri konusunda belki de imparatoru uyaran tek kişi olduğunu ve zekâsıyla Bismarck'ın özel takdirini kazandığını biliyordu. Daha bu yakınlarda, Opera'da Kral Theodosius onuruna düzenlenen galada, kralın M. de Norpois'yla uzun uzun sohbet ettiğine, gazeteler dikkat çekmişti. "Kralın bu ziyaretinin gerçekten önemli olup olmadığını öğrenmem lazım," diyordu dış politikayla yakından ilgilenen babam. "Üstat Norpois çok ketumdur, bilirim, ama bana hemen açılıveriyor."

Anneme gelince, belki de büyükelçinin zekâsı, aslında annemi en çok cezbeden tarzda bir zekâ değildi. Şunu da belirtmem gerekir ki, M. de Norpois'nın konuşması, belli bir mesleğe, belli bir sınıfa ve belli bir zamana –o meslek ve o sınıf için pekala yürürlükten kalkmamış sayılabilecek bir zamana– özgü bir dilin eskimiş ifadelerinin eksiksiz ve canlı bir tutanağıydı; o kadar ki, duymuş olduğum konuşmalarını kelimesi kelimesine ezberlemediğime bazen pişman oluyorum. Bu şekilde, kolaylıkla öyle bir modası geçmişlik etkisi yakalayabilirdim ki, inanılmaz şapkalarını nereden bulduğu sorulduğunda, "Ben şapkalarımı bulmam, saklarım," diye cevap veren Palais-Royal oyuncusunu aratmazdı. Uzun sözün kısası, sanırım annem M. de Norpois'yı biraz "demode" buluyor, davranış biçiminde bunun tatsız olduğunu katiyen düşünmemekle birlikte, fikirlerine olmasa da –çünkü M. de Norpois'nın fikirleri son derece moderndi– ifadelerine yansımasından pek de hoşlanmıyordu. Ne var ki, babama böylesine alışılmadık bir sevgi gösteren diplomattan hayranlıkla söz etmesinin, kocasına zarif bir iltifat olacağını seziyordu. Babamın M. de Norpois'yla ilgili olumlu düşüncelerini pekiştirerek, dolayısıyla kendisiyle ilgili olumlu düşünceler edinmeye de sevk ederek, eşinin hayatını kolaylaştırma görevini yerine getirdiğini düşünüyordu; tıpkı yemeklerin özenli, servisin gürültüsüz olmasına dikkat ettiğinde yaptığı gibi. Babama yalan söylemeyi beceremediğinden, büyükelçiyi içtenlikle övebilmek için, kendi kendine onu takdir etme idmanları yapıyordu. Zaten iyi yürekli tavrını, biraz eskimiş terbiyesini (o kadar resmî bir terbiyesi vardı ki, uzun boyuyla dimdik yürürken yanından geçen bir arabanın içinde annemi gördüğünde, şapkasını çıkarıp selam vermeden önce, daha yeni yaktığı purosunu hemen fırlatır atardı), kendisinden mümkün olduğunca az söz ettiği, dinleyenin hoşuna gidip gitmeyeceğine daima dikkat ettiği ölçülü konuşmalarını, yazılan mektuplara anında cevap vermek konusunda gösterdiği şaşırtıcı titizliği, doğal olarak beğeniyordu. Babam, M. de

Norpois'ya henüz bir mektup göndermişken, bir zarfın üzerinde onun yazısını görüp tanıyınca, ilk tepkisi, talihsiz bir tesadüfle, mektupların çakıştığını düşünmek olurdu; adeta postanede, M. de Norpois için fazladan, lüks mektup toplama saatleri var gibiydi. Annem büyükelçinin bütün meşguliyetine rağmen bu kadar dakik, onca önemli kişiyle temasına rağmen bu kadar sevecen ve kibar olmasına hayretler eder, "rağmen"lerin daima gizli "çünkü"ler olduğunu aklından geçirmez, (tıpkı ihtiyarların yaşlarına göre şaşırtıcı, kralların gayet sade, taşralıların her şeyden haberdar olduğu gibi) M. de Norpois'nın, hem onca meşguliyeti olup hem de düzenli cevap yazmasının, hem yüksek sosyetede beğenilip hem de bize nazik davranmasının, aynı alışkanlığa bağlı olduğunu düşünmezdi. Ayrıca, fazla alçakgönüllü olan bütün insanlar gibi annemin de hatası, kendisini ilgilendiren şeyleri başkalarından aşağıda ve dolayısıyla dışında tutmasından kaynaklanıyordu. Babamın dostunun, her gün çok sayıda mektup yazdığı için bize de vakit geçirmeden yazdığı ve annemin çok takdir ettiği cevabı, annemin nazarında "aslında benzer birçok mektuptan oluşan kabarık yığından ayrıydı; aynı şekilde, bizim evde yediği bir akşam yemeğinin, M. de Norpois için sosyal yaşantısının sayısız olayından biri olduğunu düşünmüyor, büyükelçinin eskiden, diplomatlığı sırasında edindiği alışkanlıkla, dışarıda yenilen akşam yemeklerini görevinin bir parçası saydığını, gösterdiği yerleşik incelikten, bize geldiğinde özel olarak vazgeçmesini beklemenin, haksızlık olacağını hayaline getirmiyordu.

Benim hâlâ Champs-Élysées'de oyun oynadığım bir yıl, M. de Norpois'nın evimizde yediği ilk akşam yemeği hâlâ hatırımdadır; çünkü aynı gün öğleden sonra, Berma'yı Phaidra matinesinde nihayet izleyebilecektim; ayrıca M. de Norpois'yla sohbet ederken, Gilberte Swann ve ailesine ilişkin her şeyin bende uyandırdığı duyguların, aynı ailenin başka herhangi bir kişiye hissettirdiklerinden ne kadar farklı olduğunu birdenbire ve yepyeni bir şekilde yine aynı gün kavramıştım.

Gilberte'in kendisini göremeyeceğimi önceden haber verdiği yılbaşı tatili yaklaşırken içine düştüğüm umutsuzluğu annem fark etmiş olacak ki, bir gün, beni neşelendirmek için, "Berma'yı seyretmeyi hâlâ çok istiyorsan, bence baban gitmene izin verebilir; büyükannen götürür seni," dedi.

O güne kadar, büyükannemi dehşete düşürerek "lüzumsuz" dediği bir şey için vakit kaybetmeme, hastalanma ihtimalini göze almama karşı çıkan babam, M. de Norpois kendisine Berma'yı seyretmeme izin vermesi

gerektiğini, bunun bir delikanlı için unutulmayacak bir anı olacağını söylediği içindir ki, büyükelçinin tavsiye ettiği bu programı, parlak bir meslek hayatında başarıyı temin eden değerli reçeteler bütününün küçük bir parçası olarak görme eğilimindeydi. Kendince Berma'yı seyretmenin bana sağlayacağı faydadan sağlığım uğruna vazgeçmekle büyük bir fedakârlık yapmış olan büyükannem, M. de Norpois'nın tek bir sözüyle sağlığımın göz ardı edilebilmesine şaşırıyordu. Bana tavsiye edilen açık hava, erken yatma düzenine bir rasyonalistin yenilmez umutlarıyla bağlandığından, düzeni bozacak olan bu olayı bir felaket gibi görüp üzülüyor, incinmiş bir ses tonuyla, babama, "Ne kadar ihtiyatsızsınız," diyordu. Babamsa öfkeyle cevap veriyordu: "Ne, şimdi de siz mi istemiyorsunuz gitmesini! Bu kadarı da biraz fazla; böyle bir şeyin onun için faydalı olacağını sürekli söyleyen sizdiniz."

M. de Norpois, benim için çok daha önemli bir konuda da babamın niyetlerini değiştirmişti. Babam öteden beri benim diplomat olmamı isterdi; bense, bir süre bakanlığa bağlı kalacak olsam da, bir gün Gilberte'in yaşamadığı başkentlere büyükelçi olarak gönderilmem ihtimalini, düşünmeye bile tahammül edemiyordum. Ben, bir zamanlar düşünüp sonra, Guermantes tarafındaki gezintilerim sırasında vazgeçtiğim edebî projelerime dönmeyi tercih ederdim. Fakat babam diplomatlıktan çok daha düşük seviyede kabul ettiği, hatta meslek adını vermeyi bile reddettiği edebiyatı uğraş olarak seçmeme sürekli karşı çıkmıştı. Fikrini değiştiren, yeni nesil diplomatlardan pek hoşlanmayan M. de Norpois'nın bir gün, yazarların diplomatlar kadar saygınlık kazanabileceği, aynı derecede nüfuzlu ve daha bağımsız olabilecekleri konusunda verdiği teminat olmuştu.

"Doğrusu hiç aklıma gelmezdi, Üstat Norpois senin edebiyatçı olmana hiç de karşı değil," demişti babam. Babam, kendisi de epeyce nüfuzlu bir kişi olduğundan, her şeyin ayarlanabileceğim düşünerek, çözümü önemli kişilerle sohbette bulmuştu: "Bir akşam Komisyon çıkışında M. de Norpois'yı eve yemeğe getiririm. Üstat'la biraz sohbet eder, kendini gösterirsin. Ona okutabileceğin, güzel bir şeyler yaz; Revue des Deux Mondes'un müdürüyle yakın dosttur; bu işi ayarlar, seni dergiye sokar, eski kurttur o. Ayrıca dediğine göre günümüzde diplomatlık bir felaketmiş!"

Gilberte'ten ayrı kalmamanın bana vereceği mutluluk, M. de Norpois'ya okutabileceğim güzel bir şeyler yazmak konusunda bana şevk vermiş, ama

beceri vermemişti. Giriş niteliğinde birkaç sayfa yazdıktan sonra sıkıntıdan kalem elimden düştü; asla bu melekeyi kazanamayacağımı, yeteneğim olmadığını, M. de Norpois'nın yaklaşan ziyaretinin bana verebileceği hep Paris'te kalma fırsatını bile değerlendiremeyeceğimi düşünüp, sinirimden ağlıyordum. Kederimi hafifleten tek şey, Berma'yı görmeme izin verileceğini düşünmekti. Ama tıpkı fırtınayı sadece en şiddetli olduğu sahillerde görmeyi arzu ettiğim gibi, büyük oyuncuyu da sadece Swann'ın doruğa çıktığını söylediği klasik rollerden birinde seyretmek istiyordum. Zira kimi tabiat veya sanat izlenimlerini edinmeyi, değerli bir keşif yapma umuduyla istiyorsak, bunların yerine, Güzel'in kesin değeri konusunda bizi yanıltabilecek, daha silik izlenimlerin ruhumuza girmesine izin vermekte biraz tereddüt ederiz. Andromakhe'de, Marianne'ın Kalbi'nde, Phaidra'da Berma, hayal gücümün çok arzuladığı, benzersiz şeylerdi.

Müstakbel bir ayrılık sizi bizden çabucak ayıracakmış
Efendim...

mısralarını bir gün Berma'dan duyacak olsam, bir gondolun beni Sta. Maria dei Frari'de Tiziano'ya veya San Giorgio dei Schiavoni' de Carpaccio'ların dibine götüreceği günkü kadar kendimden geçerdim. Bu mısraları, basılı, basit siyah-beyaz şekilleriyle biliyordum, ama onları nihayet o altın sesin atmosferine, ışıltısına bürünmüş halde görebileceğimi düşündükçe, kalbim bir seyahatin başlangıcındaymış gibi çarpıyordu. Venedik'te bir Carpaccio, Phaidra'da Berma, büyüleriyle benim için o kadar canlı, yani o kadar bölünmez hale gelen resim ve tiyatro sanatı şaheserleriydiler ki, gidip Louvre'un bir salonunda Carpaccio'nun eserlerini görsem, Berma'yı adını hiç duymadığım bir oyunda izlesem, binlerce rüyamın o olağanüstü, eşsiz öznesi karşısında nihayet gözlerimin açık olmasının vereceği, tadına doyulmaz şaşkınlığı hissedemezdim. Üstelik, Berma'nın oyunundan, asaletin, ıstırabın kimi yönleri konusunda bana önemli açıklamalarda bulunmasını beklediğimden, bana öyle geliyordu ki, vasat ve bayağı bir doku üzerine doğruyu ve güzeli işleyeceğine, sanatçı, oyunculuğunu gerçekten değerli bir eser üzerine oturtsa, oyunculuğunda yüce olan, gerçek olan ne varsa, daha da gerçek ve yüce olacaktır.

Son olarak da, Berma'yı yeni bir oyunda izlersem, sanatını, üslubunu değerlendirmek benim için kolay olmayacaktı; çünkü önceden bilmediğim bir metinle, bana metnin bir parçası gibi gelecek olan tonlama ve jestlerin

oyuna kazandırdıkları arasında bir ayrım yapamayacaktım; oysa ezbere bildiğim eski eserler, benim gözümde özel olarak ayrılmış, hazırlanmış, uçsuz bucaksız alanlar gibiydi; Berma'nın, ilhamının kesintisiz buluşlarıyla, fresklerle kaplar gibi donatacağı bu alanlarda, icatlarını rahat rahat takdir edebilirdim. Ne yazık ki, Berma yıllardır büyük sahnelerden ayrılmış, yıldızı olduğu bir bulvar tiyatrosuna servetler kazandırmaktaydı; artık klasikleri oynamıyordu; afişleri ne kadar incelesem de, o sırada tutulan yazarlar tarafından, özel olarak Berma için kaleme alınmış yepyeni oyunlar dışında bir şey bulamıyordum. Bir sabah, tiyatro sütununda yılbaşı haftasının matinelerini ararken ilk defa –program sonunda, herhalde önemsiz bir ön oyundan sonraydı; benim bilmediğim bir olayın bütün ayrıntılarını içerdiği için adı bana karanlık gelmişti– Mme Berma'nın rol aldığı, Phaidra'nın iki perdesinin ilanım gördüm. Daha sonraki matinelerde de Kibar Fahişeler ve Marianne'ın Kalbi vardı; Phaidra gibi bu isimler de benim için saydamdı; eserleri o kadar iyi tanıyordum ki, sadece ışıkla doluydular; bir sanat gülümsemesiyle, baştan aşağı aydınlatılmışlardı. Gazetelerde, bu temsillerin programının ardından, seyircilerin karşısına yeniden eski rollerinden birkaçında çıkma kararım bizzat Mme Berma'nın verdiğini okuyunca, oyunlar kendisine bir asalet katıyormuş gibi geldi bana. Demek ki sanatçı, bazı rollerin, ilk temsilin yeniliğini ve tekrarların başarısını aşan, daha uzun ömürlü bir önem taşıdığını biliyordu; bu oyunları, kendi yorumuyla oynandığında, müzelik şaheserler gibi görüyordu; bu rollerde kendisini takdir etmiş neslin veya izlememiş olan neslin karşısına bu şaheserleri tekrar çıkarmanın eğitici olabileceğini düşünüyordu. Bir gece hoşça vakit geçirtmek dışında bir amaçları olmayan oyunların arasında, adı diğer oyunlardan uzun olmayan Phaidra'yı, aynı harflerle bastırarak, bu şekilde ilan etmesi, yemek daveti veren bir hanımın, sofraya geçildiği sırada sizi misafirleriyle tanıştırırken, davetli olmaktan başka sıfatları olmayan isimlerin arasında, aynı ses tonuyla, "M. Anatole France" demesi gibiydi.

Doktorum –seyahati kesinlikle yasaklayan doktor– annemle babama beni tiyatroya göndermemelerini tavsiye etti; tekrar hastalanabilirmişim, üstelik uzun süreli olabilirmiş, o zaman da zevk duymaktan ziyade ıstırap çekermişim. Böyle bir temsilden beklediğim, sadece, sonraki ıstırabın yok edebileceği bir zevk olsaydı, hastalanma korkusu beni durdurabilirdi. Oysa benim –tıpkı çok arzuladığım Balbec ve Venedik yolculukları gibi– bu matineden beklediğim, zevkten bambaşka bir şeydi; benim yaşadığım

dünyadan daha gerçek bir dünyaya ait gerçekleri göstermesini bekliyordum; bu gerçeklere bir kez ulaştıktan sonra, benim boş hayatımın önemsiz olayları, bedenime acı verseler bile, onları elimden alamazdı. Temsil sırasında alacağım zevk, olsa olsa, bu gerçekleri algılamak için gerekli bir biçim olabilirdi benim gözümde; bu yüzden de, tek isteğim, öngörülen rahatsızlığımın oyun bitmeden başlamaması, alacağım zevki bozmamasıydı. Doktorun ziyaretinden sonra Phaidra'ya gitmeme izin vermekten vazgeçen annemle babama yalvarıp duruyordum.

Müstakbel bir ayrılık sizi bizden çabucak ayıracakmış...

diye başlayan tiradı sürekli kendi kendime tekrarlıyor, bulabildiğim bütün değişik tonlamaları deniyordum ki, Berma'nın bulacağı tonlamanın ne kadar umulmadık olduğunu daha iyi ölçebileyim. Berma'nın oyununun bana ifşa edeceği ilahi Güzellik, Kudüsülakdes gibi, bir perdeyle benden gizlenmişti; bu perdenin ardında, ona her an yeni bir özellik ekliyor, bunun için de Bergotte'un –Gilberte'in bulduğu broşürdeki– sözlerinden hatırladıklarımdan yola çıkıyordum: "esnek asalet, çile hırkası, sert solgunluk, Troizen ve Kleve prensesi, Miken dramı, Delphoi simgesi, güneş mitosu." O ilahi Güzellik, gece gündüz, hep ışıklı bir sunağın üzerinde, zihnimin derinliklerindeki tahtında oturmaktaydı; şu anda görünmez şeklinin yükseldiği yerde, örtüsü açılmış Tanrıça'nın erdemlerinin zihnimde sonsuza dek yer alıp almayacağına, katı ve ciddiyetten uzak annemle babam karar vereceklerdi. Gözlerimi bu anlaşılmaz hayale dikiyor, sabahtan akşama, ailemin karşıma çıkardığı engellerle mücadele ediyordum. Ne var ki, engeller yıkıldığında, matine tam da bitiminde babamın M. de Norpois'yı yemeğe getireceği Komisyon toplantısıyla aynı güne denk geldiği halde, annem, "Bak, seni üzmek istemiyoruz; eğer bu kadar zevk alacağını düşünüyorsan, gitmen gerekir," dediğinde, o ana kadar yasaklanmış olan tiyatro matinesi artık bir tek benim kararıma kalınca, o zaman, artık imkânsızlığıyla uğraşmama gerek kalmadığından, ilk defa, istenir olup olmadığını, annemle babamın yasağından başka bazı sebeplerle vazgeçmem gerekip gerekmediğini sordum kendi kendime. Her şeyden önce, annemle babamın zalimliğinden nefret etmiş, izin verdiklerindeyse öyle sevmiştim ki onları, benim yüzümden üzüleceklerini düşünmek beni de üzüyor, bu üzüntünün içinde hayatın amacı artık gerçek değil, sevgiymiş gibi görünüyor, bu hayatin iyi veya kötü olması, annemle babamın mutlu mu mutsuz mu olduklarına bağlıymış gibi geliyordu bana. "Siz üzülecekseniz

gitmemeyi tercih ederim," dedim anneme. Annem, aksine, onun üzülebileceği düşüncesini kafamdan atmaya çalışıyor, böyle bir art düşüncenin Phaidra'dan alacağım zevki kaçıracağını, babamla zaten bunu düşünerek yasağı kaldırma kararını verdiklerini söylüyordu. Bu sefer de, böyle bir zevk alma mecburiyeti bana çok ağır geliyordu. Ayrıca döndüğümde hastalanırsam, tatil bittiğinde, Gilberte döner dönmez Champs-Elysees'ye gidebilecek kadar hızlı iyileşir miydim? Bütün bu gerekçelerin karşısına, hangisinin ağır basacağına karar verebilmek için, Berma'nın örtünün ardındaki görünmez erdemlerinin hayalini çıkarıyordum. Terazinin bir kefesine "annemin üzüldüğünü hissetmek ve Champs-Elysees'ye gidememe ihtimali"ni, öteki kefesine de, "sert solgunluk ve güneş mitosu"nu koyuyordum; ama bu kelimelerin kendileri sonunda zihnimde kararıyor, artık bir anlam ifade etmiyor, bütün ağırlığını kaybediyordu. Kararsızlığım giderek öyle acı veriyordu ki, o sırada tiyatroya gitmeye karar versem, sırf bu kararsızlığı noktalamak, ondan temelli kurtulmak için verirdim. Bilge Tanrıça'ya değil, örtüsünün altında gizlice onun yerine konulan, yüzü ve ismi olmayan amansız Tanrı'ya götürülmeyi kabul etsem, sırf ıstırabımı uzatmamak için ederdim, zihinsel bir fayda umarak, erdemin cazibesine boyun eğerek değil. Ama her şey ansızın değişti; Berma'yı izleme arzumu kamçılayan yeni bir olay, bu "matine"yi sabırsızlıkla, mutlulukla beklememi sağladı: Tiyatro afişlerinin asıldığı direğin önüne, kısa bir süre öncesine kadar zulüm olan, günlük ayakta dikilme çilemi doldurmaya gittiğimde, ilk defa astıkları, henüz kurumamış, ayrıntılı Phaidra afişini gördüm (doğruyu söylemek gerekirse, oyuncu kadrosunun geri kalanı, karar vermemi sağlayabilecek hiçbir yeni cazibe sunmuyordu bana). Fakat afiş, birinden diğerine kararsızlık içinde gidip geldiğim iki karardan birine daha somut ve –afiş okuduğum günün değil, temsilin olacağı günün tarihini ve hatta perdenin açılacağı saati taşıdığından– çok yakın, gerçekleşme yolunda bir şekil kazandırıyordu; o kadar ki, o günde, tam o saatte,' yerimde oturmuş Berma'yı izlemeye hazır olacağını düşününce direğin önünde sevinçle zıpladım. Annemle babam gecikirler, büyükannemle benim için iyi yerler bulamazlar korkusuyla hemen eve koştum; kafamda "sert solgunluk" ve "güneş mitosu"nun yerini alan şu sihirli kelimelerle çarpılmıştım: "Hanımların salonun ön kısmında şapkayla oturması yasaktır; kapılar saat ikide kapanır."

Heyhat! O ilk matine, büyük bir hayal kırıklığıydı. Babam, Komisyon'a giderken büyükannemle beni de tiyatroya bırakmayı teklif etti. Evden

ayrılırken anneme, "Akşam güzel bir yemek olsun; de Norpois'yı getireceğimi hatırlıyorsun, değil mi?" dedi. Annem unutmamıştı. Françoise bir gün öncesinden beri yaratıcılığın heyecanıyla yerinde duramıyordu; gerçekten yetenekli olduğu mutfak sanatına kendini vermek onu mutlu ediyordu; yeni bir misafirin geleceğini öğrenince zaten heveslenmişti; sadece kendisince bilinen yöntemlerle jöleli dana yapması gerekeceğini biliyordu. Eserinin imalatında kullanılacak malzemenin esas değerine büyük önem verdiğinden, bizzat Halles'e gidip en güzel fileto, incik, dana paçası parçalarını seçiyordu; tıpkı Michelangelo'nun sekiz ayını Carrara dağlarında, II. Julius'un anıtı için en mükemmel mermer bloklarını seçmekle geçirdiği gibi. Françoise bu gidiş gelişlerinde o kadar ateşli bir çaba harcıyordu ki, alev alev yüzünü gören annem, yaşlı hizmetkârımızın, Medici Şapeli mimarının Pietrasanta taş ocaklarında hastalandığı gibi, sürmenaja uğramasından korkuyordu. Françoise bir gün öncesinden, ekmek içiyle kaplanmış, pembe mermere benzeyen, kendi deyişiyle Növ York jambonunu, ekmek fırınına gönderip pişirtmişti. Lisanı olduğundan daha yoksul zannettiği, kendi kulağına da pek güvenmediği için, herhalde York jambonu adını ilk duyduğunda –bir kelime hazinesinde hem York, hem de New York kelimelerinin bulunmasının marnlamayacak bir bolluk olduğunu düşünerek– yanlış duyduğuna, aslında önceden bildiği ismin söylendiğine kanaat getirmişti. O zamandan beri de, York kelimesinin önüne, kulağında veya bir etikette okuduysa gözünde, onun Növ diye telaffuz ettiği New gelirdi. Ve bütün iyi niyetiyle bulaşıkçı kıza derdi ki: "Gidip Olida'dan jambon alın bana. Hanımefendi tembih etti, Növ York jambonu olacak."

Françoise o gün büyük sanatçıların tutkulu güvenine sahipti; benimse payıma, araştırıcının zalim huzursuzluğu düşüyordu. Berma'yı izlemeden önceki dakikalar zevkliydi şüphesiz. Tiyatronun önündeki küçük meydanda, iki saat sonra, sokak lambaları yanınca, dalları tek tek aydınlanan çıplak kestane ağaçlarının madenî yansımalarla parlayacağı meydanda, bilet kontrolörlerinin önündeki dakikalar zevkliydi; bu görevlilerin seçimi, ilerlemesi, kaderi, büyük sanatçının elindeydi; başına art arda, hepsi de geçici, adı olup kendi olmayan birtakım müdürlerin, silik bir biçimde gelip gittiği bu kuruluşta, iktidarı elinde tek başına bulunduran, Berma'ydı. Kontrolörler, yüzümüze bakmadan biletlerimizi istediler; Mme Berma'nın bütün talimatlarının yeni personele iyice aktarılıp aktarılmadığının telaşındaydılar; alkışçıların katiyen Mme Berma'yı alkışlamayacakları, o sahnede değilken pencerelerin hep açık olacağı, sonra da bütün kapıların

sımsıkı kapatılacağı, yakınına, sahneden toz kalkmasını önlemek için görünmeyecek şekilde bir sıcak su kabı yerleştirileceği iyice anlaşılmış mıydı acaba? Gerçekten de birkaç dakika sonra, uzun yeleli iki atın çektiği arabası, tiyatronun önünde duracak, Berma kürklere bürünmüş olarak arabadan inecek, selamlara somurtkan bir tavırla karşılık verip özel hizmetçilerinden birini, dostlarına ayrılmış sahne önü locası, salonun ısısı, locaların durumu, görevli kızların kılık kıyafeti hakkında bilgi almaya gönderecekti; Berma için tiyatro ve seyirciler, içine gireceği, daha dıştaki bir ikinci giysi, yeteneğinin geçeceği az çok iletken bir ortamdı sadece. Mutluluğum içeri girdikten sonra, salonda da devam etti; uzun süre, çocukça hayallerimde canlandırdığımın aksine, herkes için bir tek sahne olduğunu öğrendiğimden beri, tıpkı bir kalabalığın ortasında olduğu gibi, diğer seyircilerin, insanın iyi görmesini engelleyeceğini düşünüyordum. Ama aksine, adeta her tür algının simgesi olan bir düzenleme sayesinde, her seyircinin kendisini salonun merkezinde sandığını anladım. Böylece, bir olay kafamda açıklık kazandı: Françoise'ı bir keresinde bir melodram seyretmeye göndermişlerdi; yeri üçüncü balkondaydı; döndüğünde, en iyi yerin kendisininki olduğunu, yerini uzak bulmak bir yana, perdenin esrarengiz, canlı yakınlığından ürktüğünü söylemişti. Kapalı perdenin ardından gelen, civciv çıkmak üzereyken yumurtanın kabuğunun içinden gelen seslere benzeyen, belli belirsiz sesleri duyunca, mutluluğum daha da arttı. Sesler giderek çoğaldı ve birdenbire, bizim bakışlarımızın nüfuz edemediği, ama bizi görebilen o dünyadan, şüpheye yer bırakmayacak şekilde bizlere hitap etti: Mars gezegeninden gelmiş bir işaret kadar heyecan verici üç buyurgan uyarı işitildi. Perde kalktıktan sonra sahnede oldukça sıradan bir yazı masasıyla bir şömine görünce, sahneye çıkacak olan kişilerin, bir gece davetinde gördüğüm gibi rollerini yapmaya gelmiş oyuncular değil de, kendi evlerinde gündelik hayatlarını yaşayan insanlar olacağını anladım; ben onların hayatına onlar beni görmeden, zorla girmiştim; mutluluğum devam ediyordu. Sonra kısa bir huzursuzlukla kesintiye uğradı: Oyun başlamak üzereyken, tam ben kulak kesilmişken, sahneye iki adam çıktı; çok öfkeli olmalıydılar ki, binden fazla seyircinin bulunduğu bu salonda, her sözleri tek tek seçilecek kadar yüksek sesle konuşuyorlardı; oysa küçük bir café' de, kavga eden iki kişinin ne dediğini anlamak için garsona sormak gerekir. Ama aynı anda, seyircilerin hiç itiraz etmeden adamları dinlediğini, mutlak bir sessizliğe gömülmüş olduklarını, sonra bu sessizliği tek tük kahkahaların bozmaya başladığını görünce, bu iki

küstahın oyuncu olduklarını ve ön oyun denen kısa oyunun başlamış olduğunu anladım. Bu oyunu izleyen ara o kadar uzun sürdü ki, yerlerine dönmüş olan seyirciler sabırsızlanıyor, ayaklarını yere vuruyorlardı. Bu beni korkutmuştu; bir dava raporunda, yüce gönüllü bir adamın, kendi çıkarlarına aykırı da olsa, masum bir insanın lehine tanıklık etmeye geleceğini okuduğumda, ya ona yeterince kibar davranmazlarsa, ya yeterince minnet göstermezlerse, ya cömertçe ödüllendirmezlerse, o da buna dayanamayarak haksızlıktan yana tavır alırsa diye korkardım hep; şimdi de dehayı erdemle bir tutuyor ve aynı şekilde, Berma'nın da bu kadar terbiyesiz bir seyirci topluluğunun çirkin davranışlarına kızıp, hoşnutsuzluğunu ve küçümsemesini, kötü oynayarak ifade etmesinden korkuyordum; oysa ben aksine, Berma'nın bu seyirci topluluğunun içinde, hükümlerine değer verdiği bazı meşhur kişileri görüp tanıyarak memnun olmasını isterdim. Benim orada yaşamayı umduğum kırılgan, değerli duyguyu öfkeleriyle parçalayacak olan bu tepinen, kaba seyircilere yalvaran gözlerle bakıyordum. Nihayet, son zevkli anlarımı da, Phaidra'nın ilk sahnelerinde yaşadım. Phaidra, ikinci perdenin başlangıcında sahnede görünmez; buna rağmen, perde kalktıktan sonra, onun arkasındaki, yıldız oyuncunun rol aldığı bütün oyunlarda sahneyi boydan boya ikiye bölen, kırmızı kadifeden ikinci perde de yana doğru açıldığında, arkadan, bana anlatıldığı şekliyle Berma'nın görüntüsüne ve sesine sahip bir kadın oyuncu sahneye çıktı. Rol dağıtımında bir değişiklik yapmış olmalılardı; Theseus'un karısı rolünü incelemeye verdiğim onca emek boşa gitmişti. Fakat ilk replik, diğer bir kadın oyuncuya aitti. İlk oyuncuyu Berma sanmakla yanılmıştım herhalde; çünkü ikinci kadın Berma'ya daha da çok benziyor, Berma'nın üslubunu daha çok hatırlatıyordu. Zaten her ikisinin de sözlerine soylu jestler eşlik ediyordu –güzel toniklerini dalgalandıran bu jestleri açıkça seçiyor, metinle ilişkilerini anlıyordum– kâh tutkulu, kâh alaylı, dahiyane tonlamaları, evde anlamına pek dikkat etmeden okumuş olduğum bir mısrada ne demek istendiğini anlamamı sağlıyordu. Fakat ansızın, tapmağın kırmızı perdesinin aralığında, sanki bir çerçevenin içinde dururmuş gibi bir kadın belirdi. Birkaç dakikadır hayranlıkla izlemekte olduğum iki kadının, izlemeye geldiğim oyuncuyla hiçbir benzerlikleri olmadığını derhal anladım; bunu, hissettiğim korkudan –bir pencere açıp rahatsız ederler, bir program hışırdatıp bir kelimesinde sesi bozarlar, arkadaşlarını alkışlayarak, onu yeterince alkışlamayarak keyfini kaçırırlar diye duyduğum endişe, Berma'nın duyabileceğinden çok daha fazlaydı– ve

Berma'dan çok daha mutlak bir şekilde, o andan başlayarak salonu, seyircileri, oyuncuları, oyunu, hatta kendi bedenimi, sadece akustik bir ortam, bu sesin tonlamalarına ne kadar uygun olduğundan başka bir önem taşımayan bir ortam olarak değerlendirmemden anladım. Ama aynı anda bütün zevkim de kaçmıştı; gözlerimi, kulaklarımı, zihnimi Berma'ya ne kadar diksem de, ona hayran olmam için bana sunacağı sebeplerden bir küçük kırıntıyı bile kaçırmamaya çalışsam da, tek bir şey yakalayamıyordum. Hatta diğer oyuncularda fark ettiğim zekice tonlamaları, güzel jestleri bile onun üslubunda, oyununda seçemiyordum. Onu dinlerken, sanki Phaidra'yı okur gibiydim veya bu duyduklarımı sanki Phaidra kendisi söylüyormuş gibiydi; Berma'nın yeteneği, duyduklarıma hiçbir şey katmamış gibiydi. Sanatçının her tonlamasını, her yüz ifadesini durdurup karşımda uzun süre kıpırtısız tutabilmeyi isterdim (her birini yoğunlaştırabilmek, güzelliğini keşfedebilmek için); en azından şunu yapmaya çalışıyordum: Zihnimi hızlandırıp her mısradan önce dikkatimi topluyor, yoğunlaştırıyor, her kelimenin, her jestin süresinin bir kısmını hazırlığa sarf etmemeye, bu dikkatim sayesinde de her birine, önümde uzun saatler varmışçasına derinlemesine nüfuz edebilmeye çabalıyordum. Ama bu ne kadar kısa bir süreydi! Kulağım daha bir sesi yeni duymuşken onun yerini bir başkası alıyordu. Bir sahnede, Berma, denizi temsil eden dekorun önünde, kolu yüzünün hizasına kalkmış, özel bir aydınlatmayla, yeşilimsi bir ışığın ortasında, bir an kıpırtısız kaldı; o anda salon alkışa boğuldu; ama işte oyuncu yer değiştirmişti bile; incelemeyi istediğim tablo değişmişti. Büyükanneme iyi göremediğimi söyledim; dürbününü verdi bana. Ne var ki, bir şeyin gerçekliğine inandığımızda, onu görebilmek için yapay bir vasıta kullanmak, yakınımızda hissetmekle bir değildir. Büyüten camda gördüğüm, sanki Berma değil de, onun suretiymiş gibi geliyordu bana. Dürbünü elimden bıraktım; ama belki de gözümün algıladığı görüntü, mesafe yüzünden küçüldüğü için, gerçeğe ötekinden daha yakın değildi; iki Berma'dan hangisi gerçek Berma'ydı? Hippolytos'a ifşaatına gelince, bu pasaja çok umut bağlamıştım; onun kadar güzel olmayan birçok bölümde diğer oyuncuların ustaca ifadelerinden de belliydi ki, Berma, benim evde okurken hayal etmeye çalıştığımdan, daha şaşırtıcı tonlamalar bulacaktı mutlaka. Ama o, Oinone veya Arikia'nın bulabileceği tonlamalara bile ulaşmadı; bütün tiradı tekdüze bir ezginin rendesinden geçiriverdi; oysa tirad, pek akıllı olmayan bir trajedi oyuncusunun, hatta lise öğrencisinin bile vurgulamayı ihmal etmeyeceği kadar belirgin zıtlıklarla doluydu. Zaten

pasajı öyle bir hızla geçti ki, son mısraya geldiğinde, zihnim, ilk mısralara bilerek yüklediği tekdüzeliğin bilincine ancak varabilmişti.

Nihayet, ilk hayranlık duygusu içimde patladı; buna yol açan, seyircilerin çılgınca alkışlarıydı. Ben de kendi alkışlarımı katarak bu alkışı uzatmaya çalışıyordum ki, Berma minnettar kalıp kendini aşsın, ben de onu en iyi oyunlarından birinde görmüş olayım. İşin ilginç yanı şu ki, seyircilerin zincirden boşanırcasına coştuğu o an, sonradan öğrendiğimize göre, Berma'nın en güzel buluşlarından biriymiş. Zannederim bazı aşkın gerçekler, kalabalığın duyarlı olduğu birtakım ışınlar yayıyorlar etraflarına. İşte bu yüzden, örneğin bir olay meydana geldiğinde, bir ordu sınırda tehlike altında kaldığında, yenildiğinde veya galip geldiğinde, gelen oldukça karışık haberlerden, kültürlü bir insan pek fazla bir sonuç çıkaramazken, aynı haberler kalabalıkta onu şaşırtan bir heyecan yaratır; uzmanlardan askerî durumun aslını öğrendikten sonra kalabalığın heyecanının, büyük olayları çevreleyen ve yüzlerce kilometreden görülebilen o "aura"nın halk tarafından algılanışı olduğunu anlar. Zafer kazanıldığını ya savaş bittikten sonra gecikmeli olarak, ya da kapıcının sevincinden derhal öğreniriz. Berma'nın oyununun dahiyane bir yanını ya kendisini izledikten bir hafta sonra eleştirilerde, ya da anında, parterde patlayan alkışta keşfederiz. Ama kalabalığın bu ani kavrayışı yüzlerce yanlış kavrayışa karıştığından, alkışlar çoğunlukla yanlış yerde patlıyordu; ayrıca zaten daha önceki alkışlarla da kendiliğinden, ister istemez yükseliyorlardı; tıpkı fırtınada denizin bir kere karıştıktan sonra, rüzgâr artmasa bile kabarmaya devam etmesi gibi. Ne olursa olsun, ben alkışladıkça, Berma daha iyi oynamış gibi geliyordu bana. "Kadıncağız en azından kendini paralıyor," diyordu, yanımdaki oldukça bayağı kadın; "kendine vurdu mu acıtıyor, koşuyor, oyuncu diye buna derim ben." Berma'nın üstünlüğünün bu kanıtlarını bulmak –Mona Lisa'nın veya Cellini'nin Perseus'unun üstünlüğünü, bir köylünün, "Hakikaten çok güzel yapmış! Baştan aşağı som altın! Ne işçilik!" diye haykırışı nasıl açıklamazsa, bu kanıtların da Berma'nın üstünlüğünü açıklamadığını her ne kadar seziyorsam da– beni mutlu etmişti; halkın bu heyecanının ucuz şarabını sarhoşlukla paylaştım. Buna rağmen, perde indiğinde, o kadar arzulamış olduğum hazzın daha büyük olmamasından dolayı bir hayal kırıklığına uğradım; ama aynı zamanda da, bu hazzı uzatma ihtiyacını hissediyor, salondan çıkarak, birkaç saat boyunca benim de hayatım olan bu tiyatro hayatını temelli terk etmek istemiyordum. Doğru eve gittiğimde,

Phaidra'yı seyretme iznini borçlu olduğum Berma hayranından, M. de Norpois'dan, sanatçı hakkında çok şey öğrenmeyi umuyor olmasaydım, tiyatrodan, sürgüne gider gibi, parçalanırcasına ayrılacaktım.

M. de Norpois'ya yemekten önce tanıştırıldım; babam beni özel olarak bu iş için çalışma odasına çağırdı. Ben içeri girdiğimde büyükelçi ayağa kalktı, elini uzattı, uzun boyuyla eğildi ve mavi gözlerini dikkatle bana dikti. Fransa'yı temsil ettiği günlerde, kendisine tanıştırılan yabancılar, (ünlü şarkıcılar dahil), önemli sayılacak kişiler olduğundan ve daha sonra, Paris veya Petersburg'da onlardan bahsedildiğinde, kendileriyle Münih'te veya Sofya'da geçirdiği geceyi gayet iyi hatırladığını söyleyebileceğini bildiğinden, onlarla tanışmaktan duyduğu memnuniyeti nezaketiyle ifade etme alışkanlığını edinmişti. Ama bunun da ötesinde, başkent hayatında, hem ilginç yabancı şahsiyetlerle, hem de yerli halkın âdetleriyle temas halinde olmanın, kişiye tarih, coğrafya, değişik ulusların gelenekleri ve Avrupa'daki düşünce akımı hakkında kitaplarda bulunmayan, derinlemesine bir bilgi kazandırdığına kani olduğu için, her yeni tanıştığı insan karşısında keskin gözlem yeteneğini kullanır, ne tür bir kimseyle karşı karşıya olduğunu hemen anlardı. Hükümet uzun süredir onu yurtdışında bir makama getirmemişti, ama kendisine yeni biri tanıştırıldığı anda, gözleri, sanki bakanlık emrine alındığı kendilerine bildirilmemiş gibi, yararlı gözlemlerine başlardı; bu arada bütün tavırlarıyla, tanıştırılan kişinin adının kendisine yabancı olmadığını göstermeye çalışırdı. Bu yüzden, bir yandan iyi niyetle, engin tecrübesinin bilincinde bir adamın saygın edasıyla benimle konuşuyor, bir yandan da, sanki egzotik bir âdet, eğitici bir anıt veya turnede yıldız bir sanatçıymışım gibi, keskin bir merakla ve bir yarar sağlamak amacıyla beni incelemeyi ihmal etmiyordu. Böylece karşımda hem bilge Mentolün ağırbaşlı nezaketini, hem de genç Anakharsis'in çalışkan merakını sergiliyordu.

Revue des Deux Mondes konusunda bana kesinlikle hiçbir teklifte bulunmadı, ancak, hayatımla, eğitimimle, zevklerimle ilgili çeşitli sorular sordu bana; hayatımda ilk kez, zevklerimden, onlara göre hareket etmem mantıklı olurmuş gibi söz edildiğini duyuyordum; ben o zamana kadar, zevklere karşı gelmeyi görev sanıyordum. Zevklerim beni edebiyata sevk ettiğinden, o da beni edebiyattan caydırmaya çalışmadı; aksine, edebiyattan saygıyla söz etti bana; Roma veya Dresden'de çok güzel anılar paylaştığınız, hayatın mecburiyetleri yüzünden pek ender

görüşebildiğinizden yakındığınız, seçkin çevreden, saygın ve hoş birinden söz eder gibi. Neredeyse çapkınca bir edayla gülümserken, edebiyatın, kendisinden daha şanslı, daha özgür olacak olan bana geçirteceği güzel dakikalara imrenir gibiydi. Ama kullandığı ifadeler bile, Edebiyat'ı bana, benim Combray'de hayal ettiğimden son derece farklı gösteriyordu; o zaman kendisinden vazgeçmekte sandığımdan da haklı olduğumu anladım. O ana kadar, sadece yazma yeteneğimin olmadığını fark edebilmiştim; şimdi M. de Norpois, yazma isteğimi de yok ediyordu. Benim hayal ettiğim şeyi ona açıklamak istedim; heyecandan tir tir titriyordum; bütün sözlerimin, hissedip de daha önce ifadelendirmeyi denemediğim şeylerin, mümkün olan en samimi karşılığı olmasını istiyordum; yani sözlerimde sarahatten eser yoktu. M. de Norpois, belki meslek alışkanlığıyla, belki fikir danışılan, konuşmanın hâkimiyetini elinde tutacağını bildiği için karşısındakinin istediği gibi coşmasına, didinmesine, yorulmasına hiç ses çıkarmayan bütün önemli şahısların edindiği sükûnet gereği, belki de (kendisince, uzun favorilerine rağmen Grek stilindeki) portresinin değerli özelliklerini öne çıkarmak için, kendisine bir şey anlatıldığı sırada, yüzünde mutlak bir kıpırtısızlıkla karşısındakini dinliyordu; bir heykel galerisinde, antik –ve sağır– bir büstün karşısında konuşmaktan hiç farkı yoktu. Büyükelçinin ansızın, çekicini indiren bir açık artırmacı ya da Delphoi'li bir kâhin gibi verdiği cevap, kendisinde yarattığınız izlenim veya ileri süreceği görüş hakkında yüzünde hiçbir ipucu olmadığından, insanı daha da çok etkiliyordu.

"Bakın," dedi birdenbire, dava hükme bağlanmışçasına, bir an bile üzerimden kalkmayan kıpırtısız gözler karşısında kem küm etmeme izin verdikten sonra, "bir dostumun, *mutatis mutandis,*[1] size benzeyen bir oğlu var." (ikimizin ortak eğilimlerinden söz ederken seçtiği ses tonu, sanki bu ortak eğilim edebiyata değil de, romatizmayaymış, kendisi de bunun öldürücü olmadığını bana kanıtlamak istermiş gibi, güven vericiydi.) "O da, babası bütün şartları kendisi için hazırlamış olduğu halde, dışişleri bakanlığından ayrıldı ve kim ne der diye hiç düşünmeden oturup yazmaya başladı. Şu anda hiç de pişman olunacak durumda değil. İlk çalışması iki yıl önce yayınlandı (tabii kendisi yaşça sizden epeyce büyük); Victoria Nyanza Gölü'nün batı sahilinde Sonsuzluk duygusuna ilişkin bir eser. Bu yıl da o kadar önemli olmayan, ama kıvrak, hatta yer yer keskin bir dille kaleme aldığı, Bulgar ordusunda makineli tüfek konulu bir kitapçığı yayınlandı; bu iki eseri sayesinde mükemmel bir isim yaptı. Kısa sürede epey yol aldı;

yolun ortasında duracak adam da değildir. Ayrıca şunu da biliyorum ki, Manevi Bilimler Akademisi'nde, adaylığı düşünülmeden, konuşmalarda ismi iki üç kez, gayet olumlu bir şekilde geçmiş. Kısacası, henüz zirveye eriştiğini söyleyemesek de, bileğinin gücüyle gayet güzel bir mevki elde etti; sadece telaşlıların, yazar müsveddelerinin, çoğu düzenbaz olan numaracıların kazanmadığı başarısı da, çabalarının mükâfatı oldu."

Beni şimdiden, birkaç yıl sonra Akademi üyeliğini elde etmiş olarak gören babamın memnuniyeti, M. de Norpois'nın, bir an hareketinin sonuçlarını tartar gibi duraksadıktan sonra, bana kartını uzatarak söylediği şu sözlerle doruğa vardı: "Ona sizi benim gönderdiğimi söyleyip görüşün kendisiyle; size yararlı öğütler verebilir." Bu sözler bende muazzam bir sıkıntı yarattı; sanki M. de Norpois, ertesi gün miço olarak bir yelkenli gemiye bindirileceğimi haber vermişti.

Leonie Hala fazla kalabalık eden birçok eşya ve mobilyanın yanı sıra, hemen bütün nakit servetini de bana miras bırakmış, böylece, bana olan, yaşarken hiç farkına varmadığım sevgisini, öldükten sonra açığa vurmuştu. Rüştüme kadar bu serveti benim adıma yönetmekle yükümlü olan babam, çeşitli yatırımlar konusunda M. de Norpois'ya akıl danıştı. Büyükelçi, en sağlam bulduğu, düşük kazançlı tahvilleri önerdi; özellikle de İngiliz devlet tahvilleri ve %4'lük Rus tahvillerini. "Bu birinci sınıf tahvillerin," dedi M. de Norpois, "geliri pek yüksek olmasa bile, en azından sermayenin düştüğünü asla görmeyeceğiniz güvencesi vardır." Babam neler satın aldığını kısaca söyledi. M. de Norpois'nın yüzünde belli belirsiz bir tebrik tebessümü belirdi; bütün kapitalistler gibi o da, serveti imrenilecek bir şey telakki ediyor, ama sahip olunan servet konusunda, varla yok arası bir mutabakat işaretinden başka bir iltifatta bulunmamayı incelik sayıyordu; öte yandan, kendisi muazzam zengin olduğundan, başkalarının daha düşük gelirlerini hatırı sayılır bulurmuş gibi yapmayı görgü icabı sayıyor, bu arada kendi servetinin üstünlüğünü de neşe ve huzur içinde aklından geçirmeden etmiyordu. Buna karşılık, babamı, portföyünün "çok sağlam, çok zarif, çok ince bir zevkle tanzim edilmiş" olduğu konusunda, hiç tereddütsüz tebrik etti. Sanki menkul kıymetlerin birbirleriyle aralarındaki ilişkiye, hatta kendilerine, estetik değere benzer bir şey atfeder gibiydi. Babam bu menkul kıymetlerin oldukça yeni ve pek tanınmayan birinden söz ettiğinde, M. de Norpois, kendinizden başka kimsenin bilmediğini sandığınız kitapları okumuş olan birinin tavrıyla, "Evet, ben de bir süre borsa cetvelinde takip

etmiştim onu, ilginçti," dedi, bir dergideki son romanı bölüm bölüm, tefrika halinde okumuş olan bir abonenin geriye dönüp büyülenmiş gülümsemesiyle. "Yakında piyasaya çıkacak olan hisse senetlerine para yatırmanızı tavsiye ederim doğrusu. Cazip fiyatlarla piyasaya sürüldüğünden, ilginç." Babam birtakım eski tahvillerin, benzer hisse senetleriyle kolayca karıştırılabilecek adlarını hatırlayamadığından, bir çekmeceyi açıp tahvillerin kendilerini gösterdi büyükelçiye. Tahvillerin görüntüsüne hayran olmuştum; bir zamanlar karıştırdığım eski romantik kitaplar gibi katedral oklarıyla, alegorik resimlerle süslenmişlerdi. Aynı zamana ait olan her şey birbirine benzer; bir dönemin şiirlerini resimleyen sanatçılar, mali kuruluşların da istihdam ettiği sanatçılardır. Notre-Dame de Paris ve Gérard de Nerval'in eserlerinin kimi fasiküllerini, Combray'deki bakkalın vitrininde asılı halleriyle en çok çağrıştıran şey, nehir tanrıçalarının taşıdığı çiçekli, dikdörtgen çerçevesinin içindeki, nama muharrer Sular idaresi hisse senedidir.

Babamın şefkati, benimki türünden zekâlara karşı duyduğu küçümsemeyi epeyce yumuşattığından, sonuçta, yaptığım her şeyle ilgili duygusu, körü körüne bir hoşgörüydü. Bu yüzden, hiç tereddüt etmeden, bir zamanlar Combray'de bir gezintiden döndüğümde yazmış olduğum kısa bir mensur şiiri bulup getirmemi söyledi. Öyle bir coşkuyla yazmıştım ki onu, bu coşkunun, okuyan kişiye de mutlaka geçeceğini düşünüyordum. Ama M. de Norpois'ya ulaşmamış olacak ki, tek kelime bile söylemedi geri verirken.

Babamın meşguliyetlerine karşı son derece saygılı olan annem, çekingen bir tavırla gelip yemek servisi için izin istedi. Karışmaması gereken bir konuşmayı bölmekten korkuyordu. Gerçekten de babam sürekli markiye, Komisyon'un gelecek oturumunda desteklemeye karar verdikleri yararlı bazı önlemleri hatırlatıyordu; bunu da, mesleki alışkanlıklarından kaynaklanan ve başkasının giremeyeceği, dolayısıyla yanlarında özür dileyerek değindikleri ortak anıları olan iki meslektaşın –tıpkı iki kolejli gibi– farklı bir ortamda bulundukları zaman paylaştıkları özel tavırla yapıyordu.

Ne var ki, M. de Norpois, yüz kaslarını kullanmada kazandığı o harikulade bağımsızlık sayesinde, duymuyormuş gibi görünüp dinlemeyi becerebiliyordu. Babam sonunda tedirgin oluyor, "Komisyon'un görüşünü sormayı düşünmüştüm..." diyordu M. de Norpois'ya, uzun gerekçelerden sonra. O zaman, henüz icra sırası gelmemiş bir çalgıcının kıpırtısızlığım o

ana kadar korumuş olan aristokrat virtüözün çehresinden, yarım kalmış olan cümle, sakin, tiz bir tonda, sadece tamamlar gibi, ama daha farklı bir tınıda çıkıyordu: "Bu yüzden de, gayet tabii hiç tereddütsüz, Komisyon'u toplantıya çağıracaksınız; zaten üyeleri şahsen tanıyorsunuz, hareket etmeleri de zor değil." Kendi başına ele alındığında, pek olağanüstü bir cümle sayılmazdı muhakkak. Ama ondan önce gelen kıpırtısızlık sayesinde, Mozart'ın bir konçertosunda, o ana kadar sessiz kalmış olan piyanonun, duyduğumuz viyolonsele tam istenen anda verdiği cevabın cümlecikleri gibi, billursu bir belirginlikle, neredeyse fesatça, umulmadık bir şaşırtıcılıkta sivriliyordu.

"Söyle bakalım, matineden memnun kaldın mı?" dedi babam, sofraya geçtiğimiz sırada. Kendimi göstermem için bana imkân veriyor, hayranlığımın beni M. de Norpois'ya beğendireceğini düşünüyordu. "Bugün öğleden sonra Berma'yı seyretmeye gitti; hatırlarsınız, sizinle konuşmuştuk daha önce," dedi diplomata dönerek; bir Komisyon oturumundan söz edermiş gibi, geçmişe ilişkin, teknik ve esrarengiz ima tonunda.

"Büyülenmiş olmalısınız; hele onu ilk görüşünüzse. Babanız bu küçük kaçamağın sağlığınıza aksi tesir yapabileceğinden endişeliydi; zannederim biraz zayıf, biraz hassassınız. Ama ben onu yatıştırdım. Tiyatrolar artık, fazla geriye gitmeye gerek yok, yirmi yıl öncesinin tiyatroları değil. Koltuklar rahat sayılabilir, havalandırma yapılıyor; yine de Almanya ve İngiltere'ye yetişmek için daha çok şey yapmamız lazım; daha birçok konuda olduğu gibi bu konuda da bizden çok daha ilerideler. Ben Mme Berma'yı Phaidra'da izlemedim, ama harikulade olduğunu duydum. Siz de hayran kaldınız herhalde, değil mi?"

Benden bin kat daha zeki olan M. de Norpois, benim Berma'nın oyunundan çıkaramadığım gerçeğe vâkıf olsa gerekti; bana bu gerçeği açıklardı. Sorusuna cevap verirken, bu gerçeğin ne olduğunu bana söylemesini rica edecektim kendisinden; o da böylece sanatçıyı görme arzumu haklı çıkaracaktı. Çok kısa bir zamanım vardı; bunu iyi kullanıp sorularımı can alıcı noktalara yöneltmeliydim. Peki, ama bunlar nelerdi? Bütün dikkatimi karmakarışık izlenimlerime yoğunlaştırmış, kendimi M. de Norpois'ya beğendirmek gibi bir düşünceden tamamen uzak, ondan arzuladığım gerçeği öğrenme çabasındaydım; arayıp bulamadığım kelimelerin yerine beylik ifadeler kullanmaya çalışmıyordum; bir şeyler

kekeledim; sonunda, Berma'nın fevkaladeliğini açıklamaya kendisini kışkırtmak için, hayal kırıklığına uğradığımı ifade ettim.

"Ama nasıl olur?" diye haykırdı babam. Anlayışsızlığımı itiraf edişimin M. de Norpois üzerinde yaratabileceği tatsız izlenime canı sıkılmıştı. "Zevk almadığını nasıl söylersin? Büyükannen anlattı; Berma'yı tek kelimesini bile kaçırmadan dinlemişsin; gözlerin faltaşı gibiymiş; salonda senin gibi bir tek kişi daha yokmuş."

"Tabii, niye o kadar fevkalade olduğunu anlayabilmek için can kulağıyla dinliyordum. Muhakkak çok iyi oynuyor..."

"Çok iyi oynuyorsa daha ne istiyorsun?"

"Mme Berma'nın başarısında kesinlikle payı olan şeylerden biri de," dedi M. de Norpois, onu konuşmanın dışında bırakmamak için anneme dönüp ev sahibesine karşı nezaket görevini özenle yerine getirerek, "rollerinin seçimindeki mükemmel zevkidir; bu sayede tam ve hakiki bir başarı kazanıyor. Vasat rollerde oynadığı pek enderdir. İşte bakınız, Phaidra rolüne girişmiş. Zaten bu zevki, kıyafetlerinde, oyununda da ortaya koyuyor. İngiltere ve Amerika'da sık sık başarılı turneler yaptığı halde, John Bull'un[2] demeyeceğim, çünkü en azından Victoria çağı İngiltere'sine haksızlık etmiş olurum, ama Sam Amca'nın bayağılığı ona bulaşmadı. Asla aşırı gözalıcı renkler, abartılı haykırışlar göremezsiniz onda. Hele o çok güzel kullandığı –neredeyse bir müzisyen gibi çaldığı diyeceğim– ve hayran olunacak şekilde oynadığı sesi!" '

Berma'nın oyununa ilgim, temsil bittiğinden beri giderek artıyordu; çünkü artık gerçeğin baskısına ve sınırlarına tabi değildi; ama bu ilgiye bazı açıklamalar bulma ihtiyacı içindeydim. Ayrıca, bu ilgi, Berma oynadığı sürece, hayatın bölünmezliği içinde gözlerime, kulaklarıma sunduğu her şeye, eşit yoğunlukta yönelmişti; hiçbir şeyi ayırmamış, seçmemişti; bu yüzden de, sanatçının sadeliğine, ince zevkine yapılan bu övgülerde kendine mantıklı bir gerekçe bulmuş olmaktan hoşnuttu; kendine mal etme gücüyle bu övgüleri kendine çekti ve sarhoş bir adamın, komşusunun, bir duygulanma gerekçesi bulduğu hareketlerine sarılışı gibi, dört elle sarıldı onlara. "Doğru," diyordum kendi kendime, "sesi ne kadar güzel, bağırıp çağırma yok, kostümleri ne kadar sade, Phaidra ne kadar zekice bir seçim! Yo hayır, hayal kırıklığına uğramadım."

Havuçlu soğuk dana eti, mutfağımızın Michelangelo'su tarafından, saydam kuvars kütlelerine benzer, jöleden dev kristaller üzerine yatırılmış olarak, boy gösterdi.

"Hanımefendi, birinci sınıf bir aşçıbaşınız varmış," dedi M. de Norpois. "Kolay bulunur bir şey değil. Ben yurtdışında bazı hizmetkârlar tutmak zorunda kaldığım için, mükemmel bir aşçıbaşı bulmanın ne kadar güç olduğunu biliyorum. Gerçek bir ziyafet bu bize sunduğunuz."

Gerçekten de Françoise, nihayet önemli bir davetli onuruna, kendisine yakışır zorlukta bir yemeği başarma hırsıyla coşarak, biz bize olduğumuzda artık girişmediği zahmetlere girmiş ve Combray'deki benzersiz üslubuna ulaşmıştı.

"İşte bunu bir restoranda bulamazsınız, en iyilerinde bile: Jölesi tutkal kokmayan, eti havucun kokusunu almış, közde pişmiş dana eti, harikulade! Rica ederim, tekrar gelmeme müsaade ediniz," dedi, biraz daha jöle istediğini işaretle belirterek. "Sofracıbaşınızı bu sefer de bambaşka bir yemekte sınamak benim için çok ilginç olacak; mesela böf strogonofla karşı karşıya görmek isterdim kendisini."

M. de Norpois, yemeğin lezzetine kendisinin de bir katkısı olsun diye bize, hariciyedeki arkadaşlarına sık sık ziyafet çektiği hikâyelerinden bazılarını sundu; kâh uzun ve anlaşılmaz imgelerle dolu cümleleriyle tanınan bir politikacının söylemiş olduğu gülünç bir cümleyi, kâh ifade yeteneğiyle sivrilmiş bir diplomatın kısa ve özlü cümlesini aktarıyordu. Ama doğruyu söylemek gerekirse, onun için bu iki tür cümleyi ayıran ölçüt, benim edebiyatta uyguladığım ölçüte hiç mi hiç benzemiyordu. Küçük farklılıklardan çoğunu kavrayamıyordum; onun kahkahalarla aktardığı sözler, çok parlak bulduğu sözlerden çok farklı gelmiyordu bana. Benim sevdiğim eserler hakkında, "Siz bunu anlıyor musunuz yani? Ben, itiraf ederim anlamıyorum, sırrını çözmüş değilim," diyecek türden insanlardandı; ama ben de kendisine aynen karşılık verebilirdim: Önün bir cevapta, bir konuşmada bulduğu espri veya saçmalığı, belagat veya tumturaklılığı ben kavrayamıyordum; niçin şunun kötü, bunun iyi olduğu konusunda anlaşılabilir hiçbir sebep olmaması, benim için bu tür edebiyatı daha da esrarengiz kılıyor, en karanlık edebiyat türü haline getiriyordu. Anlayabildiğim tek şey, herkesin düşündüğü şeyi söylemenin, politikada çapsızlık değil, üstünlük belirtisi olduğuydu. M. de Norpois bütün

gazetelerde karşımıza çıkan birtakım ifadeleri etkileyici bir vurguyla kullandığında, sırf onun kullanımıyla, bir hüküm, üstelik de tartışmalara yol açacak bir hüküm haline geldiklerini hissediyordu karşısındaki.

Annem yermantarı-ananas salatasına çok güveniyordu. Ancak büyükelçi, keskin gözlemci bakışıyla bir an salatayı taradıktan sonra, diplomatik bir suskunluk içinde yedi ve düşüncesini bize bildirmedi. Annem biraz daha alması için ısrar edince M. de Norpois aldı ama beklenen iltifatın yerine, "İtaat ediyorum hanımefendi, tam bir ferman bu, farkındayım," demekle yetindi.

"Gazetelerde, Kral Theodosius'la uzun bir görüşmeniz olduğunu okuduk," dedi babam.

"Gerçekten de, ender rastlanır bir yüz hafızası olan kral, salonun ön kısmında beni fark edince kendisini Bavyera sarayında birçok kereler görmüş olduğumu hatırlama nezaketini gösterdi; o sıralarda Doğu'daki hükümdarlığını hayalinden geçirmiyordu (biliyorsunuz oraya bir Avrupa kongresi tarafından getirildi; hatta bu hükümdarlığı, armalar bakımından Avrupa'nın en asil soyu olan soyuna tam denk bulmadığından, kabul etmeden önce epey tereddüt geçirmişti). Bir yaver yanıma gelip Majestelerini selamlamaya gitmemi söyledi; tabiatıyla, bu emri derhal yerine getirdim."

"Ziyaretin sonuçlarından memnun kaldınız mı?"

"Son derece! Bu kadar genç bir hükümdarın, özellikle böylesine nazik şartlarda, bu darboğazdan nasıl kurtulacağı konusunda bir kaygı, doğal olarak vardı. Ben, kendi adıma, kralın siyasi kavrayış gücüne tam bir güven duyuyordum. Ama itiraf etmeliyim ki beklentilerimi aştı. Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda yaptığı ve gayet yetkili bir kaynaktan öğrendiğime göre baştan sona kendisinin kaleme almış olduğu açılış konuşması, her yerde uyandırdığı ilgiye kesinlikle yakışır nitelikteydi. Tek kelimeyle usta işiydi; biraz atakça olduğunu kabul ediyorum, ama bu cesareti neticede kesinlikle doğrulandı. Diplomatik geleneklerin kimi faydaları vardır tabii, ama bu gelenekler, bu örnekte, onun ve bizim ülkelerimizi, nefes almanın mümkün olmadığı bir havasızlık ortamında yaşatmak gibi bir sonuç vermişti. Eh, bu durumda da, havayı temizlemenin bir yolu –gayet tabii tavsiye edilmesi mümkün olmayan, fakat Kral Theodosius'un göze alabileceği bir yolu– camları kırmaktır. Üstelik bunu, herkesi büyüleyen bir letafetle ve anne

tarafından kültürlü bir hükümdarlar soyundan geldiğini açıkça gösteren isabette ifadelerle yaptı. Hiç şüphe yok ki, ülkesiyle Fransa'yı bağlayan 'akrabalıklardan söz ettiğinde, bu terim her ne kadar elçiliklerin kelime dağarcığında pek bulunmasa da, kesinlikle son derece başarılıydı. Gördüğünüz gibi, edebiyatın zararı yoktur, diplomaside, hatta tahtta bile," diye ekledi bana hitaben. "Evet, kabul ediyorum, mesele uzun süre önce belirlenmiş, iki güç arasındaki ilişkiler mükemmel duruma gelmişti. Ama yine de bunun söylenmesi gerekiyordu. Söz bekleniyordu, hayran olunacak bir seçim yapıldı, ne kadar etkili olduğunu gördünüz. Ben kendi adıma hararetle alkışlıyorum."

"Yıllardır bu yakınlaşmayı hazırlamakta olan dostunuz M. de Vaugoubert memnun kalmış olmalı."

"Üstelik de Majesteleri, âdeti olduğu üzre, ısrarla bir sürpriz olarak saklamıştı bunu. Zaten başta dışişleri bakanı olmak üzere herkes için sürpriz oldu; duyduğuma göre bakan bu sürprizden pek hoşlanmamış. Kendisine bu konuyu açan birisine, gayet açık seçik bir biçimde, yakındaki kişilerin duyabileceği kadar yüksek bir sesle, şöyle cevap vermiş: 'Bana ne danışıldı, ne de haber verildi.' Böylece bu olayda hiçbir sorumluluk kabul etmediğini açıkça belirtmiş. İtiraf etmek gerekir ki, mesele epey patırtı çıkardı," deyip hain bir tebessümle ekledi: "Asgari çabayı yasaların yasası kabul eden meslektaşlarımın rahatının bozulmadığını söyleyemem doğrusu. Vaugoubert'e gelince, biliyorsunuz, Fransa'yla yakınlaşma politikası yüzünden ağır eleştirilere maruz kalmıştı; çok duygulu, altın kalpli bir insan olduğundan, herhalde çok da üzülmüştü. Rahatlıkla teminat veririm bu konuda; benden çok daha genç olduğu halde, kendisiyle çok görüşüp konuştum, dostluğumuz yıllar öncesine dayanır, kendisini iyi tanırım. Kim olsa tanırdı zaten, pırıl pırıl bir kalbi vardır. Hatta eleştirilebilecek tek kusuru budur; bir diplomatın kalbinin onunki kadar saydam olması gerekmez. Buna rağmen, kendisini Roma'ya göndermekten söz ediyorlar; önemli bir terfi, ama epeyce büyük lokma. Aramızda kalsın, bence Vaugoubert hırstan tamamen yoksun olmakla birlikte, bu işe çok sevinecektir, bu beladan hiç de kurtulmak istemiyor. Orada harikalar yaratabilir; Papalık Konseyi'nin adayı; ben kendi adıma, kendisini bütün sanatkârlığıyla Farnese Sarayı ve Carracci'lerin galerisi dekorunda rahatlıkla hayal edebiliyorum. En azından kimse kendisinden nefret edemez gibi görünüyor; fakat Kral Theodosius'un çevresinde, Wilhelm

Caddesi'nin[3] neredeyse emrinde diyebileceğimiz, bütün tavsiyelerini uysallıkla yerine getiren bir perde arkası topluluk var ki, Vaugoubert'in başına bir iş açmak için ne mümkünse denedi. Vaugoubert yalnızca kulis entrikalarıyla değil, kiralık gazeteci müsveddelerinin hakaretleriyle de karşı karşıya kaldı; daha sonra bunlar, bütün satılmış gazeteciler gibi korkak olduklarından, ilk aman dileyenler oldular; ama bu arada, temsilcimiz aleyhine rezil, aptalca iftiralar ileri sürmekten de geri kalmadılar. Bir aydan uzun bir süre boyunca, Vaugoubert'in düşmanları, kafa derisi dansı yaparak etrafında döndüler," dedi M. de Norpois, etkileyici bir tavırla. "Ama tehlikeden haberi olan insan, iki kişiye bedeldir; o, bu hakaretleri elinin tersiyle geri püskürttü," diye ekledi, daha da şiddetli bir vurguyla; yırtıcı bakışları, yemeğe bir an ara vermemize sebep oldu. "Güzel bir Arap atasözü vardır: 'İt ürür, kervan yürür,' derler." M. de Norpois, bu atasözünü ortaya attıktan sonra, üzerimizdeki etkisini ölçmek için durup bir baktı. Etkisi güçlüydü; bilinen bir atasözüydü; o yıl, değerli kişilerin nezdinde bir başka atasözünün, "rüzgâr eken fırtına biçer," deyişinin yerini almıştı; onun dinlendirilmesi gerekiyordu, çünkü "pir aşkına çalışmak" kadar dayanıklı ve uzun ömürlü değildi. Zira bu seçkin kimselerin kültürü, genellikle üç yıllık, münavebeli bir kültürdü. Şüphesiz, M. de Norpois'nın Revue'deki makalelerine başarıyla serpiştirdiği bu tür alıntılar, yazılarının sağlam ve bilgili görünmesi için şart değildi. Alıntılarla süslenmiş olmasalar bile M. de Norpois'nın sırası gelince şöyle yazması yeterliydi (kendisi de bunu yapmayı ihmal etmezdi): "Saint-James[4] kabinesi tehlikeyi hissetmekte gecikmedi" ya da "Çift başlı monarşinin bencilce fakat becerikli siyasetini tedirgin bakışlarla izleyen Pont-aux-Chantres'da[5] heyecan doruktaydı" veya "Montecitorio'dan[6] bir panik çığlığı yükseldi" yahut da, "Tamamen Ballplatz[7] tarzındaki bu ezeli ikili oyun..." Cahil okur, bu terimlerden, meslekten diplomatı derhal tanır ve selamlardı. Bundan da öte, üst düzeyde bir kültüre sahip olduğunu söyleten şey, alıntıların hesaplı kullanımıydı, ki bunun da kusursuz örneği, o dönemde hâlâ, "Baron Louis'nin sık sık söylediği gibi, bana iyi politika verin, size iyi maliye vereyim," idi. ("Japonların dediği gibi, zafer, iki rakipten, acıya ötekinden onbeş dakika fazla katlanmayı bilenindir" henüz Doğu'dan ithal edilmemişti.) Bu fevkalade kültürlü namı, kayıtsızlık maskesi ardına gizlenmiş gerçek bir entrika dehasıyla birleşince, M. de Norpois'nın Manevi Bilimler Akademisi'ne girmesini sağlamıştı. Hatta bazı insanlar, İngiltere'yle bir anlaşmaya varmamızın ancak Rusya'yla ittifakı sağlamlaştırarak mümkün

olduğunu belirtmek istediğinde, tereddütsüz yazmış olduğu şu sözlerden sonra, Fransız Akademisi'nde de yeri olduğunu düşünmüşlerdi: "Dışişleri bakanlığı aklından çıkarmasın, bu konuda eksik olan bütün coğrafya kitaplarında artık öğretilsin, bilemeyen öğrenci bakalorya sınavında kesinlikle geçirilmesin: Bütün yollar Roma'ya çıkarsa, Paris'ten Londra'ya giden her yol da Petersburg'dan geçmek zorundadır."

"Kısacası," diye devam etti M. de Norpois, babama hitaben, "Vaugoubert bu olayla kendi beklentisini de aşan, gayet güzel bir başarı elde etti. Kibarca bir açılış konuşması bekliyordu (son yıllardaki bulutlardan sonra, bu zaten çok güzeldi), ama daha fazlasını ummuyordu. Hazır bulunanlar arasından birçok kişi, bu konuşmayı okumakla, yarattığı etkiyi anlamanın mümkün olmayacağını ısrarla belirtti; konuşma sanatında büyük bir ustalığa sahip olan kral, mükemmel telaffuzuyla, bütün niyetlerin, inceliklerin altını çizerek konuşmayı yapmış. Bu konuda oldukça ilginç bir olay dinledim; Kral Theodosius'un bütün kalpleri fetheden çocuksu iyi niyetini bir defa daha gözler önüne seriyor. Bana anlatıldığına göre, netice itibarıyla konuşmanın en önemli yeniliği olan ve görürsünüz, daha uzun bir süre elçiliklerde yorumlara konu olacak 'akrabalık' kelimesine geldiği anda, Majesteleri çabalarının, hatta en büyük hayalinin hak ettiği mükâfatı, kısacası erişebileceği en yüksek mevkiyi elde edecek olan büyükelçimizin sevincini tahmin ederek, hafifçe Vaugoubert'e dönmüş ve Oettingen'lerin o büyüleyici bakışını üzerinden ayırmadan o gayet iyi seçtiği, gerçek bir keşif olan 'akrabalıklar' kelimesini, kasten ve işin içyüzünü bilerek kullandığını herkesin anlayacağı bir tonda telaffuz etmiş. Vaugoubert heyecanını zaptetmekte güçlük çekmiş; kendisine bir ölçüde hak verdiğimi itiraf etmeliyim. Hatta, kesinlikle güvenilir bir dostum kulağıma fısıldadı, yemekten sonra, Majesteleri düzenlediği toplantıda Vaugoubert'e yaklaşmış ve alçak sesle, 'Öğrencinizden memnun musunuz, sevgili Marki?' demiş. Kesin olan bir şey var ki," diye toparladı M. de Norpois, "iki ülke arasındaki, II. Theodosius'un renkli ifadesiyle 'akrabalıkları' daha da pekiştirmek konusunda böyle bir konuşma, yirmi yıllık müzakerelerden daha çok yarar sağlamıştır. Üzerinde durulan, bir kelime aslında, ama bakınız ne büyük sükse yaptı; bütün Avrupa basını onu yazıyor, uyandırdığı ilgiye, getirdiği yeni sese bakınız. Zaten kralın tarzı bu. Her gün böyle bir mücevher bulduğunu söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim. Ama hazırladığı konuşmalarda, daha da önemlisi, irticalen konuşurken, sakınmadan söylediği bir sözle kendisini belli etmediği –neredeyse imzasını atmadığı

diyecektim– çok enderdir. Bu konuda taraf tutmakla suçlanmam mümkün değil, çünkü ben bu tarz yeniliklere kesinlikle düşmanımdır. Yirmi örnekten on dokuzunda tehlikelidirler."

"Evet, Alman imparatorunun son telgrafından hoşlanmamış olacağınızı düşünmüştüm," dedi babam.

M. de Norpois, "Ah! Hiç sormayın!" der gibi gözlerini havaya dikti. "Her şeyden önce, nankörce bir davranış. Suçtan da öte, bir hata, üstelik de zırva diyebileceğim bir aptallık! Zaten bir dur diyen olmazsa, Bismarck'ı kovan adam, yavaş yavaş Bismarck'ın bütün politikasından da vazgeçebilir pekâlâ; bu da, bilinmezliğe dalmak olur."

"Eşim belki gelecek yaz kendisini İspanya'ya götüreceğinizi söyledi beyefendi; onun adına çok sevindim."

"Evet, çok cazip, beni çok sevindiren bir proje. Bu seyahate sizinle birlikte çıkmayı çok isterim dostum. Ya siz hanımefendi, tatilde ne yapacağınızı düşündünüz mü?"

"Belki oğlumla Balbec'e gideceğiz, bilmiyorum."

"Ya! Balbec hoştur; birkaç yıl önce uğramıştım. Çok sevimli villalar yapmaya başlamışlar; hoşunuza gideceğini sanıyorum. Ama sorabilir miyim, niçin Balbec'i seçtiniz?"

"Oğlum o yöredeki bazı kiliseleri, özellikle Balbec Kilisesi'ni görmeyi çok arzu ediyor. Yolculuğun, daha çok da orada kalışımızın yorgunluğu sağlığını bozar diye korkuyordum biraz. Ama öğrendiğime göre, durumunun gerektirdiği konfor ve koşullarda yaşamasını sağlayacak mükemmel bir otel yapılmış kısa bir süre önce."

'Ta! Bu bilgiyi, kulakardı etmeyecek bir hanıma muhakkak vermem gerekiyor."

"Balbec Kilisesi harikulade bir kilise, değil mi beyefendi?" diye sordum; Balbec'in güzelliklerinden birinin, sevimli villaları olduğunu öğrenmenin üzüntüsünü yenerek.

"Fena sayılmaz, ama gerçek birer işlenmiş mücevher olan Reims Katedrali'yle, Chartres Katedrali'yle ve benim favorim olan, eşsiz Paris Sainte-Chapelle Kilisesi'yle kıyaslanamaz."

"Ama Balbec Kilisesi'nin bir bölümü Romanesk değil midir?"

"Gerçekten de Romanesk'tir, ki bu da zaten son derece soğuk bir üsluptur ve taşı dantel gibi işleyen gotik mimarların zarafetini, hayalgücünü hiçbir bakımdan müjdelemez. Balbec Kilisesi, yakınındaysanız, görülmeye değer, oldukça ilginçtir; yağmurlu bir günde yapacak şey bulamazsanız, oraya girebilirsiniz; Tourville'in mezarını görürsünüz."

"Dün Dışişleri'nin yemeğine gittiniz mi? Ben gidemedim," dedi babam.

"Hayır," dedi M. de Norpois gülümseyerek, "itiraf etmem gerekir ki çok farklı bir davet uğruna gidemedim. Bahsini duymuş olabileceğiniz bir hanımın yemek davetine katıldım; güzel Madame Swann'ın."

Annem, belli etmemekle birlikte, irkildi; babamdan daha süratli bir duyarlılığı olduğundan, babamın biraz sonra canını sıkacak bir şey karşısında, onun adına telaşlanırdı. Babamın sıkıntılarını önce annem algılardı; tıpkı Fransa'yla ilgili birtakım kötü haberlerin, bizden önce yurtdışında duyulması gibi. Annem yine de, Swann'ların ne tür misafirleri olabileceğini merak ettiğinden, M. de Norpois'ya orada kimlerle karşılaştığını sordu.

"Tanrım... Bana öyle geliyor ki, orası daha ziyade beylerin gittiği bir ev. Birkaç evli erkek de vardı, ama karıları o gece rahatsız olduklarından gelememişlerdi," diye cevap verdi büyükelçi, saflıkla perdelenmiş bir incelikle. Etrafına yönelttiği bakışların tatlılığı ve ağırbaşlılığı, bu bakışlardaki fesatlığı yumuşatırmış gibi yapıp, ustaca abartıyordu.

"Gerçeği tam olarak yansıtmak için," diye ekledi, "şunu da eklemem gerekiyor: Oraya giden kadınlar da var, ama... nasıl söylesem... Swann'ın," (Svan diye telaffuz ediyordu) "tabakasından ziyade, cumhuriyetçi sosyeteden kadınlar. Kim bilir? Belki bir gün politik veya edebî bir salon olur. Zaten onlar bu durumdan memnun görünüyorlar. Hatta bence Swann memnuniyetini biraz fazla gösteriyor. Karısının gelecek hafta evlerine davetli olduğu, üstelik yakınlığından hiç de gurur duyulmayacak kişileri sayarken öyle bir densizlik, zevksizlik, neredeyse görgüsüzlük sergiledi ki, onun gibi zeki bir adamda, bu beni çok şaşırttı. Sanki iftihar edilecek bir şeymiş gibi ikide birde, 'Bir tek boş gecemiz yok' diyordu; tam bir sonradan görme gibi; hâlbuki öyle değil. Çünkü Swann'ın çok sayıda erkek, hatta hanım arkadaşı vardı; fazla ileri gitmek, boşboğazlık etmiş olmak istemem

ama, şunu diyebilirim ki, hanım arkadaşlarının hepsi, hatta çoğu olmasa bile, bir tanesi var ki –çok da soylu bir hanımdır– Madame Swann'la ilişkiye girme fikrine tamamen karşı çıkmayabilirdi; o durumda da, muhtemelen koyun gibi onun izinden gidenler olurdu. Ama duyduğuma göre, Swann'ın bu yolda bir girişimi olmamış. Ne, bir kestaneli puding daha mı? Bu Lucullus'a yaraşır ziyafetten sonra kendimi toparlamam için Karlsbad'da bir kür fazla olmayacak doğrusu. Belki Swann, üstesinden gelinecek çok fazla direnişle karşılaşacağını düşünmüştür. Evliliğinin hoş karşılanmadığı kesin. Kadının servetinden bahşedildi; ki o da koca bir martaval. Her neyse, bütün bunlar hoş görünmedi. Ayrıca, Swann'ın son derece zengin, fevkalade bir evlilik yapmış bir halası vardır; kocası, mali bakımdan en güçlü kimselerden biridir. Bu hanım Mme Swann'ı evine kabul etmeyi reddetmekle kalmayıp, dostları ve tanıdıkları da aynı şeyi yapsın diye enikonu bir kampanya yürüttü. Paris'in kalburüstü kişilerinden herhangi birinin Madame Swann'a bir saygısızlık ettiğini söylemek istemiyorum... Katiyen! Zaten kocası o durumda düelloyu kabul etmeyecek adam değildi. Her şey bir yana, işin en garip tarafı, Swann'ın, o kadar fazla sayıda, üstelik de son derece seçkin insan tanıdığı halde, en hafifinden çok karışık diyebileceğimiz bir çevre için böyle çaba göstermesi. Ben Swann'ı çok eskiden tanıyan biri olarak, itiraf etmeliyim ki, böyle kibar, en seçkin çevrelerde aranan bir adamın, ulaştırma bakanlığı özel kalem müdürüne, ziyaretinden ötürü hararetle teşekkür ettiğini, izin verirlerse Madame Swann'ın, eşini ziyaret etmek istediğini söyleyişini görünce, hem çok şaşırdım, hem de çok güldüm. Swann bu çevrede kendini kaybolmuş gibi hissediyor olsa gerek; bu onun alışık olduğu bir dünya değil açıkçası. Bununla birlikte, Swann'ın mutsuz olduğunu sanmıyorum. Evlenmelerinden önceki yıllarda, kadının oldukça çirkin şantaj manevralarına başvurduğu da doğru; Swann ne zaman bir isteğini yerine getirmese, kızını babasından uzaklaştırıyordu. Bütün inceliğine rağmen bir o kadar da saf olan zavallı Swann ise, her defasında kızının kaçırılmasını bir tesadüf sanıyor, gerçeği görmek istemiyordu. Zaten kadın sürekli kavga çıkarıp huysuzluk ettiğinden, amacına ulaşıp Swann'la evlendiği gün, artık hiçbir şeyin kadını durduramayacağını, hayatlarının bir cehennem olacağını sanıyordu herkes. Gelin görün ki, tam tersi oldu. Swann'ın karısından söz edişi çok şakaya alınıyor, hatta alay konusu oluyor. Tabii ki, hiç kimse Swann'ın ne olduğunu (Molière'in kullandığı kelimeyi bilirsiniz)[8] aşağı yukarı bilse de, gidip bunu cümle âleme ilan etmesini beklemiyordu; buna rağmen karısının

mükemmel bir eş olduğunu söylemesi mübalağalı bulunuyor. Hâlbuki zannedildiği kadar yanlış bir tespit değil bu. Bütün kocaların tercih etmeyeceği bir tarz olsa da, Mme Swann'ın kocasını kendi tarzında sevdiği inkâr edilemez; zaten, söz aramızda, bu kadını çok uzun zamandır tanıyan ve hiç de aptal olmayan Swann'ın, ne yaptığını bilmediğine de inanmıyorum. Kadının uçarı olmadığını söylemiyorum; tahmin edebileceğiniz gibi hiç durmayan fesat dillere bakılırsa, Swann da ondan geri kalmıyormuş. Ama kadın Swann'ın kendisi için yaptıklarına minnet duyuyor ve herkesin korktuğunun aksine, bir melek kadar yumuşamış gibi görünüyor."

Bu değişiklik, belki de M. de Norpois'nın sandığı kadar tuhaf değildi. Odette, Swann'ın bir gün gelip kendisiyle evleneceğini düşünmemişti; ne zaman saygıdeğer bir adamın metresiyle evlendiğini artniyetle Swann'a haber verecek olsa, Swann'ın buz gibi bir sessizliğe büründüğünü, doğrudan sorgulayıp, "Sence çok iyi etmemiş mi, ona gençliğini adamış bir kadın için böyle bir şey yapması çok hoş değil mi?" diye sorduğunda da, Swann'ın ters ters, "Ben kötü demiyorum, herkes istediğini yapar," diye cevapladığını görmüştü. Hatta Swann'ın öfkelendiği zamanlar söylediği gibi onu büsbütün terk edebileceğini bile düşünüyordu. Kısa bir süre önce, heykeltıraş bir kadının, "Erkeklerden her şey beklenir, hepsi o kadar adi ki," dediğini duymuş ve bu karamsar özdeyişin derinliğinden çok etkilenerek kendisine mal etmişti; "Ne de olsa, hiçbir şey imkânsız değildir; bende bu şans olduktan sonra," der gibi, yılgın bir tavırla, olur olmaz tekrarlayıp duruyordu. Ve böylece, Odette'in hayatını o zamana kadar yönlendirmiş olan, "Seven erkeğe her şey yapılır, hepsi o kadar salak ki," özdeyişinin, yüzünde, "Korkmayın, kırıp dökmez," dermiş gibi bir göz kırpışıyla ifade bulan iyimser özdeyişin pabucu dama atılmıştı. Bu arada Odette arkadaşlarının, mesela kendisinin Swann'la beraberliğinden daha kısa bir beraberlikten sonra, üstelik çocuksuz olarak evlenmiş olan, artık nispeten saygı gören, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndaki balolara davet edilen bir arkadaşının, Swann'ın tutumuyla ilgili neler düşündüğünü de kendisine dert ediyordu. M. de Norpois'dan daha derinlemesine muayene yapan biri, Odette'i hırçınlaştıran şeyin bu küçük düşme duygusu, bu utanç olduğunu, sergilediği çekilmez kişiliğin asıl kişiliği olmadığını, çaresiz bir hastalık olmadığını şüphesiz teşhis edebilir, sonucu, yani yeni bir düzenin, evlilik düzeninin, bu can sıkıcı, gündelik, ama kesinlikle organik olmayan tatsızlıklara neredeyse sihirli bir şekilde, süratle son vereceğini kolaylıkla

kestirebilirdi. Hemen hemen herkes bu evliliğe şaştı; asıl şaşırtıcı olan budur. Şüphesiz, aşk denilen olgunun bütünüyle öznel yapısını ve aşkın, fazladan bir kişi, bu dünyada aynı ismi taşıyan kişiden ayrı, özelliklerinin çoğunu bizden almış bir kişi yaratmak anlamına geldiğini, çok az insan kavramıştır. Yine pek az insan, kendilerinin gördüğü varlıkla aynı olmayan bir varlığın, bizim için zamanla dev boyutlara ulaşmasını doğal kabul edebilir. Bununla birlikte, Odette örneğinde, öyle görünüyor ki, şunu fark etmek mümkündü: Pek tabii, Swann'ın zekâsını hiçbir zaman tam olarak anlamadığı halde, hiç değilse bütün çalışmalarının başlıklarını ve bütün ayrıntılarını bilirdi; o kadar ki, Vermeer ismi, Odette için terzisinin ismi kadar bildikti. Swann'ın bazı kişilik özelliklerini, diğer bütün insanların görmezden geldiği veya alay ettiği, sadece bir metresin, bir kız kardeşin, aslına sadık ve sevilen suretini hayalinde taşıdığı özelliklerini, çok iyi tanırdı. Bu özelliklere, hatta değiştirmeyi en çok istediklerimize bile öyle sıkı sıkıya bağlıyızdır ki, bir kadın zamanla bu özelliklerimize karşı, bizim kendi alışkanlığımıza, anne babamızın alışkanlığına benzer hoşgörülü, dostça şakacı bir alışkanlık kesbettiği için, eski ilişkilerde, aile sevgisinin tatlılığına ve gücüne yakın bir şeyler bulunur.

Bir insanla aramızdaki bağlar, o insan bizim bir kusurumuzu yargılamak için bizimle aynı görüş açısını benimsediği zaman kutsallaşmış olur. Swann'ın bu tuhaf özelliklerinden bazıları vardı ki, kişiliğiyle olduğu kadar zekâsıyla da ilişkiliydi; buna rağmen, kökleri yine de kişiliğinde olduğundan, Odette'in bunları fark etmesi daha kolay olmuştu. Swann yazarlık yaptığında, incelemeleri yayınlandığında, bu özelliklerin, mektuplarında ve konuşmasında olduğu gibi fark edilmediğinden yakınırdı Odette. Swann'a, onlara daha çok yer vermesini tavsiye ederdi. Odette'in bunu istemesinin sebebi, onun Swann'da en çok beğendiği özelliklerin bunlar olmasıydı; ama bu özellikleri de Swann'a daha ait oldukları için beğendiğinden, belki de yazılarında bu özellikleri bulmak istemekte haksız sayılmazdı. Belki de, bütün bunlara ek olarak, Swann'ın daha canlı eserlerle nihayet parlak bir başarı kazanabileceğini, böylece kendisinin de, Verdurin'lerde her şeyden çok değer vermeyi öğrendiği bir şeyi yapma, yani bir salon sahibi olma imkânı bulacağını düşünüyordu.

Bu tür bir evliliği gülünç bulan, kendileriyle ilgili olarak, "Mlle de Montmorency'yle evlenirsem M. de Guermantes ne düşünür, Bréauté ne der?" diye düşünen, bu tür sosyal idealleri olan insanların arasında, yirmi

yıl önce Swann'ın kendisi de vardı; o Swann ki, Jockey Kulübü'ne girebilmek için kendini paralamış, o sıralarda, şaşaalı bir evlilik yaparak konumunu sağlamlaştıracağını, Paris'in en gözde erkeklerinden biri haline geleceğini düşünmüştü. Ne var ki, böyle bir evlilik çerçevesinde söz konusu kişinin kafasında kurduğu hayaller, tüm hayaller gibi, solup tamamen silinmemek için, dışarıdan beslenmeye muhtaçtır. En büyük hayaliniz, size hakaret etmiş olan adamı küçük düşürmektir. Ama ülke değiştirir ve bir daha adını bile duymazsanız, düşmanınız sonunda gözünüzdeki bütün önemi kaybedecektir. İnsan, Jockey Kulübü'ne veya Fransız Enstitüsü'ne girmek istemesine sebep olan kişilerin hiçbirisini yirmi yıldır görmüyorsa, bu topluluklardan birinin veya diğerinin üyesi olma ihtimali kendisini katiyen heveslendirmez. Öte yandan, uzun bir ilişki, tıpkı bir inziva, bir hastalık, bir din değiştirme gibi, eski hayallerin yerine yenilerini koyar. Swann Odette'le evlendiğinde, sosyete heveslerinden vazgeçmek durumunda kalmadı; çünkü Odette, kendisini çok uzun zaman önce bu heveslerden manevi anlamda koparmıştı. Zaten öyle olmasaydı değeri iyice artardı. Küçültücü evlilikler, az çok cazip bir durumdan, çok özel bir mutluluk uğruna fedakârlık yapmak anlamına geldiğinden, genellikle en değerli evliliklerdir (gerçekten de, küçültücü evlilikten para evliliği anlaşılmamalıdır; çünkü kadının veya erkeğin satılmış olduğu, istisnasız bütün evli çiftler, eninde sonunda kabul görürler; kabulün sebebi gelenekler, çok sayıda örneğe güvenmek, insanlar arasında ayrım yapmayı istememek de olsa). Ayrıca belki de Swann, yozluğundan olmasa da sanatçılığından ötürü, tıpkı Mendel'cilerin yaptığı gibi ya da mitolojide anlatıldığı gibi bir melez tür yaratmaktan, kendisini başka soydan bir canlıyla, bir arşidüşes veya bir yosmayla çiftleştirmekten, saraya damat olmaktan veya kendisine hiç yakışmayan bir evlilik yapmaktan, ne olursa olsun bir haz duyacaktı. Odette'le evlenme ihtimalini her düşündüğünde, kendisini (üstelik snopluğu yüzünden değil) kaygılandıran bir tek kişi olmuştu yeryüzünde; o da Guermantes Düşesi'ydi. Odette ise aksine Guermantes Düşesi'ne hiç aldırmıyor, böyle uçsuz bucaksız bir gökler âlemi içerisinde gezineceğine, sadece kendisinin bir üstünde yer alan insanları düşünüyordu. Ama Swann düşüncelere daldığı saatlerde, Odette'i karısı olarak gördüğü zaman, mutlaka, onu ve özellikle de kızını, kayınpederinin ölümüyle kısa zamanda Guermantes Düşesi unvanını alan Laumes Prensesi'ne götüreceği anı zihninde canlandırıyordu. Onları başka kimseye tanıştırmak istemiyor, ama düşesin kendisiyle ilgili Odette'e, Odette'in Mme de Guermantes'a neler

söyleyeceğini, Guermantes Düşesi'nin Gilberte'e göstereceği sevgiyi, kızını şımartarak kendisini nasıl gururlandıracağım kurduğunda, hatta kelimelere döktüğünde, duygulanıyordu. Tanıştırılma sahnesini kendi kendine canlandırırken, hayal edilen ayrıntılarda, tıpkı tutarını keyfî olarak belirledikleri bir piyangoyu kazansalar, nasıl harcayacaklarını düşünen kişilerin titizliğiyle davranıyordu. Kararlarımıza eşlik eden hayallerin bu kararları teşvik ettiği ölçüde, denebilir ki, Swann'ın Odette'le evlenmesindeki amaç, onu ve Gilberte'i, başka kimse yokken, hatta gerekirse kimsenin haberi olmadan, Guermantes Düşesi'ne tanıştırmaktı. İleride, Swann'ın karısı ve kızı adına arzuladığı, sosyeteye ilişkin tek hevesinin nasıl yasaklandığını, üstelik Swann'ın, ölürken, düşesin onları asla tanımayacağını düşünmesine sebep olacak kadar mutlak bir biçimde veto edildiğini göreceğiz. Aksine, Swann'ın ölümünden sonra Guermantes Düşesi'nin Odette ve Gilberte'le ilişki kurduğunu da göreceğiz. Belki bu konuda geleceği fazla karanlık görmese, istediği kaynaşmanın, kendisinin hazır bulunmayacağı, zevkini çıkaramayacağı bir zamanda olabileceği ihtimalini saklı tutsa –bu kadar küçük bir şeye bunca önem vermesine rağmen– akıllılık etmiş olurdu. Eninde sonunda mümkün olan hemen hemen bütün sonuçlan, dolayısıyla en imkânsız sandığımız sonuçları da doğuran nedensellik, bazen ağır bir işleyiştir; onu hızlandırmak isterken engelleyen arzumuz, hatta varlığımız tarafından daha da yavaşlatılan bu işleyiş, ancak arzumuz, bazen de hayatımız tükendiğinde tamamlanır. Swann bunu kendi tecrübesinden bilmiyor muydu? İlk gördüğünde hoşlanmamış olsa da tutkuyla sevdiği ve artık sevmezken, Swann'ın içindeki, bütün hayatını Odette'le geçirmeyi o kadar isteyen, umutsuzluğa düşen varlık ölmüşken evlendiği Odette'le evliliği, daha hayattayken, ölümden sonra gelen bir mutluluk, adeta ölümünden sonra olacakların bir önbelirtisi değil miydi?

Ben Paris Kontu'ndan söz açtım, Swann'ın dostu olup olmadığını sordum; çünkü konuşmanın Swann'dan başka bir konuya geçmesinden korkuyordum. "Evet, öyle gerçekten," diye cevap verdi M. de Norpois bana dönerek. Muazzam çalışma gücünün ve özümleme yeteneğinin, kendi hayati ortamlarıymış gibi, içinde rahatça yüzdükleri mavi bakışlarını, benim naçiz şahsıma dikmişti. "Tanrı biliyor," diye ekledi, tekrar babama dönerek, "prensle –her ne kadar resmî bir mevki değilse de– konumumun zorlaştıracağı kişisel bir ilişkim olmamakla birlikte, kendisine duyduğum saygıyı gururla ifade ederim; bu saygının sınırlarını aşmadan size oldukça

ilginç bir olay anlatacağım: Dört yıl kadar önce, prens, Orta Avrupa ülkelerinin birinde, küçük bir tren istasyonunda Mme Swann'ı görmüş. Tabii, yakınlarından hiçbiri, (yakışık almayacağı için) Mme Swann'ı nasıl bulduğunu Monsenyör'e sorma cüretini göstermemiş. Ama konuşma sırasında tesadüfen adı geçtiğinde, prens, neredeyse gözle görülmez diyebileceğimiz, ama yanılgıya yer vermeyen işaretlerle, izleniminin netice itibarıyla hiç de olumsuz olmadığını göstermekte bir sakınca bulmamış."

"Ama Paris Kontu'na tanıştırılması mümkün olmamıştır herhalde, değil mi?" diye sordu babam.

"Doğrusu bilemiyorum; prenslerin ne yapacağı belli olmaz," diye cevap verdi M. de Norpois. "En şan ve şeref sahibi olanları, onlara borçlu olunan her şeyi almayı en iyi bilenleri, bazen aynı zamanda kamuoyunun hükümlerini (en haklı olanlarını bile) en az göz önüne alanlardır; yeter ki birtakım bağlılıkları ödüllendirmek söz konusu olsun. Paris Kontu'nun ise, aslında çok zeki bir çocuk olan Swann'ın sadakatini daima büyük bir teveccühle kabul ettiği, su götürmez bir gerçek."

"Sayın büyükelçi, sizin izleniminiz ne oldu?" diye sordu annem, hem nezaket icabı, hem de meraktan.

M. de Norpois, sözlerinin her zamanki ölçülülüğüyle çelişen bir eski uzman şevkiyle cevap verdi:

"Bence fevkalade!"

Bir kadının yarattığı güçlü bir izlenimi itiraf etmenin (neşeli bir ifadeyle yapıldığı sürece) konuşma yeteneğinin özellikle beğenilen bir şekline girdiğini bildiği için, küçük bir kahkaha attı ve birkaç saniye süren bu gülüşü, yaşlı diplomatın mavi gözlerini yaşarttı, burnunun, incecik kırmızı liflerle damar damar olmuş kanatlarını titretti.

"Büyüleyici bir hanım!"

"Acaba bu yemekte Bergotte adında bir yazar da bulunuyor muydu efendim?" diye çekinerek sordum, konuşmayı Swann'lar konusundan uzaklaştırmamaya çalışarak.

"Evet, Bergotte oradaydı," dedi M. de Norpois, başını kibarca bana doğru eğerek. Sanki babama nezaket göstermek istediğinden, ona ait olan her şeye, o yaştaki insanlardan bu kadar kibarlık görmeye alışkın olmayan,

benim yaşımdaki bir çocuğun sorularına bile, gerçekten önem verir gibiydi. "Kendisini tanıyor musunuz?" diye sordu, Bismarck'ın, kavrayışına hayran olduğu duru bakışlarını bana dikerek.

"Oğlum kendisini tanımıyor, fakat çok beğeniyor," dedi annem.

"Aman Tanrım!" dedi M. de Norpois. (Kendi zekâm konusunda, genellikle beni kıvrandıran şüphelerden çok daha ciddi şüpheler uyandırmaktaydı içimde; çünkü benim kendimden kat kat, binlerce kat üstün gördüğüm, yeryüzünde en yüce bulduğum şeyin, onun beğenilerinin en alt basamağında yer aldığını görüyordum.) "Ben bu görüşe katılmıyorum. Bergotte benim kavalcı diye tanımlayacağım biri; bununla birlikte, kavalı güzel çaldığını kabul etmek gerekir, epeyce özentili ve yapmacık olduğu halde. Ama sonuç olarak bir kavalcı; bu da pek fazla bir şey sayılmaz. Sağlam bir kurgusu olmayan kitaplarında çatı diyebileceğimiz şeyi katiyen bulamazsınız. Hareket yoktur –varsa da azdır– ama daha da önemlisi, belli bir düzeye ulaşamamıştır. Kitapları temelden yanlıştır; hatta temelden yoksundur. Hayatın giderek artan karmaşıklığının okumaya neredeyse zaman bırakmadığı bu çağda, Avrupa haritasının köklü değişikliklere uğradığı, belki de daha büyük değişikliklerin arifesinde olduğu günümüzde, her yerde onca tehditkâr ve yeni sorunun çıktığı bir zamanda, kabul edersiniz ki, bir yazardan, salt biçimin değerleri üzerine boş Bizans tartışmalarıyla bize her an, hem içeriden, hem de dışarıdan çifte barbar istilasına uğrayabileceğimizi unutturan bir zekâdan daha fazla şey beklemeye hakkımız var. Bu beyefendilerin Sanat İçin Sanat dedikleri pek kutsal akıma küfür etmiş olduğumu biliyorum; ama çağımızda, kelimeleri ahenkli bir biçimde düzenlemekten daha acil işler var yapılacak. Bergotte'un tarzı bazen gayet hoştur, inkâr etmiyorum; ama bütün olarak baktığımızda oldukça zorlama, değersiz ve pek cesur olmayan bir yazar. Şimdi sizin Bergotte'a olan son derece abartılı hayranlığınızı göz önüne alınca, biraz önce bana gösterdiğiniz birkaç satırı daha iyi anlıyorum; kendiniz de bunun çocukça bir karalamadan başka bir şey olmadığını açıkça söylediğinize göre," (gerçekten söylemiştim, ama hiç de öyle düşünmüyordum) "üzerine bir sünger çekmesem, haksızlık etmiş olurum. Affetmek, bilhassa gençlik günahlarını affetmek, büyüklüğün şanındandır. Ne de olsa, vicdanında aynı günahı taşıyan, sizden başka kişiler de var; zamanında kendisini şair sanmış tek kişi siz değilsiniz. Bana gösterdiğiniz yazıda, Bergotte'un kötü etkisi görülüyor. Sizin satırlarınızda, onun üstün

niteliklerinin hiçbirinin olmadığını söylemem eminim sizi şaşırtmayacaktır; çünkü Bergotte, sizin bu yaşta daha temel kavramlarına bile sahip olamayacağınız, esasen tamamen yüzeysel, belirli bir üslubu yaratma sanatında, eşsiz bir ustalık kazanmıştır. Ne var ki kusur şimdiden aynı kusur: tumturaklı kelimeleri art arda dizip ancak ondan sonra muhtevayla ilgilenme tersliği. Eşeğe ters binmek yani. Bergotte'un kitaplarında bile, bütün o biçimsel çetrefillikler, yoz aydın incelikleri bana pek boş ve anlamsız geliyor. Bir yazar hoş birkaç havai fişek patlattı diye hemen şaheser damgası yapıştırıp ortalığı velveleye veriyorlar. Şaheserler o kadar sık rastlanan şeyler değillerdir! Bergotte'un başarıları arasında, deyim yerindeyse dağarcığında, ilhamın kanatlandığı bir roman, kütüphanenizin sevilen bir köşesine yerleştireceğiniz bir kitap yoktur. Ben onun böyle bir tek eserini görmedim. Buna rağmen eserin, yazarından kat kat üstün olduğunu da belirtmem gerekir. Yazarları sadece kitaplarından tanımak gerektiğini ileri süren zeki kişiyi haklı çıkaran bir örnektir Bergotte! Kendi kitaplarına bu kadar aykırı, bu kadar kendini beğenmiş, bu kadar kasıntı, bu kadar terbiyeden mahrum bir kimse olamaz! Konuşması kâh bayağı, kâh kitap gibi; üstelik kendi kitaplarından biri değil, sıkıcı bir kitap gibi – Bergotte'un kitapları en azından sıkıcı değildir. Son derece dağınık, anlaşılmaz bir zihin, babalarımızın Apollon kâhini dedikleri türden, üstelik söylediği şeyleri, ifade şekliyle daha da tatsızlaştıran bir adam. Loménie miydi, Sainte-Beuve müydü, hatırlamıyorum, Vigny'nin aynı kusurunun insanı bıktırdığını anlatır. Ama Bergotte, bazı sayfaları antolojilere alınmayı hak eden Cinq Mars'ı da yazmadı, Kırmızı Mühür"ü de."

Kendisine takdim ettiğim yazı hakkında M. de Norpois'nın söyledikleri beni yıkmıştı; öte yandan, bir yazı yazmaya, hatta sadece ciddi düşüncelere kendimi vermeye çalıştığımda karşılaştığım zorlukları düşünüyordum; zihinsel açıdan bir sıfır olduğumu ve edebiyatın bana göre olmadığını bir kere daha hissettim. Şüphesiz, vaktiyle Combray'de birtakım pek basit duygularla veya Bergotte'u okuyarak, bana çok değerli gibi görünen bir hayal âlemine dalmıştım. Ama bu âlemi, mensur şiirim yansıtıyordu; hiç şüphe yok ki, M. de Norpois benim sırf büsbütün yanıltıcı, boş bir hayal yüzünden güzel bulduğum şeyi, derhal kavrayıp keşfetmişti; büyükelçinin yutacağı bir şey değildi. Aksine, (dışarıdan, nesnellikle, en yetkili, en zeki uzman tarafından değerlendirildiğinde) ne aşağılık bir durumda olduğumu göstermişti bana. Kendimi yıkılmış, çökmüş hissediyordum; zihnim, kendisine sağlanan kabın boyutlarından başka boyutu olmayan bir sıvı gibi,

bir zamanlar dehanın uçsuz bucaksız hacmini doldurabilecek şekilde genleşmişken, şimdi büzülmüş, M. de Norpois'nın onu bir anda kapatıp sınırladığı dar niteliksizliğin içine hapsolmuştu.

"Karşı karşıya getirilmemiz," diye ekledi babama dönerek, "Bergotte'a da, bana da, epeyce hırçın olmaktan başka pek bir seçenek bırakmadı (aslında bu, ilginç olmanın da bir yoludur). Bergotte bundan birkaç yıl önce, benim orada büyükelçilik yaptığım dönemde, bir Viyana ziyareti yapmıştı; kendisini bana Metternich Prensesi tanıştırdı; gelip kaydoldu; davet edilmek istiyordu. Ben yurtdışında, Bergotte'un netice itibarıyla, bir ölçüde –doğruyu söylemek gerekirse pek küçük bir ölçüde– şereflendirdiği Fransa'yı temsil ettiğimden, özel hayatıyla ilgili, hiç de parlak olmayan düşüncelerimi göz ardı edebilirdim. Ne var ki Bergotte tek başına seyahat etmiyordu; üstelik hanım arkadaşının da davet edilmesi konusunda ısrarlıydı. Başka insanlara oranla aşırı mutaassıp olduğumu düşünmüyorum; ayrıca, bekâr olduğumdan, evli bir aile babasına kıyasla büyükelçiliğin kapılarını biraz daha serbestçe açabilirdim belki. Bununla birlikte, itiraf etmem gerekir ki, namussuzluğun da kabul edemeyeceğim bir derecesi vardır; bu namussuzluğu iyice iğrenç kılan bir şey daha var; o da, sancılı kuruntuların, hastalıklı pişmanlıkların bitmez tükenmez ve laf aramızda biraz bayıltıcı çözümlemeleriyle, ufacık günahlar için sıkıcı ahlâk dersleriyle (ki bunların da bedeli bellidir) dolu kitaplarında, fazlasıyla maneviyatçı, hatta açık söyleyelim, ahlâkçı kesilen Bergotte'un, özel hayatında bu kadar düşüncesizlik, edepsizlik sergilemesi. Her neyse, kendisine bir karşılık vermekten kaçındım; prenses tekrar rica etti, fakat yine bir sonuç alamadı. Bu sebeple, beyefendinin tarafından pek iyi bir gözle görüldüğümü sanmıyorum; Swann'ın, benimle birlikte onu da davet etme nezaketini ne dereceye kadar takdir ettiğini bilemiyorum. Eğer davet edilmeyi kendisi istemediyse tabii. Hiç belli olmaz; çünkü adam aslında hasta bir tip. Hatta bu onun yegâne mazereti."

"Acaba Mme Swann'ın kızı da var mıydı bu yemekte?" diye sordum M. de Norpois'ya. Bu soruyu sormak için, salona geçtiğimiz bir andan yararlandım; sofrada, kıpırtısız ve aydınlığın ortasında, heyecanımı gizlemem mümkün olmazdı.

M. de Norpois, bir an hatırlamaya çalışır gibi durdu, sonra cevap verdi:

"Evet, on dört, on beş yaşlarında bir genç kız, değil mi? Tabii, yemekten önce, ev sahibimizin kızı sıfatıyla tanıştırıldığını hatırlıyorum. Kendisini pek az gördüğümü belirtmeliyim; erkenden yatmaya gitti. Belki de arkadaşlarına gidiyordu, pek hatırlamıyorum. Gördüğüm kadarıyla Swann ailesiyle yakından alakadarsınız."

"Mile Swann'la Champs-Elysees'de, birlikte oyun oynuyoruz, çok zarif bir kızdır."

"Anlaşıldı, şimdi anlaşıldı! Gerçekten, ben de kendisini çok hoş buldum. Buna rağmen, itiraf etmeliyim ki, annesine hiçbir zaman yetişebileceğini sanmıyorum; umarım bunu söylemekle, fazla güçlü bir duygunuzu incitmiş olmuyorum."

"Ben Mile Swann'ın yüzünü daha çok beğeniyorum, ama annesine de hayranım; sırf kendisini geçerken görürüm umuduyla Boulogne Ormanı'na gezintiye gidiyorum."

"Ya! Bunu mutlaka söyleyeceğim onlara, çok hoşlarına gidecektir."

M. de Norpois bu sözleri söylerken, birkaç saniye boyunca, benim Swann'dan zeki bir adam, babasından şerefli bir sarraf, evinden güzel bir ev olarak söz ettiğimi duyup, aynı derecede zeki başka bir adamdan, aynı derecede şerefli başka sarraflardan ve aynı derecede güzel bir başka evden de aynı hevesle söz edeceğimi düşünen bütün insanlarla aynı durumdaydı; yani, bir deliyle sohbet eden aklı başında bir adamın, karşısındakinin deli olduğunu henüz fark etmemiş olduğu an. M. de Norpois, güzel kadınları seyretme zevkinin son derece doğal olduğunu, birisi bize bu güzel kadınların birinden coşkuyla söz ettiğinde hemen onu âşık yerine koyup bu konuda şakalaşmanın, onu desteklemeye söz vermenin, terbiye icabı olduğunu biliyordu. Ama benden Gilberte'e ve annesine söz edeceğini söyleyince (böylece, bir esintinin akışkanlığını, daha doğrusu Minerva'ya hatlarını veren ihtiyarın özelliğini edinmiş bir Olympos tanrısı gibi, görünmez olarak bizzat Mme Swann'ın salonuna girerek ilgisini çekme, zihnini meşgul etme, benim hayranlığım karşısında minnetini kabartma, ona önemli bir kişinin arkadaşı olarak görünme, gelecekte kendisi tarafından davet edilmeye layık biri izlenimi yaratma ve ailesinin özel hayatına dâhil olma imkânı elde edecektim), Mme Swann nezdinde şüphesiz sahip olduğu nüfuzu benim lehime kullanacak olan bu önemli şahsa karşı içimde öyle bir sevgi canlandı ki, uzun süre suda kalmış izlenimi uyandıran, yumuşak,

beyaz, kırışık ellerini öpmemek için kendimi zor tuttum. Benden başka kimsenin fark etmediğini sandığım, belli belirsiz bir hareket yapar gibi oldum. İnsanın, sözlerinin ve hareketlerinin başkalarına hangi ölçüde göründüğünü tam olarak hesaplayabilmesi aslında zordur; kendi önemimizi gözümüzde büyütmek korkusuyla, başkalarının doğumdan ölüme anılarının yayılmak zorunda olduğu alanı büyütüp dev boyutlara getiririz ve konuşmalarımızın, tavırlarımızın ayrıntılarının, sohbet ettiğimiz kişilerin bilincine nüfuz edemediğini, hele hafızada hiç yer etmediğini zannederiz. Suçlular da zaten bu tür bir varsayıma göre hareket ettikleri içindir ki, söyledikleri bir kelimeyi sonradan hafifçe değiştirirler, bunun bir başka benzer kelimeyle karşılaştırılmayacağım düşünürler. Ama insanlığın binlerce yıllık tarihiyle ilgili olarak bile, tefrika yazarının her şeyin unutulmaya aday olduğunu ileri süren felsefesi, her şeyin korunacağını öngören zıt bir felsefe kadar doğru olmayabilir pekala. Aynı gazetede, ahlâkçı başmakale yazarı, bir olaydan, bir şaheserden, hele "şöhret anı”nı yaşayan bir şarkıcıdan bize, "On yıl sonra bütün bunları kim hatırlayacak?" diye söz ederken, üçüncü sayfada, Yazıtlar Akademisi raporunda, genellikle, firavunlar dönemine ait, günümüze eksiksiz gelmiş, daha önemsiz bir olaydan, pek değeri olmayan bir şiirden söz edilmez mi? Belki kısacık insan ömrü için aynı şey geçerli değildir. Bununla birlikte, birkaç yıl sonra, M. de Norpois'nın misafir olduğu bir evde, kendisi bana orada rastlayabileceğim en sağlam destek olarak görünmüştü, çünkü babamın arkadaşıydı, hoşgörülüydü, hepimizin iyiliğim isteme eğilimindeydi, zaten meslekten ve soydan gelen bir alışkanlıkla ketumdu; ama büyükelçi gittikten sonra, bir keresinde, yıllar önce bir gece, benim "ellerini öpmek üzere olduğum bir anı" gördüğünden dem vurduğunu anlattılar. Bunu duyunca kulaklarıma kadar kızarmakla kalmadım, hem M. de Norpois'nın benden söz ediş şeklinin, hem de, daha önemlisi, anıların terkibinin benim tahmin edebileceğimden ne kadar farklı olduğunu görüp afalladım. Bu "dedikodu", insan dimağını oluşturan dalgınlık ve uyanıklığın, hatırlama ve unutuşun beklenmedik oranları konusunda beni aydınlattı. Duyduğum olağanüstü şaşkınlık, Maspero'nun bir kitabında, Asurbanipal'in İsa'dan on asır önce, sürek avına davet ettiği avcıların tam listesinin bilindiğini ilk okuduğum gün duyduğum şaşkınlığın aynısıydı.

"Ah, beyefendi!" dedim M. de Norpois'ya, Gilberte'le annesine hayranlığımı bildireceğini söyleyince, "Böyle bir şeyi yaparsanız, Mme Swann'a benden bahsederseniz, ömür boyu size minnettar kalırım, hayatım

size ait olur. Ama şunu belirtmek isterim ki, Mme Swann'ı tanımıyorum, kendisine hiç takdim edilmedim."

Bu son sözleri, dürüstlük adına, olmayan bir ilişkiyle övünüyormuş gibi görünmemek için eklemiştim. Ama daha bu sözleri telaffuz ederken, artık gereksiz olduklarını hissetmekteydim; çünkü ben insanı donduracak bir hararetle teşekkür etmeye başladığımdan beri, büyükelçinin yüzünden geçen tereddüt ve memnuniyetsizlik ifadesini ve gözlerindeki dikey, dar açılı, yanlamasına (bir cismin perspektif çiziminde cismin bir yüzünün uzaklaşan kenarına benzer) bakışı görmüştüm; insanın iç konuşmalarındaki görünmez muhatabına yönelik, tam ona diğer muhatabın, o ana kadar konuşulan zatın (bu örnekte ben) duymaması gereken bir şey söylediği andaki bakışı. Derhal farkına vardım ki, söylemiş olduğum, içimi kaplayan minnet dolu sevginin yanında pek zayıf kalan, M. de Norpois'yı duygulandıracağını ve kendisine pek az zahmet, bana ise müthiş bir mutluluk verecek bir müdahalede bulunmaya kesin karar vermesini sağlayacağını zannettiğim sözlerim, belki de (bana kötülük etmek isteyen kişilerin bulacağı bütün şeytanca sözler arasında) onu bu müdahaleden vazgeçirecek tek sözlerdi. Gerçekten de, nasıl ki gelip geçenlere bakıp bayağılıkları konusunda anlaştığımız, benzer zannedebileceğimiz izlenimlerimizi karşılıklı, hoş bir biçimde aktardığımız bir yabancı, ansızın, cebini yoklayarak, kayıtsızca,"Ne yazık ki tabancam yanımda değil, yoksa bir tanesini bile sağ bırakmazdım," dediğinde, onu bizden ayıran marazi uçurumu görüverirsek, M. de Norpois da bu sözleri duyunca, Mme Swann'a tavsiye edilip evinde ağırlanmaktan daha basit, daha kolay bir şey olmadığını bildiğinden ve benim için bunun, aksine çok değerli, dolayısıyla şüphesiz çok zor olduğunu gördüğünden, ifade etmiş olduğum, ilk bakışta normal isteğimin ardında başka bir düşünce, şüpheli bir maksat, geçmiş bir hata gizlendiğini ve herhalde bu yüzden de, kimsenin o güne kadar tarafımdan Mme Swann'a bir haber iletmeyi üstlenmek istemediğini, Mme Swann'ın böyle bir şeyden hoşlanmayacağının kesin olarak bilindiğini düşündü. Bu haberi hiçbir zaman iletmeyeceğini de anladım; Mme Swann'ı yıllar boyunca her gün görebilir ve benden bir kez olsun söz etmeyebilirdi. Bununla birlikte, birkaç gün sonra, benim merak ettiğim bir bilgiyi aldı ve babam aracılığıyla bana iletti. Ama kimin için sorduğunu söylemeyi, gereksiz bulmuştu. Dolayısıyla Mme Swann benim M. de Norpois'yı tanıdığımı ve kendisini ziyaret etmeyi ne kadar istediğimi öğrenmeyecekti; bu belki de, benim sandığım kadar büyük bir felaket değildi. Çünkü bu

gerçeklerin ikincisini öğrenmesi, birincinin etkisini herhalde pek artırmazdı; birincinin etkisi de zaten şüpheliydi. Odette'in kafasında kendi hayatı ve kendi evi, esrarengiz bir heyecan uyandırmadığından, kendisini tanıyan, evine giden bir kişi, bana göründüğü gibi efsanevi bir varlık olarak görünmüyordu ona; oysa ben bir taşın üzerine M. de Norpois'yı tanıdığımı yazabilsem, taşı Swann'ların penceresine atardım. Böyle bir mesajın, bu kadar kabaca iletilse bile, evin hanımının gözünde bana kazandıracağı prestijin, yaratacağı olumsuz izlenimden çok daha güçlü olacağından emindim. Ama M. de Norpois'nın üstlenmediği görevin zaten yararı da olmayacağını, hatta ve hatta Swann'ların nezdinde benim için zararlı olabileceğini fark edebilseydim bile, büyükelçi gönüllü olsa, kendisini bu görevden azletmez, sonuçları ne kadar korkunç olursa olsun, adımın ve şahsımın, bir an bu sayede Gilberte'in yanında, bilinmeyen evinin ve hayatının içinde yer almasının hazzından vazgeçmezdim.

M. de Norpois gittikten sonra, babam akşam gazetesine bir göz attı; ben yine Berma'yı düşünüyordum. Onu dinlerken duyduğum zevk, umduğumun çok altında olduğu için, tamamlanması gerekiyordu; kendisini besleyebilecek olan her şeyi derhal özümsüyordu; mesela M. de Norpois'nın Berma'da bulduğu meziyetleri dimağım, üzerine su dökülen kupkuru bir çayır gibi bir yudumda içivermişti. Babam bana gazeteyi uzatıp şu kısa yazıyı gösterdi: "Phaidra'nın, aralarında sanat ve eleştiri dünyasının önde gelen isimlerinin de bulunduğu, coşkulu bir seyirci topluluğu karşısındaki temsili, Phaidra rolünü oynayan Mme Berma için, saygın sanat hayatı boyunca kazandığı en parlak başarılardan biri oldu. Gerçek bir tiyatro olayı denebilecek bu temsil üzerinde, daha sonra uzun boylu duracağız; şimdilik şunu belirtmekle yetinelim: En yetkili ağızların hepsi, Racine'in en güzel, en ince işlenmiş rollerinden biri olan Phaidra rolünün, böyle bir yorumla tamamen yenilendiğinde ve bu yorumun, sanatın, çağımızda şahit olma şerefine erdiğimiz en saf, en yüce tezahürü olduğu konusunda hemfikirler." Dimağım bu yeni, "sanatın en saf, en yüce tezahürü" fikrini kavradığı anda, bu kavram tiyatroda duyduğum eksik zevke yaklaştı, eksiğinin bir kısmını tamamladı ve ikisinin birleşmesi öyle heyecan verici bir şey oluşturdu ki, kendi kendime haykırdım: "Ne büyük bir sanatçı!" Şüphesiz, tam anlamıyla samimi olmadığım düşünülebilir. Fakat bir de çok sayıdaki yazarı düşünelim: Bu yazarlar, yazmış oldukları bir yazıdan hoşnut kalmamışken, Chateaubriand'ın dehasına dair bir övgü okurlar veya eşit düzeye gelmeyi istedikleri bir büyük sanatçıyı hatırlarlar (diyelim ki Beethoven'in,

yazılarında ifade etmek istedikleri hüzne benzer bir hüznü yansıtan bir ezgisini mırıldanırlar) ve bu deha fikriyle öyle dolup taşarlar ki, tekrar kendi eserlerini düşündüklerinde, birazını da ona eklerler; artık onu ilk gördükleri şekliyle algılamamaktadırlar; eserlerine karşı duydukları iman gücüyle "Nihayet!" demekten kendilerini alamazlar; sonuçtaki tatminlerini belirleyen bütünün içinde, hiç de kendilerinin yazmadığı, kendi eserlerine kattıkları Chateaubriand'ın harikulade sayfalarının anısının da bulunduğunu fark etmezler. İhanetten başka bir şey görmediği bir metresin aşkına inanan onca erkeği hatırlayalım; değişmeli olarak bazen anlaşılmaz bir ölümsüzlük bekleyen (kaybettikleri ve hâlâ sevdikleri bir kadını düşünen avunmaz kocalar, gelecekte erişecekleri şanı düşünen sanatçılar gibi), bazen de, zekâları, ölümlerinden sonra cezasını çekecekleri hatalarını ortaya çıkardığında ise, aksine, güven verici bir hiçlik uman onca insanı hatırlayalım. Her gününü sıkıntı içinde geçirdikleri bir seyahatin bütününün güzelliğiyle kendinden geçen turistleri de düşünelim. Ve sonra söyleyelim: Düşüncelerin zihnimizde yaşadığı ortak hayat içerisinde, aralarında bizi en mutlu eden bir tanesi var mıdır ki, önce gidip tam bir parazit gibi, başka bir komşu düşünceden, yoksun olduğu gücün büyük bölümünü almamış olsun?

Annem, babamın artık benim için diplomatlığı düşünmemesinden pek memnun kalmış gibi görünmüyordu. Zannediyorum annem her şeyden önce kurallı bir yaşayışın sinirlerimin kaprislerini disiplin altına almasıyla ilgilendiğinden, asıl üzüldüğü, diplomatlıktan vazgeçmem değil, kendimi edebiyata vermemdi. "Bırak canım," dedi babam, "insanın her şeyden önce, yaptığı şeyden zevk alması lazım. Artık çocuk değil. Ne istediğini biliyor artık; bundan sonra değişmesi zayıf ihtimal; hayatta kendisini neyin mutlu edeceğini anlayabilecek durumda." Babamın sözlerinin bahşettiği özgürlük sayesinde hayatta mutlu veya mutsuz olacağım belli olmuştu; ama o gece bu sözler beni epey üzdü. Babamın umulmadık lütufları her defasında, sakalının üstündeki kırmızı yanaklarını öpmek için öteden beri öyle bir istek uyandırırdı ki içimde, bu isteğe sırf onun hoşuna gitmez korkusuyla boyun eğmezdim. Bu sefer, tıpkı kendisinden ayrı tutmadığı için ona fazla değeri yokmuş gibi gelen tahayyüllerinin, bir editörü bir kâğıt seçmeye, belki de bu tahayyüller için fazla güzel harfler kullanmaya mecbur ettiğini görünce korkuya kapılan bir yazar gibi, yazma isteğimin, babamın bu uğurda bunca iyiliğini hak edecek kadar önemli olup olmadığını soruyordum kendi kendime. Ama babam özellikle zevklerimin artık değişmeyeceğini söylemekle, hayatımı mutlu kılacak olan şeyden söz

etmekle, bana korkunç acı veren iki şüphe sokmaktaydı içime. Birincisi, ben her gün kendimi henüz el değmemiş, ancak ertesi sabah başlayacak olan hayatımın eşiğinde sayarken, hayatımın aslında başlamış olduğu, daha da önemlisi, bundan sonraki kısmının, öncekinden pek farklı olmayacağıydı. Aslında birinci şüphenin bir başka şekli olan ikinci şüphe ise, Zaman'ın dışında yer almadığım, onun yasalarına tabi olduğum şüphesiydi; tıpkı Combray'de, hasır çardağıma çekilip hayatlarını okuduğum zaman bu sebeple beni hüzne boğan roman kahramanları gibi. Dünyanın döndüğünü teorik olarak biliriz, ama aslında fark etmeyiz; üzerine bastığımız toprak hareketsiz gibidir, biz de rahat rahat yaşayıp gideriz. Hayatta Zaman için de aynı şey geçerlidir, Romancılar Zaman'ın geçip gitmesini anlaşılır kılabilmek için, yelkovanların dönüşünü delice hızlandırarak okura iki dakikada on, yirmi, otuz yılı geçirtmek zorundadırlar. Bir sayfanın başında umutlarla dolu halde bıraktığımız âşığı, bir sonraki sayfanın sonunda seksenlik, düşkünler yurdunun avlusunda günlük gezintisini güç bela tamamlayan, söylenen sözlere zar zor cevap veren, geçmişi unutmuş bir ihtiyar olarak buluruz. Babam benimle ilgili olarak, "Artık çocuk değil, zevkleri değişmez artık, vs...." demekle, ansızın Zaman içinde kendimi göstermişti bana; duyduğum hüzün, henüz o bunak ihtiyar değilmişim de, yazarın kitabın sonunda, özellikle zalim olan kayıtsız bir tonda, "Köyden giderek daha nadir ayrılır oldu. Sonunda temelli köye yerleşti, vs..." diye anlattığı roman kahramanlarından biriymişim gibi bir hüzündü.

Bu arada babam, misafirimizle ilgili yapabileceğimiz eleştirilerin önüne geçmek maksadıyla, anneme dedi ki:

"Üstat Norpois'nın sizin deyiminizle biraz 'beylik' olduğunu itiraf etmek zorundayım. Paris Kontu'na soru sormanın 'yakışık almayacağını' söylediğinde gülmeye başlayacaksınız diye korktum."

"Yok canım," diye cevap verdi annem, "bu kadar değerli ve bu yaştaki bir insanın, saflığını böyle korumuş olması benim çok hoşuma gidiyor; temeldeki dürüstlüğü ve iyi eğitimi kanıtlayan bir şey."

"Gayet tabii! Üstelik bu saflığına rağmen kibar ve zekidir; kendisini Komisyon'da buradakinden çok farklı bir halinde gördüğüm için biliyorum," dedi babam heyecanla, annemin de M. de Norpois'yı takdir ettiğini görmekten mutluydu; büyükelçinin, zannettiğinden de üstün bir kişi

olduğuna annemi ikna etmek istiyordu; çünkü muziplik küçümserken ne kadar büyük zevk alırsa, içten bir sevgi de, aynı zevkle göklere çıkarır. "Nasıl demişti... 'prenslerin ne yapacağı belli olmaz...' "

"Evet, aynen öyle. Benim de dikkatimi çekmişti; çok hoş. Derin bir hayat tecrübesi olduğu belli."

"Swann'ların yemek davetine gidip orada sonuç olarak düzgün kimselere, memurlara rastlamış olması inanılır gibi değil. Mme Swann bütün o insanları nereden bulmuş acaba?"

"Farkında mısın, nasıl muzipçe bir yorum yaptı, daha ziyade erkeklerin gittiği bir ev diye?"

İkisi de, M. de Norpois'nın bu cümleyi nasıl söylediğini bulmaya, taklit etmeye çalışıyorlardı; Bressant'ın veya Thiron'un Maceracı Kadın'daki veya Monsieur Poirier'nin Damadı'ndaki bir tonlamasını taklit etmeye çalışır gibi. Ama büyükelçinin sözleri arasında en çok hoşlanılan, Françoise'ın uzun yıllar sonra bile hatırladığında "gülmekten ağzını toparlayamadığı", kendisi için sarf edilmiş, "birinci sınıf aşçıbaşı" sözleriydi; annem, geçit töreninden sonra konuk hükümdarın tebriklerini ileten bir savaş bakam gibi, yemekten sonra gidip Françoise'a bu sözleri aktarmıştı. Ben zaten annemden önce mutfaktaydım. Çünkü barışçı fakat zalim olan Françoise'dan, öldürmesi gereken tavşana fazla acı çektirmeyeceğine dair söz almıştım ve henüz bu ölümle ilgili haberleri dinlememiştim. Françoise olayın gayet iyi ve çok hızlı geçtiği konusunda teminat verdi. "Hiç böyle hayvan görmedim; tek kelime etmeden öldü, sanki dilsiz sanırsınız." Hayvanların diliyle bir aşinalığım olmadığı için, tavşanların belki de tavuklar gibi bağırmadığını söyledim. Françoise cehaletime sinirlenerek, "Görürsünüz bakalım, tavşanlar da tavuklar kadar bağırıyor muymuş," dedi. "Hatta tavşanların sesi daha da yüksektir." Françoise, M. de Norpois'nın iltifatlarını, sanatıyla ilgili sözleri dinleyen bir sanatçının gururlu sadeliğiyle, sevinçli ve –anlık da olsa– zeki bakışıyla kabul etti. Annem onu bir zamanlar, oralarda nasıl yemek yapıldığını görsün diye, birtakım büyük restoranlara göndermişti. O akşam Françoise'ın en ünlü restoranlardan kötü birer meyhane gibi söz etmesinden duyduğum zevk, tıpkı bir zamanlar, tiyatro sanatçılarının meziyetlerinin ünleriyle orantılı olmadığını öğrendiğim zaman duyduğum zevkti. "Büyükelçinin dediğine göre," dedi annem Françoise'a, "sizin soğuk dana etiniz ve sufleniz hiçbir yerde

yokmuş." Françoise mütevazı ve gerçeğe saygılı bir tavırla bu sözlerin doğruluğunu kabul etti; zaten büyükelçi sıfatından da etkilenmemişti; M. de Norpois'dan söz edildiğinde, kendisini "aşçıbaşı" kabul eden birine borçlu olduğu nezaketle, "Benim gibi bir ihtiyarcık," diyordu. M. de Norpois eve geldiğinde onu görmeyi çok istemişti, ama annemin kapı arkalarında, pencerelerde durulmasından hiç hoşlanmadığını bildiğinden ve gözetlerse annemin ya diğer hizmetçilerden ya da kapıcılardan bunu öğreneceğini düşündüğünden (Françoise sürekli her yerde "kıskançlıklar" ve "dedikodular" görür, bunlar kafasında, başka bazı insanların zihninde Cizvit veya Yahudi entrikalarının tuttuğu daimi ve uğursuz yeri işgal ederdi), "sonra hanımefendiden özür dilemek zorunda kalmamak için" mutfak penceresinden bakmakla yetinmişti. M. de Norpois'nın bir anlık görünüşünden de, ikisinin tek bir ortak özelliği bile olmadığı halde, dinçliği yüzünden "sanki Monsieur Legrandin" sanmıştı. "Peki ama," dedi annem, "nasıl oluyor da hiç kimse jöleyi sizin (canınız istediği zaman) yaptığınız kadar güzel yapamıyor?" - "Neden ileri gidiyor, bilmem ki," diye cevap verdi Françoise (ileri gelmek fiiliyle ileri gitmek fiili arasında belirgin bir fark gözetmezdi). Aslında söylediği kısmen doğruydu; tıpkı kıyafet konusunda çok şık bir hanım, şan konusunda büyük bir şan sanatçısı gibi, o da jölelerinin veya kremalarının üstünlüğünün sırrını açıklamayı beceremezdi (ayrıca istemezdi de). Nasıl şık hanımın ve şan sanatçısının açıklamaları bizim için fazla bir anlam ifade etmezse, aşçımızın yemek tarifleri de öyleydi. Büyük restoranların aşçılarından söz ederek, "pek alelacele pişiriyorlar onlar," diye cevap verdi; "bir de her şeyi birlikte pişirmiyorlar. Etin sünger gibi olması lazım; o zaman bütün suyu emer. Yine de şu café'lerden birinde yemek pişirmekten biraz anlıyorlar gibi gelmişti bana. Tam benim jölem gibiydi demiyorum, ama ağır pişmişti; sufleler de bayağı kremalıydı." - "Henry'de mi?" diye sordu, bize katılmış olan babam; Gaillon Meydanı'ndaki bu restoranı çok beğenir, belirli günlerde orada arkadaşlarıyla yemekli toplantılara katılırdı. "Yo hayır!" dedi Françoise, derin bir küçümsemeyi gizleyen bir tatlılıkla. "Benim dediğim küçük bir restoran. O Henry denen yer güzel tabii, ama restoran değil orası... çorbacı!" - "Weber mi?" - "Ah, değil beyefendi, ben iyi bir restorandan bahsediyordum. Weber, Royale Sokağı'ndadır, restoran değildir, biracıdır. Servis var mı orada, bilemiyorum. Zannedersem masa örtüsü bile yok orada; öylece masanın üstüne koyuyorlar, kolaylarına nasıl geliyorsa." - "Cirro mu?" Françoise gülümsedi. "A, orada herhalde yemek pişiyordur;

sosyete hanımları gidiyor en çok." (Françoise'ın lugatında sosyete, kibar fahişeler âlemi demekti). "Öyle ya, gençlere bu lazım." Françoise'ın bütün o saflığıyla, ünlü aşçılar için, en kıskanç ve en kendini beğenmiş oyuncudan daha feci bir "dost" olduğunu fark ediyorduk. Bununla birlikte, sanatıyla ilgili bir adalet duygusuna sahip ve geleneklere saygılı olduğunu da şu sözlerinden anladık: "Yok, benim dediğim restoranda gayet güzel, lezzetli, sade yemekler pişiyordu. Hâlâ da oldukça derli toplu bir yer. Çok iş yapıyordu. Ah, o metelikler gökten yağıyordu sanki!" (Tutumlu Françoise parayı metelikle sayardı, kumarda servet kaybedenler gibi altınla değil.) "Hanımefendi bilir mutlaka, sağ tarafta, büyük bulvarların[9] üstünde, biraz geride..." Gurur ve saflıkla karışık bir hakkaniyetle sözünü ettiği restoran... Café Anglais'ydi.

Yılbaşı günü geldiğinde, önce annemle birlikte aile ziyaretlerine gittim; annem ben yorulmayayım diye ziyaretlerimizi önceden (babamın çizdiği bir güzergâhın yardımıyla), akrabalık derecesine göre değil de, semtlerine göre ayırmıştı. Ama öncelik sebebi evinin bizim eve yakınlığı olan, oldukça uzak bir akrabamızın salonuna adım attığımız anda, annem en alıngan amcamın en yakın arkadaşını, elinde kestane şekerleriyle görünce korkuya kapıldı; arkadaşı amcama, ziyaretlerimize kendisiyle başlamadığımızı yetiştirecekti. Amcam gücenecekti mutlaka; Madeleine'den Saint-Augustin'e uğramadan onun oturduğu Jardin des Plantes'a gidip, oradan Ecole-de-Medecine Sokağı'na dönmemiz onun için çok doğal olurdu.

Ziyaretler tamamlandıktan sonra (o gün akşam yemeğini onun evinde yiyeceğimiz için, büyükannem ayrıca bir ziyareti şart koşmuyordu), hemen koşup Champs-Elysees'ye, Gilberte'e yazdığım mektubu bırakmaya, şekercimize gittim; Swann'ların evinden birisi, haftada birkaç kere ballı, baharatlı çavdar çöreği almak için oraya uğrardı, mektubum ona verilecekti. Arkadaşımın beni öyle üzdüğü gün, ona yılbaşında bu mektubu göndermeye karar vermiştim; mektupta, biten yılla birlikte eski arkadaşlığımızın da yok olduğunu, kırgınlıklarımı, hayal kırıklıklarımı unuttuğumu ve yılbaşı gününden başlayarak kuracağımız yeni arkadaşlığın, hiçbir şeyin yıkamayacağı kadar sağlam olacağını söylüyor, bu harikulade arkadaşlığın güzelliğini olduğu gibi koruyabilmek için Gilberte'in iyi niyetle gayret edeceğini ve benim de yapmaya söz verdiğim gibi, ona zarar verebilecek en ufak bir tehlike baş gösterdiğinde beni derhal, geciktirmeden uyaracağını umduğumu belirtiyordum. Eve dönerken Françoise beni Royale

Sokağı'nın köşesinde, bir sokak sergisinin önünde durdurup kendi yılbaşı tebrikleri için IX. Pius'un ve Raspail'ın fotoğraflarını aldı; ben de kendime Berma'nın bir fotoğrafını aldım. Sanatçının sayısız kişide uyandırdığı hayranlık, kendilerine cevap vermek üzere sahip olduğu bu yegâne çehresine bir zavallılık katıyordu; değişmeyen ve biraz eğreti yüzü, bazı insanların yedeği olmayan, biricik giysisi gibiydi; bu yüzde daima üst dudağın yukarısındaki küçük kıvrımı, kaşların kalkışını ve hep aynı olan birkaç başka fiziksel özelliği sergilemek zorundaydı, ki bunların kaderi de sonuçta, bir yanığa, bir darbeye bağlıydı. Zaten bu yüz kendi başına bana güzel gelmezdi; ama katlanmak zorunda kaldığı ve "kartpostal albümü"nün içinden, cilveli, tatlı bakışıyla, sahte bir saflıktaki tebessümüyle adeta hâlâ çağırdığı onca öpücüğü düşününce, bu yüzü öpme fikri ve dolayısıyla isteği doğuyordu içimde. Berma, Phaidra rolünün maskesi altında itiraf ettiği arzuları, gerçekte de birçok genç erkeğe duyuyor olmalıydı; her şey, güzelliğine güzellik katan, gençliğini uzatan şanı, prestiji bile, bu arzuların tatminini müthiş kolaylaştırıyor olmalıydı. Akşam oluyordu; Berma'nın yılbaşı münasebetiyle vereceği temsilin afişinin asılı olduğu direğin önünde durdum. Nemli ve ılık bir rüzgâr esmekteydi. Bildiğim bir havaydı bu; yılbaşının diğer günlerden farklı olmadığı hissine, önsezisine kapıldım; Yaradılış'taymışçasına, henüz bir geçmiş yokmuşçasına, Gilberte yüzünden bazen uğradığım hayal kırıklıkları, gelecek için çıkarılabilecek bütün ipuçlarıyla birlikte yok olmuşçasına, el değmemiş bir talihle Gilberte'le yeniden tanışabileceğim yeni bir dünyanın ilk günü değildi bu; eski dünyadan bir tek şey, Gilberte'in beni sevmesi arzusu hariç, hiçbir iz taşımayan o yeni dünyanın eşiğinde değildim. Anladım ki, eğer kalbim, kendisini doyurmamış olan, çevresindeki evrenin yenilenmesini istiyorsa, demek ki o, kalbim, değişmemişti; Gilberte'in kalbinin de daha fazla değişmiş olması için bir sebep bulunmadığını düşündüm. Bu yeni arkadaşlığın, eskisiyle aynı olduğunu hissettim; tıpkı yıllara yetişemeyen, onları değiştiremeyen arzumuzun, kendilerinden habersiz, farklı bir isim taktığı yeni yılların, diğerlerinden bir uçurumla ayrılmadığı gibi. Bu yılı ne kadar Gilberte'e adasam da, tabiatın kör kanunlarının üzerine bir din yerleştirilmesi gibi, yılbaşını, hakkındaki özel fikrimle damgalamaya çalışsam da, nafileydi; kendisine yılbaşı dendiğini onun bilmediğini ve alacakaranlıkla birlikte, benim için yeni olmayan bir şekilde sona erdiğini hissediyordum; afişlerin asıldığı direğin etrafında esen tatlı rüzgârda, eski

günlerin ebedî ve ortak maddesini, bildik nemini, habersiz akışkanlığını tanımış, ortaya çıkışını hissetmiştim.

Eve döndüm. Yaşlı insanların yılbaşı gününü yaşamıştım; yaşlılar o gün gençlerden farklıdır; artık yeni yıl tebriği almadıkları için değil, artık yeni yıla inanmadıkları için. Çeşitli yılbaşı tebrikleri almıştım, ama aralarında beni mutlu edebilecek tek tebrik, Gilberte'ten birkaç satır yoktu. Halbuki aslında gençtim henüz; çünkü Gilberte'e bir yılbaşı tebriği yazabilmiş, aşkımın yalnız hülyalarını ona aktararak onda da benzer hülyalar uyandırmayı ummuştum.

Yaşlanmış insanların hüzünlü yanı, etkisizliklerini öğrenmiş oldukları bu tür mektupları, yazmayı bile düşünmemeleridir.

Yattıktan sonra, bu bayram akşamında her zamankine göre daha geç saate kadar süren sokak sesleri beni uyutmadı. Geceyi zevk içinde bitirecek olan bütün insanları, ilanını gördüğüm bu akşamki temsilin sonunda herhalde gidip Berma'yı alan sevgiliyi, belki de sefihler güruhunu düşünüyordum. Bu düşüncenin, bu uykusuz gecede bende yarattığı çarpıntıyı yatıştırmak için, Berma'nın belki aşkı düşünmediğini bile ileri süremiyordum kendi kendime; çünkü uzun uzun çalıştığı, sahnede seslendirdiği mısralar, her an kendisine aşkın nefasetini hatırlatıyordu; zaten bunun kendisi de o kadar farkındaydı ki, aşkın gayet iyi bilinen heyecanlarını –yeni bir şiddet ve beklenmedik bir yumuşaklıkla donatılmış biçimde– her biri bu heyecanları kendi adına tatmış oldukları halde, şaşkın bir hayranlık içinde bulunan seyircilere gösteriyordu. Yüzüne bir kez daha bakmak için, sönmüş olan mumu tekrar yaktım. Bu yüzün, Berma'ya insanüstü, belirsiz bazı zevkler vermelerini ve aynılarım ondan almalarını engelleyemediğim o erkekler tarafından şüphesiz şu anda okşanmakta olduğu düşüncesi, bende şehvetten çok zulmü hatırlatan bir heyecan yaratıyor, av borusunun, Büyük Perhiz'in üçüncü perşembesinde ve başka bayram gecelerinde, içkili bir küçük kahveden duyulan ve şiirsel olmadığı için, "akşam, ormanların derinliğinde" olduğundan daha hüzünlü olan av borusunun sesiyle şiddetlenen bir özlem uyandırıyordu. O anda ihtiyacım olan şey, Gilberte'ten birkaç satır değildi belki de. İsteklerimiz hep iç içe geçtiğinden, hayat karmaşasında bir mutluluğun, onu gerektiren arzuyla tam olarak çakıştığı pek enderdir.

Havanın güzel olduğu günlerde yine Champs-Elysees'ye gidiyordum; geçtiğim sokaklardaki zarif, pembe evler, Suluboya! Ressamları Sergileri

çok rağbette olduğundan, hareketli ve hafif bir gökyüzüyle kuşatılmıştı. Böyle havalarda, Gabriel'in yaptığı sarayların, bana, yakınındaki konaklardan daha güzel, hatta başka bir döneme aitmiş gibi göründüğünü söylesem yalan olur. Endüstri Sarayı'nın olmasa bile, hiç değilse Trocadero Sarayı'nın üslubunu daha üstün buluyor, daha eski sanıyordum. Huzursuz bir uykuya dalmış olan yeniyetmeliğim, gezindiği semtin tamamını aynı rüyayla sarmalıyordu; Royale Sokağı'nda XVIII. yüzyıldan kalma bir bina olabileceğim hiç düşünmemiştim; aynı şekilde, XIV. Louis döneminin şaheserleri olan Saint-Martin ve Saint-Denis kapılarının, bu pis semtlerin en yeni binalarıyla aynı dönemde yapılmış olmadığını öğrensem, çok şaşırırdım. Gabriel'in saraylarından biri, bir tek kere beni durdurup uzun uzun baktırmıştı; o da, hava kararmış olduğundan, ay ışığıyla gerçekdışı bir görünüme bürünmüş olan sütunlarının, kartondan kesilmiş gibi durması ve Orpheus Cehennemde operetinden bir dekoru hatırlatarak bende ilk kez bir güzellik izlenimi uyandırması yüzündendi.

Bu arada Gilberte hâlâ Champs-Élysées'ye gelmiyordu. Hâlbuki onu görmeye ihtiyacım vardı; çünkü yüzünü bile hatırlayamıyordum artık. Sevdiğimiz kişiye bakışımızdaki arayış, kaygı ve talep, ertesi gün için bir randevu umudunu bize verecek veya öldürecek olan sözü bekleyişimiz, bu söz söyleninceye kadar, aynı anda olmasa bile birbirini takip eden sevinç ve umutsuzluk hayallerimiz, bütün bunlar, sevilen varlık karşısındaki dikkatimizi fazlasıyla titrek bir hale getirdiği için, sevdiğimizin net bir suretini elde edemeyiz. Belki de buna ek olarak, bütün duyuların bir arada harekete geçtiği, bakışların ötesindeki şeyi sadece gözlerle öğrenmeye çalışan bu faaliyet, canlı bir insanın normal olarak, sevmediğimiz zaman hareketsiz kıldığımız bin şekline, bütün tatlarına ve hareketlerine karşı fazla hoşgörülüdür. Sevilen model ise, aksine kıpırdar; onun fotoğrafları hep bozuktur. Gilberte'in yüz hatlarını gerçekten çıkaramıyordum artık; hatlarını benim için açıp sergilediği ilahi anlar hariç: sadece gülümsemesini hatırlıyordum. Hatırlamak için gösterdiğim her türlü gayrete rağmen, bu sevgili yüzü tekrar göremiyor, atlıkarıncanın başındaki adamın, şekerci kadının, hafızama kesin bir doğrulukla çizilmiş gereksiz ve göz alıcı çehrelerini bulmak beni sinirlendiriyordu; aynı şekilde, kaybettikleri bir yakınlarını asla uykularında görmeyen kişiler, rüyalarında sürekli olarak, uyanıkken tanışmış olmanın bile fazla geldiği, sayısız çekilmez insanla karşılaştıkça, çileden çıkarlar. Acılarının nesnesini gözlerinde canlandıramamanın yetersizliği içinde, neredeyse acı çekmemekle suçlarlar

kendilerini. Ben de, Gilberte'in yüz hatlarını hatırlayamadıkça, onu unuttuğuma, artık sevmediğime inanmaya başlıyordum.

Nihayet, hemen her gün oynamaya gelir oldu yeniden; karşıma ertesi gün için kendisinden istenecek, sorulacak yeni şeyler çıkarıyor, bu anlamda sevgimi her gün yeni bir sevgi haline getiriyordu. Ancak, her öğleden sonra saat ikiye doğru aşkıma ait meselenin ortaya çıkışını bir kere daha ve ani bir biçimde değiştiren bir şey oldu. M. Swann kızma yazdığım mektubu mu bulmuştu, yoksa Gilbert'e öteden beri var olan bir durumu ben daha tedbirli olayım diye, üzerinden çok zaman geçtikten sonra mı itiraf ediyordu? Ben kendisine babasıyla annesine ne kadar hayran olduğumu anlatıyordum ki, yapacaklarından, alışverişlerinden, ziyaretlerinden söz edilirken takındığı dalgın, tereddütlerle dolu, esrarengiz havaya büründü ve birdenbire, "Biliyor musunuz, sizden pek hazzetmiyorlar!" deyip bir su perisinin kayganlığıyla –Gilberte öyleydi– kahkahaya boğuldu. Sözleriyle uyumsuz gülüşü, çoğunlukla, tıpkı müzik gibi, bir başka düzlemde, görünmez bir yüzey çizerdi adeta. M. Swann ve Mme Swann, Gilberte'e benimle oyun oynamayı yasaklamıyorlarmış, ama Gilberte'e sorulursa, bu işin hiç başlamamış olmasını tercih ederlermiş. Benim kendisiyle ilişkime olumlu bir gözle bakmıyorlar, beni pek ahlâklı bulmuyorlar ve kızları üzerinde ancak kötü bir etki yaratabileceğimi düşünüyorlarmış. Swann'ın beni benzettiği bu tür utanmaz gençleri ben gözümde, sevdikleri genç kızın anne babasından nefret eden, yüzlerine karşı onlara dalkavukluk eden, ama kızlarıyla birlikteyken onlarla alay eden, kızı onlara itaatsizlik etmeye iten ve bir kere gönlünü fethedince de, onları kızlarını görmekten bile meneden kişiler olarak canlandırıyordum. Öfkelenen kalbim, en alçak kimselerin bile kendilerine asla yakıştırmayacağı bu özelliklerin karşısına, Swann'a beslediği duyguları çıkarıyordu; bu duygular, aksine, öyle sevgi doluydu ki, Swann'ın, bunları tasavvur edebilse, hakkımdaki yargısından, hatalı bir mahkeme kararıymışçasına pişman olacağından emindim! Ona ilişkin bütün duygularımı, uzun bir mektupla aktarmaya cesaret edebildim ve mektubu Gilberte'e vererek babasına iletmesini rica ettim. Gilbert'e razı oldu. Heyhat! Demek ki Swann, beni sandığımdan da büyük bir sahtekâr olarak görüyormuş; benim on altı sayfada müthiş bir dürüstlükle dile getirdiğimi zannettiğim duyguları, demek şüpheyle karşılamıştı: M. de Norpois'ya söylediğim sözler kadar ateşli ve samimi olan mektubum, sözlerim gibi başarısız olmuştu. Ertesi gün, Gilbert'e beni kenara çekip sık defne ağaçlarının arkasındaki dar, ağaçlı bir yola götürdü ve ikimiz birer

sandalyeye oturduktan sonra, geri getirmiş olduğu mektubumu babasının okuduğunu ve omuz silkerek, "Bütün bunların bir anlamı yok; aksine benim ne kadar haklı olduğumu gösteriyor," dediğini anlattı. Ben, arzularımın ne kadar temiz, ruhumun ne kadar iyi niyetli olduğunu bildiğimden, sözlerimin Swann'ın abes hatasına hiç dokunmadan geçmiş olmasına güvenmiştim.

Çünkü o sırada bunun bir hata olduğundan kesinlikle emindim. Cömert duygularımın kimi reddedilemez özelliklerini öyle bir doğrulukla tarif ettiğimi düşünüyordum ki, Swann'ın bunlara dayanarak hislerimi derhal kavramış olmaması, gelip benden özür dileyerek yanıldığını itiraf etmemesi için, kendisinin bu asil duyguları hiç yaşamamış olması gerekiyordu; bu yüzden de herhalde başkalarında bu duyguları anlaması imkânsızdı.

Oysa belki de Swann, cömertliğin çoğu kez, henüz adlandırıp sınıflandırmadığımız bencilce duyguların içimizdeki yansıması olduğunu biliyordu sadece. Belki kendisine ifade ettiğim sevgide, Gilberte'e olan aşkımın basit bir sonucunu –ve coşkulu bir tasdikini– görüyor, dolayısıyla, hareketlerimin ister istemez –ona olan ikinci dereceden hayranlığım değil– bu aşk tarafından yönlendirileceğini düşünüyordu. Onun tahminlerine katılmam imkânsızdı; çünkü aşkımı kendimden soyutlamayı, onu diğer aşkların çoğunluğuna katmayı ve sonuçlarını deneysel olarak hesaplamayı başaramamıştım; umutsuzluk içindeydim. Françoise beni çağırınca, Gilberte'in yanından bir süre ayrılmak zorunda kaldım. Eski Paris'in artık kullanılmayan giriş vergisi bürolarına epeyce benzeyen, yeşil kafesli küçük bir kulübeye kadar Françoise'a eşlik etmem gerekiyordu; kısa bir süre önce burası İngiltere'de lavabo, Fransa'da ise cahilce bir İngiliz hayranlığıyla water-closet diye adlandırılan işlevi yüklenmişti. Françoise'ı beklediğim girişin rutubetli ve eski duvarlarından yayılan serin havasız yer kokusu, Gilberte'in az önce aktardığı Swann'ın sözlerinin bende yarattığı kaygıları anında hafifletti ve içimi bir sevinçle doldurdu; elimizde tutamadığımız, sahip olamadığımız, bizi sallantıda bırakan bildik sevinçlerle aynı türden bir sevinç değildi bu; aksine, sırtımı dayayabileceğim, enfes, dingin, kalıcı bir gerçeklikle donanmış, açıklanamaz, kesin ve güvenilir bir sevinçti. Bir zamanlar Guermantes tarafına yaptığım gezintilerdeki gibi, beni ele geçiren bu izlenimin büyüsünü kavramaya çalışmak, kıpırtısız durup, beni, fazladan verdiği zevkin tadına varmaya değil, sırrını açıklamadığı gerçeğe dalmaya davet eden bu eskimiş kokuyu sorguya çekmek isterdim. Ama orayı işleten, yanakları pudralı, kızıl peruklu yaşlı hanım benimle konuşmaya başladı.

Françoise onu "tam kendi zevkine göre" buluyordu. Kızı, Françoise'ın "iyi aile çocuğu" dediği bir delikanlıyla evlenmişti; yani Saint-Simon için bir dük, "halkın en alt tabakasından çıkmış" bir adamdan ne kadar farklıysa, Françoise için bir işçiden o kadar farklı birisiyle. Yaşlı kadın herhalde bu işten önce bazı sıkıntılar çekmişti. Ama Françoise onun markiz olduğu ve Saint-Ferreol ailesinden geldiği konusunda ısrarlıydı. Markiz bana serin yerde durmamamı öğütledi ve hatta benim için tuvaletlerden birini açarak, "Girmek istemez misiniz? Bakın, tertemiz, sizden para almam," dedi. Belki Gouache'ta çalışan kızların sipariş vermeye gittiğimiz zaman, tezgâhın üzerinde, camdan kapakların altında duran ve heyhat, annemin almama izin vermediği şekerlemelerden ikram ettikleri gibi, bir ikramdı sadece; belki de, annemin "jardiniyer"lerini doldurttuğu, bana göz süzerek bir gül veren yaşlı çiçekçi kadın gibi, pek o kadar masum değildi. Ne olursa olsun, "markiz" genç oğlanlardan hoşlanıyorduysa, insanların sfenksler gibi çömeldiği bu taştan kutuların, bir yeraltı mezarlığının kapağını andıran kapısını genç oğlanlara açarken, cömertliğiyle onları yoldan çıkarmayı ummaktan ziyade, insanın sevdiğine karşı boş yere müsrif davranmaktan aldığı zevkin peşinde olmalıydı; çünkü yaşlı bir park bekçisinden başka herhangi bir ziyaretçisine rastladığım, hiç olmadı.

Birkaç dakika sonra, "markiz"in yanından Françoise'la birlikte ayrıldım; sonra da Françoise'ı bırakıp Gilberte'in yanma döndüm. Onu sık defnelerin ardında, bir sandalyenin üzerinde fark ettim hemen. Arkadaşları görmesin diye saklanıyordu; saklambaç oynuyorlardı. Gidip yanına oturdum. Başında yassı, neredeyse gözlerine kadar inen bir bere vardı; beresi yüzünden bakışları, onu Combray'de ilk gördüğümdeki gibi "gizli", hülyalı ve sinsi görünüyordu. Babasıyla yüz yüze konuşmanın mümkün olup olamayacağını sordum ona. Gilberte bunu babasına teklif ettiğini, ama babasının gereksiz bulduğunu söyledi. "Alm," diye ekledi, "mektubunuz bende kalmasın; madem beni bulamadılar, ötekilerin yanma gidelim."

Swann tam o sırada, bence samimiyetine inanmaması son derece mantıksız olan mektubumu daha ben geri bile almamışken gelseydi, belki kendisinin haklı olduğunu görürdü. Çünkü sandalyenin üzerine kaykılmış, bana mektubu almamı söyleyen ama uzatmayan Gilberte'in vücudu beni öyle cezbetti ki, ona yaklaşıp şöyle dedim:

"Hadi bakalım, mektubu almama engel olmaya çalışın, hangimiz daha kuvvetliymiş, görelim."

Gilberte mektubu arkasına sakladı; belki yaşı hâlâ öyle gerektirdiğinden, belki de annesi kendini gençleştirmek için onu daha uzun süre çocuk göstermek istediğinden, iki kuyruk halinde ördüğü saçlarını omuzlarından kaldırıp ellerimi ensesine götürdüm. Boğuşmaya başladık. Ben onu çekmeye çalıştıkça o direniyordu; harcadığı güçle elmacık kemikleri kırmızı, yuvarlak birer kiraz gibi alev alev olmuştu; gıdıklıyormuşum gibi gülüyordu; bacaklarımın arasında sımsıkı tutuyordum onu, tırmanırken bir çalıya yapışmış gibi. Tam bu jimnastiğin ortasında, kaslarımı çalıştırmanın ve oyunun şiddetinin hızlandırdığı nefeslerimde pek bir değişiklik olmadan, yorgunluktan birkaç damla ter dökmüş gibi, tadına varabilecek kadar bile oyalanamadan, doyuma ulaştım; derhal mektubu aldım. Bunun üzerine Gilberte tatlılıkla dedi ki:

"İsterseniz biraz daha boğuşabiliriz aslında."

Belki oyunumun, itiraf ettiğimden farklı bir amacı olduğunu belli belirsiz sezmiş, ama bu amaca ulaştığımı fark edememişti. Bense fark etmiş olmasından korkuyordum (bir saniye sonra namusu zedelenmişçesine kasılması, bu korkumda yanılmadığımı düşündürmüştü bana); tek amacıma ulaştıktan sonra, onun yanında kıpırtısız oturmaktan başka bir şey istemediğimi zannetmesin diye, biraz daha boğuşmayı kabul ettim.

Eve döndüğümde, kafesli kulübenin neredeyse is kokan serinliğinin bana yaklaştırdığı, ama görmeme, tanımama izin vermediği, o ana kadar gizli kalmış olan görüntüyü birdenbire gördüm, hatırladım. Bu resim, Adolphe Amcamın Combray'deki küçük odasının, gerçekten aynı rutubet kokusuna sahip odasının görüntüsüydü. Ama bu kadar önemsiz bir görüntüyü hatırlamanın niçin bana böyle bir mutluluk verdiğini anlamadım; sebebini araştırmayı da daha sonraya bıraktım. Bu arada, M. de Norpois'nın küçümsemesini gerçekten hak ettiğimi düşünüyordum: O güne kadar, kendisinin "kavalcı" dediği birini bütün yazarlara tercih etmiştim; gerçek coşkunluğu ise, bana önemli bir fikir değil, bir küf kokusu yaşatmıştı.

Bir süredir, bazı ailelerde, bir misafir telaffuz edecek olursa, Champs-Elysees adı, anneler tarafından düşmanca bir tavırla karşılanıyordu; artık kendisine güvenemeyecekleri kadar fazla sayıda hatalı teşhisini gördükleri iddiasıyla, ünlü bir doktora gösterdikleri tavırla. Bu parkın çocuklara iyi gelmediği ileri sürülüyordu; birden fazla boğaz hastalığı, birden fazla kızamık ve birçok ateşlenme vakası atfediliyordu parka. Beni parka

göndermeye devam eden annemin sevgisinden açıkça şüphe etmeseler de, birtakım arkadaşları, en azından körlüğüne üzülüyordu.

Sinir hastaları, belki de, yaygın kanaatin aksine, kendilerini en az dinleyenlerdir; telaşlanmakla hata ettiklerini daha sonra anladıkları o kadar çok şey duymuşlardır ki kendilerinde, sonunda hiçbirisine önem vermez olurlar. Sinir sistemleri o kadar çok kere, sırf kar yağacakken, ya da taşınılacakken, ciddi bir hastalık alarmı verir gibi "İmdat!" çığlıkları atmıştır ki, bu uyarılara artık aldırış etmeme alışkanlığını edinirler; tıpkı savaşın şiddeti içinde aynı uyarılara kulak asmadığından, ölmek üzere olduğu halde, birkaç gün daha, sağlıklı bir insanın hayatını sürdürebilen bir asker gibi. Bir sabah, zihnimden, kandolaşımımı uzak tuttuğum gibi hep uzak tuttuğum, daimi iç dolaşımımla ilgili rahatsızlıkları taşıyarak, neşeyle yemek salonuna koştum; annemle babam sofrada yerlerini almışlardı –her zamanki gibi kendi kendime, üşümenin insanın ısınması gerektiği değil, örneğin azarlanmış olduğu anlamına, aç olmamanın da, yemek yememek gerektiği değil, yağmur yağacağı anlamına gelebileceğini söyledikten sonra– sofraya oturdum; iştah açıcı bir pirzoladan ilk lokmayı aldığım anda, bir bulantı, bir başdönmesi, yutmama engel oldu; başlamış olan, kayıtsızlığımın soğukluğu tarafından gizlenen, belirtileri geciktirilen, ama yiyecek durumda olmadığım besini inatla reddeden bir hastalığın, ateşli tepkisiydi bu. Hemen o saniye, hasta olduğumu fark ederlerse sokağa çıkmamı yasaklayacakları düşüncesi, korunma içgüdüsünün bir yaralıya güç vermesi gibi, odama kadar zar zor sürüklenecek ve 40 derece ateşim olduğunu gördükten sonra da Champs-Élysées'ye gitmek üzere hazırlanacak kadar güç verdi bana. Gülümseyen zihnim, kendisini sarmalayan bitkin ve geçirgen bedeni aşıp, Gilberte'le esir almaca oynamanın o tatlı zevkine kavuşuyor, onu istiyordu; bir saat sonra da, ayakta zor durarak, ama onun yanında mutlu, bu zevki tadacak kadar gücüm vardı hâlâ.

Françoise dönüşte benim "biraz rahatsızlandığımı", herhalde "terleyip üşütmüş" olduğumu bildirdi; derhal çağrılan doktor, akciğerimdeki kanamaya eşlik eden ve muhtemelen bir "saman alevinden öteye geçmeyecek olan ani yüksek ateşin "sertliğini" ve "şiddetini", daha "sinsi" ve "gizli" hareketlere "tercih ettiğini" belirtti. Zaten epeydir nefes tıkanmasından şikâyetçiydim; doktorumuz da, nefes almamı kolaylaştırsın diye verilen kafeinin yanısıra, bir krizin yaklaştığını hissettiğim zaman, şimdiden beni alkolik olarak can verirken gören büyükannem hiç tasvip

etmediği halde, bira, şampanya veya konyak içmemi tavsiye etmişti. Alkolün vereceği "keyif" hali içinde krizin boğulacağını söylüyordu. Çoğunlukla, büyükannem bana alkol verilmesine müsaade etsin diye, nefes tıkanıklığımı gizlememek, neredeyse sergilemek zorunda kalırdım. Zaten bir krizin yaklaştığını hissettiğim anda, varacağı boyutlar konusunda hiçbir zaman emin olamadığım için, çekeceğim acıdan çok daha fazla korktuğum büyükannemin üzüntüsü huzursuz ederdi beni. Ama aynı anda vücudum, belki acımın sırrını tek başına saklayamayacak kadar zayıf olduğundan, belki de çok yakındaki hastalıktan haberdar olunmadığı için, benden kendisi için imkânsız veya tehlikeli olabilecek bir çaba istenir diye korktuğundan, bende büyükanneme rahatsızlıklarımı fizyolojik diyebileceğim bir titizlikle, ayrıntılı biçimde haber verme ihtiyacı doğururdu. Kendimde henüz tanıyamadığım tatsız bir belirti sezdiğimde, büyükannemi haberdar etmedikçe vücudum tehlikede demekti. Büyükannem önem vermiyormuş gibi yaparsa, vücudum ısrar etmemi isterdi. Bazen fazla ileri giderdim; o zaman, artık duygularına her an eskisi gibi hâkim olamayan o sevgili yüzde, bir merhamet ifadesi, acılı bir kasılma belirirdi. Çektiği ıstırabın görüntüsü kalbimi parçalardı; öpücüklerim bu ıstırabı dindirebilirmiş, sevgim büyükanneme benim mutluluğum kadar sevinç verebilirmiş gibi, kendimi onun kollarına atardım. Öte yandan, büyükannemin hissettiğim rahatsızlığı bildiği güvencesiyle kuruntularım yatışmış olduğundan, vücudum, büyükannemin içini rahatlatmama itiraz etmezdi. Rahatsızlığımın kesinlikle önemli olmadığını, katiyen acınacak bir durumum bulunmadığını, mutlu olduğumdan emin olabileceğini iddia ederdim. Vücudum, tam hak ettiği miktarda merhamet görmek istemişti; sağ tarafında bir ağrı olduğu bilindiği sürece, benim bu ağrının bir dert olmadığını, benim için mutluluğa engel teşkil etmediğini beyan etmemde bir sakınca görmüyordu; çünkü vücudum felsefede iddialı değildi; felsefe onun yetki alanı dışındaydı. Nekahet döneminde, hemen her gün bir nefes tıkanması krizi geçirdim. Büyükannem bir akşam beni oldukça iyi bir durumda bırakmışken, gece çok geç saatte odama girdi ve zor nefes aldığımı fark edince yüzü allak bullak olarak, "Aman Tanrım, azap çekiyorsun!"diye haykırdı. Derhal yanımdan ayrıldı; sokak kapısının sesini duydum; birazdan, evde bittiği için gidip satın aldığı konyakla geri geldi. Az sonra, kendimi iyi hissetmeye başladım. Biraz kızarmış olan büyükannem utanmış gibiydi; gözlerindeyse bir bezginlik ve yılgınlık ifadesi vardı.

"Ben en iyisi seni yalnız bırakayım da rahatlamanın biraz faydasını gör," dedi birden yanımdan kalkarak. Yine de öptüm onu; serin yanaklarında hissettiğim ıslaklığın, biraz önce dışarıdan getirdiği gece havasının rutubeti olup olmadığını anlayamadım. Ertesi gün odama ancak akşam olduğunda geldi; bir yere gitmesi gerektiğini söylemişlerdi bana. Bana karşı epeyce kayıtsız davrandığını düşündüm ve ona sitem etmemek için kendimi zor tuttum.

Hâlâ devam eden nefes tıkanıklığımı, uzun zaman önce durmuş olan kanamaya bağlamak artık imkânsız olduğundan, annemle babam beni muayene etmek üzere Profesör Cottard'ı çağırdılar. Bu tür vakalarda, çağrılan doktorun bilgili olması yeterli değildir. Üç dört değişik hastalığa ait olabilecek belirtilerle karşı karşıya kaldığında, az çok benzer görünümlerine rağmen, muhtemelen hangisiyle yüz yüze olduğuna karar veren, sonunda doktorun öngörüsü, sezgisidir. Bu esrarengiz yetenek, zihnin diğer alanlarında da üstünlüğe işaret etmez; resmin en kötüsünden, müziğin en kötüsünden hoşlanan, hiçbir zihinsel merakı olmayan, gayet bayağı bir insan, pekâlâ bu yeteneğe sahip olabilir. Benim örneğimde, somut olarak gözlenebilen şeylerin sebebi sinirsel spazmlar da olabilirdi, verem başlangıcı da, astım da, gıda zehirlenmesine bağlı soluk darlığıyla birlikte böbrek yetersizliği de, kronik bronşit de, bu nedenlerin birkaçının birleşmesiyle oluşmuş karmaşık bir durum da olabilirdi. Oysa sinirsel spazmların tedavisi aldırışsızlık, veremin tedavisiyse titiz bir bakım ve özel bir beslenme gerektiriyordu; öte yandan bu aşırı beslenme, astım gibi uzun süreli, nedeni karmaşık bir hastalıkta zararlı, gıda zehirlenmesine bağlı soluk darlığı durumundaysa tehlikeli olabilirdi; bu tür soluk darlığının gerektirdiği beslenme ise, bir veremli için zararlıydı. Fakat Cottard'ın kararsızlığı kısa sürdü; talimatları sertti: "Kuvvetli, iç söktürücü müshiller, uzun bir süre hep süt, sadece süt. Et yok, alkol yok." Annem sesini yükseltemeden, güçlenmem gerektiğini, zaten yeterince sinirli olduğumu, kuvvetli müshille bu perhizin beni mahvedeceğini söyledi. Cottard'ın, treni kaçırmaktan korkarmışçasına telaşlı gözlerinde, kendisini doğal yumuşakbaşlılığına kaptırmış olma kaygısı okunuyordu. Soğuk bir yüz ifadesi takınmayı akıl edip etmediğini hatırlamaya çalışıyordu; tıpkı kravatını bağlamayı unutmuş mu diye bakmak için bir ayna arar gibi. Kararsız kalınca, ne olur ne olmaz diye telafi etmek isteyip kabaca cevap verdi: "Verdiğim reçeteleri tekrarlamak âdetim değildir. Bana bir kalem verin. Süt, bol böl süt. Önce nöbetleri ve uykusuzluğu ortadan kaldıralım,

sonra biraz çorba, daha sonra biraz püre yiyebilirsiniz, ama şimdilik süt, hep süt. Göreceksiniz ortalık sütliman olacak!" (Öğrencileri, ne zaman bir kalp veya karaciğer hastasına süt rejimi verecek olsa yaptığı bu espriyi gayet iyi bilirlerdi.) "Sonra yavaş yavaş normal hayatınıza döneceksiniz. Ama öksürük ve nefes darlığı başladığı anda mutlaka müshil, bağırsak temizliği, yatak, süt." Annemin son itirazlarını buz gibi bir tavırla, cevap vermeden dinledi ve bu perhizin gerekçelerini açıklamaya tenezzül etmeden gidince, annemle babam perhizin benim hastalığınla bir ilgisi olmadığına, boş yere zayıf düşeceğime karar verip uygulamadılar. İtaatsizliklerini tabii ki profesörden gizlemeye çalışıyorlardı; tedbir olsun diye, onunla karşılaşabilecekleri evlerin hepsinden uzak duruyorlardı. Sonra, durumum ağırlaşınca, Cottard'ın talimatlarını harfiyen uygulamaya karar verdiler; üç günün sonunda, hırıltılarım, öksürüğüm kesilmişti, rahat nefes alıyordum. O zaman anladık ki, Cottard, daha sonra söylediği gibi beni epeyce astımlı ve özellikle de "kaçık" bulduğu halde, o anda zehirlenmenin ağır bastığını ve karaciğerimi temizlemek, böbreklerimi yıkamak suretiyle bronşlarımdaki tıkanıklığı açabileceğini, beni nefesime, uykuma, gücüme kavuşturabileceğini fark etmişti. Böylece o budalanın büyük bir klinik hekimi olduğunu anladık. Sonunda ayağa kalkabildim. Ama beni bir daha Champs-Elysees'ye göndermeyeceklerini söylüyorlardı. Gerekçe olarak havanın kötü olmasını gösteriyorlardı; ben, bir daha Mile Swann'ı göremeyeyim diye bu mazereti kullandıklarını düşünüyordum; sürekli olarak Gilberte'in adını telaffuz etmeye zorluyordum kendimi; mağlupların, bir daha göremeyecekleri vatanlarını unutmamak için anadillerini korumaya çalıştıkları gibi. Annem arasıra elini alnımda gezdirip diyordu ki:

"Ne o, küçük çocuklar artık dertlerini annelerine anlatmıyorlar mı?"

Françoise her gün yanıma geldiğinde, "Beyefendi, bu yüzünüzün hali ne böyle?" diyordu. "Aynaya bakmadınız herhalde, ölü gibisiniz!" Gerçi hafif bir nezlem olsa da Françoise aynı cenaze havasına bürünürdü. Bu merhameti, benim sağlık durumumdan çok, kendi "sınıfına" bağlıydı. O sırada, Françoise'ın bu karamsarlığının üzücü mü, doyurucu mu olduğunu kavrayamıyordum. Geçici olarak, toplumsal ve mesleki olduğunda karar kıldım.

Bir gün, postacının geldiği saatte, annem yatağımın üzerine bir mektup bıraktı. Mektubu dalgın dalgın açtım; nasılsa, beni mutlu edebilecek tek imzayı, Gilberte'in imzasını taşıyor olamazdı; onunla Champs-Elysees

dışında bir ilişkim yoktu. Buna rağmen, etrafı *Per viam rectarri*[10] yazısıyla çevrili miğferli bir şövalyeyi temsil eden gümüş bir mühür taşıyan kâğıdın altında, iri bir elyazısıyla yazılmış, t harflerinin çizgileri yukarıdan çizildiği ve üstteki satırın altına denk geldiği için neredeyse bütün kelimelerin altı çizilmiş gibi görünen mektubun sonunda gördüğüm imza, Gilberte'in imzasıydı. Ama bana gönderilmiş bir mektupta imkânsız olduğunu bildiğim bu görüntü, ardından inanç gelmediği için, beni sevindirmedi. Bir süre, sadece etrafımdaki her şeyin gerçekliğini bozdu. Gerçeğe benzer bir yönü olmayan bu imza, yatağımla, şöminemle, duvarımla, başdöndürücü bir hızda köşe kapmaca oynuyordu. Attan düşmüş gibi, her şeyin sallandığını görüyordum; acaba benim bildiğim hayattan tamamen farklı, onunla çelişen, ama aslında gerçek olan bir hayat mı var diye düşünüyordum; sanki birdenbire bana gösterilen bu hayat, kıyamette yargı gününü canlandıran heykeltıraşların, öbür dünyanın eşiğindeki dirilmiş ölülerin görünüşünde sabitleştirdikleri tereddütle doldurmuştu beni. "Sevgili arkadaşım," diye başlıyordu mektup, "çok hastalandığınızı ve artık Champs-Elysees'ye gitmediğinizi duydum. Ben de, çok fazla hastalanan olduğu için artık gitmiyorum. Ama arkadaşlarım her pazartesi ve cuma, bizim eve akşamüstü kahvaltısına geliyorlar. Annem, siz de iyileşir iyileşmez gelirseniz çok memnun olacağımızı size söylememi istedi; Champs-Elysees'deki güzel sohbetlerimize bizim evde devam edebiliriz. Hoşça kaim sevgili arkadaşım, umarım annenizle babanız sık sık çaya gelmenize izin verir. Bütün dostluğumla, Gilberte."

Bu sözleri okurken, sinir sistemim, büyük bir mutlulukla karşı karşıya olduğum haberini hayran olunacak bir süratle algılamaktaydı. Ama ruhumun, yani kendimin, sonuçta asıl ilgilinin, henüz haberi yoktu bundan. Mutluluk, Gilberte aracılığıyla mutluluk, sürekli hayalini kurduğum bir şeydi; tamamen düşüncede olan bir şeydi, Leonardo'nun resimle ilgili olarak dediği gibi, *cosa mentole*[11] idi. Harflerle kaplı bir sayfa; düşünce bunu derhal özümleyemez. Ama mektubu bitirir bitirmez, onu düşünmeye başladım; bir tahayyül konusu haline geldi; o da cosa mentale oldu; şimdiden öyle seviyordum ki onu, her beş dakikada bir tekrar okuyor, öpüyordum. O zaman mutluluğumu tattım.

Hayat, seven insanların daima bekleyebileceği mucizelerle doludur. Benim yaşadığım mucizenin, annem tarafından yapay olarak yaratılmış olması mümkündür; belki de bir süredir yaşama isteğimi tamamen

kaybettiğimi gören annem, Gilberte'e haber gönderip bana yazmasını rica etmişti; tıpkı ilk deniz banyolarımda, nefesim kesildiği için hiç hoşuma gitmeyen dalmanın zevkini bana tattırabilmek için, benim denizin dibinde kendim buldum zannettiğim harikulade istiridye kabuklarından kutuları, mercan dallarını gizlice yüzme hocama verdiği zamanki gibi. Zaten hayatta ve hayatın çelişen durumlarındaki bütün aşka ilişkin olaylarda, en iyisi, anlamaya çalışmamaktır; çünkü nasılsa, acımasız ve beklenmedik olduklarından, mantık kurallarından çok sihirli kurallara göre belirlenir gibidirler. Mültimilyoner, buna rağmen çok da çekici olan bir erkek, birlikte yaşadığı yoksul ve sevimsiz kadın tarafından kapıya konulduğunda, o umutsuz acıyla, paranın bütün gücünü imdada çağırıp dünyanın nüfuzunu harekete geçirir, yine de kabul edilmezse, metresinin yenilmez inadı karşısında, mantıklı bir açıklama arayacağına, Kadehin kendisini gönlünden vurup öldürmek istediğine inansa, daha iyi eder. şıkların mücadele etmek zorunda oldukları, ıstırabın kışkırttığı muhayyileleriyle boş yere tahmin etmeye çalıştıkları bu engellerin kaynağı, bazen, kendilerini kabul etmeyen kadının kişiliğindeki bir tuhaflık olabilir; kadının budalalığı olabilir; âşığın tanımadığı kimselerin kadını etkilemesi, ona bazı korkular aşılaması olabilir; kadının o sırada hayattan, ne âşığının, ne de servetinin kendisine verebileceği türden bazı zevkler beklemesi de olabilir. Sebep ne olursa olsun, âşık, kadının kurnazlığıyla gizlediği, aşkın çarpıttığı kendi sağduyusunun ise, doğru olarak tahmin etmesine imkân vermediği engellerin niteliğini anlayabilecek konumda değildir. Bu engeller, doktorun sonuçta etkisiz hale getirdiği, ama kaynağını bulamadığı tümörler gibidir; tümörler gibi sırları çözülmez ama geçicidirler. Yalnız, genellikle aşktan daha uzun sürerler. Aşk çıkar gütmeyen bir tutku olmadığı için de, artık sevmeyen âşık, eskiden sevdiği yoksul ve hafifmeşrep kadının, metresi olmayı sürdürmeye niçin yıllar boyunca, inatla karşı koyduğunu öğrenmeye çalışmaz.

Ne var ki, genellikle felaketlerin sebebini gözlerden gizleyen muamma, aşk söz konusu olduğunda, aynı şekilde, (Gilberte'in mektubunun bana getirmiş olduğu mutluluk gibi) ani birtakım mutlu çözümleri de kuşatır. Mutlu ya da en azından öyle görünen çözümlerdir bunlar; çünkü isteklerinin yerine getirilmesi çoğunlukla acının yerinin değişmesinden başka işe yaramayan türden bir duygu söz konusu olduğu zaman, gerçekten mutlu olan bir çözüm yoktur denebilir. Bununla birlikte, bazen bir mola verilir ve insan bir süre iyileştiği yanılgısına kapılır.

Françoise'ın, altında Gilberte'in adını, noktasız bir i harfinin üzerine doğru eğilmiş süslü G'si A'ya benzediği ve son hecesi dantel gibi işlenmiş bir parafla sonsuza kadar uzatılmış olduğu için, okuyamamakta ısrar ettiği bu mektupla ilgili olarak, ifade ettiği, beni o kadar sevindiren yüz seksen derecelik dönüşe mutlaka mantıklı bir açıklama aramak gerekirse, bunu kısmen, aksine Swann'ların gözünde beni temelli mahvedeceğini sandığım bir olaya borçlu olduğum düşünülebilir belki. Kısa bir süre önce, Bloch beni ziyarete gelmişti; o sırada, perhizini uyguladığımdan beri tekrar çağırdığımız Profesör Cottard odamdaydı. Muayene bittiği ve Cottard, annemle babam yemeğe alıkoyduklarından, sadece bir misafir olarak yanımda bulunduğu için, Bloch'un girmesine izin verildi. Hep beraber sohbet ederken, Bloch, bir önceki gün birlikte akşam yemeği yediği, Mme Swann'ın yakın arkadaşı olan bir hanımdan, Mme Swann'ın beni çok sevdiğini duyduğunu anlattı; kendisine kesinlikle yanıldığını söylemek isterdim; tıpkı M. de Norpois'ya bildirdiğim gibi, aynı kuruntularla, Mme Swann beni yalancının teki zanneder korkusuyla, kendisini tanımadığımı, hiç konuşmadığımı açıkça belirtmek isterdim. Ama Bloch'un yanlışını düzeltmeye cesaret edemedim; çünkü kasıtlı olduğunu, Mme Swann'ın söylemiş olması imkânsız bir şeyi uyduruyorsa, onun bir hanım arkadaşıyla aynı yemekte bulunduğunu –bunu, aslında öyle olmadığı halde, övünülecek bir şey sandığından– duyurmak için yaptığını anlamıştım. Benim Mme Swann'ı tanımadığımı ve tanışmak istediğimi öğrendiğinde M. de Norpois kendisine benden söz etmekten titizlikle kaçındığı halde, Mme Swann'ın doktoru olan Cottard, Bloch'un söylediklerinden, Mme Swann'ın beni yakından tanıyıp beğendiği sonucunu çıkararak, kendisini gördüğünde, benim çok sevdiği, pek hoş bir çocuk olduğumu söylemenin, bana hiçbir yarar sağlamayacağını, kendisi içinse bir artı puan olabileceğini düşündü; bu iki sebep, ilk fırsatta Odette'e benden söz etmeye karar vermesini sağladı.

Mme Swann'ın kullandığı parfümün merdivenlere taştığı, ama Gilberte'in hayatının yaydığı kendine has, ıstırap veren, büyüleyici kokunun çok daha ağır bastığı daireyi, o sırada tanıdım, iyiliksever bir Eumenides'e dönüşmüş olan zalim kapıcı, yukarı çıkabilir miyim diye her soruşumda, ricamı kabul ettiğini, dostça bir tavırla kasketini havaya kaldırarak belirtmeyi âdet edindi. Dışarıdan bakınca bana ait olmayan hazinelerle benim arama parlak, mesafeli, yüzeysel, bana bizzat Swann'ın bakışı gibi gelen bir bakış yerleştiren pencereleri, ilkbaharın sonunda, bütün bir öğleden sonrayı

Gilberte'le birlikte, odasında geçirdikten sonra, içeri biraz hava girsin diye kendi ellerimle açtığım oldu; hatta annesinin kabul günüyse, Gilberte'le yan yana durup pencereden sarkar, gelen misafirleri seyrederdik; arabadan inerken kafalarını kaldıran misafirler, genellikle beni evin hanımının bir yeğeni sanıp el sallarlardı. Böyle anlarda Gilberte'in saç örgüleri yanağıma dokunurdu. Bu başak görünümlü saç örgüleri, incelikleriyle bana aynı anda hem doğal hem doğaüstü gibi gelir, sanatkârca kıvrımlarının kalınlığı da, Cennet'in çimleri kullanılarak yaratılmış, eşsiz bir eser gibi görünürdü. Bu örgülerin minnacık bir parçasına, çerçeve olarak sunmayacağım bir tek cennet tarhı var mıydı? Ama bu örgülerin gerçek bir tutamına sahip olmayı hiç ummadığıma göre, bari fotoğrafına sahip olabilseydim; Da Vinci'nin küçük çiçek çizimlerinin fotoğrafından çok daha değerli olurdu! Böyle bir fotoğrafa sahip olabilmek için, Swann'ların arkadaşlarına, hatta fotoğrafçılara dalkavukluk ettim; sonuçta bunlar bana istediğim şeyi kazandırmadığı gibi, son derece sıkıcı insanlarla, asla kurtulamayacağım ilişkiler kurmama sebep oldu.

Onca zaman Gilberte'i görmemi engelleyen annesiyle babası, şimdi – onlarla karşılaşma ihtimalinin, bir zamanlar Versailles'da kralın görünüvermesinden çok daha muazzam ve arzulanır şekilde kol gezdiği karanlık sofada, genellikle Kutsal Kitap'taki Şamdan gibi yedi kollu, devasa portmantoya çarptıktan sonra, şaşırıp, odun sandığının üstüne oturmuş, uzun gri eteklikli uşağı karanlıkta Mme Swann zannederek selamladıktan sonra– ben geldiğimde oradan geçiyor olurlarsa, kızmış gibi görünmek bir yana, gülümseyerek elimi sıkıyorlar, "Nasılsınız?" diyorlardı. (Her ikisi de l harfini düşürerek "nasısınız" diye telaffuz ediyorlardı. Tabii ki ben de eve döndüğümde hiç durmadan, şevkle harf düşürme temrinleri yapıyordum.) "Gilberte geldiğinizi biliyor mu? Öyleyse hoşça kalın."

Üstelik, Gilberte'in kız arkadaşlarını davet ettiği, onca zaman, bana ikimizin arasına çekilmiş duvarlardan en aşılmazı gibi gelen akşamüstü kahvaltıları, şimdi onunla bir araya gelme fırsatı olmuşlardı; bana bu çayları (henüz yeni sayılabilecek bir arkadaş olduğum için) yazılı olarak, her defasında farklı bir mektup kâğıdı kullanarak haber veriyordu. Bir seferinde mavi kabartma bir kaniş ve altında ünlem işaretiyle biten komik bir İngilizce ibareyle süslenmiş bir kâğıt kullanıyordu; bir başka seferinde, bir çapa mührüyle veya kâğıdın üstünü boydan boya kaplayan bir dikdörtgen halinde aşırı uzatılmış G.S. markasıyla süslenmiş bir kâğıt; bazı

kâğıtlarıysa, "Gilberte" damgası taşıyordu: kâh bir köşeye, açık, siyah bir şemsiyenin altına, enlemesine, arkadaşımın imzasını taklit eden altın yaldızlı harflerle yazılıp bir parafla son bularak, kâh bütün harflerin iç içe majüsküller halinde bir arada bulunduğu, bir tekini bile seçmeye imkân olmadan, Çinli şapkası biçiminde bir markaya sıkıştırılmış olarak. Sonunda, Gilberte'in mektup kâğıdı dizisi, kalabalık olmakla birlikte sınırsız olmadığından, birkaç hafta sonra, ilk mektubunu yazdığı, kararmış gümüş rengi bir madalyon içerisinde, miğferli şövalyenin altında Per viam rectam yazısının okunduğu mührü taşıyan kâğıt çıktı tekrar karşıma. Ben o sırada, her kâğıdın, şu değil, bu gün seçilmiş olmasının, belirli kurallara bağlı olduğunu sanıyordum; oysa şimdi, Gilberte'in daha ziyade, önceki mektuplarda hangi kâğıtları kullandığını hatırlamaya özen gösterip mektuplaştığı kişilere, en azından zahmete değer bulduklarına, aynı kâğıdı mümkün olan en uzun aralıklarda göndermeye çalıştığını düşünüyorum. Gilberte'in bu çaylara davet ettiği kız arkadaşlarından bazıları, ders saatlerinin farklı oluşu yüzünden, daha ötekiler yeni gelirken gitmek zorunda olduklarından, ta merdivenin başındayken, sofadan gelen uğultu halindeki sesleri duyardım; katılmak üzere olduğum görkemli törenin heyecanı içinde, bu uğultu, daha Gilberte'in oturduğu kata gelmeden, önceki hayatla aramdaki bütün bağları birdenbire koparır, içerinin sıcağına girdikten sonra atkımı çıkarmam gerektiğini ve eve geç kalmamak için saate bakmayı hatırımdan silip götürürdü. O dönemde, Odette'in yıllarca hayalini kurduğu ve yakında terk edeceği II. Henri üslubundaki kira evlerinde yaygın olan, baştan aşağı ahşap bu merdiven, bizim evde karşılığı olmayan, "Asansörün inişlerde kullanılması yasaktır" sözlerinin okunduğu ibaresiyle, bana öyle muhteşem görünürdü ki, ben de bunun, M. Swann'ın çok uzaktan getirttiği eski bir merdiven olduğunu söyledim annemle babama. Öyle bir doğruluk âşığıydım ki, yanlış olduğunu bilsem bile, bu bilgiyi kendilerine vermek konusunda tereddüt etmezdim; çünkü ancak bu şekilde, Swann'ların merdiveninin haysiyetine benim kadar saygı gösterebilirlerdi. Aynı şekilde, büyük bir hekimin dehasını kavrayamayacak bir cahilin önünde, hekimin nezleyi tedavi etmeyi bilmediğini itiraf etmemenin, isabetli olacağı düşünülür. Ama benim hiç gözlem yeteneğim olmadığından, genellikle gözümün önündeki şeylerin adını da, türünü de bilmediğimden, sadece Swann'ların yakınında iseler, olağanüstü olmaları gerektiğini anladığımdan, bu merdivenin sanatsal değerini ve uzaklardan geldiğini annemle babama bildirirken, söylediğimin yalan olduğu bilincini

taşımıyordum. Bilincini taşımıyordum ama, ihtimal olarak kafamdan geçmiş olacak ki, babam sözümü kesip, "O evleri biliyorum; bir tanesini gördüm, hepsi birbirinin aynı; Swann birkaç katta birden oturuyor, tek farkı o; Berlier yaptı o evleri," dediğinde, kıpkırmızı kesildiğimi hissettim. Babam ayrıca, o dairelerden birini tutmayı düşündüğünü, ama evi kullanışsız, girişi de fazla karanlık bulduğu için vazgeçtiğini söyledi. Söylemesine söyledi ama, ben zihnimin, Swann'ların itibarı ve kendi mutluluğum uğruna, gerekli fedakârlıkları yapmak zorunda olduğunu içgüdüyle sezerek, içsel bir gücün buyruğuyla, duyduklarıma rağmen, tıpkı bir sofunun, Renan'ın İsa'nın Hayatı adlı eserini kendinden uzak tuttuğu gibi, Swann'ların evinin, bizim de oturabileceğimiz herhangi bir ev olduğu yolundaki yıkıcı düşünceyi ebediyen kendimden uzaklaştırdım.

Bu arada, çay davetinin olduğu günlerde, merdiveni adım adım tırmanarak, düşünce ve bellekten yoksun halde, en ilkel reflekslerin elinde basit bir oyuncak olarak, Mme Swann'ın parfümünün kendini hissettirmeye başladığı bölgeye gelirdim. Daha o anda, teşrifatın gerektirdiği, Swann'ların özel, damasko tarzında dokunmuş, desenli, küçük gri peçeteleriyle pötifur tabaklarından müteşekkil bir dairenin ortasındaki çikolatalı pastanın ihtişamını görür gibi olurdum. Ama bu değişmez ve düzenli bütünlük, Kant'ın nedensel dünyası gibi, son bir özgür eyleme bağlıydı sanki. Hepimiz Gilberte'in küçük salonunda olduğumuz sırada, Gilberte ansızın saatine bakar ve derdi ki:

"Eh, ben öğle yemeğini yiyeli epey oldu; akşam yemeği de saat sekizde; canım bir şeyler yemek istiyor doğrusu. Ne dersiniz?"

Sonra bizi yemek salonuna alırdı; burası, Rembrandt'ın resmettiği bir Asya tapmağının içi gibi loştu; muhteşem olduğu kadar kalender ve bildik görünen, mimari bir pasta, sanki sıradan bir günde, her ihtimale karşı oradaymış gibi, ortada dikili dururdu; olur da Gilberte'in aklına eser, canı çikolatadan mazgallarını koparmak, Darius'un sarayının burçları gibi fırında pişmiş, pas rengi, sarp yamaçlı surlarını yıkmak ister diye. Daha da güzeli, Gilberte bu Ninive pastasının yıkımına girişmek için, sadece kendi açlığını yoklamıyordu; ayrıca benim açlık durumumu soruyor, çökmüş anıttan kocaman, cilalı, doğulu zevkiyle, kıpkırmızı meyvelerle bölümlenmiş bir duvar parçasını, benim için çıkarıp alıyordu. Bizim ailede akşam yemeğinin saat kaçta yendiğini bile soruyordu; sanki ben hâlâ onu bilebilirmişim gibi; sanki bana hükmeden heyecan, boş belleğimde, felce uğramış midemde,

iştahsızlık veya açlık duyumu, akşam yemeği veya aile kavramı bırakmış gibi. Ne yazık ki, midemdeki felç geçiciydi. Farkına varmadan aldığım pastaları, bir an gelecek, sindirmek gerekecekti. Ama daha o ana çok vardı. Bu arada Gilberte "çayımı" hazırlıyordu. Durmadan çay içiyordum; oysa bir fincanı bile, yirmi dört saat uyumamı engelliyordu. Annem de, "Ne tatsız durum, bu çocuk ne zaman Swann'lara gitse hasta dönüyor," demeyi alışkanlık haline getirmişti. Ama ben Swann'ların evindeyken, içtiğim şeyin çay olduğunu biliyor muydum acaba? Bilseydim de içerdim; çünkü şimdiki zamanı fark etme yeteneğine bir an için kavuştuğumu farzetsek bile, bu, geçmişi hatırlayabileceğim ve geleceği öngörebileceğim anlamına gelmezdi. Hayalgücüm, yatmayı aklımdan geçirebileceğim, uyku ihtiyacı duyabileceğim kadar uzaktaki bir zamana gidemiyordu.

Gilberte'in arkadaşlarının hepsi, bir karar vermenin imkânsız olduğu bu sarhoşluk haline gömülmüyorlardı. Bazıları çayı reddediyordu! O zaman Gilberte, o dönemde çok yaygın olan bir ifadeyi kullanıp, "Çayım hiç sükse yapmadı belli ki!" diye haykırırdı. Tören duygusunu iyice yok etmek için, masanın etrafındaki sandalyelerin düzenini bozar, "Düğün alayı gibiyiz; Tanrım, bu hizmetkârlar ne kadar aptal," derdi.

Ters konmuş, X biçiminde bir tabureye yanlamasına oturup bir şeyler kemirirdi. "Günü" genellikle Gilberte'in çaylarıyla çakışan Mme Swann, bir misafirini uğurladıktan sonra, üzerinde bazen lacivert kadifeden, çoğunlukla beyaz dantellerle kaplı siyah satenden bir elbiseyle, koşarak yanımıza uğradığında, sanki Gilberte annesinden izin almadan bunca pötifuru elinin altında bulundurabilirmiş gibi, şaşkın bir edayla, "O yediğiniz şey lezzetli görünüyor, sizin pasta yediğinizi görünce karnım acıktı," derdi.

"Öyleyse bizim misafirimiz olun anne," diye cevap verirdi Gilberte.

"Olmaz güzelim, misafirlerim ne der? Daha Mme Trombert, Mme Cottard ve Mme Bontemps buradalar; bilirsin, sevgili Mme Bontemps'ın ziyaretleri pek kısa sürmez, hem daha yeni geldi. Ben yanlarına dönmezsem kadıncağızlar ne düşünür? Başka kimse gelmezse, onlar gidince tekrar gelip sizinle sohbet ederim; benim daha çok hoşuma gider aslında. Biraz dinlenmeyi hak ettim sanıyorum; kırk beş misafir geldi; kırk ikisi Gérôme'un resminden söz etti! Bir gün gelip çayınızı Gilberte'le içsenize," derdi bana. "Sizin sevdiğiniz gibi, küçük 'stüdyonuzda' içtiğiniz şekilde hazırlar Gilberte," diye eklerdi misafirlerine koşarken; sanki bu ve benim

bu esrarengiz dünyada bulmayı beklediğim alışkanlıklarım, bildiğim şeylermiş gibi; çayı nasıl içtiğimle ilgili olarak, hiç çay içip içmediğimi bilmediğim gibi, bir "stüdyom" olup olmadığından da emin değildim. "Ne zaman geleceksiniz? Yarın mı? Size Colombin'dekileri aratmayacak tostlar yaparız. Olmaz mı? Sizi yaramaz," derdi; çünkü kendisi de bir salon oluşturmaya başladığından beri, Mme Verdurin'in tavırlarını, kırıtkan, despot ses tonunu benimsemişti. Zaten tostlar da bana Colombin kadar yabancı olduğu için, bu son vaatle beni heveslendirmesi imkânsızdı. Mme Swann bana yaşlı nurse'ümüzü[12] övdüğünde, ilk anda kimden söz ettiğini anlamamış olmam, oldukça tuhaf karşılanabilir; çünkü herkes –belki artık Combray'de bile– böyle konuşuyor. İngilizce bilmiyordum; ama az sonra bu kelimenin Françoise'ı tanımladığını anladım. Ben Champs-Elysées'de Françoise'ın kimbilir ne tatsız bir izlenim bıraktığını düşünüp kaygılanırken, Mme Swann'dan öğrendim ki, kendisinin de kocasının da bana yakınlık beslemesinin sebebi, Gilberte'in nurse'üm hakkında anlattıklarıymış. "Size ne kadar bağlı olduğu, ne kadar iyi kalpli olduğu belli." (O anda, Françoise'la ilgili fikrimi tamamen değiştirdim. Dolayısıyla, muşamba yağmurluk ve sorguç sahibi bir mürebbiye, artık bana o kadar gerekli bir şey gibi gelmemeye başladı.) Sonunda, Mme Swann'ın Mme Blatin'le ilgili ağzından kaçırdığı birkaç kelimeden, iyi yürekliliğini teslim ettiği, ama ziyaretlerinden korktuğu bu hanımla kişisel bir ilişkinin, zannettiğim kadar yararlı olmayacağını, Swann'ların evindeki itibarımı kesinlikle artırmayacağını anladım.

O ana kadar kapalı olan caddeleri hiç beklemediğim halde önümde açılmış olan periler ülkesini, saygı ve sevinç ürpertileriyle keşfetmeye başlamıştım, ama sadece Gilberte'in arkadaşı olarak. Benim kabul edildiğim krallığın kendisi, daha da esrarengiz bir başka diyarın içindeydi; burada Swann ve karısı, doğaüstü yaşantılarını sürdürüyor, sofada aksi yönlerden gelip karşılaştığımız zamanlar benimle el sıkıştıktan sonra, oraya yöneliyorlardı. Ama kısa bir süre sonra, tapmağın kalbine de girdim. Mesela Gilberte yokken, M. Swann veya Mme Swann evde oluyordu. Kimin geldiğini soruyorlar, benim geldiğimi öğrenince biraz yanlarına gitmemi rica ediyorlar, şu veya bu konuda, kızları üzerindeki etkimi şu veya bu yönde kullanmamı istiyorlardı. Daha kısa bir süre önce Swann'a yazdığım, cevap vermeye tenezzül bile etmediği o eksiksiz, inandırıcı mektubumu hatırlıyordum. Zihnin, düşüncenin ve kalbin, en ufak bir değişikliği gerçekleştiremeyen, sonradan hayatın, biz nasıl olduğunu bile

anlayamadan, kolayca hallediverdiği meselelerin bir tekini bile çözemeyen güçsüzlüğüne şaşırıyordum. Gilberte'in, üzerinde mükemmel bir etkisi olmak gibi bir yeteneğe sahip arkadaşı sıfatıyla yeni konumum, şimdi benim birtakım ayrıcalıklardan yararlanmamı sağlıyordu; sanki hep birinci seçildiğim bir kolejde, bir kralın oğluyla arkadaşlık ediyordum da, bu tesadüf sayesinde saraya gidip geliyor, taht salonunda huzura çıkıyordum. Swann, sonsuz bir iyi yüreklilikle, sanki çok şerefli, yüce işlerle aşırı meşgul değilmişçesine beni çalışma odasına alıyor, bir saat boyunca, heyecanım yüzünden tek kelimesini bile anlayamadığım konuşmalarına kem küm ederek, kısa ve anlaşılmaz cesaret hamleleriyle bölünen utangaç suskunluklarla karşılık vermeme ses çıkarmıyordu. İlgileneceğimi tahmin ettiği sanat eserleri, kitaplar gösteriyordu bana; ne var ki, Louvre ve Ulusal Kütüphane'de bulunan eserlerin hepsinden kat kat güzel olduklarından zaten önceden de şüphe etmediğim bu eserlere bakmak, benim için imkânsızdı. O sırada uşağı gelip benden saatimi, kravat iğnemi, pabuçlarımı ve kendisini vârisim tayin ettiğimi belirten bir belge imzalamamı istese, memnun olurdum; en ünlü destanlar gibi yazarı bilinmeyen, ama yine onlar gibi, Wolf un teorisinin aksine, kesinlikle bir yazarı (her yıl rastladığımız, "bir yüze isim yapıştırmak" türünden buluşlar yapan, ama kendi isimlerini açıklamayan yaratıcı ve mütevazı, zeki insanlardan birisi) olan, o güzel halk deyişiyle söyleyecek olursam: ne yaptığımı bilmez haldeydim. Olsa olsa, ziyaret uzadığında, o sihirli odada yaşanan saatlerin, nasıl hiçbir şeyin gerçekleşmemesiyle, başarılı bir sonuca varılmamasıyla sonuçlandığına hayret ediyordum. Ama hayal kırıklığım, gösterilen şaheserlerin yetersizliğinden de kaynaklanmıyordu, dalgın bakışlarımı bir an olsun onlara yöneltmemin imkânsızlığından da. Çünkü Swann'ın çalışma odasında olmayı benim gözümde mucizevi kılan, nesnelerin özündeki güzellik değildi; yıllardır o mekânda bulduğum ve hâlâ da bu mekâna damgasını vuran o özel, hüzünlü ve haz veren duygunun –isterse dünyanın en çirkin şeyleri olsunlar– bu nesnelere yapışmış olmasıydı. Aynı şekilde, Mme Swann beni birkaç dakikalığına odasında kabul ettiği zaman bende uyanan, kendi bayağılığıma ve majestelerinin iyi yürekliliğine ilişkin duygularda da, sayısız aynanın, gümüş fırçaların, kendi dostları olan en büyük sanatçılar tarafından yontulup boyanmış Padova'lı Aziz Antonio sunaklarının hiç rolü yoktu; üç güzel ve gösterişli yaratığın, birinci, ikinci ve üçüncü oda hizmetçilerinin gülümseyerek harikulade kıyafetleri hazırladıkları odasına, hanımefendinin benimle bir şey konuşmak istediği

emri, bana kısa pantolonlu uşak tarafından haykırarak bildirildiğinde, değerli esansların banyodan sürekli yayılan hoş kokularıyla dolu, kıvrımlı bir koridordan geçerek giderdim.

Mme Swann misafirlerinin yanma döndükten sonra da, konuştuğunu, güldüğünü işitirdik; çünkü karşısında iki kişi bile olsa, bütün "arkadaş"lara kafa tutması gerekmiş gibi, sesini yükseltir, lafları savururdu; "patroniçe"nin küçük kabilede, "sohbeti yönetirken" hep yaptığı gibi. Başkalarından en son öğrendiğimiz ifadeler, en azından bir süre boyunca, kullanmaktan en çok hoşlandığımız ifadeler olduğu için, Mme Swann kimi zaman, kocasının tanıştırmak zorunda kaldığı seçkin kişilerden öğrendiği ifadeleri (bir kişiyi niteleyen sıfattan önceki tanımlık veya işaret sıfatını atma özentisini onlardan öğrenmişti); kimi zaman da daha bayağı kişilerden öğrendiği ifadeleri (örneğin hanım arkadaşlarından birinin en sevdiği ifade: "Felaket bir şey!") seçer, bunları, "küçük kabile"de edindiği bir alışkanlıkla, anlatmaktan hoşlandığı bütün hikâyelerde kullanmaya çalışırdı. Ardından da genellikle, "Bu hikâyeyi çok seviyorum, kabul edin, öyle böyle bir hikâye değil!" derdi; bunu da, kocası aracılığıyla, tanımadığı Guermantes'lardan almıştı.

Mme Swann yemek salonunu terk ettikten sonra, eve yeni gelmiş olan kocası da bizim yanımıza bir uğrardı. "Annen yalnız mı, biliyor musun Gilberte?" - "Değil, hâlâ misafirleri var baba." - "Hâlâ mı? Saat yedi! Korkunç bir şey. Zavallı kadın, perişan halde olmalı. Feci bir şey. Biçare!" (Bizim evde biçare daima i uzatılarak, bîçare diye telaffuz edilirdi; oysa M. Swann ve Mme Swann'ı kısa tutuyorlardı.) "Düşünsenize, saat ikiden beri!" derdi bana dönerek. "Camille dedi ki saat dörtle beş arasında tam on iki kişi gelmiş. Ne on ikisi, sanıyorum on dört dedi. Yo, on iki. Neyse, hatırlamıyorum. Eve gelirken, günü olduğu hiç aklımdan geçmemişti; kapının önünde bunca arabayı görünce evde düğün var sandım. Ben çalışma odamda olduğum sürece de kapının zili susmak bilmedi; yemin ederim başım ağrıdı. Yanında hâlâ çok kişi var mı?" - "Hayır, sadece iki misafiri var." - "Kim, biliyor musun?" - "Mme Cottard'la Mme Bontemps." - "Ya! Bayındırlık bakanlığı özel kalem müdürünün karısı." - "Kocasının bir bakanlıkta çalıştığını biliyorum, ama ne olarak çalıştığını tam bilmiyorum," derdi Gilberte, çocukça bir tavırla.

"Küçük budala, iki yaşındaymış gibi konuşuyorsun. Ne diyorsun sen, bakanlıkta çalışıyor olur mu? Adam özel kalem müdürü, bütün işin

başındaki adam; üstelik, benim kafam nerede, yemin ederim senin kadar dalgınım ben de, yalnız özel kalem müdürü değil, koordinatörü de."

"Ben ne bileyim, özel kalem müdürü olmak çok mu önemli bir şey?" diye cevap verirdi Gilberte. Annesiyle babasının böbürlendiği her şeye karşı kayıtsızlığını açığa vurmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdı (aslında, fazla önemsemiyormuş gibi görünerek, böylesine önemli bir ilişkiyi daha da şaşaalı hale getirdiğini düşünüyor da olabilirdi).

"Çok mu önemli de ne demek!" diye haykırırdı Swann. O beni şüphede bırakabilecek bu tevazuya, daha açık bir dili tercih ediyordu. "Bakandan sonraki kişi demek resmen! Hatta bakandan da önemli; çünkü her işi yapan o. Zaten son derece yetenekli, çok yüksek seviyeli, istisnai bir adammış. Liyakat nişanı var. Çok hoş bir adam, üstelik çok da yakışıklı."

Zaten karısı da, "büyüleyici" bir yaratık olduğu için, herkese rağmen evlenmişti onunla. Ender rastlanır, zarif bir bütünlük oluşturmaya yetecek özelliklere sahipti: sarı, ipek gibi bir sakal, güzel yüz hatları, genizden bir ses, ağır bir nefes kokusu ve cam bir göz.

"Size şunu söyleyeyim," derdi Swann bana hitaben, "bu insanların şu andaki hükümette yer almaları beni çok eğlendiriyor; çünkü Bontemps'lar, Bontemps-Chenut sülalesi, gerici, kilise yanlısı, dar fikirli burjuvazinin tipik örneğidirler. Zavallı büyükbabanız, ihtiyar Chenut'yü, gıyaben de olsa, gayet iyi tanırdı; o dönemde epeyce zengin sayıldığı ve Bréau-Chenut Baronu olduğu halde, arabacılara tek metelikten fazla bahşiş vermezdi. Servetin tamamı, Union Générale'in iflası sırasında battı; siz daha çok gençsiniz, o zamanları görmediniz; öyle ya, iyi kötü toparlanıldı."

"Yeğeni bizim okuldaydı, benden epeyce küçük bir sınıfta; meşhur 'Albertine'. Eminim çok fast[13] olacak, ama bu arada, tuhaf bir tarzı var."

"Benim kızım olağanüstü, herkesi tanıyor."

"Tanımıyorum. Sadece geçerken görüyordum, Albertine aşağı, Albertine yukarı, seslenirlerdi. Ama Mme Bontemps'ı tanıyorum, o da hoşuma gitmiyor."

"Çok yanılıyorsun; gayet sevimli, güzel ve zeki bir hanım. Üstelik gayet esprilidir de. Gidip kendisine bir merhaba diyeyim, kocası savaşa gireceğimizi düşünüyor mu, Kral Theodosius'a güvenebilir miyiz diye

sorayım. İşin bütün girdisini çıktısını bildiğine göre, bunu da biliyordur, değil mi?"

Swann bir zamanlar bu şekilde konuşmazdı; ama hepimiz öyle saf prensesler görmüşüzdür ki, aradan on yıl geçip bir uşakla kaçtıktan sonra, tekrar insanlarla görüşmek isterler, evlerine pek istekli gelinmediğini görünce de, kendiliğinden sevimsiz ihtiyarların dilini benimseyerek, gözde bir düşesten söz edildiğinde, "Kendisi dün bendeydi," veya "Çevreye çok kapandım," derler. İşte bu yüzden, gelenekleri de gözlemlemek gereksizdir; çünkü psikoloji kurallarından çıkarılmaları mümkündür.

Az sayıda insanın ziyaret ettiği kişilerin bu küçük kusuru, Swann'larda da vardı; biraz dikkat çekici kimselerin ziyareti, daveti, hatta nazik bir sözü, onlar için, reklamını yapmak isteyecekleri bir olaydı. Odette biraz gösterişli bir yemek daveti verdiğinde, aksilik bu ya, Verdurin'ler Londra'da bulunacak olsa, haberin, ortak bir dostları aracılığıyla, telgrafla Manş'ı aşıp kendilerine iletilmesi sağlanırdı. Odette'in aldığı gönül okşayıcı mektup ve telgrafları bile Swann'lar kendilerine saklayamazlardı. Dostlarına anlatırlar, elden ele gezdirirlerdi. Swann'ların salonu bu bakımdan, telgrafların duvara asıldığı, kaplıca kentlerindeki otellere benzerdi.

Eski Swann'ı benim gibi sadece sosyete dışında değil, yüksek sosyetenin içinde, prensesler ve düşesler haricinde ancak son derece esprili ve çekici kişilerin kabul edildiği, sıkıcı veya bayağı bulunan önemli kişilerin veto edildiği Guermantes'lar çevresinde tanımış olan insanlar, eski Swann'ın artık ilişkilerinden söz ederken ölçülü olmamakla kalmayıp, bu ilişkilerin seçiminde titizlik de göstermediğini fark edince, afallayabilirlerdi. Mme Bontemps bütün o basitliğiyle, fesatlığıyla, nasıl oluyor da Swann'ı çileden çıkarmıyordu? Swann nasıl onu sevimli bulduğunu ilan edebiliyordu? Guermantes çevresinden kalan hatırasının, onu engellemesi gerekir gibi geliyordu; oysa aslında yardımcı oluyordu. Pek tabii, sosyete çevrelerinin dörtte üçünün aksine, Guermantes'larda bir zevk, hatta ince bir zevk mevcuttu, ama snobizm de vardı; dolayısıyla zevkin kullanımında anlık kesintiler, ihtimal dâhilindeydi. Klik için vazgeçilmez olmayan bir şahıs, biraz kasıntı, cumhuriyetçi bir dışişleri bakanı, geveze bir akademisyen söz konusu olduğunda, zevk, sonuna kadar bu şahsın aleyhine kullanılırdı; Swann, bir büyükelçilikte bu tür davetlilerle akşam yemeğine katıldı diye Mme de Guermantes'a acırdı; şık bir adam, yani" Guermantes çevresinden, hiçbir işe yaramayan, ama Guermantes'ların ruhuna sahip, sürüden birisi,

böylelerine bin kere tercih edilirdi. Yalnız bir grandüşes, kral soyundan bir prenses, sık sık Guermantes'larda akşam yemeklerine katılırdı; o zaman, hiç hakkı olmadığı, ruhunu kavramadığı halde, o da kendisini bu sürünün bir parçası olarak bulurdu. Ne var ki, grandüşesi aralarına aldıkları andan itibaren sosyete mensuplarının saflığıyla, onu sevimli bulmaya gayret ederlerdi (çünkü sevimli buldukları için aralarına aldıklarını ileri sürmeleri mümkün değildi). Prenses gittikten sonra, Swann Mme de Guermantes'ın imdadına yetişir, "Aslında iyi bir kadın, hatta esprili bir yanı bile var. Tamam, Saf Aklın Eleştirisi'ni derinlemesine incelediğini sanmıyorum, ama sevimsiz de değil," derdi. "Kesinlikle aynı fikirdeyim," diye cevap verirdi düşes. "Üstelik bu gece biraz çekindi; göreceksiniz, çok hoş da olabiliyor." - "Yirmi tane kitaptan alıntı yapan Mme XJ ondan çok daha sıkıcı." (Geveze akademisyenin karısı olan bu hanım, aslında müstesna bir insandı.) "Ne diyorsunuz, kıyaslama kabul etmez." Swann, böyle şeyler söyleme, samimiyetle söyleme melekesini düşesin evinde edinmiş ve kaybetmemişti; şimdi de, kendi kabul ettiği kişilerle ilgili olarak kullanıyordu. Müşkülpesentlere özgü bir tiksintiyle değil, olumlu bir yaklaşımla incelendiğinde her insanda görülebilecek iyi özelliklerini ayırt etmeye, sevmeye gayret gösteriyordu; Mme Bontemps'ın meziyetlerini öne çıkarıyordu; prensesler iltimasla kabul edilmese, prensesler için bile gerçekten esprili ve çekici olmaları şartı gözetilse, Guermantes'ların çevresinden kovulması gereken Parma Prensesi'yle ilgili olarak da, bir zamanlar aynı şeyi yapmıştı. Zaten bir zamanlar şahit olduğumuz gibi, Swann sosyetedeki konumunu, belirli koşullarda daha çok işine gelen bir konumla değiştirmekten hoşlanırdı (şimdi sadece daha kalıcı bir şekilde uyguluyordu bu eğilimini). Zaten, insanla konumunun bir bütün oluşturduğunu zannedenler, ilk bakışta bölünmez görünen bir şeyi, algılarında ayrıştırmayı beceremeyen kişilerdir. Aynı kişi, hayatının birbirini izleyen dönemlerinde, toplumun değişik katmanlarında, giderek yükselmesi şart olmayan çevrelerde bulunur; hayatımızın farklı bir anında ne zaman belirli bir çevreyle ilişki kursak veya ilişkilerimizi tazelesek, üzerimize titrendiğini hissetsek, doğal olarak insani kökler salıp o çevreye bağlanırız.

Mme Bontemps'la ilgili olarak, ayrıca sanıyorum ki Swann, kendisinden böyle ısrarla söz ettiğinde, bu hanımın karısını görmeye geldiğini annemle babamın öğreneceğini düşünerek de seviniyordu. Doğruyu söylemek gerekirse, bizim evde Mme Swann'ın yavaş yavaş tanıştığı insanların

isimleri, hayranlıktan çok merak uyandırıyordu. Mme Trombert'in adı geçtiğinde annem şöyle diyordu:

"Ya, işte yeni bir nefer; ardından yenilerini de sürükler!" Mme Swann'ın, yeni ilişkiler kazanmadaki biraz kestirme, hızlı ve şiddetli tarzını bir sömürge savaşma benzeterek ekliyordu: "Artık Trombert'ler boyun eğdiğine göre, diğer kabileler de yakında teslim olurlar."

Annem sokakta Mme Swann'la karşılaştığında, eve dönünce şöyle derdi bize:

"Mme Swann'ı savaşa hazır durumda gördüm; herhalde kârlı bir saldırı için Masaçusetler'e, Seylanlılara veya Trombert'lere gidiyordu."

Bu biraz karışık ve yapay çevreye genellikle epey zorlukla, oldukça farklı dünyalardan getirilmiş insanlardan bir yenisini orada gördüğümü anneme her söylediğimde, derhal kaynağını tahmin eder, pahalıya mal olmuş bir ganimetten söz eder gibi, "Filancalara yapılan bir seferden getirilmiş," derdi.

Mme Cottard'a gelince, babam, Mme Swann'ın bu şıklıktan uzak burjuvayı kazanmakta herhangi bir yarar bulmasına şaşırıyor, "Profesörün konumuna rağmen, anlamadığımı itiraf etmek zorundayım," diyordu. Annem ise, aksine, çok iyi anlıyordu; bir kadın, eskiden yaşadığı çevreden farklı bir çevreye girdiğinde, eski arkadaşlarını, onların yerini almış olan, nispeten daha parlak ilişkilerden haberdar edemezse, zevkinin Önemli bir ölçüde azalacağını biliyordu. Onun için, bir şahidin bu yeni ve eşsiz dünyaya girmesine izin verilir ve o da, bir çiçeğin içinde vızıldayan, uçarı böcek gibi, sonradan yaptığı ziyaretlerde fırsat çıktıkça, haberi, aldığı heves ve hayranlık tohumunu yayar, en azından yayacağı umulur. Tam da bu görevi yerine getirmek için bulunmuş olan Mme Cottard, babasının olaylara bakışını bazı yönleriyle almış olan annemin, "Yabancı, git Sparta'ya söyle!" adını verdiği, özel davetli kategorisine dâhildi. Zaten –yıllarca sonra öğrenilen bir başka sebebin haricinde– bu iyi niyetli, ihtiyatlı, mütevazı arkadaşını "gün"lerine davet ederken, Mme Swann'ın, evine bir hain veya bir rakip sokmuş olmaktan korkmasına gerek yoktu. Bu çalışkan işçinin, sorgucunu ve kartvizit cüzdanını kuşandığında, bir tek öğle sonrasında, akıl almaz sayıda burjuva çiçeğini ziyaret edebileceğini biliyordu. Dağıtma gücünü bildiği için, olasılık hesabına dayanarak, büyük bir ihtimalle, Verdurin'lerin filanca gediklisinin, Paris valisinin kendisine kartvizit

bıraktığını iki gün sonra öğreneceğini veya bizzat M. Verdurin'in, at yarışları dernek başkanı M. Le Hault de Pressagny'nin, kendisini ve Swann'ı, Kral Theodosius'un galasına götürmüş olduğunu duyacağını düşünmekte haklıydı. Verdurin'leri, sadece, kendisi için yüceltici olan bu iki olaydan haberdar farzediyordu; çünkü şan ve şöhreti gözümüzde canlandırırken, peşinde koşarken, az sayıda niteliğini somutlaştırırız; kusurlu zihnimiz, şöhretin bizim için birdenbire –ana hatlarıyla– bürüneceğini umduğumuz bütün şekillerini aynı anda hayal edemez.

Zaten Mme Swann, sadece "resmî sosyete" denilen çevrede bir sonuç elde edebilmişti. Şık kadınlar onun evine gitmiyordu. Onları kaçıran, ünlü cumhuriyetçilerin varlığı değildi. Benim çocukluğumda, muhafazakâr çevreye ait olan her şey sosyetik sayılırdı; köklü bir salona bir cumhuriyetçinin kabul edilmesi mümkün değildi. Böyle bir çevrede yaşayan insanlar, bir "oportünist"i, hele hele bir "radikal"i davet etme imkânsızlığının, gazyağı lambaları ve atlı dolmuşlar gibi ebediyen devam edeceğini düşünürlerdi. Ama toplum, zaman zaman dönen kaleidoskoplar gibi, değişmez sanılan unsurları farklı zamanlarda farklı şekillerde yerleştirir ve değişik bir görüntü oluşturur. Ben daha ilk komünyon ayinimden geçmeden önceki yıllarda, kurulu düzene uygun düşünce yapısına sahip hanımlar, ziyaretlerinde şık bir Yahudi kadınla karşılaşma şaşkınlığını yaşarlardı. Kaleidoskopun bu yeni düzenlemeleri, bir filozofun, ölçütlerin değişmesi diye adlandıracağı şeyden kaynaklanır. Ben Mme Swann'ın evine gitmeye başladıktan az sonraki bir dönemde, Dreyfus Davası yeni bir değişim getirdi ve kaleidoskopun küçük, renkli baklavaları bir kez daha altüst oldu. Yahudi olan her şey, şık hanım bile, alçaldı, tanınmamış bazı milliyetçiler yükselip onların yerini aldı. Paris'in en şaşaalı salonu, adamakıllı Katolik bir Avusturya prensinin salonu oldu. Dreyfus Davası yerine Almanya'yla bir savaş olsaydı, kaleidoskop başka bir yöne dönecekti. Yahudiler herkesi şaşırtarak vatansever olduklarını gösterip durumlarını koruyacaklardı; kimse de artık Avusturya prensinin evine gitmek, hatta evvelce gitmiş olduğunu itiraf etmek istemeyecekti. Bununla beraber, toplum ne zaman geçici olarak hareketsiz kalsa, o toplumda yaşayanlar, bir daha hiçbir değişiklik olmayacağını sanırlar; tıpkı telefonun icadım gördükleri halde uçağa inanmak istememeleri gibi. Bu arada, basının filozofları, bir önceki dönemi karalarlar; bir önceki dönemde yaşanan türden, onlara yozlaşmanın varabileceği son sınır gibi gelen zevkleri aşağılamakla kalmayıp, sanatçıların ve filozofların, artık onların gözünde

hiçbir değer taşımayan eserlerine bile –sanki bu eserler, sosyetenin havailiğinin birbirini izleyen tarzlarına sıkı sıkıya bağlıymış gibi– gölge düşürürler. Değişmeyen tek şey, her defasında, "Fransa'da bir şeyler değişmiş" gibi görünmesidir. Benim Mme Swann'ın evine gittiğim sırada Dreyfus olayı henüz patlak vermemişti; birtakım soylu Yahudiler son derece güçlüydüler. Bunların arasında en güçlüleri ise, Sir Rufus Israels idi; karısı Lady Israels, Swann'ın halasıydı. Yeğeninin yakın dostları kadar şık insanlarla şahsi ilişkisi yoktu; öte yandan Swann, büyük bir ihtimalle mirasçısı olduğu halde, halasını pek sevmediğinden, hiçbir zaman fazla arayıp sormamıştı. Ama halası, Swann'ın yüksek sosyetedeki konumunu bilen tek akrabasıydı; diğerleri, bu konuda, bizim de uzun müddet paylaştığımız bir cehalet içindeydiler. Bir ailede, aile fertlerinden biri yüksek sosyeteye göç ettiğinde –bu kendisine benzeri görülmemiş bir olay gibi gelir, ama on yıl sonra geriye baktığında, birlikte yetiştiği birçok delikanlının aynı şeyi bir başka biçimde, farklı sebeplerle yapmış olduğunu görür– kendi etrafına bir bilinmezlik alanı çizer; içinde bulunan herkesin en küçük ayrıntılarıyla görebildiği bu terra incognito,[14] içine girmeyen, varlığını aklına bile getirmeden, yanıbaşında yaşayan insanlar için, kapkaranlık, mutlak bir hiçliktir. Swann'ın görüştüğü insanlar konusunda hiçbir Havas Ajansı kuzinlerine bilgi vermediğinden, (tabii ki evliliğinden önceki dönemde) aile yemeklerinde, yukarıdan bakan gülümsemelerle, pazar gününü "Kuzen Charles"ı ziyaret ederek, "erdemli" bir şekilde değerlendirdiklerini anlaşırlardı birbirlerine; onu biraz kıskanç, yoksul bir akraba zannettiklerinden, Balzac'ın romanının adıyla oynayarak espri olsun diye "Aptal Kuzen" diye söz ederlerdi. Lady Rufus Israels ise, kıskandığı dostluklarını Swann'dan esirgemeyen insanların kimler olduklarını gayet iyi bilirdi. Kocasının, aşağı yukarı Rothschild'ler ayarındaki ailesi, nesillerden beri, Orléans prenslerinin işlerini yürütüyordu. Son derece zengin olan Lady Israels büyük nüfuz sahibiydi ve bu nüfuzunu da, tanıdıklarından hiçbirinin Odette'i evine kabul etmemesi için kullanmıştı. Sadece bir tanesi, gizlice ona karşı gelmişti. O da Marsantes Kontesi'ydi. Fakat ne talihsizliktir ki, Odette, Mme de Marsantes'ı ziyarete gittiğinde, Lady Israels de neredeyse aynı anda kapıdan içeri girmişti. Mme de Marsantes diken üstündeydi. Aslında her istediklerini rahatlıkla yapabilecek kimselerin kalleşliğiyle, Odette'le tek kelime bile konuşmamış, Odette de o günden sonra, zaten kabul edilmekten hiç hoşlanmayacağı bu dünyaya yaptığı baskını daha ileri götürme cesaretini bulamamıştı. Saint-Germain muhitinin bu mutlak

ilgisizliğine karşılık Odette hâlâ aynı cahil yosma olmaya devam ediyordu; o, en ufacık şecere ayrıntılarında kesin bilgi sahibi olan, gerçek hayatın kendilerinden esirgediği aristokratik ilişkilere olan susuzluklarını, eski hatıratları okuyarak kandıran burjuvalardan çok farklıydı. Öte yandan Swann da, şüphesiz, eski metresinin bütün özelliklerini sevimli veya zararsız bulan âşık olmaya devam ediyordu; çünkü birçok kere, karısının, yüksek sosyeteye ilişkin, günah sayılabilecek laflar savurduğuna, Swann'ınsa, (bir şefkat kalıntısıyla, saygısı olmadığından veya karısını geliştirme konusundaki tembelliğiyle), hatasını düzeltmeye çalışmadığına şahit olmuştum. Belki de ayrıca, bizi Combray'de onca zaman kandıran sadeliğinin bir tezahürüydü bu; aynı sadelik sebebiyle, şimdi de, çok parlak kişilerle, kendi başına da olsa, ilişki kurmayı sürdüren Swann, karısının salonundaki konuşmalarda bunlara önem veriliyormuş gibi bir hava yaratılmasından hoşlanmıyordu. Zaten Swann'ın hayatının ağırlık merkezi yer değiştirmiş olduğundan, eskisi kadar önemli değillerdi onun gözünde. Ne olursa olsun, Odette'in yüksek sosyete konusundaki cehaleti öyle koyuydu ki, konuşma sırasında Guermantes Düşesi'nden sonra kuzini Guermantes Prensesi'nin adı geçecek olsa, "A, onlar prens mi, demek rütbeleri yükselmiş," derdi. Birisi Chartres Dükü'nden söz ederken "Prens" diyecek olsa, Odette düzeltirdi: "Dük; kendisi Chartres Dükü'dür, prens değil." Paris Kontu'nun oğlu, Orléans Dükü için, "Ne tuhaf, oğlu babasından büyük," der, sonra da, İngiliz hayranlığıyla eklerdi: "Bu Royalty'ler[15] insanın kafasını karıştırıyor."

Zaten Swann, Odette'le ilgili olarak, yalnız eğitiminin boşlukları karşısında değil, zekâsının kıtlığı karşısında da kördü. Üstelik, Odette ne zaman aptalca bir hikâye anlatacak olsa, Swann karısını, herhalde eski hazzının izlerini de taşıyan bir kibarlık, bir neşe, neredeyse bir hayranlıkla dinlerdi; öte yandan, aynı konuşma içinde Swann'ın söylediği zekice, hatta derin sözleri, Odette genellikle ilgilenmeden, aceleyle, sabırsızlıkla dinler, bazen de sertçe karşı çıkardı. Seçkinliğin bayağılığa bu şekilde köle oluşunun, birçok evlilikte kural olduğu sonucuna varmak için, tam tersini düşünmek yeterlidir: Nice üstün nitelikli kadın vardır ki, bir dangalağın kendilerini büyülemesine, en ince sözlerini acımasızca kınamasına izin verirler ve onun en yavan şaklabanlıkları karşısında, sevginin sonsuz hoşgörüsüyle kendilerinden geçerler. O dönemde Odette'in Saint-Germain muhitine girmesini engelleyen sebeplere dönecek olursak, şunu söylemek gerekir ki, sosyete kaleidoskopunun yaptığı son dönüşün nedeni de, bir dizi

skandalın ortaya çıkışıydı. Eylerine tam bir güvenle gidilen bazı kadınların, fahişe ve İngiliz casusu oldukları anlaşılmıştı. Bir süre, insanlardan, her şeyden önce ağırbaşlı, oturaklı olmaları beklendi, en azından öyle zannedildi. Odette, vazgeçilen şeylerin hepsini eksiksiz bir biçimde temsil ediyordu; öte yandan, koparılan ilişkiler derhal baştan kurulmuştu (çünkü bir günde değişmeyen insanoğlu, yeni bir düzende, eski düzenin devamını arar); ancak, kanmaya, buhrandan önceki çevre olmadığına inanmaya izin verecek, farklı bir görünümde. Odette, bu çevrenin "deşifre olmuş" hanımlarına fazlasıyla benziyordu. Yüksek sosyetenin mensupları çok miyoptur; tanıdıkları Yahudi hanımlarla bütün ilişkilerini kestikleri bir anda, bu boşluğu nasıl dolduracaklarını düşünürken, adeta fırtınalı bir geceden yararlanarak birden ortaya çıkmış, yeni bir hanımı fark ederler; o da Yahudi'dir; ama yeniliği sayesinde, öncekiler gibi, nefret etmeleri gerektiğini zannettikleri şeylerle bağlantılı değildir zihinlerinde. Tanrı'sına saygı gösterilmesini beklemez. Onu benimserler. Ben Odette'in evine gitmeye başladığım dönemde, mesele Yahudi düşmanlığı değildi. Ama o, bir süre kendisinden sakınılması gereken şeye benziyordu.

Swann ise, eskiden kalma, dolayısıyla hepsi en yüksek sosyeteye mensup dostlarının bazılarını, sık sık ziyaret ediyordu. Bununla birlikte, biraz önce gidip gördüğü insanlardan bize söz ettiğinde, fark ediyordum ki, eskiden tanıdığı kişiler arasında seçim yaparken, koleksiyoncu yönünü besleyen yarı sanatsal, yarı tarihsel zevk, kendisini yönlendirmekteydi. Genellikle filanca düşkün, soylu hanımla, Liszt'in metresi olduğu veya Balzac bir romanını büyükannesine ithaf ettiği için ilgilendiğini (tıpkı bir deseni, Chateaubriand tasvir etmişse satın aldığı gibi) fark edince, şöyle bir şüpheye kapıldım: Combray'de Swann'ı sosyeteyle ilişkisi olmayan bir burjuva zannetme hatasından kurtulup bir başka hataya, onu Paris'in en şık erkeklerinden biri zannetme hatasına düşmüştük. Paris Kontu'nun arkadaşı olmanın, hiçbir anlamı yoktur. "Prenslerin dostu" olan böyle insanlardan niceleri vardır ki, biraz kapalı bir salona kabul edilmezler. Prensler prens olduklarını bilirler, snop değillerdir ve zaten kendi soylarından olmayanlardan o kadar üstün zannederler ki kendilerini, büyük soylularla burjuvaları, kendilerinden aşağıda, aşağı yukarı aynı seviyede görürler.

Zaten Swann, varolduğu şekliyle sosyetede, geçmişin kaydettiği ve hâlâ okunabilen isimlere bağlı kalarak, sadece bir aydın, bir sanatçı zevki peşinde koşmuyordu; birbirine benzemeyen şuradan buradan toplanmış

insanları bir kümede bir araya getirip adeta sosyal buketler oluşturmaktan, oldukça bayağı bir zevk alıyordu. Bu eğlenceli (ya da Swann'ın öyle bulduğu) sosyoloji deneyleri, karısının bütün hanım arkadaşları üzerinde aynı etkiyi –en azından sabit bir şekilde– uyandırmıyordu. "Cottard'larla Vendôme Düşesi'ni bir arada davet etmeyi düşünüyorum," diyordu gülerek Mme Bontemps'a; bir sosta, karanfil tanesi yerine Cayenne biberi kullanmaya niyetlenen, deney yapmak isteyen bir gurmenin, ağzının tadını bilen edasıyla. Oysa Cottard'lara gerçekten de hoş gelecek olan bu proje, Mme Bontemps'ı çileden çıkarmaktan başka işe yaramıyordu. Swann'lar kısa bir süre önce kendisini Vendôme Düşesi'yle tanıştırmışlar, o da bunu, doğal olduğu kadar, hoş da bulmuştu. Aldığı zevkin en tatlı yanlarından biri de, Cottard'lara bunu anlatıp kendine övünme payı çıkarması olmuştu. Ama nasıl ki yeni nişan alan kimseler, o andan itibaren nişan çeşmesinin kapatılmasını isterlerse, Mme Bontemps da, kendisinden sonra, kendi çevresinden hiç kimsenin prensese tanıştırılmamasını arzu ederdi. Basit bir estetik garabet yaratma uğruna, kendilerine Vendôme Düşesi'nden söz ederek Cottard'lara sattığı çalımı bir anda sıfırlayan Swann'ın gayritabii zevkine içinden lanetler yağdırıyordu. Sadece kendilerine bahşedildi diye böbürlendiği bu zevki, şimdi profesörle karısının da paylaşacağını kocasına bildirmeye nasıl cesaret edebilecekti? Hiç değilse Cottard'lar, ciddi olarak değil, eğlence olsun diye davet edildiklerini bilselerdi! Bontemps'lar da gerçi aynı sebeple davet edilmişti, ama iki tane önemsiz kadının her ikisini de, sadece kendisinin ciddi olarak sevildiğine inandıran o sonsuz çapkınlığı aristokrasiden öğrenmiş olan Swann, Vendôme Düşesi'nden, Mme Bontemps'a, birlikte yemek yemesi kesinlikle uygun bir kişi gibi söz etmişti. Birkaç hafta sonra, Mme Swann, "Evet, Prenses'le Cottard'lan birlikte davet etmeyi düşünüyoruz," dedi. "Kocam bu terkipten eğlenceli bir şey çıkabileceği kanısında." Odette, "küçük yuva"dan, Mme Verdurin'in çok sevdiği kimi alışkanlıkları, örneğin bütün müritler duyabilsin diye avaz avaz bağırma alışkanlığını korumuştu, ama buna karşılık, denizin ayın çekim gücünden etkilenişi gibi, gözle görülür biçimde yaklaşmadan, uzaktan ve onun haberi olmadan, çekim gücüne maruz kaldığı Guermantes çevresinde sevilen –"terkip" gibi– birtakım ifadeleri de kullanırdı. "Evet, Cottard'lar ve Vendôme Düşesi; sizce de komik olmaz mı?" diye sordu Swann. "Bence çok kötü olur, sizin de başınıza dert açar, ateşle oynanmaz," diye cevap verdi Mme Bontemps öfkeyle. Daha sonra, kendisi ve kocası da, Agrigento Prensi'yle birlikte, bu yemeğe davet edildi; Mme Bontemps ve

Cottard, konuştukları kişilere göre, daveti iki farklı yorumla anlattılar. Kimilerine, Mme Bontemps da, Cottard da ayrı ayrı, yemekte başka kimler olduğu sorulduğunda, kayıtsızca, "Agrigento Prensi'nden başka kimse yoktu; sadece yakınlar arasında bir yemekti," diyorlardı. Bazı kişilerinse, daha fazla bilgi sahibi olması tehlikesi mevcuttu. (Hatta bir keresinde biri Cottard'a, "Bontemps'lar da orada değil miydi?" diye sormuş, Cottard da kızararak, "Onları unutmuşum," diye cevap verip bu patavatsızı, temelli fesat dilliler kategorisine sokmuştu.) Bu kişiler için Bontemps'larla Cottard'lar, birbirlerinden habersiz, çerçevesi tıpatıp aynı, sadece karşılıklı isimleri farklı bir kalıp benimsemişlerdi. Cottard şöyle diyordu: "Bir tek ev sahipleri, Vendôme Dükü ve Düşesi," (bu noktada gururla gülümsüyordu) "Profesör Cottard ve eşi, bir de, doğrusu sebebini hiç anlayamadım ama, dam üstünde saksağan misali, M. Bontemps ve eşi vardı." Mme Bontemps da tıpatıp aynı pasajı geçiyordu; yalnız, Vendôme Düşesi'yle Agrigento Prensi arasında, abartılı bir memnuniyetle sayılanlar M. Bontemps ve eşi, son olarak sayılan, kendi kendilerini davet ettirmekle itham edilen, yersiz kaçan çulsuzlar da, Cottard'lardı.

Swann ziyaretlerinden genellikle akşam yemeğinden epeyce kısa bir süre önce dönerdi. Bir zamanlar kendisini öylesine mutsuz hissettiği akşamın saat altısında, artık Odette'in kimbilir ne yaptığını merak etmiyor, evinde misafir mi var, dışarı mı çıktı diye kaygılanmıyordu. Yıllar önce bir gün, Odette'in Forcheville'e yazdığı bir mektubu zarfın arkasından okumaya çalıştığını arasıra hatırlıyordu. Ama bu anı hoşuna gitmiyor, hissettiği utancı deşmektense, "Ne fark eder?" anlamına gelen, hatta gerekirse bir kafa sallayışıyla tamamlanan bir dudak büküşünü tercih ediyordu. Bir zamanlar sık sık takılıp kaldığı varsayımın, Odette'in aslında masum olan hayatının sadece kendi kıskançlığının kuruntularıyla lekelendiği yolundaki (aşk hastalığı devam ettiği sürece, acılarını hayalî göstererek hafiflettiğinden, netice itibarıyla hayırlı olan) varsayımın doğru olmadığını, kıskançlığının haklı çıktığını, Odette kendisini sandığından fazla sevmiş olsa bile, sandığından fazla aldattığını da düşünüyordu tabii ki. Bir zamanlar, o ıstırap çektiği günlerde, kendi kendine yemin etmişti: Odette'i artık sevmediğinde, onu kızdırmaktan veya çok fazla sevdiğini düşündürmekten korkmadığında, ilk yapacağı şey, sırf gerçeği öğrenme aşkıyla, tarihî bir konu olarak, zili çaldığı, pencereleri tıklattığı ve içeri alınmadığı, Odette'in, Forcheville'e, gelenin amcası olduğunu yazdığı gün, Forcheville'le yatıp yatmadığını aydınlığa kavuşturmak olacaktı. Ama gün

ışığına çıkarmak için sadece kıskançlığının bitmesini beklediği bu son derece ilginç mesele, kıskançlığı son bulduğunda, Swann'ın gözünde ilginçliğini büsbütün kaybetmişti. Mamafih, hemen o anda değil. La Pérouse Sokağı'ndaki küçük evin kapısını o öğle sonrasında boş yere çaldığı günün, kendisinde uyandırmaya devam ettiği kıskançlığı, Odette'le ilgili olarak yaşamıyordu artık. Merkezi, bulaşma kaynağı belirli insanlardan çok belirli yerlerde, belirli evlerde olan hastalıklara biraz benzer bir şekilde, sanki kıskançlığının nesnesi de, Odette'ten çok, Swann'ın, Odette'in evinin bütün girişlerini yumrukladığı, uzak geçmişteki o gün, o saatti. Sanki o gün, o saat, tek başlarına, Swann'ın bir zamanlar sahip olduğu ve artık başka koşullarda bulamadığı âşık kişiliğinin son birkaç kırıntısını sabitlemişlerdi. Uzun zamandır, Odette'in kendisini aldatmış olması, hâlâ aldatıyor olması ihtimallerine aldırmıyordu. Buna rağmen, birkaç yıl boyunca, Odette'in eski hizmetçilerini aramaya devam etmişti; çok eskilerde kalmış olan o gün, saat altıda, Odette'in Forcheville'le yatıp yatmadığına dair sancılı merakı, öylesine inatla devam etmişti. Sonra bu merak da kaybolmuş, bununla birlikte araştırmaları son bulmamıştı. Artık kendisini ilgilendirmeyen bir şeyi öğrenme gayreti devam ediyordu; çünkü aşırı bir çöküntüye uğrayan eski benliği, artık ortadan kalkmış olan kaygılar doğrultusunda, hâlâ istemdışı çalışmaktaydı; oysa Swann, bir zamanlar kurtulabileceğini tasavvur bile edemediği dayanılmaz iç sıkıntısını şimdi zihninde canlandırmaktan acizdi; o zamanlar, hayatının baştan sona engellerle kaplı yolunu düzleştirebilecek tek şeyin, sevdiği kadının ölümü olduğunu düşünürdü (o ölüm ki, bu kitapta, daha ileride, zalim bir tecrübenin göstereceği gibi, 'kıskançlığın acılarını katiyen hafifletmez).

Ne var ki, Swann'ın tek arzusu, günün birinde bu acılarının kaynağını, yani Odette'in hayatındaki olayları aydınlatmak değildi; bir kenarda da, artık Odette'i sevmeyeceği, dolayısıyla korkmayacağı zaman, bu acıların intikamını alma arzusu duruyordu. Bu ikinci arzusunu gerçekleştirme fırsatı önüne çıkmıştı; çünkü Swann bir başka kadını seviyordu. Bu kadın, kendisini kıskanması için gerekçeler yaratmıyor, ama Swann'da kıskançlık uyandırıyordu; çünkü Swann sevme tarzını yenileyemiyordu artık, Odette'te denediği tarzdan, şimdi bir başka kadınlayken de yararlanıyordu. Swann'ın kıskançlığının yeniden yeşermesi için, bu kadının sadakatsiz olması gerekmiyordu; herhangi bir sebeple Swann'dan uzak olması, mesela bir gece eğlencesine gitmiş olması ve eğlenmiş gibi görünmesi yeterliydi, içinde o eski sıkıntıyı uyandırmaya bu kadarı yetiyordu; aşkının acıklı, zıt

bir tümörü olan bu iç sıkıntısı, tıpkı ele geçirme ihtiyacı (bu genç kadının, kendisine ilişkin gerçek duygularını, gündüzlerinin gizli arzusunu, kalbinin sırrını ele geçirme ihtiyacı) gibi, Swann'ı kadının gerçeğinden uzaklaştırıyordu; çünkü bu iç sıkıntısı, Swann'la sevdiği kadın arasına, eski şüphelerden yıkılmaz bir duvar örüyordu; kaynağı Odette veya belki de Odette'ten önceki bir başkası olan bu şüpheler, yaşlanmış âşığın, bugünkü metresini, ancak ve ancak, keyfî bir biçimde yeni aşkını tabi kıldığı eski ve kolektif, "onu kıskandıran kadın" hayaleti aracılığıyla tanımasına izin veriyordu. Oysa Swann bu kıskançlığı, kendisini hayalî ihanetlere inandırmakla suçluyordu sık sık; ama o zaman da, Odette'in de aynı mantıktan, hem de haksız yere yararlandığını hatırlıyordu. Bunun üzerine, sevdiği genç kadının, kendisiyle birlikte olmadığı saatlerde yaptığı her şey, ona göre masumiyetini kaybediyordu. Ama bir zamanlar, eğer bir gün, karısı olabileceğini aklına getirmediği kadını sevmekten vazgeçecek olursa, onca zaman kırılan onurunun intikamını almak için, nihayet samimi olan ilgisizliğini ona amansızca sergileyeceğine ant içmiş olduğu halde, şimdi hiçbir tehlike olmadan gerçekleştirebileceği bu misilleme (önerisi derhal kabul edilip eskiden o kadar ihtiyaç duyduğu Odette'le baş başa konuşmalarından mahrum olsa, kendisi için ne fark ederdi?) artık ilgisini çekmiyordu; aşkla birlikte, aşkının bittiğini gösterme arzusu da sona ermişti. Odette yüzünden acı çektiği sırada, bir gün başka bir kadına tutulduğunu ona gösterebilmeye can atan Swann, şimdi bunu yapabilecekken, karısı bu yeni aşktan şüphelenmesin diye bin türlü tedbir alıyordu.

Eskiden Gilberte'in beni bırakıp eve daha erken dönmesini üzüntüyle seyretmeme sebep olan bu çaylara gitmekle kalmıyor, artık annesiyle birlikte gezintiye veya bir matineye gittiklerinde, eskiden Champs-Élysées'ye gelmesini engelleyerek beni ondan mahrum eden, çimenliğin kenarında ya da atlıkarıncanın önünde tek başıma kalmama yol açan bu gezmelere ben de katılıyordum. M. Swann ve karısı beni de kabul ediyorlardı programlarına; landonlarında benim de bir yerim vardı; hatta tiyatroya mı, Gilberte' in bir arkadaşının evinde dans dersine mi, Mme Swann'ın bir hanım arkadaşının evinde sosyetik bir toplantıya mı (Mme Swann buna "küçük bir meeting" diyordu), yoksa Saint-Denis mezarlarını görmeye mi gitmeyi tercih ederim diye, bana soruluyordu.

Swann'larla çıkacağım günler, Mme Swann'ın lunch dediği öğle yemeğine, onlara giderdim; yemek daveti saat yarımda olduğu ve bizim evde o dönemde on biri çeyrek geçe öğle yemeği yendiği için, ben bizimkiler sofradan kalktıktan sonra, her saatte epeyce tenha olan, ama özellikle herkesin evinde olduğu o saatte iyice tenhalaşan o lüks semte doğru yola çıkardım. Hava yağışlı olmadığı sürece, kışın bile, hatta yerler buzlu da olsa, arasıra Charvet'den alınmış harikulade kravatımın düğümünü sıkarak, cilalı ayakkabılarımı kirletmemeye dikkat ederek, caddeleri bir baştan bir başa dolaşır, on ikiyi yirmi yedi geçmesini beklerdim. Uzaktan, Swann'ların küçük bahçesinde çıplak ağaçları kırağı gibi ışıldatan güneşi fark ederdim. Doğruyu söylemek gerekirse, o küçük bahçede sadece iki ağaç vardı. O aykırı saatte, görüntü yeni bir görüntü oluyordu. Tabiatın verdiği ve alışkanlığın bozulmasıyla, hatta açlıkla körüklenen bu zevklere, Mme Swann'da öğle yemeğinin heyecan veren beklentisi eklenir, bu zevkleri azaltmaz, ama onlara egemen olduğundan, köleleştirir, dünyevi aksesuarlar haline getirirdi; öyle ki, genellikle bu saatte fark etmediğim güzel havayı, soğuğu, kış ışığını keşfettiğim duygusuna kapılıyorsam, bu, adeta kremalı yumurtaya bir çeşit girişti, o esrarengiz tapınağın, içinde aksine onca sıcaklık, güzel koku ve çiçek bulunan Mme Swann'ın evinin sıvasına eklenmiş bir vernik, pembe ve tertemiz bir cila gibiydi.

Saat yarım olunca, nihayet, kocaman bir Noel ayakkabısı gibi, bana tabiatüstü zevkler bahşedecekmiş gibi görünen bu eve girmeye karar verirdim. (Aslında Noel kelimesi, Mme Swann'a ve Gilberte'e yabancıydı; onlar bu kelimenin yerine Christmas'ı koymuşlardı; varsa yoksa Christmas pudingi, Christmas'ta aldıkları hediyeler, –beni acıdan çıldırtan– Christmas seyahatleri. Kendi evimizde bile, Noel diyecek olsam, küçüleceğimi zannediyor, artık hep Christmas diyordum; babamsa bunu son derece gülünç buluyordu.)

İçeride önce sadece üniformalı bir uşakla karşılaşırdım; beni çeşitli büyük salonlardan geçirip küçücük, boş bir salona alırdı; pencerelerinin mavi öğle sonrasını hayal ettirmeye başlamış olurdu küçük salon. Tek başıma, orkidelerin, güllerin ve menekşelerin arasında kalırdım; çiçekler –sizinle birlikte bekleyen, ama sizi tanımayan insanlar gibi– canlı varlık özelliklerinin daha da etkileyici kıldığı sessizliklerini korurlar, kristal bir vitrinin arkasına özenle yerleştirilmiş, tehlikeli yakutlarını arasıra beyaz

mermerden kabına döken, akkor halindeki kömürün ateşiyle, titreyerek ısınırlardı.

Kapının açıldığını işitince, aceleyle oturduğum yerden kalkardım; ama gelen sadece bir başka uşak, sonra bir üçüncüsü olurdu; boş yere heyecan yaratan gidiş gelişlerinin vardığı basit sonuç, ateşe biraz kömür veya vazolara su eklemekti. Onlar gider, sonunda Mme Swann'ın açacağı kapı kapanınca, yalnız kalırdım. Hiç şüphe yok ki, ateşin Klingsor'un laboratuvarındaki gibi, adeta dönüşümlere uğradığı bu küçük bekleme salonu yerine, büyülü bir mağarada olsam, bu kadar şaşkın olmazdım. Bir ayak sesi daha yankılanır, yine bir uşak olsa gerek diye ayağa kalkmazdım; M. Swann girerdi içeri. "Aa! Siz yalnız mısınız? Ne yaparsınız, sevgili karım saat denilen şeyi hiçbir zaman öğrenemedi. Bire on var. Her gün bir az daha gecikiyor. Görürsünüz, acele etmeden, vaktinden önce döndüğü zannıyla gelecektir." Swann'da sinirsel rahatsızlıklar hiç geçmediği ve artık biraz gülünç olduğu için, Boulogne Ormanı'ndan bu kadar geç dönen, terzisinde kendini kaybeden, öğle yemeğine asla yetişemeyen bir karısı olması, kendisini midesi açısından endişelendirir, ama izzetinefsini okşardı.

Yeni satın aldığı şeyleri bana gösterir, önemini açıklardı; ama bu saatte hâlâ aç olmaya alışkın olmayışım, heyecanımla birleşerek zihnimi karıştırıp hiçbir şey düşünemez hale getirdiğinden, konuşabildiğim halde, anlamam mümkün olmazdı. Zaten Swann'ın sahip olduğu eserlerin, onun evinde bulunması, yemekten önceki eşsiz saatin bir parçası olmaları, benim için yeterliydi. Mona Lisa orada olsa, bana Mme Swann'ın bir sabahlığından veya banyo tuzu şişelerinden daha çok zevk vermezdi.

Beklemeye devam ederdim; tek başıma veya Swann ve genellikle bize katılan Gilberte'le birlikte. Mme Swann'ın onca muhteşem girişle hazırlanmış olan gelişi, müthiş bir şey olmalıymış gibi gelirdi bana. En ufak çıtırtılara kulak kabartırdım. Ama insan hiçbir zaman bir katedrali, fırtınada bir dalgayı, bir dansçının sıçrayışını, beklediği kadar yüksek bulmaz; tiyatroda kraliçenin son sahnede görünmesini hazırlayan ve aynı zamanda etkisini azaltan figüranlar alayına benzeyen o üniformalı uşaklardan sonra, samurdan, kısa bir paltoyla, soğuktan kızarmış burnunun üzerine kadar inen tülüyle gizlice içeri giren Mme Swann, bekleyişim sırasında hayalimi dolduran vaatleri yerine getirmezdi.

Ama eğer sabahı evinde geçirmişse, salona geldiğinde üzerinde açık renk, krepdöşinden uzun bir sabahlık olurdu; ki bu da bana bütün elbiselerden daha şık görünürdü.

Swann'lar bazen bütün öğleden sonrayı evde geçirmeye karar verirlerdi. O zaman, öğle yemeğini çok geç yediğimiz için, kısa bir süre sonra, bana başka günlerden farklı olması gerekirmiş gibi gelen günün güneşinin, küçük bahçenin duvarında alçaldığını fark ederdim. Hizmetkârlar istedikleri kadar her boyda, her şekilde lambaları getirip, adeta esrarengiz bir ayin için dizer gibi, her birini bir konsolun, bir yuvarlak sehpanın, bir "köşe rafı"nın veya küçük bir masanın üzerindeki kutsal sunaklarda yaksalar da, konuşmalardan olağanüstü hiçbir şey çıkmaz, oradan hayal kırıklığı içinde ayrılırdım; tıpkı çocukluğumuzdan beri çoğu kez gece yarısı ayininden çıkışımız gibi.

Ama bu hayal kırıklığı sadece maneviydi diyebilirim; Gilberte'in, henüz yanımıza gelmemişken birazdan gireceği, saatler boyunca sözlerini, dikkatli ve gülümser bakışlarını, onu Combray'de ilk gördüğüm haliyle, bana yönelteceği bu evde, sevinçten uçardım. Olsa olsa, Gilberte'in sık sık içeriden bir merdivenle çıkılan büyük odalarda kayboluşunu görmek, beni biraz kıskandırırdı. Ben salonda oturmak zorunda kalır, bir kadın oyuncunun, ön sıralardaki koltuğunda endişeyle oturup kuliste, sanatçıların fuayesinde neler olup bittiğini hayal eden sevdalısı gibi, Swann'a evin bu öteki kısmıyla ilgili, ustaca örtülmüş sorular sorar, ancak sesimdeki kaygıyı tamamen yok edemezdim. Swann, Gilberte'in gittiği odanın çamaşır odası olduğunu söyleyip orayı bana göstermeyi teklif etti ve Gilberte'in oraya her gitmesi gerektiğinde, beni de götürmeye onu zorlayacağına söz verdi. Bu son sözleri ve bende yarattıkları gevşemeyle, Swann benim için, sevdiğimiz kadını bize öylesine uzak gösteren o korkunç iç mesafelerden birini, aniden ortadan kaldırmış oldu. O anda Swann'a duyduğum sevgi, Gilberte'e olan sevgimden bile daha derinmiş gibi geldi bana. Çünkü kızının efendisi olarak, onu bana veriyordu; oysa Gilberte bazen kendisini bana vermiyordu; Swann aracılığıyla, dolaylı olarak sahip olduğum nüfuza, Gilberte üzerinde doğrudan sahip değildim. Kısacası, Gilberte'i seviyordum ve bu yüzden de onu bu kaygı olmadan, f sevdiğimiz kişinin yanında olduğumuzda sevme duygusunu yok eden o "daha fazla bir şeyler" arzusu olmadan göremiyordum.|

Zaten genellikle evde kalmaz, gezmeye giderdik. Mme Swann bazen giyinmeden önce piyanonun başına geçerdi. Krepdöşin sabahlığının pembe,

beyaz, çoğu kez de canlı renkli kollarından çıkan güzel elleri, gözlerinde var olan, kalbinde olmayan o hüzünle, piyanoya uzanırdı. İşte böyle günlerden birinde, Vinteuil'ün sonatının, Swann'ın o çok sevdiği cümleciğin bulunduğu bölümünü çaldı bana. İlk kez dinlediğimiz, biraz karmaşık bir müzikten, çoğunlukla hiçbir şey anlamayız. Buna rağmen, daha sonra iki üç kere bu sonatı bana çaldıklarında, onu gayet iyi bildiğim duygusuna kapıldım. Bu yüzden, "ilk kez duymak" ifadesi yanlış değildir. İlk dinleyişte gerçekten zannettiğimiz gibi hiçbir şeyi ayırt edememiş olsaydık, ikinci, üçüncü dinleyişler de birer ilk olurdu ve onuncu dinleyişte daha fazla bir şeyler anlamamız için bir sebep olmazdı. Muhtemelen ilk dinleyişte eksik olan, kavrayış değil, bellektir. Çünkü belleğimiz, dinlediğimiz sırada karşılaması gereken izlenimlerin karmaşıklığıyla kıyaslandığında, küçücüktür; uyurken binlerce şey düşünüp anında unutan bir insanın belleği kadar, yarı yarıya bunamış, söylenen sözü bir saniye sonra hatırlamayan bir insanın belleği kadar kısa sürelidir. Belleğimiz, bu çok sayıdaki izlenimin hatırasını bize derhal çıkarıp vermekten acizdir. Ama bu hatıra belleğimizde yavaş yavaş biçimlenir; iki üç kere duyduğumuz eserlerle ilgili olarak, uyumadan önce birkaç kere okuduğu, öğrenmediğini sandığı bir dersi, ertesi sabah ezbere tekrarlayan bir kolejli gibiyizdir. Ne var ki, ben o güne kadar bu sonatı hiç duymamıştım; Swann'la karısının belirgin bir cümle olarak gördüğü şeyi ben açıkça algılamaktan çok uzaktım; tıpkı bir ismi hatırlamaya çalıştığımızda, yerinde sadece bir boşluk bulduğumuz ve bir saat sonra bu boşluktan biz hiç düşünmeden, kendi kendine, bir tek hamleyle, daha önce boş yere aradığımız hecelerin fışkırması gibi. Gerçekten ender rastlanır nitelikteki eserleri hemen belleğimize kaydedemeyişimiz gibi, bu eserlerin her birinde de, önce algıladığımız bölümler, o kadar dâhiyane olmayanlardır; aynı şeyi Vinteuil'ün sonatında da yaşadım. Öyle ki, Mme Swann sonatın en ünlü cümlesini çaldıktan sonra, eserin bana başka bir şey vaat etmediğini düşünmek (bu yüzden uzun süre, sonatı bir daha duymaya çalışmadım), düştüğüm tek yanılgı değildi (fotoğrafından kubbelerinin şeklini öğrendiği için, Venedik'teki San Marco Bazilikası'nı görünce şaşırmayacağını zanneden insanlar kadar aptaldım). Daha da önemlisi, baştan sona dinlediğimde bile, sonat, uzaklık ya da sis yüzünden ancak birkaç solgun çizgisini görebildiğimiz bir anıt gibi, neredeyse bir bütün olarak görünmezliğini korudu benim için. İşte bu yüzden, bu tür eserlerin ve zaman içinde gerçekleşen her şeyin anlaşılması, beraberinde bir hüzün getirir. Vinteuil'ün sonatında en gizli olan şey benim

için artık görünür olduğunda, en başta seçtiğim, tercih ettiğim şey, duyarlılığımın etki alanı dışındaki alışkanlık tarafından sürüklenerek benden kaçmaya başlamıştı bile. Bu sonatın bana verdiklerini ancak ayrı ayrı zamanlarda sevebildiğim için, hiçbir zaman tamamını ele geçiremedim; hayata benziyordu bu sonat. Ne var ki, hayat kadar aldatıcı olmayan bu büyük şaheserler, bize önce en iyi taraflarını vermekle işe başlamazlar. Vinteuil'ün sonatında, en önce keşfedilen güzellikler, aynı zamanda en çabuk bıkılanlardır; kuşkusuz aynı sebepten ötürü: daha önce bildiklerimizden en az farklı olanlar bunlar oldukları için. Ancak, bu güzellikler uzaklaştıktan sonra, dimağımıza karışıklıktan başka bir şey sunamayacak kadar yeni olan üslubunun bizim için anlaşılmaz kıldığı, el değmemişliğini koruduğu bir cümle kalır seveceğimiz; o zaman, her gün farkına varmadan önünden geçtiğimiz, bekleyen, sırf güzelliğinin gücüyle görünmez olup bilinmezliğini korumuş olan cümle, en son gelir bize. Ama en son terk edeceğimiz de odur. Üstelik ona olan sevgimiz, diğerlerinden uzun sürecektir; çünkü onu sevmemiz daha fazla zamanımızı almıştır. Zaten, biraz derin bir eseri bir bireyin kavraması için gereken zaman –benim için bu sonat konusunda olduğu gibi– gerçekten yeni olan bir şaheseri kitlelerin sevebilmesi için geçmesi gereken yılların, hatta bazen asırların, küçük bir örneği, adeta simgesidir. Bu yüzden de dâhiler, halkın kavrayışsızlığından kurtulmak için, çağdaşlarının yeterli mesafeden yoksun olduğu gerekçesiyle, gelecek kuşaklar için yazılmış eserlerin, ancak gelecek kuşaklar tarafından okunması lazım geldiğini düşünebilirler; tıpkı bazı resimlerin, fazla yakından bakıldığında yanlış değerlendirildiği gibi. Ama aslında yanlış hükümlerden kaçınmak için alınan bütün korkakça önlemler faydasızdır, çünkü yanlış hükümler kaçınılmazdır. Bir deha ürününün derhal takdir edilmesi zordur; çünkü onu yazan kişi olağandışıdır, ona benzeyen pek az insan vardır. Eserin kendisi, onu anlayabilecek ender dimağları zenginleştirerek geliştirecek, sayısını artıracaktır. Beethoven'in dörtlüleri (XII., XIII., XIV., ve XV. dörtlüler), elli yıllık bir çaba sonucu, Beethoven dörtlüleri dinleyicisini yaratmış, çoğaltmıştır; böylece, bütün şaheserler gibi, sanatçıların değerinde olmasa bile, en azından toplumda bir gelişme sağlamıştır; bu toplum, bugün büyük ölçüde, şaheserin ortaya çıktığı anda kolay kolay bulunamayan öğelerden, yani onu sevebilecek insanlardan oluşmaktadır. Gelecek kuşaklar dediğimiz şey, eserin gelecekteki kuşaklarıdır. Eserin, (basitleştirmek için, aynı çağda, paralel biçimde, kendisinden başka dehaların da yararlanacağı bir kitleyi geleceğe

hazırlayabilecek öteki dehaları hesaba katmazsak) kendi gelecek kuşaklarını kendisi yaratması gerekir. Yani eser bir kenarda tutulmuş, sadece gelecek kuşaklar tarafından tanınmış olsaydı, bunlar bu eser için bir gelecek kuşak değil, sadece elli yıl sonra yaşamış bir çağdaşlar topluluğu olurdu. Bu yüzden de sanatçının, eserinin yolunu izlemesini istiyorsa eğer, yeterince derinliği olan bir yere, uzak geleceğe, eserini fırlatması gerekir –ki Vinteuil'ün de yaptığı buydu. Bununla birlikte, bu ilerideki zamanı, yani şaheserlerin asıl ufkunu hesaba katmamak, hüküm verecek durumda olmayanların hatasıysa, hesaba katmak da bazen, hüküm verebilecek kişilerin tehlikeli bir kuruntusudur. Hiç şüphesiz, ufuk çizgisindeki her şeyi aynı şekle sokan yanılsamaya benzer bir yanılsamayla, resim veya müzikte bugüne kadar gerçekleştirilmiş olan devrimlerin yine de belirli kuralları gözettiğini, hemen önümüzde olanların, izlenimciliğin, disonans arayışının, Çin gamının özel kullanımının, kübizmin, fütürizmin, öncekilerden son derece farklı olduğunu düşünmek, kolaydır. Bunun sebebi, önceki dönemi düşünürken, uzun bir özümleme sürecinin bu dönemi bizim gözümüzde, kuşkusuz çeşitliliği olan, ama Hugo'yla Moliere'in yan yana bulunduğu, netice itibarıyla homojen bir alana dönüştürdüğünü hesaba katmayışımızdır. Gelecek zamanı ve getireceği değişimleri hesaba katmazsak, yeniyetmeliğimiz sırasında bakılmış, olgunluk dönemimize ait yıldız falımızın, ne çarpıcı tutarsızlıklarla dolu olacağını düşünmemiz, yeterlidir. Ne var ki, bütün yıldız falları doğru değildir; bir sanat eserinin güzellik bütünlüğüne zaman öğesini katma zorunluluğu, hükmümüze, rastlantıya bağlı, dolayısıyla da gerçek önemden yoksun bir şey katar, tıpkı bütün kehanetlerde olduğu gibi. Kehanetin gerçekleşmemesi, kesinlikle kâhinin zekâsının kıtlığına işaret etmez; çünkü mümkün olan şeyleri mevcut kılmak veya kılmamak, dehanın yetkisi dâhilinde olmayabilir. Deha sahibi biri olup, trenlerin, uçakların gelecekteki başarısına inanmamış olabiliriz; insan ruhundan çok anlasak bile, daha vasat kimselerin, ihanetlerini öngörmüş olduğu bir metresin veya dostun riyakârlığına inanmamış da olabiliriz.

Sonatı anlamasam da, Mme Swann'ın çalışma hayran oldum; piyano çalışı, sabahlığı gibi, merdivenlerinin kokusu gibi, paltoları gibi, kasımpatları gibi, akim yeteneği inceleyebileceği bir dünyadan çok daha üstün bir dünyada, kişisel ve esrarengiz bir bütünün parçasıymış gibi geliyordu bana. "Vinteuil'ün bu sonatı çok güzel, değil mi?" dedi Swann. "Hani ağaçların altında gecenin indiği, kemanın arpejlerinin serinliği yağdırdığı o an. Kabul etmeniz gerekir, harikulade; ay ışığının bütün

durağanlığı mevcut, zaten bu da meselenin özü. Karımın gördüğü türden bir ışın tedavisinin, kasları etkilemesinde şaşılacak bir şey yok; ay ışığı da yaprakların kıpırdamasına engel olmuyor mu? Bu cümlecikte bu kadar güzel tasvir edilmiş olan da bu; Boulogne Ormanı'nın felce uğramış hali. Deniz kenarında çok daha çarpıcıdır bu; çünkü geri kalan hiçbir şey kıpırdamadığından, doğal olarak çok rahat işitilen dalgaların güçsüz cevapları vardır. Paris'te ise tam tersi olur; olsa olsa, anıtların üzerindeki garip ışıltıları, adeta renksiz ve tehlikesiz bir yangınla aydınlanmış gökyüzünü, sezilen muazzam ve değişken olguyu fark edebiliriz. Ama Vinteuil'ün cümleciğinde, keza sonatın tamamında, öyle değildir; Boulogne Ormanı'ndayızdır; gruppetto'dà,[16] 'Neredeyse gazete okunacak kadar aydınlık,' diyen bir sesi açık seçik işitiriz." Swann'ın bu sözleri, daha sonra sonatı yanlış anlamama yol açabilirdi; çünkü müzik, içinde bulmamız önerilen şeyi kesin olarak ayıklayabileceğimiz kadar mutlak değildir. Ama Swann'ın başka sözlerinden, bu gece ağaçlarının, Paris çevresindeki nice restoranda, birçok gece o cümleciği dinlerken altında oturmuş olduğu sık yapraklı ağaçlardan başka bir şey olmadığını anladım. O cümlecikte defalarca aradığı derin anlam yerine, bulduğu, cümleciğin çevresine dizilmiş, dolanmış, çizilmiş bu yapraklardı (bu cümlecik Swann'a yaprakların derunu, ruhu gibi geldiği için, onu duydukça yaprakları tekrar görme isteği duyuyordu); bir zamanlar hummalı ve kederli olduğu için tadına varamadığı ve cümleciğin (tıpkı bir hastanın yiyemediği güzel yemekler gibi), daha sonrası için Swann'a ayırdığı, bütün bir ilkbahardı. Boulogne Ormanı'nda bazı gecelerin Swann'a hissettirdiği ve Vinteuil'ün sonatının, hakkında bilgi verebileceği güzellikler konusunda, Odette'e bir şey soramazdı; oysa o gecelerde Odette de cümlecik gibi kendisine eşlik etmişti. Ama Odette o sırada sadece yanındaydı (Vinteuil'ün motifi gibi içinde değildi); dolayısıyla, hiçbirimiz için dışa vurulması mümkün olmayan (en azından ben, uzun süre bu kuralın istisnası olmadığını sanmıştım) şeyi görmüyordu –Odette bin kat daha anlayışlı olsa da göremezdi. "Aslında sesin, su gibi, ayna gibi, yansıtma yeteneğinin olması çok güzel bir şey, değil mi?" dedi Swann. "Şunu da belirtmek isterim ki, Vinteuil'ün cümleciği, sadece, benim o dönemde dikkat etmediğim şeyleri gösteriyor bana.

O zamanki dertlerimi, aşklarımı hiç hatırlatmıyor; değiş tokuş yaptı." - "Charles, bütün bu söyledikleriniz benim açımdan pek hoş değil gibi geliyor bana." - "Hoş değil mi! Kadınlar harikulade varlıklar! Ben sadece

bu delikanlıya şunu söylemek istiyordum: Müziğin gösterdiği şey –en azından bana gösterdiği şey– kesinlikle 'Kendiliğinden irade' ve 'Sonsuzluğun sentezi' değil, mesela Acclimatation Parkı'ndaki Palmiye Serası'nda, üstünde redingotuyla, Üstat Verdurin'dir. Bu cümlecik beni binlerce kez, bu salondan hiç çıkmadan, Armenonville'e yemeğe götürmüştür. Doğrusu bu, oraya Mme de Cambremerle gitmekten çok daha eğlencelidir." Mme Swann gülmeye başladı. "Bu hanımın Charles'a delicesine âşık olduğu söylenir," diye açıkladı bana, biraz önce Vermeer'den söz ederken kullandığı ses tonuyla. Vermeer'i tanıdığına ben çok şaşırmıştım, o da şöyle cevap vermişti: "Şunu belirtmem gerekir ki, beyefendi bana kur yaptığı sırada bu ressamla çok ilgileniyordu. Değil mi sevgili Charles?" Aslında koltukları kabaran Swann, "Mme de Cambremer hakkında ileri geri konuşmayın," dedi. "Ama ben sadece duyduğumu söylüyorum. Ayrıca çok zeki bir kadınmış, ben tanımıyorum. Ben çok *pushing*[17] buluyorum; zeki bir kadından hiç beklemediğim bir şey. Ama size tutkun olduğunu herkes söylüyor, bunda kırılacak bir şey yok." Swann'ın bir sağır-dilsize yakışır suskunluğu, hem bir çeşit doğrulama, hem de kendini beğenmişlik ifadesiydi.

"Madem çaldığım şey size Acclimatation Parkı'nı hatırlatıyor," dedi Mme Swann, şakacıktan alınmış gibi yaparak, "birazdan gezmeye oraya gidebiliriz, küçük bey isterse. Hem hava güzel, hem de siz sevdiğiniz izlenimlerinize kavuşursunuz. Söz Acclimatation Parkı'ndan açılmışken, biliyor musunuz, bu delikanlı, benim aksine bucak bucak kaçtığım birisini bizim çok sevdiğimizi sanıyordu; Mme Blatin'i! Bizimle dost geçinmesini bizim açımızdan onur kırıcı buluyorum. Düşünsenize, hiç kimse hakkında asla kötü bir söz söylemeyen iyi yürekli Doktor Cottard bile iğrenç olduğunu açık açık söylüyor." - "Ne korkunç şey! Tek özelliği Savonarola'ya çok benzemesi. Fra Bartolomeo'nun yaptığı Savonarola portresinin aynısı." Swann'ın bu, resimde benzerlikler bulma tutkusu, savunulabilir bir şeydi; çünkü kişisel ifade dediğimiz şey bile –sevdiğimiz ve kişinin kendine has gerçekliğine inanmak istediğimiz zaman, büyük bir elemle fark ettiğimiz gibi– genel bir şeydir ve farklı dönemlerde kendisine rastlamak mümkündür. Ama Swann'ı dinlesek, zaten Benozzo Gozzoli'nin Medici'leri katmasıyla tarihe son derece aykırı olan Müneccim Kralların Geçişi, çok daha büyük bir aykırılık gösterirdi; çünkü o zaman Gozzoli'nin değil, Swann'ın çağdaşı olan, yani sadece İsa'nın doğumundan on beş asır sonra değil, ressamın kendisinden de dört asır sonra yaşamış olan bir yığın

insanın portresini de içerirdi. Swann'a göre, bu tören alayında eksik olan bir tek önemli Parisli yoktu; tıpkı Sardou'nun bir oyununda, ünlü hekimlerin, politikacıların, avukatların, Paris'in bütün ileri gelenlerinin, yazara ve başoyuncuya sevgi gösterisinde bulunmak için, biraz da modaya uyarak, eğlence olsun diye her gece sırayla gelip birer birer sahnede yer aldıkları gibi. "Peki ama Mme Blatin'in Acclimatation Parkı'yla ne ilgisi var?" - "Olmaz mı!" - "Ne yani, maymunlar gibi açık mavi bir poposu olduğunu mu düşünüyorsunuz?" - "Charles, ne kadar münasebetsizsiniz! Hayır, ben Seylanlı'nın söylediği lafı kastediyordum. Anlatsanıza, çok hoş bir hikâye." - "Çok saçma aslında. Bilirsiniz, Mme Biatin herkesle sevimli sandığı, daha ziyade üstünlük taslayan bir edayla konuşur." - "Thames kıyısındaki sevgili komşularımızın dediği gibi, patronizing," diye araya girdi Odette. "Geçenlerde Mme Biatin, siyahilerin bulunduğu Acclimatation Parkı'na gitmiş; sanıyorum Seylanlılar; etnografya konusunda benden çok daha bilgili olan karım öyle dedi." - "Charles, alay etmeyin benimle." - "Kesinlikle alay etmiyorum. Her neyse, bu siyahilerin birine, 'Günaydın, zenci!' demiş." - "Felâket bir şey!" - "Her neyse, bu kelime siyahinin hoşuna gitmemiş. 'Ben zenci/ demiş öfkeyle Mme Biatin'e, 'ama sen deve!'" - "Çok gülüyorum bu hikâyeye! Bayılıyorum. 'Öyle böyle değil.' Mme Blatin'i gözümün önüne getiriyorum da, 'Ben zenci, ama sen deve!'"

Aralarından birinin Mme Blatin'e "deve" dediği bu Seylanlıları görmek için büyük bir istek sergiledim. Seylanlılar beni hiç ilgilendirmiyordu. Ama Acclimatation Parkı'na gidip dönerken Mme Swann'ı kaç kere hayranlıkla izlediğim Akasyalar Yolu'ndan geçeceğimizi, Mme Swann'ı selamladığımı görememiş olan Coquelin'in melez arkadaşının, beni bir faytonda onun yanında otururken görebileceğini düşünüyordum.

Hazırlanmak üzere salondan ayrılmış olan Gilberte'in yanımızda olmadığı dakikalarda, M. Swann ve Mme Swann, kızlarının ender rastlanır faziletlerini bana anlatmaktan hoşlanırlardı; annesinin anlattığı gibi, Gilberte'in yalnız arkadaşlarına değil, hizmetkârlara ve yoksullara da, incelikli, uzun uzun düşünülmüş bir ilgi gösterdiğini, onları sevindirmek istediğini, kırmaktan korktuğunu fark ediyordum; genellikle kendisini sıkıntıya sokan küçük şeylerle açığa çıkıyordu bu. Champs-Élysées'deki şekercimiz için bir nakış işlemiş, bir gün bile geciktirmeden, kendi elleriyle teslim edebilmek için, karda sokağa çıkmıştı. "Nasıl bir kalbi olduğunu hiç bilemezsiniz, gizler çünkü," derdi babası. Bu genç yaşına rağmen, annesiyle

babasından çok daha mantıklı görünürdü. Swann karısının önemli arkadaşlarından söz ettiğinde, Gilberte başını çevirip susar, ama kınarmış gibi de görünmezdi; çünkü onun gözünde babasına en küçük bir eleştiri bile yöneltilemezdi. Bir gün Gilberte'e Mile Vinteuil'den söz ettiğimde, şöyle demişti bana:

"Kendisiyle asla tanışmayacağım; sebebi de, babasına iyi davranmamış olması; duyduğuma göre babasını çok üzmüş. Bu herhalde sizin için de aynı şekilde anlaşılmaz bir şey; eminim siz de benim gibi, babanız öldükten sonra yaşamaya devam edemezsiniz; zaten doğal olan da bu. İnsan ezelden beri sevdiği birini nasıl unutur?"

Bir keresinde, babasına her zamankinden de sevecen davrandığında, Swann uzaklaştıktan sonra ben bunu söyleyince, şöyle cevap vermişti:

"Evet, zavallı babacığım, babasının ölüm yıldönümü bu yakında. Neler hissettiğini siz anlayabilirsiniz; sizinle bu konularda aynı hisleri paylaşıyoruz. Ben de bu yüzden her zamanki gibi yaramaz olmamaya çalışıyorum."

"Ama babanız sizi yaramaz bulmuyor, mükemmel buluyor."

"Zavallı babacığım, aşırı iyi kalpli de ondan."

Annesiyle babası, bana Gilberte'in faziletlerini methetmekle kalmıyorlardı –o Gilberte ki, onu daha hiç görmemişken bile, bir kilisenin önünde, bir Ile-de-France manzarasında bana görünüverirdi; daha sonra ise bende artık hayaller değil, anılar uyandırarak, Meseglise tarafına giderken geçtiğim dik patikada, pembe dikenli çitin önünde dururdu daima. Bir çocuğun zevklerini merak eden aile ahbabının kayıtsız ses tonuyla konuşmaya çabalayarak, Mme Swann'a Gilberte'in, arkadaşlarından hangilerini en çok sevdiğini sorduğumda, bana şöyle cevap verdi:

"Gilberte eminim sırlarını benden çok size açıyordur; siz onun gözdesisiniz; İngilizlerin deyişiyle, crack sizsiniz."

Hiç şüphe yok ki, gerçekliğin katlandığı ve onca zamandır hayal ettiğimiz şeyin üzerine tam oturduğu böyle mükemmel tesadüflerde, gerçek, hülyamızı bizden tamamen gizler, onunla iç içe girip karışır; birbirine eşit iki şeklin, üst üste konduğunda, artık tek şekil olması gibi. Oysa sevincimize anlamını tam olarak kazandırabilmek için, aksine, arzumuzun her noktasının, dokunduğumuz anda bile –gerçekten o olduğundan emin

olabilmek için– elle tutulamaz oluşunun büyüsünü korumak isteriz. Düşüncemiz, yenisiyle kıyaslamamıza imkân verecek şekilde eski durumu yeniden tasarlamaktan acizdir; çünkü artık istediğini yapma imkânı elinden alınmıştır: Edindiğimiz bilgi, beklenmedik o ilk dakikaların hatırası, duyduğumuz sözler, bilincimizin girişini tıkamaktadır; hayalimizin çıkışlarından çok, hafızamızın çıkışlarına hükmederler; geleceğimizin serbest kalmış biçiminden çok, artık onlardan bağımsız göremediğimiz geçmişimizi etkilerler. Yıllar boyunca, Mme Swann'ın evine gitmenin, asla ulaşamayacağım, boş bir hayal olduğuna inanmıştım; evinde on beş dakika geçirdikten sonra, artık hayalî ve belirsiz görünen, kendisini tanımadığım zamanlardı; bir başka ihtimalin gerçekleşmesiyle ortadan kalkan bir ihtimal gibi. Biraz önce yediğim Amerikan usulü ıstakozun en uzak geçmişime kadar alabildiğine uzanan bükülmez ışınlarına rastlamadan zihnimde tek hareket yapamazken, yemek salonunu hâlâ kavranması imkânsız bir yer gibi hayal etmem mümkün müydü? Swann da kendi açısından benzer bir oluşumu görmüş olmalıydı; çünkü beni kabul ettiği bu ev, yalnız benim hayalimin doğurduğu ideal ev değil, onunla bir başkasının, Swann'ın benim hülyalarım kadar yaratıcı olan kıskanç aşkının, defalarca tasvir ettiği bir başka evin karışımı, çakışması olarak düşünülebilirdi. Odette'in kendisini Forcheville'le birlikte, evine, portakal suyu içmeye götürdüğü gece, kendisine öylesine anlaşılmaz gelen, Odette'le paylaşacağı evdi bu; öğle yemeği yediğimiz salonda Swann için eriyip giden, o beklenmedik cennetti; şimdi bir izzetinefis tatminiyle karışık hafif bir sabırsızlıkla telaffuz ettiği, "Hanımefendi hazır mı?" sözlerini kendi uşaklarına söyleyebileceğini, bir zamanlar heyecanlanmadan hayal edemediği cennetti. Şüphesiz Swann gibi ben de mutluluğumu tadamıyordum; Gilberte, "Kim derdi ki hiç konuşmadan esir almaca oynayışını seyrettiğiniz küçük kız, evine her gün severek gittiğiniz yakın arkadaşınız olacak?" diye haykırdığında, benim dışarıdan bakınca görmek zorunda olduğum, ama içimde hissetmediğim bir değişimden söz ediyordu; çünkü bu değişim, benim aynı anda düşünmeyi, birbirinden ayrı tutmayı beceremediğim iki durumdan oluşuyordu.

Bununla birlikte, bu ev, Swann tarafından tutkuyla arzulanmış olduğuna göre –benim için bütün esrarengizliğini kaybetmemiş olmasından yola çıkarsam– onun için hoşluğunu bir bakıma koruyor olmalıydı. Çok uzun zaman boyunca, Swann'ların hayatını sarmaladığını farzettiğim benzersiz büyüyü, evlerine girmekle tamamen o evden kovmuş sayılmazdım; sadece geri çekilmek zorunda bırakmıştım; benim gibi bir yabancı, bir parya

tarafından baskı altına alınmıştı bu büyü; şimdi Mlle Swann, harikulade, düşman ve dehşete düşmüş bir koltuğu, kibarca bu yabancıya sunuyordu oturması için; ama anılarımda, hep o büyüyle çevrili olduğumu hâlâ fark ederim. Acaba bunun sebebi, Swann'ların beni öğle yemeğine, sonra da hep birlikte gezmeye davet ettikleri günlerde –tek başıma beklediğim sırada– kafama kazılmış olan fikri, Mme Swann'ın, kocasının veya Gilberte'in içeri gireceği fikrini bakışlarımla halıya, berjerlere, konsollara, paravanlara, tablolara nakşetmiş olmam mıdır? Bu eşyaların o zamandan beri hafızamda Swann'ların yanıbaşında yaşamış olması ve sonunda onlardan bir şeyler almış olması mıdır? Acaba, Swann'ların hayatlarını bu eşyaların arasında geçirdiğini bildiğim için, fazlasıyla uzun bir süre boyunca dışında tutulduğum özel hayatları, alışkanlıkları, beni de aralarına alma lütfü gösterildikten sonra bile bana yabancı görünmesin diye, bu eşyaları o özel hayat ve alışkanlıkların simgesi haline mi getirmiştim? Ne olursa olsun, gerçek şu ki, Swann'ın (karısının zevkine bir itirazı katiyen içermeyen bir eleştiri olarak) son derece uyumsuz bulduğu –Odette'i tanıdığı ev gibi yarı sera, yarı atölye anlayışıyla döşenmiş olduğu halde, Odette'in, artık bu karmaşanın içindeki birçok Çin eşyasını biraz "rüküş", epeyce de "sudan" bularak XVI. Louis üslubu eski ipeklerle kaplı küçük mobilyalarla ve elbette Swann'ın Orléans Rıhtımı'ndaki konaktan getirdiği şaheserlerle değiştirmeye başladığı– bu salonu ne zaman düşünsem, bu karışık salon, hatıralarımda aksine, bir bağlantıya, bir bütünlüğe, bir büyüye sahiptir, hem de geçmişten bize intikal etmiş en el değmemiş düzenlemelerin, tek kişinin damgasını taşıyan en canlı uyumların sahip olamadığı kadar; çünkü gördüğümüz birtakım şeylere, ancak biz, kendilerine ait bir varlıkları olduğu inancıyla, bir ruh kazandırabiliriz, onlar bu verdiğimiz ruhu korurlar ve içimizde geliştirirler. Swann'ların, ruh için beden neyse, hayatlarının gündelik zamanı için aynı şey olan bu evde geçirdikleri saatlerle, diğer insanların saatlerinden farklı olan ve Swann'ların hayatının özelliğini ifade eden saatlerle ilgili bütün düşüncelerim, mobilyaların yerleşimine, halıların kalınlığına, pencerelerin yönüne, hizmetkârların servisine –her yerde aynı derecede şaşırtıcı ve tanımsız olarak– dağılmış, bunlarla iç içe girmişti. Öğle yemeğinden sonra, salonun geniş, güneşli penceresinin önünde kahvemizi içmeye gittiğimizde, Mme Swann'ın bir yandan kahveme kaç şeker istediğimi sorarak bana doğru ittiği ipek tabureden, bir zamanlar –pembe dikenlerin altında, sonra da sık defnelerin yanında– Gilberte adında hissettiğim, o acı veren büyüyle birlikte, annesiyle babasının bana

gösterdiği düşmanlık da yayılırdı; bu küçük eşya o düşmanlığı o kadar iyi tanımış ve paylaşmış gibiydi ki, ayaklarımı savunmasız döşemesinin üzerine zorla koymaya layık değilmişim, alçaklık ediyormuşum gibi gelirdi bana. Bununla da kalmaz, taburenin kendine ait ruhu, onu gizlice, öğleden sonra saat ikinin ışığına bağlardı; oturduğumuz pencere önünde her yerdekinden farklı olan bu ışığın, ayaklarımızın dibine yağdırdığı altın sellerinin arasından, mavimsi kanepeler ve buğulu kanaviçe işlemeler, sihirli adalar gibi belirirdi. Hatta şöminenin üzerinde asılı Rubens tablosu bile, M. Swann'ın bağcıklı ayakkabılarıyla, benim benzerini giymeyi çok istediğim, şimdiyse Odette'in, ben onlarla çıkma şerefini kendilerine bahşettiğimde daha şık olsun diye kocasına yenilemesini söylediği pelerinli paltosuyla aynı türden, neredeyse aynı güçte bir büyüye sahipti. Çıkmadan önce, Mme Swann da giyinmeye giderdi; ben hiçbir "sokak" elbisesinin, Mme Swann'ın öğle yemeğinde üzerinde olan, şimdi çıkaracağı toz pembe, kiraz rengi, Tiepolo pembesi, beyaz, mor, yeşil, kırmızı, sarı, düz veya desenli, krepdöşin veya ipek, harikulade sabahlıkla katiyen rekabet edemeyeceğini söyleyip itiraz ettiğim halde. Ben sokağa böyle çıkması gerektiğini söylediğimde, cehaletimle alay ederek veya iltifatımdan hoşlanarak, gülerdi. Sadece sabahlıkla rahat ettiğini söyleyip bu kadar çok sabahlığı olduğu için özür diler, bizden ayrılıp o muhteşem, bütün kıyafetleri gölgede bırakan tuvaletlerinden birini giymeye giderdi; bazen beni çağırır, giymesini istediğim kıyafeti bana seçtirirdi.

Acclimatation Parkı'nda, arabadan indiğimizde Mme Swann'ın yanında yürümek, içimi müthiş bir gururla doldururdu. O, kayıtsız yürüyüşüyle paltosunu dalgalandırırken, kendisine yönelttiğim hayran bakışlarıma uzun uzun, cilveyle gülümseyerek karşılık verirdi. Şimdi Gilberte'in kız veya erkek, başka bir arkadaşıyla karşılaştığımızda, uzaktan selamlaştığımızda, eskiden o kadar imrendiğim, Gilberte'in ailesini tanıyan, hayatının diğer bölümüne, Champs-Élysées'de geçmeyen kısmına dâhil olmuş arkadaşlarından biri olarak seyredilen, bendim.

Boulogne Ormanı'nın veya Acclimatation Parkı'nın yollarında, Swann'ın bazen fark etmediği, karısının gösterdiği soylu hanım arkadaşlarından biriyle karşılaşır, selamlaşırdık sık sık. "Charles, Madame de Montmorency'yi görmediniz mi?" sözleri üzerine, Swann, hem eskilere dayanan bir yakınlığın ifadesi olan dostça bir gülümsemeyle, hem de kendine has zarafetiyle şapkasını çıkararak gayet kibarca selam verirdi.

Bazen soylu hanım durur, bir sakınca doğurmayacağını, daha sonra yararlanmaya çalışılmayacağını bildiği bir nezaket gösterisinde bulunurdu memnuniyetle; çünkü Swann karısını ölçülü davranmaya alıştırmıştı. Ayrıca yüksek sosyeteye has bütün davranışları da benimsemiş olduğundan, karşılaşılan hanım ne kadar şık ve soylu olursa olsun, Mme Swann asla ondan geri kalmazdı; kocasının karşılaştığı hanım arkadaşın yanında bir an durduğunda Gilberte'le beni öyle bir doğallıkla tanıştırır, kibarlığında öyle bir serbestiyet ve sükûnet olurdu ki, Swann'ın karısının mı, karşılaşılan aristokratın mı daha soylu olduğunu kestirmek pek kolay olmazdı. Seylanlıları görmeye gittiğimiz gün, dönüşte, bize doğru gelen, ona eşlik ediyormuş gibi görünen iki hanımın izlediği, koyu renk bir paltoya bürünmüş, başında, çenesinin altından bağlanmış küçük bir şapkası olan, yaşlı ama hâlâ güzel bir hanım gördük. "A, işte sizin ilginizi çekecek birisi!" dedi Swann bana. Uç adım ötemize kadar gelmiş olan yaşlı hanım, insanı okşayan bir tatlılıkla bize gülümsüyordu. Swann şapkasını çıkardı; Mme Swann saygıyla eğilerek selam verdi; elini öpmek isteyince, bir Winterhalter portresine benzeyen hanım onu kendine çekip öptü. "Hadi, siz de şapkanızı takın bakayım," dedi Swann'a, biraz aksi, kalın bir sesle, yakın bir dost edasıyla. "Sizi Altes'e tanıştıracağım," dedi Mme Swann bana dönerek. Swann beni biraz kenara çekti; bu arada Mme Swann, Altes'le güzel havadan, Acclimatation Parkı'na yeni gelmiş olan hayvanlardan söz ediyordu. "Prenses Mathilde bu," dedi Swann bana. "Bildiğiniz gibi Flaubert'in, Sainte-Beuve'ün, Dumas'nın arkadaşı. Düşünsenize, I. Napoléon'un yeğeni! III. Napoléon ve Rus Çarı kendisine evlenme teklif etmişlerdi. İlginç, değil mi? Gelin kendisiyle biraz konuşun. Yalnız umarım bir saat ayakta bekletmez bizi." - "Taine'e rastladım, Prenses hazretlerinin kendisiyle bozuştuğunu söyledi," dedi Swann, "Eşeklik etti," dedi prenses sert bir sesle. "İmparator hakkında yazdığı makalenin ardından, 'veda etmek üzere' notu bulunan bir kartvizit bıraktım kendisine." Sonraları Pfalz elektörünün kızı olan Orléans Düşesi'nin mektupları açıldığında hissedilen şaşkınlığı yaşamaktaydım. Prenses Mathilde, bu son derece Fransız duygularını, coşarak, eski Almanya'ya özgü, şüphesiz kendisine Wûrttembergli annesinden geçmiş olan dürüstçe bir sertlikle dile getiriyordu. Biraz kaba ve neredeyse erkeksi açıkyürekliliği, gülümsediği anda bir İtalyan gevşekliğiyle yumuşuyordu. Bütün bunlar, öylesine tipik bir İkinci İmparatorluk üslubu kıyafete bürünmüştü ki, prenses bu kıyafeti, hiç kuşkusuz sevmiş olduğu modalara bağlılığından giymiş olduğu halde,

tarihî bir renk hatası işlemek istememiş, kendisinden, başka bir çağı hatırlatmasını bekleyenlerin beklentisini karşılamaya niyetlenmiş gibi görünüyordu. Swann'a fısıltıyla, Prenses'e Musset'yi tanıyıp tanımadığını sormasını rica ettim. "Pek az tanıdım beyefendi," diye cevap verdi, kızmış gibi bir tavır takınarak; zaten Swann'a da şakacıktan beyefendi diyordu, kendisiyle son derece içli dışlıydı aslında. "Kendisini bir kere yemeğe davet ettim. Davet yedideydi. Yedi buçukta hâlâ ortada yoktu, biz de sofraya oturduk. Sekizde geldi, bana selam verdi, oturdu, ağzını hiç açmadı, yemeğini bitirip gitti, sesini bile duymadım. Zil zurna sarhoştu. Bunun üzerine tekrar görüşmeyi pek istemedim." Swann'la ben biraz kenarda duruyorduk. "Umarım bu küçük toplantı fazla uzamaz," dedi Swann bana; "tabanlarım ağrıyor. Karım da konuşmayı niye uzatıyor bilmem. Sonra kendisi şikâyet edecek yorgunluktan; ben de böyle ayakta dikilmeye tahammül edemiyorum artık." Mme Swann bu sırada Mme Bontemps'dan almış olduğu bilgileri aktarmakta, nihayet kabalığını anlayan hükümetin, Çar Nikolay'ın iki gün sonra Invalides'e yapacağı ziyarette, tribünlerde yer alması için prensese davetiye göndermeye karar verdiğini söylemekteydi. Ama öyle görünmese bile, özellikle sanatçılardan, edebiyatçılardan oluşan çevresine rağmen, aslında her harekete geçmesi gerektiğinde Napoléon'un yeğeni sıfatını korumuş olan Prenses, şöyle cevap verdi: "Evet hanımefendi, davetiyeyi bu sabah aldım ve bakana geri gönderdim; şu saatte eline geçmiş olması gerekir. Invalides'e gitmek için davetiyeye ihtiyacım olmadığını bildirdim kendisine. Hükümet oraya gitmemi istiyorsa, gideceğim yer tribünler değil, İmparatorun lâhtinin bulunduğu mezarlığımızdır. Onun için de davetiyeye ihtiyacım yok. Kendi anahtarım var. İstediğim gibi girer çıkarım. Hükümetin gitmemi isteyip istemediğini bana bildirmesi yeterlidir. Ama gidersem oraya giderim, yoksa hiç gitmem." O sırada, genç bir adam Mme Swann'la beni selamladı, durmayıp, tanıştığını bilmediğim Mme Swann'a iyi günler dileyerek geçti: Bloch'tu bu. Benim sorum üzerine, Mme Swann, kendisine onu Mme Bontemps'ın tanıştırdığını, bakanlık özel kaleminde görevli olduğunu söyledi; ben bunu bilmiyordum. Zaten Mme Swann da kendisini pek fazla görmemiş olsa gerekti –ya da belki pek "şık" bulmadığı Bloch adını telaffuz etmek istememişti– çünkü adının M. Moreul olduğunu söyledi. Adı konusunda yanıldığını, adının kesinlikle Bloch olduğunu söyledim. Prenses eteğinin uzun kuyruğunu düzeltti; Mme Swann hayranlıkla seyrediyordu. "Bu kürkü Rus imparatoru göndermişti bana," dedi Prenses. "Biraz önce kendisini görmeye gitmiştim, palto haline

getirdiğimi görsün diye giydim." - "Prens Louis Rus ordusuna yazılmış, Prenses hazretleri, yanından gideceğine üzülmüş olsa gerek," dedi Mme Swann; kocasının sabırsızlık işaretlerini görmüyordu. "Çok lazımdı! Kendisine söyledim, ailenden bir asker çıkmış olması mazeret değil, dedim," diye cevapladı Prenses; sert ve sade bir şekilde I. Napoléon'a anıştırmada bulunarak. Swann artık yerinde duramıyordu. "Altes, sizin sıfatınızı ben üstlenip izin isteyeceğim; karım son zamanlarda çok rahatsızlandı da, uzun süre hareketsiz kalmasını istemiyorum." Mme Swann tekrar eğilerek selam verdi; prenses hepimize, adeta geçmişten, gençliğinin lütuflarından, Compiègne gecelerinden bulup çıkardığı, biraz önceki asık yüzüne tertemiz, yumuşacık yayılan harikulade bir tebessüm bahşetti ve sonra, tercümanlar, çocuk bakıcıları, hastabakıcılar gibi, sohbetimizi önemsiz cümleler ve gereksiz açıklamalarla süslemekle yetinmiş olan iki nedimesiyle birlikte uzaklaştı. "Bu hafta bir gün evine gidip adınızı yazdırın," dedi Mme Swann bana dönerek."İngilizlerin deyişiyle bu royalty'lere kartvizit bırakılmaz, ama adınızı kaydettirirseniz, davet eder sizi."

Kış mevsiminin bu son günlerinde, bazen, gezintiye başlamadan önce, o sıralar açılan küçük sergilerden birine girerdik; serginin açıldığı galerilerin sahipleri, önemli bir koleksiyoncu olan Swann'ı özel bir saygıyla selamlarlardı. Havanın hâlâ soğuk olduğu bu günlerde, ilerlemiş bir bahar mevsiminin ve yakıcı bir güneşin, pembe Alpille'lere morumsu yansımalar kattığı, Büyük Kanal'a zümrütün koyu şeffaflığını verdiği bu salonlar, Güney Fransa ve Venedik'e gitme arzusunu tekrar canlandırırdı içimde. Hava kötüyse, konsere veya tiyatroya, ardından da bir "çay salonuna", akşamüstü kahvaltısına giderdik. Mme Swann bana, komşu masalarda oturanların, hatta servis yapan garsonların anlamasını istemediği bir şey söylemek istediğinde, İngilizce söylerdi; sanki İngilizce, sadece ikimizin bildiği bir lisanmış gibi. Hâlbuki herkes İngilizce biliyordu, bir tek ben henüz öğrenmemiştim; Mme Swann çay içen veya çayı getiren insanlar hakkında benim tek kelimesini anlamadığım, söz konusu şahsın ise kaçırmadığı, kırıcı olduğunu tahmin ettiğim yorumlar yapmaktan vazgeçsin diye, İngilizce bilmediğimi kendisine söylemek zorunda kalırdım.

Bir keresinde, bir tiyatro matinesiyle ilgili olarak, Gilberte bende derin bir şaşkınlık yarattı. Bana daha önce sözünü ettiği, büyükbabasının ölüm yıldönümüydü. Gilberte'le ben, Gilberte'in mürebbiyesiyle birlikte, bir

operadan parçalar dinlemeye gidecektik; Gilberte bu dinletiye gitmek niyetiyle giyinmişti; her zamanki gibi, ben istediğim, annesiyle babasının da hoşuna gittiği sürece, kendisi için fark etmeyeceğini söyleyerek yapacağımız her şeye karşı takındığı kayıtsız tavrı takınmıştı. Öğle yemeğinden önce, annesi bizi bir kenara çekip, bizim o gün konsere gitmemize babasının canının sıkıldığını söyledi Gilberte'e. Ben bunu son derece doğal buldum. Gilberte soğukkanlılığını korudu, ama gizleyemediği bir öfkeyle yüzü bembeyaz oldu ve tek kelime söylemedi. M. Swann döndüğünde, karısı onu salonun Öbür ucuna götürüp kulağına bir şey söyledi. Babası Gilberte'i çağırıp yandaki odaya götürdü. Gürleyen sesler duyuldu. O kadar uysal, müşfik, uslu olan Gilberte'in, böyle bir günde, bu kadar önemsiz bir şey yüzünden babasının isteğine karşı koymasına inanamıyordum. Sonunda Swann odadan çıkarken dedi ki:

"Söylediklerimi duydun. Ne istiyorsan onu yap."

Gilberte'in yüzü yemek boyunca gergindi; yemekten sonra onun odasına gittik. Sonra birdenbire, hiç tereddüt etmeden, daha önce de hiçbir tereddüde kapılmamışçasına haykırdı: "Saat iki olmuş! Konser iki buçukta başlıyor, biliyorsunuz." Mürebbiyesine acele etmesini söyledi.

"Ama babanız üzülmeyecek mi?" dedim.

"Hayır, kesinlikle."

"Ama ölüm yıldönümü sebebiyle tuhaf karşılanmasından korkuyordu."

"Başkalarının ne düşündüğünden bana ne? Duygulara ilişkin konularda başkalarıyla ilgilenmek bence çok abes. İnsan kendisi için hisseder, elalem için değil. Mademoiselle'in pek fazla eğlencesi yok, bu konsere gideceğine çok seviniyor; başkalarını memnun etmek için onu bu zevkten mahrum edecek değilim."

Bunları söyleyip şapkasını aldı.

"Ama Gilberte," dedim, kolunu tutarak, "başkalarını memnun etmek için değil, babanızı memnun etmek için."

"İtiraz etmeyeceksiniz umarım," diye tersleyerek sertçe kolunu çekti.

Swann'lar, beni kendileriyle birlikte Acclimatation Parkı'na ya da konsere götürmekten daha büyük bir lütuf gösterip, Bergotte'la dostluklarının bile dışında tutmuyorlardı; benim gözümde sahip oldukları cazibenin temelinde

de bu dostluk yatmaktaydı; daha Gilberte'i tanımadan önce bile, onun, bu olağanüstü ihtiyarla samimiyeti sayesinde, benim için müthiş heyecan verici bir arkadaş olacağını düşünüyordum; ne var ki, küçümseneceğimden emin olduğum için, Bergotte'la birlikte, yazarm sevdiği kentlere yaptığı ziyaretlere beni de götüreceği umudunu hiç mi hiç taşımıyordum. Bir gün, Mme Swann önemli bir öğle yemeği davetine beni de çağırdı. Diğer davetlilerin kimler olacağını bilmiyordum. Gittiğimde, holdeki bir olay keyfimi kaçırdı, ne yapacağımı şaşırdım. Mme Swann, bir mevsim boyunca şıklık kabul edilen/sonra tutunamayıp kısa sürede vazgeçilen âdetleri benimsemeyi hiç ihmal etmezdi (yıllar önce, kendine ait bir hansom cab[18] edindiği ve yemek davetiyelerinin üzerine, az çok önemli bir şahsiyetle *to meet*[19] diye bastırdığı gibi). Genellikle bu âdetlerin esrarengiz bir yönü olmaz ve öğrenilmeleri gerekmezdi. İşte bu şekilde, o yılların, İngiltere'den ithal edilmiş basit bir icadını da benimseyen Odette, kocasına, Charles Swann adının önünde "Mr" ibaresinin bulunduğu kartvizitler bastırtmıştı. Kendisine yaptığım ilk ziyaretten sonra, Mme Swann evime bu kartlardan birini bırakmıştı. Daha önce hiç kimse bana kartvizit bırakmamıştı; öyle gurur duydum, heyecanlandım, minnettar oldum ki, bütün paramı harcayıp muhteşem bir kamelya sepeti ısmarlayarak Mme Swann'a gönderdim. Babama, gidip Mme Swann'a bir kartvizit bıraksın diye yalvardım; ama önce, hiç vakit geçirmeden, adının başında "Mr" yazılı bir kart bastırması gerekiyordu. Babam ricalarımın ikisini de yerine getirmedi; birkaç gün boyunca çok üzüldüm, sonra da babamın haklı olabileceğini düşündüm. Ne var ki, bu "Mr" kullanımı, gereksiz olsa da, açık seçikti. Bu yemek davetinin olduğu gün karşıma çıkan, ama anlamı açıklanmayan âdet ise böyle değildi. Tam holden salona geçeceğim anda, uşak elime, üzerinde adım yazılı, uzun ince bir zarf verdi. Şaşkınlık içinde uşağa teşekkür ettim; bir yandan da zarfa bakıyordum. Zarfı ne yapacağımı bilemiyordum; tıpkı bir yabancının, Çin yemeklerinde davetlilere verilen küçük aletleri ne yapacağını bilemediği gibi. Zarfın kapalı olduğunu görünce, derhal açarak patavatsızlık etmekten korkup bilgiç bir tavırla cebime soktum. Mme Swann birkaç gün önce, "yakın dostlarla" yenilecek öğle yemeğine katılmak üzere bir davetiye göndermişti bana. Buna rağmen, davette on altı kişi vardı; aralarında Bergotte'un bulunduğundan kesinlikle haberim yoktu. Mme Swann davetlilerden birçoğuna beni tanıttıktan sonra, birdenbire, benim ismimin ardından, tıpkı onu söylediği şekilde (ve sanki ikimiz, birbirimizi tanımaktan aynı derecede memnun olacak tek davetlilermişiz

gibi) ak saçlı büyük ozanın adını söyleyiverdi. Bergotte adı, üzerime boşaltılmış bir tabancanın sesi gibi beni yerimden sıçrattı, ama çabucak toparlanıp selam verdim. Karşımda, bir silahın patlamasının ardından bir güvercinin uçuşuyla birlikte, dumanın içinde redingotuyla sapasağlam beliren hokkabazlar misali, selamıma karşılık veren, genç, kaba görünümlü, kısa boylu, tıknaz, miyop, salyangoz biçimi, kırmızı burunlu, siyah keçi sakallı bir adamdı. Kahrolmuştum; tuz buz olan, ardında bir iz bile kalmamış yorgun ihtiyar değildi sadece, aynı zamanda muazzam eserinin güzelliğiydi; özel olarak bu eser için, adeta bir tapmak gibi inşa etmiş olduğum, gücü tükenmiş, kutsal organizmada barınabilmişti o eser, ama karşımdaki yassı burunlu, siyah keçi sakallı, kısa boylu adamın bodur, damarlarla, kemiklerle, sinir düğümleriyle dolu bedeninde ona hiçbir yer yoktu. Benim, kitaplarının şeffaf güzelliğini ağır ağır, özenle, damla damla damıtarak bir sarkıt gibi biçimlendirmiş olduğum Bergotte, salyangoz burundan ve siyah keçi sakaldan vazgeçilemediği anda, birdenbire hiçbir işe yaramaz hale gelivermişti –tıpkı verilerini tam olarak okumadığımız, sonucun belli bir rakam olması gerektiğini hesaba katmadığımız bir probleme bulduğumuz çözümün, hiçbir işe yaramadığı gibi. Burun ve keçi sakal, kaçınılmaz ve son derece rahatsız edici unsurlardı; ben Bergotte'un şahsiyetini tepeden tırnağa baştan kurmaya çalıştıkça, bu özellikler hiç durmadan, etkin ve kendinden memnun bir kişiliği işaret ediyor, üretiyor, salgılıyordu sanki; bu da oyunun kurallarına aykırıydı; çünkü bu kişiliğin, yumuşak, ilahi bir bilgeliğin hâkim olduğu, gayet iyi bildiğim kitaplarına damgasını vurmuş olan türden bir zekâyla hiçbir ilişkisi yoktu. Kitaplarından yola çıkarak asla bu salyangoz burna varamazdım; ama aldırışsız, kendi başına, keyfince hareket eder gibi görünen bu burundan yola çıktığımda da, Bergotte'un eserinden tamamen farklı bir yöne doğru ilerliyordum; görünüşe bakılırsa, bir aceleci mühendis zihniyetine, selam verdiğinizde, daha nasıl olduğunu sormadan "Teşekkürler, ya siz?" demeyi kibarlık zanneden, tanıştığımıza çok memnun olduğunuzu belirttiğinizde, değerli zamanlarını gereksiz nezaket sözleriyle kaybetmelerini önleyen, kibar, zekice ve modern zannettikleri bir kısaltmayla, "Aynen," diye cevap veren kişilerin zihniyetine varacaktım. Hiç şüphesiz, isimler keyfî ressamlardır; bize insanların ve ülkelerin o kadar kendilerine benzemeyen taslaklarını çizerler ki, çoğu kez karşımızda hayal edilmiş dünya yerine görünür dünyayı bulduğumuzda donar kalırız (aslında duyularımızın benzetme yeteneği de hayalgücümüzünkinden pek fazla olmadığından,

görünür dünya da gerçek dünya değildir; öyle ki, gerçekliğin elde edebileceğimiz nihayet yaklaşık resimleri, görülen dünyadan, en az görünen dünyanın hayal edilenden farklı olduğu kadar farklıdır). Ancak, Bergotte konusunda, öncesinde yer edinen ismin yarattığı sıkıntı, bildiğim eserin yarattığı sıkıntının yanında hiç kalırdı; keçi sakallı adamı, adeta bir balona bağlar gibi, yükselebilecek gücü olup olmadığını bilmeden, esere bağlamak zorundaydım. Buna rağmen, o çok sevdiğim kitapları gerçekten bu adam yazmış gibi görünüyordu; çünkü Mme Swann, kitaplarından birini benim ne kadar çok sevdiğimi kendisine söylemeyi görev bildiğinde, bunu diğer davetlilerden birine değil de, kendisine bildirmiş olmasından ötürü hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermedi, bir yanılgıyla karşı karşıyaymış gibi görünmedi. Bütün bu davetliler onuruna giymiş olduğu redingotu, biraz sonra yenecek yemek için sabırsızlanan vücuduyla doldurarak, dikkati başka önemli gerçeklere yönelmiş halde, sanki mazideki hayatının geçmiş gitmiş bir olayı söz konusuymuş, yıllar önce bir kıyafet balosunda giymiş olduğu Guise Dükü kostümünden laf açılmış gibi gülümsedi kitaplarını düşününce; o anda kitaplar benim gözümde, keçi sakallı adamın, değeri olmayan bir eğlencesi düzeyine düştüler (ve düşerken Güzellik, dünya ve hayatın bütün değerini de beraberlerinde sürüklediler). Kendi kendime, mutlaka kitaplarına kendini vermiş olacağını, ama inci istiridyesi katmanlarıyla çevrili bir adada yaşamış olsa, bu kez de başarılı bir inci taciri olacağını düşünüyordum. Eseri artık bana o kadar kaçınılmaz gelmiyordu. Bunun üzerine, acaba özgünlük, her büyük yazarın, sadece kendisine ait bir krallığa hükmeden bir tanrı olduğunu gerçekten kanıtlar mı sorusu geliyordu aklıma; yoksa bütün bunların içinde biraz aldatmaca mı vardı; acaba eserler arasındaki fark, değişik kişilikler arasındaki, öze ilişkin köklü bir farkın ifadesinden ziyade, çalışmanın sonucu muydu?

Bu arada sofraya geçmiştik. Tabağımın kenarında, sapı yaldızlı kâğıda sanlı bir karanfil buldum. Holde elime verilen, tamamen unutmuş olduğum zarf kadar rahatsız etmedi beni. Benim için bu âdet de, öteki kadar yeni olduğu halde, bütün erkek davetlilerin, tabaklarının yanındaki karanfilleri alıp redingotlarının yakasına taktıklarını görünce, daha anlaşılır hale geldi. Ben de doğal bir hava takınarak onların yaptığını yaptım; dinî inançlara bağlı olmayan bir kimsenin kilisede, ayini bilmediği halde, herkes ayağa kalkınca kalkması, herkes diz çöktükten biraz sonra diz çökmesi gibi. Yine bilmediğim ve bunun kadar geçici olmayan bir başka âdet ise, beni daha çok rahatsız etti. Tabağımın yan tarafında, daha küçük bir tabağın içinde

siyahımsı bir madde vardı; bunun havyar olduğunu bilmiyordum. Bunu ne yapmam gerektiğini de bilmiyordum, ama yememeye kararlıydım.

Bergotte pek uzağımda oturmuyordu; konuşmalarını rahatlıkla duyabiliyordum. O zaman M. de Norpois'nın izlenimini anladım. Gerçekten de tuhaf bir sesi vardı; sesin maddi özelliklerini en çok değiştiren şey, düşünce içermesidir; yan yana gelen seslilerin ahengi, dudak sessizlerinin enerjisi, bundan etkilenir. Konuşma üslubu da öyle. Bergotte'un tarzı, yazıdaki üslubundan tamamen farklı gibi geliyordu bana; hatta söylediği şeyler bile, eserlerini dolduranlardan değişikti. Ne var ki, ses bir maskeden çıkar; bu maskenin altındaki ses, üslupta açıkça görmüş olduğumuz çehreyi başlangıçta bize tanıtmaya yetmez. Bergotte'un, M. de Norpois'dan başkasına yapmacık ve tatsız gelmeyen bir şekilde konuşmaya koyulduğu sohbetin kimi bölümlerinde, ancak uzun bir süre sonra, kitaplarının o şiirsel ve müzikal tarzdaki bölümleriyle tam bir tutarlık fark edebildim. Bergotte bu anlarda, söylediklerinde, cümlelerin anlamından bağımsız bir plastik güzellik buluyordu; insanların konuşması ruhla ilişkili olduğu, ama üslup gibi ruhu ifade etmediği için, Bergotte neredeyse yanlış konuşur gibiydi; bazı kelimeleri ilahi okur gibi telaffuz ediyor, eğer bu kelimelerin altında tek bir imgenin peşinden koşuyorsa, hiç aralıksız, tek bir sesmişçesine, yorucu bir tekdüzelikle, peşpeşe diziyordu. Öyle ki, iddialı, tumturaklı, tekdüze konuşması, sözlerindeki estetik değerin işareti, kitaplarındaki imgelerin tutarlılığını ve ahengi yaratan gücün, sözlü ifadedeki etkisiydi. Başlangıçta bunu fark etmem iyice zor olmuştu; çünkü bu anlarda söyledikleri, tam da Bergotte'a has olduğu için, Bergotte'a ait değilmiş gibiydi. Birçok köşe yazarının sahip çıktığı "Bergotte tarzı"nda bulunmayan, özlü fikirler bolluğuydu; Bergotte'tan okuduğumuz bir sayfanın, asla, gazete ve kitaplardaki yazılarını "Bergotte'vari" imgeler ve fikirlerle süsleyen bu yavan taklitçilerin herhangi birinin yazabileceği bir şey olmamasının bir başka yönü de, bu benzemezlikti muhtemelen; konuşmada bu, bulanık bir şekilde, isli camın ardındaki bir görüntü gibi seçilebiliyordu. Üsluptaki bu fark, "esas Bergotte"un, her şeyden önce değerli ve gerçek bir cevher oluşundan kaynaklanıyordu; her nesnenin özünde saklı olan bu cevheri, bu büyük yazar, dehası sayesinde çekip çıkarıyordu; büyük ozanın amacı da zaten Bergotte'luk yapmak değil, bu cevheri çıkarmaktı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Bergotte olduğu için, istemese de Bergotte'luk yapıyordu; bu bağlamda, eserindeki her yeni güzellik, bir nesnede saklı olan, kendisinin çekip çıkarmış olduğu küçük

miktardaki Bergotte'luktu. Ama buradan yola çıkarak, bu güzelliklerin her biri, diğerleriyle türdeş ve tanınabilir olduğu halde, yine de kendisini gün ışığına çıkaran keşif gibi, kendine has, özeldi; her biri yeni, dolayısıyla Bergotte tarzı denilen şeyden farklıydı; bu tarz ise, zaten Bergotte tarafından bulunmuş ve kaleme alınmış Bergotte'lukların basit bir senteziydi ve bunlar, dehadan yoksun kimselerin, Bergotte'un başka bir yerde keşfedeceği şeyi tahmin etmelerine kesinlikle imkân tanımıyordu. Bütün büyük yazarlar için bu böyledir; cümlelerinin güzelliği, henüz tanımadığımız bir kadının güzelliği gibi, önceden kestirilemez; yazarın düşündüğü ve henüz ifade etmediği bir dış nesneye –kendisine değil– yönelik olduğu için, bir icattır. Günümüzün bir anı yazarı, pek de öyle görünmeden Saint-Simon'luk yapmak istiyorsa, pekala Villars'ın portresinin ilk satırını yazabilir: "Oldukça uzun boylu, esmer bir adamdı... çehresi canlı, açık, çıkık"; ama "ve gerçekten biraz deli" diye başlayan ikinci satırı bulmasını, hangi determinizm sağlayacaktır kendisine? Hakiki çeşitlilik, gerçek ve beklenmedik unsurların bolluğunda, zaten dopdolu gibi görünen bahar çalısından, bütün beklentilere rağmen fışkıran mavi çiçeklerle dolu daldadır; oysa çeşitliliğin sadece biçimsel taklidi (üslubun diğer bütün özellikleri için aynı mantık yürütülebilir), boşluk ve tekdüzelikten başka bir şey değildir, yani çeşitliliğe en zıt şeydir ve taklitçilerde çeşitlilik yanılgısı yaratması, çeşitliliği hatırlatması, ancak ustalardaki çeşitliliği anlamamış olan kişilerin nezdinde mümkündür.

Bergotte'un konuşma üslubuyla çalışma ve hareket halindeki düşüncesi arasında, kulağın ilk anda bulup çıkaramadığı hayati bağlar vardı, oysa konuşan, sözümona Bergotte'un amatör bir seslendiricisi olsaydı, bu ifade tarzı, hiç şüphesiz büyüleyici olurdu; aynı şekilde, Bergotte bu düşüncesini istediği gerçekliğe uyguladığı içindir ki, dilinde yapıcı, fazla besleyici olan, onun sadece "görünümlerin bitmez tükenmez seli"nden, "güzelliğin esrarengiz ürperişleri"nden söz etmesini bekleyenleri hayal kırıklığına uğratan bir şey vardı. Kısacası, yazdıklarının daima şaşırtıcı ve yeni olma özelliği, konuşmasına, her meseleyi büyük bir incelikle, bilinen yönlerini bir kenara bırakarak işlemek şeklinde yansıdığı için, meseleye önemsiz bir yönünden yaklaşıyormuş, yanılgı içindeymiş, çelişkili düşünceler ileri sürüyormuş izlenimi veriyor, hem bu yüzden, hem de herkes, kendi fikirleriyle eşit derecede karışık olan fikirlere açık seçik dediği için, genellikle Bergotte'un fikirleri karışık görünüyordu. Zaten alışmış olduğumuz, bize gerçeğin ta kendisi gibi gelen kalıptan vazgeçilmesi, her

yeniliğin şartı olduğu için, her yeni konuşma, her özgün resim ve müzik gibi, mutlaka karmakarışık ve yorucu gelecektir bizlere. Yeni bir konuşma, alışık olmadığımız ifade biçimlerine dayandığından, bütün konuşma istiarelerden ibaretmiş gibi gelir bize; bu da insanı bıktırır ve samimiyetsizlik izlenimi uyandırır. (Aslında, dilin eski kalıpları da bir zamanlar, yani dinleyen kişi bu imgelerin tasvir ettiği dünyayı henüz tanımazken, takip edilmesi zor imgelerdi. Ama uzun zamandır bu dünya gerçek dünya olarak tasarlandığından, ona dayanılır.) Bu yüzden, Bergotte, bugün bize gayet basit görünen bir ifadeyle, Cottard'ın dengesini arayan bir fırıldak olduğunu söylediğinde, Brichot'yla ilgili olarak, "saç modeline Mme Swann'dan fazla emek harcıyor, çünkü hem profiliyle, hem de şöhretiyle ilgili endişeleri olduğundan, saçlarının her an kendisine hem bir filozof, hem de bir aslan havası vermesi gerekiyor" dediğinde, dinleyenler çabuk yoruluyor, daha alışılmış bir açıklama, ayaklarının yere sağlam basması için daha somut bir şeyler istiyorlardı. Gözümün önündeki maskeden çıkan tanınmaz sözleri, hayran olduğum yazara mal etmem gerekiyordu; bu sözler, kitaplarına bir bulmacanın parçaları gibi girip yerleşemezdi; başka bir düzlemdeydiler ve dönüştürülmeleri gerekiyordu. İşte bu dönüşüm sayesinde, bir gün Bergotte'tan duyduğum cümleleri kendi kendime tekrarlarken, yazıdaki üslubunun bütün çatısını buldum; bana son derece değişik gibi gelmiş olan sözlü ifadesinde bu çatının değişik unsurlarını tanıyıp adlandırabildim.

Bu kadar önemli olmayan bir başka açıdan bakıldığında, konuşmasında sıkça yer alan ve biraz vurgulayarak söylediği kimi kelimeleri, kimi sıfatları özel bir biçimde, biraz fazla titizlikle ve yoğunlukla telaffuz etmesi, bütün hecelerini belirginleştirip sonuncuya bir ezgi katması (mesela daima "yüz" yerine kullandığı "çehre" kelimesine, böyle anlarda, açık olan avcundan fışkırmış gibi bol bol ç, hver katması), yazılarında bu sevdiği kelimeleri, bir çeşit kenar boşluğunun ardına getirmek suretiyle öne çıkardığı ve ölçüde hata yapmamak için, bütün hece uzunluklarının hakkını vermek zorunda kalacağımız şekilde cümlenin toplam hece sayısı içinde düzenlediği o olağanüstü bölümlerle, tam olarak çakışıyordu. Bununla birlikte, kimi başka yazarların kitaplarında olduğu gibi Bergotte'un kitaplarında da, yazılı cümlede genellikle kelimelerin görünüşünü değiştiren ışığı, dilinde bulmak mümkün değildi. Herhalde bunun sebebi, bu ışığın çok derinlerden gelmesi ve konuşma yoluyla başkalarına açık olduğumuzdan, bir ölçüde kendimize kapalı olduğumuz zamanlarda, ışınlarını kelimelerimize kadar

göndermemesidir. Kitaplarında bu açıdan, konuşmasına kıyasla daha fazla tonlama, daha fazla vurgu vardı; öz benliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu için, şüphesiz yazarın kendisinin kavramadığı, üslubun güzelliğinden bağımsız bir vurguydu bu. Bergotte' un, kitaplarında tamamen doğal olduğu bölümlerde, çoğunlukla son derece önemsiz olan kelimelere ahenk veren, bu vurguydu. Bu vurguya dair metinde hiçbir işaret, hiçbir belirti yoktur; buna rağmen kendiliğinden cümlelere eklenir; cümleler başka türlü okunamaz. Bu, yazarın sahip olduğu en uçucu, buna rağmen en derin şeydir ve mizacına tanıklık edecek olan, ifade ettiği bütün sertliklere rağmen yumuşak, bütün tensel hazlara rağmen duygusal olup olmadığını söyleyecek olan da odur.

Bergotte'un konuşmasında silik izler halinde bulunan bazı özellikler, sadece ona ait değildi; daha sonra, erkek ve kız kardeşlerini tanıdığımda, bu özellikleri onlarda çok daha belirgin halde buldum. Neşeli cümlelerin son kelimelerinde bir sertlik, bir boğukluk, hüzünlü cümlelerin sonunda da bir zayıflık, bir bitkinlikti bu. Üstadı çocukken tanımış olan Swann'ın söylediğine göre, ailevi denebilecek bu tonlamalar, birbirini izleyen şiddetli neşe çığlıkları ve ağır hüzün mırıltıları, o zamanlar, kardeşleri kadar kendisinde de belirginmiş; hepsinin birlikte oyun oynadıkları odada, kâh sağır edici, kâh baygın konserlerinde, onun da payı diğerlerinden az değilmiş. Ne kadar kendine has olursa olsun, insanlardan çıkan bütün bu gürültü geçicidir ve onlardan sonraya kalmaz. Fakat Bergotte ailesinin telaffuzu için durum böyle olmadı. Bir sanatçının, kuşların cıvıldaşmasını dinleyerek nasıl bir müzik icat edebildiğini anlamak, Usta Şarkıcılar'da bile çok zordur, buna rağmen Bergotte, neşe çağıltıları halinde tekrarlanan veya elemli iç çekişler halinde süzülen kelimelerin uzatılışını yazısına aktarmış, yerleştirmiştir. Kitaplarında öyle cümle sonları vardır ki, seslerin yığılımı, bir türlü bitmeyen, orkestra şefi batonunu indirinceye kadar son kadansını birçok kez tekrarlayan bir opera uvertürünün son akorlarında olduğu gibi, uzar gider; işte bu akorlarda, daha sonraları, Bergotte ailesinin dilindeki bakır nefeslilerin müzikal karşılığını bulmuştum. Bergotte'a gelince, bu özelliğini kitaplarına aktardığı andan itibaren, farkına varmadan, konuşmasında kullanmaz olmuştu. Yazmaya başladığı günden sonra, hele hele benim tanıdığım dönemde, sesi bakır nefeslilerini temelli kaybetmişti.

Bu genç Bergotte'lar –geleceğin yazarı ve kardeşleri– şüphesiz diğer gençlerden üstün değillerdi, aksine; onlardan daha ince, daha esprili

gençler, Bergotte'ları epeyce gürültücü, hatta biraz bayağı, evin yarı kasıntılı, yan aptal tarzını yansıtan şakalarını da can sıkıcı bulurlardı. Ne var ki deha, hatta büyük bir yetenek, zihinsel öğeler ve sosyal gelişme bakımından başkalarına üstünlükten ziyade, bunları dönüştürme, aktarma melekesinden kaynaklanır. Bir sıvıyı bir elektrik lambasıyla ısıtabilmek için gereken şey, en güçlü lamba değil, akımı değiştirilip ışık yerine ısı verebilen bir lambadır. Havalarda gezebilmek için en güçlü otomobile sahip olmak gerekmez; yerde ilerlemesini durdurup izlediği hatta dik bir çizgide, yatay hızını dikey kuvvete dönüştürebilecek bir otomobile ihtiyaç vardır. Aynı şekilde, dâhice eserler üreten kişiler, en seçkin çevrede yaşayan, en parlak konuşma biçimine, en geniş kültüre sahip kişiler değil, birdenbire kendileri için yaşamayı keserek kişiliklerini bir aynaya, sosyal ve hatta bir bakıma zihinsel açıdan sıradan bir hayat da olsa, hayatlarını yansıtacak bir aynaya dönüştürecek güce sahip olanlardır; çünkü deha, yansıtılan görünümün özündeki değere değil, yansıtma gücüne bağlıdır. Genç Bergotte, okurlarına, çocukluğunu geçirdiği zevksiz salonu ve orada erkek kardeşleriyle yaptığı pek de hoş olmayan sohbetleri gösterebildiği anda, ailenin daha esprili, daha seçkin ahbaplarının üstüne çıkmıştı; onlar muhteşem Rolls-Royce'larıyla evlerine dönerken, Bergotte'ların bayağılığını biraz küçümsüyorlardı belki; ama o, nihayet "havalanan" mütevazı aracıyla üzerlerinden uçarak ilerliyordu.

Artık konuşmasında aile fertleriyle ortak özellikler yerine, çağının kimi yazarlarıyla başka bazı ortak özellikler bulunuyordu. Kendisim inkâr etmeye başlayan, hiçbir zihinsel akrabalıkları olmadığını ileri süren daha genç yazarlar, onun durmadan tekrarladığı zarfları, edatları kullanarak, cümleleri aynı şekilde kurarak, önceki kuşağın akıcı ve kolay diline karşılık onunla aynı durgun, yavaşlatılmış tonu benimseyerek, istemeden bu akrabalığı sergiliyorlardı. Belki bu gençler –öyle olanlarını göreceğiz– Bergotte'la tanışmamışlardı. Ne var ki, Bergotte'un bu gençlere bulaşmış olan düşünme biçimi, onlarda, zihinsel özgünlükle –ayrıca yorumlanması gerekli– zorunlu bir ilişkisi olan sözdizimi ve anlatım değişikliklerini geliştirmişti. Yazma şeklini kimseye borçlu olmayan Bergotte, konuşmasını eski bir arkadaşından almıştı; etkisinde kaldığı bu mükemmel hatibi konuşurken istemeden taklit ediyordu; ancak arkadaşı kendisi kadar yetenekli olmadığından, hiçbir zaman gerçekten üstün değerde kitaplar yazamamıştı. Yani konuşma biçiminin özgünlüğünden öteye geçmesek, Bergotte çömez, ikinci elden yazar damgası yerdi; oysa söyleşi alanında

arkadaşından etkilendiği halde, yazar olarak özgün ve yaratıcı olmuştu. Şüphesiz Bergotte yine, soyutlamalara, beylik kalıplara fazlaca düşkün olan kendisinden önceki kuşaktan farklılaşmak için, bir kitap hakkında olumlu bir şey söylemek istediğinde övdüğü, öne çıkardığı şey, mutlaka görüntü yaratan bir sahne, mantıklı bir anlamı olmayan bir tablo olurdu. "A, tabii!" derdi. "Güzeldir! Turuncu şallı bir küçük kız vardır! Çok güzeldir!" Ya da: "A, evet, bir yerinde askerî bir birlik, bir kentten geçer, evet, çok güzeldir!" Üslup konusunda pek modern düşünmezdi (ayrıca kesinlikle ülkesine kapanmıştı; Tolstoy'dan, George Eliot'tan, Ibsen ve Dostoyevski'den nefret ederdi); çünkü bir üslubu methetmek istediğinde daima kullandığı kelime, "tatlı" idi. "Yo, ben yine de Atala'daki Chateaubriand'ı Rance'dekine tercih ederim, daha tatlı geliyor bana." Bu kelimeyi, sütün midesine dokunduğu konusunda ısrar eden bir hastaya, "Nasıl olur, süt tatlıdır," diye cevap veren bir doktor gibi söylerdi. Gerçekten de Bergotte'un üslubunda, antik çağda kimi hatiplerin, bu tür etkilerin aranmadığı çağdaş dillerimize olan alışkanlığımızla, bizlerin pek kavrayamayacağı övgüler kazanmalarına sebep olan ahenge benzer bir ahenk vardı.

Bergotte'a kendi yazdıklarıyla ilgili bir hayranlık ifade edildiğinde ise, mahcup bir tebessümle, "Oldukça doğru olduğunu sanıyorum, gerçeği yansıtıyor, faydalı olabilir, "derdi, ama sırf tevazudan; elbisesinin veya kızının harikulade olduğu söylenen bir kadının, birincisine "Oldukça kullanışlı," ikincisine, "İyi huyludur," demesi gibi. Ama Bergotte'un yapıcı güdüsü çok köklü olduğundan, faydalı ve gerçeğe uygun bir şey inşa ettiğinin tek kanıtının, eserinin önce kendisine, sonra başkalarına verdiği zevk olduğunu bilmemesi, mümkün değildi. Ancak, yıllar sonra, yeteneği tükendiğinde, ne zaman memnun kalmadığı bir şey yazsa, aslında silmesi gerektiği halde silmeyip yayınlayabilmek için, bu kez kendi kendine, "Her şeye rağmen oldukça doğru, ülkem için faydasız sayılmaz," diyecekti. Bir zamanlar alçakgönüllülüğünün kurnazlığıyla hayranları karşısında mırıldandığı cümleyi sonunda, yüreğinin gizliliğinde, gururunun endişeleriyle mırıldanacaktı. İlk eserlerinin değeri konusunda, Bergotte için yersiz mazeretler vazifesi gören kelimeler, son eserlerinin niteliksizliği konusunda, yetersiz bir teselli olacaktı.

Bergotte'un zevkinin sert bir yanı, sadece ve sadece "Çok tatlı" diyebileceği şeyler yazma isteği vardı ki, yıllar boyunca kısır, yapmacık, boş şeyleri ince ince işleyen bir sanatçı olarak tanınmasına yol açmıştı; oysa

aksine, bu onun üstünlüğünün sırrıydı; çünkü alışkanlık, insanın kişiliğini belirlediği gibi, yazarın üslubunu da belirler. Nasıl ki insan sık sık hazza, tembelliğe, acı çekme korkusuna boyun eğmek suretiyle, sonunda hiçbir ıslahata imkân tanımayan kişiliğin zemini üzerine ahlâksızlığının şeklini ve faziletinin sınırını, kendi kendine çizerse, birçok kez düşüncesinin ifadesinde belirli bir lezzete ulaşmakla yetinmiş olan yazar da, böylece yeteneğinin sınırlarını temelli çizmiş olur.

Daha sonra yazarla adam arasında onca tutarlılık bulduğum halde, ilk anda, Mme Swann'ın evinde, karşımdakinin Bergotte olduğuna, o harikulade kitapların yazarı olduğuna inanamamakta, belki de tamamen haksız sayılmazdım; çünkü kendisi de buna (kelimenin gerçek anlamında) "inanmış" değildi. İnanmış olamazdı; çünkü (snop olmadığı halde) yüksek sosyeteden insanlara, kendisinden çok daha aşağı düzeydeki edebiyatçılara, gazetecilere, büyük bir yakınlık gösterirdi. Kuşkusuz artık başkalarının beğenisinden, deha sahibi olduğunu öğrenmişti; dehanın yanında ise, toplum içindeki konumun, resmî mevkilerin hiç değeri yoktur. Deha sahibi olduğunu öğrenmişti ama buna inanmıyordu; çünkü yakın bir gelecekte Akademi üyesi olabilmek için vasat birtakım yazarlara saygı duyuyormuş gibi yapıyordu; oysa Akademi'nin, Saint-Germain muhitinin, nasıl nedensellik ilkesiyle ve Tanrı kavramıyla bir ilgisi yoksa, Bergotte'un kitaplarının yazarı olan tanrısal katkıyla da ilgisi yoktur. Bunu da biliyordu; bir kleptomanın, hırsızlığın kötü olduğunu boş yere bildiği gibi. Keçi sakallı, salyangoz burunlu adam, çatal hırsızı bir centilmen kurnazlığıyla, beklediği Akademi üyeliği koltuğu uğruna, seçimlerde çok sayıda oyu olan falanca düşese yaklaşıyordu; ama böyle bir amacın peşine düşmeyi ahlâksızlık olarak değerlendirebilecek herhangi bir kişinin de oyununu fark etmeyeceği şekilde yaklaşmaya çalışıyordu. Ancak yarı yarıya başarılı olabiliyordu; gerçek Bergotte'un sözlerine, bencil, hırslı, kendini göstermek için falanca nüfuzlu, asil veya zengin kişiden söz etmekten başka bir şey düşünmeyen Bergotte'un sözleri karışıyordu; o ki, kitaplarında, gerçekten kendisi olduğunda, yoksulların, bir pınarınki kadar berrak olan büyüsünü, gayet güzel göstermişti.

M. de Norpois'nın değindiği diğer ahlâksızlıklara, yani para konusunda bir namussuzluğun da olduğu söylenen, yarı ensest sayılan aşka gelince, son romanlarındaki anlayışla, kahramanlara en küçük sevinçlerini bile zehir eden, hatta okurlara da, en tatlı hayatı bile dayanılmaz gösteren bir daralma

duygusu aşılayan titiz ve acı veren bir iyilik kaygısıyla dolu olan romanlarındaki anlayışla sarsıcı şekilde çelişmekle birlikte, bu ahlâksızlıklar, Bergotte'a hakkıyla atfedildiklerini farzetsek bile, edebiyatının yalancı olduğunu, bunca duyarlılığın soytarılık olduğunu kanıtlamazdı. Nasıl ki hastalık biliminde, görünürde benzer olan birtakım durumların kimi tansiyon, salgı, vs. fazlasına, kimi de yetersizliğine bağlıysa, aynı şekilde ahlâksızlık da, aşırı duyarlılıktan veya duyarlılık eksikliğinden olabilir. Belki de ahlâk problemi, ancak gerçekten ahlâksız olan hayatlar için, bütün bunaltıcılığıyla var olabilir. Sanatçı bu probleme özel hayatı çerçevesinde değil, onun için gerçek hayatı olan hayat çerçevesinde bir çözüm, genel, edebî bir çözüm getirir. Nasıl ki Kilise Babaları'nın çoğu, iyi oldukları halde insanlığın günahlarını tanımakla işe başlamışlar ve bu yoldan azizliğe ulaşmışlarsa, çoğu kez büyük sanatçılar da, kötü oldukları halde, bütün insanlığa bir ahlâk kuralı tasarlayabilmek için ahlâksızlıklarından yararlanırlar. Yazarlar genellikle eleştirilerinde, yaşadıkları çevrenin ahlâksızlıklarına (veya sadece zaaflarına ve gülünçlüklerine), kızlarının tutarsız sözlerine, havai ve uygunsuz hayatına, karılarının ihanetlerine veya kendi hatalarına saldırmış, ama öte yandan evlilik hayatlarını veya yuvalarında hâkim olan çirkin havayı değiştirmemişlerdir. Ne var ki bu tezat bir zamanlar, Bergotte'un zamanındaki kadar çarpıcı değildi; çünkü bir yandan toplum yozlaştıkça ahlâk kavramı giderek gelişiyordu, öte yandan da, halk artık yazarların özel hayatından, eskiden olmadığı kadar haberdardı. Bazı geceler, tiyatroda, Combray'de kendisine öylesine hayranlık duyduğum yazarı gösterirdi herkes birbirine; locasında kimlerin olduğu bile, son eserinde savunduğu tezin son derece gülünç veya dokunaklı bir yorumu, küstahça bir yalanlaması gibi görünürdü. Bergotte'un iyiliği ya da kötülüğü konusunda şunun bunun söyledikleri bana fazla bilgi vermedi. Bazı yakınları, duygusuzluğuna ilişkin kanıtlar gösteriyorlar, bir yabancı, derin duyarlılığının (gizli kalması istendiği belli, dolayısıyla da duygulandırıcı) bir örneğini anlatıyordu. Karısına zalimlik etmiş. Öte yandan, geceyi geçirmek üzere gittiği bir handa, kendini suya atmaya teşebbüs eden yoksul bir kadının başında, bütün gece nöbet beklemiş, ayrılması gerekince de, hancıya, o zavallıyı kovmasın, ilgilensin diye çok para bırakmış. Belki de Bergotte'un içinde büyük yazar, keçi sakallı adam pahasına geliştikçe, özel hayatı, hayal ettiği hayatların denizinde iyice boğulmuş ve artık somut görevlerle kendini yükümlü görmeyen yazar, bunun yerine öteki hayatları

hayal etme görevini koymuştu. Ama aynı zamanda, başkalarının duygularını, kendisine aitmişçesine başarıyla hayal ettiği için, tesadüfen bir zavallıyla, en azından geçici bir ilişki kurması gerektiğinde, kendi bakış açısıyla değil, acı çekmekte olan kişinin bakış açısıyla ilişki kuruyordu; bu konumdayken, başkalarının acıları karşısında kendi küçük çıkarlarını düşünmeye devam eden insanların sözlerini duysa, dehşete düşerdi. Bu yüzden de, etrafında haklı kinler ve unutulmaz minnettarlıklar yaratmıştı.

Her şeyden önemlisi, aslında sadece birtakım imgeleri ve (bir kutunun dibindeki minyatür gibi) kelimelerin altında bu imgeleri oluşturup çizmeyi seven bir adamdı. Kendisine gönderilen son derece değersiz bir şey için, eğer birkaç imgeyi işlemesine fırsat veriyorsa, minnetini hararetle ifade eder, öte yandan pahalı bir armağana bir teşekkür etmezdi. Bir mahkeme huzurunda kendisini savunmak zorunda kalsaydı, kelimelerini, istemeyerek de olsa, hâkimin üzerinde bırakacakları etkiye göre değil, hâkimin kesinlikle fark etmeyeceği imgelere göre seçerdi.

Bergotte'u Gilberte'lerin evinde ilk gördüğüm gün, kısa bir süre önce Berma'yı Phaidra'da izlediğimi anlattım kendisine. Bana, Berma'nın, kolu omuz hizasında havaya kalkık durduğu sahnede –en çok alkış alan sahnelerden biri– belki de hiç görmediği kimi şaheserlerdeki çok soylu sanatla, Olympia'daki bir sütun başlığının üzerinde aynı hareketi yapan bir Hesperid'i, ayrıca antik Erekhteion'un güzel bakirelerini çağrıştırmayı başardığını söyledi.

"Bir ilham olabilir, yine de müzelere gittiğini sanıyorum. Bunun 'izini sürmek' ilginç olabilir." (İz sürmek, Bergotte'un hep kullandığı ve kendisiyle hiç tanışmamış olan, bir çeşit uzaktan telkinle onun gibi konuşan kimi gençlerin benimsediği ifadelerden biriydi.)

"Karyatidleri mi kastediyorsunuz?" diye sordu Swann.

"Yo, hayır," dedi Bergotte, "tutkusunu Oinone'ye itiraf ettiği, Kerameikos'taki mezartaşında Hegesos'un el hareketini taklit ettiği sahne dışında, canlandırdığı çok daha eski bir sanat. Ben eski Erekhteion'un korelerini kastediyordum; kabul ediyorum ki Racine'in sanatına bundan uzak bir şey olamaz, ama Phaidra'da zaten o kadar çok şey var ki... bu da onlardan biri... Tabii ki VI. yüzyılın küçük Phaidra'sı çok güzel; dimdik kolu, saçın mermer görüntüsü veren kıvrımı, evet, her şeye rağmen bütün

bunları bulmuş olması çok güzel. Bu sene 'antik' olarak adlandırılan birçok kitaptan çok daha antik bir şeyler var orada."

Bergotte'un kitaplarından birinde, bu eskiçağ heykellerine ünlü bir atıf olduğu için, o sırada söylediği sözler benim için gayet açıktı ve Berma'nın oyunuyla ilgilenmem için yeni bir sebep teşkil ediyordu. Onu hafızamda tekrar o sahnede, kolunu omuz hizasına kaldırdığı haliyle görmeye çalışıyor ve şöyle diyordum kendi kendime: "İşte Olympia'daki Hesperid; işte Akropolis'in harikulade dua eden kadın heykellerinin kız kardeşi; soylu sanat bu işte." Ama bu düşüncelerin, benim gözümde Berma'nın hareketini güzelleştirebilmesi için, Bergotte'un bu fikirleri bana temsilden önce sunmuş olması gerekirdi. O zaman, oyuncunun bu hareketi gerçekten karşımda durduğu sırada, olan şey henüz gerçeklikle doluyken, bundan arkaik heykel fikrini çıkarmaya çalışabilirdim. Ama benim o sahnedeki Berma'dan hatırladığım, artık değiştirilmesi imkânsız, zayıf bir anıydı; kazılması mümkün olan, gerçekten yeni bir şeylerin çıkarılabileceği, şimdiki zamana ait temellerden yoksun bir imge, geriye dönüp, doğrulanmaya, nesnel tasdike artık açık olmayan bir yorumun yapılamayacağı bir imge gibiydi. Mme Swann, konuşmaya katılmak amacıyla, Gilberte'in, Bergotte'un Phaidra'yla ilgili yazısını bana vermeyi hatırlayıp hatırlamadığını sordu. "O kadar şaşkın bir kızım var ki," diye ekledi. Bergotte tevazuyla gülümseyerek o birkaç sayfanın bir önemi olmadığını söyledi. "Yok canım, harika bir kitapçık, bir tract," dedi Mme Swann, hem iyi bir ev sahibesi olduğunu göstermek, hem broşürü okuduğunu düşündürtmek için, hem de sadece Bergotte'a iltifat etmekten değil, yazdığı şeyler arasında bir seçim yapmaktan, onu yönetmekten hoşlandığı için. Doğruyu söylemek gerekirse, aslında tahmin etmediği bir başka şekilde ona ilham veriyordu da. Mme Swann'ın salonunun şıklık derecesiyle Bergotte'un eserinin bir yönü arasında öyle bir ilişki vardır ki, her biri, bugünün ihtiyarlarının gözünde, diğerinin bir yorumu olabilir.

Ben çekinmeden izlenimlerimi anlatıyordum. Bergotte çoğunu yerinde bulmuyor, ama konuşmama izin veriyordu. Phaidra'nın kolunu kaldırdığı andaki yeşil ışıklandırmayı sevdiğimi söyledim ona. "Ya! Büyük bir sanatçı olan dekoratörün çok hoşuna gidecek bu; kendisine anlatacağım, o ışıkla çok gurur duyuyor. İtiraf etmem gerekir ki, ben pek sevmiyorum; bütün sahneyi tirşe bir tabloya dönüştürüyor; küçük Phaidra bunun ortasında, adeta akvaryumun dibinde bir mercan dalı gibi kalıyor. Dramın kozmik

yanını ortaya çıkardığını söyleyebilirsiniz. Bu doğru bakın. Her şeye rağmen, Neptün'ün ülkesinde geçen bir oyunda daha uygun düşerdi. Evet, oyunda Neptün'ün intikamı da yok değil, biliyorum. Ben de Port-Royal'den başka şey düşünülmesin demiyorum, ama nihayet, Racine'in anlattığı, denizkestanelerinin aşkı değil. Her neyse, arkadaşım bu ışığı kullanmak istemiş, her şeye rağmen etkileyici ve aslında oldukça da güzel. Evet, kısacası siz anlamış, sevmişsiniz; aslında bu konuda aynı şeyi düşünüyoruz, değil mi? Yaptığı şey biraz garip, ama sonuçta çok akıllıca, öyle değil mi?" Bergotte'un görüşü bu şekilde benimkine ters olduğu zaman bile, M. de Norpois'nın görüşleri gibi beni susturmuyor, herhangi bir cevap vermemi imkânsız kılmıyordu kesinlikle. Bu, Bergotte'un fikirlerinin büyükelçininkilerden daha geçersiz olduğunu kanıtlamaz, aksine. Sağlam bir düşünce, gücünün birazını, itiraz edene iletir. Zihinlerin evrensel geçerliliğinden yararlanarak hatasını ortaya çıkardığı kişinin zihnine yerleşir, eklenir; ortasına yerleştiği fikirlerin de yardımıyla zihin bu fikri tamamlar, düzeltir; sonuçta, varılan hüküm, bir bakıma, tartışmakta olan iki kişinin ortak eseridir. Oysa gerçek anlamda fikir olmayan fikirlerle, hiçbir şeye dayanmayan fikirlerle, yani, zihnimizde bir dayanak, benzer bir dal bulamayan fikirlerle karşılaştığımızda, tam bir boşlukla karşı karşıya olduğumuz için, verecek hiçbir cevap bulamayız. M. de Norpois'nın (sanat konusundaki) argümanları, gerçeklik içermedikleri için, tartışmaya kapalıydı.

Bergotte benim itirazlarımı bir kenara itmeyince, M. de Norpois'nın fikirlerimi hor gördüğünü itiraf ettim kendisine. "Yaşlı ağaçkakanın tekidir o," diye cevap verdi; "her önüne konanı yem sandığından, gagalamış sizi." - "Nasıl olur? Siz Norpois'yı tanıyor musunuz?" dedi Swann. "Ay, çok sıkıcı adamdır!" diye söze girdi karısı; Mme Swann hem Bergotte'un düşüncelerine çok güvenirdi, hem de M. de Norpois'nın kendisi hakkında kötü konuşmuş olmasından endişelenmiş olmalıydı. "Yemekten sonra kendisiyle sohbet etmek istedim," diye devam etti sözüne, "ama yaşından mı, sindirim sisteminden mi bilemiyorum, pek miskin buldum. Uyarıcı bir ilaca ihtiyacı vardı sanki!" - "Evet, gerçekten de," dedi Bergotte, "gömleğini kolalı, beyaz yeleğini şişkin tutan saçmalıklar stoku, gece bitmeden tükenmesin diye mecburen sık sık susuyor." - "Bence Bergotte da, karım da çok katı," dedi, evde sağduyulu adam rolünü benimsemiş olan Swann. "Norpois'nın sizin için fazla ilginç olamayacağını kabul ediyorum; ama bir başka açıdan bakıldığında," (Swann "hayat"ın güzelliklerini toplamaktan

hoşlanırdı) "oldukça ilginç bir adam; 'âşık' olarak ilginç." Gilberte'in duyamayacağından emin olmak için kontrol ettikten sonra ekledi: "Roma'da elçi olduğu sırada, Paris'te çılgınca âşık olduğu bir metresi vardı; onu iki saatliğine görebilmek için haftada iki defa Paris'e gidip gelirdi. Gerçekten de çok zeki ve o zamanlar çok güzel bir kadındı, şimdi dul. Sonra da birçok başka metresi olmuştur. Ben Roma'da bulunmak zorundayken sevdiğim kadın Paris'te otursa, delirirdim herhalde. Sinirli erkeklerin mutlaka, yaygın deyişle 'kendinden düşük seviyede' bir kadını sevmeleri gerekir ki, sevdikleri kadın çıkar yüzünden kendilerine bağlansın." O sırada Swann benim bu ilkeyi kendisiyle Odette'e uygulayabileceğimi fark etti. Üstün kişiler bile, sizinle birlikte hayata tepeden bakarmış gibi göründükleri anda, izzetinefislerini hesapçılıktan kurtaramadıkları için, Swann'da bana karşı bir husumet oluştu. Ama bunu bir tek bakışlarındaki tedirginlikten anlamak mümkündü. O sırada bana hiçbir şey söylemedi. Buna pek fazla şaşırmamak gerekir. Uydurma olmakla birlikte, özü Paris yaşantısında her gün tekrarlanan bir hikâyeye göre, Racine XIV. Louis'nin yanında Scarron'a değindiğinde, dünyanın en güçlü kralı o gece şaire hiçbir şey söylememiş. Ertesi gün şair gözden düşmüş.

Ne var ki, her kuram, tam olarak ifade edilmeyi gerektirdiğinden, Swann bir an sinirlenip monoklünün camını temizledikten sonra, ileride, hatıramda kehanet kabilinden bir uyarı niteliğine bürünecek olan, ne var ki benim hesaba katmayı beceremediğim şu sözlerle, düşüncesini tamamladı: "Bununla birlikte, bu tür aşkların bir de tehlikesi vardır: Kadının bağımlılığı erkeğin kıskançlığını bir an için yatıştırır, fakat hemen ardından, daha talepkâr hale getirir. Bundan sonra da, metresini, daha sıkı gözetim altında tutabilmek için, gece gündüz ışık altında bulundurulan mahkûmlar gibi yaşatır. Sonuç genellikle felakettir."

Ben tekrar M. de Norpois konusuna döndüm. "Büyükelçiye sakın güvenmeyin, üstelik çok fesat dillidir," dedi Mme Swann. Hem sesinin tonu, hem de Swann'ın karısına kınar gibi, daha fazla konuşmasını önlemek ister gibi bakması, M. de Norpois'nın Mme Swann hakkında kötü sözler söylemiş olduğunu belirtiyordu bana kalırsa.

Bu sırada, daha önce iki kere, çıkmak üzere gidip hazırlanması kendisinden rica edildiği halde, Gilberte annesiyle babasının arasında durmuş bizi dinliyordu; sevecen bir tavırla babasının omzuna yaslanmıştı. İlk bakışta, esmer Mme Swann'a, bu kızıl saçlı, altın tenli genç kızdan daha

zıt bir görüntü olamazmış gibi geliyordu. Ama insan hemen ardından, annesinin ifadesini, hareketlerini ve birçok hattını –mesela nesillerdir kalemiyle yontup duran görünmez heykeltıraşın ani ve kesin kararıyla noktalanmış burun– Gilberte'te fark ediyordu; başka bir sanatta karşılaştırma yapacak olursak, Gilberte, Mme Swann'ın, yine tam kendisine benzemeyen bir portresi gibiydi; sanki ressam, bir renkçi kaprisiyle, modeline, saç ve yüz makyajı değiştirilerek gidilen bir davete hazırlanmışçasına poz verdirtmişti. Yalnızca kızıl bir peruk takmakla kalmayıp bütün koyu zerreler de teninden atılmış olduğundan, esmer tüllerinden arınmış olan yüzü daha çıplak, sadece içindeki bir güneşin gönderdiği ışınlarla örtülmüş gibi göründüğü için, bu makyaj yüzeysel değil, içseldi; Gilberte sanki efsanevi bir hayvanı simgeliyor veya mitolojik bir maske taşıyor gibiydi, Kızıl teni, babasının teniydi; o kadar ki, sanki Gilberte yaratıldığında tabiat, azar azar Mme Swann'ı tekrar yaratma problemiyle karşı karşıya kalmış, malzeme olarak da M. Swann'ın teninden başka bir şey bulamamıştı. Ve tabiat bu malzemeyi mükemmelen kullanmıştı; ağacın damar ve budaklarını açıkta bırakmaya özen gösteren usta bir marangoz gibi. Gilberte'in çehresinde, Odette'in burnunun kusursuz bir kopyası olan burnunun kenarında, cildi hafifçe kabararak M. Swann'ın yüzündeki iki beni aynen almıştı. Gilberte, Mme Swann'ın yanında, onun yeni üretilmiş bir türü gibiydi; eflatun bir leylağın yanında beyaz bir leylak gibi. Bununla birlikte, bu iki benzerlik arasındaki sınır çizgisini çok keskin olarak düşünmemek gerekir. Bazı anlarda, Gilberte gülerken, annesinin yüzünde babasının yanağının oval çizgisi belirirdi, sanki ikisinin karışımı nasıl olur diye bakmak için bu iki yüz üst üste konmuş gibi; bu ovallik, bir embriyonun biçimlendiği gibi belirirdi: Yanlamasına uzar, şişer, bir saniye sonra gözden kaybolurdu. Gilberte'in gözlerinde, babasının iyi yürekli, samimi bakışı vardı; bana akik bilyeyi verip, "Dostluğumuzun hatırası olarak saklayın bunu," dediğinde gözlerindeki bakış, bu bakıştı işte. Ama kendisine ne yaptığına dair bir soru sorulduğunda bu gözlerde beliren kaygı, kararsızlık, riya ve hüzün, bir zamanlar, Swann nereye gittiğini sorduğunda Odette' in, âşığını umutsuzluğa düşüren, şimdiyse meraksız ve tedbirli bir koca olarak derhal konuyu değiştirmesine sebep olan, yalan bir cevap verdiği sırada gözlerinde okunan bakışın aynısıydı. Champs-Élysées'de, Gilberte'in yüzünde bu bakışı görüp endişelendiğim çok olmuştu. Ama çoğu kez bu endişe yersizdi. Çünkü annesinin tamamen fiziksel bir devamı olan bu bakışın, Gilberte'te hiçbir karşılığı yoktu. Bir zamanlar Odette'in

gözünde, o gün âşıklarından birini kabul ettiğini veya bir randevuya yetişmek üzere acele ettiğini açık etme korkusuyla beliren hareketi, Gilberte'in gözbebekleri, kursa gittiğinde veya derse yetişeceği zaman yapıyordu. M. Swann'la Mme Swann'ın mizaçları, bu Siren'in bedeninde işte bu şekilde sırayla, üst üste dalgalanır, geri çekilir, hâkimiyet kurardı.

Hiç şüphesiz, her çocuğun hem annesine, hem babasına benzediğini gayet iyi biliriz. Buna rağmen, çocuğun kalıtımla edindiği meziyetlerle kusurların dağılımı o kadar tuhaf bir biçimde gerçekleşir ki, anne veya babada birbirinden ayrılmaz gibi görünen iki meziyetten ancak birisi çocukta görülür; üstelik çocuğun diğer taraftan aldığı, bu meziyetle bağdaşamaz zannedilen bir kusurla bir aradadır. Manevi bir meziyetin, aykırı bir fiziksel kusurda cisim bulması bile, anne babaya benzerliğin sık rastlanan kurallarından biridir. İki kız kardeşten biri, babasının alımlı boyu bosuyla annesinin kıt aklına sahiptir; ötekiyse babasının zekâsını, annesinin görünümüyle sunar dünyaya; annesinin iri burnu, şiş göbeği ve hatta sesi, harikulade bir görünümde tanıdığımız meziyetlerin kılıfları olmuşlardır. Öyle ki, iki kız kardeşten her biri için, annesine veya babasına diğerinden daha çok benzediğini söyleyebiliriz haklı olarak. Evet, Gilberte tek çocuktu, ama en azından iki tane Gilberte vardı. Biri annesinin, biri babasının olmak üzere iki mizacı, Gilberte'te birbirine karışmakla kalmıyor, onu ele geçirmek için çekişiyorlardı; bu da gerçeği tam olarak yansıtmadığından, bir üçüncü Gilberte'in, bu arada diğer ikisinin kurbanı olarak acı çektiği izlenimini uyandırabilir. Oysa Gilberte, bu mizaçlardan sırayla kâh biri, kâh ötekiydi; belirli bir anda sadece bir tanesiydi; yani daha kötü olduğunda, bundan ötürü acı çekmiyordu, çünkü iyi Gilberte o sırada mevcut olmadığından, bu düşkünlüğün farkına varamıyordu. Böylece kötü mizacı, pek soylu olmayan zevkleri tatmakta serbest kalıyordu. Öbür Gilberte, babasının yüreğiyle konuştuğunda, açık, geniş fikirliydi; insan onunla güzel, hayırlı bir işe girişmek isterdi; bunu kendisine söyler, ama tam bir sonuca varacakken, bir de bakardı ki, annesinin yüreği Gilberte'i ele geçirmiş bile. Cevap veren o olur, o zaman da karşısındaki –neredeyse bir şahıs değişikliği karşısındaki şaşkınlıkla– Gilberte'in, o sırada neyse o olduğu için, hoşlanarak ifade ettiği hesapçı bir düşünceyle, sinsi bir gülüşle karşılaşıp hayal kırıklığına uğrar, sinirlenirdi. Bazen iki Gilberte arasındaki fark o kadar büyük olurdu ki, insan kendi kendine, ne yapıp da böyle değişmesine sebep olduğunu sorardı boş yere. Kendi teklif ettiği randevuya gelmeyip ardından özür dilememekle kalmaz, kararını değiştirmesinin

sebebi ne olursa olsun, o kadar farklı çıkardı ki karşınıza, kabahatli olduğunu hissettiğini ve açıklama yapmaktan kaçınmak istediğini gösteren keyifsizliği olmasa, İkizlerin temelindeki gibi bir benzerliğin kurbanı olduğunuzu, tatlılıkla size görüşmeyi teklif etmiş olan kişinin karşısında bulunmadığınızı zannederdiniz.

"Haydi git, bekleteceksin bizi," dedi annesi.

"Babacığımın yanında çok mutluyum, biraz daha kalmak istiyorum," dedi Gilberte, başını babasının kolunun altına sokarak. Babası şefkatle parmaklarını kızının kızıl saçlarında gezdirdi.

Swann, uzun müddet aşkın yanılgısı içinde yaşamış, birçok kadına sağladıkları refahın, bu kadınların mutluluğunu artırmakla birlikte, kendilerine karşı bir minnet, bir sevecenlik doğurmadığını görmüş, ancak çocuklarında, kendi isimlerinde cisimleşmiş, öldükten sonra da onları yaşatacak bir sevgiyi hisseden erkeklerdendi. Charles Swann artık bu dünyada yokken, hâlâ rahmetli babasını seven bir Mlle Swann veya genç kızlık soyadı Swann olan bir Mme X bulunacaktı. Hatta Swann bu sevginin aşırı olduğunu da düşünüyor olacak ki, Gilberte'e, "Çok iyi bir kızsın sen," diye cevap verirken, sesi, bizden sonra yaşamaya devam edecek olan bir kişinin aşırı tutkulu sevgisinin, ilerisi için uyandırdığı endişeyle yumuşamıştı. Duygularını gizlemek için, Berma konusundaki sohbetimize katıldı. Bana dönüp kayıtsızca, sıkıntıyla, bir şekilde söylediklerinin dışında kalmak ister gibi, Berma'nın Oinone'ye, "Biliyordun!" derken, ne büyük bir zekâ ve beklenmedik bir doğruluk sergilediğine dikkatimi çekti. Haklıydı; hiç değilse bu tonlamanın gerçekten anlaşılır bir değeri vardı ve Berma'ya hayran olmak için çürütülmez sebepler bulma isteğimi tatmin etmesi gerekirdi. Ancak, zaten anlaşılırlığı sebebiyle tatmin edici değildi. Bu tonlama o kadar ustalıklıydı, o kadar belirgin bir amacı ve anlamı vardı ki, sanki kendi başına var olmuştu ve her zeki oyuncu onu benimseyebilir gibiydi. Güzel bir fikirdi, ama herhangi birisi aynı bütünlükle onu kurabilir, aynı şekilde sahip olabilirdi. Onu bulmuş olan Berma'ydı; ama başkasından alınsa da pek farklı olmayacak bir şey için, bir başkası da yeniden yaratabileceğine göre, özünde şahsa bağlı olmayan bir şey için,"bulmak" kelimesi kullanılabilir miydi?

"Tanrım, sizin varlığınız konuşmanın düzeyini nasıl da yükseltiyor!" dedi Swann, Bergotte'un nezdinde kendini affettirmek ister gibi. Swann,

Guermantes çevresinde, büyük sanatçıları sırf sevdikleri yemekleri yedirmek, hoşlandıkları oyunları oynatmak veya şehir dışında sevdikleri sporları yaptırmak için, yakın birer dost gibi misafir etme alışkanlığını edinmişti. "Bana enikonu sanattan söz ediyormuşuz gibi geliyor," diye ekledi. "Çok güzel, benim çok hoşuma gidiyor," dedi Mme Swann bana minnet dolu bir bakış fırlatarak; hem iyiliğinden, hem de daha entelektüel konuşmalar yapma yolundaki eski hevesini hâlâ taşıdığından. Bergotte daha sonra başkalarıyla, özellikle de Gilberte'le konuştu. Bergotte'a bütün hissettiklerimi, kendimi şaşırtan bir serbestlikle anlatmıştım; bu serbestliğimin sebebi, yıllar boyunca (saatlerce süren yalnızlıklarım ve okumalarım sırasında, Bergotte benim için, kendimin en iyi yanıyken) kendisiyle samimi, açık ve güvenli olma alışkanlığını edinmiş olduğumdan, ilk kez konuştuğum bir insanın karşısındaymışım gibi çekinmeyişimdi. Bununla birlikte, yine aynı nedenden ötürü, onda uyandırdığım izlenim konusunda son derece endişeliydim; o güne ait olmayan, Combray'deki bahçemizde kitaplarını okumaya başladığım, artık geride kalmış zamanlara ait fikirlerimi küçümsemiş olduğunu farzediyordum. Oysa bir yandan Bergotte' un eseriyle yakınlaşmamın, öte yandan tiyatroda sebebini bilmeden hayal kırıklığına uğrayışımın samimi olduğunu, kendimi düşüncelerime tam olarak bırakmamın sonucu olduğunu hesaba katarak, beni alıp götüren bu iki sezgisel hareketin birbirinden pek farklı olmayacağını, aynı yasalara boyun eğmeleri gerektiğini de düşünmeliydim belki; Bergotte'un, kitaplarında çok sevdiğim düşünce yapısının, benim hayal kırıklığıma ve bunu ifade edemeyişime tamamen yabancı ve düşman olamayacağını belki aklımdan geçirmeliydim. Çünkü zekâm, herhalde tekti; hatta belki de dünyada herkesin ortaklaşa paylaştığı bir tek zekâ vardı; herkes, kendi bedeninin derinliğinden bu tek zekâya yöneltiyordu bakışlarını; herkesin kendi yeri olduğu halde, sahnenin tek olduğu tiyatrodaki gibi. Hiç şüphesiz, benim çözmeye çalışmak istediğim fikirler, Bergotte'un genellikle kitaplarında derinlemesine incelediği fikirler değildi. Ama eğer onun ve benim elimizin altında bulunan zekâ tek idiyse, ben fikirlerimi ifade ettiğim zaman onları hatırlıyor, seviyor, gülümsüyor olmalıydı; çünkü ben öyle sanmasam da, kırpılarak kitaplarına geçmiş olan, benim, hayalimde bütün zihinsel evrenimi dayandırdığım zekâsının bambaşka bir bölümü, içindeki gözün önünde duruyor olmalıydı hâlâ. Nasıl ki en büyük yürek tecrübesine sahip olan rahipler, kendi işlemedikleri günahları en kolay affedebilen kişilerse, en büyük zekâ tecrübesine sahip

dâhi de, kendi eserlerinin temelini oluşturan fikirlere en zıt düşünceleri en kolay anlayabilen kişidir. Kendi kendime bütün bunları düşünmüş olmalıydım, ama aslında bunda pek hoşlanılacak bir taraf da yoktur; çünkü yüce zihinlerin teveccühünün doğal sonucu, vasat zihinlerin anlayışsızlığı ve düşmanlığıdır; halbuki büyük bir yazarın, icabında kitaplarında bulabileceğimiz sevecenliğinin bize verdiği mutluluk, zekâsı yüzünden seçmediğimiz, ama sevmekten de kendimizi alamadığımız bir kadının düşmanlığının verdiği acıdan çok daha küçüktür. Bütün bunları kendi kendime söylemeliydim, ama söylemiyordum; Bergotte'a aptal göründüğümden emindim; o sırada Gilberte kulağıma eğilip şu sözleri fısıldadı:

"Mutluluktan uçuyorum; sevgili arkadaşım Bergotte'un gönlünü fethettiniz. Anneme sizi müthiş zeki bulduğunu söylemiş."

"Nereye gidiyoruz?" diye sordum Gilberte'e.

"Nereye isterseniz; biliyorsunuz, benim için fark etmez."

Ne var ki, büyükbabasının ölüm yıldönümündeki olaydan sonra, kendi kendime, acaba Gilberte'in kişiliği benim sandığımdan farklı mı diye düşünmüştüm; ne yapılacağına ilişkin bu kayıtsızlığı, bu uysallığı, bu sükûneti, bu sürekli ve yumuşak itaati, aksine gururu yüzünden göstermek istemediği, ancak tesadüfen engellenirse ani bir direnişle ortaya koyduğu, son derece tutkulu arzuları mı gizlemekteydi yoksa?

Bergotte bizimle aynı semtte oturduğundan, birlikte döndük; arabada bana sağlığımdan söz etti: "Dostlarımız bir rahatsızlığınız olduğunu söylediler bana. Üzüldüm. Yine de çok fazla üzülmedim; çünkü görüyorum ki zihinsel zevkleriniz var; herhalde bu hazları tatmış olan herkes gibi, sizin için de asıl önemli olan, bunlar."

Heyhat! Bu söyledikleri, benim için ne kadar geçersizdi; ben, ne kadar yüce olursa olsun, her türlü düşünce karşısında duygusuzdum; sadece gezip tozduğum zaman, huzur içindeyken mutluydum; hayatta arzuladığım şeyin tamamen maddi olduğunu, zekâdan ne kadar kolayca vazgeçebileceğimi hissediyordum. Az çok derin ve kalıcı, farklı kaynaklardan gelen zevkleri ayırt edemediğim için, Bergotte'a cevap verdiğim sırada, Guermantes Düşesi'yle senli benli olacağım, Champs-Elysees'nin eski giriş vergisi bürosunda duyduğum, bana Combray'yi hatırlatan serinliği sık sık

hissedeceğim bir hayat istediğimi düşündüm. Oysa Bergotte'a itiraf etmeye cesaret edemediğim bu idealimdeki hayatta, zihinsel zevklerin hiç yeri yoktu.

"Hayır beyefendi, benim için zihinsel zevkler pek önemli değil, aradığım onlar değil, hatta bu zevkleri tadıp tatmadığımı bile bilmiyorum."

"Gerçekten öyle mi düşünüyorsunuz?" dedi. "Yo, bakın, her şeye rağmen, en çok bunu seviyor olmaksınız, ben öyle tahmin ediyorum, benim fikrim bu."

Tabii ki beni ikna edemiyordu; buna rağmen daha mutlu hissediyordum kendimi, eskisi kadar sıkışmış değildim. M. de Norpois'nın bana söyledikleri yüzünden, tahayyül, heyecan ve kendime güven anlarımın, tamamen öznel ve gerçeklikten yoksun olduğunu düşünmüştüm. Oysa, durumum hakkında bilgi sahibi gibi görünen Bergotte'a göre, önemsenmemesi gereken belirtiler, aksine, şüphelerim ve kendimden hoşnutsuzluğumdu. Özellikle M. de Norpois hakkında söyledikleri, kesin zannettiğim bir hükmün etkisini büyük ölçüde azaltıyordu.

"İyi bakılıyor mu size?" diye sordu Bergotte. "Sağlığınızla kim ilgileniyor?" Cottard'ın beni muayene ettiğini, herhalde tekrar onun geleceğini söyledim. "Ama size lazım olan o değil!" diye cevap verdi. "Kendisini hekim olarak tanımıyorum. Fakat Mme Swann'ın evinde gördüm. Aptalın teki. Aptal oluşunun iyi hekim olmasına engel teşkil etmediğini farzetsek bile –ki buna da inanmakta zorluk çekiyorum– sanatçılar için, zeki insanlar için iyi bir hekim olmasına engel teşkil eder. Sizin gibi insanların uygun hekimlere, hatta neredeyse özel perhizlere, özel ilaçlara ihtiyacı vardır. Cottard canınızı sıkacaktır; can sıkıntısı da uyguladığı tedavinin etkili olmasını engelleyecektir. Ayrıca size uygulanacak tedavi, herhangi bir kimseye uygulanacak tedaviyle aynı olamaz. Zeki insanların rahatsızlıklarının dörtte üçü, zekâlarından kaynaklanır. En azından bu rahatsızlığı bilen bir hekime ihtiyaçları vardır. Cottard sizi nasıl tedavi etsin? Sosları sindirmenin güçlüğünü, midenin rahatsızlığını tahmin edebilmiş, ama Shakespeare okunduğunu düşünememiş... Bu yüzden hesaplan sizin örneğinizde geçerli değil, denge bozulmuş, hep aynı fırıldak ortadaki. Midenizde bir şişkinlik olduğu teşhisini koyacaktır; sizi muayene etmesine de gerek yok, çünkü önceden gözünde hazır bulunuyor zaten. Siz de görebilirsiniz, çünkü gözlüğüne

yansıyor." Bu konuşma biçimi beni çok yoruyordu; sağduyunun aptallığıyla kendi kendime şöyle diyordum: "M. de Norpois'nın beyaz yeleğinin altında saçmalıklar gizli olmadığı gibi, Profesör Cottard'ın gözlüğünde de mide şişkinliği yansıması yok." Bergotte sözlerine devam etti: "Ben size Doktor du Boulbon'u tavsiye edeceğim, gayet zeki bir adamdır." - "Eserlerinizin en büyük hayranlarındandır," diye cevap verdim. Bergotte'un da bunu bildiğini gördüm ve kardeş zihinlerin kolaylıkla birbirini bulduğu, gerçek "bilinmedik dostlar"ın pek az olduğu sonucuna vardım. Bergotte'un Cottard hakkında söyledikleri, düşündüklerime tamamen zıt olmakla birlikte, beni sarsmıştı. Doktorumu can sıkıcı bulmak beni hiç mi hiç kaygılandırmıyordu; kendisinden beklediğim, yasalarını benim kavrayamadığım bir yöntem sayesinde, iç organlarımı dinleyerek, sağlığım konusunda tartışılmaz bir kehanette bulunmasıydı. Dış gerçekliklere ulaşmanın kendi içinde kayıtsız bir yolu olarak gördüğüm zekâmı, benim de tamamlayabileceğim bir zekânın yardımıyla anlamaya çalışması değildi benim istediğim. Zeki insanların, aptallarınkinden farklı bir bakıma ihtiyacı olmasını büyük bir şüpheyle karşılıyordum; aptalların bakımına tabi olmaya razıydım. "İyi bir hekime asıl ihtiyacı olan, dostumuz Swann," dedi Bergotte. Hasta mı diye sorduğumda da şöyle cevap verdi: "Eh, ne de olsa, bir yosmayla evlenmiş bir adam; kendi karısını kabul etmek istemeyen kadınlardan, onunla yatmış olan erkeklerden, her gün elli tane hakareti sineye çekiyor. Gözle görülür bir şey, ağzı yamuluyor bu yüzden. Bir gün dikkat edin, balon, eve geldiğinde içeride kim var diye kaşları nasıl havalanıyor." Bergotte'un, uzun zamandır misafir olarak kendisini ağırlayan dostlarından bir yabancıya böyle kötü niyetle söz etmesi, benim için, Swann'ların evinde daima neredeyse şefkatli denebilecek bir ses tonuyla konuşması kadar şaşırtıcıydı. Hiç şüphesiz, Bergotte'un Swann'a bol bol bahşettiği iltifatları, mesela büyükhalam gibi bir insanın, bizlerden herhangi biri için ağzına alması mümkün değildi. Büyükhalam, sevdiği insanlara bile tatsız şeyler söylemekten hoşlanırdı. Ne var ki, arkalarından, onların duymaması gereken bir tek laf da etmezdi. Dünyaya bizim Combray'deki çevremiz kadar az benzeyen bir şey olamazdı. Swann'ların çevresi yine de dünyaya, o değişken dalgalara doğru bir ilerleme sayılırdı. Açık deniz olmamakla birlikte, hiç değilse bir lagündü. "Bütün bunlar ikimizin arasında kalsın," dedi Bergotte, bizim evin kapısının önünde benden ayrılırken. Birkaç yıl sonra olsa, "Ben asla laf taşımam," diye cevap verirdim. Yüksek sosyeteye mensup insanların cümlesidir bu;

dedikoducuya, her defasında bu cümleyle yalandan teminat verilir. Hatta o gün bile Bergotte'a söyleyebileceğim bir cümleydi bu; çünkü insan her söylediğini kendi icat etmez, özellikle de sosyal bir rolü yerine getirdiği anlarda. Ne var ki henüz bu cümleyi bilmiyordum. Öte yandan, benzer bir durumda büyükhalamın söyleyeceği cümle şu olurdu: "Madem başkasına aktarılmasını istemiyorsunuz, niye söylüyorsunuz?" Bu, geçimsiz insanların, "huysuz"ların cevabıdır. Ben öyle değildim; sessizce boyun eğdim.

Benim gözümde saygıdeğer birer şahsiyet olan edebiyatçılar, yıllar boyunca çeşitli dolaplar çevirdikten sonra, Bergotte'la kapalı ve edebî olmaktan kurtulamayan, çalışma odasının dışına asla taşmayan bir ilişki kurabiliyorlardı ancak; oysa ben, birdenbire, hiç telaşa düşmeden, büyük yazarın dostları arasında yerimi alıvermiştim; herkesle birlikte kuyruğa girip kötü bir yer bulacağına, başkalarına kapalı bir koridordan geçip en iyi yere oturan biri gibiydim. Swann'ın bu koridoru bana açmış olmasının sebebi, herhalde, nasıl ki bir kral çocuklarının arkadaşlarını doğal olarak kraliyet locasına, kraliyet yatma davet ederse, Gilberte'in anne babasının da, kızlarının arkadaşlarını, sahip oldukları değerli şeylerin ve aralarında bulunan daha da değerli dostlukların ortasında kabul etmeleriydi. Ama ben o dönemde, belki de haklı olarak, Swann'ın bu yakınlıkları, dolaylı biçimde annemle babama hitaben gösterdiğini düşünüyordum. Bir zamanlar Combray'de, benim Bergotte'a olan düşkünlüğümü görünce, annemle babama beni evine yemeğe götürmeyi teklif ettiğini, onlarınsa benim "çıkmak" için çok küçük ve fazla sinirli olduğumu söyleyerek geri çevirdiğini duyar gibi olmuştum. Şüphesiz, annemle babam belirli insanların gözünde, özellikle bana en harikulade görünen insanların gözünde, benim gözümdekinden çok farklı bir şeyi temsil ediyorlardı; öyle ki, tıpkı bir zamanlar pembeli hanımın babama, babamın bunlara pek de layık olmadığını gösteren bir tavırla karşıladığı övgüler yağdırdığında olduğu gibi, annemle babamın bana ne paha biçilmez bir lütuf bağışlandığım anlamalarını, bu lütfü bana veya onlara, değerinin farkında değilmişçesine bağışlayan cömert ve kibar Swann'a, bir zamanlar kendisine çok benzetildiğini duyduğum, Luini'nin freskindeki kemerli burunlu, sarışın, sevimli müneccim kralı hatırlatan Swann'a minnettarlıklarını ifade etmelerini isterdim.

Ne yazık ki, Swann'ın bana bağışlamış olduğu, benim de eve girer girmez, daha pardösümü çıkarmadan annemle babama bildirdiğim, onların kalbinde de benim kalbimde uyandırdığı duygu ve heyecanı uyandırır ve Swann'lara büyük, kesin sonuç verecek bir "nezaket" göstermelerine sebep olur diye umduğum lütuf, annemle babam tarafından pek takdirle karşılanmadı. "Swann seni Bergotte'la mı tanıştırdı? Fevkalade bir tanışma, müthiş bir ilişki!" diye haykırdı babam alayla. "Bir bu eksikti!" Heyhat, M. de Norpois'dan hiç hoşlanmadığını da ekleyince, şöyle devam etti:

"Tabii! Riyakâr ve kötü niyetli bir adam olduğunun açık bir göstergesi bu. Zavallı oğlum, zaten pek mantıklı sayılmazdın; iyice sapıtmana sebep olacak bir çevreye düştüğüne çok üzülüyorum."

Annemle babam, Swann'lara gidip gelmemden zaten pek hoşlanmıyorlardı. Bergotte'la tanıştırılmam, onlara ilk hatanın, gösterdikleri zaafın, büyükbabamın "ihtiyatsızlık" diye adlandıracağı şeyin, zararlı ama doğal bir sonucu gibi geldi. M. de Norpois'yı takdir etmeyen bu sapkın adamın beni son derece zeki bulduğunu söylersem, öfkelerini iyice bileyeceğimi hissettim. Babam bir insanın, mesela arkadaşlarımdan birinin –o anda benini olduğum gibi– kötü bir yolda olduğunu düşündüğü zaman, bu kişi babamın beğenmediği birinin takdirini kazanmışsa, bu beğeniyi kendi olumsuz teşhisinin tasdiki olarak algılardı. Hastalığı daha da vahim görürdü. "Öyledir mutlaka, hepsi birbirine bağlıdır bunların!" diye haykırdığını duyar gibi oluyordum. Bu sözlerin, sakin hayatıma bir anda girivereceğini ilan ettiği değişikliklerin belirsizliği ve akıl almaz büyüklüğü, beni korkutuyordu. Ama Bergotte'un benim hakkımda söylediklerini anlatmadığım sürece hiçbir şey annemle babamın izlenimini değiştiremeyeceği için, bu izlenimin biraz daha kötü olması fazla bir önem taşımıyordu. Zaten annemle babam öyle büyük bir haksızlık ediyorlarmış, öyle büyük bir yanılgı içindelermiş gibi geliyordu ki bana, onlara daha doğru bir görüşü kabul ettirme umudunu, hatta neredeyse arzusunu bile taşımıyordum içimde. Bununla birlikte, tam kelimeler ağzımdan çıktığı anda, zeki insanları aptal bulan, namuslu kimselerin küçümsediği, övgülerini imrenilir bulacağım için beni kötülüğe teşvik edecek birinin hoşuna gitmiş olmamın, onları nasıl korkutacağını hissederek, bardağı taşıracak damlayı alçak sesle, biraz utanarak atabildim ortaya: "Swann'lara beni son derece zeki bulduğunu söylemiş." Zehirlenmiş bir köpeğin, yuttuğu zehirin panzehiri olduğunu bilmeden kendini otların üzerine

atıvermesi gibi, ben de hiç tahmin etmediğim halde, annemle babamın Bergotte'a ilişkin önyargısını alt edebilecek olan yegâne sözleri söylemiştim; öyle bir önyargıydı ki bu, ileri sürebileceğim en inandırıcı itirazlar, Bergotte'a yağdırabileceğim bütün övgüler, karşısında etkisiz kalırdı. O anda durum tamamen şekil değiştirdi.

"Ya... Demek seni zeki bulduğunu söylemiş?" dedi annem. "Yetenekli bir adam olduğu için memnun oldum buna."

"Ne? Öyle mi demiş?" dedi babam. "Edebî değerini kesinlikle inkâr etmiyorum, herkes önünde saygıyla eğiliyor zaten; yalnız üstat Norpois'nın üstü kapalı sözlerle değindiği, pek şerefli olmayan hayatı sürmesi hoş değil," diye ekledi. Biraz önce telaffuz ettiğim sihirli kelimelerin üstün kuvveti karşısında, Bergotte'un ahlâk bozukluğunun da, yargısının yanlışlığından daha uzun süre dayanamayacağının farkında değildi.

"Canım!" diye söze girdi annem. Doğru olduğuna dair hiçbir delil yok ki. İnsanlar neler söyler. Ayrıca M. de Norpois çok hoş bir insan, ama her zaman da pek iyi niyetli değil, özellikle kendisiyle aynı safta olmayan insanlara karşı."

"Doğru, benim de dikkatimi çekmişti," diye cevap verdi babam.

"Hem madem sevgili oğlumu beğenmiş, Bergotte kolaylıkla affedilebilir," diye devam etti annem; bir yandan da saçlarımı okşuyor, hülyalı gözlerle bana bakıyordu.

Aslında annem, arkadaşlarım geleceği zaman Gilberte'i de akşamüstü kahvaltısına davet edebileceğimi söylemek için Bergotte'un bu hükmünü beklememişti. Ama ben bu daveti yapmaya iki sebepten ötürü cesaret edemiyordum. Birincisi, Gilberte'in evinde çaydan başka bir şey ikram edilmemesiydi. Bizim evdeyse, aksine, annem çayın yanı sıra kakao da olması konusunda ısrarlıydı. Gilberte'in bunu bayağı bulmasından ve bu yüzden bizi müthiş aşağılamasından korkuyordum. İkinci sebep, asla ortadan kaldırmayı başaramadığım bir protokol sorunuydu. Ben Mme Swann'ın evine gittiğimde, "Anneniz nasıllar?" diye sorardı bana. Gilberte geldiğinde o da aynı şeyi yapacak mı diye birkaç kere annemin ağzını aramıştım; bu bana XIV. Louis'nin sarayındaki "Monsenyör" meselesinden daha önemli bir husus gibi geliyordu. Ama annem lafını bile işitmek istemiyordu.

"Hayır efendim, ben Mme Swann'ı tanımıyorum ki."

"Ama o da seni tanımıyor."

"Olabilir, ama her şeyi tıpatıp aynı şekilde yapmak zorunda değiliz. Ben de Gilberte'e Mme Swann'ın sana göstermediği başka inceliklerde bulunurum."

Ben yine de ikna olmayıp Gilberte'i çağırmamayı tercih ettim.

Annemle babamın yanından ayrılıp üstümü değiştirmeye gittiğimde, ceplerimi boşaltırken, birden Swann'ların uşağının beni salona almadan önce elime verdiği zarfı buldum. Artık yalnızdım. Zarfı açtım; içindeki kartın üzerinde, sofraya geçerken kolumu uzatıp eşlik etmem gereken hanımın adı yazılıydı.

Aşağı yukarı bu sıralarda, Bloch bütün dünya görüşümü allak bullak etti, bana yeni mutluluk kapıları açtı (bunlar aslında ileride mutsuzluk kapıları olacaktı); Meseglise tarafına yaptığım gezintiler zamanında sandığımın aksine, kadınların tek isteğinin, aşk yapmak olduğu konusunda bana teminat verdi. Bunun yanısıra, değerini çok daha sonra anladığım bir yardımda daha bulundu; beni ilk kez randevu evine götüren o oldu. Sahip olunabilecek çok sayıda güzel kadın bulunduğunu söylemişti. Ama; randevu evleri, benim bu kadınlara yakıştırdığım belirsiz yüzün yerine, belirli yüzler koymama imkân verdi. Yani mutluluğun güzelliğe sahip olmanın ulaşılmaz şeyler olmadıklarını, bunlardan temelli vazgeçmekle gereksiz bir şey yaptığımızı "müjdelediği" için, Bloch'a minnet borçluydum; bize bu dünyada uzun bir ömür, başka bir dünyaya geçtiğimizde de bu dünyadan tamamen ayrı olmama umudu veren falanca hekim veya falanca iyimser filozofa minnet borçlu olduğumuz gibi. Buna karşılık, birkaç yıl sonra sık sık gittiğim randevu evleri, bana mutluluk numuneleri sunarak, kadınların güzelliğine, kendimizin icat edemeyeceği, sadece eski güzelliklerin özeti olmayan, gerçekten ilahi, yani kendiliğimizden bulamayacağımız tek armağan olan, zekâmızın bütün mantıklı yaratılarının, karşısında iflas ettiği, olsa olsa gerçeklikten isteyebileceğimiz unsuru, yani "kişisel bir büyü" ekleme imkânını sağlayarak, daha yakın bir tarihte ortaya çıkmış, ama benzer bir işlevi olan diğer bazı velinimetlerin yanında yer almayı hak ettiler benim gözümde: resimli sanat tarihi kitapları, senfoni konserleri ve "Sanat Kentleri"ne ilişkin incelemeler –bunlardan önce, Mantegna'nın, Wagner'in, Siena'nın cazibesini, başka ressamlardan, başka müzisyenlerden, başka

kentlerden yola çıkarak, soğuk soğuk hayal ederdik. Ne var ki, Bloch'un beni götürdüğü, kendisinin aslında uzun zamandır gitmediği ev, fazlasıyla düşük seviyede, çalışanlarsa fazlasıyla vasat ve epeyce sabit olduğundan, orada eski meraklarımı gidermem veya yenilerini edinmem mümkün değildi. Bu evin patronu olan kadın, sorulan kadınların hiçbirini tanımaz, hep istenmeyecek kadınlar teklif ederdi. Özellikle bir tanesini methederdi bana; vaatlerle dolu bir tebessümle (zor bulunur, çok makbul bir şeymiş gibi), "Bir Yahudi! Hoşunuza gitmez mi?" derdi. (Herhalde bu sebeple Rachel diyordu ona.) Bulaşıcı olduğunu umduğu, neredeyse bir haz hırıltısıyla noktalanan, aptalca, sahte bir coşkunlukla eklerdi: "Düşünsenize delikanlı, bir Yahudi, bence çıldırtıcı bir şey olmalı! Ah!" O beni görmeden gördüğüm bu Rachel, esmerdi; güzel değildi, ama akıllı görünüyordu ve kendisine tanıştırılan, onunla konuşmaya başlayan kavalyelere, dilini dudaklarında gezdirmeyi de ihmal etmeyerek, haddini bilmez bir edayla gülümsüyordu. İnce, zayıf yüzünü çevreleyen siyah kıvırcık saçları, çini mürekkebiyle yapılmış bir çizimdeki taramalar gibi düzensizdi. Her defasında üstün zekâsını ve eğitimini methederek onu bana özel bir ısrarla teklif eden patrona söz veriyordum: Bir gün özel olarak, benim "Rachel ne zaman ki Tanrı'nın" adını taktığım Rachel'le tanışmak üzere gelecektim mutlaka. Ama ilk gece Rachel'in giderken patrona şöyle dediğini duymuştum:

"Öyleyse anlaştık, yarın boşum; biri çıkarsa bana haber vermeyi unutmayın."

Bu sözleri, onu bir şahıs olarak görmemi engellemişti; çünkü kendisini derhal genel bir kadınlar sınıfına, ortak bir alışkanlıkla, geceleri oraya gelip bir iki Louis altını kazanılabilir mi diye bakan kadınlar sınıfına sokmuştum. O sadece cümlenin biçimini değiştirip "bana ihtiyacınız olursa" veya "birine ihtiyacınız olursa" diyordu.

Halevy'nin operasını bilmeyen patron, niçin "Rachel ne zaman ki Tanrı'nın" demeyi âdet edindiğimden habersizdi. Ama bir espriyi anlamamak katiyen gülünçlüğünü azaltmadığı için, her defasında içten kahkahalarla gülerek bana şöyle diyordu:

"Söyleyin bakalım, bu gece de mi birleştiremeyeceğim sizi 'Rachel ne zaman ki Tanrı'nın' ile? Öyle diyordunuz, değil mi? 'Rachel ne zaman ki

Tanrı'nın!' Ah, müthiş bir buluş! Sizi nişanlayacağım. Görürsünüz, pişman olmayacaksınız!"

Bir keresinde, neredeyse karar verir gibi oldum, ama Rachel "çok yoğundu", bir başka defasında da, "kuaför"ün ellerindeydi –bu, kadınlara, saçlarını çözüp yağ döktükten sonra taramaktan başka bir şey yapmayan, yaşlı bir beydi. Sonunda, fazlasıyla mütevazı, sözümona işçi, ama hep işsiz bazı gedikli kadınlar gelip bana bitki çayı ikram ettikleri, kısmen ya da tamamen çıplak oluşlarının –konuşulan konuların ciddiyetine rağmen– çok hoş bir sadelik kattığı, uzun sohbetler yaptıkları halde, beklemekten sıkıldım. Zaten o eve gitmekten de vazgeçtim sonunda; çünkü evi işleten ve mobilyaya ihtiyacı olan kadına beslediğim iyi duyguları göstermek için, Leonie Hala'mdan miras kalan birkaç mobilyayı –en önemlisi büyük bir kanepeyi– kendisine verdim. Eşyaları hiç görmüyordum; çünkü evimizde yer olmadığı için annemle babam onları eve alamamışlardı, bir depoda yığılı duruyorlardı. Ama onları o evde, bu kadınların kullanımında gördüğüm anda, halamın Combray'deki odasında soluduğumuz erdemlerin hepsi, bütün savunmasızlıklarıyla kendilerim maruz bıraktığım zalim temasın altında işkence çeker halde, karşıma çıktılar. Bir ölüye tecavüz edilmesine izin versem, bundan fazla acı çekmezdim. Bir daha oka dinin evine gitmedim; çünkü mobilyalar sanki yaşıyormuş, bana yalvarıyormuş gibi görünüyorlardı gözüme; bir İran masalındaki, görünürde cansız, ama içlerine işkence çeken ve kurtarılmak için yalvaran ruhların hapsolduğu eşyalar gibi. Ayrıca, hafızamız genellikle hatıralarımızı bize tarih sırasına göre değil, bölümlerin sıralanışının ters çevrildiği bir akis gibi sunduğundan, çok daha sonra hatırladım ki, yıllar önce, aşkın hazlarını ilk defa bu kanepenin üzerinde, beni yerin dibine geçiren, Léonie Hala'nın ayakta olduğu bir saatten yararlanmak gibi oldukça tehlikeli bir tavsiyede bulunan küçük bir kuzinimle tatmıştım.

Eşyaların epeyce bir bölümünü, özellikle Léonie Hala'nın harikulade, eski bir gümüş sofra takımını da, annemle babamın itirazlarına rağmen, daha fazla param olsun, Mme Swann'a daha çok çiçek gönderebileyim diye sattım; Mme Swann, dev orkide sepetlerini aldığında, "Saygıdeğer babanızın yerinde olsam, size bir akıl hocası tutardım," derdi. Bir gün özellikle o gümüş sofra takımına acıyacağımı, bazı zevkleri, belki de değerini tamamen kaybedecek olan, Gilberte'in anne babasına kibarlıklar yapmaktan daha üstün tutacağımı nereden bilebilirdim? Büyükelçiliklere

girmemeye de, aynı şekilde, Gilberte uğruna, ondan ayrılmamak için karar vermiştim. Kesin kararlar daima, süreklilik arzedemeyen ruh halleri yüzünden verilir. Kaynağı Gilberte'te bulunan, annesiyle babasını, evini ışıldatan, beni geri kalan her şeye kayıtsız kılan bu garip cevherin açığa çıkabileceğini, başka bir varlığa taşınabileceğini hayal bile etmiyordum. Cevher gerçekten aynı cevherdi, ama buna rağmen üzerimdeki etkileri bambaşka olacaktı. Çünkü bir hastalık değişmese de ilerler; yıllar sonra, kalbin direnci azaldığında, tadına doyum olmayan bir zehiri aynı şekilde kaldırmak mümkün değildir.

Bu arada annemle babam, Bergotte'un bende bulduğu zekânın, dikkate değer bir çalışmayla ortaya çıkmasını istiyorlardı. Swann'ları tanımadığım dönemde, Gilberte'i serbestçe görememenin yarattığı huzursuzluğun, çalışmamı engellediğini sanıyordum. Ama evlerinin kapısı bana açıldığında, daha çalışma masama oturur oturmaz kalkıp onlara koşuyordum. Onlardan ayrılıp kendi evime döndüğümde ise, sadece görünürde tek başıma kalmış oluyordum; düşüncem, saatler boyunca farkına varmadan kendimi kaptırdığım kelime selinin akıntısına karşı ilerleyemiyordu. Tek başımayken de, Swann'ların hoşuna gidebilecek sözler uydurmaya devam ediyor, oyunu daha ilginç hale getirmek için, o sırada karşımda bulunmayan oyun arkadaşlarımın yerine de ben geçiyor, kendi kendime, parlak esprilerimin tam yerine oturacağı şekilde seçilmiş sorular soruyordum. Böylesi bir talim, sessiz olmakla birlikte, bir tefekkür değil, karşılıklı konuşma, yalnızlığım ise, sözlerimin kendi şahsım değil, hayalî muhataplar tarafından yönetildiği, doğru olduğunu düşündüğüm düşünceler yerine zahmetsizce, dışarıdan içeriye dönmeden aklıma geliveren düşünceler geliştirmekten, tamamen edilgen, hazımsızlık yüzünden ağırlaşmış bir insanın kıpırtısız oturmaktan aldığı zevke benzeyen bir haz duyduğum, zihinsel bir salon hayatıydı.

Kesin olarak çalışmaya koyulmak konusunda bu kadar kararlı olmasaydım, belki hemen başlamak için bir çaba gösterirdim. Ama kararım çok kesin olduğu ve yirmi dört saatten kısa bir sürede, henüz içinde bulunmadığımdan her şeyin gayet güzel yerleştiği ertesi günün boş çerçevesi içinde, erdemli kararlarım kolayca gerçekleşeceği için, başlamak için keyfimin yerinde olmadığı bir akşamı seçmemek daha doğruydu; fakat maalesef bunu izleyen günler de, bu başlangıç için daha uygun görünmeyecekti. Yine de mantıklıydım. Yıllarca beklemiş olan birisinin üç günlük bir gecikmeye katlanamaması, çocukluk olurdu. İki gün sonra birkaç

sayfa yazmış olacağımdan emin olduğum için artık annemle babama kararımla ilgili tek kelime söylemiyordum; birkaç saat sabredip büyükannemi, eline başlamış bir çalışma vererek avutmayı, ikna etmeyi tercih ediyordum. Ne yazık ki, ertesi gün, heyecanla beklediğim o uçsuz bucaksız, benim dışımdaki gün değildi. Gün sona erdiğinde, tembelliğim ve birtakım dış engellere karşı yorucu mücadelem, yirmi dört saat daha sürmüş oluyordu sadece. Birkaç günün sonunda planlarım hâlâ gerçekleşmeyince, derhal gerçekleşeceğine dair artık o kadar umudum, dolayısıyla her şeyi bu planın gerçekleşmesine bağımlı kılacak cesaretim de kalmamıştı; artık ertesi sabah işe başlanmış olduğunu görme yolunda kesin bir hayalim olmadığından, erken yatmak zorunda değildim; yine geceleri uyanık geçirmeye başladım. Tekrar bir hamle yapabilmem için birkaç gün dinlenmem gerekiyordu. Büyükannem bir tek kere, yumuşak bir ses tonuyla, hayal kırıklığına uğramış gibi, "E, çalışmanın artık lafı bile edilmiyor mu?" diye sitem etme cesaretini gösterdiğinde, ona gücendim; geri dönüşü olmayan bir karar verdiğimi anlayamamıştı, adaletsizliği beni sinirlendirdiği, işe de bu sinirin etkisiyle başlamak istemediğim için, kararımın gerçekleşmesini bir müddet, belki uzun bir müddet daha ertelemiş oluyordu; bu konuda hiçbir şüphem yoktu. Büyükannem, şüpheciliğinin fark etmeden bir hevesi kırdığını hissetti. Özür diledi, bana sarılıp, "Afedersin, bundan böyle tek laf etmeyeceğim," dedi. Cesaretim kırılmasın diye de, kendimi iyi hissettiğimde, çalışmanın da kendiliğinden geleceğini söyledi.

Zaten, diye düşünüyordum kendi kendime, hayatımı Swann'ların evinde geçirmekle, Bergotte'un yaptığını yapmış olmuyor muyum? Annemle babam, tembel olduğum halde, büyük bir yazarla aynı salonda bulunduğuma göre, yeteneğime neredeyse en uygun hayatı sürdüğümü düşünüyorlardı.Oysa insanın bu yeteneği kendi içinden, kendi başına yaratmak yerine başkalarından alması imkânsızdır; sağlık kurallarının hepsini çiğneyip en kötü aşırılıkları yaptığı halde, sırf bir hekimle sık sık yemeğe çıkarak sağlıklı olamayacağı gibi. Beni de, annemle babamı da kıskacına almış olan yanılgıya tamamen aldanan kişi ise, Mme Swann'dı. Kendisine gelemeyeceğimi, evde kalıp çalışmam gerektiğini söylediğimde, numara yaptığımı, sözlerimin biraz saçma, biraz kasıntılı olduğunu düşünürmüş gibi bir tavırla cevap veriyordu:

"Ama Bergotte pekala gelebiliyor. Yoksa onun yazdıklarını beğenmiyor musunuz? Yakında daha da güzel yazacak; çünkü gazete yazıları daha keskin, daha yoğun; kitaplarında sözü biraz uzatıyor. Bundan böyle Le Figaro'da *leader article*'ı[20] yazmasını sağladım. Tamamen *the right man in the right place*[21] olacak."

Sonra ekliyordu:

"Haydi gelin, ne yapmanız gerektiğini herkesten çok o söyleyebilir size."

Gönüllü bir askeri albayıyla birlikte davet edermişçesine, mesleğim açısından yararını düşünerek, sanki şaheserler "ilişkiler sayesinde" yaratılırmış gibi beni davet ediyor, ertesi gün evindeki akşam yemeğine Bergotte'la birlikte mutlaka katılmamı tembihliyordu.

Böylece, Gilberte'i istediğim gibi, huzur içinde olmasa da hayranlıkla görebildiğim bu tatlı hayata, Swann'lardan da, bizimkilerden de, yani farklı zamanlarda engelleyecekmiş gibi görünen iki taraftan da, artık hiçbir itiraz gelmiyordu. Zaten aşkta hiçbir zaman huzur olamaz; çünkü elde edilen şey daima daha fazlasını istemek için bir hareket noktasıdır. Gilberte'in evine gidemediğim sürece, gözlerimi o erişilmez mutluluktan ayıramazken, orada beni bekleyen yeni huzursuzluk sebeplerini tahayyül bile edemezdim. Gilberte'in annesiyle babasının direnci kırıldıktan, problem nihayet çözüldükten sonra, her defasında farklı değişkenlerle yeni bir problem çıkıyordu ortaya. Bu bağlamda gerçekten de her gün yeni bir dostluk başlıyordu. Her akşam eve döndüğümde, Gilberte'e söyleyeceğim çok önemli şeyler olduğunu fark ediyordum; dostluğumuz bunlara bağlıydı ve bunlar hep farklı şeylerdi. Ama nihayet mutluydum ve artık mutluluğumu tehdit eden bir şey yoktu. Ne yazık ki bu tehdit, hiçbir tehlike sezmediğim bir yerden, Gilberte'le kendimden gelecekti. Oysa mutluluk sandığım şeyin, beni rahatlatacağına, aksine kıvrandırması gerekirdi. Mutluluk aşkta anormal bir durumdur; görünürde çok basit, her an ortaya çıkabilecek bir aksaklığa, bu aksaklığın kendi başına içermediği bir ağırlık yükleyiverir. O büyük mutluluğun sebebi, kalpte değişken, durmadan tutmaya çalıştığımız, yer değiştirmediğinde neredeyse fark edilmez olan bir şeyin varlığıdır. Aslında, aşkta, sevincin etkisiz hale getirdiği, gizli bir güce indirgediği, ertelediği, ama –istediğimizi elde etmesek, uzun süredir zaten olacağı gibi– her an çekilmez olabilecek, daimi bir ıstırap mevcuttur.

Gilberte'in, ziyaretlerimi seyrekleştirmek istediğini birçok kez hissettim. Evet, kendisini görmeyi çok istediğim zaman, kızları üzerinde fevkalade bir etkim olduğuna giderek daha fazla inanan annesiyle babasına kendimi davet ettirmem yeterliydi. Onlar sayesinde aşkımın her türlü tehlikeden uzak olduğunu düşünüyordum; onlar benden yana olduktan sonra, rahat edebilirdim, nasılsa Gilberte'in üzerinde mutlak bir hâkimiyetleri vardı. Ne yazık ki, kızı istemediği halde babası bir şekilde beni çağırdığında, Gilberte'in engelleyemediği birtakım sabırsız hareketlerinden yola çıkarak, acaba, mutluluğumun koruyucusu sandığım şey, aksine sürmemesi için gizli bir sebep mi diye düşündüm kendi kendime.

Gilberte'i görmeye son gidişimde yağmur yağıyordu; Gilberte pek az tanıdığından beni yanında götüremeyeceği birilerinin evine, dans dersine davetliydi. Hava rutubetli olduğu için her zamankinden fazla kafein almıştım. Belki hava kötü olduğu için, belki de bu eğlencenin düzenlendiği eve ilişkin bir önyargısı olduğundan, Mme Swann tam kızı çıkacakken, son derece sert bir şekilde "Gilberte!" diye seslendi ve benim onu görmeye geldiğimi, benimle kalması gerektiğini belirtmek üzere beni işaret etti. Bu "Gilberte", bana karşı iyi niyetle telaffuz edilmiş, daha doğrusu haykırılmıştı, ama Gilberte'in, üstünü çıkarırken omuzlarını silkmesinden anladım ki, arkadaşımı yavaş yavaş benden ayıran ve belki o ana kadar durdurulması hâlâ mümkün olan süreci, annesi istemeyerek hızlandırmıştı. "İnsan her gün dansa gitmek zorunda değildir," dedi Odette kızma, kuşkusuz bir zamanlar Swann'dan öğrenmiş olduğu bir ağırbaşlılıkla. Sonra tekrar Odette oldu ve kızıyla İngilizce konuşmaya koyuldu. O anda, sanki bir duvar, Gilberte'in hayatının bir bölümünü benden saklamış, fesat bir cin, arkadaşımı benden uzaklaştırmış gibi oldu. Bildiğimiz bir dilde, seslerin donukluğunun yerini, fikirlerin şeffaflığı almıştır. Oysa bilmediğimiz bir dil, sevdiğimiz kişinin, içinde bizi aldatabileceği, kapalı bir saraydır; biz dışarıda, aczimizle umutsuzca kasılmış halde, hiçbir şeyi göremez, engelleyemeyiz. Bir ay önce olsa gülümseyip geçeceğim, arada duyduğum bazı Fransızca özel isimlerin ayrıca endişelerimi artırdığı ve yönlendirdiği, iki adım ötemde, kıpırtısız iki insan arasında geçen bu İngilizce konuşma, bir kaçırma olayı kadar zalimdi, öylesine terk edilmiş, bir başıma bırakılmıştım. Sonunda Mme Swann bizi yalnız bıraktı. O gün, belki eğlenceye katılmasını istemeden engelleyen bana olan hıncından, belki ben de öfkelendiğini tahmin edip her zamankine göre tedbir olarak daha soğuk olduğumdan, Gilberte'in neşeden iz taşımayan, çıplak, allak bullak olmuş

yüzü, bütün öğleden sonra boyunca, benim yüzümden katılamadığı pas-de-quatre[22] dansına hüzünlü bir özlemle dolup taşar, başta ben olmak üzere, kendisinde boston dansına karşı duygusal bir eğilim yaratan güçlü sebepleri anlamayan bütün yaratıklara meydan okur gibiydi. Arasıra benimle, o günkü hava, yağmurun şiddetlenmesi, saatin ilerlemesiyle ilgili, sessizlikler ve tek heceli cevaplarla dolu bir sohbeti sürdürmekle yetindi; bu sırada ben, dostluğa ve mutluluğa hasredebileceğimiz anları, çaresizce bir öfke içinde mahvetmekte inat ediyordum. Bütün sözlerimizi noktalayan çelişkili anlamsızlık, konuşmalara aşırı bir sertlik katıyordu; aslında bunda bir teselli buluyordum; çünkü Gilberte'in, sözlerimin sıradanlığına, ses tonumun kayıtsızlığına kanmasını engelliyordu. "Geçen gün saat biraz geri kalıyordu galiba," deyişim nafileydi; Gilberte tabii ki bunu, "Ne kadar katı yüreklisiniz!" diye tercüme ediyordu. O yağmurlu gün boyunca, hiçbir aydınlığa yer bırakmayan bu sözleri uzatmakta ne kadar inat etsem de, soğukluğumun aslında, takınmaya çalıştığım donukluk kadar sert bir şey olmadığını, günlerin kısaldığını üç kere tekrarladıktan sonra dördüncü bir kere söylemeye cesaret etsem, gözyaşlarına boğulmamak için kendimi zor tutacağımı, Gilberte'in de muhtemelen hissettiğini biliyordum. Gilberte böyle olduğu zaman, bir tebessüm gözlerini doldurup yüzünü aydınlatmadığı zaman, hüzünlü gözlerinde, somurtkan hatlarında ne kadar üzücü bir tekdüzelik okunduğunu anlatmak mümkün değildir. O anlarda neredeyse çirkin denebilecek yüzü, iyice çekilmiş denizin, sabit ve sınırlı bir ufka kıstırılmış, hiç değişmeyen yansımalarla insanı bıktırdığı o sıkıcı sahillere benzerdi. Sonunda, saatlerdir beklediğim mutlu değişimin Gilberte tarafından gerçekleştirilmediğini görünce, ona kabalık ettiğini söyledim. "Asıl kabalık eden sizsiniz," diye cevap verdi. "Ben mi!" Kendi kendime ne yaptığımı sordum, bir cevap bulamayınca, kendisine sordum. "Tabii, siz kendinizi kibar buluyorsunuz!" dedi uzun uzun gülerek. O zaman, düşüncesinin erişilmesi daha imkânsız olan katmanına, gülüşüyle tanımlanan düzlemine ulaşamamanın, beni niçin üzdüğünü hissettim. Bu gülüşün anlamı şuydu sanki: "Yo hayır, bütün bu söylediklerinizi yutmuyorum; bana çılgınca âşık olduğunuzu biliyorum, ama bana vız geliyor; çünkü umurumda değilsiniz." Yine de kendi kendime, gülüşün aslında o kadar belirgin bir dil olmadığını, doğru anladığımdan emin olamayacağımı söylüyordum. Ayrıca, Gilberte'in sözleri sevecendi. "Ama hangi konuda kabalık ettim?" diye sordum. "Söyleyin, her istediğinizi yapacağım." - "Hayır, bir faydası olmaz, açıklayamam." Bir an, onu

sevmediğimi zanneder diye korktum; bu benim için bir başka üzüntü kaynağı oldu; daha hafif değildi, ama farklı bir diyalektik gerektiriyordu. "Beni ne kadar üzdüğünüzü bilseniz, söylerdiniz." Ne var ki, aşkımdan şüphe duymuş olsa, sevineceği bu üzüntüm, aksine onu sinirlendirdi. O zaman, hatamı anladım ve sözlerini artık hesaba katmamaya karar vererek, söylediklerine inanmadan, "Sizi gerçekten seviyordum, bir gün gelecek, bunu anlayacaksınız," demesine izin verdim. (O gün, suçluların, masumiyetlerinin anlaşılacağını iddia ettikleri ve esrarengiz sebepler yüzünden, asla sorguya çekildikleri gün olmayan gündü.) Onu bir daha hiç görmemeye aniden karar verecek cesareti bulabildim, ama kendisine bildirmedim, çünkü nasılsa inanmazdı.

Sevdiğimiz bir insanın bize verdiği keder, o insanla ilgili olmayan kaygıların, meşguliyetlerin, sevinçlerin ortasında yer alsa da, dikkatimizi bunlardan ancak zaman zaman ayırıp kederimize yöneltsek bile, acı olabilir. Ama bu keder –bu durumda olduğu gibi– o insanı görme mutluluğuyla dolup taştığımız bir anda doğmuşsa, o ana kadar güneşli, durgun ve sakin olan ruhumuzda meydana gelen ani çöküntü, içimizde öyle zorlu bir fırtına yaratır ki, sonuna kadar karşısında mücadele edebileceğimizden emin olamayız| Kalbimde esen fırtına o kadar şiddetliydi ki, eve allak bullak, yaralanmış halde dönerken, ancak geri döner, herhangi bir bahaneyle tekrar Gilberte'in yanma gidersem yeniden nefes almaya başlayabileceğimi hissediyordum. Ama o zaman da, "Yine o! Belli ki her şeyi yapabilirim; her defasında geri dönecek, hem de yanımdan ne kadar mutsuz ayrılmışsa o kadar uysal dönecek," diye düşünecekti. Ne var ki düşüncem, karşı konulmaz biçimde beni tekrar Gilberte'e doğru yönlendiriyordu; bu değişik yönelişler, içimdeki pusulanın fır dönüşleri, eve vardığımda da devam etti ve Gilberte'e yazdığım çelişkili mektup müsveddelerinde ifade buldu.

Genellikle hayatta birçok defa karşı karşıya kaldığımız, kişiliğimiz, mizacımız –aşklarımızı ve neredeyse sevdiğimiz kadınları, hatalarına varıncaya kadar yaratan mizacımız– değişmediği halde her defasında, yani her yaşta aynı şekilde karşılamadığımız o zor dönemlerden birinden geçecektim. Böyle zamanlarda, hayatımız bölünür ve adeta bir terazinin iki kefesine paylaştırılır. Bir kefede, kendisini anlayamadığımız halde sevdiğimiz, vazgeçilmez olduğunu sanıp bize sırt çevirmesin diye biraz kenara çekilmenin uygun olacağını düşündüğümüz kişide hoşnutsuzluk uyandırmama, ona fazla mütevazı görünmeme isteği vardır; diğer tarafta

(sınırlanmış olmayan, kısmi olmayan) bir acı vardır; bu acı ise, aksine, ancak söz konusu kadının hoşuna gitmekten, onsuz yapabileceğimize kendisini inandırmaktan vazgeçip ona dönersek dindirilebilir. Gururun bulunduğu kefeden, yaşla birlikte yıpranmasına izin verme zaafım gösterdiğimiz azıcık bir miktar iradeyi alıp, kederin bulunduğu kefeye sonradan edindiğimiz ve ilerlemesine izin verdiğimiz fiziksel bir acıyı eklediğimizde görürüz ki, yirmi yaşında galip gelen cesurca karara karşılık, elli yaşında, fazla ağırlaşmış olan, karşı ağırlığı yetersiz kalan diğer kefe, belimizi büker. Üstelik, durumlar tekrarlanmakla birlikte, değişirler de; gençliğin birçok başka görevle meşgul ve kendi kendine daha bağımlı olduğu için bilmediği alışkanlığı da katarak, aşkı daha karmaşık hale getirmek gibi uğursuz bir iltiması kendimize geçmemiz de, hayatımızın ortasında veya sonunda, ihtimal dahilindedir.

Gilberte'e yeni yazdığım bir mektupta, öfkemi bütün şiddetiyle göstermiş, bununla birlikte, tesadüfen yazılmış süsü vererek, arkadaşımın barışmak için tutunabileceği birkaç kelimelik bir can simidi atmayı da ihmal etmemiştim. Bir saniye sonra, rüzgâr dönmüştü; bu kez kederli birtakım ifadelerin hazzı uğruna, tatlı sözler yazıyordum kendisine; mesela kullanan için son derece hisli, okuyacak olan içinse, gayet sıkıcı "bir daha asla"lar ki, ya yalan olduğunu düşünüp "beni istiyorsanız hemen bu gece" diye tercüme edecekti, ya da inanacak ve hayatta, tutkun olmadığımız kişiler söz konusu olduğunda, bizim için hiç fark etmeyen kesin ayrılıklardan birinin habercisi olarak algılayacaktı. Ne var ki, sevdiğimiz sürece, ileride dönüşeceğimiz, "artık sevmeyen" kişiye layık davranışlar göstermemiz mümkün olmadığına göre, bize karşı kayıtsız olduğunu bilsek bile, güzel bir rüyayla bizi uyutsun, büyük bir kederimizi avutsun diye hayallerimizde sürekli bizi severmişçesine konuşturduğumuz bir kadının ruh halini, tam olarak nasıl tahmin edebiliriz? Sevdiğimiz bir kadının düşünceleri, hareketleri karşısındaki şaşkınlığımız, tabiat olayları karşısında (bilim oluşturulup bilinmeze bir parça ışık tutmadan önce) ilk fizikçilerin, hatta daha da kötüsü, zihninde nedensellik ilkesi olmayan, bir olayla bir diğeri arasında bağ kuramayan, dünyayı bir rüya gibi belirsiz gören bir insanın şaşkınlığına benzer. Tabii ki bu tutarsızlıklardan sıyrılmaya, sebepler bulmaya çalışıyordum. Hatta "nesnel" olmaya, bunun için de, Gilberte'in benim gözümdeki önemiyle, yalnız benim onun gözündeki değil, onun da benden başkalarının gözündeki önemi arasındaki orantısızlığı gözden kaçırmamaya çalışıyordum; bu orantısızlığı hesaba katmayacak

olsam, arkadaşımın küçük bir kibarlığını tutkulu bir itiraf, kendi takınacağım gülünç ve alçaltıcı bir tutumu da, göze girmemi sağlayacak sade ve zarif bir hareket zannedebilirdim. Öte yandan, tam tersine bir aşırılığa düşmekten de korkuyordum; bu durumda da, Gilberte'in bir randevuya gecikmesini, keyifsizken yaptığı bir hareketi, çaresi olmayan bir düşmanlık olarak yorumlayabilirdim. İkisi de aynı derecede saptırıcı olan bu iki bakış açısı arasında, bana doğru görüntüyü sağlayacak olan açıyı bulmaya çalışıyordum; bunun için yapmam gereken hesaplar, ıstırabımdan biraz olsun uzaklaşmamı sağlıyordu. Sonunda, belki hesapların sonucuna boyun eğerek, belki de hesaplara kendi isteğimi söyleterek, ertesi gün Swann'lara gitmeye karar verdim; mutluydum, ama mutluluğum, çıkmak istemedikleri bir yolculuk yüzünden uzun süre kıvrandıktan sonra, gara kadar gidip oradan eve dönerek bavullarını açan insanların mutluluğuna benziyordu. Kararsızlık çektiğimiz sırada, sırf mümkün olan bir kararın düşüncesi bile (karar vermemeye niyetlenip bu düşünceyi atıllaştırmamışsak), gerçekleştirilen hareketten doğacak duyguları bütün hatlarıyla, en küçük ayrıntısına kadar, canlı bir tohum gibi geliştirdiği için, Gilberte'le artık görüşmemeyi tasarlamakla, son derece saçma bir şekilde, bu tasarıyı uygulamış kadar kendime eziyet etmiş olduğumu düşündüm; madem sonunda onu tekrar görecektim, bunca kararsızlıktan, sancılı boyun eğişten tasarruf edebilirdim.

Ama arkadaşlık ilişkisini yeniden canlandırma girişimi, Swann'ların evine gitme süresiyle sınırlandı; sebebi, beni çok seven uşağın Gilberte'in çıktığını söylemesi değil (bunun doğru olduğunu aynı akşam, kendisiyle karşılaşmış olan kişilerden öğrendim), söyleyiş şekliydi: "Beyefendi, küçük hanım çıktı; Beyefendi yalan söylemediğimden emin olabilir. Eğer Beyefendi bilgi almak isterse, oda hizmetçisini çağırtabilirim. Beyefendi'nin hiç şüphesi olmasın ki, kendisini memnun etmek için her şeyi yaparım; küçük hanım evde olsaydı, Beyefendi'yi derhal onun yanma götürürdüm." Bir önem taşıyabilecek tek türden sözler, yani irade dışı olan bu sözler, önceden hazırlanmış bir konuşmanın gizleyeceği, kuşku götürmez gerçeği, hiç değilse genel hatlarıyla tanımladıklarından, Gilberte'in çevresinde, onun için can sıkıcı biri olduğum izleniminin hâkim olduğunu kanıtlıyordu. Bu sözler uşağın ağzından çıktığı anda, bende bir nefret uyandırdı; bu nefretin nesnesi olarak da, Gilberte yerine uşağı seçmeyi tercih ettim. Arkadaşıma duyabileceğim bütün öfkeli duyguları, uşak üzerinde topladı; bu sözler sayesinde o duygulardan kurtulan aşkım, tek başına ayakta kaldı, ama bu

sözler aynı zamanda, Gilberte'i bir müddet görmeye çalışmamam gerektiğini de göstermişti. Özür dilemek için mutlaka bir mektup yazacaktı bana. Buna rağmen, onsuz yaşayabileceğimi gösterebilmek için, hemen dönmeyecektim kendisine. Zaten mektubunu aldıktan sonra Gilberte'le görüşmek, bir süreliğine, daha kolay vazgeçebileceğim bir şey olacaktı; çünkü istediğim an ona kavuşabileceğimden emin olacaktım. Bu kasıtlı uzaklaşmaya daha az üzülerek katlanabilmem için gerekli olan, kalbimin, acaba temelli mi bozuştuk, Gilberte nişanlandı mı, uzaklara mı gitti, kaçırıldı mı gibi korkunç şüphelerden kurtulmasıydı; Bunu izleyen günler, Gilberte'siz geçirmek zorunda kaldığım o eski yılbaşı haftasının günlerine benziyordu. Ne var ki, o hafta bittiğinde arkadaşımın Champs-Elysees'ye döneceğinden, onu tekrar eskisi gibi göreceğimden emindim; üstelik yılbaşı tatili süresince Champs-Elysees'ye gitmenin anlamı olmayacağı da, aynı derecede kesindi. Öyle ki, artık mazide kalmış o kederli hafta boyunca, üzüntüme sükûnetle tahammül etmiştim; çünkü bu üzüntünün içinde ne korku vardı, ne de umut. Şimdiyse aksine, acımı dayanılmaz kılan, neredeyse korku kadar, umuttu.

O akşam Gilberte'ten bir mektup almayınca, ihmalkârlığına, meşguliyetlerine vermiştim; sabah postasında mektubunu bulacağımdan şüphem yoktu. Mektubu her gün çarpıntılar içinde bekliyordum; sadece Gilberte'ten başka kişilerden mektup bulduğumda veya hiç mektup bulmadığımda da, bekleyişi, bir çöküntü hali izliyordu; hiç mektup olmaması daha kötü değildi, çünkü başka birinin dostluğunun kanıtları, Gilberte'in ilgisizliğinin kanıtlarını benim için daha zalim kılıyordu. Ardından tekrar, öğleden sonra postasını beklemeye koyuluyordum. Posta saatlerinin haricinde bile, mektubunu belki elden gönderir diye evden çıkmaya cesaret edemiyordum. Sonunda, artık ne postacının, ne de Swann'ların bir uşağının kapıyı çalabileceği saat geliyor, teskin olma umudunu ertesi sabaha ertelemek gerekiyordu; böylece, ıstırabımın sürmeyeceğini düşündüğümden, adeta onu durmadan tazelemek zorunda kalıyordum. Keder belki aynı kederdi, ama eskisi gibi başlangıçtaki bir duyguyu tekdüze bir biçimde uzatmak yerine, gün içinde birçok kere tekrar başlıyor, o kadar sık yenilenen bir duyguyla açılış yapıyordu ki, sonunda –tamamen fiziksel, anlık olan– bu duygu sabitleşiyordu; öyle ki, bekleyişin yarattığı huzursuzluk daha yatışmaya vakit bulamadan, yeni bir bekleme sebebi ortaya çıktığı için, bir saat boyunca bile çok zor tahammül edilebilecek yürek daralmasından, günde bir dakika bile kurtulduğum

olmuyordu. Yani çektiğim ıstırap, o eski yılbaşına göre çok daha zalimdi; çünkü bu sefer, bu ıstırabın düpedüz, olduğu gibi kabullenilmesi yerine, her an biteceğini görme umudu vardı içimde.

Yine de sonunda bu kabullenme noktasına vardım; o zaman, kesin olması gerektiğini anladım ve Gilberte'ten temelli vazgeçtim; hem kendi aşkım uğruna, hem de her şeyden önemlisi, beni bir küçümsemeyle hatırlamasını istemediğim için. Hatta, tavrımı bir aşk küskünlüğü zannetmesin diye, daha sonraları, bana randevu verdiğinde genellikle kabul ediyor, son anda gelemeyeceğimi bildiren bir not yazıyor, ama çok üzüldüğümü de ısrarla belirtiyordum; tıpkı görmek istemediğim birine yapacağım gibi. Gilberte'i ilgisiz olduğuma inandırmakta, genellikle kayıtsız olduğumuz kişilere sakladığımız bu esef ifadelerinin, sadece sevdiğimiz karşısında takındığımız ilgisiz tavırdan çok daha etkili olacağını düşünüyordum. Sözlerden daha etkili olan davranışların sürekli tekrarlanmasıyla, onu görmekten hoşlanmadığımı kanıtladığım zaman, belki o beni görmekten hoşlanmaya başlardı. Heyhat! Nafileydi; onunla hiç görüşmeyerek onda beni görme arzusu uyandırmaya çalışmak, onu temelli kaybetmek demekti; çünkü her şey bir yana, bu arzu uyanmaya başladığında, devam etmesini istiyorsam, hemen boyun eğmemem gerekecekti; zaten bu arada en acımasız saatler geçip gitmiş olacaktı; asıl o anda vazgeçilmezdi benim için; yakında, benimle görüşmekle dindireceği ıstırap o kadar azalmış olacaktı ki, o andaki gibi, artık bu ıstırabı noktalamak için bir teslim olma, barışıp tekrar görüşme güdüsü olmaktan çıkacaktı; bu konuda kendisini uyarabilmeyi isterdim. Daha sonra, Gilberte'in bana olan sevgisi yeterince güçlenip ben ona olan sevgimi rahatça itiraf edebileceğim zaman geldiğinde ise, benim sevgim bu kadar uzun süren bir yokluğa direnememiş ve artık bitmiş olacaktı; Gilberte'e karşı kayıtsız olacaktım. Bunu biliyor fakat ona söyleyemiyordum; onunla uzunca bir süre görüşmediğim takdirde sevgimin tükeneceğini ileri sürersem, sırf hemen beni yanma çağırsın diye öyle söylediğimi zannedecekti. Bu arada, kendimi bu ayrılığa mahkûm etmemi kolaylaştıran bir şey vardı; o da (aksini söylesem de, onu görmeme bir engelin, sağlık durumumun değil, kendi iRademin mani olduğunu iyice anlasın diye), Gilberte'in evde olmayacağını, bir arkadaşıyla çıkacağını, akşam yemeğine dönmeyeceğini önceden bildiğim zamanlarda, mutlaka gidip Mme Swann'ı ziyaret etmemdi (Mme Swann benim için yine kızım büyük zorluklarla gördüğüm, Gilberte'in Chamyps-Elysees'ye gelmediği günler, Akasyalar Yolu'nda gezmeye gittiğim zamanlardaki Mme Swann

olmuştu). Böylece Gilberte'le ilgili bir şeyler dinleyebiliyor, onun da daha sonra benimle ilgili bir şeyler duyacağından ve onunla ilgilenmediğimi anlayacağından emin oluyordum. Istırap çeken herkes gibi ben de, bu acıklı durumumun daha da beter olabileceğini düşünüyordum. Çünkü Gilberte'in oturduğu eve rahatça girip çıkabildiğim için, her ne kadar bu imkânı kullanmamaya kararlı olsam da, eğer acılarım aşırı şiddetlenirse, bu ıstıraba bir son verebileceğimi sürekli hatırlatıyordum kendi kendime. Sadece günü gününe mutsuzdum. Hatta bu bile abartılı sayılır. Saatte kaç kere (ama artık küslüğümüzün ilk haftalarında, Swann'ların evine tekrar gitmeye başlamadan önce beni kıskacına alan o sıkıntılı bekleyiş olmadan) Gilberte'in bir gün mutlaka bana göndereceği, belki kendi eliyle getireceği mektubu, kendi kendime ezberden okuyordum! Bu hayalî mutluluğun sürekli gözümün önünde olması, gerçek mutluluğun yok olmasına tahammül etmemi kolaylaştırıyordu. Tıpkı "kayıp"lar konusunda olduğu gibi, bizi sevmeyen kadınlar konusunda da, artık umulacak bir şey olmadığını bilmek, beklemeye devam etmeyi engellemez. Pusuda, kulağımız kirişte yaşarız; tehlikeli bir keşif yolculuğu için denize açılmış ve öldüğüne uzun zaman önce kanaat getirilmiş evlatların anneleri, her an oğullarının bir mucizeyle kurtulmuş olarak, sağlıklı bir halde kapıdan gireceğini hayal ederler. Bu bekleyiş, hatıranın gücüne ve organların dayanıklılığına bağlı olarak, ya yılları atlatıp sonunda oğullarının geri gelmeyeceğine tahammül etmelerini, yavaş yavaş unutup yaşamaya devam etmelerini sağlar, ya da ölmelerine sebep olur. Öte yandan, kederimin aşkıma faydası olduğu düşüncesiyle biraz teselli buluyordum. Gilberte'i görmeden Mme Swann'a yaptığım her ziyaret, benim için zulümdü, ama Gilberte'in benim hakkımdaki düşüncesini de bir o kadar düzelttiğini hissediyordum.

Zaten Mme Swann'a her gidişimde önce kızının evde bulunmayacağından emin olmaya gayret gösteriyorsam, sebebi belki onunla küs kalma kararım kadar, vazgeçme isteğimle birleşen ve Gilberte'in aşırı zalim yanını benden gizleyen barışma umuduydu (insan ruhunda pek az istek, devamlı surette mutlaktır; ruhun, farklı hatıraların beklenmedik akınıyla güçlenen yasalarından biri, kesikliktir)! Bu umudun niçin boş bir hayal olduğunu pekala biliyordum. Birazdan belki bir yabancı bütün servetini bana bırakır diye düşünüp kuru ekmeğine daha az gözyaşı katan bir fakir gibiydim. Hepimiz, gerçeği dayanılır kılmak için, kimi küçük çılgınlıkları içimizde sürdürmek zorundayızdır. Benim durumumda,

Gilberte'le karşılaşmadığım sürece –ayrılık daha başarıyla gerçekleştiği gibi– umudum da tertemiz kalıyordu. Annesinin evinde Gilberte'le karşılaşsak, belki öyle tamiri mümkün olmayan sözler sarfederdik ki birbirimize, küslüğümüz kesinlik kazanabilir, umudum tamamen kırılabilir ve öte yandan yeni bir kaygı ortaya çıkıp aşkımı uyandırabilir, tevekkülü zorlaştırabilirdi.

Daha çok uzun zaman evvel, kızıyla dargınlığımızdan çok önceleri, Mme Swann şöyle demişti bana: "Gilberte'i ziyaret etmeniz çok hoş, ama arasıra beni de görmeye gelmenizi isterim; Choufleury'me[23] gelmeyin ama, çok kalabalık olur, sıkılırsınız; diğer günler beni biraz geç saatte bulabilirsiniz." Dolayısıyla, onu görmeye gitmekle, eskiden dile getirmiş olduğu bir isteğini uzun zaman sonra yerine getirir gibiydim. Çok geç saatte, hava karardıktan sonra, neredeyse bizimkiler sofraya otururken, Gilberte'i görmeyeceğimi, ama sadece onu düşüneceğimi bildiğim bir ziyaret yapmaya gidiyordum Mme Swann'a. O zamanlar şimdikinden daha karanlık olan, merkezdeki caddelerde bile elektriğin bulunmadığı, evlerdeyse pek az bulunduğu Paris'in, uzak sayılan bu semtinde, zemin kattaki veya (Mme Swann'ın genellikle misafirlerini kabul ettiği salon gibi) çok alçak bir asma kattaki salonun lambaları, sokağı aydınlatmaya yeter, sokaktan geçenlerin, başlarını çevirip bakmalarına, kapının önündeki birkaç güzel koşumlu kupa arabasının varlığını, bu lambaların ışığına ve onun hem görünür, hem örtülü kaynağına yormalarına sebep olurdu. Yoldan geçen, bu kupa arabalarından birinin harekete geçtiğini gördüğü zaman, bu esrarengiz kaynakta bir değişiklik olduğunu düşünür, bir heyecan duyardı; hâlbuki hareketin sebebi, hayvanları üşür diye korkan arabacının, ara sıra onları bir aşağı bir yukarı yürütmesiydi sadece; atların kauçuk tekerleklerin sessiz fonunda belirginleşen adımları, bu gidiş gelişleri daha da etkileyici kılardı.

O yıllarda, sokaktan geçenlerin, sokak hangi sokak olursa olsun, daire kaldırımdan çok fazla yüksekte değilse, genellikle gözüne ilişen "kış bahçesi"ne, artık ancak P.J. Stahl'ın hediyelik kitaplarındaki gravürlerde rastlanabilir; günümüzün XVI. Louis salonlarındaki tek tük süs çiçeklerinin (uzun boyunlu, bir çiçek daha sığdırılamayacak kristal bir vazoda tek bir gül veya Japon süseni) aksine, o zamanlar evlerdeki bitki bolluğuna ve düzenlenişlerinde hiçbir stilizasyon bulunmamasına bakılacak olursa, öyle görünüyor ki, bu kış bahçeleri, ev hanımlarında, soğuk, ölü bir dekorasyon kaygısına değil, canlı, zevkli bir botanik tutkusuna cevap veriyordu. O

zamanların konaklarında, yılbaşı sabahı –çocuklar hava aydınlanıncaya kadar sabredemediğinden– yanan lambanın altına yerleştirilmiş minik, taşınır seraları daha geniş çapta hatırlatırdı; bu seralar, diğer yılbaşı hediyelerinin arasında, en güzel hediye olarak durur, yetiştirilebilecek bitkiler, kışın çıplaklığını teselli ederdi. Kış bahçeleri, bu seralardan da çok, onların yanı başında duran bir başka yılbaşı hediyesinin, güzel bir kitabın içindeki sera resmine benzerlerdi; bu hediye çocuklara değil de eserin kahramanı Mile Lili'ye verildiği halde, onları öyle büyülerdi ki, o zamanın çocukları, şimdi, yaşlanmaya yüz tutmuşken, o güzel yıllarda, kışın en güzel mevsim olduğunu geçirirler akıllarından. Nihayet, bu kış bahçesinin en dibinde, sokaktan bakınca ışıklı pencereyi, bu çizilmiş veya gerçek çocuk seralarının camlarına benzeten çeşitli türlerden ağaçların ardında, sokaktan geçenin parmak ucunda yükselirse genellikle göreceği şey, oturmakta olan bir kadının karşısında ayakta durmuş, yakasında bir gardenya veya bir karanfille, redingotlu bir erkekti; salonun –o sıralar yeni ithal edilmiş olan– semaverden belki bugün hâlâ çıkan, ama alışıldığı için kimsenin artık fark etmediği buharlarla kehribar rengine bürünmüş havasında erkek de, kadın da, bir topazın içindeki işlemeler gibi buğulu görünürdü. Mme Swann bu "çay"a çok önem verirdi; bir erkeğe, "Beni her gün biraz geç saatte evde bulabilirsiniz, çaya beklerim," derken, hem orijinal, hem de büyüleyici olduğunu düşünürdü; hafif bir İngiliz aksanıyla telaffuz ettiği bu sözlere zarif ve tatlı bir tebessüm eşlik eder, muhatabı ise, sözlerini saygı uyandıran, dikkat gerektiren, önemli, özel bir şeymiş gibi, ciddiyetle selamlayarak, tek kelimesini kaçırmadan dinlerdi. Yukarıda belirtilen sebepler haricinde, Mme Swann'ın salonunda çiçeklerin sadece bir süs olmamasının bir sebebi de, döneme değil, kısmen, Odette'in bir zamanlar sürmüş olduğu hayata bağlıydı. Eski Odette gibi meşhur bir yosma, büyük ölçüde âşıkları için, yani evinde yaşar; bu da onu kendisi için yaşamaya sevk edebilir. Namuslu bir kadında görülen ve tabii ki onun için de bir önem taşıyabilecek olan şeyler, ne olursa olsun, yosma için en büyük önem taşıyan şeylerdir. Yosmanın gününün doruk noktası, insanlar için giyindiği değil, bir erkek için soyunduğu andır. Yosmanın, sabahlıkla da, gecelikle de, gece elbisesi giymişkenki kadar şık olması gerekir. Diğer kadınlar mücevherlerini gösterirler; yosma, incileriyle iç içe yaşar. Bu tür bir hayat, gizli, yani neredeyse menfaatten uzak bir lüksü zorunlu kılar ve sonunda zevk haline getirir. Mme Swann bunu çiçeklere de yansıtırdı. Koltuğunun yanında daima, olduğu gibi Parma menekşeleriyle veya

yaprakları suya saçılmış papatyalarla dolu, dev bir kristal kâse olurdu; bu çiçekler, içeriye giren kişinin gözünde, sevilen, yarıda kesilmiş bir faaliyetin göstergesi, Mme Swann'ın kendi başına, kendi zevki için içtiği bir fincan çay gibiydi; hatta daha mahrem, daha esrarengiz bir faaliyeti akla getirirlerdi; öyle ki, o saçılmış çiçekleri görünce, insanın içinden, sanki Odette'in önünde açık duran, biraz önce okuduğu, dolayısıyla belki de o anda düşündüğü şeyi ifşa edebilecek bir kitabın başlığına bakmış gibi, özür dilemek geçerdi. Üstelik çiçekler kitaptan farklı olarak, canlıydılar; insan çekinir, Mme Swann'ı ziyaret etmek üzere içeri girerken onu yalnız bulamayacağı, onunla birlikte içeri girerken salonu boş bulamayacağı hissine kapılırdı; çünkü Odette'in misafirleri için hazırlanmamış, adeta Odette tarafından orada unutulmuş bu çiçekler, salonda, esrarlı ve ev sahibesinin hayatının bilinmeyen saatlerine ait bir yer tutardı; sanki bu çiçeklerle Odette arasında, insanın bölmekten korktuğu özel sohbetler olmuş, olmaya da devam edecekmiş gibiydi; gözlerinizi Parma menekşelerinin solmuş, sulanmış, dağılmış moruna diker, bu sohbetlerin sırrını boş yere çözmeye çalışırdınız. Ekim sonundan itibaren, Odette o dönemde hâlâ five *o'clock tea*[24] diye adlandırılan çay için, eve belli bir saatte dönmeye çalışıyordu; Mme Verdurin bir salon oluşturabildiyse, kendisini daima aynı saatte evinde bulmak mümkün olduğu için bunu başarabildi, dendiğini duymuştu (tekrarlamaktan da hoşlanırdı). Odette de bir salon sahibi olmayı hayal ediyordu; aynı türden, ama daha serbest, kendi deyişiyle senza *rigore*[25] bir salon. Kendisini bir tür Lespinasse gibi görüyor, kendi küçük topluluklarının Deffand'ından, en hoş erkekleri, özellikle Swann'ı çalmak suretiyle rakip bir salon kurduğunu düşünüyordu; kendisini değilse de, geçmişi bilmeyen yeni gelenleri inandırmayı başardığı söylenen yorumuna göre, Odette topluluktan ayrıldığında Swann onu izlemişti. Ama çok sevdiğimiz bazı rolleri herkesin karşısında o kadar çok oynar, kendi kendimize de o kadar tekrarlarız ki, kanıt olarak, neredeyse tamamen unutulmuş bir gerçekten çok bu hayalî rollere daha büyük bir kolaylıkla başvururuz. Mme Swann'ı, dışarıya hiç çıkmamış olduğu günlerde, ilk kar kadar beyaz, krepdöşin bir sabahlık içinde, bazen de, pembe veya beyaz bir çiçek dalma benzeyen, günümüzde, çok haksız şekilde, kışa hiç uygun bulunmayacak, uzun, ipek muslin, plili bir elbise içinde bulurdunuz. Bu ince kumaşlar ve bu tatlı renkler, kadına –o zamanların perdeli kapılarla örtülü, dönemin yüksek sosyete romancılarının bulduğu en zarif tabirle "yumuşacık kapitone" salonlarının müthiş

sıcağında– kışa rağmen, yanı başında, açık kiraz pembesi çıplaklıklarıyla, tıpkı bahardaki gibi durabilen güllerin, soğuğa dayanıksız, narin havasını verirdi. Seslerin halılar tarafından yutulması, derinlere gömülmesi sebebiyle, şimdikinin aksine içeri girdiğinizi duymayan evin hanımı, neredeyse siz önüne gelinceye kadar okumasına devam ederdi; bu da, o sırada bile modası geçmiş olan bu elbiseleri şimdi hatırladığımızda bulduğumuz o hayalperest havayı, ansızın yakalanmış bir sırrın büyüsünü andıran cazibeyi artırırdı; o dönemde belki bir tek Mme Swann'ın henüz vazgeçmediği bu elbiseler, onları giyen kişinin bir roman kahramanı olması gerektiğim düşündürür bizlere; çünkü çoğumuz onları sadece Henry Greville'in romanlarında görmüşüzdür. Odette'in salonunda artık, kış başında, Swann'ın bir zamanlar onun evinde katiyen göremeyeceği, kocaman, rengârenk kasımpatları oluyordu. Ertesi gün "Arkadaşın beni ziyarete geldi," diyeceği Gilberte'in annesi olarak, gözümde tekrar eski esrarengiz şiirselliğine bürünen Mme Swann'a yaptığım bu hüzünlü ziyaretler sırasında, o kasımpatlarına duyduğum hayranlığın sebebi, herhalde, koltukların XV. Louis ipeği gibi uçuk pembe, krepdöşin sabahlık gibi kar beyazı veya semaver gibi metalik kırmızı olan bu çiçeklerin, salonun kendi dekoru kadar zengin ve ince, ama canlı ve ancak birkaç gün sürecek bir renklilikte, ek bir dekor oluşturmasıydı. Ama beni asıl duygulandıran, bu kasımpatlarının geçiciliği değil, batan güneşin, kasım akşamının sisinde bütün ihtişamıyla beliren aynı pembe ve bakır tonlarına oranla, kalıcılığıydı; Mme Swann'ın evine girmeden önce gördüğüm bu renkler, gökyüzünde silindikten sonra, alev alev tutuşmuş çiçeklerde yaşamaya devam ederdi. Büyük bir renkçi tarafından, bir insanın evini süslemek üzere atmosferin ve güneşin değişkenliğinden koparılıp alınmış alevlere benzeyen bu kasımpatları, derin hüznüme rağmen, çay saati boyunca, kasım ayının, mahrem ve esrarlı ihtişamlarını yanı başımda ışıldattıkları, kısa ömürlü zevklerini, açgözlülükle tatmaya davet ederlerdi beni. Heyhat, bu ihtişama dinlediğim konuşmalarla ulaşmam imkânsızdı; aralarında pek bir benzerlik yoktu. Mme Swann, Mme Cottard'ın karşısında bile, saat geç de olsa, sevecen, tatlı bir tavır takınır, "Yok canım, henüz geç değil, saate bakmayın; saatin bir yere gittiği yok; ne işiniz var bu kadar acele?" diyerek, kartvizit cüzdanını elinden bırakmayan profesörün karısına, bir küçük turta daha ikram ederdi.

Mme Bontemps, Mme Swann'a, "İnsan bu evden bir türlü gidemiyor," derken, kendi duygularının ifade edildiğini duymanın şaşkınlığıyla Mme

Cottard haykırırdı: "Ben de azıcık aklımla içimden daima aynı şeyi geçiririm!" Mme Swann kendilerini tanıştırdığında, Jockey Kulübü'nden beyefendilerin, böyle bir şeref karşısında ezilmiş gibi takdirle, şaşırarak selamladıkları bu sevimsiz küçük burjuva, Odette'in seçkin arkadaşlarının karşısında çekingen davranır, kendi ifadesiyle "müdafaa"ya geçerdi; çünkü en basit konularda bile asil bir dil kullanırdı. Mme Swann, Mme Cottard'a, "Sizden hiç beklemezdim, üç çarşambadır beni atlatıyorsunuz," derdi. "Haklısınız Odette, sizi asırlardır görmüyorum. Gördüğünüz gibi suçumu kabul ediyorum, ama şunu da söylemem gerekir ki," derdi Mme Cottard, utangaç, dalgın bir tavırla (hekim karısı olmakla birlikte, romatizmadan veya böbrek sancısından, ancak dolambaçlı imalarla söz etmeye cesaret edebilirdi), "benim de ufak tefek sıkıntılarım oldu. Herkesin olduğu gibi. Ayrıca bir de erkek personel konusunda bir kriz yaşadım. Otoriteye aşırı düşkün değilimdir ama, ibret olsun diye sofracıbaşımı kovmak zorunda kaldım; zaten sanıyorum daha yüksek kazançlı bir iş arıyordu kendisine. Ne var ki onun gidişi, neredeyse bütün ekibin istifasına yol açıyordu. Oda hizmetçim de kalmak istemiyordu; Homeros'a yaraşır sahneler yaşandı. Her şeye rağmen dümeni elden bırakmadım; bana gerçek bir ders oldu diyebilirim. Sizi bu hizmetkâr konularıyla sıkıyorum ama, personelde değişiklik yapmak zorunda kalmanın ne belalı bir şey olduğunu siz de benim kadar bilirsiniz. Güzel kızınızı göremeyecek miyiz?" diye sorardı. "Hayır, güzel kızım bir arkadaşına akşam yemeğine gitti," diye cevap verirdi Mme Swann. Sonra bana dönüp devam ederdi: "Zannediyorum yarın kendisini görmeye gelin diye size yazmıştı. Ya sizin baby'ler nasıl?" diye sorardı profesörün karışma. Ben rahat bir nefes alırdım.

Mme Swann'ın, Gilberte'i istediğim zaman görebileceğimi kanıtlayan bu sözleri, orada bulmayı umduğum, o dönemde Mme Swann'a yaptığım ziyaretleri benim için çok gerekli kılan huzuru verirdi nihayet. "Hayır, bu akşam kendisine cevap yazacağım. Zaten Gilberte'le benim, artık görüşmemiz mümkün değil," derdim, ayrılığımızı esrarengiz bir sebebe atfedercesine; bu da bir aşk yanılgısına daha çok kapılmamı sağlar, benim Gilberte'ten, onun da benden sevecenlikle söz edişimizle de beslenirdi. "Biliyorsunuz, size olan sevgisi sonsuzdur," derdi Mme Swann bana. "Gerçekten gelmek istemez misiniz yarın?" Birdenbire, bir sevinç yükselirdi içimde; "Aslında neden olmasın, madem ki bizzat annesi teklif ediyor?" derdim kendi kendime. Ama hemen ardından üzüntü kaplardı yine içimi. Gilberte'in, beni görünce, son zamanlardaki kayıtsızlığımın numara

olduğunu düşünmesinden korkar, ayrılığı uzatmayı tercih ederdim. Bir kenarda bu konuşmalar yapıldığı sırada, Mme Bontemps, devlet adamlarının karılarının sıkıcılığından şikâyet ederdi; çünkü herkesi can sıkıcı ve gülünç bulurmuş, kocasının mevkiine üzülürmüş gibi davranırdı:

"Demek siz arka arkaya elli doktor karısını misafir edebiliyorsunuz," derdi, kendisinin tersine, herkese karşı iyi niyetle ve bütün sorumluluklara karşı saygıyla dolu olan Mme Cottard'a. "Ah, siz gerçek bir azizesiniz! Benim bakanlık çevresinde mecburiyetlerim var tabii. Gelin görün ki, elimde değil, o memur hanımlarına takılmadan edemiyorum. Yeğenim Albertine de tıpkı benim gibi. Daha bu yaşında bir cüretli, görseniz... Geçen hafta, günümde, maliye bakanlığı müsteşarının karısı, yemek pişirmekten anlamadığını söylüyordu. Yeğenim en tatlı tebessümüyle, 'Ama hanımefendi, bilmeniz gerekirdi, babanız aşçı yamağıydı,' dedi."

"Ah, bu hikâyeye bayılıyorum, müthiş bence!" derdi Mme Swann. "Ama hiç değilse doktorun muayene günleri için, sizin kendi çiçeklerinizle, kitaplarınızla, sevdiğiniz şeylerle bir küçük yuvanız olması lazım," diye öğüt verirdi Mme Cottard'a.

"Aynen böyle, pat diye suratına söyledi, pat diye. Bana da önceden hiç belli etmemişti, küçük şeytan, tilki gibi kurnaz bir kız. Siz ne talihliymişsiniz ki, kendinizi tutabiliyorsunuz; düşüncelerini gizlemeyi becerebilen insanlara çok gıpta ediyorum."

"Benim gizlememe gerek olmuyor hanımefendi; ben pek zor beğenen bir insan değilimdir," diye tatlılıkla cevap verirdi Mme Cottard. "Bir kere, benim sizin gibi hakkım yok beğenmemeye," diye eklerken, sesi biraz yükselirdi; hayranlık uyandıran, kocasının mesleğinde yükselmesine yardımcı olan o nazik iltifatlarından, ustaca övgülerinden birini ne zaman konuşmaya sokacak olsa, vurgulamak için biraz yüksek sesle söylerdi. "Ayrıca, profesöre faydalı olabilecek her şeyi ben seve seve yapıyorum."

"Ama hanımefendi, yapabilmek var bir de. Herhalde sinirli değilsiniz siz. Ben savunma bakanının karısının mimiklerini gördüğüm anda, onu taklit etmeye koyuluyorum. İnsanın böyle bir mizacı olması korkunç bir şey."

"Ah, evet," derdi Mme Cöttard, "tiki varmış, ben de duydum, kocamın da çok yüksek mevkide bir tanıdığı var, eh tabii, beyler de kendi aralarında konuşurken..."

"Bir örnek daha vereyim hanımefendi; protokol başkanı kamburdur mesela; hiç şaşmaz, evime geldiğinin beşinci dakikasında, gider kamburuna dokunurum. Kocam benim yüzümden kendisini görevden alacaklarını söylüyor. Ne yapalım, bakanlığın canı cehenneme! Evet, bakanlığın canı cehenneme! Bunu mektup kâğıtlarımın üstüne yazdırmak isterdim doğrusu. Eminim söylediklerim sizi dehşete düşürüyordur; çünkü siz iyi kalplisiniz; oysa ben itiraf edeyim ki, küçük fesatlıklara bayılırım. Onlar da olmasa bu hayat pek tekdüze olurdu."

Sürekli olarak bakanlıktan, Olympos'tan söz eder gibi söz ederdi. Mme Swann, konuyu değiştirmek için Mme Cottard'a dönerdi:

"Bugün çok güzelsiniz. Redfern'in eseri mi?"

"Hayır, biliyorsunuz ben Raudnitz'in hayranıyımdır. Zaten dikmedi, düzeltti."

"Ama çok şık olmuş doğrusu!"

"Ne kadar tahmin edersiniz? ...Hayır, ilk rakamı değiştirin."

"İnanılır şey değil, bedava. Bana üç misli demişlerdi."

"İşte tarih de böyle yazılıyor," sonucunu çıkarırdı doktorun karısı. Sonra Mme Swann'ın hediyesi olan bir fuları gösterirdi:

"Bakınız Odette. Tanıdınız mı?"

Bir perdenin aralığından, şakacıktan, rahatsız etmekten korkarmış gibi, saygılı, törensel bir edayla bir baş uzanırdı; Swann'dı bu. "Odette, Agrigento Prensi çalışma odamda, gelip size saygılarını sunabilir mi diye soruyor. Ne cevap vereyim?" - "Çok memnun olurum, tabii," derdi Odette, hoşnut bir tavırla, ama sükûnetini koruyarak; öteden beri, yosmalık döneminde bile hep şık erkekleri misafir etmiş olduğundan, Odette için sakin olmak çok kolaydı bu durumda; Swann izin verildiğini bildirmek üzere gider, sonra, bu arada Mme Verdurin içeri girmemişse, prensle birlikte karısının yanma dönerdi.

Swann Odette'le evlenirken, artık küçük kabileyle görüşmemesini rica etmişti kendisinden (bunu istemesi için epeyce sebep vardı; olmasa bile aynı şeyi yapardı; çünkü nankörlük yasasının istisnası yoktur ve bütün arabulucuların veya çıkar gözetmeyişlerinin basiretsizliğini ortaya çıkarır). Odette'e, Mme Verdurin'le yılda iki kere görüşme izni vermişti sadece;

yıllar boyunca Odette'e ve hatta Swann'a evin sevgili çocukları muamelesi yapmış olan Patroniçe'ye karşı yapılan hakarete gücenen kimi müritlere, bu da büyük bir aşırılık gibi geliyordu. Çünkü küçük toplulukta, bazı geceleri atlatıp gizlice Odette'in bir davetine katılan, görüldükleri takdirde de, Bergotte'u görme merakını bahane olarak hazır bulunduran hainler bulunmakla birlikte (gerçi Patroniçe Bergotte'un Swann'lara gidip gelmediğini, yeteneksiz olduğunu ileri sürerdi ama yine de Bergotte'u, kendi çok sevdiği deyişiyle cezbetmeye çalışırdı), "aşırılar" da vardı. İnsanları, birisini kızdırmak için benimsemelerinden hoşlanacağımız aşırı tutumdan genellikle caydıran belirli görgü kurallarından habersiz olan bu aşırılar, Mme Verdurin'in, Odette'le ilişkisini tümden kesmesini boş yere arzulamışlar, Odette'i gülerek, "Parçalanmadan sonra Patroniçe'ye çok ender gidiyoruz. Kocam bekârken daha kolaydı gene, ama bir evlilikte her zaman o kadar kolay olmuyor... Doğrusunu isterseniz Monsieur Swann, Mme Verdurin'den pek hazzetmiyor, sürekli gidip gelsem hoşuna gitmeyecek. Ben de sadık bir eş olarak..." deme zevkinden mahrum edememişlerdi. Swann akşam davetlerinde karısıyla birlikte Verdurin'lere gidiyor, fakat Mme Verdurin Odette'i ziyarete geldiğinde orada bulunmamaya çalışıyordu. Bu yüzden, eğer Patroniçe salondaysa, Agrigento Prensi içeri tek başına girerdi. Odette de zaten bir tek prensi tanıtır, Mme Verdurin'in bilinmeyen birtakım isimleri duymamasını, tanımadığı birçok çehre görüp kendisini önemli soyluların arasında zannetmesini tercih ederdi; bu hesabı o kadar başarılı olurdu ki, akşamına Mme Verdurin kocasına tiksintiyle, "Ne hoş bir çevre! Gericilerin kaymak tabakası olduğu gibi oradaydı!" derdi.

Odette de Mme Verdurin konusunda tam ters bir yanılgı içindeydi. Patroniçe'nin salonu, ileride göreceğimiz şekline bürünmeye henüz başlamamıştı bile. Mme Verdurin, yeni kazanılmış tek tük parlak unsurların bir güruh içinde boğulacağı kalabalık davetlerden kaçınılan, cezbedilebilmiş on tane doğru kişinin yaratıcı gücünün, yetmiş kere on kişiyi daha çekmesini beklemenin tercih edildiği kuluçka döneminde bile değildi daha. Odette'in fazla gecikmeden yapacağı gibi, Mme Verdurin de aslında "yüksek sosyetemi hedefliyordu, ama saldırı alanları henüz o kadar sınırlıydı, Odette'in aynı hedefe ulaşmak için fethetme ihtimali olan alanlardan o kadar uzaktı ki, Odette, Patroniçe'nin kafasında geliştirdiği stratejik planlardan tamamen habersizdi. Bu yüzden de, Odette'e Mme Verdurin'den bir snop olarak söz edildiğinde, tamamen iyi niyetle gülmeye başlar ve "Tam tersine. Bir kere Mme Verdurin kimseyi tanımaz, gerekli

şartlara sahip değil. Ayrıca hakkını da vermek gerekir, o bu durumdan memnun. Onun sevdiği, kendi çarşamba toplantıları, hoşsohbet insanlardır," derdi. Gizliden gizliye (böyle bir okulda yetişmiş biri olarak öğrenmiş olduğunu ummakla birlikte) Mme Verdurin'in bazı becerilerine gıpta ederdi; bunlar, Patroniçe'nin büyük önem verdiği, ama aslında olmayanı incelikle işlemekten, boşluğu yontmaktan ibaret olan, açıkçası, Hiçlik Sanatları'ydı: bir ev hanımı için, "bir araya getirme", "gruplandırma", "değerlendirme", "silikleşme" ve "bağlaç" işlevi görme sanatı.

Ne olursa olsun, Mme Swann'ın hanım arkadaşları, genellikle sadece kendi salonunda düşünülen bir kadını Odette'in evinde görmekten etkilenirlerdi; gözlerinde, bölünmez bir davetli kadrosuyla çevrelenmiş halde canlandırdıkları Patroniçe'yi, Odette'in beyaz kürklerle kaplı salonunda, bir o kadar yumuşak, dalgıçkuşu tüyünden kürküne sarınmış halde, salonun ortasında kendi başına bir salon gibi gördüklerinde, hayallerindeki küçük topluluğu, bu kez misafir rolündeki Mme Verdurin'in şahsında ifade bulmuş, özetlenmiş, tek bir koltuğa sıkışmış halde görmüş gibi olurlardı. Hanımların en çekingen olanları, ölçülü bir şekilde çekilmek isterler, yeni ayağa kalkmış bir hastayı fazla yormamanın daha akıllıca olacağım başkalarına ima etmeye çalışır gibi, çoğul konuşarak, "Odette, bize müsaade," derlerdi. Patroniçe'nin ismiyle hitap ettiği Mme Cottard'a özenirlerdi. Müritlerinden birinin, kendisini izleyeceğine orada kalması fikrine tahammülü olmayan Mme Verdurin, giderken, "Sizi kaçırayım mı?" derdi Mme Cottard'a. "Hanımefendi beni götürmeyi teklif etme lütfunda bulunmuştu," diye cevap verirdi Mme Cottard; daha ünlü birisi uğruna, Mme Bontemps'ın şeritlerle süslü arabasıyla kendisini bırakma teklifini kabul etmiş olduğunu, unutmuş gibi görünmek istemezdi. "Doğrusu beni arabalarında götürmeyi teklif eden arkadaşlara çok minnettarım. Kendi arabam olmadığından, benim için müthiş bir imkân." - "Üstelik," derdi Patroniçe, (fazla konuşmaya cesaret edemezdi; çünkü Mme Bontemps'ı biraz tanıyordu ve çarşamba toplantılarına davet etmişti), "Mme de Crécy'nin evi sizin eve pek yakın sayılmaz. Aman Tanrım! Mme Swann demeye hayat boyu alışamayacağım." Küçük kabilenin fazla zeki olmayan üyeleri için, Mme Swann demeye alışamıyormuş gibi yapmak, bir espriydi. "Madame de Crécy demeye o kadar alışmışım ki, gene şaşırıyordum az kalsın." Sadece Mme Verdurin, Odette'le konuşurken az kalsınla yetinmez, mahsus şaşırırdı. "Odette, bu ücra semtte oturmaya korkmuyor musunuz? Ben olsam akşam eve dönerken rahat edemezdim. Üstelik çok da rutubetli.

Kocanızın egzamasına hiç iyi gelmiyor olmalı. Yoksa fare de mi var?" - "Yok canım, daha neler!" - "İyi, iyi, bana öyle demişlerdi de. Doğru olmadığına çok sevindim; çünkü benim fareden ödüm patlar, bir daha evinize gelemezdim. Hoşça kalın şekerim, yakında görüşürüz; biliyorsunuz, sizi görmek beni çok mutlu ediyor. Kasımpatlarını düzenlemeyi bilmiyorsunuz," derdi giderken, onu uğurlamak üzere kalkmış olan Mme Swann'a. "Bunlar Japon çiçekleri, Japonlar gibi düzenlemek gerekiyor o yüzden." - "Madame Verdurin'in her sözü benim için Tanrı kelamı gibidir, ama bu konuda kendisine katılmıyorum. Güzel kasımpatlarını arayıp bulmakta üstünüze yok Odette," derdi Mme Cottard, Patroniçe kapıyı kapattıktan sonra. "Sevgili Mme Verdurin başkalarının çiçeklerine her zaman pek iyi gözle bakmaz," diye cevap verirdi Mme Swann alçak sesle. "Hangi çiçekçiyi kullanıyorsunuz Odette?" diye sorardı Mme Cottard, Patroniçe'ye yönelik eleştiriler fazla uzamasın diye. "Lemaître mi? Doğrusunu isterseniz, geçen gün Lemaître'in dükkânının önünde iri, pembe bir çalı gördüm, bir çılgınlık yaptım." Ama terbiyesi müsaade etmediğinden, fiyatı konusunda kesin bilgi vermeyip, aslında kolay parlayan bir insan olmayan profesörün, isyan ettiğini, kendisine paranın değerini bilmediğini söylediğini anlatmakla yetindi. "Hayır, benim tek yetkili çiçekçim Debac'tır." - "Benim de," derdi Mme Cottard, "ama doğrusunu söylemek gerekirse, Lachaume'la kendisine ihanet ettiğim oluyor." - "Ya, demek onu Lachaume'la aldatıyorsunuz, söyleyeceğim bunu kendisine!" diye cevap verirdi Odette; kendini küçük kabileye oranla daha rahat hissettiği kendi evinde, espri yapmaya, konuşmayı yönlendirmeye gayret ederdi. "Ayrıca Lachaume gerçekten çok pahalı oldu; fiyatları çok yüksek, ben fiyatlarını münasebetsiz buluyorum!" diye haykırırdı gülerek.

Bu sırada, Verdurin'lere gitmek istemediğini yüz kere belirtmiş olan Mme Bontemps, çarşamba toplantılarına davet edildiğine bayılmış, en fazla kaç kere gidebileceğini hesaplamaktaydı. Mme Verdurin'in, hiçbir toplantının kaçırılmamasını tercih ettiğini bilmiyordu; öte yandan, bir ev hanımı tarafından bir "dizi"ye çağrıldığında, her zaman hoşa gitmeyi bilen insanlar gibi, boş vakti ve dışarı çıkma isteği varsa davet edildiği eve gitmeyi alışkanlık haline getirmemiş, az aranılan insanlardandı; bu tür insanlar ise, yokluklarının fark edileceğini umarak, örneğin birinci ve üçüncü geceden kendilerini mahrum eder, ikinci ve dördüncü gecelerde boy gösterirler; üçüncü gecenin özellikle parlak geçeceği yolunda bir haber almamışlarsa bu sırayı bozmazlar, "geçen defa maalesef mazeretleri olduğunu" ileri sürerler.

İşte bu insanlardan biri olan Mme Bontemps, paskalyadan önce kaç çarşamba olduğunu, zorluyormuş gibi görünmeden bir fazla çarşambayı nasıl araya sıkıştırabileceğini hesaplıyordu. Birlikte döneceği Mme Cottard'ın kendisine bazı bilgiler vereceğini umuyordu. "Aa, Madame Bontemps, bakıyorum kalkıyorsunuz, böyle kaçma belirtisi göstermeniz çok kötü bir şey. Geçen perşembe gelmeyişinizi telafi etmek zorundasınız... Hadi, birazcık daha oturun. Herhalde yemekten önce bir ziyaret daha yapacak değilsiniz. Gerçekten canınız çekmiyor mu?" diye eklerdi Mme Swann, bir pasta tabağı uzatarak. "Biliyor musunuz, şu ufaklar hiç fena değil. Pek matah görünmüyorlar ama bir tadın, nasıl bulacaksınız bakalım." - "Aksine çok lezzetli görünüyor," diye cevap verirdi Mme Cottard; "zaten sizde yiyecek sıkıntısı asla çekilmez. İmalatını sormama hiç gerek yok, her şeyi Rebattet'den getirttiğinizi biliyorum. Doğrusunu isterseniz ben daha eklektik hareket ediyorum. Pötifurlar ve her tür şekerleme için genellikle Bourbonneux'ye başvuruyorum. Ama dondurma denen şeyi hiç bilmediklerini kabul ediyorum. Dondurmanın her türlüsü, Bavyera kreması konusunda Rebattet tek isim. Kocamın deyişiyle, *nec plus ultra.*"[26] "Ama bunlar evde yapıldı. Sahi almaz mısınız?" - "Sonra akşam yemeği yiyemem," diye cevap verirdi.

Mme Bontemps, "ama birazcık daha oturayım; biliyor musunuz, sizin gibi akıllı bir kadınla sohbet etmek çok hoşuma gidiyor." - "Beni münasebetsiz bulacaksınız Odette, ama Mme Trombert'in şapkası hakkında ne düşündüğünüzü merak ediyorum. Büyük şapkaların moda olduğunu biliyorum elbette. Yine de bu biraz abartılı değil miydi? Üstelik geçen gün bana geldiğinde taktığı şapkanın yanında bugünkü minicik kalırdı." - "Yok canım, hiç akıllı değilimdir ben," derdi Odette, böylesinin doğru olduğunu düşünerek. "Aslında safın tekiyimdir; kim ne dese inanırım, olmadık şeyi dert edinirim." Böylece, bir yandan kendine ait bir hayat süren ve karısını aldatan Swann gibi bir erkekle evlendiği için, başlangıçta çok acı çekmiş olduğunu ima ederdi. Bu arada "hiç akıllı değilimdir" sözlerini duyan Agrigento Prensi itiraz etmeyi görev bilirdi, ancak hazırcevap değildi. "Daha neler!" diye haykırırdı Mme Bontemps. "Siz mi akıllı değilsiniz!" - "Gerçekten, ben de kendi kendime, 'Doğru mu duydum acaba?' diyordum," derdi prens, bu fırsatı kaçırmayarak. "Kulaklarım beni yanıltmış olmalı." - "Yok canım, doğru söylüyorum, inanın," derdi Odette, "ben aslında her şeye şaşıran, önyargılarla dolu, kendi köşesinde yaşayan, özellikle de çok cahil bir küçük burjuvayımdır." Sonra Charlus Baronu'ndan haber sorardı:

"Sevgili baronu gördünüz mü?" - "Siz mi cahilsiniz!" diye haykırırdı Mme Bontemps. "O zaman giyim kuşam dışında tek laf etmeyi bilmeyen bütün o bakan hanımlarına, resmî sosyeteye ne demeli? Size bir örnek vereyim hanımefendi: Daha bir hafta önce, eğitim bakanının karısına Lohengrin'den söz ettim. Ne dedi biliyor musunuz? 'Lohengrin mi? Aa, evet, Folies-Bergere'in son revüsü, herkes gülmekten katılıyormuş diye duydum.' İşte hanımefendi, ne yaparsınız, insan böyle şeyler duyunca tepesi atıyor. Kadına bir tokat atmak geçti içimden. Bende de biraz tuhaflık vardır. Siz söyleyin beyefendi," derdi bana dönerek, "haklı değil miyim?" - "Biliyor musunuz," derdi Mme Cottard, "insan böyle damdan düşer gibi, hiç hazırlıksız imtihana çekilince biraz ters cevap vermesi hoşgörülebilir. Ben bu konuda tecrübeliyim; Mme Verdurin'in âdetidir, bıçağı gırtlağımıza dayayıverir." - "Mme Verdurin'den söz açılmışken," derdi Mme Bontemps Mme Cottard'a, "çarşamba günü evinde kimler olacak, biliyor musunuz?.. Aa, şimdi hatırladım, gelecek çarşambaya sözümüz vardı. Bir sonraki çarşamba, akşam yemeğini bizimle yemeye ne dersiniz? Sonra da birlikte Madame Verdurin'e gideriz. Tek başıma gitmeye çekiniyorum, bilmem neden, o kadın beni hep korkutmuştur." - "Ben size sebebini söyleyeyim," diye cevap verirdi Mme Cottard; "Mme Verdurin'in sizi korkutan yanı, sesidir. Ne yaparsınız, herkesin Madame Swann kadar güzel bir sesi olamaz. Ama Patroniçe'nin de dediği gibi, temas kuruldu mu, buzlar hemen çözülüverir. Aslında çok misafirperverdir. Yine de sizi gayet iyi anlıyorum; yabancı bir çevrede ilk kez bulunmak pek hoş bir duygu değildir." - "Akşam yemeğine siz de katılabilirsiniz," derdi Mme Bontemps Mme Swann'a. "Yemekten sonra hep birlikte Verdurin yaparız; isterse Patroniçe bana dik dik bakıp bir daha davet etmesin, biz yine de üçümüz bir arada sohbet ederiz; benim en çok hoşuma gidecek olan bu." Ne var ki bu sözler gerçeği pek yansıtmasa gerekti, çünkü Mme Bontemps sormaya devam ederdi: "Bir sonraki çarşamba kimler olur dersiniz? Neler yapılır? Çok kalabalık olmasa bari..." - "Ben katiyen gidemem," derdi Odette. "Biz son çarşamba şöyle bir uğrarız. O zamana kadar beklemeye razıysanız..." Fakat Mme Bontemps bu erteleme teklifini pek cazip bulmamış gibiydi.

Bir salonun manevi değeriyle şıklığı, genellikle doğru orantılı değil de, ters orantılı olsa bile, Swann'ın Mme Bontemps'ı sevimli bulduğuna bakılırsa, öyle görünüyor ki, insanın gözden düştüğünü kabul etmesi, hoşlanmaya razı olduğu kişilerin hem zekâları, hem de başka özellikleri konusunda müşkülpesentlikten vazgeçmesi sonucunu doğurmaktadır. Eğer

bu doğruysa, insanların da, tıpkı halklar gibi, bağımsızlıklarını kaybedince, kültürlerinin ve hatta dillerinin de ortadan kaybolması gerekir. Bu hoşgörünün etkilerinden biri de insanın, belirli bir yaştan itibaren, kendi düşünme biçimini ve temayüllerini ifade eden, kendisini bu yönde teşvik eden sözleri beğenme eğilimini, daha da artırmasıdır; bu yaş, büyük bir sanatçının, kendisini öven, dinleyen, öğretisinin lafzından başka ortak noktası bulunmayan öğrencilerinin dostluğunu, özgün dehaların dostluğuna tercih ettiği yaştır; bir aşk uğruna yaşayan üstün nitelikli bir erkek veya kadının, bir toplulukta, belki düşük nitelikli, ama iltifata hasredilmiş bir hayatı anlayabileceğini ve takdir edebileceğini bir cümleyle gösteren, böylece âşığın veya metresin haz eğilimini hoş bir biçimde gıdıklayan kişiyi, en zeki bulduğu yaştır; aynı şekilde Swann'ın da, Odette'in kocası sıfatıyla, Mme Bontemps'ın, sadece düşesleri misafir etmenin abes olduğunu söylemesinden hoşlandığı (bir zamanlar Verdurin'lerde varacağı sonucun aksine, buradan Mme Bontemps'ın iyi kalpli, esprili ve züppelikten uzak bir kadın olduğu sonucunu çıkardığı), ona bilmediği ve hem iltifattan, hem eğlenceden hoşlandığı için çabucak kavrayıverdiği hikâyeler anlatıp gülmekten "kırdığı" yaştı.

"Demek doktor bey sizin gibi çiçek düşkünü değil, öyle mi?" diye sorardı Mme Swann Mme Cottard'a. "Ah, bilirsiniz, kocam çok ağırbaşlı bir kimsedir; her konuda ölçülüdür. Her şeye rağmen bir tutkusu var." Mme Bontemps, gözlerinde fesat, neşeli ve meraklı bir ışıltıyla sorardı: "Nedir bu tutkusu hanımefendi?" Mme Cottard sadelikle cevap verirdi: "Kitap okumak." - "Ah, bir koca için çok güvenlikli bir tutku!" diye haykırırdı Mme Bontemps, şeytanca bir kahkahayı bastırarak. "Doktor bir kitaba gömüldü mü kendinden geçer!" - "Doğrusu bu sizi pek korkutmuyor olmalı hanımefendi..." - "Korkutmaz olur mu! Gözleri için endişeleniyorum. Gidip kendisini aynı şekilde bulacağım Odette; bir şey olursa, önce gelip sizin kapınızı çalacağım. Aklıma gelmişken, haberiniz var mı, Madame Verdurin'in yeni satın aldığı konak elektrikle aydınlatılacakmış? Kendi özel polisimden değil, bir başka kaynaktan öğrendim; elektrikçinin kendisi, Mildé söyledi. Gördüğünüz gibi tam kaynak da gösteriyorum! Odalarda bile birer elektrik lambası ve ışığı süzecek birer abajur bulunacakmış. Çok hoş bir lüks tabii. Zaten günümüzde insanlar, dünyada en son yenilik neyse onu istiyorlar mutlaka. Bir arkadaşımın görümcesi, evine telefon taktırmış! Evinden dışarı çıkmadan bir dükkâna sipariş verebiliyor! İtiraf etmeliyim ki, bir gün gidip aletin önünde konuşma izni almak için resmen entrika

çevirdim. Telefon bana çok cazip geliyor, ama kendi evimden ziyade bir arkadaşımın evinde. Evimde telefon olması hoşuma gitmez gibi geliyor bana. İlk heyecan geçtikten sonra tam bir baş belası olsa gerek. Haydi Odette, ben kaçıyorum; Madame Bontemps'ı da alıkoymayın, beni o götürecek; mutlaka gitmem gerekiyor; sayenizde kocamdan geç döneceğim eve, pek hoş doğrusu!"

Benim de, kasımpatlarının parlak kılıfı altında gizlendiğini düşündüğüm kış-zevklerini tatmadan, eve dönmem gerekirdi. O zevkler boy göstermediği halde Mme Swann'ın başka bir şey daha beklermiş gibi bir hali de olmazdı. "Kapatıyoruz!" der gibi, hizmetçilerin çayı götürmesine izin verirdi. Son olarak da bana, "Demek gerçekten gidiyorsunuz? Peki öyleyse, good bye!" derdi. Kalsam da bu bilinmedik zevkleri tatmayacağımı, beni bu zevklerden mahrum eden şeyin sadece hüznüm olmadığım hissederdim. Yoksa bu zevkler, daima hızla ayrılık anına varan saatlerin işlek yolunda değil de, benim bilmediğim, sapmam gereken bir kestirme yol üzerinde mi bulunuyordu? En azından ziyaretim amacına ulaşmıştı; Gilberte, kendisi evde yokken annesini görmeye geldiğimi ve Mme Cottard'ın tekrar tekrar söylediği gibi, "Mme Verdurin'in gönlünü ilk bakışta, birdenbire fethettiğimi" öğrenecekti. ("Herhalde yıldızlarınız barışıyor," diye ekliyordu doktorun karısı; Mme Verdurin'in birine bu kadar yakınlık gösterdiğine daha önce hiç şahit olmamıştı.) Gilberte, kendisinden gerektiği gibi, sevecenlikle söz ettiğimi, ama birbirimizi görmeden yaşamaktan aciz olmadığımı öğrenecekti; son zamanlarda benimle ilgili sıkıntısının bu olduğunu düşünüyordum. Mme Swann'a, artık Gilberte'le bir arada bulunamayacağımı söylemiştim. Bunu, sanki onu hayat boyu bir daha görmemeye karar vermiş gibi söylemiştim. Gilberte'e göndereceğim mektup da aynı doğrultuda kaleme alınacaktı. Ama kendi kendime, cesaret toplamak için koyduğum hedef, birkaç günlük, kısa ve son bir gayretti. "Bu, reddettiğim son görüşme teklifi olacak; bundan sonrakini kabul edeceğim," diyordum kendi kendime. Ayrılığı gerçekleştirmeyi biraz kolaylaştırabilmek için, kesin bir ayrılık olarak canlandırmıyordum kafamda. Ama öyle olacağını hissediyordum pekala.

O sene yılbaşı özellikle sancılı geçti benim için. Şüphesiz insan mutsuzken, bütün özel günler, yıldönümleri öyledir. Ne var ki, eğer mutsuzluğun sebebi, sevilen bir yakını kaybetmiş olmaksa, çekilen acı, geçmişle daha canlı bir karşılaştırmadan ibarettir. Benim durumumda,

kelimelere dökülmemiş bir umut da ekleniyordu buna; Gilberte'in ilk adımı atmayı bana bırakmış, benim bu adımı atmadığımı görünce de, şu mektubu yazmak için yılbaşı bahanesini beklemiş olması umudu: "Ne oluyor? Size delice âşığım; gelin yüz yüze, açıkça konuşalım; sizi görmeden yaşamam mümkün değil." Yılın son günlerinden itibaren, böyle bir mektup muhtemel gelmeye başladı bana. Belki değildi, ama öyle olsun diye duyduğumuz arzu, ihtiyaç, buna inanmamız için yeterlidir. Asker vurulmadan önce, hırsız yakalanmadan önce, genelde insan da ölmeden önce, sürekli uzatılabilecek bir mühletin, kendisine bağışlanacağına inanır. İnsanları –ve bazen halkları– tehlikeden değil, tehlike korkusundan, aslında tehlike inancından koruyan bir nazarlıktır bu; bazı durumlarda, yiğitliğe gerek olmadığı halde tehlikeye meydan okumalarına yol açar. Bir barışmaya, bir mektuba bel bağlayan âşığı ayakta tutan da, bu türden ve bu kadar temelsiz bir güvendir. Bu mektubu beklememem için, onu istemekten vazgeçmem yeterliydi. Hâlâ sevdiğimiz kişinin, bize karşı ne kadar kayıtsız olduğunu bildiğimiz halde, ona –kayıtsızlığına ilişkin de olsa– bir dizi düşünce, bu düşünceleri ifade etme arzusu ve karmaşık bir ruhsal hayat atfederiz; kendimizi de bunların ortasında, belki sürekli bir nefretin, ama aynı zamanda sürekli bir dikkatin nesnesi olarak görürüz. Oysa Gilberte'in içinde olup bitenleri hayal edebilmem için, daha sonraki yıllarda, Gilberte'in dikkatinin, suskunluğunun, sevecenliğinin veya soğukluğunun farkına varmayacağım, benim için artık var olmayan sorunlara çözüm aramanın aklımdan geçmeyeceği geçemeyeceği, gelecek yılbaşı günlerindeki hislerimi daha o yılbaşında, önceden sezebilmem gerekirdi.

Sevdiğimiz zaman, aşk o kadar büyüktür ki, bir bütün olarak içimize sığmaz; sevdiğimiz insana doğru yayılır, onda kendisini durduran, başlangıç noktasına geri dönmeye zorlayan bir yüzey bulur; işte karşımızdakinin hisleri dediğimiz şey, kendi sevgimizin çarpıp geri dönüşüdür; bizi gidişten daha fazla etkilemesinin, büyülemesinin sebebiyse, kendimizden çıktığını fark etmeyişimizdir. 1 Ocak günü saat başları bir bir çaldı, Gilberte'in mektubu gelmedi. Geç atılmış veya o sırada postadaki yığılma yüzünden gecikmiş bazı yeniyıl tebrikleri de aldığım için, 3 ve 4 Ocak'ta, giderek daha az da olsa, beklemeye devam ediyordum. Daha sonraki günlerde çok ağladım. Şüphesiz bunun sebebi, Gilberte'ten vazgeçtiğimde zannettiğim kadar samimi olmadığımdan, kendisinden bir yeniyıl tebriği geleceği umudunu beslemiş olmamdı. Yeni bir umut edinmeye vakit bulamadan bu umudum tükenince, elinde yedeği olmadan morfin ampulünü boşaltan bir

hasta gibi acı çekmeye başladım. Ama belki de –bu iki açıklama birbirini dışlamıyor; çünkü bazen bir tek his, zıtlıklardan meydana gelir– nihayet bir mektup alacağım umudu, Gilberte'in hayalini bana yaklaştırmış, ona yakın olma beklentisinin, onun görüntüsünün, bana karşı davranışlarının, bende bir zamanlar uyandırdığı heyecanları canlandırmıştı içimde. Ani bir barışma ihtimali, boyutlarını kavrayamadığımız şeyi, tevekkülü yok etmişti. Nevrozlu hastalar, mektup veya gazete okumadan yatarlarsa yavaş yavaş sakinleşecekleri konusunda kendilerine teminat veren kişilere inanamazlar. Bu düzenin, sinirlerini azdırmaktan başka bir işe yaramayacağını düşünürler. Aynı şekilde âşıklar da, zıt bir durumun ortasından baktıkları, henüz denemeye başlamadıkları için, vazgeçmenin iyileştirici gücüne inanamazlar.

Kalp çarpıntılarımın aşırı şiddetlenmesi yüzünden bana verilen kafein azaltılınca, çarpıntılarım kesildi. O zaman, Gilberte'le bozuştuğumuzda hissettiğim, her tekrarlanışında, arkadaşımı ar- tık görmeyişimin veya görürsem aynı keyifsiz halde göreceğim düşüncesinin yarattığı acıya bağladığım iç daralması, biraz da kafeine mi bağlıydı acaba diye düşündüm. Ne var ki, hayal gücümün o sırada yanlış yorumladığı acılarımın temelinde bu ilaç yatıyor idiyse de, (bunda şaşılacak bir şey yoktur; âşıkların en zalim manevi acılarının sebebi çoğu kez, birlikte yaşadıkları kadına kesbettikleri fiziksel alışkanlıktır) içildikten çok uzun süre sonra Tristan'ı Isolde'ye hâlâ bağlayan aşk iksirine benziyordu. Çünkü kafeinin azaltılmasının neredeyse anında yarattığı fiziksel iyileşme, zehrin içilmesinin, yaratmış olmasa bile şiddetlendirdiği kederin gelişmesini durdurmadı.

Ne var ki, ocak ayının ortasına yaklaştığımızda, bir yılbaşı tebriği umutlarım söndükten, hayal kırıklığının ardından gelen yeni acı da yatıştıktan sonra, yılbaşı öncesi kederim yeniden başladı. Bu kederin belki de en zalim yanı, onu bizzat benim, bilerek, isteyerek, acımasızca, sabırla yaratmış olmamdı. Önem verdiğim tek şeyi, Gilberte'le ilişkimi imkânsız hale getirmeye uğraşan bendim; arkadaşımla ayrılığımı uzatmakla, yavaş yavaş, onda değil, nihayet aynı sonuca varacak şekilde, kendimde bir ilgisizlik yaratmaktaydım. Gilberte'i seven benliğimi, ağır ağır, acımasızca öldürmeye dört elle sarılmıştım; sadece o sırada yaptıklarım konusunda değil, bunun gelecekteki sonuçları konusunda da keskin bir görüşe sahiptim; yalnız bir süre sonra Gilberte'i artık sevmeyeceğimi değil, kendisinin de pişman olacağını ve o zaman beni görmek için yapacağı

girişimlerin, bugünküler kadar boşuna olacağını da biliyordum; şimdiki gibi kendisini fazla seveceğim için değil, mutlaka bir başka kadını seveceğim ve onu arzulamakla, onu beklemekle geçireceğim uzun saatlerin bir saniyesini bile, artık bana hiçbir şey ifade etmeyecek olan Gilberte'e ayıramayacağım için, boşuna olacaktı. Şüphesiz, o anda (resmen bir açıklama istemediği, açıkça aşkını ilan etmediği takdirde, kendisini bir daha görmemeye kararlı olduğuma, bunlara da artık ihtimal kalmadığına göre) Gilberte'i kaybetmiştim ve daha da çok seviyordum (bütün öğleden sonralarını mı keyfimce Gilberte'le geçirdiğim, arkadaşlığımızı hiçbir şeyin tehdit etmediğini sandığım önceki yıla oranla, onun benim için neler ifade ettiğini çok daha fazla hissediyordum); hiç kuşku yok ki, o anda, bir gün aynı duyguları bir başkasına besleyeceğim düşüncesi, benim için çok iticiydi; çünkü bu düşünce, Gilberte'in yanısıra, aşkımı ve ıstırabımı da elimden alıyordu; ağlayarak Gilberte'in ne olduğunu kavramaya çalıştığım ve özel olarak Gilberte'e ait olmadıklarını, er geç, şu veya bu kadının payına düşeceklerini kabullenmek zorunda olduğum aşkımı ve ıstırabımı. Buradan yola çıkarsak –en azından o zaman öyle düşünüyordum– insanlardan daima kopuğuzdur; sevdiğimiz zaman, bu aşkın o insanın ismini taşımadığını, gelecekte bir başkasına yönelebileceğini, hatta geçmişte de ona değil, başkasına yönelmiş olabileceğini hissederiz; sevmediğimiz zaman ise, aşkın çelişkisini filozofça, olduğu gibi kabul edebiliyorsak, rahat rahat söz edebildiğimiz bu aşkı o sırada hissetmediğimizden, dolayısıyla bilmediğimizdendir; çünkü bu konulardaki bilgi kesintilidir ve hissin fiziki varlığından daha uzun ömürlü değildir. Artık Gilberte'i sevmeyeceğim, hayalimde henüz açık seçik canlandıramasam da, ıstırabımın yardımıyla tahmin ettiğim bu geleceğin yavaş yavaş oluşacağı konusunda, Gilberte'i uyarmaya vakit vardı kuşkusuz; eğer kendisi, Gilberte yardımıma koşmaz ve gelecekteki kayıtsızlığımı daha filizlenmeden, kaynağında kurutmazsa, bu gelecek, pek yakında olmasa bile, kaçınılmazdı. Gilberte'e şu sözleri yazma veya gidip söyleme noktasına, kaç kere geldim: "Dikkat edin, kesin kararımı verdim; bu, attığım sonuncu adımdır. Sizi sonuncu görüşüm olacak bu. Yakında artık sizi sevmeyeceğim!" Ama ne faydası olacaktı? Benim, kendimi bu konuda suçlu hissetmeden, Gilberte haricinde her şeye karşı gösterdiğim kayıtsızlığı o bana gösteriyor diye Gilberte'e ne hakla sitem edebilirdim? Sonuncu görüşüm! Bana bu muazzam bir şey gibi görünüyordu; çünkü Gilberte'i seviyordum. Gilberte'in gözündeyse herhalde pek etkileyici olmazdı; tıpkı bir arkadaşımızın, yurtdışına göçmeden önce

bizi ziyaret etmek istediğini belirten mektubu gibi; önümüzde bizi bekleyen zevkler olduğu için, bizi seven sıkıcı kadınların ziyaretlerini reddettiğimiz gibi, bu sonuncu ziyareti de reddederiz. Gün içinde sahip olduğumuz zamanın miktarı esnektir; bizim hissettiğimiz tutkular bu zamanı genişletir, hissettirdiğimiz tutkular daraltır, alışkanlıksa doldurur.

Zaten Gilberte'le konuşsam da beni işitmeyecekti. Konuşurken daima, dinleyenin kulaklarımız, zihnimiz olduğunu düşünürüz. Sözlerim Gilberte'e, ancak yollarından saparak varabileceklerdi; arkadaşıma ulaşmak için bir kataraktın oynar perdesini aşmak zorundaymışlar gibi, vardıklarında tanınmaz olacak, gülünç bir ses çıkaracak, hiçbir anlam taşımayacaklardı. Kelimelere yüklediğimiz gerçek, kendine doğrudan bir yol açmaz; karşı koyulmaz bir açıklıkla donatılmış değildir. Aynı nitelikte bir gerçeğin bu kelimelerde oluşabilmesi için, epeyce vakit geçmesi gerekir. O zaman, bütün itirazlara ve delillere rağmen, karşı öğretinin müridini hain kabul etmiş olan siyasi rakip, nefret ettiği inancı paylaşmaya başlar; ancak, boş yere bu inancı yaymaya çalışmış olan mürit, artık bağlılığını kaybetmiştir. O zaman, hayranlarının yüksek sesle okudukları, onların gözünde, mükemmeliyetinin kanıtlarını kendi içinde taşıyan, ama dinleyenlere saçma veya vasat gelen şaheseri, bu dinleyenler de şaheser ilan edecekler, ne var ki artık çok geç olduğundan, yazarın haberi olmayacaktır. Aynı şekilde aşkta da, engeller, umutsuzluğa düşürdükleri erkek tarafından, ne yaparsa yapsın, dışarıdan yıkılamaz; ancak o artık bu engellerle ilgilenmediğinde, birdenbire, bir başka taraftan gelen, sevmeyen kadının içinde etkisini gösteren bir işleyişin sonucunda, bir zamanlar nafile yüklenilen bu engeller yıkılacak, ama bir yararı olmayacaktır. Gilberte'e gidip gelecekteki kayıtsızlığımı ve bunu önlemenin yolunu haber verseydim, bundan, ona olan aşkımın ve ihtiyacımın, zannettiğinden de fazla olduğu sonucunu çıkaracak, beni görmekten duyduğu sıkıntı artacaktı. Aslında şu da doğrudur ki, ben bu aşkın sonunu, işte bu aşkın yardımıyla, onun içimde yarattığı, o sürekli birbirini izleyen tutarsız ruh halleri sayesinde, Gilberte'ten çok daha iyi kestirebiliyordum. Yine de, aradan yeterince zaman geçtikten sonra böyle bir uyarıyı Gilberte'e yazılı veya sözlü olarak iletebilirdim belki; evet, o zaman Gilberte benim için eskisi kadar vazgeçilmez olmaktan çıkardı, ama benim için vazgeçilmez olmadığını da kendisine kanıtlamış olurdum. Ne yazık ki bazı insanlar iyi veya kötü niyetle, kendisine, benim ricam üzerine konuşuyorlarmış hissini verecek şekilde, benden söz ettiler. Cottard'ın, hatta annemin, hatta ve hatta M. de

Norpois'nın, beceriksizce sözlerle, benim yaptığım bütün fedakârlığı boşa çıkardığını, sanki artık kenarda durmaktan vazgeçmişim gibi bir izlenim yaratarak çekimserliğimin meyvelerini berbat ettiğini her öğrenişimde, çifte bir sıkıntı duyuyordum. Bir kere, zahmetli ve verimli feragatim, can sıkıcı bir şekilde, benim haberim olmadan kesintiye uğratıldığı, dolayısıyla geçersiz kılındığı için, her defasında baştan başlamak zorunda kalıyordu. Üstüne üstlük, artık beni ağırbaşlılıkla bir kenara çekilmiş olarak değil, onun tenezzül etmediği bir görüşme koparmak için gizli gizli dolaplar çevirir halde düşünen Gilberte'i görsem de, o kadar zevk almazdım. İnsanların çoğu kez bir zarar verme veya yarar sağlama niyeti bile gütmeden, yok yere, sırf konuşmuş olmak için, bazen biz onların yanında kendimizi alamayıp konuşmuş olduğumuz için ve (bizim gibi) boşboğaz olduklarından yaptıkları ve sırası geldiğinde bize onca acıya mal olan boş gevezeliklerine lanet ediyordum. Evet, aşkımızın tahrip olmasında, o uğursuz vazifenin yerine getirilmesinde onların oynadığı rol, biri aşırı. iyilikten, diğeri de kötülükten, tam düzeleceği anda her şeyi bozmayı âdet edinmiş iki kişinin rolüyle kıyaslanamayacak kadar azdır. Ancak, bu iki kişiye, münasebetsiz Cottard'lara kızdığımız gibi kızmayız; çünkü bunların ikincisi sevdiğimiz kişidir, birincisiyse kendimiz.

Bununla birlikte, Mme Swann, hemen her ziyaretimde beni kızıyla çaya davet edip doğrudan Gilberte'e cevap vermemi söylediğinden, Gilberte'e sık sık yazıyordum; bu mektuplarımda, bana öyle geliyordu ki, onu ikna edebilecek cümleleri seçmiyor, sadece oluk oluk akan gözyaşlarıma en yumuşak yatağı açmaya çalışıyordum. Çünkü özlem de arzu gibi kendini çözümlemeye değil, tatmin etmeye çalışır; insan sevmeye başladığı zaman vaktini aşkının ne olduğunu öğrenmeye değil, ertesi günkü randevu imkânlarını hazırlamaya harcar. Vazgeçtiğinde de kederini tanımaya değil, bu kederin sebebi olan kişiye, kederinin en şefkatli ifadesini sunmaya çalışır. Söyleme ihtiyacını duyduğu ve karşısındakinin anlamayacağı şeyleri söyler; sadece kendisi için konuşur. "Mümkün olamayacağını zannetmiştim. Heyhat, o kadar zor olmadığını görüyorum," diye yazıyordum. "Sizi herhalde bir daha görmeyeceğim," de diyordum; bunu söylerken, Gilberte'in sahte zannedebileceği bir soğukluktan kaçınmaya devam ediyordum; bu sözler, yazarken beni ağlatıyordu; çünkü inanmayı isteyeceğim şeyi değil, gerçekte olacakları ifade ettiklerini hissediyordum. Bir dahaki randevu teklifine de bu seferki gibi boyun eğmeme cesaretini bulacak ve reddede reddede, yavaş yavaş, onu bir daha görmemiş olmanın sayesinde, artık

görmek istemeyeceğim noktaya gelecektim. Ağlıyordum, ama onun yanında olma mutluluğunu, bir gün gözüne hoş görünme ihtimali uğruna feda edecek cesareti buluyor, bunun zevkini tanıyordum; ne yazık ki o gün geldiğinde, ona hoş görünmek benim umurumda olmayacaktı. Pek de muhtemel olmayan bir varsayım bile, şu anda da, kendisine yaptığım son ziyarette iddia ettiği gibi beni sevdiği, benim bıkılmış bir kişinin yanında duyulan sıkıntı sandığım şeyin, aslında kıskançlıkla karışık bir alınganlık, benimkine benzer sahte bir kayıtsızlık olduğu varsayımı bile, kararımın acımasızlığını azaltıyordu. Bana öyle geliyordu ki, birkaç yıl sonra, artık birbirimizi unuttuğumuzda, geriye dönüp o sırada yazmakta olduğum mektubun kesinlikle samimi olmadığını ona söylediğimde, şöyle cevap verecekti bana: "Nasıl olur, siz beni seviyor muydunuz? Benim o mektubu nasıl beklediğimi, görüşmeyi nasıl istediğimi, o mektubun beni nasıl ağlattığını bir bilseydiniz!" Annesine yaptığım ziyaretten eve döner dönmez yazmaya başladığım mektubu kaleme alırken, belki tam da bu yanlış anlaşılmayı gerçekleştirmekte olduğum düşüncesi, içinde barındırdığı hüzünle ve Gilberte'in beni sevdiğini hayal etmenin zevkiyle, mektubuma devam etmeye itiyordu beni.

Mme Swann'ın "çay"ı sona erdiğinde, kendisinden ayrıldığım sırada, ben kızma yazacaklarımı düşünüyorduysam, Mme Cottard giderken bambaşka türden düşünceler geçiriyordu kafasından. "Küçük teftiş"ini yapmış, salonda dikkatini çeken yeni eşyalar, son "alım"lar konusunda Mme Swann'ı kutlamayı ihmal etmemişti. Ayrıca bu salonda, tek tük de olsa, Odette'in La Pérouse Sokağı'ndaki eski evinden kimi eşyaları, özellikle değerli maddelerden yapılmış hayvanlarını, fetişlerini görebilirdi.

Ne var ki Mme Swann, çok saygı duyduğu bir dostundan "sakil" kelimesini öğrenince –bu kelime kendisine yeni ufuklar açmıştı; çünkü birkaç yıl önce "şık" bulduğu şeyleri belirtiyordu tam olarak– bütün bu eşyalar, sırayla emekliye ayrılmışlardı; tıpkı kasımpatlarına dayanak vazifesi gören yaldızlı kafes, çok sayıda Giroux şekerliği ve taçlı mektup kâğıdı gibi (Swann'la tanışmadan çok önceleri, zevk sahibi bir erkeğin vazgeçmesini öğütlediği, şöminelerin üzerine serpilmiş kartondan Louis altınları başı çekmişti). Zaten Mme Swann'ın bir müddet sonra sahip olduğu beyaz salonlara taban tabana zıt, duvarları hâlâ koyu renklere boyanmış odaların sanatçılara özgü dağınıklığı atölyelerinkini andıran karışıklığında Uzakdoğu, XVIII. yüzyılın istilası karşısında giderek gerilemekteydi; ben

daha "rahat" edeyim diye Mme Swann'ın arkama yığdığı, doluşturduğu yastıkların üzerinde, eskisi gibi Çin ejderhaları değil, XV. Louis buketleri bulunuyordu. Kendisine en sık rastladığımız ve "Evet, burayı çok seviyorum, epey vakit geçiriyorum burada; düşmanca, şatafatlı eşyalar arasında yaşamam mümkün değil; burada çalışıyorum," diye söz ettiği odada (çalışmasının ne olduğunu belirtmezdi; belki bir resimdi, belki bir kitap; bir şeyler yapmaktan hoşlanan, boş oturmayı sevmeyen kadınlar yazmayı zevk edinmekteydiler), Saksonya porselenleriyle çevrili olurdu (ismini İngiliz telaffuzuyla söylediği bu tür porselenleri çok seviyor, her şey için, "Çok hoş, Saksonya porseleni çiçeklerine benziyor," diyordu). Bir zamanlar porselenden garip heykellerinin ve büyük vazolarının üzerine titrediğinden çok daha fazla özen gösteriyordu bu porselenlere; cahil hizmetkârlar onlara dokunurken ödü patlıyor, kendisine yaşattıkları korkunun acısını öfkeyle çıkartıyordu; son derece kibar ve yumuşak bir efendi olan Swann da, karısının bu davranışından rahatsız olmayıp onun yanında yer alıyordu. Zaten birtakım bayağılıkları açıkça görmek, sevgiyi hiçbir şekilde azaltmaz; aksine, sevgi bu bayağılıkları sevimli gösterir. Odette artık yakınlarını Japon sabahlıklarından ziyade, açık renk, köpüğümsü ipek Watteau sabahlıklar içinde ağırlıyordu; göğsündeki çiçekli köpükleri okşarcasına, öyle bir rahatlıkla, teni tazelenmişçesine, derin nefes alarak sabahlığının içinde salınır, sereserpe yayılır, oynardı ki, bu sabahlıkları bir çerçeve gibi dekoratif görmekten çok, tıfr ve footing[27] gibi, görünümünün gerekleri ve vücut bakımının incelikleri için şart kabul ediyormuş hissini verirdi. Ekmekten vazgeçmenin kendisi için sanat ve temizlikten vazgeçmekten çok daha kolay olduğunu, Mona Lisa'nın yanmasına, tanıdığı "ziyadesiyle" insanın yanmasından çok daha fazla üzüleceğini söylerdi sık sık. Bu teorileri arkadaşlarına tutarsız görünür, ama onların nezdinde üstün nitelikli bir kadın sayılmasını ve Belçika ortaelçisinin haftada bir kere kendisim ziyaret etmesini sağlardı; öyle ki, Mme Swann'ın güneşi olduğu küçük evrende yer alan herkes, onun başka yerlerde, mesela Verdurin'lerde aptal yerine konduğunu öğrense, çok şaşırırdı. Mme Swann, hızlı kavrayışı nedeniyle, erkeklerin dostluğunu kadınlarınkine tercih ederdi. Ancak, kadınları eleştirdiğinde, daima bir yosma olarak eleştirir, erkeklerin nezdinde kendilerini zararlı çıkaracak kusurlarına dikkat çekerdi: kalın bilekler, bozuk bir cilt, imla hataları, tüylü bacaklar, kötü bir koku, çizilmiş kaşlar. Bir zamanlar kendisine hoşgörü ve nezaket göstermiş kadınlara ise, özellikle mutsuz olanlara, daha sevecen

davranırdı. Onları ustalıkla savunur, "Kendisine haksızlık ediliyor, çok kibar bir kadındır, emin olun derdi.

Mme Cottard da, Mme de Crecy'yle arkadaşlık etmiş olan diğer herkes de, kendisini uzun zamandır görmemiş olsa, Odette'in yalnızca salonunun döşenişini değil, kendisini de tanımakta güçlük çekerdi. Yıllar öncesine göre o kadar genç görünüyordu ki! Şüphesiz bunun sebebi bir yandan şişmanlamış olması, daha sağlıklı olduğundan, daha huzurlu> daha dinç, daha dinlenmiş görünmesi, öte yandan da, modaya uyarak düzleştirdiği saçlarının, pembe bir pudrayla canlılık kazandırdığı yüzüne bir genişlik katmasıydı; eskiden fazlasıyla çıkık görünen gözleri ve profili, şimdi yaygınlık kazanmış gibiydi. Odette'teki değişikliğin bir başka sebebi de, ömrünün ortasına geldiğinde, nihayet kendine ait bir görünüm, değişmez bir "kişilik", bir "güzellik türü" keşfetmiş ya da icat etmiş ve bu sabit görünümü, ölümsüz bir gençlik gibi, bağlantısız yüz hatlarına uygulamış olmasıydı –o yüz hatları ki, onca zaman boyunca, tenin tesadüfî ve güçsüz kaprislerine terk edilmiş, en ufak bir yorgunlukta, bir an için, yıllar geçmişçesine geçici bir ihtiyarlığa bürünerek, ruh haline ve ifadesine göre, iyi kötü dağınık, gündelik, şekilsiz ve sevimli bir çehre çizmişlerdi.

Swann'ın odasında, karısının şimdi çekilen, elbisesi ve şapkası nasıl olursa olsun, aynı esrarlı ve muzaffer ifadenin, mutlu siluetini ve çehresini ortaya çıkardığı o güzel fotoğrafları yerine, Odette' in henüz bulmadığı gençliğiyle güzelliğinin eksik olduğu, eski tip, basit bir fotoğrafı dururdu. Ancak Swann, farklı bir anlayışa sadık kalarak veya geri dönerek, dalgın bakışlı, yorgun hatlı, yürümekle durmak arasında asılı kalmış ince uzun, genç kadında, daha Botticelli tarzı bir zarafet buluyordu şüphesiz. Aslında karısında hâlâ bir Botticelli görmekten hoşlanıyordu. Kocasının tersine, kendisinde beğenmediği, bir ressamın gözünde belki onun "kişiliği" olan, ama kendisinin bir kadın olarak kusur diye gördüğü özellikleri ortaya çıkarmaya değil, gidermeye, gizlemeye çalışan Odette ise, bu ressamın adını bile işitmek istemiyordu. Swann, "Şükran İlahisi Madonnası"nın eşarbının tıpatıp aynısı olduğu için, mavili pembeli, harikulade bir doğu işi eşarp almıştı. Ama Mme Swann kullanmak istemiyordu. Yalnız bir keresinde, kocasının kendisi için, "İlkbahar"daki Flora'yı örnek alarak, papatyalarla, peygamberçiçekleriyle, unutmabenilerle, çançiçekleriyle kaplı bir tuvalet ısmarlamasına izin vermişti. Bazı akşamlar, Mme Swann yorgunken, Swann usulca karısının ellerine dikkatimi çekerdi: Mme

Swann'ın farkında olmadan, dalgınlıkla yaptığı el hareketi, Madonna'nın, kutsal kitaba "Magnificat" kelimesini yazmak üzere, meleğin uzattığı hokkaya kalemini batırırkenki işlek, biraz sıkıntılı hareketinin aynısıydı. Ama hemen ardından eklerdi: "Sakın kendisine söylemeyin; öğrenirse hemen vazgeçer."

Swann'ın, Botticelli'ye özgü hüzünlü ahengi yakalamaya çalıştığı bu irade dışı gevşeme anlarının haricinde, Odette'in vücudu artık tek bir siluet arzediyordu; bütün bedenini çevreleyen bir "çizgi", eski modaların engebeli yollarını, suni girişlerini, çıkışlarını, kafeslerini, karmaşık dağınıklığını terk etmiş, kadının konturunu takip ediyordu; ama aynı zamanda, vücut yapısının, ideal çizginin şurasında burasında gereksiz kıvrımlarla yanıldığı yerlerde, cüretli bir çizgiyle tabiatın sapmalarını düzeltmeyi, uzun kesitlerle hem tenin, hem de kumaşların kusurlarını gidermeyi beceriyordu. Korkunç "kalça yastıkları" ve beli fırfırlı korsajlar ortadan kalkmıştı; beli geçen ve balenlerle sertleştirilmiş bu fırfırlı korsajlar, onca zaman boyunca Odette'e bir takma göbek eklemiş, herhangi bir bireyselliğin birbirine bağlamadığı, uyumsuz parçalardan oluşmuş havası vermişti. "Saçak"ların düşey çizgisi ve kırmaların eğrisi, yerlerini bedenin, denizkızının denizi dalgalandırdığı gibi ipeği titreştiren, eskimiş modaların sonu gelmez karmaşasından, bulutsu sarmalamasından artık sıyrılarak düzenli ve yaşayan bir şekil olarak ortaya çıktıktan sonra, ince pamukluya insanca bir görünüm veren bedenin, bükülmesine bırakmışlardı. Fakat Mme Swann yine de bu eski modaların bazılarından bir kalıntıyı, yenilerin arasında korumak istemiş ve bunu becermişti. Bazı çalışamadığım akşamlar, Gilberte'in arkadaşlarıyla tiyatroda olduğunu kesin olarak bildiğimde, haber vermeden annesiyle babasını ziyarete gider, Mme Swann'ı genellikle şık bir sabahlık içinde bulurdum; artık moda olmadıkları için adeta özel bir anlam taşıyan o güzel, koyu tonlardaki, kırmızı veya turuncu eteğini, eski zamanların volanlarını hatırlatan, siyah dantelden, ajurlu, geniş bir bant, verevine boydan boya keserdi. İlkbaharın henüz soğuk günlerinden birinde, benim Gilberte'le bozuşmamdan önce, Acclimatation Parkı'na gittiğimizde, yürüdükçe ne kadar ısındığına bağlı olarak az veya çok araladığı ceketinin içindeki gömleğin testere kenarlı fırfırı, birkaç yıl önce giydiği, kenarları hafif tırtıklı olanlarını tercih ettiği yeleklerin, arasıra görünen devrik kenarlarına benziyordu; çenesinin altında, bağlantı yeri görünmeyecek şekilde bağlanmış –sadık kaldığı, ama tonlarını iyice yumuşatarak (kırmızı pembe olmuştu, lacivert de eflatun) neredeyse son yenilik olan güvercin boynu

rengindeki taftalara benzettiği "ekose" fuları, ister istemez, artık kullanılmayan şapka kurdelelerini hatırlatıyordu. Kısa da olsa, bir müddet böyle dayanabilirse, kıyafetlerini anlamaya çalışan gençler, "Mme Swann bütün bir dönemi temsil eder," diyeceklerdi. Farklı biçimleri üst üste koyan, gizli bir geleneğin güçlendirdiği güzel bir üslupta olduğu gibi, Mme Swann'ın giyiminde de, bu belirsiz yelek veya toka çağrışımları, bazen anında gemlenmiş bir cepken eğilimi, hatta enseye inen uzun şapka kurdelelerine uzak, kapalı bir ima, somut biçimin ardında, daha eski başka biçimlerin tamamlanmamış benzerliğini dolaştırır, terzisi veya şapkacısı tarafından fiilen uygulanmış olmayan bu eski biçimler, sürekli akla gelir ve Mme Swann'ı bir tür asaletle sarmalarlardı –belki bu süsler, gereksizlikleri yüzünden, yarar dışında bir amacı karşılarmış gibi göründüğünden, belki geçmiş yılların saklanmış kalıntısı sebebiyle, belki de bu kadına has bir giyim özelliği, en farklı kıyafetlerine bile aynı aile havasını verdiği için. Sadece vücudunun rahatlığı için veya süslenmek için giyinmediği hissedilirdi; kıyafeti kendisini, bir uygarlığın nazik, canlı çarkı gibi sarardı.

Genellikle çay davetlerini annesinin kabul gününde veren Gilberte'in evde olmadığı istisnai durumlarda, yani Mme Swann'ın "Choufleury"sine gidebildiğim zamanlarda, onu güzel bir elbise içinde bulurdum; bazıları tafta, bazıları fay, kadife, krepdöşin, saten veya ipekli olan bu elbiseler, genellikle evde giydiği sabahlıklar gibi bol olmayıp, sokak kıyafetleri gibi tasarlanmış olduğundan, evinde geçirdiği o aylak öğleden sonraya bir zindelik, bir faaliyet katardı. Hiç şüphesiz, bu elbiselerin kesiminin cüretli sadeliği, vücuduna ve adeta günlere göre değişen renkteki kollarıyla aynı renkteki hareketlerine, çok uygundu; sanki birden lacivert kadifede bir kararlılık, beyaz taftada bir uysallık belirmişti; kolun öne uzanışında, aşırı bir ihtiyat ve kibarlık, göze görünsün diye, siyah krepdöşinin, büyük fedakârlıkların tebessümüyle parlayan görünümüne bürünmüş gibiydi adeta. Ama aynı zamanda, pratik bir yararı, bir varoluş sebebi bulunmayan "süs"lerle karmaşıklaştırılması, bu canlı elbiselere, Mme Swann'ın hiç değilse gözlerinin etrafındaki halkalarda, parmak kemiklerinde hâlâ var olan hüzne uyan bir kayıtsızlık, bir dalgınlık, bir gizlilik katıyordu. Çok sayıdaki safir uğurların, mineden dört yapraklı yoncaların, gümüş ve altın madalyonların, türkuvaz nazarlıkların, ince zincirli yakutların, kestane biçimli topazların altında, elbisenin kendisinde, eski varlığını bir robada sürdüren öyle bir renkli desen, hiçbir şeyi iliklemeyen ve çözülmesi imkânsız bir dizi minik saten düğme, zarif bir hatırlatmanın titizliğiyle,

ölçülülüğüyle hoşa gitmeye çalışan bir sutaşı olurdu ki, bütün bunlar, tıpkı mücevherler gibi –aksi takdirde açıklanmaları mümkün olmazdı– bir niyeti belirtirmiş, bir sevginin teminatıymış, bir sırrı saklarmış, bir batıl inanca cevap verirmiş, bir iyileşmenin, bir dileğin, bir aşkın veya bir bahis oyununun hatırasını korurmuş izlenimi yaratırlardı. Bazen de, korsajının lacivert kadifesindeki bir II. Henri yırtmacı havası, siyah saten elbisede, kâh kollarda, omuz yakınında, 1830'ların kabarık omuzlarını, kâh eteğin alt kısmında, XV. Louis "kafes"lerini hatırlatan hafif bir kabarıklık, elbiseye belli belirsiz bir kostüm havası verir, şimdiki hayatın gerisinde, adeta geçmişin seçilemeyen, bulanık bir hatırasını ima ederek, Mme Swann'ın kişiliğinde tarihteki kimi kadın kahramanların veya roman kahramanlarının çekiciliğini yaşatırdı. Kendisine bunu belirttiğimde, "Ben birçok hanım arkadaşım gibi golf oynamıyorum," derdi. "Onlar gibi süveter giymek için hiçbir mazeretim yok."

Mme Swann, salonun karışıklığında, bir misafirini uğurlamaktan dönerken veya bir başka misafire ikram etmek için pasta tabağını alırken yanımdan geçtiği esnada beni biraz kenara çeker, konuşurdu: "Gilberte özellikle söylememi istedi; yarından sonra öğle yemeğine davetlisiniz. Sizi göreceğimden emin olmadığım için, gelmeseydiniz yazacaktım size." Direnmeye devam ediyordum. Bu direniş giderek daha az dokunuyordu bana; çünkü insan kendine zarar veren zehri ne kadar severse sevsin, bir mecburiyet yüzünden bir süredir mahrum kalmışsa, ne zamandır tadamadığı ve nihayet kavuştuğu huzura, heyecan ve azapların bitmiş olmasına mutlaka bir değer verir. Sevdiğimiz kişiyi bir daha hiç görmek istemediğimizi söylerken tam anlamıyla samimi değilizdir, ama görmek istediğimizi söylesek de daha samimi olmayız. Hiç şüphesiz, ayrılığa, kısa olacağını umarak, kavuşacağımız günü düşünerek katlanabiliriz ancak; öte yandan, çok yakındaki, sürekli ertelenen bir birleşmeyi her gün hayal etmenin, kıskançlığa yol açabilecek bir görüşmeden daha az sancılı olduğunu da sezeriz; öyle ki, sevdiğimiz kişiyi göreceğimiz haberi, bizde pek hoş olmayan bir sarsıntı yaratır. Artık günden güne geciktirdiğimiz şey, ayrılığın sebep olduğu dayanılmaz iç daralmasının sona ermesi değil, çıkışı olmayan heyecanların korkulan tekrarıdır. Gerçekte bizi sevmeyen kişinin, tek başımızayken, aksine bize ilan-ı aşk ettiği, hayallerle keyfimizce tamamladığımız tatlı hatıraları, gerçek bir görüşmeye kat kat tercih ederiz. Azar azar, arzularımızın birçoğunu içine katarak istediğimiz kadar tatlı kılabileceğimiz bu hatıraları, artık keyfimizin istediği kelimelerle

konuşturamayacağımız, yeni soğukluklarına, beklenmedik şiddetlerine maruz kalacağımız bir varlıkla yüz yüze geleceğimiz, geciktirilmiş görüşmeye, bin kat tercih ederiz. Hepimiz, artık sevmediğimiz zaman, biliriz ki, unutmak, hatta bulanık hatıralar bile, mutsuz aşk kadar ıstırap vermez. İşte, kendime itiraf etmesem de, tercih ettiğim, bu sezdiğim unutuşun huzur veren dinginliğiydi.

Böyle bir ruhsal kopuş ve uzaklaşma kürünün zahmetli yanı, bir başka sebeple de giderek azalır; o da, iyileştirmeyi hedeflediği, aşk denen sabit fikri zayıflatmasıdır. Bendeki henüz epeyce kuvvetli olduğundan, Gilberte'in gözünde bütün itibarıma kavuşmayı istiyordum; bana öyle geliyordu ki, kasıtlı dargınlığım sayesinde itibarımın giderek artması gerekirdi; öyle ki, onu görmediğim, birbirini takip eden, kesintiye ve (bir münasebetsiz işlerime karışmadığı sürece) zamanaşımına uğramayan, bu sakin ve hüzünlü günlerin her biri, kaybedilmiş değil, kazanılmış bir gündü. Belki boş yere kazanılmıştı; çünkü yakında iyileşmiş olacaktım. Alışkanlığın bir biçimi olan feragat, bazı güçlerin sürekli artmasına imkân tanır. Gilberte'le bozuştuğumuz ilk akşam, kederime karşı koyacak gücüm sıfıra yakınken, o günden bugüne, hesapsız derecede artmıştı. Yalnız, her şeyin uzaması eğilimi arasıra ani içgüdülerle kesilir; bunlara kendimizi bırakmakta pek tereddüt etmeyiz, çünkü kaç gün, kaç ay mahrum kalabildiğimizi, daha da kalabileceğimizi biliriz. Genellikle de, tam tasarruflarımızı biriktirdiğimiz kumbara dolmak üzereyken, bir hamlede boşaltıverir, tedavinin sonucunu beklemeden, üstelik de alışmışken, kesiveririz. Bir gün, Mme Swann, Gilberte'in beni görünce ne kadar sevineceği konusunda her zamanki sözlerini söylerken, ne zamandır kendimi mahrum ettiğim mutluluğu, adeta elimle tutabileceğim kadar yakınıma getirdiğinde, bu mutluluğu tatmanın hâlâ mümkün olduğunu anladım ve allak bullak oldum; ertesi günü zor bekledim; Gilberte'e akşam yemeğinden önce sürpriz bir ziyaret yapmaya karar vermiştim.

Bütün bir gün boyunca sabredebilmemi kolaylaştıran, yaptığım plandı. Her şeyin unutulacağı, Gilberte'le barışacağımız andan itibaren, onu hep sevgili olarak görmek istiyordum. Her gün benden en güzel çiçekleri alacaktı. Eğer Mme Swann, fazla sert bir anne gibi davranmaya hakkı olmadığı halde, her gün çiçek göndermeme izin vermezse, daha değerli ve daha seyrek hediyeler bulacaktım. Annemle babam pahalı şeyler satın alabilecek kadar para vermiyorlardı bana. Léonie Hala'mdan bana miras

kalmış olan, annemin her gün Françoise'ın gelip "Parçalandı," diyeceği ve tuz buz olacağı kehanetinde bulunduğu, Çin porseleni büyük antika vazoyu düşündüm. Bu şartlarda, vazoyu satmak, Gilberte'i gönlümce sevindirebilmek için satmak, daha akıllıca değil miydi? Karşılığında rahatlıkla bin frank alabilirim gibi geliyordu bana. Vazoyu paketledim; alışkanlık, daha önce onu görmemi engellemişti; ondan ayrılmanın hiç değilse bir yararı oldu: gerçekten tanımış oldum. Swann'lara gitmeden önce vazoyu yanıma aldım; arabacıya evin adresini verip Champs-Elysées'den geçmesini söyledim; parkın köşesinde, babamın sahibini tanıdığı, Çin eşyaları satan büyük bir dükkân vardı. Adam benim şaşkın bakışlarım karşısında, porselen vazoya derhal bin değil, on bin frank teklif etti. Parayı kendimden geçerek aldım; bütün bir yıl boyunca her gün, Gilberte'i leylaklara, güllere boğabilecektim. Dükkândan çıkıp tekrar arabaya bindiğimde, Swann'lar Boulogne Ormanı'na yakın oturduklarından, arabacı doğal olarak her zamanki yolu izlemek yerine, Champs-Elysées Caddesi'nden aşağı inmeye başladı. Berri Sokağı'nın köşesini henüz geçmişti ki, alacakaranlıkta, Swann'ların evinin çok yakınında, fakat ters yönde ilerleyerek evden uzaklaşan Gilberte'i seçer gibi oldum; ağır fakat kararlı adımlarla yürüyor, yanındaki, yüzünü seçemediğim delikanlıyla sohbet ediyordu. Arabayı durdurmak isteyip yerimden doğruldum, sonra tereddüde düştüm. İki genç biraz uzaklaşmışlardı; ağır gezintilerini resmeden iki yumuşak, paralel çizgi, parkın gölgesine doğru, giderek siliniyordu. Biraz sonra Gilberte'in evinin önüne geldim. Beni Mme Swann karşıladı; "Ah! Gilberte çok üzülecek," dedi bana; "evde olmaması ne büyük aksilik. Öğleden sonra derste sıcaktan çok bunalmış; kız arkadaşlarından biriyle biraz hava almak istediğini söyledi." - "Champs-Élysées Caddesi'nde görür gibi oldum onu." - "O olduğunu sanmam. Siz yine de babasına söylemeyin; bu saatte çıkmasından hoşlanmıyor. Good evening." Mme Swann'dan ayrıldım; arabacıya aynı yoldan geri dönmesini söyledim, ama gezinen iki genci bulamadım. Nereye gitmişlerdi? Akşam vakti, sır verir gibi bir edayla birbirlerine neler söylüyorlardı?

Eve döndüm; şimdi bir daha görmemeye kararlı olduğum Gilberte'e sayısız küçük hediye almama imkân tanıyabilecek, bu beklenmedik on bin frankı, umutsuzlukla elimde tutuyordum. Hiç şüphesiz, Çin eşyaları dükkânındaki mola, bundan böyle arkadaşımı hep benden memnun ve müteşekkir göreceğim umudunu yaratarak, beni sevindirmişti. Öte yandan, o molayı vermeseydim, araba Champs-Elysées Caddesi'nden geçmeseydi,

Gilberte'lè o delikanlıya rastlamayacaktım. İşte bu şekilde, bir tek olayın iki zıt kolu vardır ve yol açtığı mutsuzluk, yarattığı mutluluğu sıfırlar. Çok sık olan bir şeyin tam tersi gelmişti başıma. Bir mutluluğu arzu ederiz, ama ona ulaşmanın maddi imkânlarına sahip değilizdir. La Bruyère, "Büyük bir servet sahibi olmadan sevmek, acıklı bir şeydir," der. Yapılacak tek şey, o mutluluğa kavuşma arzusunu azar azar yok etmeye çalışmaktır. Oysa ben aksine, maddi imkânı elde etmiştim, ama aynı anda, mantıki bir zorunluluktan olmasa bile, hiç değilse bu ilk başarının tesadüfi bir sonucu olarak, mutluluk benden çalınmıştı. Zaten öyle görünüyor ki, daima çalınmak zorundadır. Evet, genellikle o mutluluğu mümkün kılacak şeyi ele geçirdiğimiz anda, aynı akşamda olmaz bu. Çoğunlukla, bir müddet çabalamaya, ummaya devam ederiz. Ama mutluluk hiçbir zaman gerçekleşemez. Şartları aşmayı başarırsak, tabiat dıştaki mücadeleyi içimize taşır ve yavaş yavaş kalbimizi değiştirerek sahip olacağı şeyden başkasını arzulamasına sebep olur. Eğer bahtımızdaki değişiklik çok hızlı olup da kalbimiz değişmeye vakit bulamamışsa, tabiat bu yüzden bizi yenmekten umudunu kesmez; galibiyeti, evet biraz daha gecikmiş, daha inceden, ama aynı derecede kesin olur. O zaman, mutluluk, tam biz ele geçirecekken, son anda elimizden alınır; daha doğrusu, tabiat şeytanca bir kurnazlıkla, bizzat bu ele geçirişi mutluluğun yok edilmesine alet eder. Olaylara ve hayata ilişkin her şeyde başarısızlığa uğrayan tabiat, son bir imkânsızlık, psikolojik olarak mutluluğun imkânsızlığını yaratır. Mutluluk olgusu gerçekleşmez veya son derece acı tepkilere yol açar.

On bin frankı elimde sıktım. Ama artık hiçbir işime yaramıyordu. Zaten hepsini; Gilberte'e her gün çiçek göndererek harcayabileceğimden çok daha hızlı harcadım; çünkü akşam olduğunda içimi öyle bir mutsuzluk kaplıyordu ki, evde oturamıyor, sevmediğim kadınların kucağında ağlamaya gidiyordum. Gilberte'in hoşuna gidecek herhangi bir şey yapmayı ise, artık istemiyordum; artık Gilberte'in evine tekrar gitmek bana sadece azap verebilirdi. Gilberte'i görmek bile, –bir gün önce beni çok mutlu edebilecekken– yeterli olmazdı artık. Çünkü onunla birlikte olmadığım her an, endişe içinde kıvranırdım. Bir kadın bize çektirdiği her yeni ıstırapla, çoğu kez farkında olmadan, üzerimizdeki gücünü artırır, ama aynı zamanda kendisinden beklentilerimizi de çoğaltır. Kadın, bize yaptığı her kötülükle giderek daha fazla kıstırır bizi, zincirlerimizi artırır; ama aynı zamanda, içimiz rahat edecek şekilde kendisini bağlamamız için gerekli olduğunu düşündüğümüz zincir miktarını da iki katma çıkarır. Daha bir gün önce,

Gilberte'in canını sıkacağını düşünmesem, seyrek görüşmeler talep etmekle yetinirdim; oysa artık bu benim için yeterli olamazdı; başka birçok şart koşardım şimdi. Çünkü aşkta, savaşın tapı tersine, yenildikçe daha ağır, durmadan daha zor şartlar koşarız| her şeye rağmen şart koşabilecek durumdaysak eğer. Gilberte'in karşısında benim durumum ise, bu değildi. Bu yüzden, ilk başlarda annesini de ziyaretten kaçındım. Gilberte'in beni sevmediğini, bunu epeydir zaten bildiğimi, istersem kendisini görebileceğimi, istemezsem de zamanla unutacağımı kendi kendime söyleyip duruyordum. Ne var ki, bu fikirlerin, kimi hastalıklara tesir etmeyen bir ilaç misali, arasıra gözümün önünde beliren iki paralel çizgiye, küçük adımlarla Champs-Elysées Caddesi'ne gömülen Gilberte ve delikanlının siluetlerine karşı hiçbir etki gücü yoktu. Bu yeni bir sancıydı; zamanla o da tükenecekti; günün birinde, zararlı bütün özelliklerinden tamamen arınmış halde aklıma gelecek olan bir resimdi; az miktarda kullanılınca bir tehlikesi olmayan öldürücü zehirler gibi, patlar diye korkmadan sigaramızı yakabildiğimiz bir nebze dinamit gibi. Bu arada, Gilberte'in alacakaranlıktaki gezintisini hep aynı şekilde gözümde canlandıran sağlıksız güce karşı, yiğitçe mücadele eden bir başka güç vardı içimde; hafızanın tekrarlanan saldırılarına karşı koyabilmek için, hayalgücüm ters yönde yararlı çalışmalar yapıyordu. Bu iki güçten birincisi, tabii ki baha Champs-Elysées Caddesi'nde gezinti yapan bu iki kişiyi göstermeye devam ediyor, geçmişten çekip çıkardığı başka tatsız görüntüler de sunuyordu: mesela, annesi benim yanımda kalmasını söylerken Gilberte'in omuz silkişi. Ama ikinci güç, umutlarımın zemini üzerine, aslında son derece kısıtlı olan bu zavallı geçmişten çok daha hoş tasarlanmış bir gelecek işliyordu. Gilberte'i bir dakika somurtkan görüyorsam, kimbilir kaç dakika, barışmamız, hatta belki nişanlanmamız için neler yapacağını tasarlıyordum! Şunu da kabul etmek gerekir ki, hayalgücüm, geleceğe doğru yönelttiği bu gücü, her şeye rağmen geçmişten alıyordu. Gilberte'in omuz silkmiş olmasının sıkıntısı geçtikçe, büyüsünün hatırası, bana dönmesini istememe sebep olan hatıra da silinecekti. Ama geçmişin ölmesine daha çok vardı. Nefret ettiğimi zannettiğim insanı hâlâ seviyordum. Ne zaman saçımın şeklini, yüzümün rengini beğenseler, Gilberte'in orada olmasını istiyordum. Birçok kişinin o dönemde beni misafir etmek istemesi canımı sıkıyor, evlerine gitmeyi reddediyordum. Bir keresinde, Bontemps'ların ve neredeyse çocuk sayılabilecek bir genç kız olan yeğenleri Albertine'in de bulunacağı resmî bir yemek davetine,

babamla birlikte gitmedim diye, evde kıyamet koptu. (Hayatımızın değişik dönemleri bu şekilde birbirinin üstüne biner. Bir gün geldiğinde gözümüzde hiçbir önem taşımayacak olan, ama bugün sevdiğimiz şey uğruna, yarın seveceğimiz, ama bugün bizim için önemi olmayan bir şeyi görmeyi reddeder, burun kıvırırız; belki onu daha önce görmeye razı olsaydık, daha önce sevecek, böylece bugünkü ıstıraplarımıza son verecektik; ancak onların da yerini başka ıstıraplar alacaktı. Benim ıstıraplarımsa, sürekli değişiyordu. Kendi içimde, genellikle Gilberte'e ilişkin filanca umut veya korkuya bağlı olarak, bir gün bir duygu, ertesi gün bir başka duygu bulmak, beni şaşırtıyordu. Bunlar, benim içimdeki Gilberte'e ilişkindi. Öteki Gilberte'in, yani gerçek Gilberte'in, belki de benim içimdekinden tamamen farklı olduğunu, ona atfettiğim pişmanlıklardan haberi bile olmadığını kendi kendime düşünmüş olmalıyım; herhalde beni, hem benim onu düşündüğümden, hem de ben hayali Gilberte'imle baş başayken, benimle ilgili gerçek arzularını tahmin etmeye çalışırken, onu hep böyle, ilgisi bana çevrili olarak tasavvur ederken, ona kendimi düşündürttüğümden çok daha az düşünüyordu.

Kederin, hafiflemekle birlikte devam ettiği dönemlerde, sürekli o insanı düşünmenin verdiği kederle, kimi hatıraların, söylenen çirkin bir cümlenin, bir mektupta kullanılan bir fiilin canlandırdığı kederi, birbirinden ayırmak gerekir. Kederin değişik biçimlerini tasvir etmeyi, ilerideki bir aşkı vesile ederek, daha sonraya bırakmak kaydıyla, şimdilik, bu iki tür kederden ikincisinin, birincisinden çok daha zalim olduğunu söylemekle yetinelim. Bunun sebebi, o insanla ilgili, içimizde hâlâ yaşayan kavramın, kendisine mutlaka taktığımız taçla güzelleşmesi ve umudun olağan sevinçlerinin değilse bile, en azından, sürekli bir elemin sükûnetinin, bu kavrama damgasını vurmasıdır. (Zaten, şunu da unutmamak gerekir ki, bize ıstırap çektiren bir insanın hayali, bir aşk acısını ağırlaştıran, uzatan, iyileşmesine engel olan şeylerin arasında pek küçük bir yer tutar; tıpkı bazı hastalıklarda, hastalığın sebebinin, ardından gelen yüksek ateşle, tedavi süresinin uzunluğuyla orantısız olması gibi.) Sevdiğimiz insanla ilgili düşüncelerimize, genellikle iyimser bir bakışın parıltıları yansır; oysa sözü edilen hatıralar, çirkin sözler, düşmanca mektuplar (Gilberte'ten böyle bir tek mektup almıştım) konusunda durum farklıdır; sanki o insanın kendisi, aslında son derece kısıtlı olan bu kırıntılarda bulunmaktadır ve bir bütün olarak kendisi hakkında sahip olduğumuz genel kavramda olduğundan çok daha güçlüdür. Çünkü o mektubu, sevdiğimiz kişinin hayali gibi, özlemin

hüzünlü sükûneti içinde hayranlıkla seyretmemişizdir; beklenmedik bir mutsuzluğun bizi hapsettiği korkunç yürek darlığına gömülmüş halde görmüşüzdür. Bu tür kederlerin oluşumu farklıdır; bu tür kederler bize dışarıdan gelir ve en zalim azaplar yolundan geçerek kalbimize varırlar. Arkadaşımızın, bizim eski ve aslına uygun zannettiğimiz hayalini, aslında kendimiz, birçok kere baştan kurmuşuzdur. Halbuki o zalim hatıra, bu onarılmış hayalle aynı döneme ait değildir; o, korkunç bir geçmişin ender şahitlerinden biridir. Ama bu geçmiş var olmaya devam ettiğinden, sadece bizim içimizde, harikulade bir altın çağla, herkesin barışmış olacağı bir cennetle yer değiştirmiş olduğundan, bu mektuplar gerçeğe bir hatırlatmadır ve bize verdikleri ani acıyla, her günkü bekleyişimizin çılgınca umutları içinde, gerçekten ne kadar uzaklaşmış olduğumuzu bize hissettirmeleri gerekir. Bu gerçeğin, bazen öyle olsa da, hep aynı kalması gerekmez. Hayatımızda birçok kadın vardır ki, bir daha görüşmeyi hiç istememişizdir; onlar da doğal olarak, bu istenmeyen suskunluğumuza, aynı şekilde suskunlukla karşılık vermişlerdir. Ne var ki, bu kadınları sevmediğimiz için, onlardan uzakta geçirdiğimiz yılları da saymamışızdır; ayrılığın ne kadar etkili olduğu üzerine fikir yürütürken, mantığımızı çürütecek olan bu örneği göz ardı ederiz; tıpkı önsezilere inanan birinin, sezgilerinin doğru çıkmadığı bütün durumları göz ardı etmesi gibi.

Bununla birlikte, uzaklaşmak etkili de olabilir. O sırada değerimizi bilmeyen gönülde, sonunda bizi görme arzusu, hevesi uyanabilir. Yalnız, bunun için zaman gerekir. Oysa zamana ilişkin taleplerimiz, en az kalbin değişmek için koştuğu şartlar kadar ölçüsüzdür. Bir kere, zaman en zor verebileceğimiz şeydir; çünkü ıstırabımız acımasızdır ve bitsin diye acele ederiz. Ayrıca, öteki kalbin değişmesi için gereken zamanı, bizim kalbimiz de kullanacak ve o da değişecektir; öyle ki, hedefimiz artık ulaşılabilir bir hale geldiğinde, bizim için bir hedef olmaktan çıkacaktır. Zaten bu hedefin ulaşılabilir hale geleceği, her mutluluğun, artık bizim için mutluluk olmaktan çıktıktan sonra, mutlaka elde edileceği düşüncesinin, doğru bir yanı vardır, ama tamamen doğru da değildir. Bu düşünce, artık ilgimiz kaybolduğu, ilgisizleştiğimiz zaman bizim için geçerlilik kazanır. Öte yandan, bu ilgisizliğin kendisi, eski talepkârlığımızı ortadan kaldırdığı için, geriye bakıp bu mutluluğun, eskiden olsa bizi büyüleyeceğini düşünmemize yol açar; oysa belki o eski dönemde, bize çok noksan gelecek olan bir mutluluktur bu. İnsan pek ilgilenmediği bir konuda ne fazla titizdir, ne de iyi hüküm verebilir. Artık sevmediğimiz bir insanın bizim ilgisizliğimiz

karşısında iyice aşırı görünen sevecenliği, belki de aşkımız karşısında hiç de yeterli olmayacaktı. O tatlı sözleri, görüşme teklifini, eskiden olsa bizde yaratacağı zevk bağlamında düşünürüz; hemen ardından gelmesini isteyeceğimiz ve belki o açgözlülükle gerçekleşmesini engelleyeceğimiz bütün diğer zevkleri düşünmeyiz. Yani gecikmiş olan, artık tadına varamayacağımız bir zamanda, sevgimiz bitmişken gelen mutluluk, bir zamanlar eksikliği yüzünden onca azap çektiğimiz mutlulukla tıpatıp aynı olmayabilir. Buna karar verebilecek bir tek kişi vardır, o da, o eski zamandaki benliğimizdir; halbuki bu benlik artık yoktur; şüphesiz geri gelecek olsa, mutluluk da, aynı mutluluk olsun olmasın, kaybolup giderdi.

O an geldiğinde artık arzulamıyor olacağım bir rüyanın, gecikmiş olarak gerçekleşmesini beklediğim sırada, Gilberte'i pek tanımadığım zamanlarda yaptığım gibi, benden özür dilediği, benden başka kimseyi sevmemiş olduğunu itiraf ettiği ve bana evlenme teklif ettiği konuşmalar, mektuplar uydura uydura, sonunda sürekli baştan yaratılan bir dizi tatlı hayal, zihnimde, Gilberte ve delikanlının, artık hiçbir şeyle beslenmeyen görüntüsünden daha fazla yer kaplamaya başladı. Belki o sırada Mme Swann'a tekrar gitmeye başlardım, ama gördüğüm bir rüya bunu engelledi: Aslında dost saymadığım bir arkadaşım, bana karşı son derece riyakârca davranıyor ve o da benim aynı şeyi yaptığımı düşünüyordu. Bu rüyanın bende yarattığı ıstırapla birdenbire uyandım ve ıstırabımın dinmediğini görünce, rüyamı tekrar düşündüm, uykuda gördüğüm arkadaşımın kim olduğunu ve çıkaramadığım İspanyolca ismini hatırlamaya çalıştım. Aynı anda hem Yusuf, hem firavun olarak, rüyamı yorumlamaya koyuldum. Rüyaların çoğunda, insanların görünüşüne aldanmamak gerektiğini biliyordum;, bunlar kılık değiştirmiş olabilirler, başkalarının yüzünü taşıyor olabilirler; katedrallerdeki, cahil arkeologlar tarafından birleştirilmiş, birinin başı diğerinin vücudu üzerinde duran, sıfatları ve isimleri birbirine karışmış, sakat azizler gibi. Rüyalardaki insanların isimleri bizi yanıltabilir. Sevdiğimiz insanı rüyada, sadece hissettiğimiz acının şiddetinden tanıyabiliriz. Ben hissettiğim acıdan, uykumda delikanlı kılığına bürünmüş olan, son zamandaki riyakârlığı beni hâlâ üzen kişinin, Gilberte olduğunu anladım. O zaman hatırladım ki, onu son gördüğümde, annesinin, dans matinesine gitmesine izin vermediği gün, Gilberte benim ona karşı iyi niyetime, tuhaf bir şekilde gülerek, belki gerçekten, belki yalandan, inanmamakta ısrar etmişti. Bu hatıra bir başkasını çağrıştırdı. Swann da çok uzun zaman önce, samimiyetime de, Gilberte'e iyi bir arkadaş olacağıma da

inanmak istememişti. Kendisine yazdığım mektubun yararı olmamış, Gilberte mektubu geri getirmiş ve aynı anlaşılmaz gülüşle bana vermişti. Hemen vermemişti mektubu; defne ağaçlarının arkasındaki sahneyi baştan sona hatırladım, insan mutsuz olduğu andan itibaren ahlâkçı olur. Gilberte'in şimdi bana olan sevgisizliğini, o günkü davranışım yüzünden hayatin bana vermiş olduğu bir ceza olarak görmeye başladım. Yolda karşıdan karşıya geçerken arabalara dikkat ediyoruz, tehlikeden kaçınıyoruz diye, cezalardan kaçındığımızı zannederiz. Oysa içimizde de tehlikeler vardır. Kaza hayalimizden bile geçmeyecek bir yönden, içten, kalbimizden gelir. Gilberte'in söylediği, "İsterseniz boğuşmaya devam edelim," sözleri, iğrendirdi beni. Onu bu haliyle, belki kendi evinde, çamaşır odasında, Champs-Elysées Caddesi'nde yanında gördüğüm delikanlıyla birlikte hayal ediyordum. Bir süre önce kendimi kaygısızca mutluluk içinde yüzer zannetmekle ne kadar mantıksız davrandıysam, şimdi, mutlu olmaktan vazgeçmişken, en azından sakinleştiğime, sükûnetimi sürdürebileceğime inanmam da o kadar saçmaydı. Kalbimizde bir başkasının hayali sürekli olarak bulunuyorsa, her an parçalanabilecek olan tek şey, mutluluğumuz değildir; bu mutluluk yok olup gittikten, biz ıstırap çektikten sonra, ardından, ıstırabımızı dindirmeyi başardığımızda, aynı mutluluk kadar yanıltıcı ve geçici olan şey, sükûnettir. Ben sükûnetime sonunda kavuştum tekrar; çünkü ruhsal durumumuzu, arzularımızı değiştirerek, bir rüya sayesinde zihnimize giren şey de, yavaş yavaş dağılır; kalıcılık ve süreklilik, hiçbir şeye bağışlanmamıştır, acıya bile. Zaten, aşk acısı çekenler, bazı hastalar için de söylendiği gibi, kendi kendilerinin hekimidirler. Tek teselli, ıstıraplarına sebep olan kişiden gelebileceği ve bu ıstırap o kişiden yayıldığı için, sonunda ilacı bu ıstırapta bulurlar. Bu ilacı, ıstırabın kendisi, belirli bir noktada kendilerine sunar; çünkü içlerinde evirip çevirdikçe, bu ıstırap, özlenen kişinin bir başka yanını gösterir onlara; bazen öyle iğrenç bir yanıdır ki bu, onu bir daha görmek bile istemezler, çünkü ondan hoşlanabilmek için, acı çektirmeleri gereklidir; bazen de öyle tatlı bir yanıdır ki, sevgiliye atfedilen hoşluktan onun adına şeref duyulur, bir umut ışığı çıkarılır. Ne var ki, içimde tekrar ortaya çıkan ıstırap sonunda dindiği halde, Mme Swann'a çok nadir olarak gitme isteği duydum. Çünkü seven ve terk edilen kişinin, içinde yaşadığı beklenti duygusu –itiraf edilmemiş bir beklenti de olsa– kendi kendine değişir ve görünürde tıpatıp aynı da olsa, ilk halini, tamamen zıt, ikinci bir hal izler. Birincisi, bizi altüst eden sancılı olayların devamı, yansımasıdır. Olabilecek

şeylerin beklentisi, korkuyla karışıktır; çünkü o sırada, sevdiğimiz kişinin tarafından yeni bir şey gelmedikçe, kendimiz harekete geçmek isteriz ve belki de bütün yolların önünü kesecek olan bir girişimin, ne kadar başarılı olacağını pek bilemeyiz. Fakat kısa bir süre sonra, biz farkına bile varmadan, devam eden beklentimiz, daha önce de gördüğümüz gibi, artık yaşadığımız geçmişin hatırası tarafından değil, hayalî bir geleceğin umudu tarafından belirlenir ve o andan itibaren, neredeyse zevkli bir hale gelir. Üstelik beklentinin ilk hali, kısa da olsa bir müddet devam ettiğinden, bekleyiş halinde yaşamaya alıştırmıştır bizi. Son görüşmelerimizde hissettiğimiz acı hâlâ içimizde yaşamaktadır, ama uyuşmuştur artık. Onu yenilemeye pek hevesli değilizdir; üstelik şimdi ne isteyeceğimizi de pek kestiremeyiz. Sevdiğimiz kadının biraz daha fazlasına sahip olmak, zaten sahip olmadığımız şeyi bizim için daha gerekli hale getirmekten başka işe yaramayacak ve ihtiyaçlarımız tatminlerimizden kaynaklandığı için, her şeye rağmen, üstesinden gelinemez bir şey olarak kalacaktır.

Nihayet, son bir sebep de buna eklenince, Mme Swann'a yaptığım ziyaretleri bir süre sonra tamamen kestim. Daha geç ortaya çıkan bu sebep, henüz Gilberte'i unutmuş olmam değil, daha çabuk unutma gayretiydi. Şüphesiz, şiddetli ıstırabım sona erdiğinden beri Mme Swann'a yaptığım ziyaretler, başlangıçta benim için çok değerli olan işlevlerini tekrar yüklenmişler, kaldığı kadarıyla üzüntüme karşı bir sakinleştirici, bir eğlence olmuşlardı. Ama sakinleştirici olarak etkili olmalarının sebebi, yani bu ziyaretlerle Gilberte'in hatırasının iç içe geçmiş olması, eğlence açısından bir mahzurdu. Eğlence, ancak Gilberte'in varlığının artık beslemediği bir hissin karşısına, onunla mücadele edebilecek, Gilberte'in hiçbir şekilde yer almadığı düşünceler, ilgi alanları, tutkular çıkardığı takdirde benim için faydalı olabilirdi. Sevdiğimiz insanın dışarıda kaldığı bu bilinç halleri, bu durumda öyle bir yer kaplar ki, başlangıçta ne kadar küçük bir yer olursa olsun, bütün ruhu kaplayan aşktan kırpılmıştır. Bir yandan, artık bir hatıradan başka bir şey olmayan his azalırken, bir yandan da bu düşünceleri beslemeye, genişletmeye çalışmalıdır ki, zihne yeni sokulan unsurlar, ruhun giderek daha büyük bir bölümünü, bu hissin elinden alsınlar, koparsınlar ve sonunda tamamını ele geçirsinler. Bir aşkı öldürmenin tek yolunun bu olduğunu fark ediyordum ve bu işe girişecek kadar, acıların en zalimine, yani, ne kadar zaman alırsa alsın, başaracağını kesin olarak bilmenin doğurduğu acıyı göze alacak kadar genç ve cesurdum. Artık Gilberte'e yazdığım mektuplarda, görüşmeyi reddetmemin sebebi, tamamen uydurma,

esrarengiz bir yanlış anlaşılmaya bir atıftı; aramızdaki bu anlaşmazlık konusunda Gilberte'in benden bir açıklama isteyeceğini ummuştum başlangıçta. Oysa aslında, hayattaki en önemsiz ilişkilerde bile, karanlık, yalan, suçlayıcı bir cümlenin kasten, itiraz etsin diye yazıldığını bilen ve böylece olayların hâkimiyetini ve inisiyatifini elinde bulundurduğuna –ve bulunduracağına– fazlasıyla sevinen bir muhatap, açıklama istemez. Aşkın son derece belagatli, kayıtsızlığın ise meraksız olduğu daha duygusal ilişkilerde, durum haydi haydi böyledir. Gilberte bu anlaşmazlığı şüpheyle karşılamayıp anlamaya çalışmayınca, benim için her mektubumda değindiğim, gerçek bir şey haline geldi. Böyle haksız konumlarda, soğukluk taslamada, insanı sebata azmettiren bir büyü vardır. Gilberte, "Kalplerimiz ayrılmadı ki, konuşup anlaşalım," diye cevap verir umuduyla, "Kalplerimiz ayrıldığından beri," diye yaza yaza, sonunda öyle olduğuna inandırmıştım kendimi. Sonunda, "Değişen bir şey yok ki, o his her zamankinden güçlü," diyebilmek isteğiyle, sürekli, "Hayat bizim için değişmiş olabilir, hissettiğimiz şeyi silemeyecektir," diye tekrarlaya tekrarlaya, hayatın gerçekten değiştiği artık var olmayan bir hissin hatırasını saklayacağımız fikriyle yaşıyordum; kimi sinir hastalarının, bir rahatsızlık geçirirmiş gibi yapa yapa, rahatsızlıktan temelli kurtulamaması gibi. Artık Gilberte'e ne zaman mektup yazmam gerekse, bu hayalî, cevaplarında bu konuya değinmeyerek onun da zımnen kabul ettiği, varlığını aramızda sürdürecek olan değişikliğe değiniyordum. Sonra Gilberte bu yalancı suskunluktan vazgeçti. O da benim bakış açımı benimsedi; resmî davetlerde misafir devlet başkanının, ev sahipliği yapan devlet başkanıyla hemen hemen aynı ifadeleri tekrarlayarak bir açılış konuşması yapması gibi, Gilberte'e, "Hayat bizi ayırmış olabilir, ama birbirimizi tanıdığımız zamanın hatırası hep yaşayacak," diye her yazdığımda, Gilberte, "Hayat bizi ayırmış olabilir, ama bizim için daima değerini koruyacak olan güzel anları bize unutturamayacak," diye cevap vermeyi ihmal etmiyordu ("hayat"ın bizi niçin ayırdığını, ne gibi bir değişiklik olduğunu söylememiz ise, epeyce zor olurdu). Artık pek fazla acı çekmiyordum. Bununla birlikte, bir gün ona yazdığım bir mektupta, Champs-Elysees'deki yaşlı şekerci kadının öldüğünü öğrendiğimi haber verip, "Sizi üzmüş olacağını düşündüm; bende çok hatıralar uyandırdı," diye yazınca, gözyaşlarımı tutamadım; geçmiş zaman kullandığımı fark etmiştim; hiç istemediğim halde canlı, en azından tekrar canlanabilir olarak düşünmekten vazgeçemediğim aşktan, neredeyse unutulmuş bir ölüden söz eder gibi söz ediyordum. Artık görüşmek

istemeyen iki arkadaş arasındaki bu mektuplaşmadan daha şefkatli bir şey olamazdı. Gilberte'in mektupları, benim önemsemediğim kişilere yazdığım mektupların inceliğine ve yüzeysel sevgi ifadelerine sahiptiler; ondan geldiğinde, bu ifadeler bana çok tatlı görünüyordu.

Zaten görüşmeyi her reddedişim, bir öncekinden biraz daha az acı veriyordu bana. Gilberte'in benim gözümdeki önemi azaldıkça, durmadan tekrarlanan acı hatıralarım, artık Floransa'yı, Venedik'i düşünmekten aldığım hazzı yok edecek gücü bulamıyorlardı. Böyle anlarda, bir daha görmeyeceğim, neredeyse unutmuş olduğum bir genç kızdan ayrılmama uğruna diplomatlıktan vazgeçtiğime, yerleşik bir hayat kurduğuma pişman oluyordum. Hayatımızı bir insana göre kurarız; artık onu hayatımıza kabul edebileceğimiz an geldiğinde, o insan gelmez, sonra bizim için ölür ve biz de sadece onun için hazırlanmış olan şeyin içine hapsolup yaşarız. Venedik, annemle babamın gözünde fazla uzak, benim için fazla hummalı bir yerdi, ama en azından Balbec'e gidip yerleşmek kolaydı. Ne var ki, bunu yapmak için de Paris'ten ayrılmak, ne kadar seyrek olsa da, sayesinde arasıra Mme Swann'dan kızıyla ilgili bir şeyler duyduğum ziyaretlerden, vazgeçmek gerekiyordu. Ayrıca bu ziyaretlerde Gilberte'ten tamamen bağımsız birtakım zevkler bulmaya da başlamıştım.

Bahar yaklaşırken, soğuklar geri geldiğinde, Buz Azizleri yortuları[28] ve Kutsal Hafta'nın karla karışık sağanakları sırasında, Mme Swann'ı, evini çok soğuk bulduğu için kürkler içinde misafir ağırlarken görüyordum çoğunlukla; üşüyen elleriyle omuzlarının içinde kaybolduğu, eve geldiğinde çıkarmadığı, ikisi de erminden, bembeyaz, parlak, dev manşonuyla yakası, ateşin ısısının da, ilerleyen mevsimin de eritmeyi başaramadığı, kıştan kalan sonuncu ve diğerlerinden daha inatçı kar parçalarını andırıyorlardı. Bu buz gibi, ama çiçeklenmeye başlamış haftaların tam gerçeğini, yakında artık gitmeyeceğim bu salonda bana telkin eden, daha başdöndürücü, başka beyazlıklardı: mesela, uzun çıplak dallarının tepesinde, müjdeci melekler kadar beyaz, limon kokulu, parçalı ama birleşik küreleriyle, Ön-Raffaellocuların çizgi çizgi çalılarını andıran kartopu çiçeklerinin beyazlığı. Tansonville köşkünün sahibesi, nisanın buzlu da olsa çiçeksiz olmadığını ve ilk sıcaklara kadar dünyayı sadece yağmurun altında çıplak evler olarak hayal eden şehir insanlarının zannettiği gibi, kış, bahar ve yaz mevsimlerinin, birbirlerinden sımsıkı bölmelerle ayrılmadığını bilirdi. Mme Swann'ın, Combray'deki bahçıvanın gönderdiği çiçeklerle yetindiğini,

"daimi" çiçekçisi aracılığıyla, yetersiz bir çağrışımın boşluklarını, erken gelen Akdeniz mevsimlerinden alman borçların yardımıyla kapatmadığını iddia edecek değilim; o sırada buna aldırdığım da yoktu. Mme Swann'ın manşonunun karlarının yanıbaşında, (belki ev sahibesinin kafasındaki işlevleri, Bergotte'un tavsiyelerine uyarak, eşyalarla ve kıyafetiyle birlikte "beyaz majör senfoni" oluşturmaktan öteye gitmeyen) kartopu çiçeklerinin bana, Kutsal Cuma harikasının, insan biraz daha akıllı olsa, her yıl şahit olunabilecek bir doğal mucize olduğunu hatırlatmaları, adlarını bilmediğim başka türden çiçeklerin, ekşi, başdöndürücü, Combray'deki gezintilerim sırasında birçok kez beni durdurmuş olan kokusunun da yardımıyla, Mme Swann'ın salonunu, Tansonville' deki dik patika kadar bakir, tek bir yaprak olmadan, saf çiçekli, gerçek kokularla dolu kılmaları, benim kırları özlemem için yeterliydi.

Ne var ki, o patikayı hatırlamak benim için henüz ağır bir şeydi. Bu hatıra, Gilberte'e olan aşkımdan geriye kalan küçük parçayı besleyebilirdi. Bu yüzden, Mme Swann'a yaptığım bu ziyaretler sırasında artık hiç acı çekmediğim halde, ziyaretlerimi daha da seyrekleştirdim ve kendisiyle mümkün olduğu kadar az görüşmeye başladım. Hâlâ Paris'ten ayrılmadığım için, en fazla onunla birlikte bazı gezintiler yapma izni veriyordum kendime. Havalar nihayet düzelmiş ve ısınmıştı. Mme Swann'ın öğle yemeğinden önce bir saatliğine çıkıp, Bois Caddesi'nde, Etoile'in ve o zamanlar, insanların sadece ismen bildikleri zenginleri seyretmeye gelmelerinden ötürü "Meteliksizler Kulübü" adım verdikleri yerin yakınında, küçük bir yürüyüş yaptığını bildiğimden, pazar günleri –hafta içinde o saatlerde serbest değildim– öğle yemeğini bizimkilerden çok sonra, biri çeyrek geçe yemek ve öncesinde gezintiye çıkmak için annemle babamdan izin aldım. Gilberte'in, bir kız arkadaşının kır evinde geçirdiği o mayıs ayı boyunca hiçbir pazar bu gezintiyi kaçırmadım. Öğlene doğru Zafer Takı'na varırdım. Caddenin başında nöbet tutar, Mme Swann'ın, evinden çıkıp birkaç metre yürüyerek geldiği küçük sokağın köşesinden gözümü ayırmazdım. Gezintiye çıkmış olanların çoğunun öğle yemeği için evlerine döndükleri bir saat olduğundan, kalanlar az sayıda ve çoğu şık kimseler olurdu. Ansızın, ağaçlıklı yolun kumları üzerinde, ancak öğle vakti açılan en güzel çiçek gibi, gecikmiş, ağır ve sağlıklı bir halde, Mme Swann belirirdi –etrafında açılan, her defasında farklı elbisesini, ben en çok mor renkte hatırlarım– sonra, elbisesinin saçılan yapraklar gibi yere dökülen kıvrımlarıyla aynı tondaki uzun, ipekli şemsiyesini, sapını havaya dikerek

açar, çiçeğin açılması tamamlanırdı. Çevresinde maiyeti eksik olmazdı: Swann'la birlikte, sabah kendisini evinde ziyarete gitmiş veya sokakta karşılaştığı, kulüpten dört beş erkek; bu siyah veya gri, uysal topluluk, Odette'in çevresinde neredeyse sabit bir çerçeve gibi hareket ederek, gözlerinde bir derinlik olan tek kişiye, bu kadına, sanki bütün bu erkeklerin arasından, bir pencereden, önüne bakıyormuş havası verir, onu tatlı renklerinin çıplaklığında, narin ve korkusuz, adeta başka türden, bilinmeyen bir ırktan, sayesinde kalabalık maiyetini tek başına dengelediği, neredeyse savaşçı gücüyle donanmış bir varlık gibi ortaya çıkarırdı. Gülümseyerek, güzel havadan, henüz rahatsızlık vermeyen güneşten memnun, eserini tamamlamış, başka bir şeye aldırmayan bir yaratıcının güvenli ve dingin edasıyla –gelip geçen sıradan insanlar takdir etmese de– bütün kadınlarınkinden daha şık olduğundan kuşku duymadığı kıyafetini kendisi ve dostları için, doğallıkla, aşırı bir dikkat göstermeden, ama tamamen ilgisiz de kalmadan taşırdı; korsajındaki, eteğindeki küçük kurdelelerin, varlığından haberdar olduğu yaratıklar gibi, önünde hafifçe dalgalanmalarına ses çıkarmaz, adımlarını izledikleri sürece, kendi ritmleriyle oyuna dalmalarına hoşgörüyle izin verir ve hatta, çoğu kez geldiğinde hâlâ açmamış olduğu mor şemsiyesine, arasıra, bir Parma menekşesi demetine bakarcasına mesut ve tatlı bakışlar fırlatırdı; bu bakışında, dostlarından çevirip cansız bir nesneye yöneltti̇ğinde bile, hâlâ bir tebessüm okunurdu. Bu şekilde, kıyafetiyle belirlediği ve koruduğu şıklık mesafesine, Mme Swann'ın en arkadaşça konuştuğu erkeklerin, gerekli bir hareket alanı olarak saygı gösterişlerinde, cahillere özgü bir hürmet, kendi cehaletlerinin bir itirafı da yok değildi; bu konuda, bu hanım arkadaşlarını tam yetkili buluyorlardı; görmesi gereken özel bakım konusunda bir hasta veya çocuklarının eğitimi konusunda bir anne gibi. Mme Swann, kendisini çevreleyen ve gelip geçenleri görmezmiş gibi hareket eden maiyetiyle olduğu kadar, böyle geç bir saatte ortaya çıkışıyla da, uzun bir sabah geçirdiği ve birazdan öğle yemeği için döneceği evini akla getirirdi; kendi bahçesinde gezinir gibi, küçük adımlarla yaptığı gezintisinin aylak sükûneti, evinin yakınlığına işaret eder gibiydi; adeta bu evin serin, loş gölgelerine bürünmüştü. Yine de, bütün bunlar bile, onu görmenin bende uyandırdığı açık hava ve sıcak duygusunu artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Zaten, Mme Swann'ın derin bir bilgi sahibi olduğu tören ve ayin kuralları gereği, kıyafetinin mevsime ve saate, özel ve zorunlu bir ilişkiyle bağlı olduğundan hiç şüphe duymadığım için, yumuşak

hasır şapkasının çiçekleri, elbisesinin küçük kurdeleleri, bahçelerdeki, ormanlardaki çiçeklerden bile büyük bir doğallıkla, mayıs ayından doğmuş gibi gelirlerdi bana; mevsimin yeni huzursuzluğunu anlamak için, gözlerimi daha yakın, yuvarlak, yumuşak, hareketli ve mavi bir gökyüzünü andıran açık, gergin şemsiyesinden daha yukarılara çevirmezdim. Bu egemen kurallar ve dolayısıyla Mme Swann, bütün ihtişamlarını, sabahın, baharın ve güneşin emrine sunarlardı tevazuyla; sabah, bahar ve güneş, ne kadar övülse azdı benim gözümde; çünkü bu kadar şık bir kadın, onları göz ardı etmemiş, onlar yüzünden, daha açık renk, daha ince bir kumaştan, yakasındaki, kollarındaki açıklıkla boyundaki, bileklerdeki nemi düşündüren bir elbise seçmiş, kısacası, onlar için hiçbir zahmetten kaçınmamıştı; tıpkı herkesin, avam tabakanın bile tanıdığı soylu bir hanımın, köye gidip sıradan insanları görmeye neşeyle gönül indirdiğinde, özellikle o gün için bir kır kıyafetine bürünmeyi ihmal etmemesi gibi. Mme Swann gelir gelmez kendisini selamlardım; o da beni durdurur, gülümseyerek, "Good moming," derdi. Birlikte birkaç adım yürürdük. Giyimini belirleyen bu kutsal yasaların hepsine, kendisi için, başrahibesi olduğu üstün bir bilgiye itaat eder gibi boyun eğdiğini anlardım; çünkü havayı fazla sıcak bulup önünü açmayacağını düşündüğü ceketini açtığında veya tamamen çıkarıp tutayım diye bana verdiğinde, bluzunda, şans eseri gizli kalmış binlerce ayrıntı keşfederdim; tıpkı dinleyenlerin kulağına hiçbir zaman ulaşmayacağı halde bestecinin binbir özenle yarattığı orkestra bölümleri gibi; ya da kolumun üzerinde katlı duran ceketin koluna uzun uzun, zevk veya kibarlık için bakar, harikulade bir ayrıntı, çok tatlı tonda bir şerit, normal olarak gözlerden saklı, ama dış bölümler kadar incelikle yerleştirilmiş mor bir pamuklu saten görürdüm; tıpkı bir katedralin seksen kadem yükseklikteki bir korkuluğunun arkasına gizlenmiş, ana girişteki alçak kabartmalar kadar mükemmel, bir sanatçı yolculuğu sırasında tesadüfen bütün kenti tepeden seyredebilmek için iki kulenin arasına çıkıp havada gezininceye kadar kimsenin görmediği gotik heykeller gibi.

Mme Swann'ın Bois Caddesi'nde, kendi bahçesinin yolundaymışçasına gezindiği izlenimini -footing alışkanlığından haberi olmayanların gözünde – güçlendiren bir başka şey de, yaya gelmiş olması, arkasında kendisini izleyen bir arabası olmamasıydı; oysa herkes Mme Swann'ı mayıs ayından itibaren, Paris'in en bakımlı hayvanlarının çektiği, en şık üniformalı hizmetkârların eşliğinde, sekiz yaylı, üstü açık, dev bir faytona bir tanrıça gibi rahatça, ihtişamla kurulmuş halde geçerken görmeye alışıktı. Mme

Swann yürürken, özellikle sıcağın yavaşlattığı yürüyüşüyle, bir meraka boyun eğmiş, protokol kurallarına zarif bir aykırılıkta bulunmuş izlenimi yaratırdı; tıpkı bir galada, kimseye danışmadan, bir eleştiri getirmeye cesaret edemeyen maiyetinin, biraz dehşetin de karıştığı hayran bakışları altında locasından çıkan ve birkaç dakika boyunca diğer seyircilere karışarak fuayeyi ziyaret eden bir hükümdar gibi. Kalabalık da, Mme Swann'la arasında, kendisine en aşılmaz engel gibi görünen bir zenginlik engelinin varlığını hissederdi. Saint-Germain muhitinin de kendi engelleri vardır, ama "meteliksizler"in gözünde ve hayalinde bu kadar canlı değillerdir. Bu insanlar, daha sade, bir küçük burjuvayla karıştırılması daha kolay, halktan o kadar uzaklaşmamış bir soylu hanım karşısında, bir Mme Swann'ın karşısında duydukları eşitsizlik, hatta aşağılık hissine kapılmazlar. Şüphesiz bu tür kadınların kendileri, çevrelerindeki ihtişam karşısında onlar gibi sarsılmaz, dikkat bile etmezler, ama bunun sebebi, bu ihtişama alışmış olmaları, yani sonuçta tamamen doğal, tamamen gerekli kabul etmeleri, diğer insanları, bu lüks alışkanlığını az veya çok edinmiş olmalarına göre yargılamalarıdır; öyle ki (kendi büründükleri, başkalarında gördükleri ihtişam, tamamen maddi, saptanması kolay, elde etmesi uzun vadeli ve telafisi zor olduğundan) bu kadınlar, yoldan geçen birini en alt tabakaya yerleştirdiğinde, onun kendilerini en üst tabakaya yerleştirdiği şekilde, yani ilk bakışta, tartışmasız ve görerek yaparlar bunu. O dönemde, aristokrasiye karışmış, Lady Israels gibi kadınların ve Mme Swann gibi ileride onlarla görüşecek olan kadınların oluşturduğu, gönlünü çelmeye çalıştığı Saint-Germain muhitinin altında, ama Saint-Germain muhiti haricinde olanların üstünde yer alan toplumsal sınıf, zenginler çevresinden sıyrılmış olup hâlâ zenginliğin kendisi olan, ama sanatsal bir amaca, düşünceye itaat eden, esnek bir zenginlik haline, şiirsel bir şekilde biçimlendirilmiş, gülümsemeyi bilen, işlenebilir gümüş haline gelmiş bu ara toplumsal sınıf, belki de artık yoktur, en azından aynı özelliklere, aynı büyüye sahip değildir. Zaten bu sınıfta yer alan kadınlar, saltanatlarının ilk şartına bugün sahip değillerdir; çünkü yıllarla, hemen hepsinin güzelliği yok olmuştur. Oysa Mme Swann'ın ihtişamla, gülümseyerek, iyilikle Bois Caddesi'nde ilerlerken, Hypatia gibi, ağır adımlarının altında dünyaların kaydığını görmesinde, soylu zenginliğinin olduğu kadar, ömrünün olgun ve hâlâ lezzetli yaz mevsiminin muhteşem zirvesinde oluşunun da payı vardı. Geçenlerden bazı gençler kendisine kaygıyla bakar, onunla uzak ilişkilerinin (üstelik Swann'la bir kere tanıştırıldıklarından, kendilerini tanımayacağından korkarak), Mme

Swann'a selam vermek için yeterli sayılıp sayılmayacağı konusunda tereddüt ederlerdi. Ancak muhtemel sonuçların düşüncesiyle korkudan titreyerek karar verirler, bu cesurca kışkırtıcı ve kutsal bir şeye hakaret, bir kastın dokunulmaz üstünlüğüne saldırı niteliğindeki hareketleri, acaba felaketlere yol açacak mı, bir tanrının cezasını üzerine çekecek mi diye merak ederlerdi. Oysa yol açtığı tek şey, selam veren küçük şahısların, bir saatin mekanizması gibi harekete geçmesi olurdu; bunlar, Odette'in çevresindeki insanlardan başkası değildi; en başta Swann, güleryüzlü, Saint-Germain muhitinde öğrenilmiş, ama o zamanlarda göstereceği kayıtsızlıktan yoksun bir zarafetle, yeşil deri astarlı silindir şapkasını çıkarırdı. Bu kayıtsızlığın yerini (bir ölçüde Odette'in önyargılarıyla dolduğundan), hem böylesine kötü giyimli birinin selamına karşılık verme mecburiyetinin sıkıntısı, hem de karısının bu kadar çok insan tanımasının verdiği tatmin almıştı; bu karmaşık duyguyu, yanındaki arkadaşlarına, "Biri daha! Doğrusu merak ediyorum, Odette bu kadar insanı nereden buluyor!" diye ifade ederdi. Bu arada, derhal uzaklaşmış olan, ama kalbi hâlâ çarpan telaşlı gence bir baş hareketiyle cevap vermiş olan Mme Swann bana döner, "Bitti mi yani?" derdi. "Bir daha asla Gilberte'i görmeye gelmeyecek misiniz? Neyse ki ben ayrı tutuluyorum, beni de büsbütün terk etmiyorsunuz. Sizi görmek hoşuma gidiyor, ama kızımın üzerindeki etkiniz de hoşuma gidiyordu. Onun da çok üzüldüğünü sanıyorum. Her neyse, size baskı yapmak istemem; belli olmaz, belki beni de görmekten vazgeçersiniz!" - "Odette, Sagan iyi günler diliyor," diye karısının dikkatini çekerdi Swann. Gerçekten de prens, tıpkı tiyatroda, sirkte veya eski bir resimdeki zafer ifadesi gibi, atını çevirerek, Odette'e tiyatrovari ve adeta simgesel, hararetli bir selam verirdi; (prensin annesinin veya kız kardeşinin görüşemeyeceği bir kadında vücut bulmuş bile olsa) kadın karşısında saygıyla eğilen büyük senyörün şövalyece kibarlığı, bu selamda abartılı ifadesini buluyordu. Zaten şemsiyesinin gölgesinin sıvı saydamlığı ve ışıklı cilası ardında tanınan Mme Swann, her an, gecikmiş son atlılar tarafından selamlanırdı; caddenin beyaz güneşinde dörtnala giderken filme alınmış hissi uyandıran bu salon erkeklerinin, halk arasında ünlü olan adları – Antoine de Castellane, Adalbert de Montmorency ve daha niceleri– Mme Swann için, tanıdık dost adlarıydı. Şiirsel duyumların hatırasının ortalama ömrü, kalp acılarınınkine oranla çok daha uzun olduğundan, o sırada Gilberte yüzünden duyduğum kederler çoktan yok olup gittiği halde, ne zaman bir mayıs gününde, on ikiyi çeyrek geçeyle bir arasındaki dakikaları,

bir tür güneş saatinde okumaya kalksam, Mme Swann'la, şemsiyesinin altında, morsalkımlardan bir çardağın yansıması altındaymışız gibi sohbet edişim gözümde canlandığında duyduğum haz, yaşamaya hep devam etti.

İkinci Bölüm

Memleket İsimleri: Memleket

(Balbec'te ilk kalış, deniz kıyısında genç kızlar.)

M. de Charlus ve Robert de Saint-Loup'nun ilk karakalem çizimleri. - Bloch'un evinde akşam yemeği. - Rivebelle'deki akşam yemekleri. - Albertine ortaya çıkar.

İki yıl sonra, büyükannemle Balbec'e gittiğimde, Gilberte konusunda neredeyse tam bir ilgisizliğe ulaşmıştım. Yeni bir çehrenin büyüsüne kapıldığımda, İtalya'nın gotik katedrallerini, saraylarını ve bahçelerini, bir başka genç kızın yardımıyla tanımayı umduğumda, aşkımızın, belirli bir insana olan aşkımızın, belki de pek gerçek bir şey olmadığını düşünüyordum hüzünle; çünkü tatlı veya acı tahayyüllerin çağrışımları, bir süre boyunca bu aşkı bir kadına bağlasa ve hatta bu aşkın, zorunlu bir biçimde o kadından esinlendiğini düşündürse bile, kendi isteğimizle veya farkında olmadan bu çağrışımlardan uzaklaştığımızda, bu aşk, sanki aksine doğallıkla, sadece bizim içimizden kaynaklanırcasına yeniden doğar ve bir başka kadına ait olur. Bununla birlikte, Balbec seyahatinin başlangıcında ve oradaki ilk günlerimde, ilgisizliğimde kesintiler olmaktaydı hâlâ. Pek kronolojik olmayan hayatımızda, günlerin birbirini izleyişinde tarihe aykırılıklar görülür sık sık; ben de sık sık, dünden, evvelki günden gerilere gidip, Gilberte'i sevdiğim o eski günlerde yaşıyordum. Böyle zamanlarda, artık Gilberte'i görmemek, birden ıstırap veriyordu bana; tıpkı o eski günlerdeki gibi. Artık yerini bir başka benliğe neredeyse tamamen bırakmış olan eski benliğim, Gilberte'i sevmiş olan benliğim, bu zamanlarda tekrar ortaya çıkıyordu; çoğunlukla da bu benliğimi geri getiren, önemli bir şey değil, ufacık bir şey oluyordu. Mesela, Normandiya yolculuğumun başında, Balbec'te, mendirekte yanımdan geçen bir yabancının, "Ulaştırma bakanlığı

özel kalem müdürünün ailesi," dediğini duydum. Bu sözlerin, (bu ailenin hayatımda oynayacağı rolü o sırada bilmediğime göre) benim için hiçbir anlamı olmaması gerekirdi, oysa keskin bir acı hissettim; uzun zamandır büyük ölçüde ortadan kalkmış olan benliğimin, Gilberte'ten ayrı olmaktan ötürü duyduğu acıydı bu. Gilberte'in babasıyla "ulaştırma bakanlığı özel kalem müdürünün ailesi" hakkında, benim yanımda yapmış olduğu bir konuşmayı, o güne kadar hiç hatırlamamıştım. Oysa aşka ilişkin anılar, hafızanın genel yasalarından bağımsız değildirler; hafızanın kuralları da, alışkanlığın daha genel yasalarına tabidirler. Alışkanlık her şeyi zayıflattığı için, bir insanı bize en iyi hatırlatan şey; aslında unuttuğumuz şeydir. Önemsiz olduğu için unutulmuş ve bu sayede bütün gücünü koruyabilmiştir çünkü). İşte bu yüzden, hafızamızın en güçlü kısmı bizim dışımızda, çisentili bir rüzgârda, bir odanın rutubet kokusunda veya yanmaya başlayan bir ateşin ilk andaki kokusundadır; kendi benliğimize ait, zekâmızın işe yaramaz diye küçümsediği şeyi, geçmişin son ve en güçlü kalıntısını, bütün gözyaşlarımız dinmiş gibi görünürken hâlâ bizi ağlatabilen şeyi bulduğumuz her yerdedir. Bizim dışımızda mı? Daha doğrusu içimizdedir, ama bizim kendi bakışlarımızdan gizlenmiş, iyi kötü devam eden bir unutuşa gömülmüştür. Ancak bu unutuş sayesindedir ki, arasıra eski benliğimizi bulur, olaylar karşısında o eski benlik gibi tavır alır, artık kendimiz değil, o insan olduğumuz için ve şimdi bizim ilgisiz kaldığımız şeyi o insan sevdiği için, yeniden acı çekeriz. Günlük hafızanın parlak aydınlığında, geçmişin hayalleri yavaş yavaş solar, silinir, sonunda geriye bir şey kalmaz; onları bir daha bulmamız mümkün değildir artık. Daha doğrusu, bazı kelimeler (mesela "ulaştırma bakanlığı özel kalem müdürü" gibi) özenle unutuşa gömülmüş olmasaydı, bu hayalleri bulmamız mümkün olmazdı; tıpkı bir nüshası Ulusal Kütüphane'ye teslim edilmeyen bir kitabın bulunmasının imkânsız olabileceği gibi.

Ama bu ıstırap ve Gilberte'e olan aşkımın canlanması, bir rüyadaki kadar sürdü sadece; çünkü Balbec'te, bunları sürdürecek olan eski Alışkanlık yoktu artık. Alışkanlığın bu etkileri çelişkili gibi görünebilir; bunun sebebi, birçok değişik yasaya tabi olmasıdır. Paris'te, Alışkanlık sayesinde, Gilberte'e karşı giderek daha ilgisiz olmuştum. Alışkanlıklardaki bir değişiklik, yani Alışkanlığın anlık olarak kesintiye uğraması, Alışkanlığın başardığı işi Balbec'e gidişimle tamamladı. Alışkanlık, bir yandan zayıflatır, bir yandan sağlamlaştırır, bir yandan parçalanmaya yol açar, bir yandan da sonsuza dek sürdürür. Yıllardır her gün, ruhsal durumumu, bir önceki günkü

ruhsal durumuma göre iyi kötü ayarlıyordum. Balbec'te yeni bir yatak, sabahları bu yatağın başucuna getirilen, Paris'tekinden farklı kahvaltı, Gilberte'e olan aşkımı besleyen düşünceleri ayakta tutamayacaktı; (her ne kadar ender de olsa) bazı durumlarda, yerleşiklik, günleri hareketsizleştirdiğinden, zaman kazanmanın en iyi yolu, yer değiştirmektir. Balbec'e seyahatim, iyileştiğini ancak o zaman anlayabilen bir hastanın sokağa ilk çıkışı gibiydi.

Bugün bu seyahat herhalde otomobille yapılır ve daha hoş olduğu sanılır. Hatta bu şekilde yapılan seyahatin bir bakıma daha gerçek de olduğu düşünülür; çünkü bu sayede, arazinin değişimlerini daha yakından, adeta içli dışlı olarak izlemek mümkündür. Ne var ki seyahatin asıl zevki, yolda inebilmek, yorulunca durmak değildir; yola çıkışla varış arasındaki farkı, mümkün olduğunca hissedilmez değil, mümkün olduğunca keskin kılmaktır; bu farkı bir bütün olarak, bozulmadan, hayalimizdeki haliyle hissetmektir; hayalgücümüz bizi yaşadığımız yerden gitmek istediğimiz yere bir hamlede götürdüğünde, bir mesafeyi katetmesinden çok, dünyanın iki farklı kişiliğini birleştirdiği, bizi bir isimden bir başkasına götürdüğü için bize mucizevi gelen hamlenin karşılığı, neredeyse şehrin bir parçası olmayan, ama ismini bir ilan tahtasında taşıdıkları gibi, şehrin kimliğinin özünü de içeren garlardaki, o özel yerlerdeki esrarengiz işlemdir (oysa otomobil gezintilerinde istenen yerde inildiğinden, varış diye bir şey kalmamıştır).

Çağımızın hastalığı, her alanda, nesneleri, mutlaka gerçekte bulundukları çerçeve içinde göstermek ve bu şekilde, özünü, onların gerçeklikten yalıtmış olan zihinsel edimi yok etmektir. Tablolar şimdi, aynı döneme ait mobilyaların, bibloların, örtülerin arasında "sergilenmekte"; dünkü cahil ev sahibesinin şimdi günlerini arşivlerde, kütüphanelerde geçirerek evinde başarıyla oluşturduğu bu yavan dekorun ortasında, bir yandan yemek yerken seyrettiğimiz şaheser, bize bir müzenin salonunda hissedeceğimiz başdöndürücü mutluluğu vermez; bunu hissedebileceğimiz tek yer olan müze salonu, çıplaklığıyla, her tür özellikten yoksun oluşuyla, sanatçının, eserini yaratmak için kendini soyutladığı iç mekânları çok daha iyi simgeler.

Ne yazık ki uzak bir varış noktasına doğru yola çıkılan o harikulade yerler, garlar, aynı zamanda trajik yerlerdir; çünkü henüz sadece düşüncemizde var olan memleketi içinde yaşayacağımız memleket haline

getirecek olan mucizenin gerçekleştiği yerler buralarıdır, ama aynı sebepten ötürü, bekleme salonundan çıktığımızda, daha biraz önce terk ettiğimiz bildik odamıza biraz sonra kavuşmaktan da vazgeçmemiz gerekir. Bizi mucizeye götürecek olan pis kokulu mağaraya, o koca camlı bölmelerden birine girmeye bir kez karar verdikten sonra, yatmaya evimize dönmekten umudumuzu tamamen kesmemiz şarttır. Balbec trenine binmek üzere gittiğim Saint-Lazare garında, karnı deşilmiş şehrin tepesinde görünen gökyüzü, felaketlere gebe, tehditkâr, göz kamaştıran, muazzam bir gökyüzüydü; Mantegna ve Veronese'nin neredeyse Paris'e özgü bir modernlikteki bazı gökyüzü manzaralarına benzeyen bu göğün altında, ancak korkunç ve muhteşem bir olay meydana gelebilirdi: O da bir tren yolculuğu veya Çarmıh'ın dikilmesi olurdu.

İran üslubundaki Balbec Kilisesi'ni, kar fırtınasının ortasında hayal ederek, Paris'teki yatağıma gömülmüş halde seyretmekle yetindiğim sürece, vücudum bu seyahate hiçbir itirazda bulunmamıştı. İtirazlar, ancak vücudum, kendisinin de bu olaya katılacağını ve vardığımız gece, hiç tanımadığı "odam"a götürüleceğini anladığında başladı. Yola çıkışımızdan bir gün önce annemin bizimle gelmeyeceğini öğrenince, vücudum daha da çok isyan etti; babamın, M. de Norpois'yla İspanya'ya gitmeden önce bakanlıkta işi çıkmış, Paris yakınında bir ev kiralamayı tercih etmişti. Öte yandan, Balbec'i görmek için bir bedel ödemek zorunda olmam, Balbec'i görme isteğimi azaltmıyordu; aksine bunun bedeli olan rahatsızlık, benim nazarımda, Balbec'te bulmayı umduğum izlenimin gerçekliğinin adeta bir simgesi, güvencesiydi; gece dönüp kendi yatağımda uyumama engel olmadan gidip görebileceğim, eşdeğer olduğu iddia edilen hiçbir manzara, hiçbir "panorama", bu izlenimin yerini alamazdı. Bu benim, seven insanlarla zevk alan insanların aynı kişiler olmadığını ilk hissedişim değildi. Yola çıkacağımız günün sabahı benim ne kadar üzgün olduğuma şaşırıp, "Emin olun benim bir hafta vaktim olsa, serin bir deniz kenarına gitmek için nazlanmazdım. At yarışlarını, yelken yarışlarını göreceksiniz, ne kadar güzel!" diyen doktorum kadar ben de Balbec'e gitmeyi arzuladığımı düşünüyordum. Ben kendi adıma, daha Berma'yı izlemeye gitmeden önce öğrenmiştim ki, ben neyi seversem seveyim, mutlaka sancılı bir kovalamanın sonunda ulaşabilecektim ona ve bu kovalama sırasında, zevk peşinde koşmak yerine, hedefe ulaşmak uğruna önce zevki feda etmek zorunda kalacaktım.

Büyükannem doğal olarak seyahatimize biraz farklı bakıyordu; hâlâ eskisi gibi bana verilen hediyelere sanatsal bir özellik kazandırmak istediğinden, bu yolculuğun kısmen eski bir "tecrübe" sini bana sunabilmek için, Mme de Sévigné'nin Chaulnes ve Pont-Audemer'den geçerek Paris'ten Lorienfa giderken izlediği yolu, bizim de bir kısmını trenle, bir kısmını arabayla takip edebileceğimizi düşünmüştü. Ama babamın itirazı üzerine, büyükannem bu projeden vazgeçmek zorunda kalmıştı; çünkü babam, büyükannem bir yolculuğu azami entelektüel faydayı sağlamak amacıyla düzenlediğinde ne kadar çok tren kaçırılacağını, bagaj kaybedileceğini, boğaz ağrısı çekileceğini ve kurallara karşı gelineceğini tahmin edebiliyordu. Büyükannemi sevindiren en azından bir şey vardı; o da, tam sahile gideceğimiz sırada, sevgili Sévigné'sinin "lanet olası bir araba dolusu misafir" dediği şeyin bize mani olma tehlikesinin asla başgöstermeyeceğini bilmekti; çünkü Legrandin bize kız kardeşi için tavsiye mektubu vermediğinden, Balbec'te hiçbir tanıdığımız olmayacaktı. (Legrandin'in bu ihmali Céline ve Victoire Teyzelerim tarafından aynı şekilde takdir görmemişti; genç kızken tanıdıkları, o güne kadar, bu eski samimiyetlerini göstermek için daima "Renée de Cambremer" diye söz ettikleri, hediyeleri hâlâ odaları ve konuşmaları süsleyen, ama bugünkü gerçeğe uymayan bu kadınla ilgili olarak, uğradığımız hakaretin intikamını almak amacıyla, büyükteyzelerim o günden sonra yaşlı Mme Legrandin'in yanında asla kızının adını ağızlarına almadılar ve yanından ayrıldıktan sonra "Malum şahsa hiç değinmedim, herhalde anlamışlardır," gibi cümlelerle birbirlerini tebrik etmekle yetindiler.)

Sonuç olarak, Paris'ten on üç yirmi iki treniyle yola çıkacaktık; fazlasıyla uzun zamandır tren tarifesinde arayıp bulmayı zevk haline getirdiğim bu tren, her defasında bana yolculuğun heyecanını, neredeyse mutlu yanılgısını yaşattığından, onu tanır gibiydim. Bir mutluluğun hayalimizdeki çizimi, kendisine ilişkin bilgilerimizin doğruluğundan çok, bizde uyandırdığı arzuların niteliği tarafından belirlendiği için, bu mutluluğu ayrıntılı şekilde tanıdığımı sanıyordum; tren vagonunda günün sonuna doğru, hava serinlemeye başladığında özel bir haz duyacağımdan, belli bir istasyona yaklaştığımızda filanca hisse kapılacağımdan hiç şüphem yoktu; o kadar ki, bu tren, hayalimde daima aynı şehirlerin, yol aldığı öğleden sonra saatlerinin ışığına bürünmüş suretlerini canlandırır, bana bütün diğer trenlerden farklıymış gibi gelirdi; sonunda, hiç görmediğimiz, ama dostluğunu kazandığımızı hayal etmekten hoşlandığımız bir kişiyi nasıl

zihnimizde canlandırırsak, yolda tanışacağım, Saint-Loup Katedrali'nin önünde vedalaşacağım, sonra günbatımına doğru uzaklaşacak olan sanatçı, sarışın yolcu, zihnimde belirgin ve değişmez bir çehre edinmişti.

Büyükannem "dümdüz" Balbec'e gitmeyi kabullenemediğinden, yolda bir arkadaşına uğrayıp onunla bir gün geçirmeye karar vermişti; ben rahatsızlık vermemek için o akşam arkadaşının evinden ayrılacak, böylece ertesi gün Balbec Kilisesi'ni görmeye de vakit bulacaktım; kilisenin Balbec-Sahil'den epeyce uzakta olduğunu öğrenmiştik; deniz banyoları kürüme başladıktan sonra kiliseyi görmeye gidemeyebilirdim. Ayrıca, seyahatimin büyüleyici hedefini, yeni bir odaya gireceğim, orada yaşamayı kabulleneceğim o zalim ilk gecenin öncesine almak, bana belki daha az acı veren bir şeydi. Ama önce, eski odamdan ayrılmam gerekmişti; annem aynı gün Saint-Cloud'ya yerleşmeyi planlamış, bizi gara bıraktıktan sonra doğrudan oraya gitmek üzere bütün hazırlıklarını tamamlamış veya tamamlar gibi yapmıştı; böylece tekrar eve uğraması gerekmeyecekti; annem, benim Balbec'e gitmek yerine kendisiyle birlikte eve dönmek isteyeceğimden endişe ediyordu. Hatta kiralanmış olan evde yapılacak işlerin çok, vaktininse kısıtlı olduğu bahanesiyle, aslında ben bu tür vedalaşmaların acımasızlığına maruz kalmayayım diye, bizimle birlikte trenin kalkmasını beklememeye karar vermişti; kalkış anından önce, kesin bir bağlayıcılığı olmayan gidiş gelişlerle, hazırlıklarla gizlenen ayrılık, o anda birden katlanılmaz bir ıstırap gibi görünür, oysa artık kaçınılmaz olmuş, o muazzam, yüce ve iktidarsız bilinç anında yoğunlaşmıştır.

Annemin bensiz, amacı ben olmayan, ayrı bir hayat yaşayabilmeşinin mümkün olduğunu ilk kez hissediyordum. Belki de benim sağlıksız, sinirli yapımın, hayatını biraz zorlaştırdığını, bunalttığını düşündüğü babamla birlikte, benden ayrı yaşayacaktı. Bu ayrılığın beni çok üzmesinin bir sebebi daha vardı: Annem için bu ayrılığın, herhalde benim ona yaşattığım art arda hayal kırıklıklarının sonu anlamına geldiğini, bana belli etmediği bu hayal kırıklıklarından sonra, birlikte tatil yapmanın zorluğunu anladığını düşünüyordum; belki aynı zamanda, şimdiden kabullenmeye başladığı, gelecekteki hayatının ilk denemesiydi; babamla ikisi, yıllar geçtikçe, beni daha az görecekleri bir hayat yaşayacaklardı; bu hayatta, (bunu kâbuslarımda bile asla görmemiştim henüz) annem bana biraz yabancı, benim olmayacağım bir eve girip kapıcıya benden mektup olup olmadığını sorarken göreceğimiz bir hanım olacaktı.

Elimden bavulumu almayı teklif eden görevliye zor cevap verebildim. Annem, beni teselli etmek için kendisine en etkili gibi görünen yöntemleri deniyordu. Kederimi görmezden gelmenin anlamsız olacağını düşünerek şefkatle alaya alıyordu:

"Balbec Kilisesi onu böyle somurtarak görmeye gittiğini bilse, ne der? Ruskin'in anlattığı büyülenmiş yolcu bu mu? Haberin olsun, senin orada beklenen başarıyı gösterip göstermediğini de bileceğim; uzakta da olsa, ben 'küçük kurt'umun yanında olacağım. Yarın annenden bir mektup alacaksın."

"Seni Madame de Sevigne pozunda görür gibiyim kızım," dedi büyükannem, "gözünün önünde bir harita, bir an bile bizden ayrılmayacaksın."

Annem beni oyalamaya çalışıyor, akşam yemeğinde ne yiyeceğimi soruyor, Françoise'a hayranlıkla bakıp yeni zannettiği şapkasıyla paltosuna iltifat ediyordu; oysa her ikisi de, bir zamanlar büyükhalamın üzerinde ilk gördüğünde, biri tepesindeki dev kuşla, öteki de korkunç, kalabalık desenleri ve siyah kehribarlarıyla, annemi dehşete düşürmüştü. Françoise bu kullanılmayan paltoyu tersyüz edip tatlı tonda düz renk bir çuha olan iç yüzünü dışa getirmişti. Kuşa gelince, uzun zaman önce kırılmış ve ıskartaya ayrılmıştı. Nasıl ki bazen, en bilinçli sanatçıların ulaşmaya çalıştığı incelikleri, şaşırtıcı şekilde bir halk şarkısında, bir köy evinin cephesinde, kapının üstünde, tam gerekli yerde açan beyaz veya kükürt sarısı bir gülde bulursak, aynı şekilde, Chardin'in veya Whistle'ın bir portresinde büyüleyici bulacağımız bir kadife fiyongu, kurdeleyi, Françoise yanılmaz ve naif bir zevkle şapkaya takarak çok sevimli hale getirmişti.

Yaşlı hizmetkârımızın yüzüne genellikle asalet katan tevazu ve dürüstlük, ihtiyatlı, ama bayağılıktan uzak, "konumunun gereğini ve yerini bilen" bir kadın olarak, kendini göstermeye çalışırmış izlenimi yaratmadan bizim yanımızda görülmeye yakışacak şekilde, yolculuk şerefine giydiği kıyafetlere de damgasını vurmuştu; biraz uzak bir geçmişe dönecek olursak, Françoise, paltosunun soluk kiraz kırmızısı çuhasıyla, kürk yakasının yumuşak tüyleriyle, Anne de Bretagne'ın dua kitaplarındaki, eski ustalardan biri tarafından yapılmış resimlerini, her şeyin mükemmel bir biçimde yerleştirildiği, bütünlük hissi her tarafa eşit olarak dağıldığından, kıyafetin zengin ve geçmişe ait tuhaflığının, gözlerle, dudaklarla, ellerle aynı dindar ağırbaşlılığı ifade ettiği o resimleri düşündürüyordu.

Françoise'la ilgili olarak düşünceden söz etmek mümkün değildi. Françoise hiçbir şey bilmezdi; mutlak anlamda bilmez, yani kalbin doğrudan ulaşabildiği nadir gerçekler haricinde hiçbir şeyi anlamazdı. Düşüncelerin o muazzam âlemi onun için yoktu. Ama bakışlarının duruluğu, burnunun, dudaklarının narin çizgileri karşısında, onca eğitimli insanda eksik olan, varlığı, çok büyük bir kibarlığa, seçkin bir dimağın soylu ilgisizliğine işaret eden bütün bu belirtiler karşısında insan, sanki bütün insani kavramlara yabancı olduğu bilinen bir köpeğin zeki ve iyi yürekli bakışı karşısında yine de hissedebileceği bir şaşkınlığı yaşardı; hatta acaba mütevazı kardeşlerimizin, köylülerin arasında da, geri zekâlılar âleminin üstün bireylerine benzer insanlar var mıdır diye merak ederdi; bu üstün bireyler, daha doğrusu, kaderin haksızlığına uğrayıp geri zekâlılar arasında yaşamaya mahkûm edilmiş, ışıktan mahrum bırakılmış olan, ama aslında, seçkin mizaçlara, kendiliğinden, özünde, tahsilli insanların çoğundan daha fazla benzeyen bu insanlar, kutsal ailenin dağılmış, kaybolmuş, şuurunu kaybetmiş üyeleri, daha yüksek zekâların büyüyememiş akrabaları gibidirler ve (hiçbir şeye yönelmediği halde bakışlarında var olan pırıltıdan da kesin olarak anlaşıldığı gibi) yetenekli olmak için tek eksikleri bilgidir.

Gözyaşlarımı zor tuttuğumu gören annem, "Regulus'un önemli olaylardaki âdetini biliyorsun..." diyordu. "Hem annene ayıp ediyorsun. Büyükannen gibi Madame de Sevigne'den alıntı yapacağım ben de: 'Senin göstermediğin bütün metaneti benim göstermem gerekecek.'" Sonra, başkalarına duyulan sevginin bencilce acılardan insanı uzaklaştırdığını hatırlayıp beni sevindirmeye çalışıyor, Saint-Cloud'ya yolculuğunun iyi geçeceğini, beklettiği faytondan memnun olduğunu, arabacıyı terbiyeli, arabayı rahat bulduğunu söylüyordu. Bu ayrıntılara gülümsememek için kendimi zorluyor, onaylayıp memnun olmuş gibi başımı eğiyordum. Ama bütün bunlar, annemden ayrılışı daha gerçek bir şekilde gözümde canlandırmaktan başka bir işe yaramıyor, tatil için aldığı yuvarlak hasır şapkası ve bu sıcakta bu uzun yolu katedeceği için giydiği ince elbisesiyle, şimdiden başka birisine dönüşmüş, içinde kendisini göremeyeceğim "Montretout" villasına ait olan anneme, sanki benden uzaklaşmış gibi, kalbim sıkışarak bakıyordum.

Seyahatin yol açabileceği nefes tıkanıklığı krizlerini önlemek için, doktor yola çıkarken biraz fazla miktarda bira veya konyak içmemi tavsiye etmişti;

böylece, sinir sisteminin duyarlılığını geçici olarak azaltan, doktorun "keyif" hali dediği durumda olacaktım. Doktorun dediğini yapıp yapmayacağımdan henüz emin değildim, ama en azından, yapmaya karar verirsem, bu kararı vermeye hakkım ve yeterli sağduyum olduğunu büyükannem kabul etsin istiyordum. Bu yüzden de, sanki bir tek, alkolü nerede, büfede mi, bar vagonunda mı içeceğim konusunda karar veremiyormuşum gibi konuşuyordum. Ama büyükannemin yüzünde bunu düşünmek bile istemezmiş gibi kınayan bir ifade belirince, "Nasıl olur!" diye haykırdım, aniden gidip içmeye karar vererek; eylemin sözle bildirilmesi itirazla karşılaştığına göre, özgürlüğümü kanıtlamak için eylemin gerçekleştirilmesi gerekmekteydi. "Nasıl olur! Ne kadar hasta olduğumu, doktorun ne dediğini biliyorsun; bana verdiğin nasihate bak!"

Rahatsızlığımı büyükanneme söylediğimde öyle üzgün, öyle merhametli bir ifadeyle, "Madem ki iyi gelecek, hemen git bira veya bir içki bul," dedi ki, kollarına atılıp onu öpücüklere boğdum. Sonra gidip trenin barında aşırı miktarda içtim; çünkü aksi takdirde fazlasıyla şiddetli bir nöbet geçireceğimi hissediyor ve bunun büyükannemi en çok üzecek şey olacağını biliyordum. İlk istasyonda kendi vagonumuza döndüğümde, büyükanneme, Balbec'e gittiğimiz için çok mutlu olduğumu, her şeyin iyi geçeceğini hissettiğimi, aslında annemden ayrı olmaya çabucak alışacağımı, trenin çok güzel, bardaki adamla görevlilerin çok sevimli olduğunu, hatta onları tekrar görebilmek için aynı seyahati sık sık yapmak istediğimi söyledim. Ne var ki büyükannem bütün bu iyi haberlere benim kadar sevinmemiş gibiydi. Bana bakmamaya çalışarak cevap verdi: "Biraz uyumaya çalışsan iyi olur belki." Sonra gözlerini pencereye çevirdi; indirmiş olduğumuz perde camın tamamım örtmediğinden, güneş, ovalarda öğle uykusuna dalmış olan ılık ve durgun aydınlığın aynısını, (demiryolu şirketinin vagona, çok yükseğe asmış olduğu, isimlerini okuyamadığım yerlerin manzaralarından çok daha ikna edici bir "doğayla iç içe hayat" reklamı gibi) kapının cilalı meşesine, koltuğun döşemesine yansıtabiliyordu.

Gözlerimi kapalı zanneden büyükannemin, arasıra, iri benekli tülünün ardından bana kısa bir bakış fırlatıp gözlerini çevirdiğini, sonra tekrar baktığını görüyordum; kendisine zor gelen bir harekete alışmaya kendini zorlayan biri gibiydi.

Bunun üzerine onunla konuşuyor, ama konuşmamdan hoşlanmadığını görüyordum. Oysa kendi sesim ve aynı şekilde vücudumun en hissedilmez, en içindeki hareketleri, bana haz veriyordu. Bu yüzden de onları sürdürmeye çalışıyor, ses tonumda yaptığım her değişikliği kelimeler üzerinde uzun uzun durduruyor, bakışlarımın her birini, yöneldiği yerde beğeniyor, orada normalden daha uzun süre tutuyordum. "Hadi dinlen biraz," dedi büyükannem. "Uyuyamıyorsan bir şeyler oku." Bana Mme de Sevigne'nin bir kitabını uzattı, açtım; büyükannem de Madame de Beausergent'ın Hatıratı'na gömüldü. Yanında bu hanımların her ikisinin de birer eseri olmadan asla seyahat etmezdi. En sevdiği iki yazardı bunlar. Ben o anda başımı pek oynatmak istemediğim, bulunduğum konumda kalmaktan büyük bir zevk aldığım için, Mme de Sevigne'nin kitabını açmadan elimde tutuyor, pencerenin mavi storuna diktiğim bakışımı kitaba çevirmiyordum. Ne var ki, bu storu seyretmek bana olağanüstü bir şeymiş gibi geliyordu; o sırada birisi bu seyrimi bölmeye kalksa, cevap verme zahmetine katlanmazdım. Storun mavi rengi, belki güzelliğiyle değil ama, yoğun canlılığıyla, doğduğum andan, içkimi bitirdiğim, içkinin etkisini göstermeye başladığı ana kadar gözümün önünden gelip geçmiş bütün renkleri silip götürmüştü sanki; doğuştan kör bir insan ileri yaşında ameliyat olup nihayet renkleri gördüğünde, daha önce içinde yaşadığı karanlığı, geçmişe döndüğü zaman nasıl görürse, storun mavisinin yanında diğer renklerin hepsi benim için o kadar donuk ve anlamsızdı. Yaşlı bir görevli gelip biletlerimizi sordu. Uzun ceketinin metal düğmelerindeki gümüş yansımalar beni büyülüyordu. Bizim yanımızda oturmasını söylemek istedim kendisine. Ama o başka bir vagona geçti; ben de özlemle demiryolcuların hayatını düşündüm; bütün hayatları trende geçtiğinden, onların bu yaşlı görevliyi görmedikleri tek bir gün olmasa gerekti. Mavi storu seyretmekten, ağzımın hafif aralık olduğunu hissetmekten aldığım zevk nihayet azalmaya başladı. Hareketlendim, biraz kıpırdadım; büyükannemin verdiği kitabı açtım ve rasgele seçtiğim sayfalara dikkatimi verebildim. Okurken, Mme de Sevigne'ye hayranlığımın arttığını hissediyordum.

O döneme ve salon hayatına ait, tamamen biçimsel birtakım özelliklere aldanmamak gerekir; bunlara aldanan bazı insanlar, "Muhabereyi kesmeyelim azizim" veya "Bu kont bana pek nüktedan gibi geldi" ya da "Biçilmiş otları çevirerek kurutmak dünyanın en güzel şeyi" demekle Şevigne olduklarını zannederler. İşte Mme de Simiane da, sırf şu

yazdıklarıyla büyükannesine benzediğini zanneder: "M. de la Boulie'nin sağlığına diyecek yok beyefendi; tam ölüm haberini dinleyecek durumda." - "Ah! Aziz marki, mektubunuz nasıl hoşuma gitti! Cevap yazmamak imkânsız." - "Zannederim bana bir cevap borçlusunuz beyefendi; ben de size bergamot ağacından tütün tabakaları. Sekizini borcumdan düşün, gerisi de gelecek—; yeryüzünde hiç bu kadar fazlası olmamıştı. Herhalde size kendini beğendirmek için olacak." Kanalla, limonlarla ilgili mektupları da aynı tarzdadır, onları Mme de Sevigne'nin mektupları zanneder. Oysa Mme de Sevigne'ye, kendi içinden, yakınlarına, tabiata olan sevgisinden varmış olan büyükannem, apayrı bir şeyi, mektuplardaki esas güzellikleri sevmeyi öğretmişti bana. Kısa bir süre sonra, bu güzellikler beni daha da çok sarsacaktı; çünkü Mme de Sevigne, Balbec'te tanışacağım bir ressamla, dünyaya bakışımı derinden etkileyen Elstir'le aynı türden, büyük bir sanatçıydı. Balbec'te farkına vardım ki, Mme de Sevigne de olayları bize Elstir gibi, sebeplerinden yola çıkarak açıklamak yerine, algılarımızın sırasına göre sunar. Ama daha o öğleden sonra, o vagonda, ay ışığının göründüğü şu mektubu tekrar okuduğumda: "Bu tahrike karşı koyamadım, hiç gerekmeyen başörtülerimi takıp ceketlerimi giydim, havanın odamdaki kadar ılık olduğu ağaçlık yola gittim; orada binlerce saçmalık, siyah beyaz keşişler, çok sayıda gri ve beyaz rahibe, sağa sola atılmış çamaşırlar, dimdik ağaçlara yapışıp gizlenen adamlar buldum...", sonraları Mme de Sevigne'nin Mektupları'nın Dostoyevski tarafı diyeceğim şeye bayılmıştım (Mme de Sevigne'nin manzaraları tasvir edişi, Dostoyevski'nin karakterleri tasvir edişi gibi değil midir?)

O akşam, büyükannemi arkadaşına götürüp birkaç saat yanlarında kaldıktan sonra tek başıma trene bindiğimde, hiç değilse önümdeki gece zor görünmüyordu; çünkü o geceyi, uyuşukluğu beni uyanık tutacak olan bir odanın hapsinde geçirmek zorunda değildim; tren yol alırken her yanımı çeviren sükûnet verici hareketler bana arkadaşlık ediyordu; uykum gelmezse onlarla sohbet edebilirdim; bana ninni gibi gelen seslerini, Combray'deki çan sesleri gibi, kâh bir ritme, kâh bir başkasına göre birleştiriyordum (keyfime göre, önce eşit aralıklı dört tane on altılık nota, ardından, bir dörtlük notanın üzerine hızla devrilen bir on altılık nota işitiyordum); bu hareketler, uykusuzluğuma uyguladıkları zıt basınçlarla beni dengede tutuyorlar, böylece uykusuzluğumun merkezkaç kuvvetini sıfırlıyorlardı; kıpırtısızlığım ve biraz sonra da uykum, bu basınçlar tarafından taşınmaya başladılar; öyle iç açıcı bir duyguydu ki bu, bir

anlığına denizde uyuyan, o gevşeklik içinde dalgalar ve akıntılar tarafından gezdirilen bir balığa, veya bir tek fırtınayı destek alıp kanatlarını açmış bir kartala dönüşebilseydim, tabiatın ve hayatın ortasında büyük güçlerin başımda nöbet tutması sayesinde, aynı duyguyla dinlendiğimi fark ederdim.

Güneş doğuşları, tıpkı katı yumurtalar, resimli dergiler, iskambil oyunları ve ilerleyemeden didinip duran kayıkların olduğu nehirler gibi, uzun tren yolculuklarının ayrılmaz bir parçasıdırlar. Önceki dakikalarda zihnimi dolduran düşünceleri tek tek sayarak uyuyup uyumadığımı anlamaya çalıştığım (ve zaten bu soruyu sormama sebep olan kararsızlığınım da olumlu bir cevap olduğu) bir anda, pencerenin camında, küçük, karanlıktaki bir korunun üzerinde, yer yer yırtılmış bulutlar gördüm; yumuşacık tüylerinin pembesi sabitti, cansızdı, bir daha hiç değişmeyecek gibiydi; tıpkı aynı pembeyi özümsemiş bir kuş kanadının tüylerini boyayan, veya ressamın keyfi uyarınca bir pastel resimde yerini almış olan pembe gibiydi. Ama tersine bu rengin, bir atalet ve bir kapris değil de, gereklilik ve hayat olduğunu hissediyordum. Birazdan, bu pembenin ardında ışık kümeleri birikti. Pembe canlandı, gökyüzü nar pembesine bulandı; gözlerimi cama yapıştırıp daha iyi görmeye çalışıyordum; çünkü bunun, tabiatın özündeki hayatla bağlantılı olduğunu hissediyordum. Ne var ki, demiryolunun yönü değişip tren dönünce, penceredeki sabah manzarası, yerini, gecenin ortasında, ay ışığı mavisi damlarıyla, gecenin sütlü sedefi bulaşmış teknesiyle, hâlâ yıldızlarla kaplı gökyüzünün altındaki bir köye bıraktı. Pembe gökyüzü şeridini kaybettiğime üzülürken, tekrar göründü, ama bu sefer karşıki pencerede ve kırmızıydı; demiryolunun ikinci bir dönemecinde orayı terk etti; güzel, lal rengi ve değişken sabahımın kesintili, karşılıklı parçalarını yaklaştırıp bitiştirmek, tam bir görüntü, devamlı bir tablo elde edebilmek için bir pencereden ötekine koşup duruyordum.

Manzara engebeli, sarp bir hal aldı; tren, iki dağ arasındaki küçük bir garda durdu. Koyağın dibinde, akarsuyun kenarında, pencerelerin hizasında akan suya gömülmüş bir tek bekçi kulübesi görünüyordu. Bir toprağın ürünü olan ve o toprağın kendine has büyüsünü üzerinde toplayan bir insan varsa eğer, bu insan, Meseglise tarafında, Roussainville korularında tek başıma dolaştığım sıralarda karşıma çıkmasını o kadar istediğim köylü kızından da çok, bu kulübeden çıkarken gördüğüm uzun boylu kız olmalıydı; doğan güneşin eğik ışınlarıyla aydınlanan patikadan, gara doğru, elinde bir süt güğümüyle geliyordu. Dünyanın geri kalanını gizleyen yüksek

dağların arasındaki bu vadide, kısacık bir süre duran bu frenlerdeki insanlardan başka kimseyi görmüyor olmalıydı bu kız. Vagonlar boyunca yürüyerek, uyanmış olan tek tük yolculara sütlü kahve satıyordu. Sabahın yansımalarıyla kızarmış olan yüzü, gökyüzünden daha pembeydi. Bu kızın karşısında, güzelliğin ve mutluluğun bilincine her varışımızda içimizde canlanan yaşama arzusunu hissettim. Güzellikle mutluluğun bireysel olduğunu daima unutur ve zihnimizde onların yerine, hoşlanmış olduğumuz çeşitli yüzlerin, tatmış olduğumuz zevklerin bir tür ortalamasını alarak oluşturduğumuz bir kalıp koyarız; bunlar solgun, donuk bazı soyut imgeler olmaktan öteye gidemezler, çünkü güzellik ve mutluluğa has olan özelliğe, o güne kadar tanımış olduklarımızdan farklı, yeni bir şey olma özelliğine sahip değildirler. Hayat hakkında kötümser bir hüküm verir ve doğru bir hüküm olduğuna inanırız, çünkü mutluluk ve güzelliği de hesaba kattığımız kanısındayızdır; oysa onları hesaba katmamış, ikisinden de bir nebze olsun iz taşımayan sentezler koymuşuzdur onların yerine. İşte bu yüzden, bir aydına yeni bir "güzel kitap"tan söz edildiğinde, sıkıntıyla esnemeye başlar, çünkü okuduğu bütün güzel kitapların bir tür bileşimini hayal eder; oysa güzel bir kitap özeldir, tahmin edilemezdir, kendinden önceki şaheserlerin toplamından oluşmaz, bu toplamı tamamen özümsemiş olmak, bu yeni şaheserin özünü bulmaya katiyen yetmez; çünkü o zaten bu toplamın dışındadır. Biraz önceki bıkkın aydın, bu yeni eserle tanışır tanışmaz, tasvir ettiği gerçekliğe ilgi duyar. Aynı şekilde, bu güzel kız, zihnimin tek başımayken çizdiği güzellik kalıplarından farklı olduğundan, oracıkta, hemen belirli bir mutluluğun hazzını tattırdı bana (mutluluğun hazzını tatmanın tek yoludur bu ve her zaman kendine hastır); onun yanında yaşamakla gerçekleşecek bir mutluluktu bu. Ama burada da, büyük ölçüde Alışkanlığın anlık kesintisi iş başındaydı. Sütçü kız, canlı hazlar tatmaya hazır olan benliğimin, bir bütün olarak karşısında durmasından faydalanıyordu. Genellikle benliğimiz asgariye indirilmiş durumda yaşarız; melekelerimizin çoğu, ne yapılacağını bilen ve onlara ihtiyacı olmayan alışkanlığa güvendiklerinden, uykudadırlar. Ama o yolculuk sabahı, hayatımın rutininin kesintiye uğramış olması, yer ve saatteki değişiklik, melekelerimin varlığını vazgeçilmez kılmıştı. Erkenci olmayan, yerleşik alışkanlığım ortalıkta görünmediğinden, bütün melekelerim koşup onun yerini almıştı; en aşağılığından en soylusuna, nefes almaktan, iştahtan, kan dolaşımından duyarlılığa ve hayal gücüne, hepsi –dalgalar gibi hep birlikte alışılmadık bir düzeye yükselerek– gayretkeşlik içinde birbirleriyle

yarışmaktaydılar. Bu yerlerin vahşi büyüsü, beni bu kızın diğer kadınlara benzemediğine inandırarak onun büyüsünü artırıyor muydu bilmem; ama kız, o yerlerin büyüsünü artırıyordu. Hayatımın her saatini onunla geçirebilseydim, dereye, ineğe, trene giderken ona eşlik ederek hep yanında olabilseydim, beni tanıdığını hissetseydim, düşüncelerinde bir yerim olsaydı, hayat bana çok güzel gelirdi. Bu kız bana köy hayatının, günün ilk saatlerinin güzelliklerini öğretirdi. Bana sütlü kahve vermesi için işaret ettim kendisine. Beni fark etmesini istiyordum. Görmedi, seslendim. Upuzun boyunun tepesinde yüzü öyle yaldızlı ve pembeydi ki, ışıklı bir vitrayın ardından görünür gibiydi. Geri döndü; giderek büyüyen yüzünden gözlerimi ayıramıyordum; giderek yaklaşan, yanı başınıza kadar gelen, kendine yakından bakılmasına izin veren, altını ve kırmızısıyla gözlerinizi kamaştıran bir güneş gibiydi. Delici bakışlarım bana dikti, ama görevliler kapıları kapattığı için, tren yola koyuldu; onun gardan çıkıp patikaya yürüdüğünü gördüm; artık ortalık apaydınlıktı; şafaktan uzaklaşıyordum. Coşkunluğum ister bu kızdan kaynaklanmış, ister aksine, onun yanında bulunmaktan aldığım zevkin büyük bölümünü oluşturmuş olsun, her durumda, kız bu coşkunlukla o kadar iç içeydi ki, onu tekrar görme isteğim, her şeyden önce, bu heyecanın tamamen sönüp gitmesine izin vermemek, bilmeden de olsa o heyecana katılmış olan varlıktan temelli ayrılmamak gibi manevi bir istekti. Sebebi de bu heyecan halinin hoşuma gitmesi değildi sadece. Her şeyden çok, (bir telin daha fazla gerilmesinin, bir sinirin daha hızlı titreşmesinin farklı bir ses veya farklı bir renk yaratması gibi,) bu heyecanın gördüklerime başka bir renk katması, beni bilinmeyen ve çok daha ilginç bir dünyaya oyuncu olarak sokmasıydı; tren hızlanırken hâlâ görebildiğim bu güzel kız, benim bildiğim hayattan başka bir hayatın parçası gibiydi; benim bildiğim hayattan bir şeritle ayrılmıştı, orada nesnelerin uyandırdığı duyumlar farklıydı ve o sırada o hayattan uzaklaşmak, kendimden temelli vazgeçmek gibiydi. Hiç değilse bu hayata bağlı olduğumu hissetmenin zevkini tadabilmek için, bu küçük istasyonun yanında yaşamam yeterliydi; o zaman her sabah gelip bu köylü kızından sütlü kahve alabilirdim. Fakat heyhat! Her an hızlanarak gitmekte olduğum öteki hayatta, o, hiçbir zaman olmayacaktı; önümdeki hayatı kabul etmeye boyun eğiyorsam, bir gün aynı trene binip aynı garda durma planları yaptığım için eğiyordum; bu projenin bir yararı da, zihnimizin çıkarcı, etkin, pratik, mekanik, tembel, merkezkaç mizacını beslemesiydi; çünkü zihnimiz, yaşadığımız hoş bir duyguyu kendi kendine, genel ve tarafsız bir

şekilde derinleştirmek için gereken çabadan kaçmaya her an hazırdır. Öte yandan, bu duyguyu düşünmeye devam etmek de istediğimizden, zihnimiz onu gelecekte hayal etmeyi yeğler, bu duyguyu tekrar yaratabilecek olan koşulları ustalıkla hazırlar; bu ise, duygunun özü hakkında bize bir bilgi vermez, ama onu kendi içimizde tekrar yaratma zahmetinden bizi kurtarır ve tekrar dışarıdan bize gelmesini ummamıza imkân verir.

Vezelay, Chartres, Bourges, Beauvais gibi bazı şehir isimleri, şehrin en büyük kilisesini de tanımlayan birer kısaltma gibidir. Bu isimlerin bu dar anlamını o kadar sık kullanırız ki, sonunda –henüz tanımadığımız bir şehir söz konusuysa– bu dar anlam, ismi bir bütün olarak şekillendirir; o andan itibaren, bu isme şehir fikrini (hiç görmediğimiz şehrin fikrini) de sokmak istediğimiz zaman, ismin dar anlamı, bir kalıp gibi, aynı oymaları şehrin tamamına uygular ve aynı tarzda adeta büyük bir katedral çıkarır ortaya. Oysa Balbec ismini bir tren istasyonunda, büfenin üzerinde, mavi bir tabelada beyaz harflerle, neredeyse İran üslubunda yazılı olarak gördüm. Garı ve gara açılan bulvarı hızla geçtim, sadece kiliseyi ve denizi görmek istediğimden, kumsalı sordum; ne demek istediğimi anlamıyorlardı. Eski Balbec, Balbec-Kasaba, yani benim bulunduğum yer, ne sahildi, ne de liman. Evet, birkaç metre ötemdeki kilisenin bir vitrayında tasvir edilen efsaneye göre, balıkçılar, mucizeler yaratan İsa'yı denizde bulmuşlardı; nefin ve kulelerin taşlan, gerçekten de dalgaların dövdüğü falezlerden çıkarılmıştı. Ama benim bu yüzden vitrayların dibine kadar uzandığını zannettiğim deniz, yirmi kilometre mesafede, Balbec-Sahil'deydi; kubbenin yanındaki çan kulesi, tepesinde sağanakların biriktiği, kuşların döndüğü sarp bir Normandiya falezi olduğunu okuduğum için, hep kabaran dalgaların son köpükleriyle yıkandığım hayal ettiğim çan kulesi, iki tramvay hattının kavşağındaki bir meydanda yükselmekteydi; karşısındaki Cafe'nin üzerinde, yaldızlı harflerle yazılmış "Bilardo" kelimesi okunmaktaydı; çan kulesi, çatılarına hiçbir gemi direği karışmayan evlerin arasında, tek başına yükseliyordu. Kilise de, –ilgi alanıma Cafe'yle, yol sorduğum adamla ve döneceğim garla birlikte girerek– geri kalan her şeyle bir bütün oluşturuyor, bir tesadüf hissi veriyordu; gökyüzündeki yumuşak ve şişkin kubbesi, adeta evlerin bacalarını kaplayan ışığın, pembe, yaldızlı, ağızda eriyiverecek kabuğunu olgunlaştırdığı bir meyve, bu öğleden sonranın bir ürünüydü sanki. Ama Trocadero Müzesi'nde kopyalarını gördüğüm, derin giriş sundurmasının önünde, adeta beni ağırlamak üzere Madonna'nın iki tarafına sıralanmış bekleyen Havarileri tanıyınca, artık

heykellerin ebedî anlamından başka bir şey düşünmek istemedim. İyi yürekli, yassı, yumuşak çehreleri ve kambur sırtlarıyla, güzel bir günde Aleluya diye ilahi söyleyerek, hoşgeldin der gibi ilerliyorlardı sanki. Ama ifadelerinin, bir ölününki kadar sabit olduğu, etraflarında dönmedikçe değişmediği fark ediliyordu. Kendi kendime, "İşte burası, Balbec Kilisesi bu," diyordum. "Kilisenin şanını bilir gibi görünen bu meydan, dünya yüzünde Balbec Kilisesi'ne sahip tek meydan. Bugüne kadar gördüklerim, sadece bu kilisenin fotoğraflan ve sundurmanın meşhur Havarilerinin, Madonna'sının dökme kalıplarıydı. Oysa bu, kilisenin kendisi, heykelin kendisi, tek olan asılları: bu çok daha büyük bir şey."

Belki bir yandan da daha küçük bir şeydi. Nasıl ki genç bir erkek, sınav veya düello günü sorulan soruyu veya attığı mermiyi, gösteremediğine hayıflandığı bilgi veya cesaret birikimiyle kıyasladığında, pek küçük bulursa, sundurmanın Madonna'sını, gördüğüm röprodüksiyonların ötesine taşımış, resimleri tehdit edebilecek değişimlerin erişemeyeceği, onlar yok olsa da el değmeden kalacağı, idealliğini, evrensel değerini koruduğu bir yere yerleştirmiş olan zihnim de, binlerce kez yonttuğu heykeli, şimdi kendi taştan görünümüne indirgenmiş olarak karşısında bulunca şaşırmıştı; kolumu uzatsam erişeceğim bir mesafede, bir seçim afişiyle bastonumun ucunun rakip olduğu bir yer işgal etmekteydi; meydana çakılıydı, anayolun bitiminden ayrılması, Cafe'nin ve tramvay durağının bakışlarından kaçması imkânsızdı; batan güneşin ışınlarının yarısı çehresine vuruyordu –yakında, birkaç saat sonra, sokak lambasının aydınlığı vuracaktı– diğer yarısı da Tasarruf Sandığı bürosuna vuruyordu; o da, bir kredi kuruluşunun şubesiyle birlikte, pastane mutfağının kokularına teslim olmuş, Ayrıntı'nın zorbalığına boyun eğmişti; o kadar ki, bu taşın üzerine ismimi yazmak istesem, o ana kadar genel bir mevcudiyet ve elle tutulmaz bir güzellik atfettiğim meşhur Madonna, Balbec Madonna'sı, asıl (ki maalesef tek anlamına da geliyordu) olanı, komşu evlerle aynı ise bulanmış bedeninden tebeşirimin izlerini, adımın harflerini söküp atamayacak, oraya kendisini seyretmeye gelmiş bütün hayranlarına gösterecekti; onca zaman görmeyi arzuladığım bu ölümsüz sanat eseri de, kilisenin kendisi de, boyunu ölçebileceğim, kırışıklarını sayabileceğim, taştan bir ihtiyarcığa dönüşmüştü. Vakit ilerliyordu, hep birlikte Balbec-Sahil'e gitmek üzere büyükannem ve Françoise'la buluşacağım gara dönmem gerekiyordu. Balbec hakkında okuduklarımı, Swann'ın söylediklerini hatırlıyordum: "Harikuladedir, Siena kadar güzeldir." Hayal kırıklığımı gündelik kaygılara, içinde bulunduğum

tatsız ruh haline, yorgunluğuma, bakmayı bilmeyişime yüklüyor, benim için henüz el değmemiş başka şehirler olduğunu düşünerek avunmaya çalışıyordum; belki yakında, bir inci yağmurunun ortasına dalar gibi, Ouimperle'nin[29] serin şırıltılarına dalacak, Pont-Aven'ı sarmalayan yeşil-pembe yansımaların içinden geçecektim; ama Balbec'e girdiğim anda, adeta sımsıkı kapalı tutulması gereken bir ismi, hafifçe aralamıştım; benim tedbirsizce açtığım gedikten yararlanan bir tramvay, bir cafe, meydandan geçenler ve Tasarruf Sandığı bürosu, o güne kadar o isimde yaşayan bütün imgeleri kovmuşlar, dıştan gelen bir basınçla, sıkışmış gaz kuvvetiyle, karşı konulmaz biçimde itilerek hecelerin içine tıkışmışlardı; üzerlerine tekrar kapanan hecelerin içinde şimdi İran üslubundaki kilisenin sundurmasını çerçevelemekteydiler ve artık hep orada kalacaklardı.

Bizi Balbec-Sahil'e götürecek olan küçük mahalli trende büyükannemi buldum, ama yalnız buldum; çünkü büyükannem bütün hazırlıklar önceden tamamlansın diye Françoise'ı önden göndermeyi akıl etmiş, fakat yanlış bilgi verdiğinden, yanlış yöne doğru yola çıkarmıştı; Françoise o anda, hiç aklından bile geçmediği halde, hızla Nantes'a doğru yol almaktaydı ve belki de Bordeaux'da uyanacaktı. Batan güneşin geçici ışığıyla ve öğleden sonranın devam eden sıcağıyla dolu vagona girip (ne yazık ki ışık, sıcağın büyükannemi ne kadar yorduğunu yüzünde açıkça görmeme izin veriyordu) oturduğum anda, büyükannem sordu: "Ee, Balbec nasıldı?" Hissettiğimi tahmin ettiği müthiş mutluluğun umuduyla, gülümsemesi öyle aydınlanmıştı ki, hayal kırıklığımı bir anda itiraf etme cesaretini bulamadım. Zaten zihnimin bulmaya çalıştığı izlenim, vücudumun alışmak zorunda kalacağı yer yaklaştıkça, giderek daha az meşgul etmekteydi beni. Bir saatten fazla sürecek olan bu yolun sonunda, Balbec'teki otelin müdürünü hayal etmeye çalışıyordum; şu anda kendisi için ben mevcut değildim; onunla tanışırken, yanımda, mutlaka indirim isteyecek olan büyükannemin yerine, daha saygın birisinin olmasını isterdim. Müdürün gözümde canlanan hayali kesinlikle kurumlu/ama çizgileri çok belirsizdi.

Küçük tren ikide birde Balbec-Sahil'den önceki istasyonlardan birinde duruyordu; bu istasyonların isimleri (Incarville, Marcouville, Doville, Pont-â-Couleuvre, Arambouville, Saint-Mars-le-Vieux, Hermonville, Maineville) bile bana tuhaf geliyordu, halbuki bir kitapta okusam, Gombray'ye yakın bazı yerlerle bir bağlantı kurardım. Ama bir müzisyenin kulağında, somut olarak çok sayıda aynı notadan oluşan iki motif, armoni ve orkestralama

tonları farklıysa, hiçbir benzerlik taşımayabilir. Aynı şekilde, bu kumdan, aşırı havadar, boş alanlardan ve tuzdan oluşmuş, hazin, ville (Kent) kelimesinin üstünden kaçıp gittiği isimler, bana ötekileri, Roussainville ve Martinville isimlerini katiyen düşündürmüyordu; bu isimleriyse, "salon"da, sofrada büyükhalamdan o kadar sık duymuştum ki, kendilerine has, esrarengiz bir büyü edinmişlerdi; bunun içine belki reçellerin tadı, şöminedeki odunların, Bergotte'un bir kitabının sayfalarının kokusu, karşıki evin kumtaşı rengi de karışmıştı; bunlar bugün bile, hafızamın derinliklerinden bir hava kabarcığı gibi yükselip açığa çıktıklarında, yüzeye varmak için aşmak zorunda oldukları birbirinden farklı ortamların, katmanların içinde bile özelliklerini korurlar.

Uzaktaki denize bir kum tepesinin üstünden bakan veya çiğ yeşil, yeni gelinen bir otel odasındaki kanepe gibi şekilsiz tepelerin eteğinde şimdiden geceye hazırlanan, birkaç villa, tenis sahası ve bazen, bayrağı şiddetlenen rüzgârda şaklayan bir de gazinodan oluşan bu içi oyulmuş, kaygılı, küçük istasyonlar, bana ilk defa insanlarını gösteriyor, ama alışılmış dış görünümleriyle gösteriyor –beyaz kasketli tenisçiler, hemen orada, ılgın ağaçlarıyla güllerinin yanında oturan istasyon şefi, basık hasır şapkasıyla benim hiç tanımayacağım bir hayatın gündelik akışını betimleyerek, oyalanan tazısını çağırıp lambası yanan villasına giren bir hanım– ve bu tuhaf bir biçimde olağan, küçümsercesine tanıdık görüntülerle, yabancı bakışlarımı, tedirgin kalbimi acımasızca yaralıyordu. Balbec Grand-Hötel'in lobisinde mermer taklidi, devasa merdivenin karşısında ıstırabım iyice arttı; büyükannem, aralarında yaşayacağımız yabancıların düşmanlığını, küçümsemesini artırmak gibi bir kaygısı olmadan, müdürle "şartları" tartışıyordu; müdür, yüzü ve sesi (birinde çok sayıda çıbanın, ötekinde uzaklardaki köklerinden ve kozmopolit çocukluğundan kaynaklanan değişik aksanların bıraktığı) yara izleriyle dolu, sosyetik smokinli, "dolmuş" geldiğinde genellikle soylu beyleri pinti, otel hırsızlarını soylu beyefendi zanneden, insan sarrafı bakışlı, hacıyatmaz gibi bir adamdı! Herhalde kendi maaşının ayda beş yüz frankı bulmadığını unutarak beş yüz frankı, daha doğrusu kendi deyişiyle "yirmi beş Louis altınını "hatırı sayılır" bulan insanları müthiş aşağılıyor, onları, Grand-Hotel'e layık olmayan bir paryalar soyuna ait kişiler olarak görüyordu. Evet, bu lüks otelde bile, aşırı bir ücret ödemedikleri halde müdürden saygı gören kişiler vardı; yalnız, bunların yoksulluktan değil, cimrilikten paraya kıyamadıklarına müdürün inanmış olması gerekiyordu. Cimrilik, itibarı katiyen azaltmazdı; çünkü cimrilik bir

kötü huydur ve dolayısıyla bütün sosyal konumlarda kendisine rastlanabilir. Müdürün dikkat ettiği tek şey, sosyal konumdu, daha doğrusu, onun nazarında sosyal konumun yüksek olduğunu gösteren, mesela lobiye girerken şapkasını çıkarmamak, golf pantolon, beli oturan ceket giymek, maroken bir tabakadan kırmızı ve altın şeritli bir puro çıkarmak (maalesef bu avantajlardan hiçbirisine sahip değildim) gibi belirtilerdi. Ticari konuşmalarını, seçme ama ters anlamlı deyimlerle süslüyordu.

Müdürün kendisini başında şapkasıyla, bir yandan ıslık çalarak dinlemesine hiç aldırmayan büyükannem, yapay bir tonlamayla, "Pekala, fiyatlarınız nasıl?... Ya! Benim küçük bütçem için aşırı yüksek," derken, ben bir kanepede oturmuş bekliyor, hiçbir alışkanlığım olmayan bu mekânda fazla ıstırap çekmemek için benliğimin derinliklerine sığmıyor, ebedî düşüncelerde kaybolmaya çalışıyor, vücudumun –yaralandıklarında içe kapanarak ölü taklidi yapan hayvanlarınki gibi duyarsızlaşmış olan– yüzeyinde kendimden, canlı hiçbir şey bırakmamaya gayret ediyordum; aynı anda, müdürün saygıyla selamlayıp peşindeki küçük köpekle şakalaştığı şık hanımın, tüylü şapkasıyla içeri girip "mektup var mı" diye soran genç züppenin, sahte mermerden basamakları tırmanıp kendi yuvalarına giden bütün bu insanların alışkın tavırlarını görmek, mutlak yabancılığımı daha da hissedilir hale getiriyordu. Bu sırada, belki de "resepsiyon" sanatında pek beceri kazanmamış, "resepsiyon şefi" unvanını taşıyan beyler, bana sertçe, Minos, Aiakos ve Rhadamanthys'in bakışlarıyla baktılar (çıplak ruhumu, hiçbir şeyin kendisini korumadığı bir bilinmezliğe savurur gibi, bu bakışlara fırlattım); biraz ötede, kapalı bir camekânın ardında, bir okuma salonunda oturan insanlar vardı; bu salonu tarif edebilmek için, orada rahat rahat okumaya hakkı olan seçkinlerin mutluluğunu mu, bu tür duygular konusundaki kayıtsızlığıyla bana o salona girmemi emredecek olsa, büyükannemin bende yaratacağı dehşeti mi düşündüğüme bağlı.olarak, Dante'nin sırasıyla Cennet'e ve Cehennem'e atfettiği renkleri kullanmam gerekirdi.

Yalnızlık duygum birazdan daha da arttı. Büyükanneme iyi olmadığımı itiraf etmiş, kanımca Paris'e dönmek zorunda kalacağımızı söylemiştim; o da itiraz etmeden, dönsek de, kalsak da lazım olacak ufak tefek alışverişler için dışarıya çıkmıştı (daha sonra hepsinin bana alınmış şeyler olduğunu öğrendim; ihtiyaç duyabileceğim kimi eşyalar Françoise'ın yanındaydı çünkü); ben de bu sırada dışarı çıkıp kalabalık yüzünden bir ev içi kadar

sıcak olan sokaklarda, bir aşağı bir yukarı yürüdüm; berber dükkânı ve Duguay-Trouin heykelinin karşısında, müdavimlerin dondurma aldığı pastane açıktı hâlâ. Heykel bana aşağı yukarı, bir cerrahın bekleme odasında bir "resimli dergi"yi karıştırırken, derginin ortasında bu heykelin resmini gören hastaya verdiği kadar bir zevk verdi. Dünyada benden bu kadar farklı insanlar olmasına hayret etmekteydim; çünkü şehirdeki bu gezintiyi otel müdürü bana bir eğlence olarak tavsiye etmişti; ayrıca otelin, abartılı da olsa, koca bir müşteri topluluğunun zevklerine hitap eden broşürüne bakılırsa, aslında bir işkence mekânı demek olan yeni bir yaşama mekânı, bazı insanlara "zevk ve mutluluk merkezi" gibi gelebiliyordu. Şunu da kabul etmek gerekir ki, broşür bu müşterileri Balbec Grand-Hotel'e getirtmek için "leziz sofrası" ve "Casino'nun bahçelerinin periler âlemini andıran görüntüsü"nün yanı sıra, "Moda Hazretleri'nin ziyaretleri"ne de başvuruyordu; "Majestelerine karşı gelen herkes, görgü sahibi hiç kimsenin maruz kalmak istemeyeceği 'rüküş' damgasını yer mutlaka" deniyordu.

Büyükanneme olan ihtiyacım, onu hayal kırıklığına uğratmış olduğum endişesiyle daha da artmıştı. Cesareti kırılmış olmalıydı; bu yorgunluğa katlanamadığıma göre hiçbir seyahatin bana yaramayacağını düşünüyordu herhalde. Dönüp onu otelde beklemeye karar verdim; müdürün kendisi gelip bir düğmeye bastı: Henüz tanımadığım, "lift" (asansörcü) adını verdikleri (ve otelin en yüksek noktasına, bir Normandiya kilisesinin kubbe fenerinin olacağı yere, camekânının ardındaki bir fotoğrafçı veya özel bölmesindeki bir orgcu gibi yerleşmiş olan) bir şahsiyet, evcil, çalışkan ve tutsak bir sincabın çevikliğiyle bana doğru inmeye koyuldu. Sonra yine bir sütun boyunca kayarak, bu ticari tapınağın kubbesine doğru beni peşinden sürükledi. Bir katta, dar bir merdivenin iki yanında, elinde bir yastıkla bir oda hizmetçisinin geçtiği karanlık koridorlar, yelpaze gibi açılıyordu. Hizmetçinin alacakaranlıkta seçilmeyen çehresine, en tutkulu hayallerimin maskesini yapıştırıyor, ama bana çevrili gözlerinde kendi hiçliğimin dehşetini okuyordum. Bu bitmez tükenmez çıkış sırasında, her katta birer tane olan tuvalet pencerelerinin oluşturduğu tek bir dikey sıra camdan başka bir yerden ışık almayan, bu şiirsellikten uzak alacakaranlığın sırrını sessizlik içinde geçmenin ölümcül sıkıntısını dağıtabilmek için, seyahatimin sorumlusu ve esaretime yoldaş olan, çalgısının düğmelerini çekmeye, tuşlarına basmaya devam eden genç orgcuyla konuşmaya başladım. Bu kadar yer kapladığım, ona bunca zahmet verdiğim için özür diledim; sanatının icrasında kendisine rahatsızlık verip vermediğimi sordum;

virtüoza iltifat etmek amacıyla, sanatı konusunda bir merak sergilemekle kalmayıp hayranlığımı da itiraf ettim. Ama o hiç cevap vermedi; belki sözlerime şaşırdığından, belki dikkatini işine verdiğinden, belki terbiye icabı, belki kulakları ağır işittiğinden, belki bulunduğu yere saygısından, belki tehlike korkusuyla, belki zihin tembelliğinden, belki de müdürün talimatları uyarınca.

Dışımızdaki şeylerin gerçekliğini bize belki de en çok hissettiren şey, önemsiz biri bile olsa, bir insanın, biz tanımadan önce ve tanıdıktan sonra, bize göre konumunda meydana gelen değişikliktir. Ben akşamüzeri Balbec'ten o küçük trene binen kişiydim hâlâ, aynı ruhu taşıyordum. Ama bu ruhun içinde, saat altıda, müdürü, oteli ve personelini hayal etme imkânsızlığıyla birlikte varacağım anın belirsiz ve korkulu beklentisinin de bulunduğu yerde, şimdi, kozmopolit müdürün (aslında Monaco vatandaşlığına geçmişti, ama kendi deyimiyle "Rumen kökünden" idi – daima yanlış olduğunu fark etmediği, seçkin sandığı ifadeler kullanırdı) yüzündeki çıban izleri, asansörcüyü çağırmak için yaptığı hareket, asansörcünün kendisi, Grand-Hotel denen bu Pandora kutusundan çıkmış bir dizi kukla bulunmaktaydı; inkâr edilmeleri, yerlerinden oynatılmaları imkânsızdı ve gerçekleşmiş olan her şey gibi kısırlaştırıcıydılar. Ama hiç değilse benim karışmadığım bu değişiklik, (olan şey kendi başına ne kadar önemsiz de olsa) benim dışımda bir şeylerin olduğunu kanıtlıyordu; gezisinin başında güneş önündeyken, güneşi arkasında görünce saatler geçmiş olduğunu fark eden bir yolcu gibiydim. Yorgunluktan ölüyordum, ateşim vardı, yatmak istiyordum, ama ihtiyacım olan eşyaların hiçbiri yoktu. Hiç değilse yatağa birazcık uzanmak isterdim, ama ne faydası olacaktı? Her birimiz için, maddi bedenimiz olmasa bile bedenimizin bilinci olan duyumlar bütününü, o yatakta dinlendirmem mümkün değildi; çevresindeki yabancı eşyalar, algılarını sürekli nöbette, savunmada tutmaya bedenimi mecbur etmek suretiyle görmemi, işitmemi, bütün duyularımı (bacaklarımı uzatsam bile), Kardinal La Balue'nün ne ayakta durabildiği, ne de oturabildiği kafeste olduğu kadar kısıtlı ve rahatsız bir konumda tutacaktı. Bir odaya eşyaları dikkatimiz yerleştirir, alışkanlığımızsa onları kaldırıp bize yer açar. Balbec'teki odamda (sadece ismen benimdi) bana yer yoktu; beni tanımayan eşyalarla doluydu; onlara fırlattığım güvensiz bakışı bana iade ettiler ve varlığıma hiç aldırmadan, kendi varlıklarının gündelik düzenini bozduğumu gösterdiler. Duvar saati –evdeki saatimi sadece haftada birkaç saniye, ancak derin bir tefekkürden çıktığımda duyduğum

halde– bir saniye bile ara vermeden, bilinmeyen bir dilde konuşuyor, herhalde benim için kırıcı olacak şeyler söylüyordu; çünkü ağır mor perdeler, söylediklerini cevap vermeden, ama üçüncü bir kişinin görüntüsünün kendilerini rahatsız ettiğini belirtmek için omuz silken insanların tavrıyla dinliyorlardı. Perdeler bu yüksek tavanlı odaya neredeyse tarihî, Guise Dükü'nün katline ve daha sonra da Cook acentasının bir rehberi eşliğindeki turistlerin ziyaretine uygun –ama uyumama kesinlikle uygun olmayan– bir hava veriyordu. Duvarlar boyunca uzanan, küçük, camlı kitaplıkların varlığı, ama onlardan da çok, odayı enlemesine kesen büyük, ayaklı bir ayna, beni öyle tedirgin ediyordu ki, o ayna gitmeden benim gevşemememin söz konusu olamayacağım hissediyordum. Paris'teki odamın eşyalarının, benim kendi organlarımın birer ilavesi, kendi benliğimin genişlemesi oldukları için, tıpkı kendi gözbebeklerim gibi, rahatsız etmediği bakışlarımı, durmadan otelin en tepesinde yer alan, büyükannemin benim için seçmiş olduğu bu belvedere'nin aşırı yüksek tavanına çeviriyordum; görme ve işitmenin gerçekleştiği bölgeden de daha mahrem olan koku alma bölgesinde bile, vetiver kokusu neredeyse benliğimin içine giriyor, saldırısını son siperlerime kadar ilerletiyordu; binbir zahmetle, gereksiz ve aralıksız karşılıklarla, telaşlı burun çekişleriyle saldırıya direniyordum. Artık bir dünyam, bir odam olmadığına göre, etrafımı çeviren düşmanlarca tehdit edilen, kemiklerine kadar yüksek ateşin istilasındaki vücudumdan başka vücudum olmadığına göre, yalnızdım, ölmek istiyordum. O sırada büyükannem içeri girdi ve içine kapanmış kalbimin önünde, yayılabileceği sonsuz mekânlar açıldı.

Büyükannem, evde birimiz hasta olduğunda daima giydiği pamuklu sabahlığı giymişti (daha rahat ettiği için giydiğini söylerdi; çünkü her yaptığına bencilce bir dürtü atfederdi); bize bakmak, gece başımızda beklemek için giydiği sabahlıktı bu, hizmetkâr, nöbetçi gömleği, rahibe cüppesiydi. Ne var ki, rahibelerin bakımı, iyi yürekliliği, onlara verdiğimiz değer ve borçlu olduğumuz minnet, onlar için bir başkası olduğumuz izlenimini, yalnızlık duygumuzu artırır, kendi düşüncelerimizin, kendi yaşama isteğimizin yükünü kendimize saklarız; oysa büyükannemle birlikte olduğumda bilirdim ki, içimde ne kadar büyük bir keder olursa olsun, daha da muazzam bir merhamet tarafından kucaklanacaktır; bilirdim ki, bana ait olan her şey, kaygılarım, iradem, büyükannemde, benim hayatımı koruma ve geliştirme isteğinden (bendekinden daha başka şekilde güçlü olan isteğinden) destek bulacaktı; düşüncelerim, hiçbir sapmaya uğramadan

onda devam ederdi, çünkü benim zihnimden onunkine, ortam değiştirmeden, şahıs değiştirmeden geçerdi. Ayna karşısında kravatını bağlamaya çalışan, ama kravatın gördüğü ucunun, elini götürdüğü tarafta olmadığını anlamayan bir insan veya yerde bir böceğin dans eden gölgesini kovalayan bir köpek gibi, ruhları doğrudan göremediğimiz bu dünyada, bedenin görünüşüne aldanarak kendimi büyükannemin kollarına attım ve sanki bu yolla bana açtığı muazzam kalbe ulaşabilirmişim gibi, dudaklarımı yüzüne yapıştırdım. Ağzım bu şekilde yanaklarına, alnına yapışmışken, o kadar sağaltıcı, besleyici bir şeyler çekip alıyordum ki ondan, süt emen bir bebeğin kıpırtısızlığını, ciddiyetini, sakin oburluğunu sergiliyordum.

Sonra hiç bıkmadan, büyükannemin diri, sakin, güzel bir bulut gibi şekillenmiş, ardında şefkatin ışıldadığı hissedilen geniş yüzünü seyretmeye koyuldum. Büyükannemin duyularını, birazını bile olsa hâlâ almaya devam eden ne varsa, bu anlamda hâlâ onun denebilecek ne varsa, bu şefkatle öyle yüceliyor, kutsallaşıyordu ki, avuçlarımla neredeyse kır düşmemiş güzel saçlarını okşarken, iyi yüreğini okşarmışım gibi saygılı, temkinli, yumuşaktım. Beni bir sıkıntıdan kurtaracak her sıkıntıdan öyle bir zevk alıyordu, benim yorgun uzuvlarımın bir anlık hareketsizliğinde, sükûnetinde öyle bir tat buluyordu ki, yatmama, ayakkabılarımı çıkarmama yardım etmek istediğini görünce, ona engel olmak, kendim soyunmak için bir hamle yaptığımda, ceketimin ve botlarımın ilk düğmelerine giden ellerimi yalvaran bir bakışla durdurdu.

"Lütfen," dedi. "Büyükanneni bu zevkten mahrum etme. Ayrıca bir şeye ihtiyacın olursa duvara vurmaya sakın çekinme; yatağım seninkiyle sırt sırta, aradaki bölme çok ince. Şimdi yatınca hemen dene bakalım, rahat duyulacak mı."

Gerçekten de o gece duvara üç kere vurdum –bir hafta sonra, rahatsızlandığımda, birkaç gün boyunca her sabah tekrarladım bu üç vuruşu; çünkü büyükannem erkenden süt vermek istiyordu bana. Ben de onun uyandığını duyduğum zaman– beklemesin ve sonra hemen tekrar uyuyabilsin diye –çekingen, hafif ama belirgin üç küçük vuruşu göze alıyordum; çünkü yanılmış olmam ve onun uyuyor olması durumunda uykusunu bölmekten çekinmeme rağmen, ilkinde seçemediği, benim de tekrarlamaya cesaret edemeyeceğim bir işareti beklemeye devam etmesini de istemiyordum. Daha ben vuruşlarımı yeni tamamlamışken, farklı tonda, sakin bir otoriteyle yüklü üç vuruş işitiyordum; daha anlaşılır olsun diye bir

daha tekrarlanıyordu; şöyle diyordu adeta: "Telaşlanma, duydum; birazdan oradayım" ve kısa bir süre sonra büyükannem geliyordu. Beni duymamış ya da bir komşunun vurduğunu zannetmiş olmasından korktuğumu söylüyordum kendisine; gülüyor ve şöyle diyordu:

"Benim zavallı 'küçük kurt'umun vuruşlarını başkasıyla karıştıracağım ha! Büyükannen bin vuruş arasından tanır onları. Dünyada bu kadar şaşkın, bu kadar hummalı, beni uyandırma korkusuyla anlaşılmama korkusu arasında kalmış bir vuruş daha var mıdır sanıyorsun? Küçücük bir çıtırtısından bile hemen anlaşılır benim küçük farem, bir tanedir o, zavallıcık. Bir süredir karar veremediğini, yatakta kıpırdadığını, oyunlar yaptığını duyuyordum zaten."

Büyükannem panjurları aralardı; otelin çıkıntılı ek bölümünde, güneş şimdiden damların üzerine yerleşmiş olurdu; işine erken başlayan, henüz uykudaki şehri uyandırmamak için sessizce çalışan, şehrin kıpırtısızlığında daha da çevik görünen erkenci bir kiremit ustası gibi. Büyükannem bana saati, havanın nasıl olacağını, pencereye kadar zahmet etmeme gerek olmadığını, denizin üzerinde sis olduğunu, fırının açılıp açılmadığını, sesi duyulan arabanın ne arabası olduğunu söylerdi; bütün bunlar, günün ilk ayininin başındaki, kimsenin katılmadığı dua, önemsiz bir ön oyundu; sadece ikimize ait olan bu küçük hayat parçasını gün içinde Françoise'ın veya yabancıların yanında zevkle hatırlar, sabah altıda nasıl koyu bir sis olduğundan söz ederken, edinilmiş bir bilginin değil, sadece bana gösterilen bir sevgi belirtisinin gururuyla konuşurdum. Bu tatlı sabah dakikaları, bir senfoni gibi, benim üç vuruşumun ritmik diyaloğuyla açılır, sevgi ve neşenin nüfuz ettiği ince bölme bir ahenk kazanıp maddeden sıyrılır, melekler gibi şarkı söyleyerek üç vuruşla karşılık verirdi; heyecanla beklenen bu vuruşlar iki kere tekrarlanır, bir müjde sevinci ve müzikal sadakatle, büyükannemin ruhunun tamamını ve geleceği vaadini bana iletmeyi bilirdi. Ama otele vardığımız o ilk gece, büyükannem yanımdan ayrıldıktan sonra, Paris'te evden çıkmadan önce olduğu gibi ıstırap çekmeye başladım. Belki de duyduğum –birçok insanın duyduğu– yabancı bir odada yatma korkusu, şimdiki hayatımızın en iyi yanını oluşturan şeylerin, kendilerinin olmadığı bir gelecek düşüncesini kafamızda kabullenmemize umutsuzca itiraz edişlerinin en mütevazı, karanlık, organik, neredeyse bilinçsiz şeklidir; annemle babamın bir gün ölecekleri, hayatın mecburiyetlerinin beni Gilberte'ten uzakta yaşamak veya sadece

arkadaşlarımı artık görmeyeceğim bir ülkeye temelli yerleşmek zorunda bırakabilecekleri düşüncesinin bana kaç kere yaşattığı dehşetin temelinde bu itiraz vardı; kendi ölümümü veya Bergotte'un kitaplarında insanlara vaat ettiği türden, hatıralarımı, kusurlarımı, kişiliğimi yanımda götüremeyeceğim bir "sonraki hayat"ı düşünmekte zorlanmamın temelinde de aynı itiraz vardı; hatıralarım, kusurlarım ve kişiliğim, var olmama fikrini kabullenemiyorlar, benim için ne hiçlik istiyorlardı, ne de kendilerinin olmadığı bir ebediyet.

Paris'te, fazlaca ıstırap çektiğim bir gün, Swann bana, "Okyanusya'daki harikulade adalara gitmelisiniz; emin olun bir daha dönemezsiniz," dediğinde, "Ama o zaman kızınızı bir daha göremem, onun hiç görmediği şeylerin ve insanların arasında yaşarım," diye cevap vermek isterdim. Oysa mantığım şöyle diyordu: "Ne fark eder ki, madem üzülmeyeceksin? M. Swann bir daha dönmeyeceğini söylerken, dönmek istemeyeceğini söylemeye çalışıyor; dönmek istemeyeceğine göre, demek ki orada mutlu olacaksın." Mantığım, alışkanlığın –şimdi bana bu yabancı odayı sevdirme, aynanın yerini, perdelerin tonunu değiştirme, saati durdurma görevini üstlenecek olan alışkanlığın– başlangıçta hoşlanmadığımız arkadaşları bize sevdirme, yüzlere başka bir şekil verme, busesin tınısını sevimli kılma, kalplerin eğilimini değiştirme görevlerini de yerine getirdiğini biliyordu. Tabii ki mekânlarla ve insanlarla yeni dostluklar, eski dostlukların unutuluşu üzerine örülür; ama mantığım da zaten, hatırasını saklamayacağım insanlardan temelli ayrı olacağım bir hayat fikrine korkmadan bakabileceğimi düşünüyor, unutma vaadini kalbime bir teselli olarak sunuyordu, ama bu vaat aksine kalbimin umutsuzluğunu kudurtmaktan başka işe yaramıyordu. Ayrılık gerçekleştiğinde, alışkanlığın ağrı kesici etkilerinden kalbimiz de yararlanacaktır, ama o zamana kadar ıstırap çekecektir. Bugün bize en çok mutluluk veren şeyin, sevdiklerimizle görüşüp konuşma imkânının elimizden alınacağı bir gelecek korkusunu dağıtmayan, aksine artıran bir şey daha vardır: bize şu anda daha da zalim gelen bir azabın, bu mahrumiyetin acısına ekleneceği düşüncesi. Bu azap, acımızı bir acı olarak hissetmemek, ona ilgisiz kalmaktır; çünkü o zaman, benliğimiz değişecektir; artık çevremizde bulamayacağımız şey, sadece ailemizin, sevgilimizin, dostlarımızın büyüsü olmayacakta; onlara olan sevgimiz, bugün çok önemli bir yer kapladığı kalbimizden öyle kökünden koparılmış olacaktır ki, düşüncesi bizi bugün dehşete düşüren, onlardan ayrı bu hayat hoşumuza gidecektir belki; yani benliğimiz için gerçek bir ölüm

olacaktır bu; evet, ölümün ardından diriliş gelecektir, ama farklı bir benlikle; ölüme mahkûm eski benliğimizin unsurlarıysa, bu yeni benliği sevecek kadar kendilerini aşamazlar. Ürken, itiraz eden unsurlar –bir odanın boyutlarına, atmosferine anlaşılmaz bağlanışlar gibi en silik olanları bile– bunlardır işte; onların isyanında, ölüme karşı direnişin –hayatımızın bütün süresine yayılan, benliğimizden her an, ölü dokularının üzerinde yeni hücrelerin çoğalacağı parçalar koparan parçalı ve kesintisiz ölüme karşı, umutsuz, gündelik ve uzun direnişin– gizli, kısmi, elle tutulur ve gerçek bir şeklini görmek gerekir. Benimki gibi sinirli bir bünyede (yani aracı görevi yapan sinirlerin işlevlerini yerine getirmedikleri, benliğin kaybolup gidecek olan en mütevazı unsurlarının bile şikâyetlerinin yolunu kesmedikleri, aksine bu belirgin, yorucu, sayısız ve sancılı şikâyetlerin bilince ulaşmasına izin verdikleri bünyelerde), bu yabancı ve aşırı yüksek tavanın altında duyduğum kaygılı telaş, tanıdık ve alçak bir tavana olan ve içimde hâlâ yaşayan dostluğun itirazından başka bir şey değildi. Şüphesiz bu dostluk kaybolup gidecek, yerini bir başkası almış olacaktı (o zaman ölüm ve sonra yeni bir hayat, Alışkanlık adı altında çifte görevlerini yerine getirmiş olacaklardı); ama bu dostluk, ölünceye kadar, her gece ıstırap çekecekti; bilhassa o ilk gece, kendisine yer olmayan, şimdiden gerçekleşmiş bir gelecekle yüz yüze geldiğinde, isyan etti; kendilerini yaralayan şeyden uzaklaşamayan bakışlarım erişilmez tavana her yöneldiğinde, acıklı çığlıklarıyla beni kıvrandırıyordu.

Oysa ertesi sabah! Bir hizmetkâr gelip beni uyandırdı, sıcak su getirdi; sabah tuvaletimi yaptığım, bavulumda ihtiyacım olan eşyaları nafile arayıp onların yerine hiçbir işime yaramayacak şeyleri darmadağın çektiğim sırada, öğle yemeğinin ve gezintinin keyfini düşünmek, pencerede ve bütün kitaplık camlarında, tıpkı bir gemi kamarasının lombozlarındaki gibi, çıplak, gölgesiz, ama ince ve hareketli bir çizginin ayırdığı, yarısı tamamen gölgede kalan denizi görmek, birbiri ardından tramplenden atlar gibi zıplayan dalgaları seyretmek ne müthiş bir mutluluktu! Elimde otelin adı yazılı, sert, kolalı havluyla kurulanmak için nafile çabalar gösterirken, ikide bir pencereye dönüyor, bu göz kamaştırıcı, dağlık, muazzam karmaşaya tekrar bir göz atıyordum; yer yer parlatılmış, yarısaydam zümrüt taşından, dorukları karlı dalgalar, sakin bir şiddetle, aslansı bir kaş çatışla güneşin çehresiz bir tebessüm kattığı yamaçlarının çökmesine izin veriyorlardı. Ondan sonra her sabah yine bu pencereye koştum; gece içinde uyuduğumuz yolcu arabasının penceresine, görmeyi arzu ettiğimiz bir dağ sırası biz

uyuduğumuz sırada yaklaşmış mı, uzaklaşmış mı diye bakmak için koşuşumuz gibi –burada baktığım denizin tepeleri, dans ederek bize doğru gelmeden önce, bazen o kadar uzaklaşırlar ki, çoğu kez ilk kıvrımlarını ancak çok uzakta, uzun, kumlu bir ovanın, ardında, saydam, buğulu, mavimsi bir ufukta, Toscana'lı primitiflerin tablolarında, fonda görünen buzullar gibi görüyordum. Bazen de üstünde güneşin güldüğü yeşil dalgalar, Alpler'deki çayırların, (güneşin sağa sola yayıldığı, bir dev gibi yamaçlardan aşağı neşeyle zıplayarak indiği dağlarda) toprağın neminden ziyade ışığın sıvımsı hareketliliğiyle korunan yeşili kadar tatlı bir yeşil renkteki dalgalar, hemen yanı başımda oluyordu. Zaten kumsal ve dalgaların, dünyanın geri kalanının ortasında, ışığı geçirmek, biriktirmek üzere açtığı bu gedikte, denizin iniş çıkışlarına yer değiştirten, onları yerleştiren, bilhassa geldiği ve gözümüzün izlediği yöne göre, ışıktır. Işıktaki değişiklik, en az fiilen katedilmiş uzun bir yol kadar, bir mekânın konumunu değiştirir, bize ulaşma arzusunu da verdiği yeni hedefler çıkarır önümüze. Sabahları güneş otelin arkasından vurduğunda, kumsalı, denizin ilk dağ sıraları hizasına kadar aydınlattığında, sanki bana denizin bir başka yamacını gösteriyor, ışınlarının izlediği dolambaçlı yolda, saatlerin serüvenlerle dolu manzarasında en güzel yerlerden geçerek yapılacak, kıpırtısız ve değişken bir yolculuğa davet ediyordu beni. Daha o ilk sabahtan itibaren, güneş bana denizin, isimleri hiçbir coğrafya haritasında geçmeyen, uzak, mavi tepelerini gülümseyen parmağıyla işaret eder, sonunda bu dorukların, çığların çağıltılı, karmakarışık yüzeyinde yaptığı harikulade gezintiden serseme dönerek rüzgârdan kaçıp odama sığınırdı; yapılmamış yatağa sereserpe yayılır, zenginliklerini ıslak lavaboya, açık bavula tek tek saçar ve ihtişamıyla, yersiz lüksüyle, düzensizliği iyice artırırdı. Heyhat! Bir saat sonra, büyük yemek salonunda –öğle yemeği yerken, birazdan tabaklarımızda kılçıklarının bir tüy gibi kıvrık, bir kithara gibi çınlayan sorguçları kalacak olan iki dilbalığının üzerine, bir limonun deri matarasından birkaç altın damlasını yaydığımız sırada– bu deniz rüzgârının diriltici soluğunu hissedememek, büyükanneme işkence gibi geldi; çünkü saydam fakat kapalı pencere, bir camekân gibi bizi sahilden ayırıyor, fakat tamamını görmemize de izin veriyordu; gökyüzü bir bütün olarak öyle giriyordu ki bu çerçevenin içine, göğün mavisi pencerenin rengiymiş, beyaz bulutları da camdaki kusurlarmış gibi görünüyordu. Baudelaire'in sözünü ettiği "dalgakıranın üzerinde oturmuş" veya "süs odası"na gömülmüş olduğuma inanarak, acaba onun "denizin üzerinde

parlayan güneş"i –altın yaldızlı, titrek bir çizgi gibi basit ve yüzeysel olan akşam parıltısına hiç benzemeyen– şu anda denizi bir topaz gibi yakan güneş mi diye düşünüyordum; bu güneş denizi mayalandırıyor, bira gibi sarışın ve sütümsü, süt gibi köpüklü yapıyor, ara sıra, sağda solda, bir tanrının gökyüzünde bir aynayı oynatarak keyfince yer değiştirttiği iri mavi gölgeler geziniyordu. Ne yazık ki Balbec'teki, havuz suyu gibi yeşil bir güneşle dolu, birkaç metre ötesine, kabarmış denizin ve çiğ ışığın, adeta cennetin önündeki gibi zümrüt ve altından, yıkılmaz, hareketli bir siper diktiği, çıplak yemek salonu, Combray'deki, karşı evlere bakan "salon"dan sadece görünüşü itibarıyla ayrılmıyordu. Combray'de herkes bizi tanıdığı için kimseye aldırmazdım. Sayfiye hayatında komşularımızı tanımayız. Bense, başkalarının hoşuna gitmeyi, onlara sahip olmayı arzulamaktan vazgeçemeyecek kadar gençtim ve aşırı duyarlı kalmıştım. Sosyetik bir adamın, yemek salonundaki insanlara karşı göstereceği soylu kayıtsızlığa sahip değildim; mendirekte yürüyen gençlerle, genç kızlarla geziler yapamayacağımı düşündükçe üzülüyordum; ama sosyete kalıplarına dudak büken, benim sağlığımdan başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen büyükannem, beni de gezilerinde aralarına almalarını kendilerinden rica edip beni küçük düşürseydi, daha çok üzülürdüm. Bu gençleri, bilinmedik bir villaya dönerlerken veya ellerinde raketleri tenis sahasına gitmek üzere çıkarlarken, nalları kalbimi çiğneyen atlara binerlerken, tutkulu bir merakla seyrediyordum; sosyal orantıların değiştiği sahilin kör edici ışığında, onların bütün hareketlerini, onca ışığı geçiren geniş camekânın saydamlığında takip ediyordum. Ama camekân rüzgârı kesiyordu; bu da büyükannem nazarında bir kusurdu; benim bir saatliğine açık havanın yararlarından mahrum olmam düşüncesine tahammül edemeyip gizlice bir pencere açtı ve bir anda, menüler ve gazetelerle birlikte yemek yemekte olan herkesin tülleriyle kasketlerini uçurdu; kendisi ise, aşağılayıcı, saçları başları dağılmış, öfkeli turistleri aleyhimizde birleştiren, benim tecrit edilmişlik ve hüzün duygumu artıran sövgülerin ortasında, ilahi esintiye yaslanmış, sakin, gülümseyerek, Azize Blandine gibi durmaktaydı.

Bu turistlerin bir kesimi, Fransa'nın bu bölgesindeki başlıca kentlerin ileri gelenlerinden oluşuyordu –bu da, Balbec'te, bu tür lüks otellerin genelde sıradan, zengin ve kozmopolit olan müşteri topluluğuna, oldukça belirgin bir yöresel nitelik katıyordu– Caen'lı bir mahkeme başkanı, Cherbourg'lu bir baro başkanı, Le Mans'lı bir noter, yıl içinde avcılar veya dama oyunundaki piyonlar gibi dağıldıkları ayrı ayrı noktalardan hareket ederek

tatillerde bu otelde toplanırlardı. Hep aynı odaları tutarlar ve aristokrasi hırsıyla dolu eşleriyle birlikte küçük bir topluluk oluştururlardı; bu gruba katılmış olan Parisli meşhur bir avukat ve meşhur bir hekim, tatilin son günü ötekilere şöyle derlerdi:

"Doğru ya! Siz bizimle aynı trene binmiyorsunuz, siz imtiyazlısınız, öğle yemeğine evinize varmış olacaksınız."

"Biz mi imtiyazlıyız? Siz başkentte, Paris'te, büyük şehirde oturuyorsunuz, bense yüz bin nüfuslu zavallı bir il merkezinde; gerçi son sayıma göre yüz iki bin, ama iki milyon beş yüz bini bulan sizin yanınızda nedir ki? Siz asfalta ve Paris sosyetesinin şaşaasına dönüyorsunuz."

Paris'i, r'yi köylüler gibi yuvarlayarak, ama haset etmeden telaffuz ederlerdi; çünkü bunlar, kendi illerinin beyinleriydiler ve başkaları gibi onlar da Paris'e gidebilirlerdi –Caen'lı mahkeme başkanına, yargıtay üyeliği birçok kez teklif edilmişti– ama onlar, memleket, tanınmamışlık veya şeref aşkına, ya da gerici olduklarından ve şatolarla komşuluk ilişkilerinin tadı uğruna, kendi şehirlerinde kalmayı tercih etmişlerdi. Zaten çoğu da doğrudan il merkezine dönmüyordu.

Balbec Körfezi, dünyanın ortasında kendi başına küçük bir dünya, değişik günlerle birbirini izleyen ayların halka halinde bir araya toplandığı bir mevsimler sepetiydi; o kadar ki, Rivebelle'in göründüğü günlerde –fırtına işaretiydi bu– Balbec'te hava kapkarayken Rivebelle'de evlerin çatısında güneş görülebiliyor, Balbec'e soğuklar geldikten sonra, öteki kıyıda daha iki üç ay sıcakların devam edeceğinden emin olunabiliyordu; işte bu yüzden, Grand-Hôtel'in müdavimlerinden tatili geç başlayanlar veya uzun sürenler, yağmurlarla sisler başladığında, sonbahar yaklaşırken, bavullarını bir kayığa yükletip karşı kıyıya geçerek Rivebelle veya Costedoda yaz mevsimine tekrar kavuşurlardı. Balbec otelinin bu küçük topluluğu, her yeni gelene kuşkuyla bakar ve grubun bütün üyeleri, onunla ilgilenmiyormuş havasında, dostları şefgarsona, hakkında sorular sorarlardı. Çünkü her yıl sezon başında gelip masalarını onlara ayıran, aynı şefgarsondu: Aimé; bu yıl, karısının bebek beklediğini bilen hanımlar, yemeklerden sonra, her biri bir parçasını örerek, bebeğin giysi takımlarını hazırlıyorlardı; bir yandan da ellerinde saplı gözlükleri, büyükannemle beni küçümseyerek süzüyorlardı; çünkü biz katı yumurtalı salata yiyorduk, oysa bu, bayağı kabul edilen, Alençon'da seçkin çevrelerde yapılmayan bir şeydi.

Majesteleri diye anılan ve gerçekten de kendini Okyanusya'da sadece birkaç vahşinin yaşadığı bir adacığın kralı ilan etmiş olan bir Fransız'a karşı, küçümser, alaylı bir tavır takmıyorlardı. Majesteleri otelde güzel metresiyle birlikte kalıyordu; denize giderken çocuklar yoluna çıkıp "Yaşasın kraliçe!" diye bağırırlardı; çünkü kraliçe sağa sola elli santimlik bozuk paralar yağdırırdı. Mahkeme başkanıyla baro başkanı, kadını görmezden gelir, arkadaşlarından biri bakacak olsa, kadının bir işçi parçası olduğu konusunda kendisini uyarmayı görev bilirlerdi.

"Ama Ostende'de kraliyet kamarasında kalıyorlarmış."

"Tabii! Yirmi franka kiralanıyor. İsterseniz siz de kalırsınız. Ayrıca şunu kesin olarak biliyorum ki, kendisi kralın huzuruna çıkmak istemiş, kral da haber gönderip bu soytarı hükümdarla tanışmak durumunda olmadığını bildirmiş."

"Gerçekten çok ilginç! Ne insanlar var!"

Bütün bunlar herhalde doğruydu, ama noter, mahkeme başkanı ve baro başkanının, karnaval dedikleri bir geçit karşısında bu kadar aksileşmelerinin, öfkelerini yüksek sesle dile getirmelerinin bir sebebi de, kalabalığın büyükçe bir bölümünün gözünde, kendilerinin, paralarını cömertçe etrafa saçan bu kral ve kraliçeyi tanımayan burjuvalardan başka bir şey olmadıklarını hissetmenin verdiği sıkıntıydı; onların bu öfkesinin farkında olan şefgarson, gerçek olmasalar da cömert olan hükümdarlara güleryüz göstermek zorunda olduğu halde, bir yandan siparişlerini alırken, uzaktan eski müşterilerine anlamlı anlamlı göz kırpardı. Belki temelde yine aynı sıkıntının etkisiyle, yanlışlıkla daha az "şık" zannedilmenin ve daha şık olduklarını anlatamamanın sıkıntısıyla, genç bir züppeye "Cici Bey" adını takmışlardı; büyük bir sanayicinin oğlu olan bu veremli, gününü gün eden genç, her gün başka bir ceket ve yakasında bir orkideyle, öğle yemeğinde şampanya içer, solgun, kayıtsız, dudağında aldırışsız bir tebessüm, Casino'ya gider, bakara masasına, noterin mahkeme başkanına bilgiç bir tavırla söylediğine göre, "kaybedecek durumda olmadığı" muazzam meblağlar bırakırdı; mahkeme başkanının karısı, bu "dekadan" gencin ailesini kahrettiğini "sağlam kaynaklardan" öğrenmişti.

Öte yandan, baro başkanı ve arkadaşlarının, bütün hizmetçilerini yanında taşıyor diye zengin ve soylu bir yaşlı hanıma yönelik alaylarının sonu gelmezdi. Noterin karısıyla mahkeme başkanının karısı, yaşlı hanımı yemek

saatinde, yemek salonunda ne zaman görseler, saplı gözlükleriyle küstahça, büyük bir titizlikle, kuşkuyla, adeta ismi gösterişli, görünüşü şüpheli bir yemeği, sistemli bir gözleme tabi tuttuktan sonra, olumsuz hüküm verip mesafeli bir tavırla, yüzünde iğrenmiş gibi bir ifadeyle uzaklaştırır gibi incelerlerdi.

Herhalde bu davranışlarının tek amacı, eğer sahip olmadıkları bazı şeyler varsa –yaşlı hanımın kimi imtiyazları gibi, onunla ilişkide olmak gibi– bunlara olamadıklarından değil, istemediklerinden sahip olmadıklarını göstermekti. Ama sonunda kendileri de buna inanmışlardı; bu kadınlarda her türlü arzunun, hayatın tanımadığımız şekillerine karşı merakın ve yeni insanların hoşuna gitme umudunun yerini, sahte bir küçümseme, suni bir neşe almıştı; bunun kötü sonucu, hoşnutsuzluğa memnuniyet adını vermeleri ve sürekli kendi kendilerine yalan söylemeleriydi: işte mutsuz olmaları için yeterli iki koşul. Ne var ki, büyük ihtimalle, bu oteldeki herkes, farklı biçimlerde de olsa, bu kadınlar gibi davranıyor, bilinmedik bir hayata karışmanın harikulade heyecanını, izzetinefsine değilse de, en azından kimi görgü kurallarına veya zihinsel alışkanlıklara feda ediyordu. Şüphesiz, yaşlı hanımın kendini tecrit ettiği küçük evren, noterin karısıyla mahkeme başkanının karısının öfkeyle kıkırdadıkları topluluk gibi keskin bir hasetle zehirlenmemişti. Aksine, zarif, eskimiş, ama bir o kadar suni bir parfümle ilaçlanmıştı. Çünkü aslında, yaşlı hanım herhalde yeni insanların esrarengiz yakınlığını kendine çekmekte, bağlamakta, (bunun için önce kendini yenilemesi gerekirdi) sadece kendi çevresinden insanlarla görüşmenin, bu çevre olabilecek en iyi çevre olduğu için, başkalarının cahilce küçümsemelerinin göz ardı edilebileceğini kendine hatırlatmanın zevkinde bulunmayan bir büyü bulurdu. Belki de Balbec Grand-Hotel'e herhangi biri gibi gelecek olsa, siyah yün elbisesi ve demode bonesiyle, eğlence düşkünlerini güldüreceğini, sallanan koltuklarında "Şu sefalete bakın!" diye mırıldanmalarına sebep olacağını ya da daha kötüsü, mahkeme başkanı gibi şakaklarına kır düşmüş, yüzü hâlâ genç, gözleri, yaşlı hanımın sevdiği gibi pırıltılı, değerli bir adamın, eşinin saplı gözlüğünün büyüten merceğine bu tuhaf manzarayı işaret edeceğini hissediyordu; ve belki –suya ilk dalış gibi– kısa olacağını bildiğimiz, ama yine de korktuğumuz o ilk dakikanın bilinçsiz korkusundan ötürü, yaşlı hanım önden bir hizmetkârını gönderip oteli şahsiyetinden ve alışkanlıklarından haberdar ediyor, otel müdürünün nezaket gösterilerini kestirip atarak, gururdan çok çekingenlik sebebiyle, hızla odasına çekiliyordu; burada pencerelerdeki perdelerin

yerini almış olan kendi perdeleri, paravanları ve fotoğrafları, yaşlı hanımla alışması gereken dış dünya arasına, alışkanlıklarından bir duvar örüyordu; öyle ki, seyahat eden, kendisinden ziyade, içinden çıkmadığı yuvasıydı.

Sonra da, otel personeli ve esnafla araşma hizmetkârlarını koyduktan, bu yeni insanlıkla teması onlara bıraktıktan, etrafında alıştığı atmosferi sürdürmelerini sağladıktan, denize girenlerle arasına da önyargılarını koyduktan sonra, kendi arkadaşlarının evlerine kabul etmeyeceği insanların kendisinden hoşlanmamasına aldırmadan, yine kendi dünyasında yaşamaya devam ediyordu: arkadaşlarıyla mektuplaşarak, hatırlayarak, konumunun, davranışlarının niteliğinin ve nezaketinin gücünün tam bilinciyle. Her gün, üstü açık arabasıyla gezintiye çıkmak üzere aşağı indiğinde, arkasında eşyalarını taşıyan hizmetçisi ve önden giden üniformalı uşağı, bir elçiliğin, ait olduğu ülkenin bayraklarıyla donatılmış kapısında, yabancı toprakta dokunulmazlık imtiyazının güvencesi olan nöbetçiler gibiydiler. Bizim otele vardığımız ilk gün, yaşlı hanım odasından ancak öğleden sonranın ilerlemiş bir saatinde çıktı; bu yüzden, öğle yemeğinde, otel müdürünün, bizi yeni geldiğimiz için, küçük rütbeli bir askerin, acemi erleri giydirmek üzere terzi onbaşıya götürmesi gibi, kendi koruması altında götürdüğü yemek salonunda, yaşlı hanımı göremedik; buna karşılık, salonda yerimizi aldıktan birkaç dakika sonra, otele akşam dönecekleri sanıldığından masaları bize verilen M. de Stermaria ve Mile de Stermaria'yı gördük; bunlar, Bretanya'nın pek tanınmamış, ama çok köklü bir ailesine mensup bir köy soylusuyla kızıydı. Balbec'e sadece yörede tanıdıkları kimi şato sahipleriyle görüşmeye geldiklerinden, dışarıda kabul edilen davetler, iade-i ziyaretler derken, otelin yemek salonunda asgari vakit geçirmekteydiler. Kurumlu tavırları onları her tür insanca yakınlıktan, çevrelerinde oturan yabancılara ilgiden koruyordu; M. de Stermaria'nın bu insanların arasındaki soğuk, aceleci, mesafeli, kaba, iğneleyici ve kötü niyetli tutumu, bir tren büfesinde, hiç görmediği, bir daha görmeyeceği yolcularla, soğuk tavuğunu ve vagondaki yerini onlara karşı savunmaktan başka ilişki kurmayan bir insanın tavrıydı. Biz tam yemeğe başlıyorduk ki, M. de Stermaria'nın emriyle gelip bizi kaldırdılar; kendisi biraz önce gelmiş ve bizden herhangi bir özür dilemeden, yüksek sesle şefgarsondan böyle bir hatanın tekrarlanmamasını rica etmiş, "tanımadığı insanların", masasına oturmalarından hoşlanmadığını belirtmişti.

Hiç şüphe yok ki, (Odeon'da oynadığı birkaç rolden çok şıklığıyla, zekâsıyla ve güzel Alman porseleni koleksiyonuyla ün yapmış olan) bir kadın oyuncu, uğruna kendini yetiştirdiği genç ve çok zengin âşığı ve iki parlak aristokrattan oluşan topluluğu hayatta sürüden ayrılmaya, mutlaka birlikte seyahat etmeye, Balbec'te öğle yemeklerini çok geç saatte, herkes bitirdikten sonra yemeye, gündüzlerini salonlarında kâğıt oynayarak geçirmeye iten duyguda, herhangi bir kötü niyet yoktu; bazı nükteli konuşma biçimlerine, güzel yemeklerin inceliklerine olan merakları, onları hep birlikte yaşamaya, birlikte yemeye sevk ediyordu; bu konularda bilgisiz kimselerle ortak bir hayata tahammül etmeleri imkânsızdı. Bir sofrada, bir oyun masasında bile, her biri, karşısında oturan davetli veya oyuncuda, Paris'te birçok evde gerçek birer Ortaçağ veya Rönesans eseriymişler gibi böbürlenilen değersiz eşyaları tanımasına imkân veren belirli bir görgünün ve her konuda iyiyle kötüyü ayırmaya yarayan ortak ölçütlerin, askıda, kullanılmadan bulunduğunu bilme ihtiyacını duyardı. Şüphesiz böyle zamanlarda, bu arkadaşların, nerede olurlarsa olsunlar, içine gömülmeyi istedikleri özel yaşama biçimi, sadece, sessizlik içinde süren yemeğin veya oyunun ortasında söyleniveren şaşırtıcı, gülünç bir ünlemle veya genç oyuncunun yemek ya da poker partisi için giymiş olduğu yeni ve güzel bir elbiseyle ortaya çıkıyordu. Ama bu yaşama biçimi, onları böyle çok iyi bildikleri alışkanlıklarla sarmalayarak, kendilerini çevredeki hayatın muammasına karşı korumaya yetiyordu. Uzun öğle sonralarında karşılarındaki deniz, zengin bir bekârın giyinme odasında asılı, hoş renkteki bir perdeden farksızdı; oyunculardan biri, ancak iki el arasında, yapacak başka bir şey olmadığından gözlerini denize çevirir, havanın güzelliği veya saatle ilgili bir yorum yapar, ikindi kahvaltısının kendilerini beklediğini diğerlerine hatırlatırdı. Akşam yemeklerini otelde, elektrik lambalarından fışkıran ışık selleriyle dev ve harikulade bir akvaryuma dönüşmüş olan büyük yemek salonunda yemezlerdi; Balbec'in işçi nüfusu, balıkçılar ve küçük burjuva aileleri, karanlıkta görünmeden, salonun camekânına yapışır, bu insanların altın çalkantıları içinde ağır ağır sallanan lüks hayatını görmeye çalışırlardı; yoksulların gözünde bu hayat, balıkların, garip yumuşakçaların hayatı kadar olağanüstüydü (aradaki cam bölmenin, harika hayvanların şölenini daima koruyup korumayacağı, gecenin karanlığında açgözlülükle onları seyreden sıradan insanların gelip onları akvaryumlarından toplayarak yiyip yemeyecekleri, önemli bir toplumsal sorundur). Bu arada, belki gecenin karanlığına karışmış, suskun kalabalığın

içinde, bir yazar, bir "insan balıkbilimi" meraklısı, yaşlı dişi canavarların, yuttukları besinin üzerine kapanan çenelerini izleyerek, onları soylarına, doğuştan gelen özelliklerine ve aynı zamanda, örneğin çocukluğundan beri Saint-Germain muhitinin tatlı sularında yaşadığı için, büyük bir tuzlu su balığının ağzına sahip olan yaşlı bir Sırp hanımın, salatayı bir La Rochefoucauld edasıyla yemesine sebep olan, edinilmiş kişilik özelliklerine göre sınıflandırmaktan hoşlanıyordu.

Bu saatte, geç kalmış olan kadını bekleyen smokinli üç erkeği görürdük; kadın birazdan, her defasında yeni bir elbise ve âşığının zevkine göre seçilmiş bir eşarpla, bulunduğu kattan çağırdığı asansörden, bir oyuncak kutusundan çıkar gibi çıkardı. Ve dördü birden, Balbec'e dikilmiş uluslararası otel olgusunun burada iyi bir mutfaktan çok lüksün yeşermesine sebep olduğunu düşündüklerinden, akşam yemeği için bir arabaya doluşup otelden iki kilometre kadar uzakta, isim yapmış küçük bir restorana giderlerdi; orada aşçıyla, menünün içeriği ve yemeklerin yapımı konusunda bitmek bilmeyen konuşmalara girişirlerdi. Balbec'ten başlayan, iki yanına elma ağaçları sıralanmış yol, onların nazarında küçük şık restorana varmak için katedilmesi gereken mesafeden başka bir şey değildi –gecenin karanlığında, Paris'teki evlerinden Café Anglais'ye veya Tour d'Argent'a gitmek için aşmaları gereken mesafeden pek farklı görünmezdi. Gittikleri restoranda, zengin gencin arkadaşları bu kadar şık giyimli bir metresi olduğu için kendisine gıpta ederler, metresin eşarbıysa, küçük topluluğun önünde, hoş kokulu, yumuşak bir yelken gibi açılır, ama aynı zamanda onu dünyadan ayırırdı.

Bütün bu insanlara benzemekten çok uzak oluşum, huzurum açısından büyük bir mahzurdu. Aralarından birçoğunu kendime dert ediyordum; alnı içe göçük, önyargılarının ve eğitiminin atgözlükleri arasından kaçak bakışlar fırlatan adamın, yörenin büyük soylusunun beni fark etmesini isterdim; Legrandin'in eniştesinden başkası olmayan bu adam, arasıra Balbec'e ziyarete gelir ve pazar günleri, karısıyla kendisinin verdiği haftalık garden partiyle, otel nüfusunun bir bölümünü boşaltırdı; çünkü aralarından bir iki tanesi partiye davetli olur, diğerleri de, davetli olmadıkları anlaşılmasın diye, uzak bir yere gezi yapmak için o günü seçerlerdi. Legrandin'in eniştesi, ilk gün otelde çok kötü karşılanmışta; Côte d'Azur'den yeni gelmiş olan personel, henüz onun kim olduğunu bilmiyordu çünkü. Beyaz flanel giymediği gibi, lüks otellerdeki hayatı bilmediğinden,

eski Fransız terbiyesiyle, hanımların bulunduğu lobiye girmeden, daha kapıdayken şapkasını çıkarmış, bunu gören otel müdürü de, adamın son derece mütevazı kökenli, kendi deyişiyle "düşkün kesimden" bir adam olduğuna hükmedip, selamına karşılık kendi şapkasına dokunmaya bile gerek görmemişti. Saygıdeğer insanların kasıntılı bayağılığını sergileyen bu yeni gelene, sadece noterin karısı ilgi duymuş ve Le Mans yüksek sosyetesini avucunun içi gibi bilen bir insanın, yanılmaz sağduyusuna ve tartışmasız yetkisine olan güveniyle, son derece kibar, gayet iyi eğitim görmüş ve kendisi görüşmediği sürece görüşülmesi mümkün değil diye damgaladığı, Balbec'te rastlanan insanların hepsinden açıkça farklı bir adam olduğunun anlaşıldığını bildirmişti. Legrandin'in eniştesine ilişkin bu olumlu hükmü, belki göz korkutucu hiçbir özelliği olmayan birinin donuk görünümünden kaynaklanıyordu, belki de kilise bakıcısı tavırlı bu çiftçi-soyluda, kendi kilise yandaşlığının gizli işaretlerini bulmuş olmasından.

Her gün otelin önünde ata binen gençlerin, son moda eşyalar satan bir dükkânın, babamın asla tanışmayı kabul etmeyeceği, adı karanlık işlere karışmış sahibinin oğulları olduklarını öğrenmem nafileydi; "sayfiye hayatı", onları benim gözümde, at üstündeki yarı-tanrı heykellerine dönüştürüyordu; umabileceğim en iyi şey, bana, otelin yemek salonundan olsa olsa kumda oturmak üzere ayrılan bu zavallı oğlana, bakışlarını asla çevirmemeleriydi. Okyanusya'da ıssız bir adanın kralı olmuş maceracının, hatta küstah görünüşünün ardında ürkek ve sevecen bir ruhun gizlendiğini ve belki de sevgi hazinelerini bir tek benden esirgemeyeceğini düşünmekten hoşlandığım genç veremlinin bile bana yakınlık duymasını isterdim. Zaten (seyahatlerdeki ilişkiler konusunda genellikle söylenenin aksine), arasıra gidilen bir deniz kenarında belirli kişilerle birlikte görülmek, insana gerçek sosyete hayatında karşılığı olmayan bir katsayı eklediğinden, Paris hayatında, deniz kenarı dostlukları kadar mesafeli tutulan değil, özenle geliştirilen hiçbir şey yoktur. Bütün bu geçici veya yerel" önem taşıyan kişilerin, benim hakkımda ne düşündüklerini kendime dert ediyordum; kendimi insanların yerine koyma ve onların düşünce biçimini canlandırma huyum yüzünden, bu kişileri gerçek mevkilerine, mesela Paris'te sahip olacakları, epeyce düşük seviyeye değil, bulunduklarını zannettikleri ve doğrusu, ortak bir ölçü olmadığından, görece bir üstünlük, bir ilginçlik kazandıkları Balbec'te, gerçekten de bulundukları seviyeye oturtuyordum. Maalesef bu insanların arasında horgörüsü bana en çok acı veren, M. de Stermaria'ydı.

Çünkü kızını, solgun, neredeyse mavimsi, güzel yüzünü, uzun boyunu taşıyışındaki, yürüyüşündeki kendine has edayı içeri girer girmez fark etmiştim ve bu da bana doğal olarak soyluluğunu, aristokrat eğitimini hatırlatmıştı; üstelik adını da biliyordum –dâhi bestecilerin yarattığı, önceden operanın güftelerine göz attıklarından hayalgüçlerini doğru yönlendirmiş olan dinleyicilere alevin pırıltısını, nehrin uğultusunu ve kırların sükûnetini harikulade bir şekilde tasvir eden o zengin anlatımlı temalar gibi. "Soy", Mile de Stermaria'nın güzelliklerine bunların kaynağı düşüncesini de eklediğinden, onları daha anlaşılır, daha bütünsel kılıyordu. Aynı zamanda, erişilmesi çok güç olduklarını da ilan ettiğinden, yüksek bir fiyatın, hoşumuza giden bir eşyanın değerini artırması gibi, daha arzulanır da kılıyordu. Soyunun kökleriyse, seçilmiş usarelerden oluşan bu tene, egzotik bir meyvenin, meşhur bir üzüm bağının lezzetini katıyordu.

Bir tesadüf, büyükannemle benim bütün otel müşterilerinin gözündeki itibarımızı aniden yükseltecek bir fırsatı birdenbire önümüze çıkardı. Oteldeki ilk günümüzde, yaşlı hanım odasından aşağıya indiği, önden giden üniformalı uşağı ve unuttuğu kitabı ve battaniyesiyle peşinden koşan hizmetçisi sayesinde ruhları etkilediği, herkeste, en çok da M. de Stermaria'da, açıkça görülen bir merak ve saygı uyandırdığı sırada, otel müdürü büyükanneme eğildi ve bir lütuf olarak (İran Şahı'nı veya Kraliçe Ranavalo'yu, doğal olarak büyük hükümdarla bir ilişkisi bulunmayan, ama onu bu kadar yakından görmüş olduğuna sevinebilecek, silik, sıradan bir seyirciye gösterir gibi), kulağına, "Villeparisis Markizi" diye fısıldadı; aynı anda büyükannemi farkeden yaşlı hanım, bakışlarındaki sevinçli şaşkınlığı gizleyemedi.

Hiç kimseyi tanımadığım bir dünyada, Mlle de Stermaria'ya yaklaşabilmek için her türlü imkândan mahrumken, perilerin en güçlüsü ufak tefek bir ihtiyarcık kılığında aniden karşıma çıksa, ancak bu kadar sevinebileceğim düşünülebilir. Hiç kimse derken, pratik anlamda hiç kimse demek istiyorum. Estetik anlamda, insan tipleri fazlasıyla sınırlı olduğundan, nereye gidersek gidelim, tanıdık insanlar görmenin sevincini, üstelik onları Swann gibi eski ustaların tablolarında aramak zorunda kalmadan, sık sık yaşarız. Bu şekilde, Balbec'teki ilk günümüzden beri Legrandin'e, Swann'ların kapıcısına ve Mme Swann'ın kendisine rastladığım oluyordu; birincisi bir garsona, ikincisi bir daha görmediğim yabancı bir yolcuya, üçüncüsü de bir cankurtarana dönüşmüştü. Kimi

fiziksel ve ruhsal özellikler, bir tür mıknatıslanmayla birbirlerini öyle çekerler ve ayrılmaz biçimde bütünleşirler ki, tabiat bu şekilde bir insanı yeni bir bedene soktuğunda, fazla bozmadan yapar. Garsona dönüşmüş olan Legrandin'in boyu bosu, burnunun profili ve çenesinin bir kısmı hiç değişmemişti; Mme Swann, erkek cinsiyetinde ve cankurtaran konumunda, yalnız her zamanki görünümünü değil, konuşma biçimini de koruyordu. Ne var ki, Swann'ın bir zamanlar Yetro'nun kızı kılığında onu bulduğu Musa'nın Hayatı freskinde bana ne kadar faydası olabilirse, belinde kırmızı kemeriyle, en x ufak dalgada denize girmeyi yasaklayan bayrağı dikerken de (cankurtaranlar nadiren yüzme bildiklerinden ihtiyatlıdırlar) o kadar faydası olurdu. Oysa bu Mme de Villeparisis, gerçek Mme de Villeparisis'ydi; gücünü elinden alan bir büyüye kurban gitmemişti; aksine, büyü marifetiyle bana güç verebilir, gücümü yüz katına çıkarabilirdi; bu sayede, beni Mile de Stermaria'dan (en azından Balbec'te) ayıran sonsuz toplumsal mesafeleri, bir masal kuşunun kanatlarında havalanırmışçasına, birkaç saniyede aşabilirdim.

Ne yazık ki, herkesten fazla kendi dünyasına kapanarak yaşayan biri varsa, o da büyükannemdi. O, varlığını bile fark etmediği, Balbec'ten adlarını öğrenmeden ayrılacağı insanların fikrine benim önem verdiğimi, onların kişiliklerine ilgi duyduğumu bilse, değil beni küçümsemek, anlamazdı bile; bu insanlar, büyükannemi Mme de Villeparisis'yle konuşurken görmüş olsalar, çok hoşuma gideceğini, çünkü markizin otelde bir itibarı olduğunu ve onunla dostluğumuzun M. de Stermaria'nın gözünde bize değer kazandıracağını hissettiğimi, büyükanneme itiraf edecek cesaretim yoktu. Aslında büyükannemin arkadaşı benim gözümde katiyen aristokrat bir insanı temsil etmiyordu; daha küçücükken evde işittiğim ismine kulaklarım fazla alışmış olduğundan, zihnim bu isim üzerinde hiç durmamıştı; unvanı da, bu isme, pek sık rastlanmayan bir ad gibi, tuhaf bir özellik katıyordu sadece; tıpkı sokak isimlerinde olduğu, Lord-Byron Sokağı'nda, avam ve bayağı Rochechouart Sokağı'nda ve Gramont Sokağı'nda, Leonce-Reynaud Sokağı'na veya Hippolyte-Lebas Sokağı'na kıyasla daha fazla asalet bulmadığımız gibi. Mme de Villeparisis de, kendisi gibi cumhurbaşkanı olan M. Carnot'dan, Françoise'ın IX. Pius'unkiyle birlikte fotoğrafını aldığı Raspail'dan ayrı tutmadığım kuzeni Mac-Mahon da, bana ayrı bir dünyanın insanlarını hatırlatmazlardı. Büyükannemin prensiplerine göre, seyahatte insanlarla ilişki kurulmazdı, deniz kenarına insanlarla görüşmek için gidilmezdi, Paris'te bu iş için yeterince zaman

vardı; insanlar, tamamı açık havada, dalgaların karşısında geçirilmesi gereken değerli vaktin bir bölümünün kibarlıklarla, beylik konuşmalarla kaybolmasına yol açardı; bu fikrin herkes tarafından paylaşıldığını ve tesadüfün aynı otelde bir araya getirdiği iki eski dosta birbirini tanımazdan gelme hakkını verdiğini düşünmeyi uygun bulan büyükannem, otel müdürünün fısıldadığı ismi duyunca başını çevirmekle yetindi ve Mme de Villeparisis'yi görmemiş gibi yaptı; o da bunun üzerine büyükannemin karşılaşmak istemediğini anlayıp gözlerini boşluğa çevirdi. Mme de Villeparisis uzaklaştı; bense, bir geminin yaklaşır gibi olup durmadan yanından geçtiği bir kazazede misali, yalnızlığımla baş başa kaldım.

Mme de Villeparisis de yemeklerini salonda yiyordu, ama salonun öbür ucunda. Otelde kalan, otele ziyarete gelen insanların hiçbirini tanımıyordu, M. de Cambreme'i bile; M. de Cambremefin karısıyla birlikte baro başkanının davetini kabul ederek öğle yemeğine geldiği gün, Mme de Villeparisis'yle selamlaşmadığını gördüm; baro başkanıysa, bir soyluyu sofrasında ağırlama şerefinin verdiği sarhoşlukla, her günkü dostlarından uzak duruyor, bu tarihî olaya, yaklaşmaya davet gibi yorumlanamayacak kadar ölçülü bir imada bulunarak, uzaktan göz kırpmakla yetiniyordu.

O akşam, mahkeme başkanının karısı baro başkanına, "Eh, doğrusu gıpta edilecek durumdasınız, ekâbir oldunuz," dedi.

"Ekâbir mi? Niye?" diye sordu baro başkanı, sevincini abartılı bir hayretle gizleyerek. "Misafirlerim yüzünden mi?" dedi, rol yapmayı daha fazla sürdüremeyeceğini hissederek. "Canım, öğle yemeğinde dostlarını ağırlamak için ekâbir mi olmak lazım? Onların da bir yerde yemek yemeleri gerekiyor!"

"Öyle demeyin, ekâbirsiniz tabii! Misafirleriniz De Cambreme'lerdi, öyle değil mi? Tanıdım kendilerini. Hanımı markiz. Üstelik gerçek anlamda. Anne tarafından değil."

"Yo, çok sade bir hanım aslında, çok sevimli, hiç sahteliği yok. Siz de gelirsiniz diye düşünmüştüm, işaret edip duruyordum... sizi tanıştırırdım!" dedi baro başkanı, bu cümlenin aşırılığını hafif bir alayla gidererek; Asuerus'un Estere, "Ülkemin yarısını size mi vermem gerekiyor?" deyişi gibi.

"Yok canım, biz mütevazı menekşeler gibi saklanırız."

"Ama hata ettiniz, söyledim ya," dedi baro başkanı; nasılsa tehlike geçtiğinden cesaret bulmuştu. "Yemezlerdi sizi. Ufak bir bezik partisi çevirelim mi, ne dersiniz?"

"Tabii, memnuniyetle, biz teklif etmeye çekmiyorduk; siz artık markizlerle görüşüyorsunuz ne de olsa."

"Yapmayın, o kadar olağanüstü bir tarafları yok. Bakın, yarın akşam yemeğine onlara davetliyiz. Benim yerime gitmek ister misiniz? Samimi söylüyorum. Açıkçası ben burada kalmayı tercih ederim."

"Olmaz, olmaz! Sonra beni gerici diye görevden alırlar," diye atıldı mahkeme başkanı, kendi şakasına gülmekten gözleri yaşararak. Sonra notere dönüp ekledi: "Ama siz de Feterne'e davet ediliyorsunuz."

"Canım ben pazarları gidiyorum, bir kapıdan girip ötekinden çıkıyoruz. Ama baro başkanına geldikleri gibi öğle yemeğine gelmiyorlar bana."

M. de Stermaria'nm o gün Balbec'te olmamasına baro başkanı çok hayıflanıyordu. Şefgarsona kurnazca dedi ki:

"Aimé, M. de Stermaria'ya, bu salonda yemek yiyen tek soylunun o olmadığını söyleyebilirsiniz artık. Bu öğlen bizimle yemek yiyen beyefendiyi gördünüz, değil mi? Ufak bıyıklı, asker tavırlı... İşte o, Cambremer Markisi'ydi."

"Ya, sahi mi? Belli oluyordu zaten!"

"Soyluluk unvanı bir tek onda yok ya. Buyursun görsün! Bu soyluların burunlarının biraz sürtülmesi fena olmaz. Aslında, isterseniz bir şey demeyin Aimé, ben laf olsun diye söylüyorum; zaten tanışıyorlar."

Baro başkanının, bir arkadaşının davasında savunma avukatlığı yaptığını bilen M. de Stermaria, ertesi gün gidip kendisi tanıştı başkanla.

"Ortak dostlarımız, De Cambremer'ler de bizi bir araya getirmek istiyorlardı, ama günlerimiz uyuşmamış galiba, emin değilim," dedi baro başkanı; birçok yalancı gibi o da, önemsiz bir ayrıntının araştırılmayacağını zannediyordu; Joysa önemsiz bir ayrıntı bile (onunla çelişen mütevazı gerçek tesadüfen ortaya çıkarsa) bir kişiliği açığa vurmaya, kuşkunun temelli yerleşmesine yeter.]

Ben her zamanki gibi Mlle de Stermaria'yı seyrediyordum; babası baro başkanıyla konuşmak üzere uzaklaşmış olduğundan, ona her zamankinden daha serbestçe bakabiliyordum. Davranışlarındaki kendine has rahatlık ve güzellik (mesela dirseklerini masaya dayayıp bardağını iki eliyle havaya kaldırışı) kadar, kısacık bir bakışındaki soğukluk, sesinin, şahsi tonlamalarının gizleyemediği ve büyükannemi dehşete düşüren, temelden, aileden gelen katılığı, bir bakışı veya tonlamasıyla kendi fikrini ifade eder etmez harekete geçen bir çeşit irsi emniyet freni, bütün bunlar, kendisini seyreden insanın aklına, ona bu insan yakınlığı yetersizliğini, duyarlılık eksikliğini, adeta kumaşında her an hissedilen darlığı aktarmış olan soyu getiriyordu. Ama hızla donuklaşan gözbebeklerinden geçen anlık bir bakıştan, tensel zevklerin baskın olduğu, bir tek şeyin çekiciliğine, ister bir komedyen olsun, ister cambaz, kendisine bu zevkleri tattırabilecek olan her tür insanın büyüsüne boyun eğen, belki de o insan uğruna bir gün kocasını terk edecek olan en soylu kadının bile bakışında fark edilen, neredeyse mütevazı tatlılıktan, solgun yanaklarına yayılan, Vivonne ırmağının beyaz perilerinin yüreğine rengini veren nar pembesine benzer şehvetli ve canlı pembe renkten yola çıkarak, öyle hissediyordum ki, onun Bretanya'da sürdüğü bu şiirsel hayatın tadını kendisinde aramama kolaylıkla izin verirdi; kendisi, belki alışkanlıktan, belki doğuştan gelen asaletinden, belki yoksulluğa veya ailesinin cimriliğine olan nefretinden dolayı, bu hayata fazla değer vermiyor gibiydi, ama buna rağmen, bu hayatı bedeninde barındırıyordu. Kendisine atalarından geçen ve ifadesine bir korkaklık katan zayıf iradesi, direnmesini sağlayacak gücü ona veremeyebilirdi. Her yemekte başında gördüğüm, biraz demode ve iddialı bir tüyü de olan gri fötr şapkası, ona olan şefkatimi iyice artırıyordu; teninin gümüşi ve pembe tonlarıyla uyum sağladığı için değil, onu yoksul zannetmeme sebep olarak bana yaklaştırdığı için. Babasının varlığı yüzünden kurallara göre davranmaya mecburdu, ama gördüğü insanları algılayışında, sınıflandırışında şimdiden babasından farklı ilkelerden hareket ettiğinden, belki bana bakınca düşük sosyal seviyemi değil, cinsiyetimi ve yaşımı görüyordu. M. de Stermaria bir gün tek başına otelden ayrılsaydı, bilhassa Mme de Villeparisis masamıza oturarak kendisine hakkımızda olumlu, kızına yaklaşmamı kolaylaştıracak bir fikir vermiş olsaydı, belki karşılıklı birkaç kelime edebilir, bir program yapabilir, arkadaşlığımızı ilerletebilirdik. Sonra onun romanlardaki şatoları hatırlatan şatosunda, annesi babası olmadan, yalnız geçireceği bir ay boyunca, belki akşamın

alacakaranlığında, dalgaların dövdüğü meşe ağaçlarının altında, fundaların pembe çiçekleri karanlık suların üzerinde tatlı tatlı ışıldarken, ikimiz tek başımıza gezinirdik. Mile de Stermaria'nın her günkü hayatını barındırdığı ve onun gözlerinin hafızasında yer aldığı için bana müthiş büyüleyici gelen adayı, ikimiz birlikte dolaşırdık. Çünkü bana öyle geliyordu ki, kendisine ancak orada, onu sayısız hatırayla sarmalayan bu yerlerden geçtiğim zaman gerçekten sahip olabilirdim –onu saran, arzunun söküp atmak istediği bu örtüyü, tabiatın kadınla bazı insanlar araşma germesinin sebebi (tıpkı herkes için, onlarla hazzın doruğu arasına üreme eylemini, böcekler için de, nektarın önüne taşımaları gereken çiçektozunu koyması gibi), bu insanları kadına bütünüyle sahip olma yanılgısıyla kandırmak, böylece, önce kadının yaşadığı, hayalgücüne tensel hazdan daha fazla yararı olan, buna rağmen, tensel haz olmadan, tek başına bu insanları cezbetmeye de yetmeyen manzaraları ele geçirmeye zorlamaktı.

Ama kısa bir süre sonra bakışlarımı Mile de Stermaria'dan uzaklaştırmak zorunda kaldım; çünkü babası, herhalde önemli bir şahsiyetle tanışmanın, kendi başına yeterli, derhal konuşmayı da daha sonra ilişkiyi de gerektirmeyen bir tokalaşma ve delici bakışla amacına ulaşan, tuhaf ve kısa bir eylem olduğunu düşünerek, baro başkanının yanından ayrılmış, kızının yanma dönmekteydi bile; karşısına otururken, çok değerli bir kazanç sağlamış gibi ellerini ovuşturuyordu. Baro başkanına gelince, bu görüşmenin ilk heyecanı geçtikten sonra, diğer günlerde yaptığı gibi arasıra şefgarsona laf atmaktaydı:

"Ben kral değilim Aimé; siz kralın yanına gidin... Başkan bey, bu küçük alabalıklar lezzetli görünüyor, Aimé'den isteyelim. Aimé, şu ufak balıklar çok iyi göründü bana; onlardan getirin bize Aimé, hem de bol bol."

Aimé'nin adını durmadan tekrarlardı; bu yüzden, yemeğe birini davet ettiğinde, misafiri "Bakıyorum burada durumunuz çok iyi," der, bazı insanların, birlikte oldukları kişileri taklit etmenin espri ve şıklık olduğunu zannetmelerine sebep olan, hem çekingenliği, hem bayağılığı, hem de aptallığı barındıran bir düşünceyle, kendisi de sürekli "Aimé" diye tekrarlamayı görev bilirdi. Misafir bu ismi sürekli telaffuz eder, ama bir yandan gülümsemeyi de ihmal etmezdi; çünkü aynı anda hem şefgarsonla iyi ilişkiler içinde olduğunu, hem de ona karşı üstünlüğünü sergilemek isterdi. Şefgarson da ismi her söylendiğinde duygulanmış, gururlu bir ifadeyle gülümser, şeref duyduğunu ve espriyi anladığını gösterirdi.

Grand-Hotel'in genellikle ağzına kadar dolu, dev salonundaki yemekler benim için daima ürkütücü olmakla birlikte, yalnız bu otelin değil, Fransa'nın dört bir yanma dağılmış daha yedi, sekiz lüks otelin sahibi (ya da ortaklar tarafından seçilmiş genel müdürü, emin değilim), oteller arasında mekik dokuyarak her birinde birer hafta geçirdiği sırada, birkaç günlüğüne otele geldiğinde, daha da korkunç hale gelirdi. O zaman, her akşam, neredeyse yemeğin başladığı sırada, yemek salonunun girişinde bu ufak tefek, beyaz saçlı, kırmızı burunlu, olağanüstü soğukkanlı ve kibar, Monte Carlo'da olduğu kadar Londra'da da Avrupa'nın sayılı otelcilerinden biri olarak tanındığı söylenen adam görünürdü. Bir akşam, yemeğin başında dışarı çıkmış dönüyordum ki, önünden geçerken bana selam verdi, herhalde onun misafiri olduğumu göstermek için; ama tavrında öyle bir soğukluk vardı ki, sebebinin, kim olduğunu hiç unutmayan birinin ihtiyatlılığı mı, yoksa önemsiz bir müşteriye karşı küçümseme mi olduğunu anlayamadım. Buna karşılık, çok önemli müşterilerin karşısında genel müdür aynı soğuklukla, ama daha fazla eğilerek selam verir, sanki bir cenazede merhumun babasının veya kutsanmış ekmekle şarabın karşısındaymış gibi terbiyeli bir saygıyla gözkapaklarını aşağı indirirdi. Bu nadir ve buz gibi selamların haricinde hiç hareket etmezdi; yüzünden fırlayacakmış gibi görünen çakmak çakmak gözlerinin her şeyi gördüğünü, her şeyi düzenlediğini, "Grand-Hotel'de akşam yemeği"nin, bütününün uyumu kadar ayrıntılarının mükemmeliyetini de sağladığını kanıtlamak ister gibiydi. Muhakkak ki, kendisini bir yönetmenden, bir orkestra şefinden de üstün, gerçek bir başkomutan gibi hissediyordu. Azami yoğunluktaki bir gözlemin, her şeyin hazır olduğundan, hiçbir hatanın, peşinden felakete yol açmayacağından kuşku duymaması ve nihayet sorumluluklarını üstlenmesi için yeterli olduğu düşüncesiyle, yalnızca her türlü hareketten değil, işleyişin tamamım kapsayan ve yöneten dikkatiyle taşlaşmış gözlerini oynatmaktan bile kaçınırdı. Kaşığımın hareketlerinin bile gözünden kaçmadığını hissederdim; çorbanın hemen ardından gizlice ortadan kaybolsa bile, biraz önceki teftişi, o yemekte zaten iştahımı kesmiş olurdu. Sıradan biri gibi, herkesle aynı saatte, yemek salonunda katıldığı öğle yemeklerinde, kendi iştahının yerinde olduğu görülürdü. Onun masasının bir tek özelliği vardı: O yemeğini yediği süre boyunca, öteki, her zamanki müdür, masasının yanında ayakta durarak onunla sohbet ederdi. Genel müdürün astı olduğundan, onu pohpohlamak ister, kendisinden çok korkardı. Benim korkumsa, bu öğle yemeklerinde azalırdı; çünkü

müşterilerin arasında kaybolan genel müdür, askerlerin de olduğu bir restoranda, onlarla ilgilenmiyormuş gibi davranan bir generalin kibarlığını sergilerdi. Yine de, komileriyle çevrelenmiş olan kapı görevlisi, "Yarın sabah Dinard'a gidiyor. Oradan Biarritz'e geçecek, ardından da Cannes'a," diye haber verdiğinde, rahat bir nefes alırdım.

Oteldeki hayatım, hem hiç kimseyle ilişkim olmadığı için hüzünlü, hem de Françoise çok sayıda ilişki kurmuş olduğundan, rahatsızdı. Bu ilişkilerin bize birçok kolaylık sağladığı zannedilebilir. Halbuki tam aksi oldu. Proleterlerin Françoise'dan tanıdık muamelesi görmeleri biraz zor ve ona karşı aşırı nazik olmaları şartıyla mümkündü; buna karşılık, bir kere bunu başardılar mı, Françoise'ın gözü başka kimseyi görmezdi. Françoise'ın eskiden kalma kurallarına göre, efendilerinin arkadaşlarına karşı hiçbir mecburiyeti yoktu; büyükannemi görmeye gelen bir hanımı, acelesi varsa, başından savabilirdi. Ama kendi ilişkilerinde, yani bütün zorluklara rağmen dostluğa kabul ettiği ender halktan kişilerle, son derece ince ve mutlak bir protokol, bütün hareketlerini yönetirdi. Françoise, kahveciyle ve Belçikalı bir hanıma elbiseler diken, ufak tefek bir hizmetçiyle arkadaş olduğundan beri, büyükannemin eşyalarını hazırlamak üzere hemen öğle yemeğinden sonra değil, ancak bir saat sonra yukarı çıkıyordu; çünkü ya kahveci bir kahve, bir bitki çayı içmeye davet ediyor ya da hizmetçi, kendisi dikiş dikerken gelip seyretsin diye çağırıyordu; davetlerini reddetmesi imkânsızdı, çok ayıptı. Zaten arasıra yanlarında birkaç gün geçirdiği yabancıların yanında büyümüş olan öksüz küçük hizmetçiye, özel bir ilgi gösterilmesi gerekiyordu. Hizmetçinin durumu Françoise'da hem merhamet, hem de iyi niyetli bir küçümseme uyandırıyordu. Bir ailesi, babasından kalan ve kardeşinin birkaç inek beslediği, küçük bir evi olan Françoise, yeri yurdu olmayan birini kendine eşit olarak göremezdi. Kadıncağız 15 Ağustos'ta velinimetlerini görmeye gideceğini umuyor, Françoise da sürekli, "Gülmek tutuyor. 15 Ağustos'ta evime gitmeyi umuyorum diyor. Evime demez mi! Kendi memleketi bile değil, sokakta onu bulmuş insanların evi, gerçekten kendi eviymiş gibi söylüyor. Zavallıcık! İnsanın kendi evi diye bir şey bilmemesi ne acı şey kimbilir," diye tekrarlamaktan kendini alamıyordu. Yine de, Françoise sadece müşterilerin yanlarında getirdiği, akşam yemeklerini birlikte, hizmetkârlara ayrılmış yemekhanede yediği ve güzel dantel bonesi, ince profili sebebiyle kendisini belki soylu, şartlar yüzünden veya bağlılığından dolayı büyükannemin hizmetine girmek zorunda kalmış bir hanımefendi zanneden hizmetçilerle arkadaşlık kurmuş

olsa, yani sadece otelde çalışmayan kimselerle tanışmış olsa, durum o kadar vahim olmazdı; çünkü onların, Françoise'la tanışmasalar da zaten bize bir faydaları dokunmayacağından, Françoise bize bir fayda sağlamalarına engel olamazdı. Ne var ki o, içki servisi yapan bir garsonla, mutfakta çalışan bir adamla ve bir kat hizmetçisiyle de arkadaş olmuştu. Bunun günlük hayatımızdaki sonucu, otele ilk geldiği gün, henüz kimseyi tanımazken, en ufak bir şey için yerli yersiz, benim ve büyükannemin cesaret edemeyeceği saatlerde zili çalıp hizmetçiyi çağıran, en ufak bir itirazda bulunacak olsak, parayı kendisi ödemiş gibi, "O kadar para ödüyoruz," diyen Françoise'ın, şimdi, mutfakta çalışan biriyle dost olduğundan beri, biz bu dostluğun rahatımız açısından faydalı olacağını zannederken, büyükannemin ya da benim ayaklarımız üşüyecek olsa, çok normal bir saatte bile zili çalmaya cesaret edememesiydi; fırınları tekrar yakmaları gerekeceği için hoş karşılanmayacağını veya hizmetçilerin akşam yemeğini böleceğinden, canlarını sıkacağını ileri sürüyordu. Sözlerine, belirsizliğine rağmen açıkça anlaşılan ve bizi kesinlikle suçlayan bir ifadeyle son veriyordu: "Bilmem artık..." Biz de, ardından çok daha ağırı, "Pes doğrusu!" gelir korkusuyla, ısrar edemiyorduk. Sonuç olarak, Françoise suyu ısıtan kişiyle arkadaş oldu diye biz artık sıcak su getirtemiyorduk.

Nihayet biz de, büyükanneme rağmen, ama onun aracılığıyla bir ilişkiye girdik; büyükannemle Mme de Villeparisis, bir sabah bir kapıda karşılaştılar ve konuşmak zorunda kaldılar; ama konuşmadan önce, tıpkı Moliere'in bazı sahnelerinde, uzun bir süredir birbirlerinden birkaç adım ötede her biri kendi monoloğunu sürdüren, henüz birbirlerini görmedikleri farzedilen iki oyuncunun birdenbire birbirlerini görmeleri, gözlerine inanamamaları, birbirlerinin sözlerini kesmeleri, nihayet (diyaloğu koro izleyerek) aynı anda konuşmaları ve birbirlerinin kollarına atılmaları gibi, karşılıklı şaşkınlık ve tereddüt belirtileri gösterdiler, geri çekilip şüphe ifade eden hareketler yaptılar ve sonunda, nezaket ve sevinç gösterilerinde bulundular. Mme de Villeparisis kibarlığından, bir iki dakika sonra büyükannemden ayrılmak istedi; oysa büyükannem aksine, öğle yemeğine kadar kendisini alıkoymak istiyordu; çünkü mektuplarını bizden daha erken bir saatte alabilmek, güzel ızgaralar yiyebilmek için ne yaptığını öğrenmek niyetindeydi (çok obur olan Mme de Villeparisis, otelin yemeklerini hiç beğenmiyordu; büyükannem, her zamanki gibi Mme de Sevigne'den alıntı yaparak, yemeklerin "açlıktan öldürecek kadar muhteşem" olduğunu ileri sürüyordu). Markiz her gün, yemek salonunda, kendisine servis yapılıncaya

kadar gelip yanımızda birkaç dakika oturmayı âdet edindi; yerimizden kalkmamıza, herhangi bir şekilde rahatsız olmamıza asla izin vermiyordu. Yemeğimiz bittikten sonra, sofradaki bıçakların buruşuk peçetelerin yanında süründüğü o pislik anında onunla sohbet ederek oyalanıyorduk. Ben kendi adıma, Balbec'i sevebilmek için, yeryüzünün en uç noktasında olduğum fikrini koruyabileyim diye, mümkün olduğunca uzaklara bakmaya, denizden başka bir şey görmemeye, denizde Baudelaire'in tasvir ettiği görünümleri bulmaya gayret ediyor, bakışlarımı soframıza sadece belirli zamanlarda çeviriyordum: dev bir balığın, bıçaklarla çatalların aksine, Kimmerler zamanından, hayatın denizlerde kaynamaya başladığı ilkel çağlardan kalmış olan, mavi ve pembe sinirli, sayısız omurdan oluşan bedeni, tabiat tarafından mimari bir plana göre, denizin çok renkli bir katedrali gibi inşa edilmiş bir deniz canavarının sofrada yer aldığı günlerde.

Nasıl ki bir berber, özel bir ihtimamla hizmet ettiği bir subayın kapıdan giren bir müşteriyi tanıyıp çene çalmaya başladığını gördüğü zaman ikisinin aynı çevrenin insanları olduğunu anlayıp sevinirse, kendi müessesesinde, bir berber salonunun basit, sıradan hizmetlerine ek olarak sosyal, hattâ aristokratik zevklerin de karşılandığını bildiğinden, sabun tasını almaya giderken nasıl ki gülümsemekten kendini alamazsa, aynı şekilde Aimé de, bizim Mme de Villeparisis'nin eski dostları olduğumuzu görünce, ağız çalkalama kâselerimizi getirmeye giderken, yeri gelince çekilmeyi bilen bir ev sahibesi gibi, övünçlü bir tevazuyla, bilinçli bir ağırbaşlılıkla gülümsüyordu. Kendi sofrasında gerçekleşen nişanın saadetini bozmadan gözeten, mutlu ve duygulanmış bir babaya da benzetilebilirdi. Zaten Aimé'nin mutlu olması için soyluluk unvanı olan birinin adının telaffuz edilmesi yeterliydi; Françoise ise aksine, "Filanca Kontu" lafını işittiği an yüzü kararır, konuşmasını kısa keserdi; bunun sebebi, soyluları Aimé'den az değil, fazla sevmesiydi. Ayrıca Françoise'ın, başkalarında kusurların en büyüğü olarak gördüğü bir meziyeti vardı: kibirliydi. Aimé'nin mensup olduğu sevimli, saf insanlar soyundan değildi. Bunlar, kendilerine az çok ilginç, ama duyulmamış, gazetede yer almamış bir olay anlatıldığında çok hoşlarına gider, bunu da gösterirler. Françoise ise şaşırmış görünmek istemezdi. Hayatında adını hiç duymadığı Arşidük Rudolf un, herkesin zannettiği gibi ölü olmadığını, yaşadığını söyleseler, Françoise uzun zamandır bunu biliyormuş gibi, "Evet," derdi. Zaten tevazuyla efendilerim diye hitap ettiği, neredeyse tamamen hâkimiyeti altında olduğu bizlerin ağzından bile, bir soylunun adını duyduğunda, öfkesini zor bastırmasından

da anlaşıldığına göre, Françoise'ın ailesi, köyde hali vakti yerinde, bağımsız, itibarı sadece soylular tarafından sarsılan bir aile olmalıydı; bu soyluların evindeyse aksine, bir Aimé çocukluğundan beri hizmetkârlık yapar, hatta bazen hayrına orada yetiştirilmiş olurdu.

İşte bu yüzden, Françoise'ın nazarında Mme de Villeparisis soylu olduğu için kendini affettirmek zorundaydı. Ne var ki bu da, en azından Fransa'da, soylu beylerin ve soylu hanımların başlıca yeteneği, tek işidir. Françoise, hizmetçilerin, efendilerinin başka insanlarla ilişkileri konusunda (hayvanların hayatı konusunda insanların yaptığı gibi) sürekli kısmi gözlemlerde bulunma ve zaman zaman hatalı sonuçlar çıkarma eğilimine itaat eder, ikide birde, bize "saygıda kusur" edildiğini ileri sürerdi; zaten bu sonuca kolayca varmasına, bize olan aşırı sevgisi kadar, ters davranmaktan aldığı zevk de sebep olurdu. Ama Mme de Villeparisis'nin hem bize, hem de kendisine sayısız incelikte bulunduğunu, hiçbir hataya yer bırakmayacak şekilde saptayınca, Françoise markiz olmasını mazur gördü ve markiz olduğu için kendisine minnet duymaya devam ederek, bütün tanıdıklarımız arasında en çok onu sevdi. Ayrıca, tanıdığımız hiç kimse, Mme de Villeparisis kadar sürekli nezaket gösterme gayreti içinde değildi. Büyükannem ne zaman Mme de Villeparisis'nin okuduğu kitabı fark edecek, markizin bir arkadaşının gönderdiği meyveleri beğendiğini söyleyecek olsa, bir saat sonra, bir hizmetkâr, kitabı veya meyveleri odamıza getirirdi. Sonra kendisiyle karşılaştığımızda, teşekkürlerimize cevaben, armağanına özel bir faydayı bahane ederek, "Bir şaheser sayılmaz, ama gazeteler o kadar geç geliyor ki, okuyacak bir şey lazım mutlaka," veya "Deniz kenarında güvenilir meyve bulundurmak iyi oluyor," demekle yetinirdi.

"Bana öyle geliyor ki siz hiç istiridye yemiyorsunuz," dedi Mme de Villeparisis (o saatte zaten var olan mide bulantımı daha da artırdı; çünkü istiridyelerin canlı eti beni, denizanalarının yapışkanlığının Balbec sahilini kararttığından daha fazla iğrendiriyordu); "bu sahilin istiridyeleri çok lezzetlidir! Hizmetçime söyleyeyim de, sizin mektuplarınızı da benimkilerle birlikte alsın. Ne, kızınız her gün mü mektup yazıyor? Ne buluyorsunuz birbirinize anlatacak?' "

Büyükannem sustu, şüphesiz cevap vermeye tenezzül etmediğinden; o ki, hislerini anneme Mme de Sevigne'nin şu sözleriyle ifade ederdi: "Daha bir mektubu alır almaz, birazdan bir tane daha gelsin istiyorum; mektupsuz

kalmak, soluksuz kalmaktan farksız benim için. Neler hissettiğimi anlayabilecek tıynette insan çok azdır." Büyükannemin, bu sözlerin vardığı sonucu Mme de Villeparisis'ye uygulamasından korkuyordum: "Bu az sayıda insanı arıyorum, diğerlerinden kaçıyorum." Büyükannem mecburen Mme de Villeparisis'nin bir gün önce bize gönderdiği meyveleri methetmeye başladı. Gerçekten meyveler o kadar güzeldi ki, otel müdürü kendi tatlı tabaklarının aşağılanmasının yarattığı kıskançlığa rağmen, bana, "Ben de sizin gibiyim, meyveyi her tür tatlıya yek tutarım," demişti. Büyükannem arkadaşına, oteldeki meyveler genellikle çok kötü olduğundan, gönderdiği meyvelerin daha da makbule geçtiğini söyledi. "Ben Mme de Sevigne gibi, canımız kötü bir meyve istese, Paris'ten getirtmek zorunda kalacağımızı söyleyemeyeceğim," diye ekledi. "Doğru ya, siz Mme de Sevigne'yi okuyorsunuz. Sizi ilk günden beri elinizde onun Mektuplarıyla görüyorum." (Mme de Villeparisis, kapıdaki karşılaşmadan önce büyükannemi otelde hiç görmediğini unutmuştu.) "Sizce kızını sürekli merak etmesi biraz abartılı değil mi? O kadar çok söylüyor ki, samimi olması imkânsız. Doğallıktan uzak." Büyükannem tartışmayı gereksiz buldu ve sevdiği şeylerden, anlayamayacak birine söz etmek zorunda kalmamak için, Mme de Beausergerıt'ın Hatıratı'nı, çantasını üzerine koymak suretiyle gizledi.

Mme de Villeparisis, Françoise'ı başında güzel bir bone, etrafta saygı uyandırarak, hizmetkârların yemekhanesine indiği (Françoise'ın "öğleleyin" dediği) sırada gördüğü zaman, durdurup bizi sorardı. Françoise da markizin sesini taklit ederek, söylediklerini kelimesi kelimesine aktardığını zannedip aslında Platon'un Sokrates'i, Aziz Yuhanna'nın İsa'yı çarpıttığı kadar çarpıtarak, gönderdiği haberi bize iletirdi: "Dedi ki: Çok selam ediyormuş dersiniz." Françoise haliyle bu ilgiden çok etkileniyordu. Olsa olsa, belki büyükannem Mme de Villeparisis'nin bir zamanlar çok güzel olduğunu söylediğinde ona inanmıyor, zengin insanlar birbirini tuttuğu için, sınıfsal bir menfaat güderek yalan söylediğini düşünüyor olabilirdi. Kabul etmek gerekir ki, bu harap olmuş güzellikten geriye kalan silik izden yola çıkarak baştaki güzelliği canlandırabilmek için, Françoise'dan daha sanatçı olmak gerekirdi. Çünkü yaşlı bir kadının eskiden ne kadar güzel olabileceğini anlamak için, her çizgisini sadece görmek değil, tercüme etmek gerekir.

"Unutmayayım da sorayım, Guermantes'larla bir akrabalığı yok muydu, ben mi yanılıyorum acaba?" dedi büyükannem; bu beni çok kızdırdı.

Benliğime, biri aşağılık ve utanç verici deneyim kapısından, ötekiyse hayalgücünün altın kapısından girmiş iki ismin ortak bir kökü olduğuna nasıl inanabilirdim?

Birkaç günden beri, birkaç haftalığına civarda sayfiyede olan, uzun boylu, kızıl saçlı, güzel, biraz iri burunlu Lüksemburg Prensesi'ni, şatafatlı arabası ve uşaklarıyla geçerken, sık sık görüyorduk. Üstü açık arabası otelin önünde durmuş, üniformalı bir uşak gelip otel müdürüyle konuşmuş, sonra arabaya dönüp (körfezin kendisi gibi bir sepetin içinde çeşitli mevsimleri bir araya getiren) harikulade meyvelerle ve üzerine kurşunkalemle birkaç kelime yazılmış bir kartla geri dönmüştü: "Lüksemburg Prensesi". Bu meyveler, o anda denizin yuvarlaklığı.gibi pırıl pırıl, yusyuvarlak, tirşe erikler, kurumuş saplarından sarkan, güneşli bir sonbahar gününe benzeyen saydam üzümler, olağanüstü, koyu mavi armutlar, bu otelde kimliğini gizleyerek kalan hangi hükümdar soyundan yolcuya gidiyor olabilirdi? Prensesin ziyaret etmek istediği kişi, büyükannemin arkadaşı olamazdı herhalde. Oysa ertesi akşam Mme de Villeparisis bize taze, yaldızlı üzüm salkımını ve yine tanıdığımız eriklerle armutlar gönderdi; yalnız, erikler, akşam yemeği saatindeki deniz gibi morarmıştı, armutların koyu mavisinde de birkaç pembe bulut gezmiyordu. Birkaç gün sonra, sabah sahilde verilen senfoni konserinden çıkarken Mme de Villeparisis'yle karşılaştık. Konserde dinlediğim eserlerin (Lohengrin'in prelüdü, Tannhauser'ın uvertürü, vs.) en yüce gerçekleri ifade ettiğine inandığımdan, onlara ulaşabilmek için elimden geldiğince yükselmeye çalışıyor, onları anlayabilmek için, içimde en iyi, en derin ne varsa çekip çıkarıyor, onlara teslim ediyordum.

Konserden çıkıp otele doğru giderken, büyükannemle ben mendirekte biraz oyalanıp Mme de Villeparisis'yle birkaç kelime konuşmuştuk; markiz otelde bizim için croque-monsieur ve kremalı yumurta siparişi verdiğini söylüyordu; o sırada, uzaktan bize doğru Lüksemburg Prensesi'nin gelmekte olduğunu gördüm; bir şemsiyeye hafifçe yaslanmış, uzun, fevkalade güzel endamına o hafif eğimi vermiş, Ampir Dönemi'nde güzel olan ve düşük omuzları, dik sırtları, çukur kalçaları, uzatılmış bacaklarıyla, bedenlerini, adeta ortasından geçen sert, eğik, görünmez bir daim çatısı etrafında, bir fular gibi gevşek bir şekilde dalgalandırmayı bilen kadınların o çok sevdiği kıvrımı çizdirmişti. Her gün, aşağı yukarı herkesin deniz banyosundan sonra öğle yemeği için döndüğü saatte, sahilde gezintiye çıkıyor, kendisi bir buçukta yemek yediği için, boş, yanan mendireği herkes terk ettikten çok

sonra villasına dönüyordu. Mme de Villeparisis büyükannemi kendisine takdim etti, beni de tanıştırmak istedi, ama soyadımı hatırlayamadığından bana sorması gerekti. Belki de zaten bilmiyordu, ya da, büyükannemin kızını kiminle evlendirdiğini yıllar önce unutmuştu. Soyadım, Mme de Villeparisis'yi etkilemiş gibiydi. Bu arada Lüksemburg Prensesi bizimle el sıkışmış, markizle sohbet etmekteydi; arasıra tatlı bakışlarını büyükannemle bana çeviriyor, dadısının yanındaki bir bebeğe gülümser gibi, bir öpücüğün de belli, belirsiz iziyle tebessüm ediyordu. Hatta, bizimkinden daha üstün bir çevrede yer alıyormuş gibi görünmeme arzusuyla, herhalde mesafeyi yanlış hesaplamış olacaktı ki, bir ayarlama hatası yüzünden, bakışları iyilikle dolup taşmaktaydı; birazdan, Acclimatation Parkı'nda bir kafesten kafasını ona uzatan iki sevimli hayvanı okşarcasına bizi okşayacağım görür gibiydim. Hayvanlar ve Boulogne Ormanı fikri kafamda hemen somutluk kazandı. Mendirek bu saatte, pasta, şekerleme, çörek satan seyyar, çığırtkan satıcılarla dolu olurdu. İyi niyetini bize göstermek için ne yapacağını bilemeyen prenses, ördeklere atılan cinsten tek bir çavdar ekmeği kalmış olan, ilk gördüğü satıcıyı durdurdu. Ekmeği alıp bana, "Büyükanneniz için," dedi. Buna rağmen ekmeği bana uzattı ve kibarca gülümseyerek, "Siz kendi elinizle verin," dedi; bu şekilde, benimle hayvanlar arasında bir aracı olmazsa mutluluğumun tamamlanacağını düşünmüştü. Başka satıcılar yaklaştı; prenses ne satıyorlarsa alarak ceplerimi sicimlerle bağlanmış paketlerle, kâğıt helvalarla, babatatlılarıyla, arpa şekerleriyle dolduruyordu. Bana, "Siz de yiyin, büyükannenize de verin," diyerek, satıcıların parasını, kendisini izleyen ve bütün plajı hayrete düşüren kırmızı saten giysili küçük zenciye ödetiyordu. Sonra Mme de Villeparisis'yle vedalaştı ve bize de arkadaşı gibi muamele etmek, samimi davranmak, bizim seviyemize inmek niyetiyle elini uzattı. Ama bu sefer seviyemizi canlı varlıklar hiyerarşisinde o kadar alçakta konumlamamış olacak ki, prenses bizimle eşit olduğunu büyükanneme, bir çocuğa büyük muamelesi yaparak veda ettiğimizde gülümseyişimiz gibi, tatlı, anaç bir tebessümle gösterdi. Harika bir evrimsel gelişme sonucu büyükannem artık ördek veya antilop değil, Mme Swann'ın deyimiyle, bir baby idi. Prenses nihayet üçümüzden ayrıldı ve kapalı tuttuğu mavi desenli beyaz şemsiyesine, değneğe dolanmış bir yılan gibi dolanan harikulade endamını kıvırıp bükerek güneşli mendirekte gezintisine devam etti. Tanıştığım ilk prensesti; ilk diyorum, çünkü Prenses Mathilde tavırları bakımından katiyen prenses değildi.

İkincisiyse, daha sonra göreceğimiz gibi, iyi niyetiyle beni aynı derecede şaşırtacaktı. Hükümdarlarla burjuvalar arasında iyi niyetli aracılar olan büyük soyluların kibarlığının bir şeklini, ertesi gün, Mme de Villeparisis'nin şu sözleriyle öğrendim: "Sizi çok hoş bulmuş. Son derece sağduyulu, onurlu bir hanımdır. Başka birçok hükümdar ve prenses gibi değildir. Gerçekten kıymetli bir insandır." Mme de Villeparisis, kendinden emin bir tavırla, bunu bize söyleyebilmekten büyük bir memnuniyet duyarak ekledi: "Sanıyorum sizi tekrar görmekten büyük zevk duyacaktır."

Ama o sabah, Lüksemburg Prensesi'nden ayrılırken, Mme de Villeparisis beni daha fazla şaşırtan, kibarlıkla ilgisi olmayan bir şey söylemişti.

"Siz bakanlık özel kalem müdürünün oğlu musunuz?" diye sordu. "Demek öyle! Babanız çok hoş bir beymiş. Şu anda inanılmaz bir yolculuk yapıyor."

Birkaç gün önce, annemden gelen bir mektupta, babamla arkadaşı M. de Norpois'nın, bagajlarını kaybettikleri haberini almıştık.

"Bagajları bulunmuş, daha doğrusu zaten kaybolmamışlar aslında," dedi Mme de Villeparisis; nasıl olduğunu bilmiyorduk ama yolculuğun ayrıntıları konusunda bizden çok daha bilgilenmiş görünüyordu. "Zannederim babanız dönüş tarihini erkene, gelecek haftaya alacak; herhalde Algeciras'a gitmekten vazgeçecek çünkü. Ama Toledo'ya fazladan bir gün ayırmak istiyormuş, Tiziano'nun, adını hatırlamadığım bir öğrencisinin hayranıymış, onun en önemli eserleri de Toledo'da görülebiliyormuş ancak."

Mme de Villeparisis'ye, tanıdığı insan kalabalığının yüzeysel, minnacık, bulanık çalkantısını, epeyce uzak bir mesafeden seyrettiren homojen dürbünün, babamı gördüğü noktasına, inanılmaz derecede büyüten bir cam parçasının hangi tesadüfle karıştığını, babamın bütün hoş yönlerini, onu dönmeye zorlayan şartları, gümrük sorunlarını, El Greco'ya olan hayranlığını markizin böylesine belirgin ve en küçük ayrıntısına kadar görmesini sağladığını, görüşünde bir ölçek değişikliği yapmak suretiyle, Gustave Moreau'nun zayıf bir ölümlünün yanında resmederek insanüstü boyutlar kazandırdığı Jüpiter gibi, diğer minik insanların arasında bir tek bu adamı mı böyle iri gösterdiğini merak ediyordum.

Büyükannem, yemek servisimizin yapıldığını camekânın ardından işaret etmelerini beklerken, otelin önünde birkaç dakika daha hava alabilelim diye, Mme de Villeparisis'yle vedalaştı. Bir patırtı duyduk. Vahşilerin kralının metresi denizden çıkmış, öğle yemeği için dönmekteydi.

"Gerçekten bir bela, Fransa'dan kaçmak lazım artık!" diye öfkeyle haykırdı, o sırada geçmekte olan baro başkanı.

Bu arada noterin karısı, faltaşı gibi açılmış gözlerini sahte kraliçeye dikmişti.

"Mme Blandais'nin bu insanlara böyle bakması beni nasıl sinirlendiriyor, anlatamam size," dedi baro başkanı, mahkeme başkanına. "içimden bir tokat atmak geçiyor. Zaten tek istediği onunla ilgilenilmesi, bu şekilde önem vermiş olunuyor bu aşağılık kadına. Kocasına söyleyin, karısına gülünç olduğunu bildirsin; bu soytarılarla ilgileneceklerse ben artık onlarla çıkmayacağım."

Lüksemburg Prensesi'nin ziyaretine gelince, arabası otelin önünde durup meyve bıraktığı gün, prenses noterin, baro başkanının ve mahkeme başkanının eşlerinden oluşan grubun gözünden kaçmamıştı; zaten bir süredir, bunca itibar gören Mme de Villeparisis acaba bir şarlatan değil de gerçek bir markiz mi diye merak ediyorlardı; hanımların hepsi, bu itibara layık olmadığını öğrenmeye can atıyordu. Mme de Villeparisis lobiden geçtiğinde, her yerde usulsüzlük kokusu alan mahkeme başkanının karısı, burnunu elindeki işten kaldırıp ona öyle bir bakış fırlatırdı ki, arkadaşları kahkahaya boğulurdu.

"Doğrusunu isterseniz," derdi gururla, "ben daima en kötü ihtimale inanırım başlangıçta. Nüfus kâğıtlarını, noter belgelerini görmeden bir kadının gerçekten evli olduğuna inanmam. Zaten hiç merak etmeyin, küçük bir araştırma yapacağım."

Hanımlar her gün gülerek, koşa koşa gelirlerdi.

"Haberleri almaya geldik."

Ancak, Lüksemburg Prensesi'nin ziyaretinin akşamı, mahkeme başkanının karısı konuya parmak bastı.

"Yeni haberler var."

"Ah! Şu Mme Poncin bir harika! Hiç böylesini görmedim... anlatsanıza, ne oldu?"

"Anlatıyorum: Sarı saçlı, yüzü bir karış kalınlığında allıkla kaplı bir kadın, bu tip hanımlara özgü, bir fersah öteden fahişe arabasıyım diye bağıran bir arabayla, öğleden sonra sözümona markizi görmeye geldi."

"Vay vay vay! Eyvahlar olsun! Görüyor musunuz?! Ama bu bizim gördüğümüz kadın; hatırladınız mı, başkan bey? Biz de pek kötü bulmuştuk, ama markizi görmeye geldiğini bilmiyordum. Zenci uşaklı bir kadın değil mi?"

"Ta kendisi."

"Hah! Şimdi anlaşıldı. Adını öğrenemediniz mi?"

"Öğrendim, yanılmış gibi yapıp kartına baktım; takma isim olarak Lüksemburg Prensesi'ni kullanıyor! Şüphelenmekte haklıymışım! Burada bu Ange Baronesi[30] kılıklı kadınla burun buruna olmak pek hoş doğrusu."

Baro başkanı, mahkeme başkanına Mathurin Régnier'den, Macette örneğini gösterdi.

Bu yanlış anlamanın, bir vodvilin ikinci perdesinde ortaya çıkıp son perdede ortadan kalkanlar gibi geçici olduğu zannedilmesin. İngiltere Kralı'nın ve Avusturya İmparatoru'nun yeğeni Lüksemburg Prensesi, ne zaman Mme de Villeparisis'yi araba gezintisine götürmek üzere almaya gelse, ikisi de kaplıca kentlerinde sık sık rastlanılan türden ahlâksız kadınlar olarak görüldüler her defasında. Burjuvazinin büyük bölümünün nazarında, Saint-Germain muhiti erkeklerinin dörtte üçü, sefih birer kumarbazdır (gerçekte de böyle olanları vardır) ve dolayısıyla kimsenin evine kabul etmediği kimselerdir. Burjuvazi bu düşüncesinde aşırı namusludur; çünkü Saint-Germain muhiti erkeklerinin kusurları, burjuvazinin asla kabul edilmeyeceği yerlere kabul edilmelerine katiyen engel olmaz. Onlarsa, burjuvazinin bunu bildiğinden öyle emindirler ki, sahte bir sadelik takınarak, özellikle "zor durumdaki" arkadaşlarını yalandan kötüleyerek, yanlış anlamayı pekiştirirler. Diyelim ki bir yüksek sosyete mensubu, büyük servetinden ötürü en önemli mali kuruluşların başkamdır ve bu sebeple, küçük burjuvaziyle ilişki içindedir; nihayet büyük burjuva olmaya layık bir soylu gören burjuvazi, bu zengin soylunun, sevecenliğine bakıp hiç kimseyle ilişkisi olmadığına kanaat getirdiği kumarbaz ve müflis markiyle

görüşmediğine yemin edebilir. Sonra da, dev Şirket'in yönetim kurulu başkanı olan dük, oğlunu kumarbaz ama Fransa'nın en köklü soyadını taşıyan markinin kızıyla evlendirince (tıpkı bir hükümdarın, oğlunu, görevini sürdürmekte olan cumhurbaşkanının değil de, devrik bir kralın kızıyla evlendirmeyi tercih etmesi gibi), bir türlü inanamaz. Yani her iki çevrenin de diğerini görüşü, yanılsamaya dayalıdır; tıpkı Balbec Körfezi'nin bir ucunda yer alan bir köyde bulunanların, diğer uçtaki sahili görmeleri gibi: Marcouville L'Orgueilleuse, Rivebelle'den bakınca biraz görünür, ama bunun kendisi zaten yanıltıcıdır; çünkü Rivebelle'dekiler Marcouville'den göründüklerini sanırlar, oysa Marcouville'den bakınca, Rivebelle'in güzelliklerinin büyük bölümü görünmez.

Ateşim çok yükseldiği için çağırdığımız Balbec'li doktor, aşırı sıcaklarda bütün gün güneşin alnında deniz kenarında durmamam gerektiğini söyleyip birkaç reçete yazdı; büyükannem reçeteleri gözle görülür bir saygıyla alınca, hiçbirini yaptırmamaya kesin kararlı olduğunu derhal anladım; yine de, ilaçların haricindeki tavsiyelere uydu ve Mme de Villeparisis'nin bizi arasıra arabayla gezdirme teklifini kabul etti. Öğle yemeği saatine kadar, kendi odamdan büyükanneminkine gidip geliyordum. Büyükannemin odası benimki gibi doğrudan denize değil, mendireğin bir köşesine, bir avluya ve kırlara olmak üzere üç ayrı manzaraya bakıyordu; ayrıca benimkinden farklı döşenmişti; telkâri işlemeli koltukların pembe çiçekleri, odaya girince duyulan hoş, taze kokunun kaynağıydılar sanki. Bu saatte farklı yönlerden ve adeta farklı saatlerden gelen ışınlar, duvarın köşelerine çarpıp kırılır, konsolun üzerine, sahilin bir aksinin yanıbaşına, patikanın çiçekleri gibi alacalı bir alta yerleştirir, her an uçup gitmeye hazır bir aydınlığın kapanmış, titreşen, ılık kanatlarını duvara asar, güneşin bir bağ gibi yapraklarla süslediği küçük avluya bakan pencerenin önündeki taşra zevki halının bir bölümünü bir küvet gibi ısıtır, adeta koltukların çiçekli ipeğini yaprak yaprak yolarak, şeritlerini kopararak mobilyaların oluşturduğu dekoru daha büyüleyici, daha karmaşık hale getirirdi; bu saatte, gezintiye çıkmak üzere giyinmeden önce uğradığım bu oda, dışarıdaki ışığın renklerini ayrıştıran bir prizma, tadacağım günün başdöndürücü usarelerinin parçalandığı, dağıldığı ve tek tek göründüğü bir kovan, gümüş ışınların ve gül yapraklarının oynaşmasına dönüşmüş bir umut bahçesi gibiydi. Ama yaptığım ilk iş, o sabah hangi Deniz'in kıyıda bir Nereid gibi oynadığını görmek için, sabırsızlıkla perdelerimi açmaktı. Çünkü bu Deniz'lerin hiçbiri, bir günden fazla kalmazdı. Ertesi gün bir başkası, bazen bir gün

öncekine benzer bir Deniz gelirdi. Ama aynı Deniz'i iki kere gördüğüm olmadı.

Bazıları öyle ender rastlanır bir güzellikteydiler ki, onları gördüğümde düştüğüm şaşkınlık, duyduğum zevki iyice artırırdı.

Hangi imtiyaz sayesinde, niye başka günler değil de o gün bilemiyorum, bir sabah pencereyi hafifçe araladığımda, şaşkın bakışlarım Glaukonome'yle karşılaştı; superisinin ağır ağır soluk alan tembel güzelliği, buğulu bir zümrütün saydamlığına sahipti ve ben bu zümrütün içinde, ona renk veren, bir yoğunluğu olan maddelerin akışını görüyordum. Görünmez bir sisin gevşettiği bir tebessümle, güneşi oynatmaktaydı; bu sis, yarısaydam yüzeyinin etrafında, –heykeltıraşın kenarlarını yontmaya tenezzül etmediği kütlenin üzerinde şekillendirdiği kabartma tanrıçalar misali– özetlenmiş gibi ve daha çarpıcı görünmesine yol açan, ayrılmış, boş bir alandı sadece. Bu haliyle, eşsiz rengiyle, bizi bu bozuk toprak yollarda yapacağımız gezintiye davet ediyordu; Mme de Villeparisis'nin üstü açık arabasında, gün boyunca oturduğumuz yerden onun gevşek salıntısının serinliğini hissedecek, ama hiç ulaşamayacaktık.

Mme de Villeparisis, Saint-Mars-le-Vétu'ye, Quetteholme kayalıklarına veya oldukça yavaş bir araba için uzak sayılan ve bir bütün gün gerektiren başka bir yere gitmeye vaktimiz olsun diye, arabayı erkenden hazırlatırdı. Ben, yapacağımız uzun gezinin sevinciyle, yeni duyduğum bir melodiyi mırıldanıp volta atarak Mme de Villeparisis'nin hazırlanmasını beklerdim. Günlerden pazarsa, otelin önündeki tek araba onun arabası olmazdı; çok sayıda kiralık fayton, yalnızca Mme de Cambremer'e, Féterne Şatosu'na davetli olanları değil, cezalı çocuklar gibi otelde kalacaklarına pazar günlerinin Balbec'te çok sıkıcı olduğunu ileri sürerek hemen öğle yemeğinden sonra yakındaki bir plaja gizlenmek veya bir yeri ziyaret etmek üzere otelden ayrılanları beklerdi. Hatta çoğu kez Mme Blandais'ye Cambremer'lere gidip gitmediği sorulduğunda, kesin bir tavırla, "Hayır, Bec Şelaleleri'ne gittik," diye cevap verirdi; sanki gününü Féterne'de geçirmemiş olmasının tek sebebi buymuş gibi. Baro başkanı iyilik olsun diye, "Size gıpta ediyorum, sizinle seve seve yer değişirdim, bir başka ilginç olmalı orası," derdi.

Arabaların yanında, benim beklediğim sundurmanın önünde, saçlarındaki renklerin şaşırtıcı uyumuyla olduğu kadar tenindeki bitkisellikle de göze

çarpan genç bir komi, nadir görülen türden bir ağaççık gibi, dikilip dururdu, içeride, Romanesk kiliselerin narteksine, yani henüz vaftiz edilmemişlerin girebildiği bölümüne tekabül eden, otelde kalmayanların girebildiği lobide, "dışarı hizmetindeki" kominin arkadaşları, ondan daha fazla çalışmaz, ama hiç değilse bazı hareketler yaparlardı. Muhtemelen sabahları temizliğe yardım ediyorlardı. Ama öğleden sonraları, bir işe yaramadıkları halde figüranlara ek olarak sahnede kalan koro üyeleri gibi, öylece dururlardı sadece. Genel müdür (benim çok korktuğum), ertesi yıl bu komilerin sayısında hatırı sayılır bir artış yapmak niyetindeydi, çünkü "geniş düşünüyordu". Bu kararı, otel müdürünü çok üzüyordu, çünkü o, bütün bu çocukların, "yolkesen"den başka bir şey olmadığı kanısındaydı; bununla, yolu tıkadıklarını ve hiçbir işe yaramadıklarını kastediyordu. Hiç değilse öğle yemeğiyle akşam yemeği arasındaki, müşterilerin çıkışlarıyla girişleri arasındaki hareket boşluğunu dolduruyorlardı; tıpkı Mme de Maintenon'un genç öğrencilerinin, Yahudi genç kız kostümleriyle, Ester veya Yehoyada'nın sahneyi her terk edişinde, iki perde arasını doldurmaları gibi. Ama ben markizin inmesini beklerken biraz ötemde duran, eşsiz renk tonları sergileyen, dışarıdaki uzun boylu, narin kominin kıpırtısızlığına bir de hüzün ekleniyordu; çünkü ağabeyleri otelden ayrılıp daha parlak geleceklere atılmışlardı; o da bu yabancı diyarda kendini yalnız hissediyordu. Mme de Villeparisis sonunda inerdi. Markizin arabasıyla ilgilenip binmesine yardımcı olmak belki kominin görevleri arasındaydı. Ama o, kendi hizmetkârlarını yanlarında getiren insanların onlardan hizmet aldıklarını ve otellerde genellikle az bahşiş verdiklerini, eski Saint-Germain muhiti soylularının da aynı şekilde davrandıklarını biliyordu. Mme de Villeparisis bu kategorilerin her ikisine de dahildi. Ağaç görünümlü komi, bundan, markizden beklenecek bir şey olmadığı sonucunu çıkarır, markiz ve eşyalarını arabaya yerleştirmeyi kendi uşağıyla hizmetçisine bırakıp ağabeylerinin gıpta edilecek kaderini hüzünle hayal eder, bitkisel kıpırtısızlığını bozmazdı.

Yola çıkardık; tren istasyonunun etrafını dolanıp döndükten biraz sonra, bir kır yoluna girerdik; bu yol, sevimli bahçelerin arasında bir dönemeçteki başlangıcından, bizim başka bir yola saptığımız, iki yanında sürülü tarlalar uzanan kavşağa kadar, kısa sürede benim için Combray'deki yollar kadar tanıdık oldu. Tarlaların ortasında, tek tük elma ağaçları görülürdü; evet, çiçekleri dökülmüş, sadece dişiorganlardan oluşan bir demet kalmış olurdu üzerlerinde, ama bu görüntü beni büyülemeye yeterdi; çünkü geniş

yüzeyleri, bir düğün töreninin sonunda yola serilen halı gibi, daha çok kısa bir süre önce, kızaran çiçeklerin beyaz satenden eteğiyle süpürülmüş olan o benzersiz yaprakları tanırdım.

Ertesi yıl mayıs ayında, Paris'te, kimbilir kaç kez, çiçekçiden bir elma dalı aldığım oldu; bütün geceyi çiçeklerinin karşısında geçirirdim; yaprak tomurcuklarına da köpüğünü serpiştiren yoğun esansın yayıldığı bu çiçeklerin beyaz taçlarının arasına, sanki çiçekçi bana bir lütufta bulunarak, yaratıcılık merakıyla ve dahiyane bir zıtlıkla, iki tarafa da fazladan birer pembe gonca eklemiş, çok da yakıştırmış olurdu; çiçeklere bakar, onları lambanın altında tutar –o kadar uzun süre seyrederdim ki, şafak çiçekleri, herhalde Balbec'te de aynı saatte olduğu gibi kızarttığında, hâlâ seyrediyor olurdum– ve bu çiçekleri hayalgücüm aracılığıyla tekrar o kır yoluna götürmeye, çoğaltmaya, desenini ezbere bildiğim o bahçelerin hazır tuvali üzerine, hazır çerçevesi içine yaymaya çalışırdım; bu bahçeleri bir kez daha, baharın bu tuvalleri dehanın harikulade ilham bolluğuyla renklendirdiği anda seyretmeyi o kadar istiyordum ki, bir gün mutlaka görecektim.

Arabaya binmeden önce, aradığım, "parlayan güneş"le birlikte görmeyi umduğum deniz manzarasını zihnimde çizmiş olurdum; Balbec'te denizi fazlasıyla parçalanmış olarak, yüzücülerden, kabinlerden, yatlardan oluşan, hayalimin kabul etmediği bayağı lekelerin arasından görüyordum sadece. Ama Mme de Villeparisis'nin arabası bir yokuşun tepesine vardığında, ağaç yapraklarının arasından denizi görürdüm; o zaman, o mesafeden, denizi adeta tabiatın ve tarihin dışına çıkarmış olan çağdaş ayrıntılar ortadan kaybolurdu; dalgalara bakıp bunların Leconte de Lisle'in, Oresteia'da, kahraman Ellas'ın gür saçlı savaşçılarının, "şafakta havalanan etobur kuşlar gibi iner, kalkar onların çağıltılı denize çarpan yüz bin küreği" diye boğuşmalarını tasvir ettiği dalgaların aynısı olduğunu düşünmeye kendimi zorlayabilirdim. Buna karşılık, artık denize yeterince yakın olmadığımdan, deniz artık canlı değil, donuk görünürdü; gökyüzü kadar hafif, yalnızca ondan daha koyu göründüğü bu yaprakların ardında, bir resmin renkleri gibi uzanan renklerinin altında, artık bir kuvvet hissetmezdim.

Benim kiliselerden hoşlandığımı gören Mme de Villeparisis, bir defasında birini, bir defasında da bir başkasını görmeye gideceğimizi vaat ediyordu; "özellikle de yaşlı sarmaşıklarının arkasına gizlenmiş Carqueville Kilisesi'ni," derken yaptığı el hareketiyle, görünmez, zarif yaprakların

ardında, olmayan cepheyi sevgiyle sarmalar gibiydi. Mme de Villeparisis çoğunlukla bu betimleyici el hareketini yaparken tarihî bir anıtın büyüsünü, özelliğini tanımlamak için çok isabetli bir kelime kullanırdı; teknik terimlerden daima kaçınır, ama sözünü ettiği şeyleri çok iyi bildiğini gizleyemezdi. Babasının şatolarından biri, markizin içinde büyüdüğü şato, Balbec çevresindekilerle aynı üslupta kiliselerin bulunduğu bir yörede olduğundan, bu mimari üslubu sevmemesinin ayıp olacağını, zaten şatonun da Rönesans mimarisinin en güzel örneği olduğunu açıklarken, bundan ötürü özür dilemek ister gibiydi. Ama bu şato aynı zamanda gerçek bir müze olduğundan, orada Chopin'le Liszt piyano çalmış, Lamartine şiirler okumuş, bütün bir asrın bütün tanınmış sanatçıları aile albümüne yazılar, notalar kaydetmiş, taslaklar çizmiş olduğundan, Mme de Villeparisis, belki incelikten, görgülülükten, gerçek bir tevazudan, belki de felsefeye yatkın bir dimağı olmadığından, bütün sanatlar konusundaki bilgisini sadece bu maddi kaynakla açıklıyor ve sonuçta, resim, müzik, edebiyat ve felsefeyi, sınıflandırılmış, ünlü bir tarihî anıtta, son derece aristokrat biçimde yetiştirilmiş bir genç kızın mülkiyetindeki bir şey gibi algılıyormuş izlenimi yaratıyordu. Onun nazarında, insanın miras yoluyla edindiği tablolardan başka tablo yoktu sanki. Boynundaki uzun, elbisesini de geçen fuları büyükannemin beğenmesi markizi memnun etti. Bu fular, büyükninelerinden birinin Tiziano tarafından yapılmış, hep ailede kalmış olan portresinde görülen fulardı. Bir resmin gerçek olduğundan bu şekilde emin olunabilirdi. Karun gibi zengin adamların, kimbilir ne şekilde satın aldıkları tabloların sözünü bile işitmek istemezdi; sahte olduklarına baştan inanır ve katiyen görmek istemezdi. Kendisinin de suluboya çiçek resimleri yaptığını biliyorduk; onlardan övgüyle söz edildiğini duymuş olan büyükannem, bu konuyu açtı. Mme de Villeparisis tevazuyla konuyu değiştirdi, ama iltifatlara alışkın, oldukça meşhur bir sanatçıdan daha büyük bir şaşkınlık ya da memnuniyet göstermedi. Çok hoş bir meşgale olduğunu söylemekle yetindi; fırçanın yarattığı çiçekler çok güzel olmasa bile, en azından onları resmetmek, insanın sahici çiçeklerin arasında yaşamasını sağlıyordu; bunların güzelliğinden ise, hele insan, taklit edebilmek için yakından bakmak zorunda olduğunda, bıkmak mümkün değildi. Ama Mme de Villeparisis Balbec'te gözlerini dinlendirmek için çalışmalarına ara veriyordu.

Büyükannemle ben, markizin, burjuvazinin büyük kesiminden bile çok daha "liberal" olduğunu gördükçe şaşırıyorduk. Cizvitlerin kovulmasının

büyük bir öfkeyle karşılanmasına şaşırıyor, bunun öteden beri, krallık döneminde bile, İspanya'da bile yapıldığını söylüyordu. Cumhuriyeti savunuyor, kilise aleyhtarlığını ancak şu ölçüde eleştiriyordu: "Bana göre, ayine gitmek istemiyorsam zorla götürülmek ne kadar kötüyse, istiyorsam menedilmek de o kadar kötü olurdu." Hatta arada şu tür sözler de ediyordu: "Ah! Bugünkü soylular ne ki!" - "Benim gözümde çalışmayan adam bir hiçtir" –belki sadece kendi ağzında bu sözlerin ne kadar ilginç, hoş ve unutulmaz olduğunu hissettiği için.

Titiz ve utangaç tarafsızlığımızın, zekâsından ötürü fikirlerini tutuculukla suçlamaya yanaşmadığı kişilerden birinin ağzından, sık sık, açıkça ifade edilmiş, ilerici fikirler duya duya, –bunlar yine de sosyalizme kadar varmıyordu; sosyalizm, Mme de Villeparisis'nin en tiksindiği şeydi– büyükannemle ben, bu sevimli dostumuzun, her alanda doğruluğun ölçüsü ve canlı örneği olduğuna inanmıştık neredeyse. Tiziano'ları, şatosunun kolonadı, Louis-Philippe'in konuşma yeteneği hakkındaki hükümlerinin her kelimesine güveniyorduk. Ama –tıpkı Mısır resmi, Etrüsk yazıtları konusunda sorgulandıklarında insanı hayran bırakan, ama çağdaş eserler hakkında son derece beylik sözler söyleyen, Baudelaire üzerine aptalca incelemelerinde ortaya çıkan ve diğer çalışmalarında da bulunması gereken niteliksizlik, uzmanlık alanlarındaki eserlerinde görülmediğine göre, acaba bu uzmanlık alanlarının önemi mi abartılmış diye insanı düşündüren bilginler gibi– Mme de Villeparisis, ben kendisine, hepsi bir zamanlar ailesi tarafından ağırlanmış, kendisi tarafından ayaküstü görülmüş olan Chateaubriand, Balzac ve Victor Hugo hakkında sorular sordukça, benim hayranlığıma gülüyor, biraz önce büyük soylularla, siyaset adamlarıyla ilgili şeyler anlattığı gibi, onlarla da ilgili ilginç ayrıntılar anlatıyordu; bu yazarları sertçe eleştiriyordu; çünkü onlar, kendisine gerçek değerler oldukları öğretilen tevazudan, kendini gölgede tutma özelliğinden, yerinde bir ifadeyle yetinip dayatmayan, her şeyden çok tumturaklılığın gülünçlüğünden kaçman yalın sanattan, isabetten, yargılarda ölçülülükten ve sadelik meziyetlerinden yoksundular; belki de bu özellikler sayesinde gerçekten bir salonda, bir akademide, bir bakanlar kurulunda, bir Balzac'a, bir Hugo'ya, bir Vigny'ye karşı üstünlük sağlamış olan Mole, Fontanes, Vitrolles, Bersot, Pasquier, Lebrun, Salvandy veya Daru gibi kişileri onlara hiç tereddütsüz tercih ettiği belliydi.

"Hayranı gibi göründüğünüz Stendhal'in romanları için de aynı şey söz konusu. Kendisi böyle konuştuğunuzu duysa çok şaşırırdı. Onu M. Merimee'nin evinde –o hiç değilse yetenekli bir adamdı– gören babam, Beyle'in (Stendhal'in adı Beyle'di) korkunç bayağı, ama yemek davetlerinde esprili ve kitaplarıyla böbürlenmeyen bir adam olduğunu söylerdi. Zaten M. de Balzac'ın aşırı övgülerine nasıl omuz silkerek karşılık verdiğini siz de biliyorsunuz. Hiç değilse bu bakımdan görgülü bir adamdı."

Mme de Villeparisis, bütün bu büyük adamların elyazmalarına sahipti ve ailesinin onlarla özel ilişkilerine dayanarak, onlar hakkındaki hükümlerinin, benim gibi onları görememiş gençlerin yargılarına kıyasla daha doğru olduğunu düşünür gibiydi.

"Bu konuda konuşmaya hakkım olduğunu sanıyorum, çünkü babamı ziyarete gelirlerdi; gerçekten zeki bir adam olan M. de Sainte-Beuve'ün de dediği gibi, bu kişilerle ilgili olarak, onları yakından görmüş olan, değerlerini daha doğru ölçebilmiş olan insanlara inanmak gerekir."

Bazen, sürülü tarlalar arasındaki bir bayırı tırmanırken, kırlara bir gerçeklik kazandıran, kimi eski ustaların tablolarını imzalarken kullandıkları değerli çiçekçik gibi bir özgünlük işareti konduran, Combray'dekilere benzer birkaç mütereddit peygamberçiçeği, arabamızı takip ederdi. Atlarımız kısa sürede arayı açardı, ama birkaç adım sonra, bizi beklerken önümüzdeki çimenlerin üzerine mavi yıldızını saplamış bir başkasını görürdük; birçokları, gelip yolun kenarına dikilecek kadar cesaret bulur, uzak hatıralarım ve evcil çiçekler, tam bir nebülöz oluştururdu.

Tekrar yamaçtan aşağı inerdik; o sırada, yaya, bisikletle veya arabayla bayırı tırmanan yaratıklardan biriyle –güzel bir günün çiçekleridir bunlar, ama kırlardaki çiçekler gibi değillerdir; çünkü her biri, başkasında olmayan ve içimizde uyandırdığı arzuyu benzerleriyle tatmin etmemizi engelleyecek olan bir şeye sahiptir– ineğini güden veya bir yük arabasına uzanmış bir çiftçi kızıyla, gezintiye çıkmış bir esnaf kızıyla, bir landonun koltuğunda, annesiyle babasının karşısında oturan şık bir küçük hanımla karşılaşırdık. Hiç şüphe yok ki Bloch, kollarıma alacağım bir köylü kızının geçmesini arzuladığım Meseglise tarafındaki gezintilerimde tek başıma gezdirdiğim hayallerimin, benim dışımda bir karşılığı olmayan, boş birer hülya olmadığını, köylü olsun, soylu olsun, rastladığımız bütün kızların, benzer istekleri kabul etmeye hazır olduklarını söylediği gün, hayatımda yeni bir

çağ açmış, hayatın gözümdeki değerini değiştirmişti. Şimdi hasta olduğum ve yalnız çıkamadığım için, onlarla hiçbir zaman aşk yapamasam bile, yine de mutluydum; tıpkı hapishanede veya hastanede doğmuş, uzun zaman boyunca insan vücudunun sadece kuru ekmek ve ilacı sindirebileceğini zannetmiş, sonra birdenbire şeftalilerin, kayısıların, üzümlerin, birer kır süsü değil, çok lezzetli ve sindirilebilir besinler olduklarını öğrenmiş bir çocuk gibiydim. Gardiyan veya hastabakıcısı bu güzel meyveleri toplamasına izin vermese de, her şeye rağmen dünya bu çocuğa daha iyi, hayat daha tatlı görünür. Çünkü bir arzu, dışımızdaki gerçeğin ona uyduğunu bildiğimiz zaman, bizim için gerçekleştirilmesi mümkün olmasa bile, daha güzel görünür gözümüze, ona daha büyük bir güvenle yaslanırız. Kendimizi –bu arzuyu şahsen gerçekleştirmemize mani olan tesadüfi, özel, küçük engeli bir an için zihnimizden uzaklaştırmak şartıyla– bu arzuyu tatmin ederken hayal edebildiğimiz bir hayatı da, daha büyük bir mutlulukla düşünürüz. Yanaklarının öpülebileceğini öğrendiğim günden beri, geçen güzel kızların ruhunu merak etmeye başlamıştım. Dünya bana daha ilginç görünmüştü.

Mme de Villeparisis'nin arabası hızla giderdi. Bize doğru gelen kızı görmeye ancak vaktim olurdu; buna rağmen –insanların güzelliği nesnelerinki gibi olmadığı ve bu güzelliğin tek, bilinçli ve iradeli bir varlığın güzelliği olduğunu hissettiğimiz için– kızın dalgın bakışlarının derinliğinde, şahsiyeti, belirsiz ruhu, benim bilmediğim iradesi, şaşılacak şekilde küçültülmüş, ama eksiksiz, minik bir suret halinde belirdiği anda, dişiorganlar için hazırlanmış çiçektozlarının esrarengiz bir kopyası gibi, onlar kadar belirsiz, onlar kadar minik bir arzu tohumunun içimden fışkırdığını hissederdim: zihni benim şahsımı fark etmeden, bir başkasına gitme isteğine ben mani olmadan, hayallerinde bir yer edinmeden, kalbini fethetmeden bu kızın geçip gitmesine izin vermeme arzusuydu bu. Bu arada arabamız uzaklaşır, güzel kız gerilerde kalmış ve benimle ilgili olarak, bir insanı oluşturan kavramlardan hiçbirine sahip olmadığından, beni şöyle bir görmüş olan gözleri, şimdiden unutmuş olurdu. Acaba onu ancak şöyle bir görüverdiğim için mi bu kadar güzel bulmuştum? Belki de. Her şeyden önce, bir kadının yanında kalmanın imkânsızlığı, onu bir başka gün bulamama ihtimali, birdenbire, bir ülkeyi ziyaret etmemize engel olan hastalığın veya yoksulluğun o ülkeye kazandırdığı, sağ çıkmamıza imkân olmayan savaşın, ömrümüzün geriye kalan o tatlı günlerine kazandırdığı büyüyü kazandırır ona. Öyle ki, alışkanlık denen şey olmasaydı, hayatın,

her an ölme tehdidiyle karşı karşıya olan kişilere –yani bütün insanlara– harikulade görünmesi gerekirdi. Ayrıca, hayalgücümüz, sahip olamayacağımız şeyin arzusuyla havalanmış olsa bile, hızı, geçen kızın güzelliklerinin genellikle geçişin süratiyle doğrudan ilişkili olduğu bu karşılaşmalarda, tam olarak algılanmış bir gerçeklik tarafından kesilmez. Yeter ki akşam olsun ve araba hızlı gitsin, kırlarda, şehirlerde, bizi sürükleyen hız ve onu sarmalayan alacakaranlık tarafından, mermerden antik bir heykel gibi parçalanmış bir tek kadın gövdesi yoktur ki, yolun her dönemecinden, her dükkânın içinden, kalbimize Güzelliğin oklarını fırlatmasın; o Güzellik ki, bazen bu dünyada özlemin kışkırttığı hayalgücümüzün, yoldan geçen parçalı ve uçucu bir kadına eklediği tamamlayıcı bölümden başka bir şey değil mi acaba diye soracak noktaya geliriz.

Arabadan inip karşılaştığımız kızla konuşsam, belki teninde arabadan fark edemediğim bir kusur, beni hayal kırıklığına uğratacaktı. (O zaman, onun hayatına girmek için her türlü çaba, birden imkânsızlaşırdı gözümde. Çünkü güzellik, meçhule açıldığını görür gibi olduğumuz yolun, çirkinlik tarafından tıkanmasıyla daralan bir varsayımlar dizisidir. Belki kızın bir tek sözü, bir tebessümü, yüzünün, bedeninin ifadesini okumama yardımcı olacak, beklenmedik bir anahtar, bir şifre verecekti bana ve yüzü de, bedeni de o anda sıradanlaşacaktı. Olabilir, çünkü hayatta karşılaştığım en arzulanır kızlar, uydurduğum binlerce bahaneye rağmen yanından ayrılamadığım ciddi birisiyle birlikte olduğum sırada gördüğüm kızlardır; Balbec'e ilk gidişimden birkaç yıl sonra, Paris'te babamın bir arkadaşıyla beraber, arabayla gezerken, karanlıkta hızlı hızlı yürüyen bir kadın gördüm; muhtemelen yaşayacağımız tek hayat olan bu hayatta payıma düşen mutluluğu görgü kuralları yüzünden kaçırmanın saçma olduğunu düşündüm ve özür dilemeden arabadan atlayıp bu tanımadığım kadının peşine düştüm; bir kavşakta kaybettim, başka bir sokakta buldum onu ve sonunda, nefesim tıkanmış bir halde, bir sokak lambasının altında, her yerde karşılaşmaktan kaçındığım yaşlı Mme Verdurin'le yüz yüze geldim; mutlu bir şaşkınlıkla haykırdı: "Ah! Bana selam vermek için koşmuş olmanız ne büyük incelik!"

O ilk yıl, Balbec'te bu karşılaşmalar sırasında büyükannemle Mme de Villeparisis'ye başımın çok ağrıdığını, tek başıma, yürüyerek dönsem daha iyi olacağını söylüyordum ısrarla. İnmeme katiyen izin vermiyorlardı. Ben de, (isimsiz ve hareketli olduğundan, bulunması tarihî bir anıttan çok daha

zor olan) güzel kızı, yakından göreceğime ant içtiğim bütün güzel kızlar koleksiyonuma katıyordum. Bununla birlikte, aralarından birini, onu istediğim gibi tanıyabileceğimi sandığım koşullarda, tekrar gördüm. Bir çiftlikten otele ilave krema siparişleri getiren bir sütçü kızdı bu. Onun da beni hatırladığını düşündüm; gerçekten de bana dikkatle bakmaktaydı, ama belki de benim ilgime şaşırdığından ötürü bakıyordu. Ertesi gün, bütün sabahı dinlenerek geçirmiştim ki, öğlene doğru Françoise gelip perdeleri açtı ve otele benim adıma bırakılmış bir mektup verdi elime. Balbec'te kimseyi tanımıyordum. Mektubun sütçü kızdan geldiğinden emindim. Heyhat! Bergotte' tandı; geçerken uğrayıp beni görmek istemiş, uyuduğumu öğrenince çok hoş bir not bırakmıştı; asansörcü çocuğun notu içine koyduğu zarfı, ben sütçü kız tarafından yazılmış zannetmiştim. Müthiş bir hayal kırıklığına uğramıştım; Bergotte'tan bir mektup almanın daha zor, daha gurur okşayıcı olduğu düşüncesi, mektubun sütçü kızdan olmamasını telafi etmiyor, beni katiyen avutmuyordu. Sadece Mme de Villeparisis'nin arabasından gördüğüm kızlar gibi, o kızı da bir daha bulamadım. Bütün bu kızları görüp kaybetmek, içinde yaşadığım huzursuzluğu artırıyordu; bize arzularımızı gemlemeyi öğütleyen filozoflarda bir bilgelik buluyordum (eğer ki insanlara olan arzuyu kastediyorlarsa; çünkü bilinçli bir bilinmeze uygulandığından, ardında sıkıntı bırakabilecek tek arzu budur. Felsefenin servet arzusunu kastettiğini farzetmek abes olur). Yine de bu bilgeliği eksik bulma eğilimindeydim; çünkü bu karşılaşmaların, dünyayı –bütün kır yollarında, aynı anda hem benzersiz, hem sıradan çiçeklerin bittiği dünyayı, günün hayata yeni bir tat veren bu kaçıcı hazinelerinden, gezintinin beklenmedik fırsatlarından, sadece, belki her zaman tekrarlanmayacak olan önemsiz koşullar sebebiyle yararlanmadığım bu dünyayı– daha güzel görmeme sebep olduğunu düşünüyordum.

Ama belki de daha özgür olacağım bir gün, başka yollarda benzer kızlar bulabileceğimi ummakla, güzel bulduğumuz bir kadınla birlikte yaşama arzusunun mutlak bireyselliğini bozmuş oluyordum zaten ve sırf bu arzuyu yapaylaştırarak yaratmanın mümkün olduğunu kabul etmekle, bir hayal olduğunu zımnen anlamış oluyordum. .

Mme de Villeparisis bizi Carqueville'e, sözünü ettiği, küçük bir tepenin üzerinden bütün köyü ve köyün ortasından geçen, ortaçağdan kalma küçük köprüsüyle nehri gören, sarmaşıklarla kaplı kiliseyi görmeye götürdüğü gün, büyükannem benim bu eseri tek başıma seyretmekten hoşlanacağımı

düşünerek arkadaşına akşamüstü çayına pastaneye gitmeyi teklif etti; net bir biçimde görebildiğimiz meydanda bulunan pastane, yaldızlı boyasıyla, bütünüyle eski olan bir nesnenin, ayrı bir parçası gibiydi. Onlarla pastanede buluşmam kararlaştırıldı. Beni önünde bıraktıkları yeşil kütle içinde bir kilise görmek için, kilise kavramını daha dikkatlice incelememe yol açan bir çaba göstermem gerekti; gerçekten de bir öğrencinin bir cümleyi, çeviri veya yorumlama yoluyla alışkın olduğu ifadelerden kurtarmak zorunda kaldığı zaman, anlamını daha iyi kavraması gibi, genellikle kendi kendilerini tanıtan çan kulelerinin karşısındayken hiç ihtiyaç duymadığım bu kilise kavramına, burada sürekli başvurmak zorundaydım: kâh sarmaşık tutamlarının oluşturduğu bir kubbenin, aslında sivri kemerli bir vitrayın kubbesi olduğunu, kâh yaprakların yaptığı çıkıntının, bir sütun başlığının kabartmalarından ileri geldiğini unutmamak için. Ama o sırada hafif bir rüzgâr esiyor, bir aydınlık gibi yayılan, titrek anaforların baştan başa dolaştığı hareketli sundurmayı hışıldatıyordu; yapraklar, dalgalanarak birbirlerine çarpıyor ve ürperen bitkisel cephe, beraberinde dalgalı, okşanan, oynak sütunları sürüklüyordu.

Kiliseden ayrılırken, eski köprünün orada köyün kızlarını gördüm; herhalde günlerden pazar olduğu için giyinip süslenmişler, geçen oğlanlara sesleniyorlardı. Aralarında uzun boylu bir tanesi vardı ki, ötekiler kadar iyi giyimli değildi, ama onların üzerinde bir nüfuzu var gibiydi –çünkü sözlerine lütfen cevap vermekteydi– diğerlerinden daha ağırbaşlı, daha kararlı görünüyordu; köprünün korkuluğunun üzerine yarı oturmuş, bacaklarını aşağı sarkıtmıştı, önünde herhalde biraz önce avladığı balıklarla dolu küçük bir kova duruyordu. Esmer bir teni, tatlı gözleri, ama çevresini küçümseyen bir bakışı, ince, sevimli bir burnu vardı. Bakışlarım teninde geziniyordu; dudaklarım da isterlerse bakışlarımı izlediklerini düşünebilirlerdi. Ama ben onun sadece bedenine değil, bu bedende yaşayan kişiye de dokunmak istiyordum; ona dokunmanın tek yolu ise, dikkatini çekmek, içine girmenin tek yolu, onda bir düşünce uyandırmaktı.

Güzel balıkçı kızın içindeki bu insan, henüz bana kapalı gibiydi; bakışlarının aynasında kendi suretimin kaçak aksini gördüğümde bile, o insana ulaştığımdan emin değildim; aynadaki aksin izlediği kırılma endeksi bana tamamen yabancıydı, sanki bir geyiğin görüş alanına girmiş gibiydim. Ama tıpkı dudaklarımın onunkilerin üzerinde haz duymasının yetmeyeceği, onun dudaklarına da haz vermesini isteyeceğim gibi, aynı şekilde, bu

insanın içine girip oraya tutunacak olan ben fikrinin de, bana onun sadece dikkatini değil, hayranlığını, arzusunu da getirmesini, onu bir daha göreceğim güne kadar, hatıramı saklamaya zorlamasını istiyordum. Bu arada, Mme de Villeparisis'nin arabasının beni bekleyeceği meydanı birkaç adım ötede görüyordum. Çok kısa bir zamanım vardı; benim öylece durduğumu gören kızların gülmeye başladıklarını hissediyordum. Cebimde beş frank vardı. Parayı cebimden çıkardım, güzel kıza yaptıracağım işi açıklamadan önce, beni dinleme ihtimalini artırmak için, parayı bir an gözlerinin önünde tuttum:

"Siz galiba buralısınız," dedim balıkçı kıza, "bana bir iyilik yapabilir misiniz acaba? Bir araba beni bir pastanenin önünde bekleyecekti, meydandaymış ama yerini bilmiyorum. Oraya gitmek gerekiyor; en iyisi, arabayı karıştırmamak için, Villeparisis Markizi'nin arabası mı diye sorarsınız. Zaten görürsünüz, iki atlı bir araba."

Beni önemli biri gibi görsün diye bilmesini istediğim buydu. Ama "markiz" ve "iki atlı" sözlerini söyler söylemez, birden yatıştım. Balıkçı kızın beni hatırlayacağını ve onu bir daha görememe korkusuyla birlikte, görme arzumun bir bölümünün de uçup gittiğini hissettim. Bana öyle geliyordu ki, görünmez dudaklarla bedenine dokunmuş ve hoşuna gitmiştim. Zihnini zorla ele geçirmemle, ona manen sahip olmamla birlikte, adeta maddeten sahip olmuşum gibi, esrarengizliği kalmamıştı...

Hudimesnil'e indik; birdenbire, içim Combray'den beri pek sık hissetmediğim derin bir mutlulukla, kimi çan kulelerinin, mesela Martmville'inkilerin bana vermiş olduğu hisse benzer bir mutlulukla doldu. Ama bu sefer bu mutluluk eksik kaldı. Bir saniye önce, izlemekte olduğumuz inişli çıkışlı yolun arkasında üç ağaç görmüştüm; herhalde ağaçlıklı bir yolun başlangıcındaydılar, oluşturdukları deseni daha önce de görmüştüm; ait oldukları mekânı çıkaramıyordum, ama bir zamanlar benim için bildik bir yer olduğunu hissediyordum; zihnim bu şekilde çok gerideki bir yılla o an arasında sendeleyince, Balbec civarı sallanmaya başladı; acaba bu gezinti baştan aşağı kurgu mu, Balbec sadece hayalimde gitmiş olduğum bir yer mi, Mme de Villeparisis bir roman kahramanı mı, üç yaşlı ağaç da, okumakta olduğumuz, gerçekten kendimi oraya gitmişiz zannettiğimiz bir ortamı tarif eden kitaptan başımızı kaldırdığımızda karşılaştığımız gerçeklik mi, diye düşündüm kendi kendime.

Üç ağaca bakıyor, iyice görebiliyordum, ama nasıl ki fazlasıyla uzaktaki bir nesneye kolumuzu uzattığımızda, parmaklarımız ancak arasıra kılıfına belli belirsiz dokunur, bir türlü yakalayamazsa, zihnim de, ağaçların, ulaşamadığı bir şeyi gizlediklerini seziyordu. Bu durumda, biraz dinlenir, sonra daha güçlü bir hamleyle kolumuzu öne uzatıp daha ileriye erişmeye çalışırız. Ama zihnimin aynı şekilde toparlanabilmesi, güç kazanabilmesi için, tek başıma olmam gerekirdi. Guermantes tarafındaki gezintiler sırasında annemle babamdan uzaklaştığım gibi ayrılabilmeyi öyle isterdim ki! Hatta bunu yapmam gerekirmiş gibi geliyordu bana. Bu tür zevkleri tanıyordum; evet, bu tür zevkler bir çaba gerektirir, ama onlardan vazgeçmeye yol açan tembelliğin verdiği tat, bu zevklerin yanında son derece vasat kalır. Nesnesi ancak sezilebilen, kendim yaratmak zorunda olduğum bu zevki çok ender olarak yaşıyordum, ama her defasında, bana öyle geliyordu ki, bu arada olup biten şeylerin hiçbir önemi yoktu ve sadece bu zevkin gerçekliğine bağlanarak, nihayet sahici bir hayata başlayabilecektim. Mme de Villeparisis'ye fark ettirmeden gözlerimi kapatabilmek için bir an elimle örttüm. Hiçbir şey düşünmeden durdum, sonra toparlanmış, güçlenmiş dimağımla ağaçların yönünde, daha doğrusu kendi içimde ağaçları uzaktan gördüğüm yönde, ileriye doğru bir hamle yaptım. Yine ağaçların arkasında aynı bildik, ama belirsiz nesnenin varlığını sezdim, fakat kendime çekemedim. Bu arada, araba ilerledikçe üç ağaç giderek yaklaşıyordu. Onları daha önce acaba nerede seyretmiştim? Combray civarında, ağaçlık bir yolun böyle başladığı herhangi bir yer yoktu. Bana hatırlattıkları mekâna, birkaç yıl önce büyükannemle kaplıcalara gittiğimiz Almanya kırlarında da yer yoktu. Acaba hayatimin çok geride kalmış yıllarından geliyorlardı da, onun için etraflarındaki manzara hafızamdan tamamen kaybolmuş muydu; hiç okumadığımızı sandığımız bir eserde birdenbire karşımıza çıktıklarında heyecanlandığımız tanıdık sayfalar gibi, çocukluğumun ilk yıllarının unutulmuş kitabından bir tek onlar mı su yüzünde kalabilmişti? Yoksa aksine rüyada görülen ve en azından benim için hiç değişmeyen tuhaf görünümleri, gündüz ki çabamın – Guermantes tarafında sık sık olduğu gibi, bir yerin görünümünün arkasında gizlendiğini sezdiğim sırra ulaşabilmek veya Balbec gibi görmeyi arzuladığım, gördüğüm günden itibaren de, bana tamamen yüzeysel gelen bir yere o sırrı tekrar kazandırmak için gösterdiğim çabanın– uykumda nesnelleşmesinden başka bir şey olmayan manzaralara mı aittiler? Bir önceki gece gördüğüm bir rüyadan çıkıp gelmiş, ama hızla silindiği için

bana çok daha uzaklardan gelmiş hissi veren, yepyeni bir görüntü olabilir miydi bu? Yoksa onları daha önce hiç görmemiştim de, Guermantes tarafında gördüğüm bir ağaç gibi, bir ot tutamı gibi, uzak bir geçmiş kadar karanlık ve kavranması güç bir anlam mı gizleniyordu arkalarında; beni bir düşünceyi derinleştirmeye teşvik ettikleri için, onlarda bir hatırayı bulmam gerektiğini mi sanıyordum? Veya hiçbir düşünce bile içermiyorlardı da, gözlerimde bir yorgunluk, bazen uzayda çift gördüğümüz gibi zamanda çift mi gösteriyordu onları bana? Bilmiyordum. Bu arada giderek yaklaşıyorlardı; belki efsanevi bir hayal, kehanetlerde bulunan cadıların veya Norn'ların dansıydı. Ben daha çok geçmişin hayaletleri, çocukluğumun sevgili arkadaşları, ortak anılarımıza seslenen kayıp dostlar olduklarını düşündüm. Birer hayalet gibi, kendilerini yanımda götürmemi, onları hayata geri döndürmemi istiyorlardı. Saf ve tutkulu hareketlerinde, konuşma yeteneğini kaybetmiş, ne istediğini söyleyemeyeceğini hisseden, bizim de tahmin edemediğimiz, sevdiğimiz bir insanın çaresiz özlemini görüyordum. Birazdan, bir kavşakta, araba onları terk etti. Araba beni, tek gerçek olduğuna inandığım, beni gerçekten mutlu edebilecek şeyden uzağa sürüklüyordu; hayatım gibi.

Ağaçların kollarını umutsuzca sallayarak uzaklaştıklarını gördüm; sanki bana haykırıyorlardı: Bizden bugün öğrenemediğini asla öğrenemeyeceksin. Tırmanıp sana ulaşmaya çalıştığımız bu yolun tekrar dibine düşmemize izin verirsen, benliğinin sana getirmekte olduğumuz bir parçası, olduğu gibi, temelli hiçliğe gömülüp gidecek. Gerçekten de, daha sonra, bu hissettiğim türden bir zevki ve huzursuzluğu tekrar yaşadıysam ve bir akşam –çok geç, ama temelli– ona bağlandıysam da, bu ağaçların bana ne vermek istediklerini, onları nerede görmüş olduğumu hiç öğrenemedim. Araba bir başka yola sapıp ağaçlara sırtımı döndüğümde, onları artık görmez olduğumda, Mme de Villeparisis neden dalıp gittiğimi sorarken, sanki bir dostumu kaybetmiş gibi, kendi kendimden uzaklaşmış gibi, bir ölüye ihanet etmiş gibi, bir tanrıyı reddetmiş gibi kederliydim. I

Artık dönmemiz gerekiyordu. Büyükanneminkinden daha soğuk olmakla birlikte, belirli bir tabiat duygusuna sahip olan, müzelerin ve aristokrat evlerinin dışında bile, kimi eski şeylerdeki sade ve ağırbaşlı güzelliği görebilen Mme de Villeparisis, arabacıya, pek kullanılmayan, ama bize olağanüstü gelen yaşlı karaağaçların dikili olduğu eski Balbec yolundan gitmesini söylüyordu.

Bu eski yolu öğrendikten sonra, değişiklik olsun diye, eğer giderken oradan geçmemişsek, Chantereine ve Hanteloup ormanlarından geçen başka bir yoldan dönüyorduk. Yanıbaşımızdaki ağaçlarda karşılıklı konuşan sayısız kuşun görünmez oluşu, gözlerimizi kapattığımız zaman duyduğumuz dinlenme hissini yaratıyordu. Prometheus'un kayasına mıhlandığı gibi arabanın koltuğuna mıhlanmış, Okeanos kızlarını dinliyordum. Bu kuşlardan birini, bir yapraktan diğerinin altına geçerken tesadüfen gördüğümde, görünürde onunla bu şarkılar arasında pek bağlantı olmadığından, bu sıçrayan, şaşkın, bakışsız küçük vücutta, şarkıların kaynağını görmüyordum.

Bu yol, Fransa'da rastlanan bu tür birçok yol gibi, epeyce dik bir yokuş halinde yükseliyor, sonra uzun bir mesafe boyunca alçalıyordu. O sırada, bu yolun benim için özel bir büyüsü yoktu; sadece döndüğümüz için memnundum. Ama daha sonra, hafızamda bir yol başlangıcı olarak kaldı ve benim için bir sevinç kaynağı haline geldi; ileride, bir gezi veya seyahat sırasında geçeceğim benzer bütün yollar, derhal, kesintiye uğramadan buradan başlayacak ve onun sayesinde, doğrudan kalbime açılabileceklerdi. Çünkü araba veya otomobil, Mme de Villeparisis'yle geçtiğimiz yolun devamı gibi görünen bu yollardan birine girdiği anda, o andaki bilincimin, adeta en yakın geçmişime dayanır gibi (aradaki bütün seneler birden yok olarak) derhal dayanacağı şey, Balbec yöresindeki gezintiler sırasında yaprakların güzel kokusunu soluduğumuz, sisin kalktığı, önümüzdeki köyün ötesinde, ağaçların arasında batan güneşi, ormanlık, uzak, o gece varılamayacak bir sonraki belde gibi gördüğümüz o akşamüzerlerinde yaşadığım duygular olacaktı.

Bu duygular, şimdi başka bir ülkede, benzer bir yolda hissettiğim duygulara eklenerek, rahat nefes alma, merak, gevşeklik, iştah, neşe gibi ikisine ortak, ikincil duyumlarla çevrelenip diğer bütün duyumları dışlayarak pekişecek, özel bir tür zevk, neredeyse bir hayat tarzı kıvamına gelecekti; aslında nadiren bulabildiğim bu ortamda, hatıraların uyanışı, maddeten algılanan gerçekliğin ortasına hatırı sayılır boyutlarda, hatırlanmış, düşünülmüş, kavranamayan bir gerçeklik oturtuyor, içinden geçtiğim bu diyarların ortasında, bana estetik bir duygudan çok, geçici ama coşkulu bir arzu, o andan itibaren temelli orada yaşama arzusu veriyordu. Kimbilir kaç kere, sırf bir yaprak kokusu duydum diye, bir arabada Mme de Villeparisis'nin karşısında oturmak, arabasından ona selam veren

Lüksemburg Prensesi'yle karşılaşmak, akşam yemeğine Grand-Hotel'e dönmek, bana, ne o anın ne geleceğin bize geri veremeyeceği, hayatta ancak bir defa tadılan, o kelimelere sığmaz mutluluklardan biri gibi görünmüştür!

Çoğu kez biz dönmeden hava kararmış olurdu. Çekinerek, Mme de Villeparisis'ye gökyüzündeki ayı gösterip Chateaubriand'ın, Vigny'nin veya Victor Hugo'nun güzel bir ifadesini aktarırdım: "Hüznün o eski sırrını yayıyordu", "pınarlarının başındaki Diana gibi ağlayan" veya "Karanlık, ulu ve görkemli bir düğün karanlığıydı."

"Sizce bu güzel mi?" diye sorardı Mme de Villeparisis. "Sizin deyiminizle 'dahiyane' mi? Size şunu söyleyeyim ki, bu beyefendilerin dostlarının, yeteneklerini teslim etmekle birlikte, hiç çekinmeden şakaya aldıkları şeylerin şimdi böylesine ciddiye alınması beni çok şaşırtıyor. O zaman dâhi sıfatı şimdiki gibi bol keseden dağıtılmazdı; şimdi bir yazara sadece yeteneği olduğu söylendiğinde bunu hakaret kabul ediyor. M. de Chateaubriand'ın ay ışığı üzerine ünlü bir cümlesini söylediniz. Sebepsiz yere karşı çıkmadığımı göreceksiniz. M. de Chateaubriand babamı oldukça sık ziyaret ederdi. Aslında yalnız olduğumuz zamanlarda hoştu; çünkü o zamanlar sade ve eğlendirici olurdu; ama başka misafirler de varsa, mutlaka gösteriş yapar, gülünç duruma düşerdi; babamın yanında, istifasını kralın suratına fırlattığını, papayı seçen kardinaller meclisini yönettiğini ileri sürer, kendisini tekrar göreve alsın diye krala yalvarmasını babamdan rica ettiğini, papanın seçimi konusunda en saçma tahminlerde bulunuşunu babamın işittiğini unuturdu. Bu meşhur kardinaller meclisi konusunda, M. de Chateaubriand'dan bambaşka bir adam olan M. de Blacas'yı dinlemek gerekirdi. Ay ışığı hakkındaki cümlelerine gelince, bunlar evde espri haline gelmişti. Şatonun etrafında ne zaman ay ışığı olsa, yeni bir misafir varsa, yemekten sonra M. de Chateaubriand'la birlikte hava almaya çıkması tavsiye edilirdi kendisine. Döndüklerinde, babam misafiri bir kenara çekmeyi ihmal etmezdi: 'M. de Chateaubriand'ın belagatine tanık oldunuz umarım.' 'Ah, evet.' 'Size ay ışığından söz etti.' 'Evet, nereden biliyorsunuz?' 'Durun bakayım, şöyle demedi mi?' (Meşhur cümleyi söylerdi.) 'Evet, ama nasıl olur?' 'Hatta Roma kırlarında ay ışığından da söz etti.' 'Siz sihirbazsınız!' Babam sihirbaz değildi, ama M. de Chateaubriand her zaman aynı hazır pasajdan yararlanmakla yetinirdi."

Vigny'nin adını duyunca gülmeye başladı.

"Kendisini, 'Ben Kont Alfred de Vigny" diye tanıtırdı. İnsan konttur veya değildir, bunun hiçbir önemi yoktur."

Belki yine de biraz önemi olduğunu düşünüyordu ki, ardından ekledi:

"Bir kere, kont olduğundan emin değilim; olsa da, mısralarında 'asaletinin tolgası'ndan söz eden bu beyefendi, pek parlak bir soydan olmasa gerekti. Ne ince bir zevk, okur açısından ne kadar ilginç! Tıpkı basit bir Parisli burjuva olan Musset'nin, tumturaklı bir ifadeyle, 'Miğferimin arması, altın atmaca' dediği gibi. Gerçek bir büyük soylu, asla böyle şeyler söylemez. Hiç değilse Musset şair olarak yetenekliydi. Ama M. de Vigny'den Cinq-Mars dışında hiçbir şey okuyamadım, sıkıntıdan kitap elimden düştü her defasında. M. de Vigny'de bulunmayan bütün espri ve sezgiye sahip olan M. Molé, onu Akademi'ye kabul etmekle ağzının payını çok güzel verdi. Nasıl olur, yaptığı konuşmayı bilmiyor musunuz? Bir fesatlık ve küstahlık şaheseridir."

Yeğenlerinin hayran olmalarını şaşkınlıkla karşıladığı Balzac'ı, "kabul edilmediği", hakkında binlerce akıl almaz şey anlattığı bir çevreyi sözümona tasvir ettiği için kınıyordu. Victor Hugo'ya gelince, babası M. de Bouillon'un, romantik gençler arasında arkadaşları olduğunu ve onlar sayesinde Hernani'nin ilk temsiline gidebildiğini, ama sonuna kadar tahammül edemediğini anlatıyordu; büyük şair sıfatını ancak bir pazarlık sonucunda, sosyalistlerin tehlikeli sayıklamalarına gösterdiği menfaate dayalı hoşgörünün karşılığı olarak alabilmiş olan bu yetenekli ama abartılı yazarın mısralarını o kadar gülünç bulmuştu M. de Bouillon.

Oteli uzaktan görürdük; ilk gece vardığımızda o kadar düşmanca olan ışıkları şimdi koruyucu ve yumuşak, yuvanın müjdecisiydiler. Araba kapıya yaklaştığında, kapı görevlisi, komiler, asansörcü çocuk, saygıda kusur etmeyerek, saflıkla, geciktiğimiz için belli belirsiz bir endişeyle, bizi beklemek üzere basamaklara yığılmış olurlardı; artık tanıdık olduklarından, hayatımız boyunca, bizim de değiştiğimiz gibi birçok kez değişen, ama bir süreliğine alışkanlıklarımızın aynası işlevi gördükleri sırada bizi sadakatle, dostça yansıttıklarını hissetmekten hoşlandığımız insanlardandılar. Bu insanları uzun süredir görmediğimiz dostlarımıza tercih ederiz; çünkü onlar, o andaki benliğimizi, bu dostlarımızdan daha fazla içerirler. Bir tek "dışarı hizmetindeki" komi, bütün gün güneşin altında kaldığından, gecenin sert havasına maruz kalmasın diye içeri sokulmuş olurdu; gözyaşları gibi

dökülen turuncu saçları, yanaklarının tuhaf pembelikteki parıltısı ve sımsıkı sarıldığı yünlülerle, camekânlı lobinin ortasında, soğuğa karşı korunan bir sera bitkisini hatırlatırdı. Gereğinden çok daha fazla sayıda hizmetkârın yardımıyla arabadan inerdik; bu sahneyi önemli görüyorlar ve rol almak zorunda hissediyorlardı kendilerini. Ben acıkmış olurdum. Bu yüzden, genellikle yemeği geciktirmemek için, artık gerçekten benim olan, ağır mor perdelerini ve alçak kitaplıklarını görmenin, eşyaların da insanlar gibi bana yansıttığı benliğimle baş başa kalmak anlamına geldiği odama çıkmazdım; hep birlikte lobide, şefgarsonun gelip yemeğe geçebileceğimizi söylemesini beklerdik. Bizim için bu da Mme de Villeparisis'yi dinleme fırsatıydı.

"Nezaketinizi suiistimal ediyoruz," derdi büyükannem.

"Ne münasebet, ben çok memnunum, benim için zevk," diye cevap verirdi arkadaşı, tatlı bir tebessümle ve her zamanki sadeliğiyle çelişen, inişli çıkışlı, şarkı söyler gibi bir tonda.

Gerçekten de, böyle zamanlarda doğal değildi; aldığı eğitimi ve soylu bir hanımın, burjuvalara onlarla birlikte olmaktan mutluluk duyduğunu, kibirli olmadığını göstermek için takınması gereken aristokratça tavırları hatırlardı. Markizin nezaketindeki tek kusur, nezaket gösterilerindeki aşırılıktı; çünkü bu nezaket gösterilerinde, kimi burjuvaları belirli günlerde mutlaka gücendireceğini daima düşünen ve onlara gösterdiği nezaketin muhasebe defterinde, alacak hanesine katkıda bulunacak, ileride onları çağırmayacağı yemeği veya daveti borç hanesine yazmasına izin verecek olan her fırsattan, açgözlülükle yararlanan bir Saint-Germain muhiti soylusunun profesyonel alışkanlığını görmek mümkündü. İşte bu şekilde, bir zamanlar üzerinde temelli etki bırakmış olan kastının ayırıcı özelliği, şimdi şartların ve insanların farklı olduğunu, Paris'te, bizi evinde sık sık görmek isteyeceğini bilmediğinden, Mme de Villeparisis'yi, hummalı bir coşkuyla, sanki nezaket göstermek için kendisine verilen mühlet kısaymış gibi, Balbec'te olduğumuz süre içinde, gönderilen güllerle kavunların, ödünç verilen kitapların, araba gezintilerinin, sözlü sevgi ifadelerinin sayısını artırmaya sevkediyordu. Bu yüzden de –sahilin göz kamaştırıcı parlaklığı, odaların rengârenk alevlenişi ve denizaltı ışıltıları kadar, hatta tüccar oğullarını Makedonyalı İskender gibi tanrılaştıran binicilik dersleri kadar– Mme de Villeparisis'nin gündelik incelikleri ve büyükannemin bunları bir anlık, yaza has bir rahatlıkla kabul edişi, hafızamda sayfiye hayatının özellikleri olarak yer etmiştir.

"Mantolarınızı verin de yukarı çıkarsınlar."

Büyükannem mantoları otel müdürüne uzatır, bense, müdür bana karşı kibar davrandığı için, kendisini rahatsız ediyormuş gibi görünen bu saygısızlığa üzülürdüm.

"Zannederim beyefendi incindi," derdi markiz. "Herhalde şallarınızı alamayacak kadar soylu görüyor kendisini. Nemours Dükü'nü hatırlıyorum da, ben daha küçücüktüm, Bouillon Konağı'nın en üst katında oturan babama, kolunun altında koca bir mektup ve gazete paketiyle gelmişti. Prensi mavi frakıyla kapının eşiğinde görür gibiyim; güzel ahşap işlemeli bir kapıydı; sanıyorum Bagard yapıyordu o işlemeleri; bilirsiniz, hani marangozların bazen bir buketi bağlayan kurdeleleri andıran minik fiyonk biçimindeki düğümlerle ve çiçeklerle şekillendirdiği incecik, yumuşacık kabartmalar. 'Alm Cyrus,' dedi babama, 'kapıcınız bunu size vermemi söyledi. Dedi ki: Madem sayın kontu görmeye gidiyorsunuz, ben merdivenleri çıkmayayım bari, ama dikkat edin sicimi bozmayın.' Eşyalarınızı verdiğinize göre oturun, gelin, şöyle buyrun," derdi büyükanneme, elinden tutarak.

"Ah, bir mahzuru yoksa o koltukta oturmayayım! İki kişi için çok ufak, ama tek başıma benim için de çok büyük, rahat edemem."

"Bana uzun süre kullandığım bir koltuğu hatırlattınız; bunun aynısıydı, ama sonunda elde tutamadım, çünkü zavallı Praslin Düşesi'nin anneme hediyesiydi. Aslında dünyanın en sade kadını olan annemin, başka bir çağdan kalma, benim pek iyi anlayamadığım fikirleri vardı hâlâ; annem başlangıçta, basit bir Mile Sebastiani olduğu gerekçesiyle, Mme de Praslin'e takdim edilmeyi istememişti; Mme de Praslin ise, düşes olduğundan, takdim edilmenin kendisine düşmediği kanısındaydı. Aslında," diye ekliyordu Mme de Villeparisis, bu tür nüansları anlamadığını unutarak, "sadece Mme de Choiseul olsaydı bile, iddiası haksız sayılmazdı. Choiseul'ler son derece soyludurlar; kral Şişman Louis'nin kız kardeşlerinden birinin soyundan gelmişlerdir, Bassigny'de gerçek hükümdarlardılar. Kabul etmem gerekir ki, evlilikler ve ün bakımından biz üstün geliriz, ama köklülük bakımından eşit sayılırız. Bu öncelik meselesi yüzünden komik olaylar yaşanmıştı; mesela bu soylu hanımlardan biri, takdim edilmeye ancak bir saatte razı olduğundan, bir öğle yemeği, bir saat geç başlamıştı. Buna rağmen sonunda yakın arkadaş olmuşlar, düşes

anneme bu tür bir koltuk hediye etmişti; sizin gibi herkes bu koltuğa oturmayı reddediyordu. Bir gün annem konağın avlusunda bir araba sesi duymuş. Küçük bir hizmetkâra kim olduğunu sormuş. 'Sayın La Rochefoucauld Düşesi, saygıdeğer Kontes.' Ta, peki, kabul edeceğim kendisini.' Aradan bir çeyrek saat geçip kimse görünmeyince sormuş: 'Ee, hani sayın La Rochefoucauld Düşesi?' 'Merdivende, nefes nefese, saygıdeğer Kontes,' diye cevap vermiş, köyden yeni gelmiş olan küçük hizmetkâr; annemin, hizmetkârlarım köyden getirtmek gibi çok iyi bir âdeti vardı. Çoğunun doğumunu görmüştü. Evinizde namuslu insanlar bulundurmak istiyorsanız, yolu budur. Ayrıca en güzel lükstür. Gerçekten de, La Rochefoucauld Düşesi, çok iri olduğundan, merdiveni zor çıkıyormuş; o kadar iriymiş ki, içeri girdiğinde annem bir an onu nereye oturtacağını düşünüp telaşlanmış. O anda Mme de Praslin'in hediye ettiği koltuk gözüne ilişmiş. 'Buyrun, oturun lütfen,' demiş annem, koltuğu uzatarak. Düşes koltuğu tamamen doldurmuş. Aslında bu... heybetine rağmen, oldukça hoş bir kadındı. Dostlarımızdan biri, 'Bir yere girdiğinde hâlâ bir tesir bırakıyor,' dediğinde annem, 'Bilhassa çıktığında bırakıyor,' diye cevap vermişti; annem bugünkü ölçülere göre fazla dobra dobra konuşurdu. Mme de La Rochefoucauld'nun evinde, onun yanında bile, iri cüssesi konusunda çekinmeden şakalaşılırdı; ilk gülen kendisi olurdu zaten. Annem bir gün düşesi ziyarete gittiğinde, kapıda kendisini M. de La Rochefoucauld karşılamış; annem dipte bir pencere önünde oturan karısını göremeyince, 'Yalnız mısınız?' diye sormuş. 'Mme de La Rochefoucauld yok mu? Göremiyorum kendisini.' 'Ne kadar naziksiniz!' diye cevap vermiş dük; hayatımda tanıdığım en sağduyudan yoksun kimselerden biriydi dük, ama esprili bir yanı da vardı."

Akşam yemeğinden sonra, büyükannemle birlikte yukarı çıktıktan sonra, büyükanneme, Mme de Villeparisis'nin bizi büyüleyen meziyetlerinin, inceliğinin, ölçülülüğünün, kendini geri planda tutmasının, belki de fazla değeri olmadığını söylüyordum; çünkü bu meziyetlere en yüksek seviyede sahip olanlar, Mole'ler, Lomenie'lerdi; bu meziyetlerin yokluğu, günlük ilişkileri tatsızlaştırsa bile, sağduyudan yoksun, kolayca alaya alınabilecek kendini beğenmişlerin birer Chateaubriand, Vigny, Balzac olmalarını önleyememişti; aslında bunlar Bloch gibi adamlardı... Ama büyükannem Bloch adını duyunca itiraz ediyordu. Bana Mme de Villeparisis'yi methediyordu. Aşkta her insanın tercihlerini, türün çıkarlarının belirlediği, doğacak çocuğun normal bir vücut yapısına sahip olabilmesi için, şişman

erkekleri zayıf kadınlara, zayıfları da şişmanlara yönelttiği söylenir; aynı şekilde, sinirli yapım ve hüzne, içe kapanmaya karşı hastalıklı eğilimim tarafından tehdit edilen mutluluğumun talepleri de, karanlık bir biçimde, büyükannemin, yalnız Mme de Villeparisis'ye değil, beni oyalayabilecek, yatıştırabilecek bir muhite özgü olan ağırbaşlılık ve sağduyu meziyetlerini, birinci sıraya oturtmasına sebep oluyordu –bu muhit, bir Doudan'ın, bir M. de Remusat'nın yanısıra, bir Beausergent'ın, bir Joubert'in, bir Sevigne'nin dimağlarının yeşerdiği çevreye benziyordu; bu dimağlar, hayata daha ziyade mutluluk ve onur katarlar, bunlara zıt inceliklerse, bir Baudelaire'i, bir Poe'yu, bir Verlaine'i, bir Rimbaud'yu öyle ıstıraplara ve öyle bir düşüşe götürmüştü ki, büyükannemin torunu için istediği şey bu değildi. Büyükannemin sözünü kesip ona sarılıyor, Mme de Villeparisis'nin söylediği, soyunu, itiraf ettiğinden daha fazla önemsediğini belli eden bir cümleyi fark edip fark etmediğini soruyordum. İzlenimlerimi bu şekilde büyükannemin yargısına sunardım; çünkü bir insana gösterilmesi gereken saygının derecesini, büyükannem bana söylemeden, asla bilemezdim. Her akşam, onun haricindeki bütün bu var olmayan insanlara bakarak çizdiğim taslakları, büyükanneme götürürdüm.

Bir keresinde ona, "Sensiz yaşamam ben," dedim. "Ama olmaz ki!" diye cevap verdi, endişeyle. "Hayatta biraz daha katı yürekli olmamız lazım. Yoksa ben seyahate çıksam, halin ne olacak? Ben senin, aksine çok mantıklı, çok mutlu olmanı isterim." - "Birkaç günlüğüne gidecek olsan, mantıklı olmayı becerebilirim, ama saatleri sayarım." - "Peki ama birkaç aylığına gitsem..." (bunun düşüncesi bile yüreğimi sıkıştırıyordu) "ya da birkaç yıllığına... hatta..." ikimiz de susuyorduk. Birbirimize bakmaya cesaret edemiyorduk. Yine de ben, kendi sıkıntımdan çok onun sıkması yüzünden ıstırap çekiyordum. Bu yüzden pencereye yaklaştım ve gözlerimi kaçırarak, açık seçik konuştum:

"Beni bilirsin, alışkanlıkların insanıyımdır. En sevdiğim insanlardan ayrıldıktan hemen sonraki ilk günlerde, mutsuz olurum. Ama onları hep aynı şekilde sevmeye devam ettiğim halde, alışırım, hayatım sakinleşir, yatışır; onlardan aylarca, yıllarca ayrı kalmaya dayanabilirim..."

Susmak ve pencereden dışarı bakmak zorunda kaldım. Büyükannem bir süreliğine odadan çıktı. Ama ertesi gün, son derece kayıtsız bir tonda, buna rağmen büyükannemin sözlerime dikkat etmesini de sağlayacak şekilde, felsefeden söz etmeye koyuldum; bilimin son keşiflerinden sonra,

maddeciliğin çürütülmüş gibi görünmesini, ruhların ebediyetinin ve ileride birleşmelerinin daha büyük bir ihtimal kabul edilmesini ilginç bulduğumu söyledim.

Mme de Villeparisis, yakında bizi bu kadar sık göremeyeceğini önceden haber verdi. Saumur süvari okulu sınavlarına hazırlanan, o sırada yakında, Doncieres'deki karargâhta bulunan genç bir yeğeni, birkaç haftalık iznini onun yanında geçirecek, markiz zamanının büyük bölümünü yeğenine hasredecekti. Gezintilerimiz sırasında bize yeğeninin müthiş zekâsını, özellikle de iyi kalpliliğini methetmişti; daha şimdiden, bana kanı kaynayacağını, en sevdiği dostu olacağımı kuruyordum; o gelmeden önce, teyzesi büyükanneme, yeğeninin maalesef kötü bir kadına delice âşık olup pençesine düştüğünü, kadının yeğenini asla bırakmayacağını anlattığında, bu tür aşkların kaçınılmaz biçimde delirme, cinayet ve intiharla sonuçlandığından emin olduğum için, daha kendisini görmeden kalbimde böyle büyük bir yer tutan dostluğumuza ne kadar kısa bir mühlet tanındığını düşünerek, dostluğumuza ve onu bekleyen felaketlere, ağır hastalandığını ve günlerinin sayılı olduğunu yeni öğrendiğimiz aziz bir yakınımıza ağlar gibi ağladım.

Havanın çok sıcak olduğu bir öğleden sonra, otelin loşluğa gömülmüş yemek salonundaydım; çünkü salon ışıktan korunsun diye, güneşin sararttığı, aralıklarından denizin mavisinin kıpraştığı perdeler çekilmişti; birden, kıyıdan yola açılan orta kemerden, uzun boylu, ince, boynu açıkta, başı dik ve gururlu, delici bakışlı bir genç adamın geçtiğini gördüm; sarışın teni ve altın saçları, güneşin bütün ışınlarını emmiş gibiydi. Bir erkeğin giymeye cüret edebileceğini asla düşünemeyeceğim, yumuşak, beyazımsı bir kumaştan yapılmış giysisinin inceliğiyle yemek salonunun serinliği kadar dışarının sıcak, güneşli havasını da düşündürerek, hızla yürümekteydi. Bir tanesinden bir monoklün sürekli düştüğü gözleri, denizin rengindeydi. Herkes o geçerken merakla bakıyordu: genç Saint-Loup-en-Bray Markisi şıklığıyla ünlüydü. Kısa bir süre önce, bir düelloda genç Uzes Dükü'ne şahitlik ettiğinde giydiği kostümü bütün gazeteler anlatmıştı. Sanki saçlarının, gözlerinin, teninin, vücudunu taşıyışının o son derece kendine has, onu bir kalabalığın ortasında, değersiz bir maddenin içine gömülü, gök mavisi, ışıltılı, değerli bir opal damarı gibi gösteriverecek özelliğinin, başka insanlarınkinden farklı bir hayata tekabül etmesi gerekirmiş gibiydi. Dolayısıyla, Mme de Villeparisis'nin şikâyet ettiği ilişkiden önce, yüksek

sosyetenin en güzel kadınlarının kendisini paylaşamadığı sırada, mesela bir deniz kenarında, kur yaptığı ünlü dilberin yanındaki varlığı, yalnızca o kadının üzerine bütün dikkatleri toplamakla kalmaz, bakışları, kadın kadar kendi üzerine de çekerdi. Şıklığı, genç "aslan" densizliği ve bilhassa olağanüstü güzelliği yüzünden, onu biraz kadınsı bulanlar da vardı, ama bu yüzden eleştirilmezdi; çünkü ne kadar erkek olduğu ve kadınları tutkuyla sevdiği bilinirdi. Mme de Villeparisis'nin, bize sözünü ettiği yeğeniydi bu. Onunla birkaç hafta boyunca görüşeceğimi düşünüp seviniyordum; bana kalbini açacağından emindim. Oteli boydan boya hızla geçti; önünde bir kelebek gibi uçuşan monoklünün peşinden koşar gibiydi. Deniz kenarından geliyordu; lobinin pencerelerinin yarı yüksekliği seviyesindeki denizin oluşturduğu fon üzerinde, ayakta bir figür olarak belirmişti; bazı portrelerde ressamın, gerçek hayata tamamen riayet ederek, herhangi bir hile yapmadan, ancak modellerine bir polo veya golf sahasının çimenliği, bir koşu meydanı, bir yatın güvertesi gibi uygun bir çerçeve seçerek, primitiflerin, insan şeklini bir peyzajın ön planında gösterdikleri tablolarının çağdaş karşılığını yaratmaya çabalaması gibi. İki atlı bir araba, kendisini kapının önünde beklemekteydi; Mme de Villeparisis'nin yeğeni, güneşli yolda uçuşarak eğlenen monokluyla, büyük bir piyanistin, ikinci sınıf bir virtüoza üstünlüğünü gösterebilmesi imkânsız sanılan, en basit bir süslemede bile ortaya koymayı başardığı zarafet ve ustalıkla, arabacının yanına oturdu; dizginleri arabacının elinden aldı ve bir yandan otel müdürünün vermiş olduğu mektubu açarak, atları harekete geçirdi.

Ondan sonraki günlerde, onunla dışarıda veya otelde her karşılaştığımda –yüksek yakasıyla, kol hareketlerini daima ağırlık merkezi gibi görünen kaçak ve oynak monoklünün etrafında dengeleyerek– bize yaklaşma çabası göstermediğini farkettiğimde, bize selam vermediğini gördüğümde, öyle hayal kırıklığına uğradım ki; üstelik teyzesinin dostları olduğumuzu bilmiyor olamazdı! Mme de Villeparisis'nin, ondan önce de M. de Norpois'nın bana göstermiş olduğu yakınlığı hatırlayınca, belki de onların şakadan soylu olduklarını, aristokrasiyi yöneten yasaların gizli bir maddesi uyarınca, belki kadınların ve bazı diplomatların, soylu olmayanlarla ilişkilerinde, benim anlayamadığım bir sebeple, genç bir markinin, aksine, acımasızca sergilemek zorunda olduğu kibri taşımamaya hakları olduğunu düşünüyordum. Zekâm bana bunun aksini söyleyebilirdi. Ama içinde bulunduğum gülünç –katiyen nankör olmayan, gayet verimli– yaş döneminin özelliği, o yaşta zekâya danışılmaması ve insanların en küçük

özelliklerinin, kişiliklerinin ayrılmaz birer parçası gibi görünmesidir. Her yanımız canavarlar ve tanrılarla çevrilidir; huzur nedir bilmeyiz. O zaman yaptığımız neredeyse tek bir hareket yoktur ki, daha sonra pişman olmayalım. Ama aslında üzülmemiz gereken şey, aksine, bize o hareketleri yaptıran doğallığa artık sahip olmayışımızdır. Daha sonraki yaşlarda her şeyi daha pratik açıdan, toplumun geri kalanıyla tam bir uyum içinde görürüz, ama bir şeyler öğrendiğimiz tek yaş, ilkgençliktir.

M. de Saint-Loup'da sezdiğim bu küstahlık ve işaret ettiği doğal sertlik, yaramızdan her geçişinde tavrı tarafından onaylanıyordu: vücudu hep çelik gibi dimdik, başı hep havada, bakışları hep soğukkanlı, hatta merhametsiz ve başkalarının haklarına, (teyzenizi tanımasalar bile) beslenen, benim bir yaşlı hanım karşısında, bir sokak lambasının karşısında olduğumdan biraz farklı olmamı sağlayan belli belirsiz saygıdan tamamen yoksundu. Bu buz gibi tavırlar, daha birkaç gün önce, bana olan sevgisini belirtmek üzere yazdığını hayal ettiğim sevimli mektuplardan çok uzaktı; kendini unutulmaz bir nutukla meclisi ve halkı coştururken kafasında canlandıran hayalperestin, kendi başına, kendi hesabına, yüksek sesle bu şekilde düşlere daldıktan sonra, hayalî alkışlar dindiğinde, eski haline döndüğündeki vasat, silik durumu, meclisin ve halkın heyecanından ne kadar uzaksa, o kadar uzaktı. Mme de Villeparisis, kuşkusuz gururlu ve sert bir mizacı açığa vuran bu dış görünümün bizde uyandırdığı kötü izlenimi silmek için, küçükyeğeninin (yeğenlerinden birinin oğluydu ve benden biraz daha büyüktü) sınırsız iyi yürekliliğinden bize tekrar söz ettiğinde, sosyetede, kendi çevrelerinden parlak şahsiyetlere karşı gönül okşayıcı olsalar da yüreği kupkuru olan insanlara, gerçeğe hiç aldırmadan, nasıl gönül zenginlikleri atfedildiğine şaşırdım. Genç markinin mizacının benim gözümde kesinleşmiş olan temel özelliklerine dolaylı bir onay da, Mme de Villeparisis'den geldi; bir gün ikisine o kadar dar bir yolda rastladım ki, beni yeğenine tanıştırmak zorunda kaldı. Kendisine bir isim söylendiğini işitmiyor gibiydi, yüzünde tek bir kas oynamadı; en ufak bir insanca yakınlık ışıltısının olmadığı gözlerinde sadece abartılı bir duygusuzluk ve boşluk okunuyordu; bu da olmasa, gözlerinin cansız aynalardan bir farkı kalmayacaktı. Sonra, sanki hakkımda bilgi almak istermiş gibi sert bakışlarını bana dikti ve selamıma karşılık vermeden önce, iradi bir eylemden çok bir kas refleksine bağlıymış gibi görünen ani bir hareketle, kendisiyle arama mümkün olan en fazla mesafeyi, kolunun bütün uzunluğunu koyarak elini uzattı. Ertesi gün bana kartvizitini verdiğinde, en

azından bir düellonun söz konusu olduğunu sandım. Ama bana sadece edebiyattan söz etti ve uzun bir sohbetten sonra, beni her gün birkaç saat görmeyi çok arzuladığını bildirdi. Bu ziyaret sırasında zihinsel olan şeylere çok yoğun bir merak sergilemekle kalmamış, bana bir gün önceki selamıyla hiç bağdaşmayan bir yakınlık da göstermişti. Bu selamı her tanışmasında tekrarladığını gördükten sonra, bunun aslında ailesinin bir bölümüne özgü, basit bir sosyete alışkanlığı olduğunu anladım; oğlunun son derece iyi yetişmiş olmasına büyük özen gösteren annesi, onun bedenini bu selama alıştırmıştı; güzel giysilerini, güzel saçlarını düşünmediği gibi, bu selamları da düşünmeden veriyordu; bunun, benim başlangıçta onlara yüklediğim ahlâki anlamla hiç ilgisi yoktu, bu tamamen öğrenilmiş bir şeydi; buna benzer bir başka alışkanlığı da, tanıdığı insanların ailesine derhal kendini takdim ettirme âdetiydi; bu kendisinde o kadar içgüdüsel bir hal almıştı ki, görüştüğümüzün ertesi günü, bana rastladığında üstüme atılıp merhaba bile demeden, yanımda olan büyükanneme kendisini tanıştırmamı rica etti; sanki bu isteği, bir darbeyi savuşturur, yüzüne kaynar su sıçradığında gözlerini kapar gibi, bir saniye bile gecikilse tehlikeli olacak bir durumda alınan bir önlem gibi, bir savunma içgüdüsünden kaynaklanmışçasına bir telaş içindeydi.

İlk şeytan kovma ayinleri tamamlandıktan sonra, bu aşağılayıcı insanın, cadı kılığındaki bir peri kızının ilk görünümünden sıyrılıp büyüleyici bir zarafete bürünmesi gibi, hayatımda rastladığım en sevimli, en kibar delikanlıya dönüştüğünü gördüm. "Saint-Loup konusunda yine yanılmışım," dedim kendi kendime. "Başta boş bir hayale kapılmıştım, ondan kurtulup bir başka yanılgıya düştüm; meğer asalete düşkün ve bunu gizlemeye çalışan büyük bir soyluymuş." Saint-Loup'nun o ince terbiyesi, sevimliliği, gerçekten de kısa bir süre sonra başka bir insan, ama benim tahmin ettiğimden epeyce farklı bir insan çıkaracaktı karşıma.

Bir aristokrat, aşağılayıcı bir sporcu gibi görünen bu delikanlı, sadece zihinsel şeylere, özellikle teyzesine gülünç gelen yenilikçi edebiyat ve sanat gösterilerine değer veriyor, ilgi duyuyordu; öte yandan, kendi deyişiyle "sosyalist söylevler" içine işlemişti, kendi kastını müthiş hakir görüyor ve Nietzsche'yle Proudhon okuyarak saatler geçiriyordu. Hemen hayran olan, bir kitaba kapanan, sadece yüce düşüncelerle ilgilenen "entelektüel"lerdendi. Hattâ Saint-Loup'nun bu çok soyut ve benim olağan kaygılarımdan tamamen farklı eğilimini ortaya koyuşu, bana duygulandırıcı

gelmekle birlikte biraz canımı sıkıyordu. Diyebilirim ki, babasının kim olduğunu öğrendiğimde, mazide kalmış bir dönemin benzersiz zarafetini şahsında özetlemiş olan meşhur Marsantes Kontu hakkında anekdotlarla dolu hatıratları yeni okuduğum günlerde, kafam hülyalarla, M. de Marsantes'ın yaşadığı hayata ilişkin ayrıntılar öğrenme isteğiyle dolup taşarken, Robert de Saint-Loup'nun, babasının oğlu olmakla yetineceğine, babasının hayatı olan modası geçmiş roman konusunda bana rehberlik edebilecekken, Nietzsche ve Proudhon hayranlığına varmış olması, beni çıldırtıyordu. Babası hayatta olsa, benim bu üzüntümü paylaşmazdı. Zeki, sosyete erkeği hayatının sınırlarını aşmış bir adamdı. Oğlunu tanıyacak kadar ömrü olmamış, ama onun kendisinden daha üstün olmasını istemişti. Öyle zannediyorum ki, ailenin geri kalanının aksine, babası olsa Saint-Loup'yu takdir eder, oğlunun, ağırbaşlı düşünceler uğruna kendi basit eğlencelerine sırt çevirmesine sevinir ve hiçbir şey söylemeden, asil ruhuna yakışan alçakgönüllülüğüyle, Robert'in kendisinden ne kadar üstün olduğunu takdir edebilmek için, oğlunun en sevdiği yazarları gizlice okurdu.

Zaten, çok açık fikirli bir insan olan M. de Marsantes, kendisinden bu kadar farklı bir evladı görse takdir edeceği halde, saygınlığın belirli sanat ve yaşama biçimlerine bağlı olduğunu zanneden Robert de Saint-Loup'nun, bütün hayatını avlanmaya ve at yarışlarına hasretmiş, Wagner dinleyince esneyip Offenbach'a bayılmış bir babayı sevgiyle, ama biraz küçümseyerek hatırlaması, oldukça acı bir şeydi. Saint-Loup, entelektüel değerin, belirli bir estetik kalıba bağlanmayla hiçbir ilişkisi olmadığını anlayabilecek kadar zeki değildi; M. de Marsantes'ın entelektüelliğine beslediği küçümseme, Boieldieu'ye en karmaşık müziğin, Labiche'e en sembolist edebiyatın savunucusu olan birer evladın duyabileceği küçümsemeye biraz benziyordu. "Babamı çok az tanıdım," derdi Robert. "Harikulade bir adammış. Onun talihsizliği, iğrenç bir çağda yaşamasıydı. Saint-Germain muhitinde doğmuş ve Güzel Helena döneminde yaşamış olmak, felakete sürükler bir hayatı. Belki 'Nibelungen Halkası'na hayran bir küçük burjuva olsa, bambaşka bir şey çıkardı. Hatta edebiyatı sevdiğini söylerler. Ama bilemeyiz, çünkü onun edebiyattan anladığı, artık zamanaşımına uğramış eserlerden ibaretti." Bana gelince, benim Saint-Loup'yu biraz fazla ciddi bulmama karşılık, o benim daha ciddi olmayışıma akıl erdiremiyordu. Her şeyi, sadece içerdiği zekânın ağırlığıyla ölçtüğü, kendisinin boş bulduğu bazı şeylerin bana yaşattığı hayal sarhoşluğunu fark etmediği için, benim –

kendisinden çok daha üstün bulduğu benim– bunlarla ilgilenebilmeme şaşıyordu.

Saint-Loup daha ilk günlerden büyükannemin gönlünü fethetti; sadece her ikimize de sürekli inceliklerde bulunma gayretiyle değil, her konuda gösterdiği doğallığı, bu inceliğinde de sergilemesiyle. Doğallık ise –şüphesiz insan sanatının ardında doğayı hissettirdiğinden– büyükannemin en değer verdiği meziyetti: hem Combray'deki bahçede olduğu gibi, fazla düzenli tarhlardan hoşlanmadığı bahçelerde, hem içine konulan besinlerin zor tanındığı o sanat eseri pastalardan nefret ettiği mutfakta, hem de fazla süslü püslü, fazla ağdalı olmasından hoşlanmadığı piyano yorumlarında –hatta Rubinstein'ın kaydırmalı notalarına, yanlış notalarına özel bir sevgisi vardı. Büyükannem, Saint-Loup'nun "züppelik" ten, "sahtelik"ten iz taşımayan, katılıktan uzak, kolasız, yumuşak bir zarafetteki kıyafetlerinde bile bu doğallığı bulmaktan hoşlanıyordu. Bu zengin delikanlıyı, lüks içinde "para kokmadan", kendine önemli havalar vermeden, kayıtsızca ve serbestçe yaşadığı için, daha da çok beğeniyordu; hatta Saint-Loup'nun, genellikle çocukluktan sonra, o yaşa özgü kimi fizyolojik özelliklerle birlikte yok olan bir özelliğini korumuş olmasında, duygularının yüzüne yansımasına engel olamayışında bile, bu doğallığın büyüsünü buluyordu. Mesela Saint-Loup'nun, arzuladığı ve umut etmediği bir şey, bir iltifat bile olsa, kendisinde öyle ani, öyle alevli, öyle uçucu, öyle genişleyen bir haz yaratırdı ki, onu bastırmak, gizlemek, Saint-Loup için imkânsızdı; bir zevk çarpılması, kaçınılmaz biçimde çehresine hâkim olurdu; yanaklarının aşın ince cildine canlı bir kırmızılık yayılır, gözleri bir şaşkınlık ve sevinç yansıtırdı; büyükannemse, bu zarif açıkyüreklilik ve masumiyet görünümüne son derece duyarlıydı; bu görünüm Saint-Loup'da, en azından onunla arkadaş olduğum sırada aldatıcı da değildi. Ama tanıdığım bir başka kişide, ki bu tür insanların sayısı hayli kabarıktır, bu geçici kızarmanın fizyolojik samimiyeti, manevi ikiyüzlülüğü katiyen dışlamıyordu; birçok durumda, bu pembeliğin kanıtladığı tek şey, en alçakça dalavereleri çevirebilecek mizaçtaki bir insanın, hazzı, karşısında eli kolu bağlanacak, başkalarına itiraf etmek zorunda kalacak kadar şiddetle hissettiğidir. Ama büyükannem, Saint-Loup'nun doğallığının özellikle bir ifadesine bayılıyordu; o da, bana olan sevgisini dolambaçlara hiç gerek duymadan itiraf etmesiydi; Saint-Loup'nun yakınlığını ifade etmek için kullandığı kelimeler, büyükannemin deyişiyle, kendisinin katiyen akıl edemeyeceği, son derece yerinde ve gerçekten sevgi dolu, altına "Sevigne ve

Beausergent" imzası atılabilecek kelimelerdi; benim kusurlarım konusunda –bunları büyükannemi eğlendiren bir incelikle bulup çıkarmıştı– şakalaşmaktan çekinmiyor, ama bunu büyükannem gibi şefkatle yapıyordu; meziyetlerimi ise, aksine, yaşıtlarının genellikle sayesinde kendilerini bir şey sandıklan ihtiyatlılıktan, soğukluktan habersiz bir şevkle, kendinden geçerek methediyordu. En ufak bir rahatsızlığımın bile önüne geçmek için, ben fark etmeden hava serinlemişse bacaklarının üstüne bir örtü daha eklerken, benim biraz hüzünlü veya keyifsiz olduğumu hissetmişse, bir şey söylemeden gece daha geç saate kadar yanımda otururken öyle bir ihtimam gösteriyordu ki, büyükannem, belki biraz katılaşmanın daha iyi geleceği sağlığım açısından bunu neredeyse aşırı buluyor, ama Saint-Loup'nun bana beslediği sevginin göstergesi olarak, derinden etkileniyordu.

Saint-Loup'yla ömür boyu yakın arkadaş olacağımız konusunda çok kısa sürede anlaştık; Saint-Loup, bizim dışımızda, önemli ve enfes bir şeyden söz eder gibi "dostluğumuz" diyordu; kısa bir süre sonra –metresine olan aşkı bir yana– hayatının en büyük mutluluğu diye söz etmeye başladı dostluğumuzdan. Bu sözler bana bir hüzün veriyordu; cevap verirken zor durumda kalıyordum, çünkü onunla birlikte olmak, sohbet etmek –şüphesiz başka herhangi biriyle de öyle olurdu– aksine yalnızken hissedebildiğim mutluluğu vermiyordu bana. Yalnızken bazen, bana harikulade bir huzur veren duygulardan birinin içimden fışkırdığını hissederdim. Ama biriyle birlikte olduğum anda, bir arkadaşımla konuştuğum anda, zihnim yüz seksen derecelik bir dönüş yapar, düşüncelerini kendime değil, muhatabıma yöneltirdi; düşüncelerimse, bu ters yönü izlediklerinde, bana hiçbir zevk vermiyordu. Saint-Loup'nun yanından ayrıldıktan sonra, kelimelerin yardımıyla, onunla geçirdiğim karışık dakikaları bir düzene sokardım; kendi kendime iyi bir dosta sahip olduğumu, iyi dostların zor bulunduğunu söylerdim; elde edilmesi zor zenginliklerle çevrili olduğumu hissetmek, doğal olarak yaşadığım zevke, benliğimin derinliğinde, karanlıkta gizlenen bir şeyi içimden gün ışığına çıkarmanın zevkine tamamen zıt bir duygu yaşatırdı bana. Robert de Saint-Loup'yla iki üç saat sohbet etmişsem, söylediklerimi hayranlıkla karşılamışsa, yalnız kalmadığım, nihayet çalışmaya hazır olmadığım için bir pişmanlık, bir üzüntü, bir bıkkınlık duyardım. Ama insanın sadece kendisi için zeki olmadığını, en büyük dâhilerin bile takdir edilmeyi istediklerini,' arkadaşımın kafasında kendim hakkında parlak bir izlenim oluşturmakla geçirdiğim saatleri boşa harcanmış sayamayacağımı düşünür, buna sevinmem gerektiğine kendimi

kolayca ikna eder ve bu mutluluğun asla elimden alınmamasını, onu hiç hissetmemiş olduğum için, daha da şevkle dilerdim. Kaybetmekten en çok korktuğumuz zenginlikler, kalbimiz tarafından ele geçirilmedikleri için, dışımızda kalmış olanlardır. Dostluğun faziletlerini birçok insandan daha iyi temsil edebileceğimi düşünürdüm (çünkü dostlarımın iyiliği, benim için daima, başkalarının bağlı olduğu, benimse önem vermediğim kişisel çıkarlardan önde gelecekti); ama benim ruhumla başkalarının ruhları arasında –her birimizin kendi ruhları arasında olduğu gibi– var olan farklılıkları artırmak yerine, ortadan kaldıracak bir duygu aracılığıyla mutluluğu tatmam mümkün değildi. Buna karşılık, zihnim zaman zaman Saint-Loup'da, kendisinden daha genel bir varlığı, içindeki bir ruh gibi uzuvlarını hareket ettiren, davranışlarını ve faaliyetlerini düzenleyen "soylu"yu seçerdi; işte böyle anlarda onun yanında olsam da, yalnızdım; tıpkı ahengini kavrayabildiğim bir manzara karşısında olduğum gibi. Saint-Loup, düşüncemin derinleştirmek istediği bir nesne olurdu sadece. Robert'de daima, kendisinin tam da olmak istemediği bu geçmişten kalan yaşlı varlığı, bu aristokratı bulmak, bende büyük bir mutluluk yaratıyordu; ama dostluğun değil, zekânın getirdiği bir mutluluk. Kibarlığına o sonsuz zarafeti veren manevi ve fiziksel çeviklikte, arabasını büyükanneme sunuşunda ve onu arabaya bindirişindeki rahatlıkta, benim üşütmemden korkup kendi mantosunu omuzlarıma atmak üzere koltuktan atlarkenki ustalığında, salt entelektüel olma iddiasındaki bu delikanlıya nesillerdir büyük avcılar yetiştirmiş olan atalarından miras kalmış esnekliği hissediyordum; atalarının zenginliğe karşı küçümseyici tavrını seziyordum –Robert'in, sırf dostlarına daha çok ikramda bulunabilmesine imkân tanıdığı için aynı zamanda sevdiği zenginliğe karşı bu küçümseyici tavrı, zenginliğin sağladığı lüksleri, rahatlıkla dostlarının emrine sunmasına yol açıyordu– ama özellikle hissettiğim, bu büyük soyluların "başkalarından üstün" olduklarına dair güvenleri veya yanılgılarıydı ve bu sayede, Saint-Loup'ya "başkalarıyla eşit" olduğumuzu göstermek için duyduğumuz arzuyu miras bırakmamışlardı; halktan birinin en samimi nezaketini bile, kaskatı, tutuk kılarak çirkinleştiren o fazla hevesli görünme korkusu, Saint-Loup'nun gerçekten tanımadığı bir duyguydu. Bazen arkadaşımı böyle bir sanat eseri gibi seyretmekten, yani benliğinin bütün parçalarının, bağlı oldukları, ama onun bilmediği, dolayısıyla kendine ait meziyetlere, o kadar önem verdiği kişisel zekâ ve ahlâk değerine hiçbir katkısı olmayan bir genel

fikir tarafından uyumla yönetildiğini düşünmekten zevk aldığım için kendimi ayıplardım.

Oysa bu genel fikir, bir ölçüde kişisel meziyetlerinin şartıydı. Saint-Loup'nun iddialı, kılıksız genç öğrencilerle görüşüp arkadaşlık etmesine sebep olan zihinsel faaliyet ve sosyalist özlemlerin, Saint-Loup'da, soylu olduğu içindir ki, onlarda olmayan, gerçekten saf ve çıkar gütmeyen bir yanı vardı. Kendisini cahil ve bencil bir kastın mirasçısı olarak gördüğünden, samimi olarak bu aristokrat kökenini affettirmeye çalışırdı; oysa soyu, aksine, bu öğrenciler için cazipti ve onunla, soğuk ve hatta küstah tavırlar takınmalarına rağmen, görüşmelerinin sebebiydi. Bu şekilde, öyle insanlara yakınlaşmaya çalışırdı ki, Combray sosyolojisine sadık olan annemle babam, bu insanlara sırt çevirmediğini görseler, afallayıp kalırlardı. Bir gün, Saint-Loup'yla ben, kumun üzerinde otururken, yakınımızdaki bir çadırdan, Balbec'i istila eden Yahudi sürülerine lanetler yağdırıldığını işittik. "Bir Yahudi'ye rastlamadan iki adım atmanın imkânı yok," diyordu bir ses. "Prensip olarak Yahudi ulusuna karşı kararlı bir düşmanlığım yok, ama burası kaynıyor. Duyduğumuz tek laf: 'Biliyorsun Avram? Yakov'u gördüm.' İnsan kendini Aboukir Sokağı'nda sanıyor." Yahudilere bu şekilde atıp tutan adam sonunda çadırdan çıktı; kafamızı kaldırıp bu Yahudi düşmanına baktık. Arkadaşım Bloch'tu. Saint-Loup benden derhal, Bloch'un şeref ödülünü kazandığı liselerarası yarışmada, daha sonra da bir halk üniversitesinde karşılaşmış olduklarını Bloch'a hatırlatmamı rica etti.

Arasıra, insanları incitme korkusunun Robert'de yarattığı rahatsızlıkta Cizvit'lerin derslerini bulmak beni gülümsetirdi; entelektüel arkadaşlarından biri ne zaman sosyetede gülünç karşılanacak bir hata yapsa, Saint-Loup kendisi aslında hiç önem vermediği halde, fark edilmiş olsa arkadaşının kızaracağını hissederdi. Ve kızaran, sanki kabahatli kendisiymiş gibi, Robert olurdu; Bloch'un, otele kendisini görmeye geleceğine söz verirken söylediği şu sözler üzerine kızardığı gibi:

"O büyük kervansarayların sahte şıklığının ortasında beklemeye tahammül edemem, çingeneler bayıltır beni; onun için layft'a söylersiniz, onları susturup derhal size haber versin."

Ben şahsen Bloch'un otele gelmesini pek istemiyordum. Balbec'te maalesef tek başına değil, orada çok sayıda akraba ve arkadaşları bulunan

kız kardeşleriyle birlikteydi. Bu Yahudi kolonisi, hoş olmaktan ziyade ilginçti. Balbec'te de, coğrafya derslerinde öğretildiğine göre, bazı ülkelerde, örneğin Rusya ve Romanya'da olduğu gibi, Yahudi nüfus, mesela Paris'te sahip olduğu itibara sahip değildi ve toplumla o derecede kaynaşmamıştı. Bloch'un kuzinleri, amcaları veya diğer erkek ve dişi din kardeşleri, hep bir arada bulunarak, başka hiçbir unsuru aralarına katmayarak Casino'ya, bazıları "balo"ya, bazıları bakaraya gittiklerinde, kendi içinde homojen ve diğer insanlardan tamamen farklı bir kortej oluştururlardı; diğer insanlar, geçerken onlara bakar, onlarla her yıl Balbec'te karşılaşır ve asla selamlaşmazlardı; bunlar ister Cambremei'lerin muhiti olsun, ister mahkeme başkanının kabilesi, ister büyük ve küçük burjuvalar, fark etmezdi; hatta Parisli basit bazı hububatçıların güzel, gururlu, alaycı ve Reims heykelleri kadar Fransız olan kızları bile, "sayfiye" modalarına uyma kaygılarını, daima sanki karides avından yeni dönmüş veya tango yapıyormuş gibi görünmeye kadar vardıran bu terbiyesiz genç kızlar sürüsüne karışmayı istemezlerdi. Erkeklere gelince, smokinlerinin ve cilalı ayakkabılarının parlaklığına rağmen, tiplerindeki aşırılık, İncil'i veya Binbir Gece Masalları'nı resimlemeleri gerektiğinde, olayın geçtiği ülkeyi düşünüp Aziz Petrus'u veya Ali Baba'yı tıpatıp Balbec'in en şişman bakara oyuncusunun çehresiyle resmeden kimi ressamların "akıllıca" diye tanımlanan özenini hatırlatırdı. Bloch bana kız kardeşlerini tanıştırdı; hepsi ağabeylerine hayrandılar, ona tapıyorlar, en ufak bir esprisine kahkahalarla gülüyorlardı; Bloch onları kabaca susturuyordu. Muhtemelen bu çevre, her çevre kadar, belki hepsinden de fazla hoşluk, meziyet ve fazilet barındırıyordu içinde. Ama bunları anlayabilmek için, o çevrenin içine girmek gerekiyordu. Oysa bu çevre bundan hoşlanmıyordu; bunu Yahudi düşmanlığının bir kanıtı olarak yorumluyor ve zaten kimsenin yarmayı aklından geçirmediği, sımsıkı kapalı bir cephe oluşturuyordu.

Layft konusuna gelince, bunun beni hiç şaşırtmaması gerekirdi; çünkü birkaç gün önce Bloch Balbec'e niçin geldiğimi merak etmiş (kendisinin orada bulunmasıysa ona çok doğal geliyordu) "hoş birileriyle tanışma umuduyla" mı geldiğimi sormuştu; ben bu seyahatin, Venedik'i görme arzum kadar derin olmasa da, öteden beri istediğim bir şey olduğunu söylediğimde, "Tabü," demişti, "güzel hanımlarla şerbet içmek için; ama Lord John Ruskin'in Stones of Venays'mı okur gibi yaparak; zavallı bir geveze, dünyanın en can sıkıcı adamlarından biri." Belli ki Bloch İngiltere'de erkek cinsiyetinden olan herkesin lord olduğunu zannetmekle

kalmıyor, i harfinin her zaman ay diye telaffuz edildiğini sanıyordu. Saint-Loup ise, bu telaffuz hatasını hiç ciddiye almıyordu; çünkü kendisinin sahip olduğu ve küçümsediği, neredeyse sosyetik kavramların, Bloch'ta olmadığını düşünüyordu. Ama Bloch bir gün, doğru telaffuzun Verıis olduğunu, Ruskin'in lord olmadığını öğrenip geriye bakarak Robert'in kendisini gülünç bulduğunu zanneder korkusu, Saint-Loup'da, sanki her yanından taşan hoşgörüden yoksunmuş gibi bir suçluluk yarattı ve Bloch bir gün hatasını öğrendiğinde şüphesiz yüzüne yayılacak olan kırmızılığı ona önceden hissettirip ters döndürerek kendi yüzüne yayılmasına sebep oldu. Çünkü Bloch'un bu hataya kendisinden daha fazla önem vereceğini düşünüyordu. Daha sonra bir gün bizzat Bloch da bunu kanıtladı: Benim lift dediğimi duyduğunda sözümü kesip, "Aa, lift deniyor demek," dedi ve sert, kibirli bir tonda ekledi: "Aslında hiç önemli değil tabii." Bir refleksi andıran bu cümle, izzetinefis sahibi bütün insanların, en ciddi durumlarda da, en küçük olaylarda da, aynen kullandıkları bir cümledir; her durumda, bu örnekte de olduğu gibi, önemsiz diye ilan edilen şeyin aslında o kişiye ne kadar önemli geldiğini açığa vurur; bazen trajik bir cümledir bu; biraz gururlu her insanın, bel bağladığı son umut da elinden alındığında, ricası reddedildiğinde, dudaklarından fırlayan ilk cümledir ve o zaman çok acıdır: "Ya! Neyse, hiç önemli değil, başka bir çaresini bulurum." Başvurmak mecburiyetinde kalması hiç önemli olmayan bu başka çare, bazen intihardır.

Sonra Bloch çok hoş şeyler söyledi bana. Bana karşı çok kibar olmayı istediği açıktı. Buna rağmen şöyle bir soru sordu: "Saint-Loup-en-Bray'le, soylular seviyesine yükselme hevesiyle mi arkadaşlık ediyorsun? Üstelik çok da tali soylular, ama sen hep böyle safsındır. Enikonu snopluk buhranı geçiriyorsun herhalde. Söyle, snop musun? Öylesin, değil mi?" Kibar davranma isteği birdenbire değişmiş değildi. Fakat görgüsüzlük gibi bir kusuru vardı; doğal olarak fark etmediği, bu yüzden de başkalarını rahatsız edebileceğini hiç düşünmediği bir kusurdu bu.

İnsanoğlunun, herkeste aynı olan faziletlerinin sıklığı, herkeste farklı olan kusurların bolluğundan daha olağanüstü değildir. Şüphesiz "dünyada en yaygın olan şey", sağduyu değil, iyi kalpliliktir. İyiliğin en uzak, en ücra köşelerde bile, kendi kendine yeşerdiğini görüp şaşırırız; tıpkı ücra bir vadide, dünyanın diğer bütün gelinciklerine benzer, yalnız bir gelinciğin, onları hiç görmeden, arasıra kırmızı başlığını titreştiren rüzgârdan başka hiçbir şeyi tanımadan yetişmesi gibi. Bu iyi kalplilik, menfaat tarafından

felce uğratıldığı için kullanılmasa bile, yine de mevcuttur ve bencilce bir dürtünün engel olmadığı her fırsatta, mesela bir roman veya gazete okunduğu sırada, hayatta aslında katil de olsalar, tefrika meraklıları gibi yufka yürekli olan kişilerin kalbinde bile açılır, zayıfa, haklıya ve ezilmişe yönelir. Ama kusurların çeşitliliği de, en az faziletlerin benzerliği kadar hayran olunmaya değerdir. En mükemmel insanın, çok şaşırtıcı veya tahammül edilmez bir kusuru olur. Son derece zeki, her şeyi seviyeli bir bakış açısından gören, kimse hakkında kötü bir söz söylemeyen bir kadın, son derece önemli mektuplarınızı, kendisine rahatlıkla teslim edebileceğinizi kendi söylediği halde, cebinde unutur, çok önemli bir randevuyu kaçırmanıza sebep olur ve bir özür bile dilemeden gülümser; çünkü saatten hiçbir zaman haberi olmaması, onun için bir gurur kaynağıdır. Adamın biri o kadar ince, o kadar kibar, o kadar düşüncelidir ki, size kendinizle ilgili olarak, sadece sizi mutlu edecek şeyler söyler, ama sakladığı, kalbine gömdüğü, orada katılaşan bambaşka şeyler olduğunu hissedersiniz; sizi görmekten öyle büyük bir zevk duyar ki, yanınızdan ayrılacağı yerde sizi yorgunluktan bitkin düşürmeyi tercih eder. Bir başkası, daha samimidir, ama samimiyetini öyle ileri götürür ki, rahatsızlandığınız için kendisini ziyaret edemediğinizi söyleyip özür dilediğinizde, tiyatroya giderken görüldüğünüzü ve çok sağlıklı bir haliniz olduğunu size bildirmeyi görev bilir; ya da kendisi için yaptığınız bir müracaatın tam anlamıyla yararlı olmadığını, zaten üç ayrı kişinin de yardım teklif ettiğini, dolayısıyla size pek küçük bir minnet borcu olduğunu mutlaka bilmenizi ister. Her iki durumda da, bir önceki arkadaşınız olsa, tiyatroya gittiğinizi veya başka insanların da kendisine aynı yardımı yapabileceklerini bilmiyormuş gibi yapardı. Bu sonuncu arkadaş ise, sizi en çok kızdıracak olan şeyi birine söyleme veya ifşa etme ihtiyacı duyar, kendi açıksözlülüğüne hayrandır ve üstüne basa basa, "Ben böyleyimdir," der. Bazı insanlar, aşırı meraklarıyla canınızı sıkarlar, bazıları da mutlak meraksızlıklarıyla; bunlara en sansasyonel olaylardan söz edersiniz, haberleri bile yoktur; kimileri, onlarla değil, sizinle ilgiliyse, bir mektubunuza aylarca cevap vermezler veya size bir şey sormaya geleceklerini söylerler; siz, geldiğinde evde olmama korkusuyla dışarı çıkmaya cesaret edemez, beklersiniz, gelmezler, sizi haftalarca bekletirler; çünkü kesinlikle cevap gerektirmeyen mektuplarına sizden bir cevap gelmeyince sizi kızdırdıklarını zannetmişlerdir. Kimileri de, sizin arzunuza değil kendi arzularına kulak verip, kendileri neşeliyse, sizi görmek istiyorlarsa, sizin ne kadar acil bir işiniz olursa olsun, tek

kelime etmenize izin vermeden konuşurlar; ama hava durumu veya kendi keyifsizlikleri yüzünden yorgunsalar, tek kelime alamazsınız ağızlarından, çabalarınıza bir ölü kıpırtısızlığıyla karşı koyarlar ve söylediklerinize, hiç duymuyormuşçasına, tek hecelik cevaplar vermek zahmetine bile katlanmazlar. Her arkadaşımızın öyle kendine has kusurları vardır ki, onu sevmeye devam edebilmek için, –yeteneğini, iyiliğini, sevecenliğini düşünerek– kusurlarını kendimize unutturmaya, daha doğrusu, bütün iyi niyetimizi gösterip dikkate almamaya mecburuzdur. Ne yazık ki, arkadaşımızın kusurunu görmemek konusundaki hoşgörülü inadımız, onun kendi körlüğü veya başkalarına atfettiği körlük yüzünden bu kusuruna saplanıp kalma inadının yanında hiç kalır. Çünkü o bu kusuru görmez ya da görülmediğini zanneder. Hoşa gitmeme ihtimali, özellikle neyin fark edilip neyin fark edilmediğini değerlendirmenin zorluğundan kaynaklandığı için, insan hiç değilse tedbir olarak, katiyen kendisinden söz etmemelidir; çünkü bu, başkalarının fikirleriyle kendi fikirlerimizin asla uyuşmayacağından emin olabileceğimiz bir konudur. Dış görünüşü sıradan bir eve girip içeride hazineler, hırsızlık aletleri veya cesetler bulsak nasıl şaşırırsak, başkalarının gerçek hayatını, görünür dünyanın ardındaki gerçek dünyayı keşfettiğimizde de, eğer herkesin bize söyledikleri sayesinde oluşturduğumuz, kendimiz hakkındaki izlenim yerine, biz yokken hakkımızda söylediklerinden, bizim ve hayatımız hakkında bambaşka bir izlenime sahip olduklarını öğrenirsek, aynı derecede şaşırırız. Yani kendimizden her söz ettiğimizde, görünürde kibarca, riyakârca bir tasdikle dinlenen zararsız, ihtiyatlı kelimelerimizin, ya en öfkeli, ya da en neşeli, her durumda en olumsuz yorumlara yol açtığından emin olabiliriz. En azından, kendimiz hakkındaki fikirlerimizle sözlerimiz arasındaki orantısızlığın karşımızdakini rahatsız etme tehlikesi vardır; bu orantısızlık genellikle insanların kendileri hakkında söylediklerini son derece gülünç kılar, tıpkı sahte müzik meraklılarının, sevdikleri bir melodiyi mırıldanma ihtiyacı duyup, kırık dökük mırıltılarının yetersizliğini telafi etmek için coşkulu bir yüz ifadesi ve işittiklerimizin haklı çıkaramadığı bir hayranlık takındıkları zaman gülünçleşmeleri gibi. Kendinden ve kusurlarından söz etme alışkanlığına, bu kötü huya, onunla bir bütün teşkil eden bir başkasını eklemek gerekir: başkalarının tam da kendi kusurlarımıza benzeyen kusurlarını açığa çıkarma huyu. Sözü edilenler, hep bu kusurlardır; adeta kendinden söz etmenin dolambaçlı bir yoludur bu ve kendini aklamanın zevkiyle birlikte itirafın zevkini de içinde barındırır. Zaten dikkatimiz,

daima bize özgü olan şeylere çevrildiğinden, başkalarında her şeyden önce bunları fark ederiz sanki. Bir miyop, bir diğeri hakkında, "Gözlerini zor açıyor," der; bir veremli, en sağlıklı adamın ciğerinin sağlamlığından şüphe eder; pis bir adam, sürekli başkalarının yıkanmadığından dem vurur; kötü kokan biri, başkalarının koktuğunu iddia eder; aldatılan bir koca, her tarafta aldatılan kocalar, hafif bir kadın, hafif kadınlar, bir snop, snoplar görür. Ayrıca her kötü huy da, her meslek gibi, sergilemekten hoşlanılan özel bir bilgi gerektirir ve geliştirir. Eşcinsel, eşcinsellerin izini sürer; yüksek sosyeteye davet edilmiş terzi, daha sizinle sohbete başlamadan giysinizin kumaşını takdir eder, parmakları kumaşı yoklamak isteğiyle yanıp tutuşur; bir diş hekimiyle birkaç dakika konuştuktan sonra kendiniz hakkındaki gerçek fikrini sorarsanız, size çürük dişlerinizin sayısını söyler. Hiçbir şey, onun nazarında daha önemli, onun çürük dişlerini fark etmiş olan sizin nazarınızda da daha gülünç olamaz. Üstelik başkalarının kör olduğunu, kendimizden söz ederken düşünmekle kalmayıp, öyleymişler gibi davranırız. Her birimizin, kendi kusurunu gizleyen veya görünmez olacağım vaat eden özel bir tanrısı vardır; bu tanrı, yıkanmayan insanların gözlerini ve burun deliklerini, kulaklarındaki kir tabakasına, koltukaltlarındaki ter kokusuna kapatır, hem kulaklarını, hem de koltukaltlarını hiç çekinmeden ortalıkta gezdirebilecekleri, kimsenin bir şey fark etmeyeceği konusunda kendilerini ikna eder. Sahte inci takanlar veya hediye edenler de, gerçek zannedileceklerini düşünürler.

Bloch, terbiyesiz, sinirli ve snoptu; pek seçkin bir aileye mensup olmadığı için de, denizin en dibindeki katmanlar gibi, yalnız yüzeydeki Hıristiyanların değil, kendi kastından üstün olan, her biri bir altındakini küçümseyip ezen, üst üste binmiş katmanlar halindeki Yahudi kastlarının kendi üzerindeki sonsuz baskısına tahammül ediyordu. Bloch'un bir Yahudi ailesinden bir üsttekine tırmanarak yüzeye, açık havaya ulaşması için binlerce yıl gerekirdi. Kendine başka taraftan bir çıkış araması, daha akıllıca olurdu.

Bloch bana herhalde snobizm buhranı geçirdiğimi söyleyip snop olduğumu itiraf etmemi istediğinde, "Snop olsaydım seninle görüşmezdim," diye cevap verebilirdim. Pek nazik olmadığını söylemekle yetindim. O zaman özür dilemek istedi; ama tam da terbiyesiz bir kimsenin tarzında, bunu fırsat bilip, sözlerini geri alırken daha da ağır sözler ederek. Artık beni her gördüğünde, "Afedersin," diyordu, "seni üzdüm, canını sıktım, yok yere

kötülük ettim. Halbuki bilemezsin –genelde insan, özelde de arkadaşın öyle garip bir hayvan ki– sana bu kadar acımasızca takılan ben, seni ne kadar seviyorum. O kadar ki, seni düşündüğümde çoğu kez gözyaşlarımı tutamıyorum." Bu sözlerin ardından bir de hıçkırık geldi.

Bloch'ta beni çirkin tavırlarından da fazla şaşırtan şey, konuşma seviyesindeki iniş çıkışlardı. En tutulan yazarlardan, "Zavallı bir aptal, tam bir geri zekâlı," diye söz eden bu müşkülpesent delikanlı, zaman zaman, hiç komik olmayan anekdotları büyük bir neşeyle anlatır, son derece sıradan bir adamı, "gerçekten çok ilginç biri" diye nitelerdi. İnsanların zekâsını, değerini, ilginçliğini değerlendirirken kullandığı bu çifte terazi, babası M. Bloch'u tanıyıncaya kadar beni şaşırtmaya devam etti.

Babasıyla tanışma şerefine ereceğimizi hiç düşünmüyordum; çünkü genç Bloch beni Saint-Loup'ya, Saint-Loup'yu da bana kötülemişti. Robert'e bilhassa, benim (öteden beri) son derece snop olduğumu söylemiş. "Evet, evet, M. Legrandin'le tanışıyor diye pek memnun," demiş. Kelimeleri bu şekilde vurgulamak, Bloch için hem alay, hem de edebiyat göstergesiydi. Legrandin ismini daha önce hiç duymamış olan Saint-Loup şaşırmış: "Peki ama kim bu?" - "Aa, çok iyi biridir," diye cevap vermiş Bloch, gülerek ve üşürmüş gibi ellerini ceketinin ceplerine sokarak; o anda hayalinde seyrettiği olağanüstü taşra soylusunun özgün görüntüsünün yanında, Barbey d'Aurevilly'ninkilerin birer hiç olduğundan şüphe duymadan. M. Legrandin'i tasvir edemeyişini telafi etmek için, L harflerini artırır, bu ismin, en iyi cins bir şarapmış gibi tadını çıkarırdı. Ama bu öznel hazlardan, başkalarının haberi olmazdı. Saint-Loup'ya beni kötülediği gibi, onu da bana kötülemekten geri kalmadı. Her ikimiz de, bu dedikoduların ayrıntılarını hemen ertesi gün öğrenmiştik; ikimiz gidip birbirimize anlatmamıştık; böyle bir şey ikimize de çok ayıp gibi gelirdi, ama Bloch'a o kadar doğal, neredeyse kaçınılmaz geliyordu ki, o tedirginlikle ve ikimize de zaten öğreneceğimiz bir şeyi söylemiş olacağından hiç şüphe duymadığından, daha önce davranmayı tercih etti ve Saint-Loup'yu bir kenara çekip onu mahsus, kendisine aktarılsın diye kötülediğini itiraf etti; onu sevdiğine, onun için hayatını vereceğine, "yeminlerin bekçisi Kronos oğlu Zeus" adına yemin etti ve gözünden akan bir damla yaşı sildi. Aynı gün beni yalnız görebileceği bir durum ayarladı; itirafını yaptı ve belirli bir türdeki sosyete ilişkilerinin benim için zararlı olduğunu, benim "bundan iyisine layık olduğumu" düşündüğünden, benim iyiliğim için böyle hareket

ettiğini bildirdi. Sonra, bir sarhoş sevecenliğiyle –sarhoşluğu sadece sinirsel olduğu halde– elimi tuttu ve "İnan bana," dedi, "dün seni, Combray'yi, sana olan sonsuz sevgimi, senin unutup gittiğin, sınıftaki bir öğleden sonrayı düşünüp bütün gece hıçkırmadıysam, kara Ker şu an gelip beni alsın, insanların tiksindiği Hades'in kapılarından içeri atsın. Evet, bütün gece, yemin ederim. Lakin heyhat! Ben insan ruhunu tanırım, biliyorum, bana inanmayacaksın." Gerçekten de inanmıyordum; o anda, konuştukça uydurulduğunu hissettiğim bu kelimelere, "Ker adına" ettiği yemin de fazla bir ağırlık katmıyordu; çünkü Bloch'un Yunan dinine bağlılığı sadece edebîydi. Zaten duygulanmaya başladığı ve yanlış bir şeye duygulanılmasını istediği anda, doğruyu söylediğine karşısındakini inandırmak gibi bir amaçtan ziyade, yalan söylemenin isterik hazzı uğruna, "Yemin ederim," derdi. Bana söylediklerine inanmıyordum, ama ona kızmıyordum da; anneme ve büyükanneme çektiğim için, çok daha ciddi suçlar işlemiş kimselere karşı bile hınç besleyemez, asla kimseye hüküm giydirmezdim.

Ayrıca Bloch büsbütün kötü bir insan da değildi, çok büyük incelikler yaptığı da olurdu. Combray soyu, büyükannem ve annem gibi tamamen saf insanların çıktığı soy, tükenmiş gibi göründüğünden beri, iki tür insan arasında seçim yapmak zorundayım: Sırf sesinin tonundan, sizin hayatınızla katiyen ilgilenmediği derhal anlaşılan, dürüst, duyarsız, vefalı hödükler ve bir de başka cins insan ki, yanınızda olduğu sürece sizi anlar, candan sever, duygulanır, hatta ağlar, birkaç saat sonra hakkınızda acımasız bir espri yaparak öcünü alır, ama hep geri gelir ve hep aynı şekilde anlayışlı, sevimli ve geçici olarak sizinle bütünleşmiştir; sanıyorum bu ikisi arasında, ahlâki değerini olmasa da en azından arkadaşlığını tercih ettiğim, ikinci tür insanlardır.

"Seni düşündüğümde nasıl ıstırap çektiğimi mümkün değil tahmin edemezsin," diye devam etti Bloch. "Aslında bu benim arasıra ortaya çıkan, oldukça Yahudi bir yanımdır," diye ekledi alayla, mikroskopta sonsuz küçüklükte bir miktar "Yahudi kanı"nı ölçer gibi gözbebeklerini kısarak; hepsi Hıristiyan olan ataları arasında Samuel Bernard'ı veya daha da geriye giderek, Levy'lerin atası olduğu iddia edilen Meryem Ana'yı da sayabilecek büyük bir Fransız soylusunun söyleyebileceği (ama söylemeyeceği) bir edayla. "Duygularımın Yahudi kökenime bağlı olabilecek, zaten pek de fazla yer tutmayan bölümünü bu şekilde saptamak hoşuma gidiyor." Bu

cümleyi söylemesinin sebebi, soyuyla ilgili gerçeği açıklamanın ona hem esprili, hem de cesurca gelmesiydi; bu fırsattan istifade ederek, borçlarını ödemeye karar veren, ama sadece yarısını ödeme cesareti bulabilen cimriler gibi, söz konusu gerçeği tuhaf bir biçimde yumuşatma yoluna gidiyordu. Gerçeği söyleme cesaretini gösterip bir yandan da önemli miktarda, bu gerçeği çarpıtan yalan karıştırmaktan ibaret olan bu hile türü, sanıldığından daha yaygındır; bunu alışkanlık haline getirmemiş olan kişilerin bile, hayatındaki bazı buhranlar, özellikle bir aşk ilişkisinin söz konusu olduğu buhranlar, bu hileye başvurmalarına fırsat verir.

Bloch'un, Saint-Loup'ya beni, bana da Saint-Loup'yu böyle gizlice çekiştirmeleri, bir yemek davetiyle sonuçlandı. Başlangıçta bu girişimin Saint-Loup'yu tek başına davet etmeye yönelik olmadığından emin değilim. Gerçeğe çok uygun olması, böyle bir girişimi muhtemel kılmakla birlikte, başarıyla sonuçlanmamış olacak ki, Bloch bir gün, hem bana, hem Saint-Loup'ya, "Sevgili üstadım ve siz, Ares'in, atları dize getiren sevgili Saint-Loup-en-Bray süvarisi, sizlere Amphitrite'nin köpüklerle çınlayan sahilinde, kadırgaları süratli Menie'lerin tentelerinin yakınında rastladığıma göre, ikiniz birlikte hafta içi bir gün, altın kalpli, saygıdeğer babamın davetlisi olarak, akşam yemeğine gelir miydiniz?" Bize bu daveti yapmasının sebebi, kendisini aristokrat çevrelere sokacağını umduğu Saint-Loup'yla dostluğunu ilerletmek istemesiydi. Ben kendi adıma böyle bir şey istesem, Bloch'a bu, korkunç bir snobizmin göstergesi, onun bakışıyla kişiliğimin, en azından o güne kadar temel çizgisi olarak görmediği bir yanma son derece uygun bir istek gibi gelirdi; ama aynı şeyi kendisi istediğinde, bunu, belki edebî anlamda yararlanabileceği bazı toplumsal yolculuklar yapmayı arzu eden zekâsının takdire değer merakının bir kanıtı olarak görüyordu. Baba Bloch, oğlu bir arkadaşını yemeğe getireceğini söyleyip alaylı, kendinden memnun bir tonda, arkadaşının ismini ve unvanını, "Saint-Loup-en-Bray Markisi" diye bildirdiğinde, şiddetli bir sarsıntı geçirmişti. "Saint-Loup-en-Bray Markisi ha! Vay be!" diye haykırmıştı; bu ünlem onun lugatında sosyal saygının en güçlü ifadesiydi. Böyle ilişkiler kurmayı başarmış olan oğluna, "İnanılır gibi değil. Bu harika çocuk benim oğlum mu?" anlamına gelen hayran bir bakış fırlatmış ve arkadaşımı, aylık harçlığına elli frank zam yapılmış kadar sevindirmişti. Çünkü Bloch evinde rahat değildi ve Leconte de Lisle, Heredia ve diğer "bohem"lere hayran olduğu için, babasının kendisini yoldan çıkmış gibi gördüğünü hissediyordu. Halbuki babası Süveyş Kanalı yöneticiliği yapmış olan (vay be!) Saint-Loup-en-Bray'ye

ilişki, "tartışmasız" bir sonuçtu. Bunun üzerine, bozulur korkusuyla stereoskopu Paris'te bıraktıklarına iyice pişman oldular. Stereoskopu kullanma becerisine, en azından hakkına, sadece baba Bloch sahipti. Zaten bunu nadiren, önceden planlayarak, bir davet ve fazladan erkek hizmetkârlar olduğu günlerde yapardı. Dolayısıyla bu stereoskop seansları, katılanlar için adeta bir imtiyaz, seçilmiş kişilere gösterilen bir lütuf, düzenleyen ev sahibi içinse, yeteneğin sağladığı itibara benzer bir prestij kaynağıydı; resimleri çeken de, aleti icat eden de, bizzat M. Bloch olsaydı, ancak bu kadar prestiji olurdu. Aile içinde, "Dün Salomon'lara davetli değil miydiniz?" diye sorulurdu. "Hayır, seçilmişler arasında değildim! Ne vardı?" - "Büyük tantana, stereoskop, bütün takım taklavatıyla." - "Ya! Stereoskopa üzüldüm doğrusu, Salomon harika gösteriyormuş diyorlar."

"Ne yapalım," dedi M. Bloch oğluna, "her şeyi bir anda vermemek lazım, böylece hevesleneceği bir şey kalır sonraya."

Baba şefkatiyle, oğlunu duygulandırmak için aleti getirtmeyi düşünmemiş değildi. Ama "somut zaman" yeterli değildi, daha doğrusu, yeterli olmayacağı sanılmıştı; oysa yemek davetini ertelemek zorunda kaldık; çünkü Saint-Loup, Mme de Villeparisis'nin yanında iki gün geçirmek üzere gelecek olan dayısını beklemeye mecbur olduğundan, bir yere ayrılmadı. Spora, özellikle de uzun yürüyüşlere çok düşkün olan bu dayı, tatile gittiği şatodan Balbec'e kadar olan yolun büyük bölümünü yaya, geceleri bir çiftlikte kalarak geleceğinden, Balbec'e varış saati oldukça belirsizdi. Hiçbir yere kıpırdamaya cesaret edemeyen Saint-Loup, her gün metresine çektiği telgrafı bile o gün telgraf bürosunun bulunduğu Incarville'e götürmemi benden rica etti. Beklenen dayının adı Palamede'di, ataları olan Sicilya prenslerinden kendisine miras kalmıştı bu isim. Daha sonraları, tarih kitapları okurken bir podestâ veya piskopos kimliğinde aynı ad, hep ailede kalmış ve babadan oğula geçerek Vatikan hükümetinden arkadaşımın dayısına kadar gelmiş olan bu güzel Rönesans madalyası – birçoklarına göre gerçek bir antika– karşıma çıktığında duyduğum zevk, paraları olmadığı için bir madalya veya resim koleksiyonu yapamadıklarından, eski isimleri (eski bir kartpostal, kuşbakışı bir manzara, bir tabela veya ülke rehberi kadar belgesel ve renkli yer isimleri; o güzel Fransızca bitimlerinde, atalarımızın Latince ve Saksonca kelimeleri kalıcı biçimde kesmelerine sebep olan, daha sonra dilbilgisi kitaplarının yüce kanun koyucuları haline gelen özelliklerin, lisanın noksanlarının, etnik

kabalıktaki tonlamanın, yanlış telaffuzun yankılandığı, işitildiği vaftiz isimleri) toplayan ve sonuç olarak, eski zamanların müziğini eski aletlerle çalmak için viyola da gambalar ve viyola d'amoreler edinenler gibi, bu eski ahenk koleksiyonları sayesinde kendi kendilerine konserler veren kişilere mahsus zevkti. Saint-Loup'nun bana söylediğine göre, en kapalı aristokrat çevrede bile, Palamède Dayısı yanma yaklaşılması özellikle zor, aşağılayıcı, asaletine düşkün bir insan olarak tanınırmış ve ağabeyinin karısı ve birkaç seçkin insanla birlikte, İlahlar denilen topluluğu oluştururmuş. O çevrede bile, küstahlığı yüzünden kendisinden öyle korkulurmuş ki, bir zamanlar, onunla tanışmak isteyen kimi sosyete mensuplarının, kendi ağabeyine müracaat edip reddedildikleri olmuş. "Olmaz, sizi kardeşim Palamède'le tanıştırmamı istemeyin benden. Karım da, hepimiz de seferber olsak, gene beceremeyiz. Ya da kabalık etmesi ihtimaliyle karşı karşıya kalabilirsiniz, bunu da istemem." Jockey Kulübü'nde, birkaç arkadaşıyla birlikte, kendisine tanıştırılmasına asla izin vermeyeceği iki yüz üyelik bir liste belirlemiş. Paris Kontu'nun çevresinde, şıklığı ve gururu yüzünden "Prens" lakabıyla tamnırmış.

Saint-Loup bana dayısının çok eskide kalmış gençliğini anlattı. Kendisi gibi yakışıklı iki arkadaşıyla –"Üç Güzeller" denirmiş onlara– ortak bir garsoniyeri varmış, her gün oraya kadınlar götürürmüş.

"Bir gün, şu anda Saint-Germain muhitinin en gözde simalarından biri olan –Balzac olsa öyle derdi– fakat epeyce tatsız bir başlangıç döneminde tuhaf zevkler sergilemiş bir adam, bu garsoniyere gitmek için dayımdan izin istemiş. Ama gelir gelmez, kadınlara değil, Palamède Dayı'ma ilan-ı aşk etmeye koyulmuş. Dayım anlamazlıktan gelmiş, bir bahaneyle iki arkadaşını dışarı çıkarmış, dönmüşler, suçluyu tutup soymuşlar, kan akıtıncaya kadar dövmüşler ve sıfırın altında on derece soğukta, tekmeyle dışarı atmışlar; orada yarı ölü bulunmuş, hatta bir adli soruşturma başlatılmış, adamcağız zor kurtulmuş. Dayım şimdi asla böyle acımasızca bir şey yapmaz; sosyete içinde o kadar kibirli olduğu halde, nankörlükle ödüllendirilmeyi göze alarak sevdiği, koruduğu ne kadar çok halktan insan olduğunu tahmin edemezsin. Bir otelde kendisine hizmet etmiş olan bir garsona Paris'te iş bulur, bir köylünün meslek öğrenmesini sağlar. Sosyetik yanının tersine, bu onun oldukça sevimli bir yanıdır." Saint-Loup'nun da aralarında yer aldığı sosyete gençleri, şu tür ifadelerin çıkabileceği bir yükseklikte yer alıyorlardı: "Onda asıl sevimli olan", "oldukça sevimli bir

yanı"; bu oldukça sahte tohumlar, çok kısa zamanda olaylara öyle bir bakış açısı doğurur ki, kişi hiçe sayılır, "halk" ise her şeydir; netice itibarıyla halk gururunun tam tersidir bu. "Gençliğinde bütün sosyetenin tonunu nasıl belirlediğini, sözünü dinlettiğini kimse anlamazmış. Kendisi her durumda kendine en hoş, en rahat gelen şeyi yaparmış, ama anında snoplar tarafından taklit edilirmiş. Tiyatroda susayıp locasına içecek bir şey getirtse, ertesi hafta her locanın arkasındaki küçük salonlar içeceklerle dolarmış. Çok yağmurlu bir yaz, biraz romatizması olduğu için, yumuşak ama sıcak tutan, sadece battaniye yapımında kullanılan bir vikunya yünlüsünden, mavi-turuncu çizgilerine dokunmadan, bir pardösü yaptırmış. Ünlü terzilere müşterilerinden anında mavi, saçaklı, uzun tüylü pardösü siparişleri yağmaya başlamış. Bir gününü geçirmekte olduğu bir şatoda, herhangi bir sebeple akşam yemeğinde resmiyeti kaldırmak isteyip yanında resmî elbise getirmese, sofraya öğleden sonra giydiği ceketle otursa, sayfiyede akşam yemeğinde gündelik ceket giymek moda olurmuş. Bir pastayı yerken kaşık yerine çatal veya kendi icadı olan, kuyumcuya ısmarlayıp yaptırdığı başka bir alet veya parmaklarını kullanacak olsa, artık başka türlü yemek ayıp sayılırmış. Bir ara canı Beethoven'in bazı dörtlülerini tekrar dinlemek istemiş (çünkü bütün tuhaf fikirlerine rağmen, hiç de aptal değildir ve çok yeteneklidir) ve her hafta kendisi ve birkaç arkadaşı için sanatçılar getirtip çaldırmış. O yıl en büyük şıklık, oda müziğinin dinlendiği, kalabalık olmayan davetler vermek olmuş. Zaten hayatta pek sıkıldığını sanmıyorum. O yakışıklılığıyla kimbilir kaç kadınla beraber olmuştur! Aslında bu kadınların kimler olduklarını da söyleyemem, çünkü dayım çok ketumdur. Ama zavallı yengemi epeyce aldattığını biliyorum. Buna rağmen karısını el üstünde tutardı, karısı ona tapardı, dayım yıllar boyunca ardından ağladı. Paris'te olduğu zamanlar, hâlâ hemen hemen her gün mezarlığa gider."

Robert'in bir yandan dayısını beklerken (boşuna beklemiş meğer) bir yandan bana onu bu şekilde anlattığının ertesi günü, sabah, otele dönerken Casino'nun önünden tek başıma geçiyordum ki, fazla uzağımda olmayan birinin bana baktığını hissettim. Başımı çevirdim, kırk yaşlarında, çok uzun boylu, oldukça iri, simsiyah bıyıklı bir adam gördüm; bir yandan bastonuyla sinirli sinirli pantolonuna vuruyor, bir yandan dikkatle açılmış gözlerle beni seyrediyordu. Gözleri arasıra müthiş bir hızla hareket ederek dört bir yanı tarıyordu; bu bakış, tanımadıkları birinin karşısında, herhangi bir sebeple, başkalarının kapılmayacağı fikirlere kapılan insanlarda, mesela delilerde veya casuslarda görülürdü sadece. Bana son bir kez, kaçmadan önce son bir

el ateş eder gibi, hem cesurca, hem ihtiyatlı, hem hızlı, hem de derin bir bakış fırlattı ve etrafına bir göz gezdirdikten sonra, birden dalgın ve kurumlu bir tavır takınıp ani bir hareketle bütün bedenini çevirerek bir afişi incelemeye koyuldu; bir yandan da bir şarkı mırıldanarak yakasındaki gülü düzeltiyordu. Cebinden bir not defteri çıkardı, görünüşe bakılırsa ilan edilen gösterinin adını not etti, iki üç kere saatini çıkarıp baktı, siyah hasır şapkasını gözlerinin üzerine indirip birinin gelip gelmediğine bakar gibi elini de siper etti; beklemekten bıktığımızı gösterdiğini zannettiğimiz, ama gerçekten beklerken asla yapmadığımız memnuniyetsizlik hareketini yaptı ve sonra, şapkasını geriye atıp alabros kesilmiş, ama iki yanda uzunca, kıvırcık perçemler bırakılmış saçlarını ortaya çıkardı; sıcaktan şikâyetçi olan değil, sıcaktan şikâyetçi olduklarım göstermek isteyen insanlar gibi ofladı. Aklıma adamın bir otel hırsızı olabileceği geldi; belki daha önceki günlerde büyükannemle beni görmüştü, bir dolap çevirmek üzereydi ve beni gözetlerken yakalandığını fark etmişti; beni kandırmak için, belki bu yeni tavrıyla sadece dalgınlık ve ilgisizlik ifade etmekti niyeti, ama tavrında öyle saldırgan bir mübalağa vardı ki, amacı, en az benim kapılmış olacağım şüpheyi dağıtmak kadar, bilmeden kendisine yaptığım bir hareketin intikamını almakmış, bende, beni görmediği izleniminden ziyade, onun dikkatini çekemeyecek kadar önemsiz bir nesne olduğum izlenimini uyandırmakmış gibi görünüyordu. Bir kabadayı edasıyla vücudunu geriye atıp kasılıyor, dudaklarını çekiştiriyor, bıyıklarını sıvazlıyor, bakışlarına bir kayıtsızlık, bir sertlik, neredeyse bir hakaret katıyordu. O kadar ki, ifadesinin tuhaflığı, onu kâh bir hırsız, kâh bir deli zannetmeme sebep oluyordu. Bununla birlikte, son derece özenli olan kıyafeti, Balbec'te gördüğüm herkesinkinden çok daha ciddi, çok daha sade ve yazlıkçıların plaj kıyafetlerinin parlak ve çiğ beyazlığı karşısında sık sık aşağılanan ceketim açısından güven vericiydi. O sırada büyükannem beni almaya geldi; birlikte bir tur attık; bir saat sonra, büyükannem birkaç dakikalığına otele uğradığında, ben dışarıda onu beklerken, otelden Mme de Villeparisis ve Robert de Saint-Loup'yla birlikte, Casino'nun önünde gözlerini bana dikip bakmış olan yabancının çıktığını gördüm. Bakışları, onu ilk gördüğüm andaki gibi üzerimden şimşek hızıyla geçti ve sanki beni görmemiş gibi biraz daha alçakta, gözlerinin önünde sabitlendi, yumuşadı, dışarıdaki hiçbir şeyi göremez, içerideki hiçbir şeyi okuyamazmış gibi yapan nötr bakışa, bön yuvarlaklığıyla araladığı kirpikleri kendi etrafında hissetmenin mutluluğundan başka bir şey ifade etmeyen bakışa, bazı ikiyüzlülerin sofu

ve kendinden geçmiş bakışma, kimi budalaların kendinden memnun bakışma dönüştü. Kıyafetini değiştirmiş olduğunu fark ettim. Üzerindeki kıyafet daha da koyu renkti; şüphesiz gerçek şıklık, sahtesine nazaran, sadeliğe daha yakındır; ama başka bir şey vardı: biraz daha yakından bakıldığında, giysilerinde renge yer vermeyen bu adam renge kayıtsız kaldığı için değil, her nedense, rengi kendine yasakladığı için bu giysilerde neredeyse hiç renk olmadığı hissediliyordu. Giysilerin ifade ettiği ölçülülük, obur olmamaktan değil, bir perhize uymaktan gelen ölçülülüğe benziyordu. Pantolonunun kumaşındaki incecik koyu yeşil çizgi, çorapların çizgileriyle öyle zarif bir uyum oluşturuyordu ki, diğer her yerde bastırılmış, bir tek bu istisnada müsamaha gösterilmiş belirgin bir zevki açığa çıkarıyordu; kravatın üzerindeki kırmızı bir leke, cüret edilmesi mümkün olmayan bir serbestiyet kadar belirsizdi.

"Nasılsınız, size yeğenim Guermantes Baronu'nu tanıştırayım," dedi Mme de Villeparisis bana; bu sırada yabancı, bana bakmadan, anlaşılmaz bir şekilde, "Memnun oldum," diye homurdanıp kibarlığına zoraki bir hava vermek için, "öhö, öhö, öhö," diye ekledi; küçük parmağını, işaret parmağı ve başparmağıyla birleştirip hiç yüzüksüz orta ve yüzük parmaklarını bana uzattı; süet eldiveninin içindeki parmaklarını sıktım; sonra, bakışlarını bana hiç yöneltmeden, tekrar Mme de Villeparisis'ye döndü.

"Tanrım, bunuyor muyum yoksa?" dedi gülerek Mme de Villeparisis. "Seni Guermantes Baronu diye tanıştırıyorum. Size

Charlus Baronu'nu tanıştırayım. Aslında o kadar büyük bir hata sayılmaz" diye ekledi, "her şeye rağmen, bir Guermantes'sm."

Bu arada büyükannem de çıkıyordu, birlikte biraz yürüdük. Saint-Loup'nun dayısı beni ne tek bir kelimeyle, ne de tek bir bakışla şereflendirdi. Yabancılara dikkatle, uzun uzun baktığı halde (bu kısa gezinti sırasında iki üç kere, yanımızdan geçen silik, son derece mütevazı kişileri korkunç ve derin bakışlarıyla şöyle bir yokladı), kendimden yola çıkarsam, tanıdığı insanlara hiç bakmıyordu –dostlarını mesleki gözetiminin dışında tutan, gizli görevde bir polis gibiydi. Büyükannem, Mme de Villeparisis ve onu, aralarında konuşsunlar diye bırakıp Saint-Loup'yla arkada kaldım.

"Söylesenize, doğru mu duydum? Madame de Villeparisis dayınıza bir Guermantes olduğunu söyledi."

"Evet, tabii, Palamede de Guermantes'tır kendisi."

"Yani Combray yakınında şatosu olan, Brabant'lı Genoveva'nın soyundan geldiklerini ileri süren Guermantes'lardan mı?"

"Tabii canım; armalar konusunda uzman olan dayıma sorsanız, size daha sonra Passavant olan savaş naramızın, eskiden Combraysis olduğunu söyler," dedi ve güldü; neredeyse sadece hükümdar soylarının ve büyük çete reislerinin imtiyazı olan bu narayla övünürmüş gibi görünmek istemediği için. "Şatonun şu andaki sahibinin kardeşidir."

Böylelikle Guermantes'larla akraba, üstelik çok yakın akraba olan Mme de Villeparisis, benim için çok uzun zaman boyunca, küçükken bana tepesi bir kanaryayla tutturulmuş bir kutu çikolata veren hanım olarak kalmıştı; o zamanlar, sanki Meseglise tarafına hapsedilmiş kadar Guermantes tarafından uzak, benim gözümde Combray'nin gözlükçüsünden daha silik, daha düşük seviyede olduğu halde, şimdi birden inanılmaz bir yüksekliğe fırlamıştı; sahip olduğumuz başka bazı nesnelerin, en az bu kadar beklenmedik düşüşlerine benzer bir gelişmeydi bu; bunların her ikisi de, ilkgençliğimize ve ilkgençliğimizin bir parçasının devam edebildiği dönemlerimize, Ovidius'un başkalaşımları kadar çok sayıda değişim getirir.

"O şatoda eski Guermantes derebeylerinin hepsinin büstleri bulunuyor, değil mi?"

"Evet, müthiş bir görüntüdür," dedi Saint-Loup alayla. "Aramızda kalsın ama, ben bu tür şeylerin hepsini biraz gülünç buluyorum. Ama Guermantes Şatosu'nda bundan epeyce daha ilginç bir şey var, o da yengemin Carrière tarafından yapılmış çok etkileyici bir portresi. Bir Whistler kadar, bir Velâzquez kadar güzel," diye ekledi Saint-Loup; yeni müritlere has heyecanı yüzünden ölçeklerde yanıldığı olurdu. "Gustave Moreau'nun da insanı coşturan bazı resimleri var. Yengem, dostunuz Madame de Villeparisis'nin yeğenidir; onun tarafından yetiştirildi ve kuzeni, aynı zamanda Mme de Villeparisis'nin yeğeni olan şu andaki Guermantes Dükü'yle evlendi."

"Peki dayınız kim öyleyse?"

"Unvanı Charlus Baronu'dur. Normal olarak, büyükamcam öldüğünde Palamède Dayı'mın Laumes Prensi unvanını alması gerekirdi. Bu unvanı, Guermantes Dükü olmadan önce ağabeyi taşıyordu; bu ailede gömlek

değiştirir gibi unvan değiştirilir. Ama dayımın bütün bu meseleler hakkında kendine özgü fikirleri vardır. İtalya'da düklüğün, İspanya'da soyluluğun biraz suiistimal edildiğini düşündüğü için de, dört beş prens unvanı arasında seçim yapabilecekken, protesto mahiyetinde Charlus Baronu unvanını korudu; görünürde sadelikle, ama aslında gururla. 'Şimdi herkes prens' dedi; 'insanın ayırt edici bir özelliği olması lazım; ben tanınmadan seyahat etmek istediğim zaman alacağım prens unvanını.' Ona sorarsanız, Charlus Baronluğu, var olan en eski unvandır; aslında malikânelerinin bulunduğu Ile-de-France'ın ilk baronluğu olduğu halde, kendilerine bütün Fransa'nın ilk baronları diyen Montmorency'lerden eski olduğunu kanıtlamak için dayım size saatler boyunca açıklamada bulunur, hem de zevkle; çünkü çok zeki, çok yetenekli bir insan olmakla beraber, bunu hâlâ geçerli bir konuşma konusu sanıyor," dedi Saint-Loup gülümseyerek. "Ama ben onun gibi değilim, bana şecere konusunu açmayın; bundan daha can sıkıcı, daha ölü bir konu düşünemiyorum, hayat gerçekten çok kısa."

Biraz önce Casino'nun orada üzerimde hissettiğim sert bakışta, şimdi Tansonville'de, Mme Swann Gilberte'i çağırdığı anda üzerimde hissettiğim bakışı tanıyordum.

"Dayınız M. de Charlus'ün çok sayıda metresi olduğunu söylüyordunuz; bunların arasında Madame Swann da yok muydu?"

"Hayır, katiyen! Kendisi Swann'ın yakın arkadaşıdır, daima ona destek olmuştur. Ama karısının âşığı olduğunu kimse düşünmedi. Böyle bir kanıya sahip olduğunuzu sosyetede söyleseniz, büyük şaşkınlık yaratırdınız."

Böyle bir kanıya sahip olmadığımı söylesem, Combray'de çok daha büyük şaşkınlık yaratacağımı belirtmeye cesaret edemedim.

Büyükannem M. de Charlus'e bayıldı. Şüphesiz M. de Charlus soy ve sosyal mevki meselelerine aşırı önem veriyordu ve büyükannem de bunu fark etmişti, ama genellikle gizli bir kıskançlığı ve kendi istediğimiz, elde edemediğimiz bir avantajdan, başkasının yararlandığını görmenin sinirini de barındıran bir sertlikle algılamamıştı bunu. Büyükannem aksine kaderinden memnun olduğu ve katiyen daha parlak bir çevrede yaşama özlemi duymadığı için, M. de Charlus'ün küçük kusurlarını gözlemlerken sadece aklını kullandığından, Saint-Loup'nun dayısından, tarafsız, gülümser, neredeyse sıcak bir iyi niyetle, menfaat gütmeyen gözlemimizin nesnesini, bize verdiği zevkten dolayı ödüllendirdiğimiz teveccühle söz

ediyordu; üstelik bu sefer nesne, meşru olmasa da en azından renkli iddiaları sayesinde, büyükannemin genellikle görme fırsatını bulduğu insanlar arasında derhal sivrilen bir şahsiyetti. Ama büyükannemin, M. de Charlus'ün aristokrat önyargılarını böyle kolaylıkla affedivermesinin asıl sebebi, Saint-Loup'nun alay ettiği onca sosyete mensubunun aksine, M. de Charlus'ün, çok keskin olduğu tahmin edilen zekâsı ve duyarlılığıydı. M. de Charlus, bu önyargıdan yeğeni gibi daha üstün meziyetler uğruna vazgeçmemiş, daha ziyade önyargısını onlarla uzlaştırmıştı. Nemours Dükleri'nin ve Lamballe Prensleri'nin torunu sıfatıyla arşivlere, mobilyalara, halılara, ataları için Raffaello, Velazquez, Boucher tarafından yapılmış portrelere sahip olan, sırf aile hatıralarını taraşa, haklı olarak bir müze ve eşsiz bir kütüphaneyi "ziyaret ettiğini" söyleyebilecek olan M. de Charlus, aristokrasinin mirasını, yeğeninin düşürdüğü yerden eski seviyesine tekrar çıkarıyordu. Belki buna ek olarak, Saint-Loup kadar ideolog olmadığı, daha az kelimeyle yetindiği ve insanları daha gerçekçi biçimde gözlediği için, saygının onların nazarındaki temel unsurlarından birini ihmal etmek istemiyordu; bu unsur hayalgücüne menfaatten uzak bir mutluluk sağladığı gibi, çıkarma yönelik faaliyetinde de çoğu kez güçlü etkiye sahip bir katkı maddesi oluyordu. Bu tür insanlarla, içlerindeki ideale itaat edip sırf onu gerçekleştirebilmek uğruna bu avantajlardan vazgeçen, bu bakımdan, ustalıklarından vazgeçen ressam ve yazarlara, çağdaşlaşan sanatçı uluslara, evrensel silahsızlanma girişiminde bulunan savaşçı uluslara, demokratikleşen ve sert yasaları yürürlükten kaldıran mutlak yönetimlere benzeyen insanlar arasındaki tartışma, hâlâ devam etmektedir; ideal peşindekiler, çoğu kez hakikat tarafından ödüllendirilmezler; kimileri yeteneğini kaybeder, kimileri de asırlardır süren hâkimiyetlerini; barışseverlik bazen savaşları artırır, hoşgörü de suç oranını. Saint-Loup'nun içtenlik ve özgürleşme yolundaki çabalarının çok soylu olduğu inkâr edilemezdi; buna karşılık, görünürdeki sonucuna bakıp M. de Charlus'te böyle bir çaba olmamasına sevinmemek de mümkün değildi; o, Guermantes malikânesindeki ahşap işlerinin büyük bölümünü evine getirtmiş, yeğeni gibi modern tarz mobilyalarla, Lebourg'lar ve Guillaumin'lerle değiştirmemişti. Öte yandan, şunu da kabul etmek gerekir ki, M. de Charlus'ün ideali gayet suniydi ve ideal kelimesiyle bu sıfat bağdaştırılabilirse, sanatsal olduğu kadar sosyetikti. Ataları iki asır önce krallık devrinin bütün şanına, ihtişamına karışmış olan, son derece güzel ve az bulunur derecede kültürlü kimi kadınlarda M. de Charlus öyle bir

kibarlık bulurdu ki, sadece onlarla birlikte olmaktan hoşlanırdı; şüphesiz kendilerine yeminlerle ilan ettiği hayranlığı samimiydi, ama isimlerinin çağrıştırdığı çok sayıda tarihî ve sanatsal anı da bu hayranlığın içinde önemli bir yer kaplıyordu; bir aydının, Horatius'un, belki etkilenmeden okuyacağı günümüz şiirleri kadar değerli olmayan bir "od"unu okumaktan duyduğu hazzın kaynağında, antik çağ hatıralarının da olması gibi. M. de Charlus için bu kadınların her biri, güzel bir burjuvayla kıyaslandığında, bir yolu veya düğünü canlandıran çağdaş bir tabloyla kıyaslandığında, tarihini bildiğimiz eski tablolar gibiydi; bu tabloları sipariş etmiş olan papa veya kraldan başlayarak, bağış, satış, gasp veya miras yoluyla elde etmiş kişilerin her biri, bize bir olayı, en azından tarihî önem taşıyan bir evliliği, dolayısıyla, öğrenmiş olduğumuz bilgileri hatırlatır, onlara yeni bir yarar kazandırır, hafızamızın veya bilgi dağarcığımızın zenginlik duygusunu artırır. M. de Charlus, kendisininkine benzer bir önyargının, bu birkaç soylu hanımın kendileri kadar soylu olmayan kadınlarla ilişki kurmalarını engellemesinden memnundu; bu sayede el değmemiş soyluluklarıyla hayranlığına sunulmuş olan bu hanımlar, pembe mermerden düz sütunlarıyla desteklenen, zamanın en ufak bir değişiklik yapmadığı XVIII. yüzyıl cepheleri gibiydiler.

M. de Charlus, bu kadınların gerçek ruh ve yürek asaletim yüceltir, yaptığı bu kelime oyunuyla kendini kandırırdı; bu yozlaşmış kavramın, aristokrasi, gönül yüceliği ve sanat karışımının aldatmacası, bu cinasta yatıyordu, ama cazibesi de oradaydı; bu cazibe, büyükannem gibi insanlar açısından tehlikeliydi; çünkü büyükannem, sadece kaç kuşaktır soylu olduğuyla ilgilenen ve gerisine aldırmayan bir soylunun daha kaba, ama daha saf önyargısını fazlasıyla gülünç bulacağı halde, bir şey karşısına manevi üstünlük görünümünde çıktığı zaman savunmasız kalırdı; o kadar ki, prensler onun gözünde, bir La Bruyère, bir Fénelon tarafından eğitildikleri için, bütün insanlardan daha imrenilecek durumdaydılar.

Uç Guermantes'lar bizden Grand-Hotel'in önünde ayrıldılar; öğle yemeğine Lüksemburg Prensesi'ne gidiyorlardı. Büyükannem Mme de Villeparisis'ye, Saint-Loup da büyükanneme veda ederken, o ana kadar benimle tek kelime konuşmamış olan M. de Charlus birkaç adım geri gelip yanımda durdu, "Bu akşam yemekten sonra çayımı teyzem Mme de Villeparisis'nin dairesinde içeceğim," dedi. "Umarım muhterem

büyükannenizle birlikte sizi de aramızda görme zevkini bana bağışlarsınız." Sonra markizin yanına döndü.

Günlerden pazar olduğu halde, otelin önünde mevsim başında olduğundan fazla fayton yoktu. Bilhassa noterin karısı, her defasında bir araba kiralayıp Cambremer'lere gitmemeyi pek masraflı bulduğundan, odasında kalmayı tercih ediyordu.

"Madame Blandais rahatsız mı?" diye soruyorlardı notere. "Bugün kendisini hiç görmedik."

"Biraz başı ağrıyor, bu sıcak, bu fırtına yüzünden. En ufak bir şeyden etkileniyor; ama bu akşam herhalde görürsünüz. Ben inmesini tavsiye ettim. Bence iyi gelir."

Ben M. de Charlus'ün bizi bu şekilde teyzesine davet etmekle –önceden ona haber verdiğinden şüphe etmiyordum– sabah gezintisi sırasında bana gösterdiği kabalığı tamir etmek istediğini düşünmüştüm. Ama Mme de Villeparisis'nin salonuna girdiğimde yeğenini selamlayabilmek için etrafında nafile dönüp durdum; tiz bir sesle ailesinden biri hakkında epeyce karalayıcı bir hikâye anlatmakta olan M. de Charlus'le bir türlü göz göze gelemiyordum; kendisini varlığımdan haberdar etmek üzere epeyce yüksek sesle iyi akşamlar dilemeye karar verdim, ama beni fark etmiş olduğunu anladım; çünkü daha benim ağzımdan tek kelime çıkmadan, tam eğildiğim anda, iki parmağını, sıkayım diye uzatmış olduğunu gördüm; bakışlarını bana çevirmediği gibi, konuşmasına da ara vermemişti. Anlaşılan beni görüp belli etmemişti; o zaman fark ettim ki asla muhatabı üzerinde sabitlenmeyen bakışları, sürekli olarak dört bir yanda geziyordu; ürkmüş hayvanların, bir yandan ağızları laf yapıp kaçak mallarını sergilerken, bir yandan hiç başlarını çevirmeden ufukta polisin ortaya çıkabileceği çeşitli noktaları göz hapsinde bulunduran seyyar satıcıların gözleri gibi. Bu arada, geldiğimize sevinen Mme de Villeparisis'nin, ziyaretimizi beklemiyormuş gibi görünmesine biraz şaşırmıştım; M. de Charlus'ün büyükanneme söylediklerini duyunca daha da çok şaşırdım: "Aa, bizi ziyarete gelmeniz ne kadar iyi fikir, öyle değil mi teyzeciğim?" Şüphesiz markizin biz girdiğimizdeki şaşkınlığını fark etmişti ve tonu belirlemeye, "la" sesini vermeye alışkın bir adam olarak, bu şaşkınlığı sevince çevirmek için kendisinin sevindiğini, gelişimizin yaratması gereken duygunun sevinç olduğunu belirtmesinin yeterli olacağını düşünüyordu. Hesabı doğruydu;

yeğenini çok sayan ve ne kadar zor beğendiğini bilen Mme de Villeparisis, birden büyükannemde yeni meziyetler keşfetmiş gibiydi; ona sürekli ikramda bulunuyordu. Ama ben M. de Charlus'ün, daha bu sabah yaptığı gayet kısa, ama görünürde çok bilinçli, düşünülmüş daveti birkaç saat içinde unutmuş olmasına, tamamen kendisine ait bir fikre, büyükanneme aitmiş gibi "iyi fikir" demesine akıl erdiremiyordum. Bir insanın niyetiyle ilgili gerçeği kendisine sorarak öğrenemeyeceğimizi ve muhtemelen fark edilmeden geçecek bir yanlış anlaşılmanın, safça bir ısrardan daha zararsız olduğunu kavradığım yaşa kadar kaybetmediğim bir doğruluk aşkıyla, "Ama beyefendi," dedim, "hatırlıyorsunuz değil mi, bu akşam gelmemizi siz istemiştiniz benden?" M. de Charlus'ün sorumu işittiğini ele veren tek bir hareket, tek bir ses olmadı. Bunun üzerine, muhatabının vermemeye kararlı olduğu bazı bilgileri elde edebilmek için iyi niyetle, yılmadan, nafile uğraşan diplomatlar ya da aralan açılmış gençler gibi, sorumu tekrarladım. M. de Charlus yine bir karşılık vermedi. Çok yükseklerden şahsiyetleri ve eğitimleri yargılayan kişilere mahsus bir tebessümün, dudaklarında hafifçe gezindiğini görür gibi oldum.

Kendisi herhangi bir açıklamada bulunmaya yanaşmadığı için, ben kendi kendime bir açıklama bulmaya çalıştım, ama birçok açıklama arasında tereddüt etmekten öteye varamadım; bunların hiçbiri de doğru olmayabilirdi. Belki sabah söylediklerini hatırlamıyordu ya da belki ben yanlış anlamıştım... Daha büyük ihtimalle, gururu sebebiyle, küçümsediği insanlarla ilişki kurmak ister gibi görünmeyi arzulamıyor, gelişlerinin sebebini onların üzerine atmayı tercih ediyordu. Ama eğer bizi küçümsüyorduysa, gelmemizi, daha doğrusu büyükannemin gelmesini niye istemişti? (O gece boyunca ikimizden sadece büyükannemle konuştu, bana ise tek kelime etmedi.) Hem büyükannemle, hem de Mme de Villeparisis'yle büyük bir coşku içinde konuşuyor, bir locanın dibinde saklanır gibi adeta onların arkasına gizleniyor, arasıra delici gözlerinin araştırıcı bakışlarını çevirip, sanki yüzüm çözülmesi zor bir elyazmasıymış gibi ciddiyetle, kaygıyla yüzüme bakmakla yetiniyordu.

Şüphesiz bu gözler olmasa, M. de Charlus'ün yüzü birçok yakışıklı erkeğinkine benzerdi. Daha sonra Saint-Loup diğer Guermantes'lardan söz ederken, "Onlar Palamede Dayım gibi tepeden tırnağa büyük soylu havası taşımazlar kesinlikle," diyerek soyluluk ve aristokrat kibarlığı havasının katiyen esrarengiz ve yeni olmadığını, benim zorlanmadan, özel bir şey

hissetmeden tanıyabildiğim unsurlardan oluştuğunu doğruladığında, hayallerimden birinin dağılıp yok olduğunu hissedecektim. Ama M. de Charlus, ince bir pudra tabakasının hafif bir tiyatro suratı görünümü verdiği bu yüzün ifadesini istediği kadar sımsıkı kapatsın, gözler, tıkayamadığı tek çatlak, tek mazgal deliği gibiydi ve bu delikten, bulunduğumuz konuma göre, adeta içerideki, üzerinde tam bir hâkimiyet kurmadan onu içinde taşıyan kişiye bile güven vermeyen, dengesi her an bozulabilecek, her an patlamak üzere olan bir füzenin yansımasını, birden üzerinizde hissediyordunuz; bu gözlerin ihtiyatlı, sürekli huzursuz ifadesi ve gözlerin çevresinde, iyice aşağı inmiş mor halkalarla birlikte bütün çehrede beliren yorgunluk, bu yüz ne kadar düzgün ve alımlı olsa da, tanınmak istemeyen, kılık değiştirmiş, tehlike altında güçlü bir insanı veya sadece tehlikeli ama trajik bir adamı akla getiriyordu. Diğer insanların içlerinde barındırmadığı ve sabah kendisini Casino'nun orada gördüğümde M. de Charlus'ün bakışını benim için bir bilmece haline getiren sırım ne olduğunu tahmin edebilmek isterdim. Oysa o bakışın şimdi, ailesi hakkında edindiğim bilgilerden sonra, bir hırsızın bakışı olduğuna da, konuşmalarından yola çıkarak bir delinin bakışı olduğuna da inanmam mümkün değildi. Büyükanneme karşı gayet kibar olduğu halde bana karşı bu kadar soğuk olması, belki kişisel bir nefretten kaynaklanmıyordu; çünkü genelde, kusurlarından hep büyük bir hoşgörüyle söz ettiği kadınlara karşı ne kadar iyi niyetliyse, erkeklere, özellikle gençlere karşı, kimi kadın düşmanlarının kadınlara olan nefretini hatırlatan şiddetli bir nefreti vardı. Aileden veya Saint-Loup'nun yakın dostlarından iki üç "jigolo"dan Saint-Loup tesadüfen söz ettiğinde, M. de Charlus, her zamanki soğukluğuyla çelişen, neredeyse yırtıcı bir ifadeyle, "Aşağılık herifler," dedi. Bugünün gençlerinde özellikle aşırı kadınsı olmayı eleştirdiğini anladım. "Hepsi tam birer kadın," diyordu, horgörüyle. Ama bir erkeğin sürmesini istediği, asla yeterince enerjik ve erkeksi bulmadığı hayatın yanında hangi hayat kadınsı gibi görünmezdi ki? (M. de Charlus yürüyerek yaptığı yolculuklarda, saatlerce yürüdükten sonra üstünden alevler fışkırır halde, buz gibi nehirlere atardı kendini.) Bir erkeğin tek bir yüzük takmasına tahammülü yoktu.

Ama bu erkeksilik taraftarlığı, en ince duyarlılıklara sahip olmasını engellemiyordu. Mme de Villeparisis, büyükanneme Mme de Sevigne'nin kalmış olduğu bir şatoyu anlatmasını yeğeninden rica edip bu arada o can sıkıcı Mme de Grignan'dan ayrı olmanın ıstırabında biraz edebiyat bulduğunu da eklediğinde, şöyle cevap verdi:

"Aksine hiçbir şey bana bu kadar gerçek gelmiyor. Zaten o dönem, bu tür duyguların iyice anlaşıldığı bir dönemdi. La Fontaine'in, rüyasında biraz üzgün gördüğü arkadaşına koşan Mönomotapa yerlisi, diğer güvercinin yokluğundan daha kötü bir şey olmadığını anlayan güvercin, belki size Mme de Sevigne'nin kızıyla yalnız kalacağı anı iple çekmesi kadar abartılı geliyordur teyzeciğim. Kızından ayrılırken söylediği sözler ne kadar güzeldir: 'Bu ayrılık ruhuma vücut ağrısı gibi hissettiğim bir acı veriyor. Ayrıyken insan saatler konusunda çok cömerttir. İstediği bir zamanın içinde ilerler.' "

Büyükannem, Mektuplardan tıpkı kendisinin söz edeceği şekilde söz edilmesine bayılmıştı. Bir erkeğin bu mektupları bu kadar iyi anlayabilmesine şaşırıyordu. M. de Charlus'te kadınca bir hassasiyet ve incelikler buluyordu. Daha sonra büyükannemle ikimiz yalnız kalıp kendisinden söz ettiğimizde, herhalde bir kadın, annesi veya sonraları, çocukları olduysa kızı tarafından derin bir biçimde etkilendiğini düşündük. Ben Saint-Loup'nun metresinin, görünüşe göre onda bırakmış olduğu, birlikte yaşadıkları kadınların erkekleri ne kadar inceltttiğini fark etmemi sağlayan etkiye dayanarak, "Bir metres," diye düşündüm.

"Herhalde kızıyla bir araya geldiğinde bu sefer de konuşacak şey bulamıyordu," diye cevap verdi Mme de Villeparisis.

"Bulmaz olur mu; belki kendisinin 'ikimizden başka kimsenin fark etmediği hafiflikte' dediği şeylerdi, ama olsun. Ne olursa olsun, kızının yakınındaydı. La Bruyère bunun her şey demek olduğunu söyler: 'Sevdiğimiz insanın yanında olunca, konuşmak, hiç konuşmamak, hepsi birdir.' Haklı; tek mutluluk budur," diye ekledi M. de Charlus hüzünlü bir sesle; "fakat maalesef hayat öyle kötü düzenlenmiştir ki, bu mutluluğu da çok ender tadarız; Mme de Sévigné netice itibarıyla başkaları kadar acınacak durumda değildi. Hayatının büyük bir bölümünü sevdiğinin yanında geçirdi."

"Unutma ki burada bir aşk değil, kızı söz konusuydu."

"Ama hayatta önemli olan, neyin sevildiği değil, sevmektir," dedi M. de Charlus, yetkili, tartışmaya mahal vermeyen bir tavırla, neredeyse kestirip atarak. "Mme de Sévigné'nin kızına olan hisleri, Racine'in Andromakhe veya Phaidra'da anlattığı tutkuya benzetilmeye, genç Sévigné'nin metresleriyle olan sıradan ilişkilerinden çok daha fazla layıktır. Bir mistiğin

tanrısına olan sevgisi de öyle. Aşkın etrafına çektiğimiz aşırı dar sınırlar, tamamen hayat hakkındaki muazzam cehaletimizden kaynaklanır."

"Andromakhe ve Phaidra'yı çok mu seviyorsun?" diye sordu Saint-Loup dayısına, hafifçe küçümser bir tonda.

"Racine'in her trajedisinde, Monsieur Victor Hugo'nun bütün dramlarından daha fazla gerçek vardır," diye cevap verdi M. de Charlus.

"Dünya gerçekten korkunç," dedi Saint-Loup kulağıma. "Racine'i Victor'a tercih etmek, şaka bir yana, muazzam bir şey!" Dayısının sözleri onu gerçekten üzmüştü, ama "şaka bir yana" ve bilhassa "muazzam" demenin zevki, onun için bir teselliydi.

M. de Charlus, sevdiğinden uzakta yaşamanın üzüntüsü konusundaki bu fikirleriyle (bu fikirler, büyükannemin bana, Mme de Villeparisis'nin yeğeninin, bazı eserleri teyzesinden daha iyi kavradığını ve daha da önemlisi, kendisini kulüp insanlarının çoğundan çok daha yüksek bir seviyeye getiren bir yanı olduğunu söylemesine yol açacaktı), erkeklerin gerçekten nadir olarak sergilediği bir duygu inceliğini ortaya koymakla kalmıyordu; ara seslerin geliştirilmemiş olduğu, şarkı söylerken bir delikanlıyla bir kadının karşılıklı düet yaptığı hissini uyandıran kimi kontralto seslere benzeyen sesi bile, bu ince düşünceleri ifade ettiği anlarda, tiz notalarda beklenmedik bir yumuşaklık kazanıyor ve sanki şefkat saçan bir nişanlılar, kız kardeşler korosu içeriyordu. Ancak, M. de Charlus'ün kadınsılığın her türlüsüne olan nefretiyle, sesinde barındırmaktan büyük rahatsızlık duyacağı genç kızlar sürüsü, duygu parçalarının yorumlanması ve perde değişimiyle sınırlanmıyordu. M. de Charlus konuşurken, bu koronun yatılı öğrencilere veya yosmalara özgü tiz, canlı gülüşlerinin, dedikoducu, kurnaz bir fesatlıkla insanları nişan aldığı duyuluyordu.

Marie-Antoinette'in de kalmış olduğu, bahçesi Le Nôtre tarafından tasarlanmış, ailesine ait bir malikâneyi şimdi zengin maliyeci Israel'lerin satın almış olduğunu anlattı. "Bu insanların soyadı olan Israël, bir özel isimden çok, cinse değin, etnik bir terim gibi geliyor bana. Kimbilir, belki de bu tür insanların soyadı yoktur, sadece dâhil oldukları toplulukla adlandırılıyorlardır. Hiç önemi yok tabii! Guermantes'ların malikânesiyken Israel'lerin mülkiyetine geçmesi!!!" diye haykırdı. "Blois şatosunun bir odasını gezdirirken, bekçinin bana söylediği sözleri hatırlatıyor: 'Mary Stuart burada dua edermiş; şimdi ben süpürgelerimi koyuyorum buraya.'

Doğal olarak, şerefi lekelenmiş olan bu malikânenin bahsini bile duymak istemiyorum, tıpkı kocasını terk eden yengem Clara de Chimay'nin adını duymak istemediğim gibi. Ama malikânenin henüz bozulmamışken çekilmiş bir fotoğrafını saklıyorum; aynı şekilde, prensesin, iri gözlerinin kuzenimden başka kimseyi görmediği zamanki bir fotoğrafını da saklıyorum. Fotoğraf, gerçeğin bir kopyası olmaktan çıkıp bize artık mevcut olmayan şeyleri gösterdiğinde, yoksun olduğu haysiyeti bir ölçüde kazanmış oluyor. Size bir fotoğrafını verebilirim, madem bu tür mimariyle ilgileniyorsunuz," dedi büyükanneme. O sırada, cebindeki işlemeli mendilin renkli şeritlerinin cebin dışına taştığını fark edip çok sıkılgan, ama hiç de masum olmayan bir kadının, gereksiz bir utangaçlıkla müstehcen kabul ettiği cazibesini gizlerkenki ürkek yüz ifadesiyle, mendili aceleyle cebine soktu.

"Düşünsenize," diye devam etti, "adamlar ilk iş olarak Le Nôtre'un bahçesini yıktılar; Poussin'in bir tablosunu parçalamak kadar büyük bir suç. Bu Israel'ler bu yüzden hapiste olmalıydılar. Gerçi," diye ekledi gülümseyerek, bir an durakladıktan sonra, "herhalde başka birçok sebeple de hapiste olmaları gerekirdi ya... Her neyse, bu binaların önünde bir İngiliz bahçesinin nasıl göründüğünü tahmin edersiniz."

"Ama ev Petit Trianon'la aynı üslupta" dedi Mme de Villeparisis, "Marie-Antoinette oraya pekala bir İngiliz bahçesi yaptırmıştı."

"Her şeye rağmen Gabriel'in cephesinin güzelliğini bozan bir bahçe," diye cevap verdi M. de Charlus. "Tabii ki şimdi Le Hameau'yu yıkmak vahşet olurdu. Ama zamanın ruhu ne olursa olsun, yine de bu konuda Mme Israel'in bir kaprisinin, kraliçenin hatırası kadar saygın olduğunu sanmıyorum."

Bu arada büyükannem, Saint-Loup'nun ısrarına rağmen odama çıkıp yatayım diye bana işaret etmişti; Saint-Loup M. de Charlus'ün yanında, geceleri uyumadan önce sık sık kapıldığım hüzne değinerek beni müthiş utandırmıştı; dayısı herhalde bunu hiç mi hiç erkekçe bulmamıştı. Birkaç dakika daha oyalanıp gittim; biraz sonra, odamın kapısı çalındığında kim diye sorup M. de Charlus'ün sert sesini duyunca epeyce şaşırdım:

"Ben Charlus. Girebilir miyim beyefendi?" İçeri girip kapıyı kapattıktan sonra, "Beyefendi," dedi, aynı sert tonda, "yeğenim demin uyumadan önce bir sıkıntı hissettiğinizi, ayrıca Bergotte'un kitaplarına da hayran

olduğunuzu söylüyordu. Bavulumda herhalde bilmediğiniz bir kitabı vardı; mutlu olmadığınız bu dakikaları geçirmenize yardımcı olur diye getirdim."

M. de Charlus'e duygulanarak teşekkür ettim ve Saint-Loup'nun gece yaklaşırken rahatsızlandığım konusunda söyledikleri, beni kendisinin gözünde olduğumdan da aptal duruma düşürür diye aksine, korkmuş olduğumu söyledim.

"Yok canım," dedi, sesi yumuşayarak. "Belki şahsi bir değeriniz yoktur, bilemem, o kadar az insanda olan bir şey ki! Ama hiç değilse bir süre için, gençliğiniz var, bu da daima cazip bir şeydir. Zaten en büyük aptallık, insanın kendi hissetmediği duyguları gülünç bulması, ayıplamasıdır beyefendi. Ben geceyi severim, siz geceden korktuğunuzu söylüyorsunuz; ben gül kokusunu severim, bir dostum var, gül kokusu ateşini yükseltir. Sanıyor musunuz ki bu yüzden benden daha değersiz olduğunu düşünüyorum? Ben her şeyi anlamaya çalışırım, herhangi bir şeyi mahkûm etmekten de kaçınırım. Her neyse, siz yine de fazla şikâyet etmeyin; bu üzüntülerin acı vermediğini söyleyecek değilim, başkalarının anlayamayacağı şeyler için insanın ne kadar azap çekebileceğini bilirim. Ama hiç değilse sevginizi büyükannenize yöneltmekle doğru hareket etmişsiniz. Onu çok görüyorsunuz. Ayrıca sakıncasız bir sevgi, yani karşılık gören bir sevgi demek istiyorum. Aynı şeyi söyleyemeyeceğimiz o kadar çok durum vardır ki!"

Odada bir aşağı bir yukarı yürüyor, kâh bir eşyaya bakıyor, kâh bir başkasını eline alıyordu. Bana söyleyeceği bir şey varmış ve nasıl ifade edeceğini bilemiyormuş duygusuna kapılmıştım.

"Yanımda Bergotte'un bir kitabı daha var, onu da vereyim size," diye ekledi ve zile bastı. Birkaç saniye sonra bir komi geldi. "Şefgarsonu gönderin bana. Burada verilen işi akıllıca yapabilecek başka kimse yok," dedi M. de Charlus kibirli bir tavırla. "Monsieur Aimé'yi mi beyefendi?" diye sordu komi. "Adını bilmiyorum; durun bakayım, evet, hatırladım, Aimé diye seslenildiğini duymuştum. Çabuk olun, acelem var." - "Hemen gelir beyefendi, biraz önce aşağıda gördüm kendisini," dedi komi, her şeyden haberdar görünmek isteğiyle. Aradan epey bir zaman geçti. Komi geri geldi. "Beyefendi, Monsieur Aimé yatmış. Ama ben istediğinizi yapabilirim." - "Olmaz, uyandırıverin kendisini." - "Mümkün değil beyefendi, burada yatmıyor." - "Öyleyse bizi rahat bırakın." Komi gittikten

sonra, "Çok naziksiniz beyefendi," dedim; "Bergotte'un bir kitabı bana yeter." - "Aslında bence de öyle." M. de Charlus yürümekteydi. Birkaç dakika böyle geçti; sonra, birkaç saniyelik bir duraksamanın ardından birçok kez hamle yaptıktan sonra, kendi etrafında döndü ve tekrar kamçı gibi bir sesle, "İyi geceler beyefendi," deyip gitti.

O akşam ifade ettiği bütün yüce duygulardan sonra, M. de Charlus'ün Balbec'teki son günü olan ertesi gün, sabah plajda ben denize girmek üzere ilerlerken, büyükannemin beni denizden çıkar çıkmaz beklediğini haber vermek üzere yanıma yaklaşan baronun ensemi çimdikleyerek bayağı bir samimiyet ve gülüşle söylediği sözler beni çok şaşırttı:

"Ama yaşlı büyükanne kimin umurunda, değil mi? Seni edepsiz!"

"Olur mu beyefendi, ben büyükannemi çok severim!"

"Beyefendi," dedi buz gibi bir tavırla, bir adım gerileyerek, "henüz gençsiniz, bundan yararlanıp iki şeyi öğrenseniz iyi olur: Birincisi, bir şey ima ediyormuşsunuz duygusunu yaratmamak için, fazlasıyla doğal olan duyguları ifade etmekten kaçınmak; ikincisi de, size söylenen şeyin anlamını iyice kavramadan hurra diye cevap vermeye kalkışmamak. Bu önlemi bir dakika önce almış olsaydınız, sağırlar gibi yerli yersiz konuşur görünmekten kaçınır ve mayonuzun üzerindeki çapa nakışlarının gülünçlüğüne bir yenisini eklememiş olurdunuz. Size verdiğim Bergotte'a ihtiyacım var. Bir saat içinde o gülünç isimli, sağlıksız şefgarsonla kitabı bana gönderin; herhalde bu saatte uyumuyordur. Size dün gece gençliğin cazibesinden söz etmekle fazla erken davrandığımı bana fark ettirmiş oldunuz; gençliğin şaşkınlığına, düşüncesizliğine, anlayışsızlığına dikkatinizi çekseymişim, size daha çok faydası olurmuş. Bu kısa duşun sağlığınıza deniz banyonuz kadar iyi geleceğini umarım beyefendi. Öyle hareketsiz durmayın ama, üşütürsünüz. İyi günler beyefendi."

Herhalde bu sözlerinden pişmanlık duymuş olacak ki, bir süre sonra, bana ödünç verdiği, benim de "dışarıda" olan Aime'yle değil, asansörcüyle yolladığım kitabı –kapağına gömülmüş deri levhanın üzerinde bir unutmabeni dalı kabartması bulunan, maroken bir cilt içinde– bana gönderdi.

M. de Charlus gittikten sonra, Robert'le ben nihayet Bloch'lara akşam yemeğine gidebildik. Bu küçük davet sırasında anladım ki, arkadaşımızın

gülmekte hiç zorlanmadığı, aslında pek komik olmayan hikâyeler baba Bloch'un hikâyeleriydi ve "son derece ilginç bir adam" da, daima, babasının bu şekilde tarif ettiği bir arkadaşıydı. Hepimizin, çocukluğumuzda hayran olduğumuz birtakım insanlar vardır: ailenin geri kalanından daha esprili bir baba, bizim gözümüzde, açıkladığı metafizikten payını almış olan bir öğretmen, (Bloch'un benim için olduğu gibi) biz hâlâ sevdiğimiz sırada Musset'nin Tanrı Umudu'nu aşağılayan, biz Üstat Leconte'a veya Claudel'e geldiğimizde sadece

Saint-Blaise parkında, La Zuecca'da,
Razıydınız halinizden, çok memnundunuz.

mısralarıyla coşan, bir de şu mısraları ekleyen:

İyidir Padova, güzel yerdir,
Ne büyük hukuk doktorları vardır orada...
Ama ben asıl mısır bulamacını severim...
...Siyah peleriniyle geçerken O Pelerinli.[31]

ve bütün "Geceler"den bir tek şu mısraları hatırlayan:

Le Havre'da, Atlantik'le yüz yüze;
Venedik'te, korkunç Lido'da;
Soluk renkli Adriyatik'in solup gittiği yerde,
Bir mezarda, çimenlerin ortasında;
bizden daha ileride bir arkadaşımız.

Körü körüne hayran olduğumuz kişilerin öyle şeylerini kaydeder, hayranlıkla aktarırız ki, bunlardan çok daha üstün olan birçok şeyi, sırf değerine göre yargıladığımızda, sertçe reddederiz; tıpkı bir yazarın, gerçek oldukları gerekçesiyle romanında kullandığı "vecizeler"in ve kişilerin, canlı bir bütünlüğün içinde, aksine durgun, vasat bölümler oluşturması gibi. Saint-Simon'un, şüphesiz kendine hayran olmadan yazdığı portreleri, hayranlığa değerdir; oysa tanıdığı zeki insanların çok hoş diye anlattığı esprileri ya sönük kalmış, ya anlaşılmaz olmuştur. Mme Cornuel veya XIV. Louis'den son derece incelikli, renkli diye naklettiği sözleri, kendisi uydurmaya tenezzül etmezdi; aynı şeyi başka birçok insanda gözlemek mümkündür; içerdiği çeşitli yorumlardan, şimdilik bir tanesini hatırlamamız

yeterli: insanın, "gözlem" yaptığı zamanki zihinsel seviyesi, yaratırkenki seviyesinden çok daha alçaktadır.

Yani arkadaşım Bloch'un içinde, oğlundan kırk yıl geride, tuhaf anekdotlar anlatan, bunlara somut, gerçek M. Bloch kadar gülen bir baba Bloch bulunmaktaydı; çünkü baba Bloch'un, dinleyenler hikâyesinin iyice tadına varabilsin diye her hikâyenin son kelimesini iki üç kere tekrarladıktan sonra patlattığı kahkahaya, sofrada babasının hikâyelerini selamlamayı ihmal etmeyen arkadaşımın gürültülü kahkahası eşlik ediyordu. İşte bu yüzden, genç Bloch, son derece zekice sözler söyledikten sonra, ailesinden aldığı mirası ortaya koyarak, baba Bloch'un (tıpkı redingotu gibi) sadece oğlunun, gözünü kamaştırma zahmetine değecek birini –bir hocasını, birincilik ödüllerini silip süpüren bir arkadaşını, o gece Saint-Loup ve beni– getirdiği önemli günlere sakladığı vecizelerden bazılarım, belki otuzuncu defa, anlatırdı bize. Mesela: "Rus-Japon Savaşı'nda, hangi kesin sebeplerle Japonların yenileceğini, Rusların galip geleceğini kanıtlarla destekleyerek, bilgelikle tahmin etmiş, büyük bir savaş uzmanı" veya: "Siyaset çevrelerinde büyük bir maliyeci, mali çevrelerde de büyük bir siyasetçi olarak tanınan çok değerli bir adamdır." Bunlar, biri Rothschild Baronu'na, diğeri Sir Rufus Israel'e ait iki hikâyeyle yer değiştirebiliyordu; bu şahsiyetlerden, M. Bloch'un kendilerini bizzat tanıdığı izlenimini uyandırabilecek, iki anlama gelebilecek şekilde söz edilirdi.

Ben de aynı tuzağa düştüm ve baba Bloch'un Bergotte'tan söz ediş şekline bakıp, onun da eski dostlarından biri olduğunu zannettim. Oysa M. Bloch bütün meşhurları "tanışmadan", tiyatroda veya sokakta uzaktan görerek tanırdı sadece. Ayrıca, kendi çehresinin, adının, şahsiyetinin de onlara yabancı olmadığını ve onu gördüklerinde çoğu kez selam verme arzularını bastırmak zorunda kaldıklarını hayal ederdi. Sosyete mensupları, yetenekli, özgün kimselerle tanışsalar, yemeğe davet etseler de, bu onları daha iyi anladıkları anlamına gelmez. Ama sosyetede bir süre bulunduktan sonra, bu çevre insanlarının aptallığı, meşhurların sadece "tanışmadan" tanındığı silik çevrelerde yaşamayı fazlasıyla istememize, orada fazlasıyla zekâ bulunduğunu zannetmemize yol açar. Bunun farkına, Bergotte'tan söz ederken varacaktım.

Evde hayran olunan tek kişi M. Bloch değildi. Arkadaşım kız kardeşleri tarafından daha da çok beğeniliyor, kafasını tabağına gömerek, homurdanır

gibi sürekli terslediği kız kardeşlerinin, gülmekten gözlerinden yaş geliyordu. Zaten kızlar da Bloch'un lisanını benimsemişler, gayet güzel öğrenmişlerdi; sanki mecburi lisan buydu, zeki insanlar bir tek bu dili kullanabilirdi. Biz eve gittiğimizde, en büyük abla, kız kardeşlerinden birine, "Git ihtiyatlı babamızla saygıdeğer annemize haber ver," dedi. "Kancıklar," dedi Bloch kızlara, "size Doncieres'den, atlarıyla meşhur cilalı taştan evler diyarına, birkaç günlüğüne gelmiş olan, mızrağı süratli süvari Saint-Loup'yu takdim ederim." Bloch kültürlü olduğu kadar bayağı da olduğu için, söylevi genellikle Homeros'a pek yakışmayacak bir espriyle son bulurdu: "Güzel tokalı pepos'larımzı biraz kapatın bakalım, ne bu tantana? Karşınızda babam yok ya!" Bunun üzerine, Bloch kız kardeşler bir kahkaha tufanı içinde gülmekten yarılırlardı. Arkadaşım Bloch'a, Bergotte okumamı tavsiye etmekle bana ne büyük mutluluklar yaşatmış olduğunu, Bergotte'un kitaplarına bayıldığımı söyledim.

Bergotte'u sadece uzaktan tanıyan, hayatını sadece parter dedikodularından bilen baba Bloch, Bergotte'un eserlerini de aynı derecede dolaylı bir şekilde, görünürde edebî hükümler aracılığıyla öğreniyordu. Boşluğa selam verilen, yanılgı içinde hükme varılan yarım yamalakların dünyasında yaşıyordu. Bu dünyada, yetersizlik ve yanılgı, güveni azaltmaz; aksine artırır. Çok az sayıda insan parlak ilişkilere, derin bilgilere sahip olabildiğinden, bunlardan yoksun olanlar, izzetinefsin sağaltıcı bir mucizesiyle, kendilerini en imtiyazlı durumda zannederler; çünkü toplumun basamaklarının öyle bir perspektifi vardır ki, her kademedekiler kendilerini en iyi konumda görürler ve tanımadan adlandırıp iftira ettikleri, anlamadan yargılayıp küçümsedikleri en soylu insanları, kendilerinden daha ayrıcalıksız, daha kısmetsiz, daha acınacak durumda bulurlar. Pek parlak olmayan kişisel üstünlüklerin izzetinefis tarafından çoğaltılmasının, her insana, ihtiyacı olan, başkalarınınkinden daha yüksek bir mutluluk dozunu sağlamaya yetmeyeceği durumlarda bile, aradaki farkı kapatacak bir istek mevcuttur. İstek aşağılayıcı cümlelerle ifade ediliyorsa, "Onunla tanışmak istemiyorum," cümlesinin, "Onunla tanışmam imkânsız," diye tercüme edilmesi gerekir. Zihinsel anlamı budur. Ama duygusal anlamı, gerçekten, "Onunla tanışmak istemiyorum"dur. Bunun doğru olmadığını biliriz, yine de yalan değildir söylediğimiz; öyle hissettiğimiz için öyle söyleriz; bu da mesafeyi aradan kaldırmaya, yani mutluluğu sağlamaya yeter.

Benmerkezcilik bu şekilde her insanın dünyayı, kral olan kendisinin altında, basamaklar halinde görmesine izin verdiğinden, M. Bloch sabah kakaosunu içerken daha yeni açtığı gazetede bir makalenin altında Bergotte imzasını gördüğü zaman acımasız bir kral olma lüksünü kendine tanır, Bergotte'a lütfen, kısa bir celse bağışlar, kararını açıklar ve kaynar kakaosundan aldığı her yudumda, "Bu Bergotte'u artık okumak mümkün değil. Hem kaba, hem sıkıcı. Gazeteye abone olduğuna pişman ediyor insanı. Bir yığın dolambaç! Laf kalabalığı!" diye tekrarlamanın huzurlu zevkini yaşardı. Sonra bir tereyağlı ekmek dilimi daha alırdı.

Baba Bloch'un bu hayalî nüfuzu aslında kendi algı sınırlarının biraz dışına da taşmıştı. Bir kere, çocukları onu üstün bir insan olarak görüyorlardı. Çocuklar daima anne babalarını ya azımsama, ya da yüceltme eğilimindedirler; iyi bir evlat için, ona hayran olması için mevcut bütün nesnel nedenlerden bağımsız olarak, babası daima babaların en iyisidir. Üstelik, bu nedenler M. Bloch'ta kesinlikle mevcuttu: tahsilli, düşünceli, ailesine düşkün bir adamdı. Aile çevresinde sevilmesinin bir sebebi de, sosyetede insanlar esasen gülünç bir ölçüye ve yanlış ama sabit kurallara göre, diğer şık insanların tamamıyla kıyaslanarak değerlendirildiği halde, burjuva yaşantısında yemeklerin ve davetlerin, hoş ve eğlenceli bulunan, sosyetede iki akşam bile tutunamayacak kişilerin etrafında dönmesiydi. Bununla birlikte, aristokrasinin suni unvanlarının bulunmadığı bu çevrede, onların yerine daha da anlamsız unvanlar konur. İşte bu yüzden, aile ve hatta uzak akraba çevresinde, M. Bloch, bıyığı ve burnunun üst kısmı benzediği ileri sürülerek, "Aumale Dükü'nün ikizi" diye anılırdı. (Komiler muhitinde de, kasketini ters takıp ceketini iyice sıkarak kendisine yabancı bir subay havası verdiğini zanneden bir tanesi, arkadaşlarının gözünde bir şahsiyet sayılmaz mı?)

Aradaki benzerlik son derece belirsizdi, ama adeta bir unvan gibiydi, "Prens Murat mı? Hangisi? Napoli Kraliçesi mi?" der gibi, "Bloch mu? Hangisi? Aumale Dükü mü?" denirdi. Bu ve birtakım başka ufak göstergeler, akraba çevresinde kendisine sözümona bir üstünlük kazandırmaya yetiyordu. Bir araba sahibi olacak kadar ileri gitmeyen M. Bloch, bazı günler Şirket'ten iki atlı, açık bir fayton kiralar ve Boulogne Ormanı'nda, iki parmağı şakağında, iki parmağı çenesinin altında, kaykılmış vaziyette gezinirdi; kendisini tanımayan insanlar bu yüzden yapmacık bulsa da, ailede herkes Salomon Amca'nın şıklıkta Gramont-Caderousse'a taş

çıkardığına kaniydi. Öldükleri zaman, bir bulvar restoranında gazetenin yazı işleri müdürüyle aynı masayı paylaştığı için Le Radical gazetesinin sosyete sütununda "Parislilerin yakından tanıdığı bir sima" diye tanımlanan insanlardandı. M. Bloch, Saint-Loup'yla bana, Bergotte'u niye selamlamadığını Bergotte'un gayet iyi bildiğini, bu yüzden onu tiyatroda veya kulüpte görünce hemen gözlerini kaçırdığını söyledi. Saint-Loup, bu kulübün, eskiden babasının başkanlık yapmış olduğu Jockey Kulübü olamayacağını düşünüp kızardı. Öte yandan, oldukça kapalı bir kulüp olsa gerekti; çünkü M. Bloch, bugün olsa Bergotte'un kabul edilmeyeceğini söylemişti. Bu yüzden, Saint-Loup, "karşısındakini azımsama" korkusu içinde, söz konusu kulübün Royale Sokağı Kulübü olup olmadığını sordu; Saint-Loup'nun ailesi tarafından "alçaltıcı" bulunan bu kulübe bazı Yahudilerin kabul edildiğini biliyordu. "Hayır," dedi M. Bloch, umursamaz, gururlu ve utanmış gibi bir tavırla, "küçük, ama çok daha hoş bir kulüp, Ganaches Kulübü. Gösterişin hiç hoş karşılanmadığı bir kulüptür." - "Başkanı Sir Rufus Israël değil mi?" diye sordu genç Bloch; babasına şerefli bir yalan uydurma fırsatı tanımaktaydı; Saint-Loup'nun gözünde bu maliyecinin kendi gözündeki gibi bir itibarı olmadığını hiç bilmiyordu. Gerçekte Ganaches Kulübü'ne Sir Rufus Israel değil, yanında çalışanlardan biri üyeydi. Ama patronuyla arası çok iyi olduğundan, büyük maliyecinin kartvizitlerini yanında taşır, M. Bloch Sir Rufus'ün yöneticisi olduğu bir hatta seyahat edeceği zaman kendisine bir kart verirdi; baba Bloch bunu, "Kulübe uğrayıp Sir Rufus'ten referans alacağım," diye ifade ederdi. Kartvizit kendisine kondüktörlerin gözünü kamaştırma imkânı verirdi. Bloch kız kardeşler, Bergotte'la daha çok ilgilendiler; Ganaches konusunu bir yana bırakıp Bergotte'a dönmek için, en küçükleri, dünyanın en ciddi ifadesiyle ağabeyine sordu (yetenekli insanları tanımlamak için ağabeyinin kullandığı ifadelerden başkası bulunmadığını zannediyordu): "Bu Bergotte sahiden olağanüstü bir tip mi? Büyük herifler kategorisinden, Villiers ve Catulle gibi tiplerden mi?" - "Kendisiyle birçok genel provada karşılaştım," dedi M. Nissim Bernard. "Sakar bir adam, Schlemihl gibi bir tip." Chamisso'nun masalına bu şekilde bir atıf yapılmasının bir zararı yoktu, ama Schlemihl sıfatı, aile arasında kullanımı M. Bloch'un çok hoşuna giden ama yabancıların yanında kullanılmasını bayağı ve yersiz bulduğu yarı-Alman, yarı-Yahudi lehçenin bir parçasıydı. Bu yüzden .karısının amcasına sert bir bakış fırlattı. "Bergotte yeteneklidir," dedi Bloch. "Ya!" dedi kız kardeşi ciddiyetle, bu koşullarda hoşgörülebileceğini söylemek ister gibi.

Baba Bloch, küçümser bir tavırla, "Bütün yazarlar yeteneklidir," dedi. Oğlu çatalını havaya kaldırıp gözlerini şeytanca bir alayla kısarak, "Hatta duyduğuma göre Akademi'ye başvuracakmış," dedi. "Hadi canım! Yeterli bilgisi yok," diye cevap verdi baba Bloch; Akademi'yi oğlu ve kızları gibi küçümsemiyordu görünüşe bakılırsa. "O çapta bir adam değil." - "Zaten Akademi bir salondur, Bergotte'un itibarıysa sıfırdır," dedi Mme Bloch'un, mirasına konulacağı umulan amcası; zararsız, tatlı bir adamdı; Bernard soyadı belki kendi başına büyükbabamın teşhis yeteneğini harekete geçirebilirdi, ama Darius'un sarayından getirilip Mme Dieulafoy tarafından parçaları birleştirilmiş gibi görünen çehresiyle, fazlasıyla uyumsuzdu; neyse ki bu Susa figürünü bir doğu ismiyle taçlandırmak isteyen bir meraklı tarafından seçilen Nissim adı, Horsabad'ın insan başlı bir boğasının kanatlarını germişti üzerine. M. Bloch durmadan karısının amcasına hakaret ediyordu; belki bu günah keçisinin savunmasız saflığı kendisini kışkırttığı için, belki de villanın kirasını M. Nissim Bernard ödediğinden, lehtar sıfatıyla bağımsızlığını koruduğunu ve özellikle de parababasından kalacak mirası pohpohlayarak garantiye almak gibi bir niyeti olmadığını göstermek istediği için:[32]

"Tabii, söylenecek dangalakça bir söz varsa siz katiyen kaçırmazsınız. Bergotte'un kendisi burada olsa, ilk yaltaklanan siz olurdunuz," diye haykırdı M. Bloch; M. Nissim Bernard ise, hüzünlü bir ifadeyle Kral Sargon'un kıvırcık sakalını tabağına eğmişti. Arkadaşım, kıvırttığı ve boyattığı sakalını uzattığından beri, büyükamcasına çok benziyordu.

"Yani siz Marsantes Markisi'nin oğlu musunuz? Ben kendisini çok yakından tanırdım," dedi M. Nissim Bernard Saint-Loup'ya. Ben "tanırdım" derken, Bloch'un babasının Bergotte'u tanıdığı gibi tanıdığını, yani göz aşinalığı olduğunu sandım. Ama sonra ekledi: "Babanız yakın dostumdu." Bu arada Bloch kıpkırmızı olmuştu; babasının müthiş canı sıkılmış gibiydi; Bloch kız kardeşler ise gülmekten patlıyorlardı. Baba Bloch ve çocuklarında gemlenmiş olan gösteriş merakı, M. Nissim Bernard'da aralıksız yalan söyleme alışkanlığını doğurmuştu. Mesela M. Nissim Bernard seyahat ederken, otelde, baba Bloch'un da yapabileceği bir şey yapar, öğle yemeğinin ortasında, herkes bir aradayken, özel uşağına bütün gazetelerini yemek salonuna getirmesini emrederdi; yanında özel uşağıyla seyahat ettiğini herkes görsün diye. Ne var ki amca, M. Bloch'un asla yapmayacağı bir şey daha yapar, otelde arkadaşlık kurduğu insanlara

senatör olduğunu söylerdi. Bu sıfatın uydurma olduğunun bir gün öğrenileceğinden ne kadar emin olsa da, o anda kendine bu sıfatı verme ihtiyacına karşı koyamazdı. M. Bloch, amcanın yalanlarından ve başına açtığı dertlerden çok zarar görüyordu. "Siz ona bakmayın, çok şakacıdır," dedi Saint-Loup'ya alçak sesle; yalancıların psikolojisini çok merak eden Saint-Loup, bunun üzerine daha da çok ilgilendi. Arkadaşımız Bloch, "İthaka'lı Odysseus'tan bile daha yalancıdır; oysa Athena onun, insanların en yalancısı olduğunu söylerdi," diye ekledi. "Şu işe bakın!" diye haykırdı M. Nissim Bernard. "Arkadaşımın oğluyla yemek yiyeceğim aklımdan bile geçmezdi! Paris'teki evimde babanızın bir fotoğrafı, bir sürü mektubu vardır. Bana hep 'amcacığım' derdi, sebebini hiç öğrenemedik. Büyüleyici, pırıl pırıl bir adamdı. Nice'te benim evimdeki bir akşam yemeğini hatırlıyorum da, Sardou vardı, Labiche, Augier..." - "Molière, Racine, Corneille," diye alayla devam etti baba Bloch; oğlu da, "Plautus, Menandros, Kalidasa," diye listeyi tamamladı. Kalbi kırılan M. Nissim Bernard, aniden konuşmasını kesti ve çileciler gibi büyük bir zevkten kendini mahrum edip yemeğin sonuna kadar sessizliğini korudu.

"Ey tunç miğferli Saint-Loup!" dedi Bloch. "Kümes hayvanlarını tanrılara kurban olarak sunan rahibin bol kırmızı şarapla suladığı, butlan yağla ağırlaşmış şu ördekten biraz daha alın."

M. Bloch genellikle önemli bir arkadaş onuruna Sir Rufus Israel'le ilgili anekdotlarından ve diğer seçkin hikâyelerinden en esaslılarını ortaya attıktan sonra, oğlunu fazlasıyla duygulandırdığını hisseder ve "veletle yüz göz olmamak için" çekilirdi. Bununla birlikte, oğlunun doçentlik sınavına kabul edilmesi gibi gerçekten önemli bir vesile olduğunda, M. Bloch her zamanki anekdotlar dizisine, daha ziyade kendi dostlarına sakladığı, genç Bloch'un arkadaşlarına hitaben söylediğinde oğlunu müthiş gururlandıran şu alaylı yorumu da eklerdi: "Hükümet bağışlanamayacak bir hata yaptı. M. Coquelin'e danışmadı! M. Coquelin memnuniyetsizliğini bildirdi." (M. Bloch gerici geçinir, tiyatrocuları küçümserdi.)

Yüksek sosyeteye girip çıkan insanlarla ilgili bir önyargısı olduğundan, Saint-Loup sosyetede pek az görülürdü; bu çevrede takındığı küçümseyici veya düşmanca tutum, bütün yakın akrabalarının, "tiyatrocu" bir kadınla ilişkisi yüzünden duydukları üzüntüyü daha da artırıyordu; bu ilişkiyi suçluyor, Saint-Loup için çok zararlı olduğunu, onda bu karalayıcı, kötücül zihniyeti yarattığını, onu "baştan çıkardığını", sonunda tamamen

"düşeceğini" düşünüyorlardı. Bu yüzden de, Saint-Germain muhitinin uçarı erkeklerinden birçoğu, Robert'in metresinden söz ederken acımasız oluyorlardı. "Fahişeler de herkes gibi mesleğini yapar," deniyordu; "ama bu öyle değil! Onu affedemeyiz! Sevdiğimiz birisine çok fazla kötülük etti." Bu tür bir falsosu olan tek kişi Robert değildi elbette. Ama ötekiler birer sosyete adamı olarak eğleniyor, siyaset konusunda, her konuda, bir sosyete adamı gibi düşünmeye devam ediyorlardı. Robert'i ise ailesi "hırçınlaşmış" buluyordu. Sosyete gençlerinin çoğu için genellikle gerçek hocanın, metresleri olduğunu, onlar olmasa zihinlerinin gelişmeyeceğini, dostluklarında kaba, sert ve zevksiz kalacaklarını, bu tür ilişkilerin, gençlerin incelmiş bir kültürle tanışıp çıkara dayalı olmayan dostlukların değerini öğrenebilecekleri tek ahlâk okulu olduğunu ailesi anlamıyordu. Ayaktakımı arasında bile (ki kabalık konusunda çoğunlukla yüksek sosyeteye benzer) daha duyarlı, daha ince, daha aylak olan kadın, birtakım inceliklere meraklıdır, anlamasa bile erkeğin en arzulanır bulduğu paradan, mevkiden daha fazla değer verdiği birtakım duygu ve sanat güzelliklerine saygı gösterir. şığı da, ister Saint-Loup gibi genç bir kulüp erkeği olsun, ister genç bir işçi (örneğin elektrikçiler, günümüzde gerçek şövalyeler arasına girmişlerdir), metresine büyük hayranlık ve saygı beslediği için, onun saygı duyduğu, hayran olduğu şeylere de aynı duygularla yaklaşır ve genç erkeğin değerler hiyerarşisi değişir. Kadın, cinsiyeti sebebiyle zayıftır; sinirsel, açıklaması olmayan rahatsızlıkları vardır; aynı rahatsızlıklar bir erkekte, hatta yakın akrabası olan bir kadında olsa, gürbüz delikanlı güler geçer. Ama sevdiği kadının acı çekmesine dayanamaz. Saint-Loup gibi, bir metresi olan soylu genç, birlikte bir kabareye yemeğe gittiklerinde, belki metresinin ihtiyacı olur diye cebinde sakinleştirici ilaç taşımayı, garsona sertçe, ciddiyetle, kapıları sessizce kapatmasını, masanın üzerine nemli sünger değdirmemesini tembihlemeyi alışkanlık edinir; çünkü kendisinin hiç yaşamadığı bu rahatsızlıklardan metresini korumak ister; bu rahatsızlıkların oluşturduğu gizli dünyanın gerçekliğine inanmayı, metresi kendisine öğretmiştir; artık onlara üzülmek için yaşamış olması gerekmez, ileride başka kadınlar bu rahatsızlıkları hissettiğinde bile üzülecektir. Metresi, Saint-Loup'ya –ortaçağda Hıristiyan âleminin ilk keşişleri gibi– hayvanlara karşı merhametli olmayı öğretmişti; kendisi hayvanları çok sever, köpeğini, kanaryalarını, papağanlarını yanma almadan hiçbir yere gitmezdi; Saint-Loup onlara anaç bir ilgi gösterir, hayvanlara iyi davranmayan insanları aşağılardı. Öte yandan, tiyatro oyuncusu olan veya

olduğunu iddia eden metresi –zeki olup olmadığını bilmiyorum– sosyete kadınlarını sıkıcı bulmayı, bir sosyete davetine katılma zorunluluğunu angarya kabul etmeyi kendisine öğreterek, Saint-Loup'nun snop olmasını önlemiş, havailiğini tedavi etmişti. Genç âşığın hayatında sosyete ilişkileri, metresi sayesinde daha küçük bir yer kaplıyordu; buna karşılık, basit bir salon erkeği olsa, dostluklarını yönetecek olan gurur veya çıkarın, ilişkilerine damgasını vuracak olan kabalığın yerine soyluluğu ve inceliği koymayı metresi ona öğretmişti. Metresi, kadınlık içgüdüsüyle, erkeklerde bulunan, kendisi olmasa âşığının belki yanlış anlayacağı veya şakaya alacağı kimi duyarlılıklara daha çok değer verdiğinden, Saint-Loup'nun arkadaşları arasında hangisinin onu gerçekten sevdiğini öteden beri hemen anlardı. Saint-Loup'yu bu arkadaşına minnet beslemeye ve minnetini göstermeye, arkadaşının hoşuna giden, onu üzen şeyleri fark etmeye zorlamayı bilirdi. Saint-Loup da kısa zamanda metresinin ikaz etmesine gerek kalmadan, bütün bunlara dikkat etmeye başladı; metresi Balbec'te değildi, beni hiç görmemişti, hatta belki Saint-Loup, mektuplarında henüz benden bahsetmemişti ona; buna rağmen benim bulunduğum bir arabanın camını kapatır, beni rahatsız eden çiçekleri yanımdan uzaklaştırır, giderken birçok kişiyle vedalaşması gerekiyorsa ne yapar eder onlardan biraz erken ayrılıp en son benimle, baş başa kalır, onlarla benim aramda belirgin bir ayrım yapar, bana, başkalarından farklı davranırdı. Metresi onun gözlerini görünmez olana açmış, hayatına ciddiyet, kalbine incelik katmıştı, ama bütün bunları gözden kaçıran ailesi, gözyaşları içinde tekrarlayıp duruyordu: "O sürtük, Robert'in ölümüne sebep olacak; bu arada da şerefini ayaklar altına alıyor." Robert'in, metresinden sağlayabileceği bütün yararı sağlamış olduğunu kabul etmek gerekir; artık metresi onun için aralıksız bir ıstırap kaynağıydı, Robert'i düşman bellemişti, ona işkence ediyordu. Günün birinde âşığını aptal ve gülünç bulmaya başlayıvermişti; çünkü kimi genç yazar ve oyuncu arkadaşları, öyle olduğunu söylemişlerdi kendisine; o da onların sözlerini, insanın hiç bilmediği fikirleri veya âdetleri dışarıdan kabul edip benimsediği zaman sergilediği tutkuyla, sakınmasızlıkla, durmadan tekrarlıyordu. O da tiyatrocu arkadaşları gibi, kendisiyle Saint-Loup arasında aşılması mümkün olmayan bir uçurum olduğunu çekinmeden, açıkça ifade ediyordu; çünkü ayrı dünyaların insanlarıydılar; kendisi bir entelektüeldi, Saint-Loup ise, bütün iddialarına rağmen doğuştan düşüncenin düşmanıydı. Bu görüş kendisine çok derin geliyor, âşığının en önemsiz sözlerinde, en küçük hareketlerinde bunu doğrulayacak kanıtlar

arıyordu. Ama aynı arkadaşları yaratmış olduğu umutları böylesine uygunsuz bir ilişkiyle söndürdüğüne, âşığının sonunda onu da etkileyeceğine, onunla yaşayarak sanattaki geleceğini mahvettiğine kendisini ikna ettiklerinde, Saint-Loup'ya beslediği küçümsemeye bir de nefret eklendi; sanki Saint-Loup ölümcül bir hastalığı kendisine kasten, zorla bulaştırmışçasına bir nefretti bu. Saint-Loup'yla mümkün olduğunca az görüşüyor, ama kesin bir ayrılığı da geciktiriyordu; kesin bir ayrılık, bana pek mümkün gibi görünmüyordu. Saint-Loup metresi için öyle fedakârlıklar yapıyordu ki, olağanüstü güzel olmadığı takdirde (Saint-Loup metresinin fotoğrafını bana göstermekten kaçınmış, "Bir kere afet denilemez, ayrıca fotoğraflarda iyi çıkmıyor; üstelik bunlar benim Kodak'ımla kendim çektiğim resimler, yanlış bir fikir verirler size," demişti), kendisi için aynı fedakârlıklarda bulunacak ikinci bir erkek bulması zor görünüyordu. İnsan yeteneksiz olsa bile, şöhret olma takıntısının, sadece etkisi altında olduğu insanların özel takdiri de olsa takdirin, küçük bir yosma için dahi, para kazanmanın zevkinden daha belirleyici güdüler olabilecekleri (aslında Saint-Loup'nun metresi için bu geçerli olmayabilirdi) benim hiç aklımdan geçmiyordu. Saint-Loup, metresinin kafasında olup bitenleri pek anlamamakla birlikte, haksız sitemlerinde de, ebedî aşk vaatlerinde de tam anlamıyla samimi olduğuna inanmıyor, öte yandan, metresinin mümkün olunca kendisinden ayrılacağı hissine de arasıra kapılıyordu; bu yüzden de, belki Saint-Loup'nun kendisinden daha basiretli olan aşkının korunma içgüdüsüyle harekete geçerek, kendisinde en büyük, en kör sevgiyle bir arada var olan pratik bir beceriklililiği kullanarak, metresine bir servet bağışlamamakta ısrar etmişti; hiçbir eksiği olmasın diye muazzam bir borç almıştı, fakat parayı metresine günü gününe veriyordu. Şüphesiz, kadın gerçekten onu terk etmeyi düşünüyorsa, soğukkanlılıkla "küpünü doldurmuş" olacağı anı beklemekteydi; Saint-Loup'nun verdiği meblağlarla, epeyce kısa bir süre yeterli olurdu herhalde, yine de yeni arkadaşımın mutluluğunu –ya da mutsuzluğunu– uzatan ek bir süreydi.

İlişkilerinin bu acıklı dönemi, bir gece, Saint-Loup'nun yengesinin evinde başlamıştı –bu dönem şu anda zirveye, Saint-Loup için en zalim noktasına erişmişti; çünkü metresi varlığına tahammül edemediği için Saint-Loup'ya Paris'te kalmayı yasaklamış, iznini Balbec'te, garnizonunun yakınında geçirmeye zorlamıştı– Saint-Loup yengesini ikna etmişti; metresi o gece çok sayıda davetlinin karşısında, vaktiyle avangard bir tiyatroda oynadığı

sembolist bir oyundan parçalar sunacaktı; metresi, oyuna olan hayranlığını Saint-Loup'ya da benimsetmişti.

Ne var ki, elinde iri bir zambak, üzerinde "Ancilla Domini"den kopya edilmiş olan ve gerçek bir "sanat keşfi" olduğu konusunda Robert'i ikna ettiği bir kostümle davetlilerin karşısına çıktığında, kulüp erkeklerinden ve düşeslerden oluşan topluluk tarafından tebessümlerle karşılanmış, tiradın tekdüzeliği, kimi kelimelerin tuhaflığı ve sık sık tekrarı, bu gülümsemeleri önce bastırılan, sonra dayanamayarak koyuluveren kahkahalara dönüştürmüş, kızcağız gösterisine devam edememişti. Ertesi gün, Saint-Loup'nun yengesi, böylesine gülünç bir sanatçıya evinde gösteri yapma izni verdiği için, istisnasız herkes tarafından kınanmıştı. Meşhur bir dük, maruz kaldığı eleştiriler konusunda kendisinden başka kimseyi suçlayamayacağını açıkça söylemişti ev sahibesine.

"Olmaz ki! Böyle bir şaklabanlık çıkarılır mı bizim karşımıza?! Kadının yeteneği olsa, neyse, ama yok, hiçbir zaman da olmayacak. İnsaf! Paris zannedildiği kadar aptal değildir. Sosyete sadece salaklardan oluşmuyor. Küçük hanım belli ki Paris'i şaşırtacağını sanmış. Ama Paris'i şaşırtmak bu kadar kolay değildir; birtakım şeyleri de yutmamız mümkün değil canım."

Sanatçıya gelince, dışarı çıkarken Saint-Loup'ya şunları söylemişti:

"Beni kazkafalıların, cahil aşiftelerin, hödüklerin karşısına çıkardın! Biliyor musun ki oradaki erkeklerden bana kaş göz etmeyen bir tanesi bile yoktu? Yüz vermediğim için intikam almak istediler."

Robert'in yüksek sosyete insanlarına karşı sevgisizliği, bu sözlerle derin ve sancılı bir nefrete dönüşmüştü; bu duyguyu en çok uyandıranlar da, en az hak edenlerdi: ailenin temsilci olarak görevlendirdiği, Saint-Loup'nun metresini, ondan ayrılsın diye ikna etmeye çalışmış olan vefalı bazı akrabaları (metresi bu girişimlerinin, kendi aşklarından kaynaklandığını söylüyordu Robert'e). Robert bu akrabalarıyla görüşmeyi derhal kesmekle birlikte, şimdiki gibi metresinden uzakta olduğunda, bu akrabaların veya başkalarının, yokluğundan yararlanıp tekrar hamle yaptıklarını, belki de reddedilmediklerini düşünüyordu. Dostlarına ihanet eden, kadınları baştan çıkarmaya, randevu evlerine götürmeye çalışan zevk düşkünlerinden söz ederken, yüzünden ıstırap ve nefret fışkırıyordu.

"Onları öldürsem, bir köpeği öldürmenin yaratacağı vicdan azabını çekmem; köpek hiç değilse sevimli, vefalı, sadık bir hayvandır. Giyotini asıl bu adamlar hak ediyor, yoksulluk yüzünden, zenginlerin acımasızlığı yüzünden suça yönelen zavallılar değil."

Zamanının büyük bölümünü metresine mektup ve telgraflar göndererek geçiriyordu. Metresinin, onun hem Paris'e gitmesine engel olup hem de uzaktan kavga çıkarmanın yolunu bulduğu günler, Robert'in allak bullak yüzünden durumu anlıyordum. Metresi şikâyetini hiçbir zaman belirtmediğinden, Saint-Loup da, söylemediğine göre belki kendi de bilmediğini, aslında kendisinden bıkmış olduğunu düşünüyor, yine de bir açıklamaya ihtiyaç duyuyor ve şöyle yazıyordu: "Ne yaptımsa söyle. Hatalarımı kabul etmeye hazırım." Hissettiği keder, hatalı davrandığı konusunda ikna olmasına yol açıyordu.

Ama metresi cevaplarını sürekli geciktiriyor, cevaplar da zaten bir anlam taşımıyordu. İşte bu yüzden, Saint-Loup'nun hemen her seferinde, postaneden kaşları çatılmış, çoğunlukla da eli boş döndüğünü görüyordum; koca otelde mektuplarını kendi gidip alan, atan, bir tek o ve Françoise'dı; Saint-Loup âşık sabırsızlığı, Françoise ise hizmetkârlara güvensizliği sebebiyle yapıyordu bunu. (Telgraflar Saint-Loup'yu çok daha uzun bir mesafe katetmek zorunda bırakıyordu.)

Bloch'lardaki akşam yemeğinden birkaç gün sonra, büyükannem neşe içinde, Saint-Loup'nun Balbec'ten ayrılmadan fotoğrafını çekmeyi kendisine teklif ettiğini söyleyince, bu iş için en güzel kıyafetini giymiş olduğunu ve değişik saç modelleri arasında seçim yapamadığını gördüğümde, büyükannemden hiç beklemediğim bu çocukluk beni biraz sinirlendirdi. Hatta iyice aşırıya kaçıp acaba büyükannem konusunda yanılıyor muydum, onu gözümde fazla mı yücelttim, şahsına ilişkin şeylere karşı hep zannettiğim kadar ilgisiz mi gerçekten, ona çok yabancı sandığım bir şeye, yani süse meraklı mı yoksa gibi sorular sormaya başladım kendi kendime.

Fotoğraf çekimi projesinin ve bilhassa büyükannemin bundan duyduğu açıkça görülen mutluluğun bende yarattığı memnuniyetsizliği maalesef dışarıya yansıttım; Françoise da fark etti ve bana onaylarmış gibi görünmek istemediğim duygusal ve acıklı bir nutuk çekerek, hoşnutsuzluğumu istemeyerek artırdı.

"Ah beyefendi! Zavallı hanımcığım, portresi çekilirse ne kadar mutlu olacak, hatta emektar Françoise'mın onun için düzelttiği şapkayı bile takacak, bırakın çektirsin beyefendi."

Françoise'ın duygusallığıyla alay etmenin acımasızlık olmadığı konusunda kendimi ikna ettim; her konuda örnek aldığım annemin ve büyükannemin aynı şeyi sık sık yaptıklarını hatırlattım kendi kendime. Ama keyifsiz olduğumu fark eden büyükannem, bu poz verme seansı benim canımı sıkacaksa vazgeçebileceğini söyledi. Ben vazgeçmesini istemedim, hiçbir mahzur görmediğimi ısrarla belirttim ve süslenmesine izin verdim, ama fotoğrafının çekilmesinden duyduğu zevki kaçırmayı amaçlayan birkaç alaylı, kırıcı söz söyleyerek zekâ ve güç gösterisinde bulunduğumu sandım; öyle ki, büyükannemin muhteşem şapkasını görmek benim canımı sıktıysa da, hiç değilse yüzünden o mutlu ifadeyi silmeyi başardım; oysa o ifade beni mutlu etmeliydi; en çok sevdiğimiz insanlar hâlâ hayattayken sık sık başımıza geldiği gibi, aslında sevdiklerimize vermeyi çok istediğimiz mutluluğun değerli bir biçimi olan şey, bana bayağı, küçük bir kusurun tatsız tezahürü gibi görünüyordu. Keyifsizliğimin en önemli nedeni, büyükannemin o hafta benden adeta kaçmış olması, gündüzleri de, geceleri de, bir an bile onunla baş başa kalamamış olmamdı. Öğleden sonra, bir süre onunla yalnız görüşebilmek için otele döndüğümde, dışarıda olduğunu söylüyorlardı; ya da benim bölmeme izin verilmeyen uzun ve gizli toplantılarından biri için, Françoise'la odaya kapanmış oluyordu. Geceyi Saint-Loup'yla dışarıda geçirdikten sonra da, dönüş yolunda büyükanneme kavuşup onu kucaklayabileceğim anı düşlüyor, ama gidip kendisine iyi geceler dilemem için bölmeyi üç kere hafifçe tıklatmasını nafile bekliyordum; hiçbir ses gelmiyordu. Sonunda yatıyor, büyükanneme, hiç alışık olmadığım bir ilgisizlikle beni öylesine güvendiğim bir mutluluktan mahrum ettiği için biraz kızıyor, tıpkı çocukluğumdaki gibi kalbim çarparak sessiz duvarı dinliyor ve gözyaşları içinde uykuya dalıyordum.

Saint-Loup, birkaç günden beri, her öğleden sonra gittiği Doncieres'e o gün de gitmek zorunda kalmıştı; temelli Doncieres'e dönünceye kadarki süre boyunca da, öğleden sonralarını orada geçirmesi gerekiyordu. Balbec'te olmamasına hayıflandım. Uzaktan bana harikulade güzel görünen genç kadınların arabalardan indiğini, bazılarının Casino'nun dans salonuna, bazılarının da dondurmacıya girdiklerini görmüştüm. Gençliğin, özel bir aşktan yoksun, boş, her yerde –bir âşığın tutkun olduğu kadını bulması

gibi– Güzelliğin arzulandığı, arandığı, görüldüğü dönemlerinden birini geçirmekteydim. Bir tek gerçek çizgi –uzaktan veya arkadan görülen bir kadında seçilebilen küçücük bir çizgi– Güzelliği gözümüzün önüne getirmemize yeter; onu görüp tanıdığımızı düşünürüz, kalbimiz çarpar, adımlarımızı sıklaştırırız, kadın gözden kaybolduğu takdirde, sonsuza dek, aradığımızın o olduğuna yarı yarıya inanırız; çünkü ancak yetişebildiğimiz takdirde hatamızı anlarız.

Zaten rahatsızlıklarım giderek arttığından, en basit zevkleri bile, sırf onlara ulaşmanın zorluğu yüzünden, fazlasıyla abartmak eğilimindeydim. Her yerde güzel ve zarif kadınlar görür gibi oluyordum; çünkü plajda aşırı yorgun, Casino'da veya bir pastanede aşırı çekingen olduğumdan, hiçbir yerde kendilerine yaklaşamıyordum. Oysa yakında öleceksem, sunulandan ben değil bir başkası yararlanacak veya kimse yararlanmayacak olsa bile, hayatın sunabileceği en güzel genç kızların, yakından, gerçekte nasıl olduklarını öğrenmek isterdim (aslında bu merakımın kaynağında bir sahip olma arzusu bulunduğunu fark etmiyordum). Saint-Loup yanımda olsa, balo salonuna girmeye cesaret edebilirdim. Ama tek başıma, Grand-Hotel'in önünde durup büyükannemle buluşacağım saati beklemekten başka bir şey yapamıyordum. O sırada, neredeyse mendireğin ta ucunda, şaşırtıcı bir lekenin hareket ettiğini gördüm; ilerlemekte olan beş veya altı genç kız, görünüşleri ve tavırlarıyla Balbec'te alışkın olduğumuz insanlardan o kadar farklıydılar ki, nereden geldikleri belli olmayan, plajda, ölçülü adımlarla –gecikenlerin uçuşarak ötekilere yetiştiği– amacı, görmezmiş gibi davrandıkları insanlar için tamamen belirsiz, onların kuş zihinleri içinse son derece açık ve belirgin olan bir gezintiye çıkmış bir martı sürüsüne benziyorlardı.

Bu yabancı kızlardan birinin önünde, eliyle ittiği bisikleti gidiyordu; iki tanesinin ellerinde golf sopaları vardı; kıyafetleri Balbec'teki diğer genç kızlardan ilk bakışta hemen ayrılıyordu; onlar arasında da spor yapanlar vardı, ama bunun için özel bir kıyafete bürünmezlerdi.

Hanımların ve beylerin her gün mendirek turuna çıktıkları saatti; mahkeme başkanının karısı müzik köşkünün önünde gururla oturmuş, gezinenlere, en ufak ayrıntısına kadar incelemeye kararlı olduğu bir kusurları varmışçasına, saplı gözlüğünün acımasız yansımalarını gönderiyordu; tam ortasında oturduğu bu korkutucu sandalyelerden oluşan sırada birazdan eleştirmene dönüşmüş oyuncular yerlerini alacak, onlar da

önlerinden geçenleri yargılayacaklardı. Adeta bir gemi güvertesindeymiş gibi (aynı anda kollarını kımıldatıp gözlerini çevirerek omuzlarını dikleştirmeden, vücutlarının bir yanıyla yaptıkları hareketi öbür yanın eşit bir hareketiyle dengelemeden, yüzleri kızarmadan bacaklarını kaldırmayı bilmediklerinden) ileri geri sallanarak mendireği bir uçtan bir uca arşınlayan, yanlarında yürüyen veya karşıdan gelen insanlara aldırmıyormuş izlenimini uyandırmak için onları görmüyormuş gibi yapan, ama yanlışlıkla çarpmamak için de gizli gizli bakan bütün bu insanlar, aksine diğerlerine çarpar, onlara asılırlardı, çünkü onlar da, aynı küçümseyici tavrın altında gizlenen aynı gizli dikkatin nesnesi olurlardı; kalabalık sevgisi –ve dolayısıyla korkusu– ister başkalarının hoşuna gitmeye veya onları şaşırtmaya çalışsınlar, ister küçümsediklerini göstermeye çabalasınlar, bütün insanlarda en güçlü dürtülerden biri olduğu için, münzevinin mutlak ve ömür boyu süren kapanışının kaynağında bile genellikle aşırı bir kalabalık sevgisi bulunur; bu tutku bütün diğer duygulardan o kadar baskındır ki, dışarı çıktığı zaman kapıcının, gelip geçenlerin, duran bir arabanın arabacısının hayranlığını kazanamayınca, onlar tarafından hiç görülmemeyi ve bunun için de dışarı çıkmasını gerektirecek her türlü faaliyetten vazgeçmeyi tercih eder.

Birkaçı bir düşüncenin peşinden giden, ama o zaman da bu düşüncenin hareketini, diğerlerinin ihtiyatlı sendelemeleri kadar uyumsuz, sarsıntılı jestlerle, gözlerdeki kaymayla ele veren bütün bu insanların ortasında, görmüş olduğum genç kızlar, kendi bedenlerinin kusursuz esnekliğiyle, insanlığın geri kalanına karşı içten bir küçümsemenin verdiği hareket hâkimiyetiyle, dümdüz ilerliyorlar, ne duraksıyorlar, ne kasılıyorlar, tam olarak istedikleri hareketleri yapıyorlardı; her bir uzuvları diğerlerinden tam anlamıyla bağımsızdı ve bedenlerinin büyük bölümü, iyi valsçilerin dikkat çekici kıpırtısızlığını koruyordu. Artık uzağımda sayılmazlardı. Kızların her biri diğerlerinden çok farklı bir tip olduğu halde, hepsinde bir güzellik vardı; ama doğruyu söylemek gerekirse, onları birkaç saniyedir görüyordum ve gözlerimi dikip bakmaya cesaret edemediğim için, henüz hiçbiri belirginlik kazanmamıştı. Biri, sadece bir Rönesans resmindeki Arap tipli Müneccim Kral gibi, diğerlerine zıtlık teşkil eden düz burnu ve esmer teniyle bireyselleşmişti zihnimde; bir başkası sert, dikkafalı ve gülen bakışlarıyla, bir diğeri yanağının sardunyayı akla getiren pembe-bakır rengiyle; hatta bu özelliklerin bile genç kızlardan hangisine ait olduğunu kesin olarak saptayamamıştım henüz. Birbirinden son derece farklı

özelliklerin yan yana bulunduğu, bütün renk dizilerinin birbirine yaklaştığı, ama cümlelerini seçtiğim fakat hemen unuttuğum için geçtikleri anda ayırt edemediğim, tanıyamadığım bir müzik gibi birbirine karıştığı bu harikulade bütünün ilerleyiş sırasına göre, beyaz bir oval, siyah gözler, yeşil gözler ortaya çıktığında, bunların biraz önce beni büyüleyenlerle aynı mı olduklarını bilemiyor, diğerlerinden ayırıp tanıyabileceğim tek bir genç kıza atfedemiyordum. Yakında aralarında yapacağım ayrımların şimdi kafamda bulunmaması, bu topluluğa uyumlu bir dalgalanma kazandırıyor, akışkan, kolektif ve hareketli bir güzelliğin devamlı aktarımını sağlıyordu.

Her biri bu kadar güzel olan bu kızların arkadaş olup bir araya toplanması belki de sadece tesadüf eseri değildi; belki de bu kızlar (gözüpek, uçarı ve sert mizaçlarını, tavırları açıkça ortaya koyuyordu) en ufak bir gülünçlüğe ve çirkinliğe karşı son derece hassas, zihinsel veya manevi bir çekiciliğe karşı tahammülsüz olduklarından, çekingenlikle,utangaçlıkla, tutuklukla kendini gösteren düşünsel veya duygusal eğilimlere sahip olan bütün yaşıtlarına karşı doğal bir hoşlanmazlık hissetmişlerdi ve herhalde "antipatik bir tarz" dedikleri bu özellikler onları uzakta tutmuştu; tersine, bir zarafete, esnekliğe ve fiziksel güzelliğe sahip olan kızlarla ise aralarında bir çekim olmuş ve birleşmişlerdi; çekici bir mizacın açıklığı, birlikte geçirilecek güzel saatlerin vaadi, onlar için sadece bu biçimde ifade buluyordu. Belki ayrıca ait oldukları, benim adlandıramadığım sosyal sınıf, gelişiminin öyle bir devresindeydi ki, hem zenginliğin ve boş zamanların artması, hem de halk tabakasında bile yaygınlaşan yeni spor alışkanlıkları sayesinde, henüz zihinsel eğitimle tamamlanmamış bir beden eğitimine sahip bir sosyal çevre, tıpkı henüz zorlanmış ifadenin peşine düşmemiş olan ahenkli ve verimli heykelcilik akımları gibi, doğallıkla ve bol miktarda, güzel bacaklı, güzel kalçalı, sağlıklı, diri yüzlü, becerikli ve kurnaz edalı güzel beden üretmekteydi. Karşımda, denizin önünde gördüğüm, Yunanistan'ın bir sahilinde, güneşin altında sergilenmiş heykellere benzeyen bu figürler, insan güzelliğinin soylu ve dingin örnekleri değil miydiler?

Öyleydiler; ışıklı bir kuyruklu yıldız gibi mendirekte ilerleyeyen bu topluluk, çevredeki kalabalığın başka türden varlıklardan oluştuğuna ve onların acı çekmelerinin bile kendilerinde bir dayanışma duygusu uyandıramayacağına kendi içinde hükmetmiş olsa bile, bunu belli .etmiyordu; yayalara dikkat etmesi beklenmeyen, harekete geçmiş bir

makine misali, geçerken yollarında duran insanları kenara çekilmeye zorluyorlar, olsa olsa, varlığını kabul etmedikleri, temasa yanaşmadıkları yaşlı bir bey, ürkek veya öfkeli, ama telaşlı ve gülünç hareketlerle önlerinden kaçmışsa, kendi aralarında bakışıp gülüşmekle yetiniyorlardı. Kendi topluluklarının dışındaki dünyayı aşağılarmış gibi bir hava takınmıyorlardı katiyen, samimiyetle aşağılıyorlardı zaten. Ama önlerine bir engel çıktı mı, neşe içinde hızlanarak veya sıçrayarak aşmaktan da kendilerini alamıyorlardı, çünkü hepsi gençlikle dolup taşıyordu; bu gençliğin harcanması şarttır, öyle ki, insan üzgün veya rahatsız olduğunda bile, günün ruh halinden çok, yaşın ihtiyaçlarına boyun eğerek, karşısına çıkan istisnasız her zıplama veya kayma fırsatını büyük ciddiyetle değerlendirir; ağır yürüyüşüne –tıpkı Chopin'in en hüzünlü cümlelerinde bile yaptığı gibi– fanteziyle virtüozluğun bir araya geldiği zarif dolambaçlar serpiştirir. Yaşlı bir bankacı, karısı tarafından, değişik konumlar arasında kararsızlık geçirdikten sonra, portatif bir iskemleye, yüzü mendireğe dönük, müzik köşkü tarafından güneş ve rüzgârdan korunacak şekilde oturtulmuştu. Karısı, iyice yerleştiğine kanaat getirince, gazete almak üzere yanından ayrılmıştı; gazeteyi kocasına okuyacak, onu oyalayacaktı; onu arasıra böyle kısacık süreler için yalnız bırakır, asla beş dakikayı geçirmezdi; bu bile ona fazla gibi geliyordu, ama hem sonsuz özen gösterdiği, hem de bunu gizlediği yaşlı kocası hâlâ normal bir insan gibi yaşayabildiği ve korunmaya hiç ihtiyacı olmadığı duygusunu edinsin diye, bu yoklukları oldukça sık tekrarlıyordu. Müzisyenler tribünü yaşlı adamın tepesinde doğal ve kışkırtıcı bir tramplen oluşturmaktaydı; küçük çetenin yaşça en büyük üyesi, en ufak bir tereddüt geçirmeden bu tramplenin üzerinde koşmaya başladı; dehşet içindeki ihtiyarın üzerinden atlarken, çevik ayakları adamın denizci kasketini belli belirsiz sıyırıp geçti; bu olay, diğer kızların müthiş hoşuna gitti, özellikle bebeksi bir yüzdeki iki yeşil gözde okuduğum hayranlık ve neşe, diğerlerinde olmayan hafif bir utangaçlık, gizli ve yaygaracı bir utangaçlık içeriyormuş gibi geldi bana. Kızlardan biri, boğuk bir sesle, yan alaylı bir tonda, "Zavallı ihtiyarcığa üzüldüm, ölmek üzere gibi görünüyor," dedi. Birkaç adım daha ilerlediler, sonra, gelip geçenlerin yolunu tıkamak gibi bir kaygılan olmadan, şekli düzensiz, yoğun, alışılmamış, cıvıltılı bir kütle halinde, uçuşa geçmeden önce bir araya toplanan bir kuşlar meclisi gibi bir süre durdular; ardından denizin üzerinde, mendirek boyunca ağır gezintilerine devam ettiler.

Büyüleyici hatları artık belirsiz ve karışık değildi. Özelliklerini ayırmış ve aralarında (adlarını bilmediğimden) şöyle bölüştürmüştüm: bazı özellikler yaşlı bankacının üstünden atlayan en büyük kıza aitti; kimileri, şişkin pembe yanakları ve yeşil gözleri ufuk çizgisinde belirginleşen ufak tefek kıza; diğerlerinin arasında dikkati çeken esmer tenli, düz burunlu kıza; yumurta gibi bembeyaz yüzünün ortasında civciv gagası gibi yusyuvarlak bir burna, ancak bazı çok genç insanlarda görülen bir çehreye sahip olan bir başkasına; uzun boylu, pelerinli bir diğer kıza (pelerini ona öyle yoksul bir hava veriyor ve zarif fiziğini yalanlıyordu ki akla şöyle bir açıklama geliyordu: bu kızın ailesi öyle soyluydu, özsaygılarını Balbec ahalisinden ve kendi çocuklarının giyim kuşamından o kadar yukarıda tutuyorlardı ki, kızlarının, fakirlerin bile fazla mütevazı bulacağı bir kıyafetle mendirekte dolaşmasına rahatlıkla izin veriyorlardı); gözleri parlak ve güleç, pürüzsüz, iri yanaklı, başına siyah bir bere geçirmiş bir tanesine; bu sonuncusu, bisikletini iterken kalçaları öyle aldırışsızca salınıyor, yanından geçtiğimde, öyle edepsiz argo sözleri öyle bağıra çağıra kullanıyordu ki (aralarında "hayatını yaşamak" gibi tatsız bir deyiş de vardı), arkadaşının pelerinini temel alarak kurduğum hipotezden vazgeçerek, bütün bu kızların, bisiklet yarışı müdavimi ve herhalde bisiklet yarışçılarının çok genç metresleri olduklarına kanaat getirdim. Şurası muhakkak ki, tahminlerimin hiçbirinde kızların iffetli olabileceği ihtimali yer almıyordu. Daha ilk görüşte –gülüşerek bakışmalarından, pürüzsüz yanaklı olanın ısrarlı bakışından– iffetli olmadıklarını anlamıştım. Zaten büyükannem aşırı titiz bir incelikle daima üzerime titremiş olduğundan, insanın yapmaması gereken şeylerin bölünmez bir bütün olduğunu ve yaşlılara saygısı olmayan genç kızların, seksenlik bir ihtiyarın üstünden atlamaktan daha kışkırtıcı hazlar söz konusu olduğunda, durup dururken ahlâki kaygılarla kendilerini tutmayacaklarını biliyordum.

Genç kızların her biri belirginleşmiş, bireyselleşmişti artık; bununla birlikte, yeterlilikle, dostluk ruhuyla ışıldayan, arkadaşları veya gelip geçenlerle ilgili olarak kâh ilgiyle, kâh küstah bir ilgisizlikle parlayan bakışlarının birbirlerine ilettikleri mesajlar ve ayrıca birbirlerini, her zaman birlikte, "sürüden ayrı" gezinecek kadar yakından tanıyor olmanın bilinci, ağır ağır ilerledikleri sırada, birbirinden bağımsız ve ayrı bedenlerini, görünmez bir bağla birleştiriyordu; tek bir ılık gölge, tek bir atmosfer gibi uyumlu olan bu bağ, onları kendi içinde homojen olduğu kadar, ortasında

ağır bir kortej halinde ilerlediği kalabalıktan farklı bir bütün haline getiriyordu.

Bir an, bisikletini iten iri yanaklı, esmer kızın yanından geçtiğim sırada, yandan, gülen bakışlarıyla karşılaştım; bu küçük kabilenin hayatını içinde barındıran acımasız dünyadan, benim kimliğimin kesinlikle ne ulaşabileceği, ne de kendine bir yer bulabileceği erişilmez meçhulden bana yönelen bakışlarla. Beresi iyice aşağı çekilmiş bu genç kız, arkadaşlarının söyledikleriyle meşgul olduğu halde, gözlerinden yayılan siyah ışın benimle karşılaştığında, beni görmüş müydü? Gördüyse, ne ifade edebilmiştim acaba ona? Beni hangi evrenin içinden görüyordu? Bunu tahmin etmem, komşu yıldızlardan birinin özelliklerini teleskop sayesinde görebildiğimiz zaman, bundan, orada insanların yaşadığı, bizi gördükleri ve bu görüntünün onlarda ne gibi düşünceler uyandırmış olabileceği sonuçlarını çıkarmak ne kadar zorsa, o kadar zordu.

Böyle bir kızın gözlerinin sadece parlak, mikadan halkalar olduğunu düşünseydik, onun hayatını öğrenmek ve kendimizle birleştirmek için yanıp tutuşmazdık. Ama o yansıtıcı yuvarlağın içinde parlayan şeyin, sadece maddi yapısından kaynaklanmadığını hissederiz; o varlığın, tanıdığı insanlar ve yerler hakkında oluşturduğu düşüncelerin, bizim tarafımızdan bilinmeyen kara gölgeleridir parlayan –benim için İran cennetinin perilerinden daha çekici olan bu küçük perinin beni tarlalarda, ormanlarda pedal çevirerek götüreceği hipodromların çimi, yolların kumudur– ayrıca döneceği evinin, kendisinin veya başkalarının onun için yaptığı ileriye yönelik tasarıların da gölgesidir; hepsinden önemlisi de, arzularıyla, hoşlandıkları ve hoşlanmadıklarıyla, karanlık ve sürekli iradesiyle, kendisidir. Gözlerindeki şeye sahip olmadığım sürece, bu genç bisikletçi kıza sahip olamayacağımı biliyordum. Dolayısıyla bütün hayatı, bende arzu yaratıyordu; gerçekleşmesinin mümkün olmadığını hissettiğim için sancılı bir arzuydu, ama başdöndürücüydü aynı zamanda; çünkü o ana kadarki hayatım, bir anda bütün hayatım olmaktan çıkmıştı; önümde uzanan, katetmeye can attığım ve bu genç kızların hayatından oluşan mesafenin sadece küçük bir parçasıydı artık; bana mutluluk denen fazladan süreyi, kendini çoğaltma imkânını sunuyordu. Hiçbir ortak alışkanlığımızın –ve hiçbir ortak fikrimizin– bulunmaması da, kuşkusuz onlarla ilişkiye girmemi, onların, hoşuna gitmemi zorlaştıracaktı. Ama belki de bu farklılıklar sayesinde, bu kızların yapısının, davranışlarının bileşiminde

benim bildiğim veya sahip olduğum bir tek unsur bile bulunmadığının bilinci sayesinde, bende doygunluğun ardından –kuru bir toprağı yakan susuzluğa benzer– bir susuzluk başgöstermişti; bu hayata susamış olan ruhum, o ana kadar tek bir damlasını bile tatmadığı için açgözlülükle, kana kana, sonuna kadar soğuracak, içip bitirecekti hepsini.

Gözleri ışıldayan bisikletçi kıza o kadar çok bakmıştım ki, herhalde farkına vardı ve en büyük kıza duyamadığım bir şey söyledi, o da güldü. Doğrusunu söylemek gerekirse, esmer kız, tam da bu sebeple, esmer olduğu için, en çok hoşuma giden kız değildi; Tansonville patikasında Gilberte'i gördüğüm günden beri, altın tenli, kızıl saçlı genç kızlar, benim gözümde erişilmez idealdi. Ama Gilberte'i bile, aslında bana Bergotte'la arkadaş olmanın, onunla birlikte katedralleri ziyaret etmenin halesiyle çevrili göründüğü için sevmemiş miydim? Aynı şekilde esmer kızın da bana bakmasına sevinemez miydim? (Bu sayede önce onunla ilişki kurmanın daha kolay olacağını umuyordum.) O beni, ihtiyarın üzerinden atlayan merhametsiz kızla, "Üzüldüm zavallı ihtiyarcığa," diyen zalim kızla, sırayla hepsiyle tanıştırırdı; onların içtikleri su ayrı gitmeyen arkadaşı olma ayrıcalığına sahipti nasılsa. Bu arada, günün birinde, bu genç kızlardan birinin veya ötekinin arkadaşı olabileceğim, yabancı bakışları arasıra bana çarpıp fark etmeden duvarın üzerindeki güneş gibi üstümden geçen bu gözlerin, günün birinde mucizevi bir simya sonucu, olağanüstü parçacıklarının arasına benim varlığım düşüncesinin, şahsıma yönelik en küçük bir dostluğun girmesine izin verebilecekleri, bizzat benim, bir gün onların arasında yer alabileceğim varsayımı, genç kızların mendirek boyunca geliştirdiği teorinin içinde, çözülmez bir çelişki içeriyor gibi geliyordu bana; sanki bir Attika frizi veya bir geçit alayını temsil eden bir fresk karşısında, ben seyirci olarak, ilahi alayda yer almamın, onlar tarafından sevilmemin mümkün olduğunu zannetmiştim.

Yani bu genç kızları tanıma mutluluğu gerçekleşemeyecek bir şey miydi? Kuşkusuz, vazgeçmek zorunda kaldığım bu türden ilk mutluluk olmayacaktı. Balbec'te bile hızla uzaklaşan araba yüzünden temelli ayrılmak zorunda kaldığım sayısız yabancıyı hatırlamam yeterliydi. Yunanlı bakirelerden oluşmuşçasına soylu olan küçük topluluğun bana verdiği haz da, yoldan geçenler gibi, kaçıp giden bir yanı olmasından kaynaklanıyordu. Tanımadığımız, bizi alışılmış hayattan, görüştüğümüz kadınların kusurlarını eninde sonunda ortaya koydukları hayattan vazgeçmeye zorlayan varlıkların

kaçıcılığı, hayalgücünü hiçbir şeyin durduramadığı bir arayış haline sokar bizi. Hazlarımızı hayalgücünden arıtmaksa, onları kendilerine, yani sıfıra indirgemektir. Daha önce küçümsemediğimi gördüğümüz randevu evlerinden birinde bana sunulmuş olsalar, kendilerine onca nüans, onca belirsizlik kazandıran unsurdan kopuk halde, bu genç kızlar beni bu kadar büyülemezdi. Hedefine ulaşabilme belirsizliğinin uyandırdığı hayalgücünün, ilk hedefi bizden gizleyecek ikinci bir hedef yaratması ve tensel hazzın yerine bir hayatın içine girme fikrini koyarak, bu hazzı tanımamızı, gerçek tadını almamızı, onu kendi önemiyle sınırlamamızı engellemesi şarttır. İlk kez bir sofrada, tabakta görsek, onu ele geçirmek için gerekli bin türlü kurnazlığa, dolambaca değmez gibi görünecek olan balıkla aramıza da, balık avlanan öğleden sonralarda, bir anafor girmesi gerekir; ele geçirdiğimizde ne yapacağımızı pek bilemediğimiz bir etin parlaklığının, saydam ve hareketli mavinin akışkanlığında bir şeklin belirsizliğinin zaman zaman yüzeye çıktığı bir anafor.

Bu genç kızlar, sayfiye hayatına özgü toplumsal orantılardaki değişiklikten de yararlanıyorlardı. Her zamanki çevremizde bizi uzatan, büyüten ne kadar avantaj varsa, hepsi sayfiyede görünmez olur, hatta yok olur; buna karşılık, yanılarak bu avantajlara sahip olduklarını sandığımız kişiler, sahte bir büyüklük kazanarak öne çıkarlar. O gün o genç kızlar da benim gözümde dev bir boyut kazandılar; benim kazanabileceğim önemi onlara göstermek imkânsız görünüyordu.

Küçük çetenin gezintisi, geçip giden sayısız kadının beni daima heyecanlandıran kaçışlarından, kayboluşlarından bir tanesiydi sadece; ancak bu kaçış burada o kadar ağır bir hareket içindeydi ki, kıpırtısızlığa yaklaşıyordu. Özellikle bu kadar ağır bir safhada, artık bir kasırganın alıp götürmediği, dingin, belirgin çehrelerin bana hâlâ güzel görünmesi yüzünden, Mme de Villeparisis'nin arabasında giderken sık sık yaptığım gibi, bir an dursam, yakından baktığımda, çeşitli ayrıntıların, bozuk bir cildin, burun kanatlarında bir kusurun, bayağı bir bakışın, çirkin bir gülüşün, biçimsiz bir vücudun, benim hiç şüphesiz hayal etmiş olduğum kadının yüzündeki ve bedenindeki ayrıntıların yerini alacağını düşünemiyordum; o zamanlar, güzel bir vücut çizgisi, bir an görünüp kaybolan duru bir ten yeterli olurdu; ben bütün iyi niyetimle harikulade bir omuz, hatırasını veya hayalini hep içimde taşıdığım tatlı bir bakış ekleyiverirdim; bir an görünüp kaybolan bir insana ilişkin bu tür hızlı

çözümlemeler, bizi fazla hızlı okumanın düşürdüğü hatalara düşürürler; bir tek heceden yola çıkarak, diğerlerini sökmeye zaman harcamadan, yazılı olan kelimenin yerine hafızamızın bize sunduğu bambaşka bir kelime koyarız. Fakat bu durumda aynı şey mümkün değildi. Kızların yüzlerine iyice bakmıştım; her birini bütün açılardan görmemiştim, tam karşıdan gördüklerim de azdı, ama yine de hepsini oldukça farklı iki veya üç açıdan görebilmiş, ilk görüşün rasgele sunduğu çizgi ve renk varsayımlarımı doğrulayabilmiş, düzeltebilmiş, sınayabilmiş, birbirini izleyen değişik ifadelerde, değişmez somutluktaki bir şeyin, varlığını koruduğunu görmüştüm. Bu yüzden de, kesinlikle şunu söyleyebilirdim ki, Paris'te de, Balbec'te de gözümün takıldığı geçip giden kadınlardan hiçbirinin, görünüp sonra onu tanıyamadan kaybolması, durup konuşabilmiş olsam bile, en olumlu koşullar varsayılsa bile, bu genç kızların kayboluşunun bende yaratacağı üzüntüyü yaratmamıştı; kendileriyle arkadaşlık etme fikri böyle bir sarhoşluğa yol açmamıştı. Oyuncular, köylü kadınlar, din okulu öğrencileri arasında hiç bu kadar güzel, bu kadar bilinmezlikle dolu, bu kadar paha biçilmez, bu kadar gerçekten erişilmez bir varlık görmemiştim. Hayatın bilinmeyen ve mümkün olan mutluluğunun öyle harikulade ve mükemmel bir örneğiydiler ki, arzuladığımız güzelliğin en esrarengiz yanını, benzersiz koşullarda, hiçbir hataya yer bırakmadan tecrübe edemeyeceğim için neredeyse entelektüel gerekçelerle hayıflanıyordum; o güzelliğe hiçbir zaman sahip olamayışımızı telafi etmek için –Swann, Odette'ten önce bunu yapmayı hep reddetmişti– arzulamadığımız kadınlarda haz ararız ve öteki hazzın ne olduğunu hiç öğrenemeden ölürüz. Aslında bilinmeyen bir haz olmayabilirdi, yakma gelince esrarengiz bir yanı kalmayabilirdi, arzunun bir yansıması, bir serabından başka bir şey olmayabilirdi tabii. Ama bu durumda, nesnenin kusurluluğunu değil, bir tabiat kanununun zorunluluğunu suçlayabilirdim ancak (eğer bu kanun bu genç kızlar için geçerliyse, hepsi için geçerli demekti). Çünkü nesne, bütün örnekler önüme sunulsa, aralarında seçeceğim nesneydi; bir bitkibilimcinin tatminiyle, şu anda gözümün önünde ufuk çizgisini bir çit gibi bölen bu taze çiçekler kadar nadir türleri başka yerde bir arada bulmanın mümkün olmadığını düşündüm; falezin tepesindeki bir bahçeyi süsleyen bir Pennsylvania gülü fidanı gibiydiler: bir buharlı geminin denizde seyri, bu güllerin arasında gerçekleşir; gemi, mavi ufuk çizgisinde bir daldan ötekine o kadar yavaş kayar ki, geminin gövdesinin çoktan geçmiş olduğu bir çiçeğin taçyaprakları arasında oyalanan tembel bir kelebek, geminin

yolundaki ilk çiçeğe ondan önce varacağından hiç şüphesi olmadan, uçmak için, geminin pruvasıyla ilk taçyaprağı arasında incecik mavi bir şerit kalmasını bekleyebilir rahatlıkla.

Robert'le birlikte Rivebelle'e akşam yemeğine gideceğim için otele döndüm; büyükannem böyle akşamlarda, çıkmadan önce bir saat yatağımda uzanmamı şart koşuyordu; Balbec'li doktor, kısa bir süre sonra, bu dinlenmeleri her akşama çıkarmamı emretti.

Zaten otele dönmek için mendirekten ayrılıp lobiden, yani arkadan girmem gerekmiyordu. Combray'de cumartesi günleri öğle yemeğini bir saat erken yediğimiz gibi, burada da yaz ortasında günler o kadar uzamıştı ki, Balbec Grand-Hotel'de akşam yemeği servisi hazırlandığı sırada, güneş akşamüstü kahvaltısı saatindeymişiz gibi hâlâ tepede oluyordu. Bu yüzden, sürmeli, büyük camekânlar, mendirekle bir hizada, açık tutuluyordu. İnce bir ahşap çerçevenin içinden geçmek suretiyle kendimi yemek salonunda buluyor, oradan hemen asansöre yöneliyordum.

Girişten geçerken müdüre gülümsedim, tiksintiden en ufak bir iz taşımayan bir karşılık tebessümü belirdi yüzünde; Balbec'e geldiğimden beri bu yüzü özenle, dikkatle, bir doğabilim incelemesine örnek hazırlar gibi, yavaş yavaş aşılıyor, değiştiriyordum. Bu yüzün hatları artık tanıdıktı, sıradan ama okunan bir yazı gibi anlaşılır bir anlam yüklenmişlerdi; ilk gün yüzünün bana sunduğu o tuhaf, dayanılmaz işaretlere hiç benzemiyorlardı artık; o ilk gün karşımda gördüğüm şahsiyeti şimdi unutmuştum; hatırlamayı başarsam da, onu tanımam, aslında çirkin ve kaba bir karikatüründen başka bir şey olmadığı önemsiz ve kibar şahsiyetle bağdaştırmam güç olurdu. Otele ilk geldiğim akşamki çekingenliği ve hüznü duymadan asansörü çağırdım; asansörcü çocuk, tesisat boruları üzerinde ilerleyen hareketli bir göğüs boşluğuna benzeyen asansörde yan yana yükselirken, sessiz durmuyordu artık. "Bir ay önceki kadar insan yok artık. Günler kısalıyor, herkes gidecek yavaş yavaş," diye tekrarlayıp duruyordu. Bunu doğru olduğundan değil, sahilin daha sıcak bir yerinde başka bir iş bağlantısı olduğu için hepimiz bir an önce gidelim, otel kapansın, kendisi de yeni yerine, "işbaşına dönmeden" önce birkaç günü olsun diye söylüyordu. "İşbaşına dönmek" ve "yeni" ifadeleri aslında çelişkili değildi; çünkü asansörcü çocuk için "işbaşına dönmek", "işbaşı yapmak" ifadesinin daha yaygın bir kullanımıydı. Beni şaşırtan tek şey "yer" demeye tenezzül etmesiydi; çünkü dilden hizmetkârlık rejiminin

izlerini silmeyi arzulayan çağdaş proleterlerdendi. Hemen ardından, "işbaşına döneceği" - "kadro" da daha güzel bir "tüniği" ve daha iyi "imkânları" olacağını söyledi; "üniforma" ve "maaş" kelimeleri kendisine eskimiş ve yakışıksız geliyordu. Gülünç bir çelişki sonucu, kelime hazinesi "patronlar"da her şeye rağmen eşitsizlik kavramından sonra yaşamaya devam ettiğinden, asansörcü çocuğun söylediklerini hep yanlış anlıyordum. Beni ilgilendiren tek şey, büyükannemin otelde olup olmadığıydı. Asansörcü çocuk, sorularımı önceden sezip, "Hanımefendi sizin odadan çıktı biraz önce," diyordu. Her defasında aynı tuzağa düşüyor, büyükannemden söz ettiğim sanıyordum. "Hayır, galiba sizin işçiniz olan hanımefendiyi diyorum." Mutlaka yürürlükten kaldırılması gereken eski burjuva dilinde aşçıya işçi denmediği için, bir an şöyle düşünüyordum: "Yanılıyor, bizim ne fabrikamız var, ne işçimiz." Sonra birden işçi kelimesinin, cafe garsonlarının bıyık bırakması gibi, hizmetkârlar için bir izzetinefis tatmini olduğunu hatırlıyor ve biraz önce çıkan hanımefendinin (muhtemelen kafeteryaya ziyarete veya Belçikalı hanımın oda hizmetçisini dikiş dikerken seyretmeye giden) Françoise olduğunu anlıyordum. Yalnız bu tatmin, asansörcü çocuğa yetmiyordu; çünkü genellikle kendi sınıfından acıyarak "işçi", "dar gelirli" diye söz ediyor, Racine'in "yoksuldan söz ederkenki tekil kullanımım benimsiyordu. Ama genellikle, ilk günkü gayretim ve çekingenliğim çok uzakta kaldığından, asansörcü çocukla konuşmuyordum artık. Şimdi oteli aşağıdan yukarıya kateden kısa yolculukta konuşup cevap alamayan oydu; içi bir oyuncak gibi oyulmuş olan otelin her katında, koridorlar etrafımızda dallanıp budaklanıyor, koridorların dibinde ışık yumuşuyor, azalıyor, ara kapılan, arka merdivenlerin basamaklarını inceltiyor, Rembrandt'ın, üzerine kâh bir pencere pervazının, kâh bir kuyu çıkrığının karaltısını düşürdüğü, bir şafak gibi kararsız ve esrarengiz olan o yaldızlı kehribara dönüştürüyordu. Her katta halının üzerine yansıyan bir altın ışıltısı, güneş batışını ve tuvalet pencerelerini haber veriyordu.

Biraz önce gördüğüm kızların Balbec'te kalıp kalmadıklarını ve kim olabileceklerini merak ediyordum. Arzu, bu şekilde, seçtiği küçük bir kabileye yöneldiği zaman, onunla ilişkili olabilecek her şey bir heyecan, sonra da tahayyül vesilesi olur. Mendirekte bir hanımın, "La Rochefoucauld'nun oğlunun en yakın arkadaşı", diye açıklama yaparcasına kibirli ve kendinden emin bir edayla, "Simonet'lerin kızının bir arkadaşı," dediğini duymuştum. Aynı anda, bu bilginin verildiği kişinin yüzünde,

"Simonet'lerin kızının bir arkadaşı" olan iltimaslı şahsı daha yakından görme merakı belirmişti. Belli ki herkese tanınmayan bir imtiyazdı bu. Çünkü aristokrasi, göreli bir şeydir. Kıyıda köşede kalmış küçük yerlerde, bir mobilya tüccarının oğlu, zarafetin doruğu sayılıp genç bir Galler prensi gibi hüküm sürebilir. O zamandan beri, Simonet adının plajda benim kulağıma nasıl geldiğini hatırlamaya çalıştım birçok kez; o sırada, tam seçemediğim şekli de, anlamı da, şu veya bu kişiyi işaret etmesi bakımından, henüz belirsizdi; kısacası, ileride bize çok dokunaklı gelecek olan o boşlukla, o yenilikle doluydu; kesintisiz dikkatimiz tarafından, harfleri içimize her saniye biraz daha derinlemesine nakşedilen bu isim, sonunda (Simonet'lerin kızı örneğinde bu benim için ancak birkaç yıl sonra gerçekleşecekti) öyle bir öncelik kazanır ki, (uykudan uyandığımız anda da, bir baygınlık sonrasında da) aklımıza ilk gelen kelime, zaman ve bulunduğumuz yer kavramlarından, neredeyse "ben" kelimesinden daha önce hatırladığımız kelime haline gelir; sanki bu ismi taşıyan varlık, bizden daha fazla bizdir, sanki birkaç anlık bir bilinç kaybından sonra, sona eren kısa fasıla, her şeyden önce, o varlığı düşünmediğimiz süredir. İlk günden itibaren Simonet'nin genç kızlardan birinin soyadı olduğuna kendi kendime nasıl karar verdiğimi bilmiyorum; Simonet ailesiyle nasıl tanışabileceğimi düşünüyordum durmadan; beni küçümsememesi için, tanışmamı sağlayacak kişinin, kızın kendinden üstün kabul edeceği biri olması lazımdı; bu da, eğer onlar halk tabakasından küçük yosmalar idiyseler, zor olmasa gerekti. Beni küçümsememesi gerekiyordu; çünkü bizi küçümseyen birisini, bu küçümsemeyi yenmediğimiz sürece, tam olarak tanımamız, eksiksiz kavramamız mümkün değildir. Öte yandan, birbirinden son derece farklı kadınların görüntüleri bize her nüfuz ettiğinde, unutuş veya başka görüntülerin rekabeti yüzünden silinmediği takdirde, bu yabancı görüntüleri bize benzer bir şey haline getirmeden rahat edemeyiz; ruhumuz bu bakımdan fiziksel organizmamızla aynı tür tepki ve faaliyetlerle donatılmıştır; bünyesine yabancı bir cismin karışmasına tahammülü yoktur ve davetsiz misafiri anında sindirmeye, içinde eritmeye girişir. Simonet'lerin kızı, kızların en güzeli olsa gerekti –zaten metresim olabilecek olan da o gibi geliyordu bana, çünkü sabit bakışlarımı iki üç defa, kafasını hafifçe çevirerek fark eden, bir tek o olmuştu. Asansörcü çocuğa, Balbec'te kalan Simonet diye birilerini tanıyıp tanımadığım sordum. Bir şeyi bilmediğini söylemekten hoşlanmadığı için, kulağına

yabancı gelmediğini söyledi. Son kata geldiğimizde, bana son müşteri listelerini göndermesini rica ettim.

Asansörden çıktım, ama odama yöneleceğime koridorda ilerledim; o saatte, kat görevlisi, cereyandan korkmakla birlikte dipteki pencereyi açmıştı; pencere denize değil, tepenin yamacına, vadiye bakıyordu, ama donuk camları genellikle kapalı olduğundan, manzarayı gözden saklardı. Nihayet önümde uzanan "manzara" ya ibadetimi yerine getirmek üzere kısa bir süre durdum; otelin arkasındaki tepenin ötesine uzanıyordu görüntü; tepenin üzerinde, epey uzakta bir tek ev vardı sadece, ama perspektif ve akşam ışığı, cüssesini koruyarak ona zarif bir oyma havası veriyor, kadife bir mücevher kutusu içinde sunuyordu; kutsal eşya sandığı olarak kullanılan, müritlerin hayran bakışlarına nadiren sunulan, taşlı, mineli minyatür tapmaklar, kiliseler gibi. Ama benim tapınma anım fazla bile sürmüştü; kat görevlisi, bir elinde bir tomar anahtarla, öteki eliyle ayin eşyası bakıcılarının başlıklarına benzeyen takkesine dokunarak –ama akşam ayazı yüzünden başından çıkarmadan– beni selamlayarak geldi ve pencerenin iki kanadını, kutsal eşya sandığını kapatırcasına kapatarak minik anıtla altın yadigârı hayran bakışlarımdan gizledi.

Odama döndüm. Mevsim ilerledikçe pencerede bulduğum tablo da değişiyordu. İlk başlarda, güneş tepede, ancak hava kapalıysa ortalık kararmış olurdu; o zaman, tirşe camda yuvarlak dalgalar kabarır, penceremin demir pervazları arasına bir vitrayın kurşunlan arasına oturtulmuş gibi yerleşmiş olan deniz, körfezin derin kayalık kenarı boyunca, Pisanello'nun resmettiği bir tüyün inceliğiyle çizilmiş, kıpırtısız bir köpükle taçlandırılmış, Gaile'nin cam işlerinde bir kar tabakasını simgeleyen o sabit, sütlü beyaz mineyle dondurulmuş üçgenler serpiştirirdi.

Günler kısalmaya başladı sonra; odama girdiğimde, güneşin, sert, geometrik, gelip geçici ve şiddetli (mucizevi bir işaretin, mistik bir görünümün tasvirine benzeyen) şekli tarafından dağlanmış gibi görünen mor gökyüzü, ufuk çizgisinde, ana altarın üstündeki dinî bir tablo gibi, denize doğru eğilmiş olurdu; günbatımının, bütün duvarları kaplayan alçak maun kitaplıkların camlarında sergilenen ve benim düşünce aracılığıyla ait oldukları harikulade resme bağladığım değişik bölümleri, eski bir ustanın, bir zamanlar bir cemaat için, altar panosu üzerine resmettiği, ayrı ayrı kanatları müzelerde yan yana sergilenen ve ancak ziyaretçinin

hayalgücünün panodaki yerlerine koyduğu değişik sahneler gibi görünürlerdi.

Birkaç hafta sonra, ben odama çıktığımda güneş batmış oluyordu. Denizin üstünde, Combray'de,gezintiden dönüp akşam yemeğinden önce mutfağa inmeye hazırlandığım sırada Calvaire Ormanının üstünde gördüğüm gökyüzüne benzeyen, et jölesi gibi yoğun ve keskin, kırmızı bir gökyüzü şeridi, biraz sonraysa, artık soğuk ve kefal denen balık gibi mavi olan denizin üzerinde, birazdan Rivebelle'de ısmarlayacağımız somonların pembesinde bir gökyüzü, akşam yemeğine çıkmak üzere giyinmenin zevkini artırıyordu. Denizin üzerinde, kıyının çok yakınında, giderek genişleyen katlar halinde, is karası, ama aynı zamanda akik parlaklığı ve yoğunluğunda, görünür bir ağırlığı olan dumanlar birbirinin üzerine çıkıp yükselmeye çalışırdı; en yüksektekiler, şekli bozulmuş omurganın tepesinden, o ana kadar kendilerine destek olmuş tabakaların ağırlık merkezinin dışına taşarak, gökyüzünün yarısına kadar yükselmiş olan bu iskeleyi sürükleyip denize devirecekmiş gibi görünürdü. Bir gece yolcusu gibi uzaklaşan bir geminin görüntüsü, trende yaşadığım duyguyu uyandırırdı bende: uykunun ve bir odaya kapanmanın zorunluluklarından kurtulmuş olma duygusunu. Zaten o anda bulunduğum odada, hapsolmuş hissetmezdim kendimi; bir saat sonra oradan çıkıp arabaya binecek değil miydim? Kendimi yatağın üzerine atardım; oldukça yakınımda gördüğüm, geceleri koyu, sessiz ama uyumayan kuğular gibi karanlıkta ağır ağır ilerleyerek insanı şaşırtan gemilerin birinde, bir kuşette yatıyormuşum gibi, her yanım deniz görüntüleriyle çevrili olurdu.

Ama çoğunlukla bunlar gerçekten de görüntüydü sadece; o rengin altında plajın hüzünlü boşluğunun uzandığını, Balbec'e ilk geldiğimde sıkıntıyla hissettiğim huzursuz akşam rüzgârının estiğini unuturdum; zaten odamda olduğum sırada bile, kafam, geçerken gördüğüm genç kızlarla meşgulken, gerçekten derin bir güzellik duygusunu yaşayabilecek kadar sakin ve nesnel olamıyordum artık. Rivebelle'deki akşam yemeğini beklemek beni daha da havai bir ruh haline sokar, böyle zamanlarda, aydınlık restoranda bana dikilecek olan dişi bakışlara mümkün olduğunca hoş görünmek üzere giydireceğim bedenimin yüzeyinde bulunan aklım, nesnelerin renginin ötesinde bir derinlik bulamazdı. Penceremin altında bıkmadan, sessizce uçan yelyutanlar ve kırlangıçlar, bir fıskiye gibi, canlı bir havai fişek gibi havalanmasa, yükselen fişeklerin arasını uzun, yatay, köpük çizgilerinin

kıpırtısız, beyaz ipliğiyle birleştirmese, gözlerimin önündeki peyzajları gerçeğe bağlayan bu doğal ve yerel olgunun büyüleyici mucizesi olmasa, onları bulunduğum yerde keyfî olarak seçilip sergilenen, her gün yenilenen, bulunulan yerle ilişkili olmaları şart olmayan resimler zannedebilirdim. Bir keresinde, bir Japon baskıları sergisi vardı: ayı hatırlatan kırmızı ve yuvarlak güneşin ince oymasının yanıbaşında, göle benzeyen sarı bir bulutun üzerinde, göl kıyısındaki ağaçlar gibi siyah kılıçlar yükseliyordu; çocukluğumdaki ilk boya takımımdan beri hiç görmediğim tatlı pembe renkteki bir çizgi, nehir gibi kabarıyor, iki kıyısındaki gemiler sanki gelip çeksinler, suya indirsinler diye karada bekliyorlardı. Bense, iki sosyete ziyareti arasında bir galeriyi gezen bir meraklının veya bir kadının aşağılayıcı, sıkkın ve hoppa bakışıyla, "İlginç, değişik bir güneş batışı, ama aslında bu kadar zarif, bu kadar şaşırtıcı çok güneş batışları gördüm daha önce," diyordum kendi kendime. Ufka gömülmüş, akışkanlaşmış bir geminin, izlenimci resimlerdeki gibi ufukla tıpatıp aynı renkte olduğu, bu yüzden de aynı maddedenmiş gibi, teknesi ve incecik telkâri halatları sanki göğün puslu mavisinden kesilmiş gibi göründüğü akşamlar, daha çok hoşuma gidiyordu. Bazen deniz neredeyse penceremin tamamını kaplardı; pencerenin üstünde, denizin mavisiyle aynı tonda bir gökyüzü şeridi uzanırdı; bu yüzden göğü de deniz, renk farkını ışık oyunu zannederdim. Bir başka gün, deniz pencerenin sadece aşağı kısmında resmedilmiş olurdu; geri kalan kısmı, yatay şeritler halinde birbirine yaslanmış o kadar çok bulutla kaplı olurdu ki, camlar, sanatçının tasarımı veya uzmanlığı sebebiyle, bir "bulut etüdü" sergilerdi adeta; bu arada kitaplığın camlarının her birinde, benzer ama ufkun bir başka kısmında yer alan, ışık nedeniyle farklı renkte bulutlar görünür, sanki, kimi çağdaş ustaların çok sevdiği, tek bir görüntünün farklı saatlerdeki tekrarını sunarlardı; şimdi sanatın durağanlığı sayesinde, bunların hepsi, pastelle boyanmış, camlanmış olarak, aynı odanın içinde, bir arada görülebiliyordu. Bazen de, tekdüze bir griye bürünmüş olan göğün ve denizin üzerine, eşsiz zarafette, hafif bir pembe eklenir, pencerenin altında uyuyakalmış bir kelebek, sanki bu Whistler tarzı "gri-pembe armoni"nin altına, kanatlarıyla Chelsea'nin en sevilen imzasını kondururdu. Sonra pembe de kaybolur, seyredilecek bir şey kalmazdı. Biraz yataktan kalkar, tekrar uzanmadan önce ağır perdeleri kapatırdım. Yattığım yerden, perdelerin üstünde son ışık çizgisinin giderek karardığını, inceldiğini görür, ama genellikle sofrada olduğum saatin, bu şekilde perdelerin üzerinde ölüp gitmesine, üzülmeden, onu da üzmeden izin

verirdim; çünkü o günün diğer günlerden farklı, sadece birkaç dakikalık bir gece tarafından bölünen kutup günleri gibi daha uzun olduğunu bilirdim; bu alacakaranlık kozasından, mucizevi bir başkalaşım sonucu, Rivebelle restoranının göz kamaştırıcı ışığının çıkmaya hazırlandığını bilirdim. Kendi kendime, "Vakit geldi," der, yatağın üzerinde gerinir, kalkar, tuvaletimi tamamlardım; bu boş, her tür maddi ağırlıktan yoksun anları büyüleyici bulurdum; diğerleri aşağıda yemek yerken, ben bu akşamüzeri dinlenmesi sırasında topladığım gücü, sadece vücudumu kurulamaya, smokinimi giymeye, kravatımı bağlamaya harcardım; bütün bu hareketleri, geçen sefer Rivebelle'de dikkatimi çeken, bana baktığını görür gibi olduğum, bir ara sofradan belki de kendisini takip edeceğim umuduyla kalkan bir kadını tekrar görme zevkinin beklentisi yönlendirirdi; kendimi yeni, özgür, tasasız bir hayata tam olarak, bütün gücümle verebilmek için neşeyle süslenirdim; o dünyada tedirginliklerimi Saint-Loup'nun sükûnetine yaslayacak ve doğabilimin bütün türleri ve bütün ülkelerden gelenler arasında, arkadaşımın hemen ısmarladığı alışılmadık yemeklerden, iştahımı veya hayalgücümü kamçılayanları seçecektim.

En sonunda, mendirekten içeriye, yemek salonundan geçerek giremediğim günler geldi: artık dışarısı karanlık olduğundan, camlar açık olmuyordu; erişemedikleri parıltının cazibesine kapılan yoksullarla melekler sürüsü, karayelde büzüşüp kalmış kara salkımlar halinde, camdan kovanın ışıklı ve kaygan yüzeyinden sarkardı.

Kapı çalındı; Aimé son müşteri listelerini bana kendi eliyle getirmek istemişti.

Aimé yanımdan ayrılmadan önce Dreyfus'ün kesinlikle suçlu olduğunu söylemeyi ihmal etmedi. "Her şey açığa çıkacak," dedi; "bu yıl değil ama, gelecek yıl ortaya çıkacak; genel kurmayla çok sıkı fıkı olan bir bey söyledi." Yıl sonundan önce her şeyi açıklamaya karar veremezler mi diye sordum. Aimé sahneyi canlandırmak üzere müşteriyi taklit ederek, "Sigarasını bıraktı," dedi ve 'her şeyi birden istememek gerekil anlamında başını ve işaret parmağını salladı. "Bu yıl olmaz Aimé, dedi omzuma dokunarak, mümkün değil. Ama Paskalya'ya kadar mutlaka!" Aimé de benim omzuma hafifçe vurarak dedi ki: "Gördüğünüz gibi, aynı onun hareketlerini gösteriyorum size." Belki büyük bir şahsiyetin bu senli benliliği gururunu okşadığından, belki de ben iddianın değerini ve

umutlanma gerekçelerimizi tam bir bilinçle, daha iyi değerlendirebileyim diye.

Müşteri listesinin ilk sayfasında "Simonet ve ailesi" sözlerini, doğrusu hafif bir çarpıntıyla okudum. İçimde çocukluğumdan kalma kimi eski hayallerde, kalbimde var olan, ama onun tarafından hissedildiği için ondan ayrılamayan bütün sevgi, benden mümkün olduğunca farklı bir varlık tarafından sunulurdu bana. Bir kez daha işte bu varlığı imal ediyor, bunun için de Simonet soyadından ve antik çağa, Giotto'ya yaraşır bir sportif geçit töreni halinde sahilden geçişlerini gördüğüm genç bedenler arasında hüküm süren ahengin hatırasından yararlanıyordum. O genç kızlardan hangisinin Mile Simonet olduğunu, herhangi birinin bu soyadını taşıyıp taşımadığını bilmiyordum, ama Mile Simonet tarafından sevildiğimi ve Saint-Loup sayesinde kendisini tanımaya çalışacağımı biliyordum. Ne yazık ki Saint-Loup ancak bu şartla iznini uzatabildiğinden, her gün Doncières'e gitmek zorundaydı; ancak ben, askerî mecburiyetlerini kaytarmasını sağlamak için, bana olan dostluğundan da öte, kadın güzelliğinin yeni bir çeşidini tanımak söz konusu olduğunda –sözü edilen kişiyi hiç görmeden, sırf bir manavda güzel bir kasiyer olduğunu duyarak da olsa– sık sık duyduğum doğabilimci merakına güvenebileceğimi düşünmüştüm. Oysa Saint-Loup'ya benim genç kızlardan söz ederek onda bu merakı uyandırmayı ummam boşunaydı. Çünkü bu merak onda, tiyatrocu metresine olan aşkı tarafından uzun vadeli bir felce uğratılmıştı. Hafifçe hissetse bile, metresinin sadakatinin kendi sadakatine bağlı olabileceği gibi bir çeşit batıl inanç yüzünden, bastırırdı onu. Bu yüzden, benim genç kızlarla faal olarak ilgileneceğine dair kendisinden bir söz alamadan, Rivebelle'e yemeğe gittik.

İlk zamanlar Rivebelle'e vardığımızda güneş az önce batmış, ama ortalık hâlâ aydınlık olurdu; restoranın henüz ışıkları yanmayan bahçesinde günün ısısı aşağı iner, iç yüzeyinde saydam ve karanlık havanın bir buz tabakası gibi yoğunlaştığı bir vazonun dibine oturururcasına çökerdi; yaslandığı karanlık duvara pembe damarlar çizen iri gül ağacı, onikslerin dibinde görülen ağaçlanmaları andırırdı. Kısa bir süre sonra, artık arabadan indiğimizde, hatta çoğunlukla hava yağışlıysa, belki biraz açılır diye hayvanların koşulmasını geciktirmişsek, daha Balbec'ten yola çıkarken, ortalık kararmış oluyordu. Ama böyle günlerde, rüzgârın sesini duyunca hüzünlenmezdim; bu sesin, tasarılarımdan vazgeçmek, bir odaya kapanmak anlamına gelmediğini, gideceğimiz restoranın büyük yemek salonunda,

çigan müziği eşliğinde sayısız lambanın, kalın altın ışınlarıyla dağlayarak karanlık ve soğuğu kolayca alt edeceklerini bilir, sağanak yağmur altında bizi bekleyen kupa arabasına, Saint-Loup'nun yanına neşe içinde binerdim.

Bergotte'un, benim itirazlarıma rağmen, aslında zihinsel hazları tatmak için yaratılmış olduğumu düşündüğüne dair sözleri, bir süredir, ileride yapabileceklerim konusunda beni yeniden umutlandırmakta, ama her gün bir eleştiri yazısı ya da romana başlamak üzere masa başına geçtiğimde yaşadığım sıkıntı, umudumu kırmaktaydı. "Belki de," diyordum kendi kendime, "güzel bir metnin değerinin kesin ölçütü, o metni yazarken alman zevk değildir; zevk, belki genellikle fazladan eklenen, ama yokluğu metnin değerini düşürmeyen, tamamlayıcı bir durumdur sadece. Belki de kimi şaheserler esneyerek yazılmıştır." Büyükannem, sağlıklı olursam, başarılı ve mutlu bir şekilde çalışacağımı söyleyerek endişelerimi yatıştırıyordu. Doktorum, sağlık durumum sebebiyle karşılaşabileceğim ciddi tehlikeler konusunda beni uyarmanın daha doğru olacağına karar vermiş, istenmeyen bir durumun ortaya çıkmasını önlemek için almam gereken bütün sağlık tedbirlerini tek tek belirtmişti; içimde belki var olan eseri gerçekleştirebilecek güce sahip olmak, benim gözümde bütün zevklerden çok daha önemliydi; bütün zevkleri bu amaca tabi kılıyor, Balbec'e geldiğimden beri kendimi sürekli ve titiz bir denetim altında tutuyordum. Ertesi gün yorgun olmamak için ihtiyacım olan gece uykusundan beni mahrum edecek bir fincan kahveye katiyen dokunmuyordum. Ama Rivebelle'e vardığımız anda –yeni bir hazzın heyecanıyla, istisnai durumların, bilgelik yolunda günlerce sabırla dokuduğumuz ipliği koparıverip bizi içine soktukları farklı dünyada– sanki yarın diye bir şey artık hiç olmayacakmış, gerçekleştirilecek yüce amaçlar yokmuş gibi, bu amaçlan korumak için işleyen sağlık tedbirleri mekanizması yok oluverirdi. Bir komi mantomu almaya davranır, Saint-Loup bana sorardı:

"Üşümez misiniz? Vermeseniz daha iyi olur belki, hava pek sıcak değil."

Ben, "Hayır, hayır," diye cevap verir, belki soğuğu hissetmezdim; ama hastalanma korkusu, ölmeme gerekliliği, çalışmanın önemi nedir, kesinlikle bilmezdim. Mantomu verirdim; çingenelerin çaldığı bir savaş marşının notaları eşliğinde salona girer, zahmetsiz bir şöhret yolu gibi dizilmiş sıra sıra masaların arasından ilerlerdik; bize askerî saygılar ve hak etmediğimiz bu zaferi sunan orkestranın ritminin bedenimize ilettiği neşeyi, canlılığı hisseder, ama sahneye muzaffer bir generalin güvenli edasıyla koşarak

çıkıp, melodisi askerî, sözleri açık saçık şarkılar söyleyen müzikhol züppelerine benzememek için, ciddi, buz gibi bir yüz ifadesi ve bezgin bir yürüyüşle neşemizi gizlerdik.

O andan itibaren, başka biri olurdum; bu kişi, ancak dışarı çıktığında hatırlayacağı büyükannemin torunu değil, geçici olarak, bize hizmet edecek olan garsonların kardeşiydi.

Balbec'te bir haftada tüketmeyi istemeyeceğim miktarda birayı, hatta şampanyayı, bu içkilerin lezzeti, bilincim sakin ve net olduğunda benim gözümde, doğrusu değerli ama kolayca feda edilebilecek bir hazzı temsil ettiği halde, bir saatte tüketir, buna, kafamın dağınıklığından tadını bile alamadığım birkaç damla da Porto şarabı ekler, şimdi hatırlayamadığım bir şeyi almak için iki aydır biriktirdiğim iki Louis altınını kemancıya verirdim. Masaların arasına dağılmış birkaç garson, ileriye uzanmış açık avuçlarında tuttukları tabakları düşürmeden hedefe ulaştırmak üzere yarışırcasına, süratle seyirtirdi. Gerçekten de çikolatalı sufleler devrilmeden, buharda pişmiş patatesler, koşunun sarsıntısına rağmen, Pauillac kuzusunun etrafına ilk dizildikleri şekilde, hedefe ulaşırlardı. Bu garsonlardan çok uzun boylu, tepesi harikulade siyah saçlarla süslenmiş bir tanesi dikkatimi çekti; insan türünden çok kimi nadir kuş türlerini hatırlatan yüz rengiyle, hiç aralıksız ve adeta amaçsız bir şekilde salonun bir ucundan diğerine koşuşuyla, hayvanat bahçelerinin büyük kuş kafeslerini alev alev renkleriyle, anlaşılmaz çırpınmalarıyla dolduran "ara"ları akla getiriyordu. Bir süre sonra manzara (en azından benim gözümde) daha soylu ve sakin bir düzene girdi. Bütün bu başdöndürücü faaliyetler, dingin bir ahenk içinde yerleşiyordu. Restoranı dolduran, eski alegorik resimlerde temsil edildikleri şekliyle gezegenleri hatırlatan yuvarlak masalara bakıyordum. Zaten bu yıldızlar arasında karşı koyulmaz bir çekim gücü vardı; her masadaki müşterilerin gözü diğer masalardaydı; yalnız yemek daveti veren zenginin biri, ünlü bir yazarı getirtmeyi başarmış, hareketli ruh çağırma masasının marifetleri sayesinde, kadınların bayıldığı saçma sapan sözler söyletmeye çalışmaktaydı. Bu yıldız masalar arasındaki uyum, sayısız garsonun kesintisiz dönüşlerini engellemiyordu; çünkü garsonlar müşteriler gibi oturmayıp ayakta olduklarından, bir üst kuşakta hareket ediyorlardı. Şüphesiz ordövrleri getirmek, şarabı değiştirmek, fazla bardak getirmek için koşuyorlardı. Ama bu özel sebeplere rağmen, yuvarlak masalar arasındaki sürekli hareketleri, sonunda başdöndürücü, düzenli dönüşünün kuralını

buluyordu. Kocaman çiçek demetlerinin arkasında oturan, sonu gelmeyen hesaplarla meşgul iki korkunç kasiyer kadın, ortaçağ ilmine göre tasarlanmış bu gökkubbede zaman zaman meydana gelen felaketleri astrolojik hesaplarla tahmin etmeye çalışan büyücüleri hatırlatıyordu.

Bütün müşterilere biraz acıyordum; çünkü onlar için masaların birer gezegen olmadığını, nesneleri, alışılmış görünümlerinden kurtarıp benzerlikler görmemizi sağlayan bir bölümlemeye tabi tutmadıklarını hissediyordum. Şu veya bu kişiyle yemek yediklerini, yemeğin aşağı yukarı şu kadara mal olacağını, ertesi gün yeni baştan başlayacaklarını düşünüyorlardı. Herhalde o sırada acil bir işleri olmadığından, bir ayin alayı halinde sepetler içinde ekmek getiren genç komiler kortejinin geçişine karşı da tamamen duyarsız görünüyorlardı. Çok genç olan bazı komiler, kıdemli garsonların her fırsatta indirdiği sillelerden sersemlemiş halde, gözlerini hüzünle uzak bir hülyaya diker, ancak bir zamanlar çalıştıkları Balbec otelinin bir müşterisi kendilerini tanıyıp konuştuğunda, içilmesi mümkün olmayan şampanyayı bizzat alıp götürmesini söylediğinde gururlanarak teselli bulurlardı.

Sinirlerimin huzurlu mırıltısını işitiyordum; huzur verebilecek dış nesnelerden bağımsız bir huzurla doluydular; bedenimin veya dikkatimin en küçük kıpırdanışı, kapalı göze hafifçe bastırmanın renk duyumunu yaratması gibi, bu huzuru hissetmeme yetiyordu. Zaten epeyce Porto şarabı içmiştim, fazlasını isteyişim, içeceğim kadehlerin getireceği mutluluğu düşündüğümden değil, içmiş olduğum kadehlerin verdiği mutluluğun sonucuydu. Duyduğum hazzı müziğin yönlendirmesine izin veriyor, bu hazzın her notada uysallıkla durduğunu fark ediyordum. Tabiatta tesadüfen ve nadiren bulunan kimi maddelerin büyük miktarlarda üretilmesini sağlayan kimya fabrikaları gibi, Rivebelle restoranı da, gezinti ve yolculuklarda talihin bir yılda karşıma çıkaracağı mutluluk ihtimallerinden daha fazlasını barındıracak sayıdaki kadını, aynı anda bir araya getiriyordu; öte yandan, dinlediğimiz müzik de –hepsi benim için yeni olan valslerden, Alman operetlerinden ve müzikhol şarkılarından düzenlemeler– diğerinin üstüne bindirilmiş, daha başdöndürücü, havadaki bir eğlence mekânı gibiydi. Çünkü müziğin her motifi kendine hastı, her kadının kendine has oluşu gibi, ama kadının aksine, barındırdığı hazzın sırrını sadece imtiyazlı birilerine saklamıyordu; onu bana teklif ediyor, göz ucuyla beni süzüyor, kaprisli veya utanmaz bir edayla bana yaklaşıyor, sokuluyor, okşuyordu,

sanki bir anda daha çekici, daha güçlü veya daha zengin oluvermiştim; bu ezgilerde bir acımasızlık buluyordum: onlar her türlü nesnel güzellik duygusundan, zekâ pırıltısından habersizdiler; onlar için var olan tek şey, fiziksel zevktir. Ve bu zevki –sevilen kadının bir başka erkekle tattığı zevki– dünyasını dolduran kadının dünyasındaki yegâne şey olarak sundukları kıskanç biçare için, cehennemlerin en zalimi, hiçbir çıkışı olmayan bir cehennemdir. Ama ben ezginin notalarını alçak sesle mırıldanır, bana gönderdiği öpücüğün karşılığını verirken, bana yaşattığı kendine özgü haz benim için öyle değerli oluyordu ki, görünmezliğin içinde kâh baygın, kâh diri çizgilerle kurduğu benzersiz dünyada, bu motifin peşinden gitmek için, ailemi terk edebilirdim. Bu tür bir zevk, başkaları tarafından algılanmadığı için, yöneldiği kişinin değerini artırmaz; hayatımızda ne zaman bir kadın bizi görüp hoşlanmasa, o anda bu içsel ve öznel mutluluğa, dolayısıyla bizim hakkımızdaki yargısını katiyen değiştirmeyen mutluluğa sahip olup olmadığımızdan habersizdir; buna rağmen kendimi daha güçlü, etkileyici, neredeyse dayanılmaz hissediyordum. Aşkım artık bana tatsız, gülünebilecek bir şey gibi görünmüyordu; aksine, bu müziğin dokunaklı güzelliğine, cazibesine sahipti; müziğin kendisi, sevdiğimle benim, birdenbire sıkı fıkı olmuşken buluşacağımız sevimli bir ortam gibiydi.

Restoranın müşterileri sadece kibar fahişeler değildi; en kibar sosyeteye mensup kişiler de saat beş civarında çaya gelirler, büyük akşam yemeği davetleri verirlerdi. Çay servisinin yapıldığı koridora benzer, dar, uzun, girişten yemek salonuna uzanan camlı galerinin dışarıya bakan kenarını bahçeden ayıran tek şey, bazısı açılmış camekânlar ve birkaç taş sütundu. Bu da, bol bol hava cereyanı dışında, ani, kesintili güneş patlamalarına, göz kamaştırıcı, değişken, neredeyse müşterileri görmeyi imkansızlaştıran bir ışığa yol açardı; bu nedenle, dar boğazı dolduran ikişer ikişer dizili masalardaki müşteriler, çaylarını içerken, aralarında selamlaşırken her hareketlerinde harelenirler, bir balıkçının, yakaladığı parıltılı balıkları yığdığı havuz veya sepette, sudan yarı çıkmış, ışığa bulanmış, oynak parıltılarla harelenen balıklara benzerlerdi.

Birkaç saat sonra, tabiatıyla yemek salonunda yer alan akşam yemeği sırasında, dışarısı henüz aydınlık olduğu halde, ışıklar yakılmış olurdu; bu yüzden de bahçede, loş ışığın aydınlattığı, gecenin solgun hayaletlerine benzeyen pavyonların yanında, güneşin son ışınlarının delip geçtiği tirşe

gürgenler görülürdü; yemek yenen, lambalarla aydınlatılmış salondan bakıldığında, gürgenler camekânın ardında –akşamüzeri mavimsi, yaldızlı koridor boyunca çay içen hanımlar gibi, parıltılı ve ıslak bir ağın içindeymişler hissini vermez– doğaüstü ışıklı, solgun ve yeşil, dev bir akvaryumun içindeki bitkilere benzerlerdi. Sonra sofradan kalkılırdı; davetliler yemek sırasında bütün vakitlerini komşu masadaki davetlilere bakmak, tanımak, kim olduklarını öğrenmekle geçirmelerine rağmen, kendi masalarının etrafında kopmadan bir arada tutulurlardı; ancak kahvelerini içmek üzere çay servisinin yapıldığı koridora geçerken, bir gecelik ev sahiplerinin etrafında dönmelerine sebep olan çekme gücü azalırdı; çoğu kez, bu geçiş sırasında, devam etmekte olan yemek daveti, birimlerinden birini veya birkaçını geride bırakırdı; rakip davetin çekme gücüne kapılmış olan bu birimler, bir süreliğine kendi topluluklarından ayrılırlar, onların yerini, dostlarını selamlamak üzere uğrayıp, "Gidip M.X'i bulmam lazım, bu gece onun davetlisiyim," diyerek ayrılan beyler veya hanımlar alırdı. Bir an, çiçeklerinin birkaçını değiş tokuş etmiş iki ayrı çiçek demetine benzerlerdi. Sonra koridor boşalırdı. Çoğunlukla yemekten sonra bile hava henüz tamamen kararmamış olduğundan, bu uzun koridorun ışıklan yakılmaz, dışarıda, camekânın öbür yanında sıra sıra dizili, eğilmiş ağaçlarla birlikte koridor, ağaçlı, karanlık bir bahçede bir yol gibi görünürdü. Bazen, oyalanan bir yemek davetlisinin karaltısı seçilirdi. Bir gece/ dışarı çıkmak üzere koridordan geçerken, tanımadığım bir topluluğun ortasında, güzel Lüksemburg Prensesi'nin oturmakta olduğunu gördüm. Durmadan, şapkamı çıkararak selamladım. Prenses beni tanıdı, gülümseyerek başını eğdi; bu selamın çok yukarısında, hareketin kendisinden yayılan birkaç melodik kelime yükseldi bana hitaben; herhalde uzunca bir iyi akşamlardı bu: durmam için değil, sadece selamı tamamlamak, sözlü bir selam haline getirmek için. Ama kelimeler o kadar belirsizdi, algıladığım yegâne şey, ses ise öyle usulca uzadı, öyle müzikal geldi ki bana, sanki ağaçların kararmış dallarının arasında bir bülbül ötmeye başlamış gibiydi.

Saint-Loup, geceyi beklenmedik bir biçimde rastladığımız bir arkadaş topluluğuyla birlikte, yakındaki bir sahil Casino'sunda bitirmeye karar verip beni tek başıma bir arabaya bindirerek onlarla gittiğinde, arabacıya hızlı gitmesini tembih ederdim; hassasiyetimin gerektirdiği ve Rivebelle'e varışımdan beri başkalarının karşıladığı ihtiyaçları –yüz seksen derecelik bir dönüş yaparak, kapıldığım edilgenlik çarkından çıkmak suretiyle–

kendim, başkasının yardımı olmadan karşılamak zorunda kalacağım dakikaları kısaltmak isterdim. Ancak bir arabanın geçebileceği genişlikteki bu zifirî karanlık patikalarda aksi yönden gelen bir arabayla çarpışma ihtimali, falezin sık sık kayan toprağı, denize dimdik inen yamacın yola yakınlığı, bütün bunlar, tehlike fikrini ve korkusunu mantığıma iletmek için gerekli küçücük çabayı göstermeme yetmezdi. Çünkü tıpkı bir eseri yaratmamızı, ünlü olma isteğinin değil de, çalışkan olma alışkanlığının sağlaması gibi, geleceği korumamıza yardım eden de, şimdiki anın neşesi değil, geçmişin ciddi düşünceleridir! Benimse, daha Rivebelle'e vardığımda, sakatlığımızın doğru yolda ilerlemesine yardımcı olan koltuk değneklerini, mantık yürütmeyi ve kendine hâkimiyeti fırlatıp attığım, bir tür manevi hareket kaybına uğradığım yetmezmiş gibi, alkol, sinirlerimi aşırı derecede gererek o dakikalara bir özellik, bir büyü kazandırır, ama bu beni, onları savunmaya daha muktedir veya daha kararlı kılmazdı; çünkü coşkunluğum, bu dakikaları hayatimin geri kalanına bin kat tercih etmeme sebep olarak onları tecrit ederdi; kahramanlar gibi, sarhoşlar gibi şimdiki zamana hapsolurdum; geçici olarak tutulan geçmişimin, geleceğimiz adını verdiğimiz gölgesi, önüme düşmezdi; hayatımın amacı artık bu geçmişin hayallerinin gerçekleşmesi olmaktan çıkıp o andaki mutluluk olduğundan, o andan ötesini görmezdim. Öyle ki, aslında sadece görünüşte kalan bir çelişki sonucu, tam olağanüstü bir hazzı yaşadığım, hayatımın mutlu bir hayat olabileceğini hissettiğim ve bu yüzden de, gözümde daha değerli olması gerektiği anda, tam o anda, o ana kadar bende uyandırdığı kaygılardan kurtulmuş olduğumdan, bu hayatı hiç tereddütsüz bir kaza ihtimalinin kucağına teslim ederdim. Aslına bakılacak olursa, netice itibarıyla yaptığım, diğer insanların bütün hayatına yayılmış olan ihmalciliği bir gecede yoğunlaştırmaktan ibaretti; diğer insanlar, ölümleriyle yıkıntıya uğratacakları kişi evde onları beklerken, tek yaşama nedenleri, yakında yayınlanacak olan kitap, henüz kırılgan beyinlerine bağlıyken, her gün gereksiz yere bir deniz yolculuğunun, bir uçak veya otomobil gezintisinin tehlikelerini göze alıyorlardı. Aynı şekilde, Rivebelle restoranında, orada kaldığımız gecelerde, biri beni öldürmek niyetiyle gelse, büyükannem, gelecekteki hayatım, yazacağım kitaplar, gerçekliği olmayan bir uzaklıkta kaldığından, tamamen yan masadaki kadının kokusuyla, garsonların nezaketiyle, çalman valsin kıvrımlarıyla bütünleştiğimden, o anın duyumuna yapışık, onun boyutlarıyla sınırlı olduğumdan ve ondan ayrılmamaktan başka bir amacım olmadığından, o duyuma yaslanıp ölmeye

razı olurdum; hiç direnmeden, kıpırdamadan, sigara dumanıyla uyuşmuş, geçmiş çabalarının meyvesini ve kovanının umudunu koruma kaygısı kalmamış bir arı gibi katledilmeye razı olurdum.

Şunu da belirtmem gerekir ki, coşkunluğumun şiddeti karşısında, en önemli ve ciddi şeylerin düştüğü anlamsızlık, sonunda Mile Simonet ve arkadaşlarını da içine alırdı. Onlarla tanışma girişimi artık bana kolay ama ilgisiz bir şey gibi gelirdi; çünkü o sırada benim için önemli olan tek şey, olağanüstü kuvveti, en küçük değişimlerinin ve hatta sadece sürekliliğinin yarattığı mutluluk sayesinde, o andaki duyumumdu; geri kalan her şey, aile, iş, zevkler, Balbec'in genç kızları, kuvvetli rüzgârın, denizin üstünde durmasına izin vermediği bir köpük yumağı ağırlığındaydı ancak; o iç güce bağımlı olarak var olabilirdi; çünkü sarhoşluk birkaç saatliğine, öznel idealizmi, saf fenomenizmi gerçekleştirir; her şey artık salt görüntüdür ve ancak bizim en yüce benliğimize bağlı olarak vardır. Aslında, eğer gerçek bir aşkımız varsa, böyle bir durumda varlığını sürdüremeyeceği söylenemez. Ama tıpkı yeni bir ortamda olduğu gibi tanımadığımız baskıların, bu duygunun boyutlarını değiştirdiğini açıkça hissederiz ve ona artık aynı gözle bakamayız. Aynı aşkı buluruz yine karşımızda, ama yer değiştirmiştir; artık bizi ezmez, şimdiki anın kendisine bahşettiği ve o anla ilgili olmayan şeylere aldırmadığımız için bize yeten duyumla tatmin bulur. Ne yazık ki değerleri böyle değiştiren katsayı, onları ancak bu sarhoşluk saatlerinde değiştirir. Bütün önemini kaybeden, sabun köpüğü gibi üfleyiverdiğimiz kişiler, ertesi gün eski yoğunluklarına kavuşacaklardır; bütün anlamını yitiren çalışmaların başına dönmeye çabalanacaktır. Daha da vahim olanı, bir gün öncekiyle aynı olan bu ertesi gün matematiği, problemleriyle daima kıyasıya boğuşacağımız bu matematik, o saatlerde bile bizi yönetir, yalnız biz bunun bilincine varmayız. Yakınımızda iffetli veya düşmanlık sergileyen bir kadın varsa, bir gün önce son derece güç olan şey –onun bizden hoşlanması– şimdi bize sonsuz kolaylıkta görünür; oysa hiç de kolaylaşmamıştır, çünkü sadece kendi gözümüzde, kendi iç gözümüzde değişmişizdir. Söz konusu kadının böyle bir laubaliliğe kalkışmamız durumunda, o anda duyduğu hoşnutsuzluğu, biz ertesi gün, komiye yüz frank verdiğimiz için duyarız; hoşnutsuzluğun sebebi aynıdır, yalnız bizde gecikmiştir: sarhoşluk yoksunluğudur bu sebep.

Rivebelle'de bulunan ve nasıl ki yansılar aynanın bir parçasıysa, onlar da sarhoşluğumun bir parçası olduklarından, varlığı gözümde giderek silinen

Mile Simonet'den bin kat daha çekici görünen kadınların hiçbirini tanımıyordum. Sarışın, tek başına, hüzünlü bir genç kız, kır çiçekleriyle süslenmiş hasır şapkasının altından bir an hülyalı gözlerle bana baktı ve gözüme çok hoş göründü. Sonra bir başkası, ardından bir üçüncü ve nihayet parlak tenli bir esmer, onun yerini aldı. Bana yabancı bu kadınların hemen hepsini Saint-Loup tanıyordu.

O sıradaki metresiyle tanışmadan önce sınırlı eğlence hayatı içinde o kadar çok yer almıştı ki, o gecelerde Rivebelle'e akşam yemeğine gelen, çoğu tesadüfen orada bulunan, sayfiyeye kimileri âşıklarıyla buluşmaya, kimileri de bir âşık bulmaya gelmiş kadınların neredeyse istisnasız hepsini, (ya kendisinin ya bir arkadaşının) en az bir gecelik bir beraberliğinden hatırlardı. Bir erkekle birlikteyseler, selamlamazdı kadınları; kadınlarsa, tiyatrocu metresi haricindeki bütün kadınlara karşı herkesçe bilinen kayıtsızlığı çekiciliğini iyice artırdığından, başkalarına baktıklarından daha çok Saint-Loup'ya bakar, ama tanımazlıktan gelirlerdi. Biri diğerine fısıldardı: "Genç Saint-Loup bu. Yosmasını hâlâ seviyormuş. Büyük aşk. Ne yakışıklı çocuk! Ben bayılıyorum! Çok da şık! Bazı kadınlarda ne şans var ama! Her bakımdan hoş bir adam. Ben Orléans

Prensi'yle birlikteyken yakından tanımıştım kendisini. İçtikleri su ayrı gitmezdi. O sıralar âlemden âleme koşardı! Ama artık öyle değil, kadını hiç aldatmıyor. Ah! Ne şanslı kadın! Ne buluyor o kadında, anlamıyorum. Kör olmuş herhalde. Kadının kayık gibi ayaklan var, Amerikalılar gibi bıyıklı, iç çamaşırları da pistir! Bir işçi parçasına versen burun kıvırır. Şu gözlere bak, insan böyle bir erkek için kendini ateşe atar. Dur, dur, tanıdı beni, gülüyor, ah, çok iyi bilirdi beni. Beni ona sormak lazım!" Kadınlarla Saint-Loup arasında sessiz bir mutabakatla yüklü bir bakış yakalardım. Beni bu kadınlarla tanıştırmasını, onlardan bir randevu isteyebilmeyi, ben gidemeyecek olsam bile randevulaşmayı kabul etmelerini isterdim. Aksi takdirde, her birinin çehresi, belleğimde sonsuza dek, her kadında farklı olan kendine has yanından –bir peçenin ardında gizlenir gibi– yoksun kalacaktı; her kadının, yüzünde görmedikçe hayal edemediğimiz bu özelliği, sadece bize yönelen, arzumuzu onaylayan, tatmin edileceğini vaat eden bakışta ortaya çıkar. Buna rağmen, bu kadar özetlenmiş haliyle bile, bu kadınların çehreleri benim için namuslu bildiğim kadınların çehrelerinden çok daha zengindi; onlarınki gibi düz, içi boş, kalınlığı olmayan tek bir parçadan oluşmuş gibi görünmüyorlardı bana. Kuşkusuz,

Saint-Loup için durum çok farklıydı; o herhalde kendisini tanımazlıktan gelen, kıpırtısız yüz hatlarının kendisi için saydam olan kayıtsızlığının veya herhangi birine verilen türden bir selamın sıradanlığının ardında, hafızası sayesinde, dağılmış saçların arasında baygın bir ağız ve yarı kapalı gözler, adeta ressamların, izleyicilerin çoğunluğu hatırına namuslu bir örtüyle kapattığı sessiz bir tablo görüyor, hatırlıyordu. Hiç şüphesiz benim için durum bunun tam tersiydi; bu kadınlardan herhangi birine benliğimin en ufak bir parçasının nüfuz etmediğini, hayatı boyunca izleyeceği bilinmez yollarda ona eşlik etmeyeceğini hissediyordum; benim için kapalıydı bu yüzler. Ama açıldıklarını bilmek bile bana yetiyordu; içlerinde aşk hatıraları gizlenen madalyonlar değil, güzel madalyalar olmuş olsalardı bile, kendilerinde bulamayacağım bir değer yüklüyordum onlara. Otururken yerinde zor duran, bir savaşçı gibi hareket etme hırsını bir sosyete erkeğinin tebessümü ardına gizleyen Robert'e gelince, ona iyice baktıkça, üçgen yüzünün hassas bir aydından ziyade yaman bir okçuya yakışan enerjik kemik yapısını, aynen atalarından almış olması gerektiğini fark ediyordum. İnce cildinin, sağlam yapısının ardından, feodal mimari kendini gösteriyordu. Robert'in başı, içerisi kütüphane olarak düzenlenmiş, ama kullanılmayan mazgalları hâlâ duran, burçları antik kuleleri hatırlatıyordu.

Balbec'e dönerken, Robert'in beni tanıştırmış olduğu kadınlardan biri hakkında, nakarat söyler gibi, her saniye, neredeyse farkında bile olmadan, "Ne hoş kadın!" diye tekrarlardım kendi kendime. Elbette bu sözler, kalıcı bir hükmün değil, sinirsel eğilimlerin sonucuydu. Şunu da söylemek gerekir ki, yanımda bin frank olsa ve o saatte açık kuyumcu bulunsa, ilk kez gördüğüm o kadına bir yüzük alırdım. Hayatımızın saatleri, bu şekilde, adeta çok farklı düzlemlerdeymiş gibi birbirini izlediğinde, ertesi gün bize çok ilgisiz gelecek çeşitli insanlara kendimizden çok fazla şey veririz. Ama bir gün önce söylediklerimizden de sorumlu hissederiz kendimizi ve sözümüzü tutmak isteriz.

Böyle gecelerde, geç saatte döndüğümden, artık düşman olmayan odamdaki yatağıma kavuşmak beni sevindirirdi; ilk geldiğim gün içinde asla dinlenemeyeceğimi sandığım yatakta şimdi yorgun uzuvlarım bir dayanak arıyordu; sırayla oyluklarım, kalçalarım, omuzlarım, şilteyi örten çarşafa sımsıkı yapışmaya çalışırdı; sanki yorgunluğum bir heykeltıraş gibi insan vücudunun tam kalıbını almak isterdi. Buna rağmen uyuyamaz, sabahın yaklaştığını hissederdim; artık içimde sükûnet, sağlık olmazdı. O

sıkıntı içindeyken, bana onlara bir daha kavuşamayacakmışım gibi gelirdi. Kavuşmam için uzun süre uyumam gerekliydi. Oysa uykuya dalsam, iki saat sonra senfoni konseriyle uyanacaktım mutlaka. Sonra birden uyuyakalır, bizim için gençliğe dönüşün, geçmiş yılların ve kayıp duyguların canlanmasının, bedenden sıyrılışın, ruhların göçünün, ruh çağırmanın, çılgınlığın düşlerinin, tabiatın en ilkel âlemlerine gerileyişin (rüyada sık sık hayvan gördüğümüz söylenir, ama orada bizim de çoğunlukla hayvan olduğumuz, nesnelere bilginin ışığını yansıtan akıldan yoksun olduğumuz unutulur; aksine hayatın görüntüsü şüphelidir ve her an unutuş tarafından yok edilir, her gerçeklik, kendisinden sonra gelen tarafından silinir, sihirli fenerlerde cam değiştiğinde değişen görüntüler gibi), bilmediğimizi zannettiğimiz, oysa hemen her gece bize açılan bütün bu sırların, ayrıca yok oluşun ve dirilişin büyük sırrının açıklandığı o ağır uykuya gömülürdüm. Geçmişimin karanlık bölgelerinin, birbiri ardına, Rivebelle'deki yemeğin zahmetli hazmı sebebiyle son derece değişken biçimde aydınlanması sonucu, biraz önce rüyamda sohbet ettiğim Legrandin'le karşılaşmaktan daha büyük bir mutluluk tasavvur edemeyen bir insan olur çıkardım.

Sonra, yeni bir dekor, sahnenin ön kenarına yerleştirilen, arkada tablolar değiştirilirken önünde oyuncuların perde arası danslar ve şarkılar sunduğu dekorlar gibi, kendi hayatımı benden tamamen gizlerdi. Benim o sırada rol aldığım oyun, doğu masalları tarzında olurdu; araya konan dekorun aşırı yakınlığı sebebiyle, geçmişim hakkında, kendim hakkında hiçbir şey bilmezdim bu rolde; fark etmeden işlediğim bir kusur yüzünden sopa yiyen, çeşitli cezalar çeken bir karakter olurdum; kabahatim, Porto şarabını fazla kaçırmaktı. Birden uyanır, uzun bir uyku sayesinde senfoni konserini işitmemiş olduğumu fark ederdim. Vakit öğleyi geçmiş olurdu; emin olmak için saate bakmak üzere yaptığım ilk hamleler başarısızlıkla sonuçlanır, yastığa gömülmemle kesintiye uğrardı; ama uykuyu da, kaynağı şarap olsun, nekahet olsun, diğer sarhoşlukları da izleyen, kısa süreli kesintilerdi bunlar; zaten saate bakmadan önce de öğleyi geçtiğinden şüphe duymazdım. Bir gece önce içi boşalmış, ağırlığı kalmamış bir varlık olur, (oturabilmek için yatmış olmak gerektiği gibi susmak için de uyumuş olmak gerektiğinden) kıpırdayıp konuşmaktan kendimi alamaz, yoğunluğum, ağırlık merkezim kalmaz, yayından fırlamış ok gibi, kasvetli koşumu aya kadar sürdürebileceğimi zannederdim. Uyurken gözlerim saati görmemiş olsa da vücudum hesaplamayı bilir, zamanı, çizilmiş bir kadranın

üzerinde değil, toparlanan gücümün aralıklı tartımlarıyla ölçerdi; vücudumun dev bir saat gibi beynimden bedenimin geri kalanına kerte kerte aktardığı güç, dizlerimin üzerine kadar yükselen bir yığın halinde birikirdi. Denizin bir zamanlar hayati ortamımız olduğu ve gücümüzü toparlamak için kanımızı yine denize daldırmamız gerektiği doğruysa, unutuş, zihinsel hiçlik için de aynı şey geçerlidir; birkaç saat boyunca, zamanın dışına çıkmış gibi oluruz; ne var ki, bu süre zarfında harcanmadan art arda dizilen güçler, kendi nicelikleriyle zamanı, saatin topu, kum saatinin yıkılan tepeleri kadar dakik bir biçimde ölçerler. Her şey sürmeye o kadar eğilimlidir ki, böyle bir uykuya son vermek, uzun bir uykusuzluğa son vermek kadar zordur; kimi uyuşturucu ilaçların uyuttuğu doğrudur, ama uzun süre uyumak daha da kuvvetli bir uyuşturucudur; uzun bir uykudan uyanmak oldukça güçtür. Bağlanacağı rıhtımı gördüğü halde dalgaların arasında savrulan kayıkçı gibi saate bakmayı, kalkmayı düşünürdüm, ama vücudum sürekli uykuya gömülürdü; karaya çıkmak zordu, ayağa kalkıp saate ulaşarak onun zamanıyla bitkin bacaklarımda birikmiş malzemenin zenginliğinin işaret ettiği zamanı karşılaştırıncaya kadar, iki veya üç kez daha başım yastığıma düşerdi.

Sonunda açıkça görürdüm: "Öğleden sonra iki!" Zili çalar, ama hemen ardından tekrar uykuya dalardım; uyandığımda hissettiğim dinlenmişlik ve devasa bir gecenin geride kaldığı duygusuna bakılırsa, bu son uyku müthiş uzun olmalıydı. Oysa uyanmama sebep, benim zili çalmam üzerine Françoise'ın gelişi olurdu; bana öteki uykumdan daha uzun olması gerekirmiş gibi gelen, beni huzur ve unutuşla dolduran bu son uyku, ancak yarım dakika sürmüş demekti bu.

Büyükannem odamın kapısını açtı; ona Legrandin ailesiyle ilgili yüzlerce soru sordum.

Huzuruma ve sağlığıma kavuştuğumu söylesem yetersiz olur; çünkü bir gece önce beni onlardan ayıran, bir mesafeden ibaret değildi; bütün gece boyunca akıntıya karşı mücadele etmek zorunda kalmıştım; şimdi de onlarla yan yana değildim, içime girmişlerdi. Bir gün kırılıp düşüncelerimin temelli kaçıp gitmesine yol açacak olan boş kafamın belirli ve hâlâ biraz ağrıyan noktalarında düşüncelerim bir kez daha yerlerini almışlar, o güne dek maalesef yararlanamadıkları varlıklarına kavuşmuşlardı.

Uyuyamamaktan, sinir krizi tufanından, felaketinden bir kere daha kurtulmuştum. Bir önceki gece, dinlenme ihtiyacı içindeyken beni tehdit eden onca şeyden korkmuyordum artık. Önümde yeni bir hayat açılıyordu; uyanmış olmakla birlikte, yorgun olduğum için hiç hareket etmeden, neşeyle yorgunluğumun tadına varıyordum; yorgunluk, bacaklarımın, kollarımın kemiklerini kırmıştı sanki; şimdi kemikleri önümde bir araya toplanmış, birleşmeye hazır hissediyordum; onları ayağa kaldırmak için, fabldaki mimar gibi şarkı söylemem yeterliydi sanki.

Birden Rivebelle'de gördüğüm, bir an bana bakan sarışın, hüzünlü genç kızı hatırladım. Gece boyunca daha birçok kadın hoş görünmüştü gözüme; şimdiyse hatıramın derinliklerinden bir tek o yükseliyordu yukarıya. Beni fark ettiği kanısındaydım; Rivebelle'deki garsonlardan birinin gelip ondan bir mesaj iletmesini bekliyordum. Saint-Loup kendisini tanımıyordu; namuslu bir genç kız olduğunu düşünüyordu. Kendisini görmek, sürekli görmek çok zor olurdu. Ama ben her şeyi yapmaya hazırdım; o kızdan başka bir şey düşünemiyordum. Felsefede sık sık özgür eylemden ve zorunlu eylemden söz edilir. Belki de bu zorunlu eylemlerden en fazla boyun eğdiğimiz, hareket sırasında bastırılmış tırmanıcı bir kuvvet sayesinde, zihnimiz dinlendiğinde, bir hatırayı bu şekilde, daha önce dikkatin dağılmasından kaynaklanan bastırıcı güç yüzünden diğer hatıralarla aynı düzeydeyken, yukarıya çıkartan, biz farkında olmasak da, yirmi dört saat sonra fark etsek de, diğerlerinden farklı bir büyüsü olduğu için onu ortaya fırlatan eylemdir. Belki aynı zamanda eylemlerin en özgürüdür; çünkü alışkanlık denen şeyden, aşkta belirli bir kişinin hayalinin, diğerlerini dışlayarak tekrar tekrar canlanmasına yardımcı olan zihinsel saplantıdan yoksundur.

O gün, denizin önünde güzel genç kızlar kortejinin geçişini gördüğüm günün ertesi günüydü. Hemen her yıl Balbec'e gelen otel müşterilerinden birçoğunu bu konuda sorguya çektim. Bana bir bilgi veremediler. Daha sonra bir fotoğraf, bunun sebebini bana açıkladı. Şimdi, insanın tamamen değiştiği yaşı yeni geçmiş, ama yine de geçmiş oldukları bu yaşta onları gören herhangi biri, daha birkaç yıl önce kumun üzerinde, bir çadırın etrafında halka olup oturmuş halde görülen, biçimsiz ve sevimli, çocuksu küçük kızlar topluluğunu tanıyabilir miydi? Bu beyaz ve bulanık takımyıldızdan ancak seçilebilen, diğerlerinden daha parlak bir çift göz,

muzip bir çehre, sarı saçlar, çok kısa sürede kaybedilir, belirsiz, sisli nebülözün içinde erir giderdi.

Şüphesiz, uzak denemeyecek o yıllarda, netlik kazanmamış olan şey, bir gün önce ilk gördüğümde olduğu gibi, topluluğun görüntüsü değil, topluluğun kendisiydi. O sırada küçücük olan bu çocuklar, kişiliğin henüz çehrelere damgasını vurmamış olduğu, ilk gelişme evresindeydiler. Bireyin kendi başına var olmadığı, tek tek poliplerden ziyade polip kolonisi tarafından oluşturulduğu ilkel organizmalar gibi, birbirlerine yapışırlardı. Arasıra kızlardan biri yanındakini düşürür, o zaman aynı anda hepsi birden, özel hayatlarının tek dışavurumu gibi görünen bir gülme kriziyle sarsılır, o bulanık ve çarpılmış çehreler silinir, karışır, pırıltılı, titreyen tek bir salkım haline gelirdi. İleride bir gün bana verecekleri, hâlâ sakladığım eski bir fotoğraftaki çocuk grubu, daha sonraki dişi kortejle aynı sayıda üyeden oluşur; daha o zaman, plajda, gelip geçenleri bakmaya zorlayan şaşırtıcı bir leke oluşturdukları fotoğrafta hissedilir; ama tek tek tanıyabilmek için mantık yürütmek, gençlikte mümkün bütün değişimleri hesaba katmak gerekir; böylece yeniden oluşturulmuş bu şekiller, ayrıca tanınması gereken başka bir kişiliğin üzerinde egemenlik kurar, o kişiliğin güzel çehresi, uzun bir boy ve kıvırcık saçların bir arada bulunması yüzünden, bir zamanlar, fotoğrafta görülen cılız, buruşuk yüz olma ihtimalini kazanır. Bu genç kızların her birinin fiziksel özellikleri, kısa zamanda öyle bir mesafe katetmişti ki, bu özellikler son derece belirsiz bir ölçüt oluşturmaktaydı; öte yandan, aralarında ortak, adeta kolektif olan özellik o zamandan beri çok baskın olduğu için, bazen en yakın arkadaşları, fotoğrafta kimin kim olduğunu karıştırırdı; bu durumda şüpheden kurtulmak, ancak bir tanesinin, diğerlerinden farklı bir giyim eşyasının kendisine ait olduğunu hatırlamasıyla mümkündü. Benim onları mendirekte gördüğüm günden çok farklı, bir yandan da çok yakın olan o günlerden bu yana, bir gün önce fark etmiş olduğum gibi, kendilerini kahkahalara bırakıyorlardı; ama kahkahaları artık çocukluğun kesikli, neredeyse otomatik kahkahaları değildi; çocukluktaki ihtilaçlı gevşeme, eskiden bu kafalara her dakika dalış yaptırırdı, Vivonne'da golyan balığı sürülerinin bir dağılıp bir toplanması gibi; şimdi yüzleri kendilerine hâkimdi, gözleri, hedeflerine dikiliydi; soluk mercanın bugün bireyselleşmiş ve ayrılmış parçalarını eski gülüşlerinin ve fotoğrafın yaptığı gibi birbirine karıştırmak için, benim bir gün önceki ilk görüşümün kararsızlığı ve titrekliği gerekiyordu.

Hiç şüphesiz, gelip geçen güzel genç kızların birçoğunu tekrar göreceğime söz verirdim kendi kendime. Bu kızlar genellikle bir daha ortaya çıkmazlar; zaten onların varlığım hızla unutan hafızanın, hatlarını çıkarması da mümkün değildir; gözlerimiz belki tanımaz bile onları; zaten yeni genç kızlar geçmiştir gözümüzün önünden, diğerleri gibi bir daha görünmemek üzere. Ama bazen de, tesadüf onları ısrarla karşımıza çıkarır (küstah küçük çete için de geçerli olacaktı bu). O zaman tesadüfü güzel buluruz; çünkü hayatımızı düzenlemeye yönelik bir girişim, bir çaba sezeriz kendisinde; tesadüf bizim için hayallere sadakati kolay, kaçınılmaz ve bazen de –hatırlamayacağımız umudunu doğuran kesintilerden sonra– zalim kılar; daha sonra, bu hayallere sahip olacağımızın, kaderimizde yazılı olduğunu zannederiz; oysa tesadüf olmasa, aynı hayaller, birçok başkaları gibi daha baştan, kolayca unutulurdu.

Bir süre sonra Saint-Loup'nun tatili sona erdi. Genç kızları plajda bir daha görememiştim. Saint-Loup öğleden sonraları Balbec'te pek az kaldığından onlarla ilgilenemiyor ve benim hatırıma, kendileriyle tanışma gayretine giremiyordu. Akşamları daha serbestti; beni sık sık Rivebelle'e götürmeye devam ediyordu. Bu tür restoranlarda, parklarda ve trenlerde olduğu gibi, sıradan bir görünüme bürünmüş kimi insanlar bulunur ki, tesadüfen isimlerini sorup, zannettiğimiz gibi zararsız bir adamcağız değil, admı sık sık işittiğimiz bir bakan veya dükten başkası olmadığını öğrendiğimizde, şaşar kalırız. Saint-Loup'yla ben, Rivebelle restoranında iki üç kere, herkes salonu terk etmeye başladığı sırada gelip bir masaya oturan uzun boylu, çok adaleli, düzgün hatlı, kır sakallı, ama hülyalı bakışları ısrarla boşluğa dikili bir adam görmüştük. Bir gece, bu karanlık, tek başına, gecikmiş adamın kim olduğunu restoran sahibine sorduğumuzda, "Nasıl olur! Ünlü ressam Elstir'i tanımıyor musunuz?" dedi. Swann bir kere yanımda bu ismi, tamamen unuttuğum bir vesileyle, telaffuz etmişti; ancak, bir hatıranın eksikliği, tıpkı bir yazıda cümlenin bir öğesinin eksikliği gibi bazen belirsizliğe değil, vakitsiz bir kesinliğin doğmasına yol açar. "Swann'ın arkadaşı, çok meşhur, çok değerli bir sanatçı," dedim Saint-Loup'ya. O anda ikimizin de aklından, bir ürperiş gibi, Ektirin büyük bir sanatçı, ünlü bir kişi olduğu, sonra da, bizi diğer restoran müşterileriyle bir tutup, yeteneğinin bizde yarattığı coşkunluğu hiç tahmin etmediği düşüncesi geçti. Hiç şüphe yok ki, hayranlığımızdan ve Swann'ı tanıdığımızdan habersiz olması, sayfiyede olmasak, bizi üzmezdi. Ama heyecanın sessiz duramadığı bir yaşa takılıp kalmış ve tanınmamanın dayanılmaz geldiği bir

hayatta kendimizden geçmiş olduğumuzdan, Elstir'e birkaç adım ötesinde oturan iki kişinin, sanatına tutkun iki hayranı, aziz dostu Swann'ın iki arkadaşı olduğunu açıklayan ve saygılarımızı sunmak üzere kendisinden izin isteyen bir mektup yazıp imzaladık. Bir garson, mektubu ünlü sanatçıya götürme görevini üstlendi.

Elstir o dönemde pek de restoran sahibinin iddia ettiği ve zaten hemen birkaç yıl içinde olacağı kadar ünlü değildi belki. Ama restoranın ilk müşterilerinden biriydi; orası henüz bir çiftlikken, bir sanatçılar kolonisini getirirdi oraya (zaten yemeğin açık havada, basit bir çardağın altında yendiği çiftlik şık bir mekân haline gelir gelmez bütün koloni başka yere göçmüştü; Ektirin de o sırada Rivebelle'de bulunmasının sebebi, birlikte, Rivebelle'e yakın bir evde yaşadığı karısının seyahatte olmasıydı). Ama büyük bir yetenek, henüz tanınmamışken bile, kaçınılmaz biçimde kimi hayranlık vakalarına yol açar; çiftliğin sahibi de, birden fazla İngiliz kadın müşterinin, Elstir'in sürdüğü hayata ilişkin, bilgiye susamış sorularından, Elstir'e yurtdışından gelen mektupların sayısından, bu hayranlığı fark etmişti. Bunun üzerine, Elstir'in çalışırken rahatsız edilmekten hoşlanmadığını, ay ışığı olan gecelerde kalkıp küçük bir modeli çıplak poz vermek üzere deniz kenarına götürdüğünü de fark etmiş ve Elstil'in bir tablosunda, Rivebelle'in girişine çakılı tahta haçı tanıyınca, kendi kendine, bunca çabanın boşa gitmediğini, turistlerin hayranlığının boşuna olmadığını düşünmüştü. "O haç bu," diye tekrarlayıp durmuştu şaşkınlıkla. "Dört parçası da burada! Adam o kadar uğraşıyor tabii!"

Kimbilir, Elstir'in kendisine verdiği küçük "denizde gün doğumu" resmi, bir servet değerindeydi belki de.

Elstir'in, mektubumuzu okuduğunu, cebine koyduğunu gördük; yemeğine devam etti, eşyalarını istedi, gitmek üzere kalktı; bu hareketimizle kendisini kızdırdığımızdan o kadar emindik ki, şimdi onun tarafından fark edilmeden gitmeyi (daha önce bundan ne kadar korktuysak o kadar çok) istiyorduk. Aslında bize en önemli gibi gelmesi gereken şeyi bir an bile düşünmüyorduk: Elstir'le ilgili, samimiyetinden şüphelenilmesine tahammül edemeyeceğimiz, hatta bekleyişle sıklaşan nefeslerimizle, bu büyük adam için tehlikeli veya kahramanca herhangi bir şey yapma isteğimizle kanıtlayabileceğimiz coşkumuz, bizim zannettiğimiz gibi hayranlık değildi; Elstir'in hiçbir eserini görmemiştik; duygumuzun kaynağı, tanımadığımız bir eser değil, içi boş "büyük bir sanatçı" kavramı

olabilirdi ancak. Olsa olsa kof bir hayranlık, içeriği olmayan bir hayranlığın sinirsel çerçevesi, duygusal çatışıydı; yani yetişkin insanda bulunmayan kimi organlar kadar salt çocukluğa ait bir şeydi; biz daha çocuktuk. Bu arada Elstir kapıya varmak üzereydi ki, aniden dönüp bize doğru geldi. O sırada kapıldığım harikulade korkuyu birkaç yıl sonra hissetmem mümkün olmayacaktı; çünkü bir yandan yaşla birlikte böyle garip durumlar yaratma, bu tür duyguları yaşama kapasitesi azalırken, bir yandan da toplumsal alışkanlıklar, bü kavramları ortadan kaldırır.

Elstir masamıza oturup birkaç kelime konuştuğu sırada, kendisine Swann'dan birkaç kere söz ettiysem de, hiçbirinde cevap vermedi. Onu tanımadığını düşünmeye başlamıştım. Bununla birlikte, kendisini Balbec'teki atölyesinde ziyaret etmemi söyledi bana; Saint-Loup'ya yapmadığı, belki Elstir kendisiyle samimi olsa Swann'ın tavsiyesinin koparamayacağı bu daveti, kendisine benim sanattan hoşlandığımı düşündüren birkaç sözüm sayesinde elde ettim (insan hayatında yarar gözetmeyen duyguların yeri zannettiğimizden büyüktür çünkü). Bana gösterdiği inceliğin yanında Saint-Loup'nun nezaketi, kendi nezaketi karşısında bir küçük burjuvanın kibarlığı gibi kalıyordu. Büyük bir sanatçının inceliği karşısında, büyük bir soylunun nezaketi, ne kadar sevimli olursa olsun, bir rol ve yapmacık havası taşır. Saint-Loup hoşa gitmeye çalışıyordu, Elstir ise vermeyi, kendini vermeyi seviyordu. Sahip olduğu her şeyi, fikirlerini, eserlerini ve çok daha az önemsediği diğer her şeyini, kendisini anlamış olan birine seve seve verirdi. Ama tahammül edilebilecek bir çevre bulunmadığı için, yüksek sosyetenin poz ve terbiyesizlik, resmî otoritelerin kötü niyet, komşuların delilik, ailesininse bencillik ve gurur diye adlandırdığı bir inziva içinde, vahşice yaşamaktaydı.

Şüphesiz ilk zamanlar, yalnız olmakla birlikte, değerini bilmemiş veya kendisini incitmiş kişilere eserleri aracılığıyla uzaktan hitap ettiğini, onlarda daha değerli bir izlenim uyandırdığını düşünmüştü memnuniyetle. Belki o sırada yalnız yaşamasının sebebi ilgisizlik değil, başkalarına olan sevgisiydi; belki benim bir gün karşısına daha sevimli bir halde çıkabilmek için Gilberte'ten vazgeçişim gibi, o da eseriyle belirli kişileri hedefliyordu, adeta onlara bir geri dönüştü bu; kendisini görmeden sevecekler, takdir edecekler, ondan söz edeceklerdi; vazgeçiş, bir hastanın vazgeçişi de olsa, bir keşişin, bir sanatçının veya bir kahramanın vazgeçişi de olsa, başlangıcından itibaren mutlak olmayabilir; çünkü vazgeçmeye karar veren

eski ruhumuzdur ve henüz üzerimizdeki tepkileri ortaya çıkarmamışken karar veririz. Ne var ki Elstir birkaç kişi için üretmek istemiş olsa da, üretirken kendisi için, toplumdan uzakta yaşamış ve topluma karşı ilgisizleşmişti; yalnızlık pratiği yalnızlık sevgisini doğurmuştu; başlangıçta, bağlı olduğumuz küçük şeylerle bağdaşamayacağını bildiğimiz için korktuğumuz, ama sonra, bizi onlardan mahrum etmekten ziyade koparan bütün önemli şeyler gibi. Bunları tanımadan önce, tek kaygımız, kendilerini kimi zevklerimizle ne ölçüde bağdaştırabileceğimizi bilmektir; tanıdığımız andan itibaren bu zevkler zevk olmaktan çıkar.

Elstir bizimle sohbetini fazla uzatmadı. Bunu izleyen iki veya üç gün içerisinde Elstifin atölyesine gitmeye kararlıydım; ama bu gecenin ertesi günü, büyükannemle birlikte mendireğin en ucuna, Canapville falezlerine doğru gitmiş, geri dönerken, sahile dik inen küçük sokaklardan birinin köşesinde, istemeye istemeye ahırına sokulan bir hayvan gibi başını önüne eğmiş, elinde golf sopalarıyla, otoriter tavırlı bir kadının önünden yürüyen bir genç kızla karşılaştık; muhtemelen kendisinin veya arkadaşlarından birinin İngiliz mürebbiyesi olan kadın, Hogarth'm Jeffreys portresine benziyordu; teni, en sevdiği içecek çaydan ziyade cinmiş gibi kırmızıydı ve kırlaşmış ama sık bıyığı, çiğneme tütünü artığıyla, siyah bir çengelle uzamıştı. Önünde yürüyen kız, küçük çetenin, siyah bir berenin altında, iri yanaklı, kıpırtısız çehresinde güleç gözleri olan üyesine benziyordu. O sırada evine dönmekte olan kızın da siyah bir beresi vardı, ama bana ötekinden daha da güzel görünüyordu; burnunun çizgisi daha düz, kanatları daha geniş ve etliydi. Ayrıca öteki kız solgun, kibirli bir genç kız gibi görünmüştü bana; buysa pembe tenli, zaptedilmiş bir çocuk gibi görünüyordu. Bununla birlikte, benzer bir bisikleti iterek sürdüğü ve elinde aynı ren geyiği derisinden eldivenler bulunduğu için, aradaki farkın benim konumumdan ve koşullardan kaynaklanabileceği sonucuna vardım; Balbec'te yüzü her şeye rağmen bu kadar benzer, kıyafetinde de aynı özellikleri bir araya getirmiş ikinci bir genç kız bulunması düşük bir olasılıktı. Bana doğru hızlı bir bakış fırlattı; bunu izleyen günlerde, küçük çeteyle sahilde karşılaştığımda, hatta daha sonra çeteyi oluşturan bütün genç kızları tanıdığımda bile, aralarından herhangi birinin –en çok benzeyeninin, bisikletli kızın dahi– gerçekten o akşam sahilin ucunda, sokağın köşesinde gördüğüm kız olduğundan asla kesinlikle emin olamadım; o akşam gördüğüm kız, geçit alayında dikkatimi çeken kızdan hiç farklı değildi, ama yine de biraz farklıydı.

Daha önceki günlerde özellikle en büyük kızı düşündüğüm halde, o akşamüzerinden itibaren, Mile Simonet diye farzettiğim golf sopalı kız kafamı meşgul etmeye başladı tekrar. Yürürlerken, diğer kızların ortasında sık sık durur, ona karşı çok saygılı görünen arkadaşlarını da durmaya zorlardı. Onu şimdi bile o haliyle, durmuşken, beresinin altında parlayan gözleriyle hatırlarım; fondaki denizin üzerine çizilmiş gibidir, benimle arasında saydam ve gök mavisi bir boşluk, aradan geçen zaman vardır; hafızamdaki bu küçücük resim, bir yüzün arzulanmış, kovalanmış, sonra unutulmuş, sonra tekrar bulunmuş ilk resmidir, sonraları sık sık, odamdaki genç kıza bakıp, "İşte o!" diyebilmek için geçmişe yansıttığım resimdir.

Ama belki de tanımayı en çok istediğim kız, sardunya tenli, yeşil gözlü kızdı. Aslında belirli bir günde görmeyi en çok istediğim kız hangisi olursa olsun, o olmadan da diğerleri beni heyecanlandırmaya yetiyordu; arzularım kâh birine, kâh diğerine yönelmekle birlikte –ilk gün bulanık bakışımın yapmış olduğu gibi– onları birleştirmeye, onları, muhtemelen teşkil etme iddiasında oldukları, ortak bir hayatın canlandırdığı bambaşka bir dünya haline getirmeye devam ediyordu; aralarından birinin arkadaşı olursam, sağlığın, bilinçsizliğin, şehvetin, acımasızlığın, zihinsel olmayanın ve neşenin hüküm sürdüğü, gençleştirici bir toplumun içine sızabilirdim (gelişmiş bir paganın veya araştırıcı bir Hıristiyan'ın barbarların arasına sızması gibi).

Elstir'le görüşmemi anlattığım, onun dostluğundan sağlayabileceğim zihinsel kazanca sevinen büyükannem, henüz gidip onu ziyaret etmemiş olmamı saçma buluyor, kabalık olarak değerlendiriyordu. Ama ben küçük çeteden başka bir şey düşünemiyor ve genç kızların hangi saatte mendirekten geçeceklerinden emin olamadığımdan, uzaklaşmaya cesaret edemiyordum. Büyükannem şıklığıma da şaşırıyordu; o güne kadar bavulumun dibinde duran takımlarımı birden hatırlamıştım. Her gün başka bir takım giyiyordum; hatta Paris'e mektup yazmış, yeni şapkalar ve yeni kravatlar ısmarlamıştım.

Balbec gibi bir sayfiye yerinde günlük hayata eklenen en büyüleyici şeylerden biri, güzel bir kızın, deniz kabukları, çörek veya çiçek satan bir kızın, zihnimize canlı renklerle çizilmiş yüzünün, plajda geçirdiğimiz o aylak ve aydınlık günlerin her birinde, sabahtan itibaren günün amacı olmasıdır. O zaman bu günler aylak olmakla birlikte, iş günleri gibi uyanık günlerdir; yakın gelecekteki bir âna yönelir, mıknatısla çekilir, hafifçe

yükselirler; o an, bir yandan bir kurabiye, gül veya sarmal bir deniz kabuğu alırken, bir yandan da, bir kadın yüzünde renklerin bir çiçekteki kadar saf bir biçimde sergilenmesinin tadına varacağımız andır. Ama hiç değilse bu satıcı kızcağızlarla konuşmak mümkündür her şeyden önce; bu da, sadece görsel algının bize sunduğu özelliklerin haricindeki özellikleri hayalgücümüzle oluşturmak, bir portrenin karşısındaymışız gibi, hayatlarını baştan yaratmak, büyüsünü abartmak zorunluluğundan bizi kurtarır; her şeyden önemlisi de, konuşabildiğimiz için, kendilerini nerede ve hangi saatlerde bulabileceğimizi öğrenebiliriz. Oysa küçük çetenin kızları konusunda benim için durum hiç de böyle değildi. Alışkanlıklarını bilmediğimden, kendilerini göremediğim kimi günler, yokluklarının sebebinden habersiz olduğum için, bunun belirli bir düzeni olup olmadığını, sadece iki günde bir mi veya belirli havalarda mı göründüklerini, yoksa asla görünmedikleri sabit günler mi olduğunu anlamaya çalışıyordum. Şimdiden onlarla arkadaş hayal ediyordum kendimi ve hayalimde soruyordum: "Falanca gün yoktunuz?" - "Ah, evet, cumartesiydi de ondan, cumartesileri hiç gelmeyiz, çünkü..." Keşke mesele o kadar basit olsaydı; hazin cumartesi günleri kendimi harap etmenin nafile olduğunu, plajı bir uçtan diğerine katetsem de, pastane camekânının önünde otursam, bir ekler yermiş gibi yapsam, antikacı dükkânına girsem de, denize girme saatini, konser saatini, denizin yükseldiği saati, güneş batışını, geceyi beklesem de, özlediğim küçük çeteyi göremeyeceğimi bilseydim keşke. Ama belki bu uğursuz gün haftada bir tekrarlanmıyordu. Belki mutlaka cumartesiye denk gelmiyordu. Belirli hava şartlarından belki etkileniyordu, belki de tamamen bağımsızdı. Tanımadığımız bu dünyaların görünürde düzensiz hareketlerini ancak defalarca sabırla, ama huzursuzca gözledikten sonradır ki, tesadüflerle aldanmadığımızdan, tahminlerimizin boşa çıkmayacağından emin olarak, bu tutkulu astronominin zalim tecrübeler karşılığında ele geçirilmiş kesin yasalarını saptayabiliriz. Onları bir önceki hafta aynı gün görmediğimi hatırlayıp gelmeyeceklerini, plajda kalmanın anlamı olmadığını düşünürdüm. Tam o sırada karşıma çıkarlardı. Buna karşılık, bu takımyıldızların dönüşünü yasaların belirlediğini varsayabildiğim ölçüde uğurlu bir gün olarak hesapladığım bir gün, gelmezlerdi. Bir de kendilerini o gün görüp görmeyeceğime dair bu ilk belirsizliğe çok daha ciddi bir başkası eklenirdi: bir daha görüp göremeyeceğim şüphesi; çünkü aslında hiçbir şey bilmiyordum, belki Amerika'ya gideceklerdi, belki Paris'e döneceklerdi. Bu, kendilerini sevmeye başlamam için yeterli bir sebepti.

İnsan bir kişiden hoşlanabilir. Ama aşkı hazırlayan o hüznün, o telafi edilmezlik duygusunun, o iç daralmalarının ortaya dökülmesi için, bir imkânsızlık ihtimali gereklidir (belki de bu yüzden, tutkunun kaygıyla kucaklamaya çalıştığı hedef, bir kişiden ziyade, aşkın kendisidir). Birbirini izleyen aşklarda, en azından benim aşklarımda hep tekrarlanan (büyük şehir hayatında, izin günlerini bilmediğimiz, atölye çıkışında göremeyince korktuğumuz işçi kızlar söz konusu olduğunda aslında ortaya çıkması da mümkün olan) etkiler harekete geçmişti bile. Belki de bunlar, aşkın kopmaz parçasıdırlar; belki ilk aşka özgü olan her şey, hatırlama, telkin, alışkanlık yoluyla sonraki aşklara eklenir ve hayatımızın birbirini izleyen dönemleri boyunca, aşkın değişik yönlerine genel bir nitelik kazandırır.

Onlarla karşılaşabileceğimi umduğum saatlerde plaja gitmek için olmadık bahaneler buluyordum. Bir keresinde öğle yemeği yediğimiz sırada kendilerini görünce, sonraki günler yemeğe geç gitmeye, belki geçerler diye sürekli mendirekte beklemeye başladım; yemek salonunda oturduğum kısa süre boyunca camekânların ardındaki mavilikten gözlerimi ayırmıyordum; ya başka bir saatte gezintiye çıkarlarsa kaçırmayayım diye tatlıdan epey önce sofradan kalkıyor, bana uygun gelen saatten sonra beni yanında tuttuğunda, bilmeden fesatlık eden büyükanneme kızıyordum. Sandalyemi ters çevirip ufkumu genişletmeye çalışıyordum; kızlardan herhangi birini tesadüfen görecek olsam, hepsi aynı özel türe ait olduğundan, sanki karşımda hareketli ve şeytani bir sanrının içinde, düşman olmakla birlikte tutkuyla arzulanan, bir saniye önce var olmayan, sadece beynimde sürekli bekleyip duran rüyanın bir parçasını görmüş gibi olurdum.

Hepsini sevdiğimden, aralarından herhangi bir tanesini sevmiyordum; bununla birlikte onlarla karşılaşma ihtimali, günlerimin tek güzel unsuruydu; her türlü engeli yıkma gücünü bana veren, bir umut yaratan tek şeydi; bu umutları, onları görememişsem, genellikle öfke izlerdi. O esnada bu genç kızlar büyükannemi gölgede bırakmaktaydı; onların bulunacağı yere gitmek için yapılacak bir yolculuk, bana anında hoş görünürdü. Başka bir şey düşündüğümü veya hiçbir şey düşünmediğimi zannettiğim anlarda, zihnim hoş bir şekilde onlara takılı kalıyordu. Ama bilmeden de olsa, onları düşündüğüm zaman, benim için onlar (daha da bilinçsiz biçimde) denizin inişli çıkışlı, mavi dalgalanmalarıydılar, denizin önündeki bir geçit töreninin profiliydiler. Onların bulunacağı bir şehre gitsem, bulmayı umduğum, deniz

olurdu. Bir kişiye duyulan ve diğer her şeyi dışlayan aşk, daima başka bir şeye duyulan aşktır.

Artık golf ve tenisle çok yakından ilgilendiğim ve en büyük sanatçılardan biri kabul ettiği bir ressamın çalışmasını seyretme, konuşmasını dinleme fırsatını kaçırdığım için büyükannemin beni kınaması, biraz dar görüşlü oluşundan kaynaklanıyormuş gibi geliyordu bana. Bir zamanlar Champs-Elysees'de sezinler gibi olup daha sonra iyice fark ettiğim bir şey vardı. Her kadına âşık olduğumuzda aslında yaptığımız şey, bir ruh halimizi ona yansıtmaktır; dolayısıyla önemli olan kadının değeri değil, ruh halinin derinliğidir; sıradan bir genç kızın bizde yarattığı duygular sayesinde benliğimizin en özel, en şahsi, en uzak, en temel yanlan bilinç düzeyine çıkabilir; üstün bir şahsiyetin sohbetinin ve hatta eserlerini hayranlıkla seyretmenin bize verdiği zevk, bunu sağlayamaz.

Sonunda büyükanneme boyun eğmek zorunda kaldım; Ektirin mendirekten epeyce uzakta, Balbec'in en yeni caddelerinden birinde oturması, canımı iyice sıkıyordu. O gün hava çok sıcak olduğundan, mecburen sahil yolundan geçen tramvaya bindim; eski Kimmer krallığında, belki de Kral Mark'ın vatanında veya Broceliande Ormanı'nın bulunduğu yerde olduğumu düşünebilmek için, önümde uzanan yapıların ucuz lüksüne bakmamaya zorluyordum kendimi; Elstir'in villası belki de aralarında en şatafatlı biçimde çirkin olanıydı; buna rağmen, Balbec'te kendisine çok büyük bir atölye sağlayan tek villa olduğu için, bu villayı kiralamıştı.

Yine aynı şekilde bakmamaya çalışarak, bahçeden –Paris banliyösünde herhangi bir burjuva bahçesinde bulunabilecek çimenliğin küçültülmüşü olan– çimenliğin, mert bahçıvan heykelciğinin, ayna vazifesi gören cam kürelerin, begonya tarhlarının ve altında demir bir masayla şezlongların bulunduğu küçük çardağın önünden geçtim. Ama şehir çirkinliğiyle damgalanmış bütün bu çevreden sonra atölyeye girdiğimde süpürgeliklerin kahverengi silmelerine dikkat etmedim artık; çok mutluydum, etrafımdaki bütün çalışmalardan, o güne kadar gerçeğin genel görünümünden ayırmadığım sayısız şekille ilgili, şiirsel, haz dolu bir kavrayışa ulaşabileceğimi hissediyordum. Elstir'in atölyesi bir bakıma dünyanın yeniden yaratıldığı bir laboratuvar gibi geldi bana; gördüğümüz şeylerin hepsini içeren kargaşadan, o, her yanı kaplayan çeşitli dikdörtgen tuvaller üzerine resmederek, denizin leylak rengi köpüğünü Öfkeyle kuma çarpan bir dalgasını, bir geminin güvertesinde, dirseğini dayamış, beyaz pamuklu

giysiler içindeki bir delikanlıyı seçip ayıklamıştı. Delikanlının ceketi ve patlayan dalga, ayn bir haysiyet kazanmışlardı; gerçi özlerinden yoksundular, dalga artık ıslatamıyor, ceket de kimseyi giydiremiyordu ama var olmaya devam ediyorlardı.

Ben içeri girdiğimde, sanatçı, elindeki fırçayla batmakta olan güneşin şeklini tamamlıyordu.

Hemen her tarafta storlar kapalıydı, atölye oldukça serin ve gün ışığının duvara parlak ve geçici dekorunu yapıştırdığı bir tek yer haricinde, karanlıktı; açık olan tek pencere, hanımelleriyle çevrelenmiş, küçük, dikdörtgen pencere, bahçenin dar bir kenarına ve onun ardındaki caddeye bakıyordu; bu yüzden, atölyenin büyük bölümünün havası, loş, saydam ve yoğun bir kütle halindeydi, ama ışığın mıhlandığı kırıklarda ıslak ve parlaktı; tıpkı iri, saf bir billur parçasının yontulmuş, perdahlanmış yüzünün, yer yer ayna gibi ışıldayıp sedeflenmesi gibi. Elstir benim ricam üzerine resme devam ederken, ben bu alacakaranlıkta dolanıyor, bir resmin, sonra bir başkasının önünde duruyordum.

Etrafımdaki resimlerin büyük çoğunluğu, eserleri arasında görmeyi en çok istediklerim, yani Grand-Hötel'in salonundaki masanın üzerinde duran bir İngiliz sanat dergisinde belirtildiği gibi, birinci ve ikinci dönemlerinin üslubunda çalışılmış eserler değillerdi; bu iki üslubun biri mitolojik, diğeriyse, Japon etkisinin görüldüğü tarzdı; Mme de Guermantes'ın koleksiyonunda her iki üsluptan seçkin örnekler bulunduğu belirtiliyordu. Doğal olarak, atölyedeki resimler burada, yani Balbec'te yapılmış deniz manzaralarıydı. Ama bunlara bakarak, her birinin büyüsünün, resmedilen şeylerin bir tür başkalaşımından, şiirde istiare adı verilen şeye benzer bir başkalaşımdan kaynaklandığını ve eğer Tanrı nesneleri adlandırarak yarattıysa, Elstir'in de adlarını kaldırarak veya değiştirerek yeniden yarattığını fark edebiliyordum. Nesnelere ad olan isimler, daima bir kavrama cevap verir; bu kavram gerçek izlenimlerimize yabancıdır ve bizi, bu kavrama ilişkin olmayan her şeyi onlardan ayıklamaya mecbur eder.

Balbec otelinde bazı sabahlar, Françoise ışığı kapatan örtüleri çektiğinde, bazı akşamlar Saint-Loup'yla birlikte çıkmaya hazırlanırken, penceremden bakıp güneşin oyununa gelerek denizin daha koyu renkli bir bölümünü uzakta bir kıyı zannettiğim, mavi, akışkan bir bölgeyi, denize mi, gökyüzüne mi ait olduğunu bilmeden mutlulukla seyrettiğim olurdu.

Algımın ortadan kaldırmış olduğu, doğa güçleri arasındaki sının zihnim çok geçmeden yerine koyardı. Aynı şekilde, Paris'teki odamda bazen bir kavga, neredeyse bir isyan işittiğim olurdu; sonra bu sesi kaynağına bağlardım; mesela kulağımın gerçekten işittiği, fakat zihnimin, tekerleklerden çıkmadığını bildiği, tiz, kulak tırmalayıcı çığlıkları o sırada içinden ayıklayıp attığım bu sesin, gürültüsü giderek yaklaşan bir araba olduğunu anlardım. Ama doğayı olduğu gibi, yani şiirsel olarak gördüğümüz bazı nadir anlar vardır; Elstir'in sanatı, işte bu anlardan oluşuyordu. O sırada yakınında bulunan deniz manzaralarında en çok görülen istiarelerden biri, karayla denizin benzetilip, aralarında her tür sınırın ortadan kaldırılmasıydı. İşte aynı tuvalde zımnen ve usanmadan tekrarlanan bu benzetme, resme o çokbiçimli, güçlü bütünlüğü kazandırıyordu; Elstir'in kimi hayranlarında resminin yarattığı heyecanın, bazen kendileri tarafından açıkça fark edilmeyen kaynağı da buydu.

Mesela birkaç gün önce bitirdiği, uzun uzun baktığım bir tablosunda, Carquethuit limanı resminde, Elstir, resme bakanın zihnini bu tür bir istiareye hazırlamış, küçük kasabayı sadece deniz terimleriyle, denizi de şehir terimleriyle anlatmıştı. Evler limanın bir bölümünü, bir kalafat yerini veya Balbec yöresinde sık sık rastlanan körfezler halinde karaya dalan denizin kendisini gizliyorsa da, kasabanın kurulu olduğu burnun öbür kıyısında, damların üzerinde (bacaları, çan kulelerini andıran) gemi direkleri yükseliyordu; bu direkler, ait oldukları gemileri şehre ait, karada inşa edilmiş şeyler haline getiriyordu; dalgakıran boyunca sıralanmış başka gemiler de bu izlenimi güçlendiriyordu: Öyle sık saflar halinde dizilmişlerdi ki, adamlar bir gemiden ötekine çene çalıyor, aralarındaki dar su şeridini seçmek mümkün olmuyordu; bu yüzden de, mesela Criquebec kiliseleri, bu balıkçı filosundan daha denize ait şeylermiş gibi görünüyorlardı; ta uzakta, kasaba görünmediği için dört bir yanı sularla çevrili gibi duran Criquebec kiliseleri, bir güneş ve dalga patlamasının içinden, adeta kaymaktaşı veya köpükten üflenmişçesine sulardan yükseliyor, yanardöner bir gökkuşağının çemberi içinde, gerçekdışı ve mistik bir tablo oluşturuyordu. Sahilin ön planında, ressam, seyredenleri, karayla deniz arasında sabit bir sınır, mutlak bir ayrım çizgisi seçmemeye alıştırmayı başarmıştı. Tekneleri denize iten adamlar hem kumun, hem dalgaların üzerinde koşuyorlardı; ıslak kumlar da su misali, deniz kabuklarını yansıtıyorlardı. Denizin kendisi bile düzenli bir çizgi boyunca uzanmıyor, kumsalın engebelerini izliyordu; kıyı çizgisi perspektif yüzünden daha da çok parçalanıyor, tamamlanmak üzere olan

tersane inşaatının yarı yarıya kapattığı denizin ortasındaki bir gemi, kasabanın ortasında seyredermiş gibi görünüyordu; kayalarda karides toplayan kadınlar, etrafları suyla çevrili olduğundan ve yuvarlak bir set oluşturan kayalıklardan sonra sahili (karaya en yakın iki kenarında) deniz seviyesine indiren çöküntü yüzünden, mucizevi şekilde ayrılmış suların ortasında, üzerine tekneler ve dalgaların sarktığı, açık ve korunaklı bir mağaradaymış gibi görünüyorlardı. Tablonun tamamı, denizin karaya girdiği, karanın artık denize ait, halkınsa ikiyaşayışlı olduğu limanlara has bir izlenim uyandırıyor, denizin gücü her yerde patlak veriyordu; kayalıkların yakınında, denizin çalkantılı olduğu dalgakıran girişinde, gemicilerin gayretinden, antreponun, kilisenin ve balıktan dönenlerin girdiği, balığa gidenlerin çıktığı evlerin dingin dikeyliğine karşılık dar bir açıyla yatmış kayıkların eğikliğinden, suyun üzerinde, adeta asi ve süratli bir hayvana binmişçesine ve sıçrayışlarıyla yere düşmemek için bütün ustalıklarını kullanırcasına sertçe ve sarsıntıyla ilerledikleri hissediliyordu. Bir gezgin grubu, külüstür bir araba gibi sallanan bir tekneyle, neşe içinde açılmaktaydı; neşeli ama dikkatli bir gemici dizgin çeker gibi dümen tutuyor, asi yelkenliyi yönetiyordu; herkes bir tarafta fazla ağırlık yapıp devrilmemek için, olduğu yere sımsıkı tutunmuştu; böylece güneşli kırlar, gölgelikler, yuvarlanırcasına inilen bayırlar aşılıyordu. Önceki fırtınaya rağmen, güzel bir sabahtı. Denizin sakin kısımlarında, güneşin ve serinliğin tadını çıkaran kıpırtısız teknelerin güzel dengesinin, hâlâ güçlü etkileri tesirsiz hale getirmek için mücadele ettiği hissediliyordu; denizin bu kısımları o kadar sakindi ki, yansımalar neredeyse güneş ışınlarının oyunuyla buharlaşan ve perspektiften dolayı üst üste binen deniz kabuklarından daha katı, daha gerçektiler. Aslında bunlara denizin başka kısımları dememek gerekirdi. Çünkü bu kısımlar arasındaki fark, bunlardan biriyle suların içinden yükselen kilise veya kasabanın arkasındaki tekneler arasındaki fark kadar büyüktü. Daha sonra zihnin aynı doğa gücü haline getirdiği şey, bir yerde fırtına yüzünden siyah, biraz ötede gökyüzüyle tıpatıp aynı renkte ve parlaklıkta, başka bir yerdeyse güneş, sis ve köpükten o kadar beyaz, o kadar yoğun, o kadar karaya ait, evler tarafından o kadar tuzağa düşürülmüştü ki, insanın aklına taş bir yol veya karla kaplı bir arazi geliyordu; üzerinde bir geminin, ırmak geçidinden çıkan bir araba gibi dimdik, kupkuru yükseldiğini görünce insan korkuyor, ama hemen ardından, bu platonun yüksek ve inişli çıkışlı arazisinde sendeleyen

tekneleri görünce, bunun da, bütün değişik görünümlerine rağmen aynı deniz olduğunu anlıyordu.

İlerleme ve keşfin sanatta mümkün olmadığı, sadece bilimde olabileceği ve her sanatçının, kendi adına, en başından giriştiği kişisel çabada, başkalarının çabalarının kendisine ne yardım edebileceği, ne de onu engelleyebileceği söylenir haklı olarak; ancak şunu da kabul etmek gerekir ki, sanatın bazı yasaları açıklığa kavuşturduğu ölçüde, bunları bir sanayi bir kere yaygınlaştırdı mı, daha önceki sanat, geriye bakıldığında, özgünlüğünü biraz kaybeder. Elstir'in ilk dönemlerinden sonra, yaygın deyişle "harikulade" manzara ve şehir fotoğraflarıyla tanıştık. Meraklıların bu örnekte bu sıfatla neyi kastettiklerini açıklamak gerekirse, görülecektir ki, genellikle tanıdık bir şeyin değişik bir görünümü için kullanılır; görmeye alışık olduğumuz görünümlerinden farklı, değişik olmakla birlikte gerçek olan bu görünüm, bu sebeple iki misli çarpıcıdır bizim için; çünkü bizi şaşırtıp alışkanlıklarımızdan sıyırır ve aynı zamanda bir izlenimi hatırlatarak benliğimize nüfuz etmemize sebep olur. Mesela bu "şahane" fotoğraflardan biri, bir perspektif yasasını ortaya koyar; şehrin ortasında görmeye alıştığımız bir katedrali, özel olarak seçilmiş bir noktadan çekildiği için, evlerden otuz kat daha yüksek, aslında uzağında olduğu nehrin kenarından taşar gibi gösterir. Elstir'in nesneleri bildiği şekilleriyle değil, ilk izlenimimizi oluşturan optik yanılsamalara göre gösterme çabası da, onu bu perspektif yasalarından bazılarını açığa çıkarmaya sevketmişti; ancak bu yasalar, ilk kez resim tarafından sergilendiklerinden, o sırada daha çarpıcıydılar. Bir nehir, yatağının çizdiği dirsek yüzünden, bir körfez, falezlerin yakınlığı yüzünden, ovanın veya dağların ortasında her yanı sımsıkı kapalı bir göl gibi görünürdü. Balbec'i kızgın bir yaz gününde gösteren bir tabloda, denizin, pembe granit duvarlar arasına hapsolmuş bir girintisi, daha ötede başlayan denizin bir parçası değilmiş gibi görünüyordu. Denizin devamlılığını ima eden tek şey, bakan kişiye taş gibi görünen denizin nemini soluyarak üzerinde dönüp duran martılardı. Aynı resimden başka yasalar da çıkıyordu: mesela mavi bir aynanın üzerinde uyuyan kelebeklere benzeyen beyaz yelkenlerin, dev falezlerin dibindeki minik zarafeti ve gölgelerin koyuluğuyla ışığın solgunluğu arasında kimi zıtlıklar gibi. Yine fotoğrafın bayağılaştırdığı gölge oyunları, Elstir'in o kadar ilgisini çekmişti ki, bir zamanlar hakiki seraplar çizmekten zevk almıştı; kuleli bir şato, sanki yusyuvarlak, tepesi bir kuleyle, dibi de ters bir kuleyle uzatılmış bir şato gibi görünürdü: bazen güzel bir havanın olağanüstü

duruluğu, suya yansıyan gölgeye taşın sertliğini ve parıltısını verdiği için, bazen de sabah sisi, taşı gölge gibi buğulandırdığı için. Aynı şekilde, denizin ötesinde, bir ağaç dizisinin ardında, güneşin batışıyla pembeleşmiş bir başka deniz başlardı: gökyüzüydü bu. Işık, adeta yeni katı cisimler icat ederek, çarptığı teknenin (gölgedeki bir tekneden daha geride duran) gövdesini iter, sabah denizinin fiziksel olarak düz, ama ışıkla parçalanmış yüzeyine, sanki billur bir merdivenin basamaklarını yerleştirirdi. Bir kentin köprülerinin altından geçen nehir, öyle bir bakış açısında yakalanmış olurdu ki, paramparça görünür, bir yerde göl halinde yayılır, beride tel gibi incelir, ötede, kentlilerin akşamları serinlemeye gittikleri ormanlık bir tepenin araya girmesiyle kopardı; bu altüst olmuş şehirde, ahengi, sadece çan kulelerinin bükülmez, dikey çizgisi sağlardı; bu kuleler yükselmez, adeta çeküle göre, bir zafer marşına tempo tutarcasına, basık, yer yer kopuk nehir boyunca sisin içinde üst üste binmiş, karmakarışık evler yığınını kendi altlarında asılı tutarlardı. Elstir'in ilk eserleri, manzaraların kişilerle süslendiği döneme ait olduğundan, falezin üstünde veya dağda, doğanın yarı insani bir parçası olan yol da, nehir veya deniz gibi perspektif sayesinde gözden gizlenirdi. Yolun, yürüyenler için görünür olan, bizim için olmayan devamlılığını izlememizi engelleyen, ister bir dağ dizisinin doruk çizgisi, ister bir çağlayanın sisi, isterse deniz olsun, bu ıssız yerlerde kaybolup gitmiş, modası geçmiş giysiler içindeki küçük şahıs, sık sık, izlediği patikanın sona erdiği yerde, bir uçurumun başında durmuş gibi görünürdü; oysa üç yüz metre daha yüksekte, bir köknar ormanının içinde, yolcuların adımlarını misafirperverlikle karşılayan kumdan yolun ince beyaz çizgisini tekrar fark edip sevinir, rahatlar, yol, bir çağlayanın veya körfezin etrafından dolandığında, aradaki kıvrımların, dağın bir yamacı tarafından bizden gizlendiğini fark ederdik.

Elstir'in, gerçeklik karşısında, zihnindeki bütün kavramlardan arınmak için gösterdiği çaba, özellikle dikkate değerdi; çünkü resim yapmadan önce kendini bir cahil haline sokan, dürüstçe her şeyi unutan (zira bildiğimiz şey bize ait değildir) bu adamın zihni, istisnai bir eğitime sahipti. Balbec Kilisesi karşısında uğradığım hayal kırıklığını kendisine itiraf ettiğimde dedi ki:

"Nasıl olur, o giriş sundurması sizi hayal kırıklığına mı uğrattı? Ama halkın okuduğu en güzel resimli İncil'dir o. O Madonna ve hayatını anlatan bütün o kabartmalar, ortaçağın Meryem Ana'ya yazdığı uzun hayranlık ve

övgü şiirinin en tatlı, en ilham dolu ifadesidir. Bilseniz yaşlı heykeltıraş, kutsal metni tercüme ederken son derece titiz bir özen göstermenin yanısıra ne ince keşifler, ne derin düşünceler, ne ahenkli bir şiir ortaya koymuştur! Meleklerin, doğrudan dokunamayacakları kadar kutsal olan Meryem'in bedenini taşıdıkları o büyük örtü müthiş bir fikir mesela." (Kendisine Saint-Andre-des-Champs'da aynı konunun işlendiğini söyledim; bu kilisenin sundurmasının fotoğraflarını görmüştü, hep birlikte Meryem'in etrafında koşuşturan o küçük köylülerin telaşının, neredeyse İtalyan denebilecek kadar ince uzun ve tatlı iki büyük meleğin ciddiyetinden farklı bir şey olduğuna dikkatimi çekti.) "Sonra Meryem'in ruhunu, bedeniyle birleştirmek üzere taşıyan melek; Meryem'le Elisabet'in karşılaşmasında, Elisabet'in Meryem'in göğsüne dokunup şişkinliğine şaşırması; dokunmadan Günahsız Doğuma inanamayan ebe kadının sargılı kolu; Meryem'in, dirilişinin kanıtı olarak Aziz Tomas'a attığı kuşak; Meryem'in, oğlunun çıplaklığını örtmek için göğsünden kopardığı bez, onun bir yanında kanını, Evkaristiya ayininin içkisini toplayan Kilise, öbür yanında saltanatı sona eren, gözleri bantlı, elinde kırık bir asa, tacı başından, On Emir elinden düşen Sinagog; Son Yargı saati geldiğinde, genç karısının mezardan çıkmasına yardım eden kocanın, karısının elini kendi kalbine götürüp gerçekten çarptığını kanıtlayarak onu yatıştırması, hoş keşifler değil midir? Hele Hıristiyanlık Işığının yıldızlardan yedi kat güçlü olacağı söylendiği için artık ihtiyaç duyulmayacak olan güneşi ve ayı alıp götüren melek; suyun sıcaklığını ölçmek için elini İsa'nın yıkanacağı suya batıran melek; bulutların arasından çıkıp Meryem'in başına tacını takan melek; gökyüzünün tepesinden, göklerdeki Kudüs'ün korkuluklarından sarkan, kötülerin çektikleri azaplar ve iyilerin mutluluğu karşısında korkudan veya sevinçle kollarını havaya kaldıran bütün o melekler! Gökyüzünün bütün katları, muazzam bir teolojik ve sembolik şür vardır karşınızda. Çılgınca bir şeydir, ilahi bir şeydir, İtalya'da görebileceğiniz her şeyden bin kat üstündür; zaten bu pano, İtalya'da yetenek bakımından çok daha geride olan birtakım heykeltıraşlar tarafından resmen taklit edildi. Çünkü bu bir yetenek, bir deha meselesidir. Herkesin yetenekli, herkesin dâhi olduğu bir dönem yoktur; saçmalıktır bütün bunlar; altın çağdan daha muhteşem bir şey olurdu olsaydı. O cepheyi yapan heykeltıraş, emin olun ki şu anda en çok takdir ettiğiniz çağdaşlar kadar üstün bir adamdı, onlar kadar derin fikirleri vardı. Birlikte gitsek, gösterirdim bunu size. Meryem'in Göğe

Çıkışı duasının bazı sözleri, Redon'un bile ulaşamadığı bir incelikle tercüme edilmiştir."

Bana uçsuz bucaksız bir göksel görünümden, orada muazzam bir teolojik şiir yazılı olduğundan söz ediyordu; oysa gözlerim hevesle cephenin önünde açıldığında, gördüklerim bunlar değildi. Kendisine kaideler üzerine oturtulmuş, adeta bir cadde oluşturan büyük aziz heykellerinden söz ettim.

"O cadde, en eski kuşaklardan başlayıp İsa'ya ulaşır," dedi. "Bir tarafta manevi ataları vardır, öbür yanda Yahuda kralları, maddi ataları. Bütün yüzyıllar oradadır. Size kaide gibi gelen şeylere daha dikkatli baksaydınız, orada oturanların adlarını sayabilirdiniz tek tek. Çünkü Musa'nın ayaklarının altında altın buzağıyı, İbrahim'in ayaklarının altında koçu, Yusuf un ayaklarının altında, Potifar'ın karısına akıl veren şeytanı tanıyacaktınız."

Kendisine benim neredeyse İran üslubunda bir anıt bulmayı beklediğimi, herhalde hayal kırıklığımın sebeplerinden birinin de bu olduğunu söyledim. "Katiyen," diye cevap verdi; "doğrudur dediğiniz. Bazı bölümleri tamamen doğu üslubundadır; bir sütun başlığında bir İran teması o kadar aslına uygun işlenmiştir ki, doğu geleneğinin devamı, bunu açıklamaya yetmez. Heykeltıraşın bu motifi gemiciler tarafından getirilmiş bir sandıktan kopya etmiş olması daha muhtemeldir." Gerçekten de daha sonra, bana gösterdiği bir sütun başlığı fotoğrafında, birbirini yiyen, yarı yarıya Çinli ejderhalar vardı; ama ben Balbec'te bu küçük heykeli, yapının bütünü içinde fark etmeden geçmiştim ve yapı, "neredeyse İran üslubunda bir kilise" sözlerinin benim için ifade ettiği şeye hiç benzemiyordu.

O atölyede yaşadığım zihinsel haz, adeta bize rağmen bizi sarmalayan ılık saydam boyalan, odanın ışıltılı loşluğunu, hanımelleriyle çevrili küçük pencerenin dibinde, tam bir kır yolu olan caddede, sadece uzaklığın ve ağaç gölgelerinin saydamlığıyla gizlenen güneşin yaktığı toprağın dirençli kuraklığım hissetmeme katiyen mani olmuyordu. Belki de bu yaz gününün bende yarattığı bilinçdışı huzur, bir akarsuyu besleyen bir kol gibi, "Carquethuit Limanı" görüntüsünün bende yarattığı mutluluğa ekleniyor, onu besliyordu.

Elstir'i mütevazı zannetmiştim, ama bir teşekkür cümlesinde şan kelimesini telaffuz ettiğimde yüzüne yayılan hüznü gördüğümde, yanıldığımı anladım. Eserlerinin kalıcı olduğunu düşünenler –ki Elstir için

durum buydu– onları, kendilerinden geriye tozdan başka bir şey kalmamış olacağı bir çağda konumlamayı alışkanlık haline getirirler. Bu yüzden de, kendilerini hiçliği düşünmeye zorlayan şan fikri, ölüm fikrinden ayrılamayacağı için, onları hüzünlendirir. Elstir'in alnına istemeden yüklediğim bu kibirli hüzün bulutunu dağıtmak için konuyu değiştirdim. "Bana Bretanya'ya gitmememi tavsiye etmişlerdi," dedim, Legrandin'le Combray'de yaptığımız konuşmayı düşünüp Elstir'in bu konudaki görüşünü merak ederek; "zaten hayale eğilimli bir zihin için sağlıklı olmayacağı söylenmişti." - "Yok canım," dedi, "bir zihin hayale eğilimliyse, onu hayalden uzak tutmak, hayal dozunu sınırlamak doğru değildir. Zihninizi bu hayallerden uzaklaştırdığınız sürece, zihniniz onları tanıyamaz; yapısını anlayamadığınız için yüzlerce görüntünün oyuncağı olursunuz. Biraz hayal zararlıysa eğer, bunu tedavi edecek olan, daha az hayal değil, daha fazla hayaldir, hayalin bütünüdür. Hayallerimiz yüzünden acı çekmemek için, hayallerimizi bütünüyle tanımamız önemlidir; hayalle hayat arasında o kadar sık yapılması gereken bir ayrım vardır ki, acaba her durumda, bir önlem olarak uygulansa daha mı iyi olur diye düşünürüm; biliyorsunuz bazı cerrahlar da, ileride bir apandisit ihtimalini önlemek amacıyla bütün çocukların apandisinin alınması gerektiğini ileri sürüyorlar."

Elstir'le birlikte atölyenin bir ucuna, bahçenin ardındaki, neredeyse küçük bir köy yolu denebilecek kestirme, dar sokağa bakan pencerenin önüne gitmiştik. İlerleyen akşamüstünün serinlemiş havasını teneffüs etmek için gitmiştik pencereye. Küçük çetenin kızlarının çok uzakta olduğunu sanıyordum; bu sefer onları görme umudumu feda edip büyükannemin ricasına nihayet boyun eğmiş ve Elstir'i ziyarete gitmiştim. Çünkü aradığımız şeyin nerede olduğunu bilmeyiz ve genellikle uzun bir süre boyunca, herkesin bizi başka nedenlerle davet ettiği yerden kaçarız; düşündüğümüz kişiyi tam da orada görebileceğimiz aklımıza bile gelmez. Boş gözlerle bu kır yoluna bakıyordum; yol atölyenin yanıbaşından geçiyordu, ama Elstir'e ait değildi. Birdenbire yolda hızı adımlarla yürüyen bir genç kız belirdi: küçük çetenin bisikletçisiydi; siyah saçlarının üzerindeki beresi iri yanaklarına doğru iyice aşağı çekilmiş, bakışları neşeli ve biraz ısrarlıydı; mucizevi bir şekilde tatlı vaatlerle dolan bu talihli patikada, genç kızın, ağaçların altından Elstir'e gülümseyerek, dostça bir selam verdiğini gördüm; bu gökkuşağı, bizim su ve topraktan oluşan dünyamızı, o ana kadar ulaşılmaz diye kabul ettiğim bölgelerle birleştirdi. Hatta yaklaşıp ressama elini uzattı, ama durmadı; çenesinde küçük bir ben

olduğunu fark ettim. "Bu genç hanımı tanıyor musunuz efendim?" dedim Elstir'e; beni onunla tanıştırabileceğini, atölyesine onu davet edebileceğini anlayarak. O kır manzaralı, huzurlu atölye, harikulade bir fazlalıkla doluvermişti; zaten hoşuna giden bir evde, güzel şeylerin ve soylu insanların, meziyetlerini durmadan artırmadaki cömertlikleri sayesinde, ayrıca kendisi için muhteşem bir ikindi kahvaltısı hazırlandığını öğrenen bir çocuk gibiydim. Elstir, kızın adının Albertine Simonet olduğunu söyledi ve tereddüt etmesin diye oldukça ayrıntılı tarif ettiğim diğer arkadaşlarının adlarını da saydı. Sosyal konumları konusunda yanılmıştım; ancak, Balbec'te, ata binen esnaf çocuklarını kolaylıkla prens zannedebiliyordum. Bu sefer, sanayi ve ticaret dünyasından çok zengin küçük burjuvaların kızlarını, şüpheli bir çevreden sanmıştım. İlk bakışta küçük burjuva çevresi beni en az ilgilendiren çevreydi; benim için ne halkın, ne de Guermantes'larınki gibi bir yüksek sosyetenin gizemini taşımıyordu çünkü. Hiç şüphe yok ki, sayfiye hayatinin parlak boşluğu benim gözlerimi kamaştırarak, asla kaybetmeyecekleri bir prestiji önceden kendilerine kazandırmış olmasaydı, zengin tüccar kızları oldukları fikrine karşı başarıyla mücadele edemeyebilirdim. Fransız burjuvazisinin, heykel sanatının en zengin çeşitlerinin bulunduğu, harika bir atölye olduğunu düşünüp hayran olmamak elde değildi. O beklenmedik tipler, çehrelerin kişiliğindeki o hayalgücü, yüz hatlarındaki o kararlılık, o tazelik, o saflık! Bu Diana'ların ve nympha'larm ataları olan eski cimri burjuvalar bana heykeltıraşların en büyükleri gibi geliyordu. Ben bu genç kızların sosyal başkalaşımını fark etmeye vakit bulamadan (bir hatanın keşfedilmesi, bir insan hakkındaki fikrimizde meydana gelen değişiklikler, kimyasal reaksiyonlar kadar anidir), bu kızların benim bisiklet yarışçılarını, boks şampiyonlarını metres zannetmeme yol açacak kadar serseri görünümlü çehrelerinin ardına, pekala tanıdığımız bir noterin ailesiyle yakınlıkları olabileceği fikri, zaten yerleşmişti. Albertine Simonet'nin ne demek olduğunu bilmiyordum. Tabii ki o da bir gün benim için ne demek olacağını bilmiyordu. Hatta daha önce plajda da duymuş olduğum Simonet soyadını yazmam istense, iki n ile yazardım; ailenin, tek n sahibi olmaya verdikleri önemi tahmin edemezdim. Sosyal basamakları teker teker indikçe, snobizm, belki de aristokrasinin kademelerinden daha boş olmayan, ama daha anlaşılmaz, daha kişiye özgü oldukları için insanı daha çok şaşırtan, ufacık şeylere tutunur. Belki de vaktiyle iş hayatında başarısız veya daha da kötü Simonnet'ler olmuştu. Ne olursa olsun, Simonet'ler meğer soyadlarına ikinci

bir n yapıştırıldığında daima bir iftiraya uğramışçasına kızarlarmış. İki değil de tek n'ye sahip yegâne Simonet'ler olmaktan duydukları gurur belki Montmorency'lerin Fransa'nın ilk baronları olmaktan duydukları gurura eşitti. Elstiı'e bu genç hanımların Balbec'te mi kaldıklarını sordum; bazıları için evet cevabı verdi. Birinin oturduğu villa, ta plajın ucunda, Canapville falezlerinin başladığı yerdeydi. Bu kız Albertine Simonet'nin çok yakın arkadaşı olduğundan, büyükannemle birlikte rastladığım kızın gerçekten Albertine olduğunu düşünmem için, bir sebep daha çıkmıştı ortaya. Tabii sahile dik inen ve aynı köşeleri oluşturan bu küçük sokaklardan o kadar çok vardı ki, tam olarak hangi sokak olduğunu çıkaramazdım. İnsan kesin bir anı arar, ama daha o anda görüntü bulanır. Oysa Albertine'le, arkadaşının evine giden o genç kızın bir tek ve aynı kız olduğu, neredeyse kesindi. Buna rağmen, zaman içinde esmer golfçu kızın bende biriken sayısız resmi, birbirlerinden çok farklı olmakla birlikte, (hepsinin ona ait olduğunu bildiğim için) üst üste bindiği ve hatıralarımı geriye doğru izlediğim takdirde, bu özdeşliğin güvencesiyle bir iç iletim yolunda gidercesine, bir tek kişiden ayrılmadan bütün bu resimleri tarayabildiğim halde, büyükannemle birlikte olduğum gün karşılaştığım genç kıza dönmek istediğimde, önce açık havaya çıkmam gerekir. Bulduğum kızın Albertine olduğundan eminim; yani gezinti sırasında sık sık arkadaşlarının ortasında duran, boyu denizin ufkunu geçen kız; ne var ki, bütün bu resimler, o tek resimden ayrı kalır, çünkü gözüme çarptığı anda benim görüşümde sahip olmadığı kimliği, geriye dönerek atfedemem bu resme; olasılık hesapları ne sonuç verirse versin, "bir daha görme"yi tam anlamıyla kullanacak olursak, o küçük sokakla sahil yolunun köşesinde bana küstahça bakan, beni sevebileceğini düşündüğüm iri yanaklı genç kızı bir daha hiç görmedim.

Acaba küçük çetenin, başlangıçta kafamı karıştıran ortak çekiciliğin birazını koruyan bütün genç kızları arasında geçirdiğim tereddüt, diğer sebeplere eklenerek daha sonra, Albertine'le en büyük –ikinci– aşkım sırasında bile, bana kesikli, oldukça kısa bir tür özgürlük, onu sevmeme özgürlüğü mü tanımıştı? Aşkım kesin olarak Albertine'de karar kılmadan önce bütün arkadaşları arasında gidip geldiği için, arasıra Albertine'in resmiyle oynamayı sürdürdüğü bir "oyun" vardı: ayarlanamamış bir ışıklandırma gibi, önce başkalarına yönelir, sonra tekrar onun üzerine yerleşirdi; yüreğimde hissettiğim acıyla Albertine'in hatırası arasındaki ilişki gerekli gelmezdi bana, belki başka birinin resmiyle de bütünleştirebilirdim acımı. Bu da, kısacık bir an boyunca, gerçekliği yok

edebilmemi sağlıyordu; yalnızca Gilberte'e âşıkken olduğu gibi, dış gerçekliği değil (Gilberte'e aşkımın içsel bir durum olduğunu, sevdiğim insanın özel niteliğini, ayırıcı kişiliğini, onu mutluluğum için zorunlu kılan her şeyi, tamamen kendimden çıkardığımı anlamıştım), bütünüyle öznel olan iç gerçekliği bile yok edebiliyordum.

"Aralarından birinin atölyenin önünden geçip bana şöyle bir uğramadığı gün yok gibidir," dedi Elstir; büyükannem söyler söylemez ziyaretine gitmiş olsam herhalde Albertine'le çoktan tanışmış olacağımı düşünüp kahroluyordum.

Albertine uzaklaşmıştı; atölyeden görünmüyordu artık. Arkadaşlarıyla mendirekte buluşmaya gittiğini düşündüm. Ektikle mendirekte olsam, onlarla tanışabilirdim. Benimle birlikte plajda dolaşmaya gelsin diye yüzlerce bahane uydurdum. O ana kadar hanımelleriyle öylesine sevimli görünen, şimdiyse bomboş kalmış pencerenin çerçevesi içinde genç kızın belirmesinden önceki sükûnetim bile kaybolmuştu. Elstir benimle çıkıp biraz yürüyebileceğini, ama önce, resmin, üzerinde çalıştığı bölümünü bitirmesi gerektiğini söyleyerek işkenceyle karışık bir sevince boğdu beni. Çiçek resmiydi yaptığı; ama benim bir insanın portresini kendisine ısmarlamaktansa, karşılarında kimbilir kaç kez durup nafile aradığım şeyi onun dehasının açıklamasıyla anlayabilmek için portrelerini ısmarlamayı tercih edeceğim çiçeklerden –akdiken, pembe diken, peygamberçiçeği, elma ağacının çiçeği– değildiler. Elstir bir yandan resim yapıyor, bir yandan bana botanikten söz ediyordu, ama ben pek dinlemiyordum; artık kendi kendine yetmiyordu, artık o genç kızlarla aramda gerekli bir aracıydı sadece; daha birkaç dakika önce yeteneğinin kendisine kazandırdığı cazibe, şimdi gözümde, beni tanıştıracağı küçük çetenin nazarında bana birazını aktardığı ölçüde değerliydi ancak.

Çalışması bitsin diye sabırsızlanarak bir aşağı, bir yukarı gidip geliyordum; birçoğu duvara dönük olarak birbirine yaslanmış çalışmaları elime alıp bakıyordum. Bunların arasında bulduğum, herhalde Elstir'in hayatının çok daha eski bir dönemine ait bir suluboya resim, bende sadece belirli türde eserlerin yarattığı bir hayranlık uyandırdı: Bunlar hem harikulade bir yorumla yapılmış resimlerdir, hem de öyle benzersiz, öyle cazip bir konuları vardır ki, eserin büyüsünü kısmen konuya atfederiz; sanki ressamın yaptığı, doğada maddeten gerçekleşmiş olan büyüyü keşfetmekten, gözlemekten ve kopya etmekten ibaretmiş gibi. Bu tür

konuların, ressamın yorumunun haricinde bile güzel olan konuların var olabilmesi, bizde akılla savaş halindeki, doğuştan gelen bir maddiyatçılığı tatmin eder ve estetiğin soyutlamalarını dengeler. Bulduğum suluboya resim, güzel olmayan ama ilginç tipte bir kadının portresiydi; kenarı kiraz kırmızısı kurdeleyle çevrili bir melon şapkaya çok benzeyen bir başlığı vardı; parmak uçları açık eldivenli ellerinden birinde, yanan bir sigara vardı, diğeriyse güneşe karşı siper vazifesi gören iri bir hasır bahçe şapkasını dizi hizasında tutuyordu. Yanında, bir sehpanın üzerinde, güllerle dolu bir çiçeklik. Çoğu kez, ki bu örnekte de öyleydi, bu eserlerin benzersizliği, bilhassa ilk anda açıkça fark etmediğimiz, özel koşullarda yapılmış olmalarından kaynaklanır; mesela bir kadın modelin garip tuvaleti, maskeli balo kıyafetidir veya aksine, bir ihtiyarın, ressamın kaprisine boyun eğerek giydiği izlenimini uyandıran kırmızı paltosu, aslında profesör, hukukçu veya kardinal cüppesidir. Portresi karşımda duran şahsın müphem kişiliği, bir zamanların yarı-erkek kılığına girmiş genç bir kadın oyuncusu oluşundan kaynaklanıyordu, ama ben bunu anlamamıştım. Yine de, altından kabarık fakat kısa saçların çıktığı melon şapkası, içinden beyaz bir göğüslüğün göründüğü yakasız kadife ceketi, modanın hangi tarihe ait olduğu ve modelin cinsiyeti konularında tereddüt etmeme yol açıyordu; öyle ki, karşımdakinin, resimlerin en durusu olmasının haricinde, ne olduğunu tam olarak bilemiyordum. Resimden aldığım zevki bulandıran tek şey, Elstir'in fazla oyalanıp genç kızları kaçırmama sebep olacağı korkusuydu; çünkü küçük pencereden görünen güneş iyice alçalmıştı. Bu suluboya resimdeki hiçbir şey, gerçekte saptanıp dekordaki gerekliliği yüzünden, yani kıyafet kadının giyinik olması gerektiği için, çiçeklik çiçekler için resmedilmiş değildi. Kendi başına beğenilen çiçekliğin camı, sanki karanfillerin saplarının batırıldığı suyu, suyun kendisi kadar berrak, neredeyse o kadar sıvı bir şeyin içine hapseder gibiydi; kadının giysisi, kendisini bağımsız ve kardeşçe bir büyüsü olan, zanaatın eserleri tabiatın harikalarıyla büyüleyicilik açısından rekabet edebilseydi, bir kedinin kürkü, bir karanfilin yaprakları, bir güvercinin tüyleri kadar narin, gözü o kadar okşayan, o kadar diri renklerde bir maddeyle sarmalıyordu. Havai kırmaları mügeyi hatırlatan minik çanlarla süslü, kırağı inceliğindeki göğüslüğün beyazlığı, odanın pastel yansımalarıyla yaldızlanıyordu; bu yansımaların kendileri de, nakışlı dokumalardaki çiçek demetleri kadar incelikle açılıp koyulan renklerde ve keskindiler. Ceketin parlak, sedefli kadifesinin, yer yer, vazodaki karanfillerin kabarıklığını çağrıştıran adeta kirpimsi, tırtıklı,

tüylü bir yanı vardı. Ama her şeyden çok hissedilen şuydu ki, Elstir, genç bir kadın oyuncunun erkek kılığına girmesinin ne gibi bir ahlâksızlık ifade edebileceğine aldırmadan, herhalde bu oyuncu hanımın rolünü oynarken sergileyeceği yetenekten çok, bazı seyircilerin bıkkın veya sapkın duyularını kışkırtacak olan, rahatsız edici cazibesini önemseyerek, aksine bu müphem özelliklere, ortaya çıkarılmaya değer estetik bir unsura sarılır gibi sarılmış, iyice altını çizmek için ne mümkünse yapmıştı. Yüz hatları boyunca, portre sahibinin cinsiyeti, sanki biraz oğlansı bir kız olduğunu itiraf edecekmiş gibi görünüyor, sonra yok oluyor, biraz ileride tekrar ortaya çıkıyor, bu kez ahlâksız, hayalperest, kadınsı bir delikanlıyı akla getiriyor, sonra yine kaçıp gidiyor, bir türlü ele geçirilemiyordu. Bakışlardaki dalgın hüzün ve bilhassa eğlence ve tiyatro dünyasına ait aksesuarlarla bu hüzün arasındaki tezat, aklı karıştırmakta diğer özelliklerden geri kalmıyordu. Zaten insan bu hüznün sahte olması gerektiğine, bu kışkırtıcı kostüm içinde kendini okşayışlara sunar gibi görünen genç insanın herhalde gizli bir duygunun, itiraf edilmemiş bir kederin hayalperest ifadesini, daha çekici olacağını düşündüğü için bakışlarına eklediğine kanaat getiriyordu. Portrenin altında şunlar yazılıydı: Miss Sacripant, Ekim 1872. Hayranlığımı ifade etmekten kendimi alamadım. "Ciddiye alınacak bir şey değil, bir gençlik karalaması; Variétés Tiyatrosu'nun revüsü için hazırlanmış bir kostümdü. Çok eski şeyler bunlar." - "Model ne oldu peki?" Sözlerimin yarattığı şaşkınlık Elstir'in yüzünde yerini bir saniye sonra, kayıtsız ve dalgın bir ifadeye bıraktı. "Aman, şu tuvali hemen bana verin," dedi. "Madame Elstir'in geldiğini işittim; melon şapkalı genç hanımın, emin olabilirsiniz ki hayatımda hiçbir rolü olmadı, ama o resmin karımın burnunun dibinde olmasına da gerek yok. Bunu sadece o dönem tiyatrosuyla ilgili hoş bir belge olduğu için sakladım." Resmi belki de uzun zamandır görmemiş olan Elstir, arkasına saklamadan önce dikkatli bir bakış gezdirdi üzerinde. "Sadece yüzünü saklamam gerekirdi," diye mırıldandı; "alt tarafı çok kötü, eller tam bir aceminin işi." Mme Elstir'in gelmesine üzülmüştüm; iyice geciktirecekti bizi. Pencerenin pervazı birazdan pembeleşti. Çıkışımız boşuna olacaktı. Artık genç kızları görme ihtimali kalmamıştı, dolayısıyla Mme Elstir'in yanımızdan ne kadar hızlı ayrılacağının önemi de yoktu. Zaten pek uzun kalmadı. Onu çok sıkıcı buldum; yirmi yaşında ve Roma kırlarında sığır güdüyor olsa, güzel olabilirdi; ama siyah saçları ağarmaktaydı; ayrıca, sadelikten uzak ve bayağıydı; çünkü (aslında yaşla birlikte bütün cazibesini kaybetmiş olan)

heykelsi güzelliğinin, davranışlarda tumturaklılığı, tavırda ihtişamı gerektirdiği kanısındaydı. Çok sade bir kıyafet vardı üzerinde. Elstir'in durmadan, saygılı bir yumuşaklıkla, sanki sırf bu sözleri telaffuz etmek bile kendisinde bir şefkat, bir hayranlık uyandırıyormuşçasına, "Güzel Gabrielle!" dediğini duymak, insanı duygulandırmakla beraber şaşırtıyordu da. Daha sonra, Elstir'in mitolojik resimleriyle tanıştığımda, Mme Elstir benim gözümde de bir güzellik kazandı. Anladım ki Elstir, eserinde durmadan karşılaşılan belirli hatlarda, belirli arabesklerde özetlenmiş belirli bir ideal tipe, belli bir örneğe, neredeyse tanrısal bir nitelik atfetmişti; çünkü bütün vaktini, bütün zihinsel gücünü, tek kelimeyle bütün hayatını, bu hatları daha iyi tanımaya, daha büyük bir sadakatle resmetmeye hasretmişti. Böyle bir idealin Elstir'e ilham ettiği din öyle sert ve çetindi ki, memnun olmasına asla izin vermezdi; bu ideal onun benliğinin en mahrem parçasıydı; bu yüzden de ona dışarıdan bakıp inceleyebilmesi, ondan bazı duygular çıkarması, ancak bu ideali dışarıda, bir kadının bedeninde gerçekleşmiş olarak bulduğunda mümkün olmuştu; Elstir, daha sonra Mme Elstir olan bu kadında idealini değerli, duygulandırıcı, ilahi bulabilmişti (bu ancak, kendimizin bir parçası olmayan şeyler için mümkündür). O güne kadar hep binbir zahmetle, kendi içinden çıkarmak zorunda kaldığı, şimdiyse mucizevi biçimde cisimleşmiş olarak, gerçek birleşmeler için kendisini sunan o Güzelliğe dudaklarını dokundurmak ne müthiş bir istirahattı! O sırada Elstir, insanın, idealinin gerçekleşmesini sadece düşüncenin gücünden beklediği gençlik çağını geride bırakmıştı. Zihinsel gücü harekete geçirmek için bedensel tatminlerden medet umduğumuz yaşa yaklaşmaktaydı; bu yaşta, zihin yorgunluğu bizi maddiyatçılığa iter, faaliyetin azalması ise pasif olarak kabul edilen etkilere yöneltir ve böylece, idealimizi doğal olarak gerçekleştiren ayrıcalıklı birtakım bedenlerin, birtakım işlerin, birtakım ahenklerin gerçekten bulunabileceğini, deha olmadan da, sırf bir omuz hareketini, bir boyundaki gerilmeyi kopya ederek bir şaheser yaratabileceğimizi kabul etmeye başlarız; Güzelliği, kendi dışımızda, yakınımızda, bir işlemede, Tiziano'nun bir antikacıda keşfedilmiş güzel bir eskizinde, Tiziano'nun eskizi kadar güzel bir metreste, bakışlarımızla okşamaktan hoşlandığımız bir yaştır bu. Bunu anladıktan sonra, Mme Elstifi görmek bana her defasında çok zevk verdi, bedeni ağırlığını kaybetti; çünkü bedenini bir düşünceyle, Mme Elstir'in maddesiz bir varlık, Ektimin bir portresi olduğu düşüncesiyle doldurmuştum. Benim gözümde olduğu gibi, şüphesiz Elstir'in gözünde de bir portreydi. Hayatın

verileri sanatçı için önemli değildir; dehasını ortaya dökmek için birer imkândırlar sadece. On değişik kişinin Elstir tarafından yapılmış portrelerini yan yana gördüğümüzde, her şeyden önce Elstir portreleri olduklarını mutlaka hissederiz. Yalnız, hayatı kaplayan bu deha kabarmasından sonra, beyin yorulduğunda, denge yavaş yavaş bozulur ve büyük bir deniz kabarmasının ardından yatağına dönen bir nehir gibi hayat kendini toparlar. Ancak sanatçı, birinci dönem boyunca, içgüdüsel yeteneğinin kuralını, formülünü yavaş yavaş çözmüştür. Romancıysa hangi durumların, ressamsa hangi manzaraların, tek başına önemsiz, ama araştırmaları için bir laboratuvar veya atölye kadar gerekli olan malzemeyi kendisine sağladığını bilir. Şaheserlerini yumuşak ışık oyunlarıyla, bir hatayla ilgili düşünceleri değiştiren pişmanlıklara, heykel gibi ağaç altlarına yerleştirilmiş veya yarısı suya gömülmüş kadınlarla yarattığını bilir. Öyle bir gün gelecektir ki, beynin yıpranması yüzünden, dehasının o güne kadar yararlandığı malzeme karşısında, eserini yaratmaya tek başına bile yeterli olabilecek zihinsel çabayı gösterecek gücü bulamayacaktır; buna rağmen bu malzemeyi aramaya devam edecek, kendisinde uyandırdığı, çalışmanın ilk adımı olan manevi haz nedeniyle, onun yakınında olmaktan mutluluk duyacaktır; zaten bu malzemeyi, adeta her şeyden üstünmüş gibi, bir şekilde hazır olarak ortaya çıkıverecek olan eserin büyük bir bölümü malzemenin içinde mevcutmuş gibi, bir tür batıl inançla sarmalayacak ve modellerle görüşmekten, onlara tapmaktan öteye gitmeyecektir. Vicdan azaplarını, doğru yola dönmelerini bir zamanlar romanlarına konu ettiği tövbekâr katillerle sohbet edecektir durmadan; sisin ışığı yumuşattığı bir yerde, bir kır evi satın alacaktır; saatler boyunca yıkanan kadınları seyredecektir; güzel kumaşlar toplayacaktır. İşte bu "hayatın güzelliği", bir bakıma anlamsız olan bu ifade, sanatın berisinde yer alan ve Swann'ın da ötesine geçmediğini fark ettiğim bu düzey, koskoca bir Elstir'in, yavaş yavaş, yaratıcı dehanın yavaşlamasıyla, dehasını kamçılamış olan hatlara tapınmayla, asgari çaba arzusuyla gerileyerek geleceği düzeydi.

Nihayet çiçeklere son fırça darbesini de vurdu; biraz durup baktım onlara; bunda övünülecek bir şey yoktu, çünkü artık genç kızların plajda olmayacağını biliyordum; ama hâlâ orada olduklarını ve kaybedilen bu dakikalar yüzünden onları kaçıracağımı düşünsem bile, Elstir'in, benim genç kızlarla karşılaşmamdan ziyade çiçekleriyle ilgilendiğini kendime hatırlatır, aynı şekilde durup bakardım. Büyükannemin, benim mutlak bencilliğime tam bir tezat teşkil eden mizacı, her şeye rağmen benim

mizacıma yansıyordu. Önem vermediğim, öteden beri sahte bir sevgi veya saygı gösterdiğim birisinin küçük bir tatsızlıkla, benimse bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğumuz bir durumda, mutlaka onun sıkıntısına önemli bir şeymiş gibi üzülür, beni bekleyen tehlikeden, üzerinde durmadan söz ederdim; çünkü olayların ona bu oranlarda göründüğünü düşünürdüm. Doğruyu söylemek gerekirse, bununla da kalmazdı; beni tehdit eden tehlikeye üzülmemenin ötesinde tehlikenin karşısına dikilir, başkalarını bekleyen tehlikeler konusunda da, aksine, kendimi tehlikeye atmak pahasına bile olsa, önlemeye çalışırdım. Bunun, hiçbiri benim için şeref sayılamayacak birçok nedeni vardı. Birincisi, sadece mantık yürüttüğüm sürece, hayata özellikle bağlı olduğumu zannetmekle birlikte, hayatım boyunca ne zaman manevi kaygılar veya basit, bazıları aktarmaya cesaret edemeyeceğim kadar çocukça sinirsel sıkıntılar bende saplantı haline gelse, o sırada beni ölümle tehdit eden bir durumun beklenmedik bir şekilde ortaya çıkması halinde, bu yeni kaygının, öncekilere oranla son derece hafif kalması ve bu yüzden onu sevince varan bir gevşeme duygusuyla karşılamamdı. Bu yüzden, dünyanın en cesaretsiz adamı olduğum halde, akıl yürüttüğümde mizacıma son derece yabancı, kavranılması imkânsız gelen şeyi, tehlike sarhoşluğunu yaşadım. Ama bir tehlikeyle, hatta ölümcül bir tehlikeyle karşılaştığımda gayet sakin ve mutlu bir dönemimde olsam da, bir başkasıyla birlikteysem, onu güvenceye alıp tehlikeli konuma kendim geçmemek söz konusu olamaz benim için. Epeyce fazla sayıda tecrübeden,daima böyle davrandığımı ve bundan memnuniyet duyduğumu anladığımda, her zaman zannettiğimin ve ileri sürdüğümün aksine, başkalarının fikirlerine karşı son derece duyarlı olduğumu büyük bir utançla keşfettim. Bu tür itiraf edilmemiş bir izzetinefsin, aslında kendini beğenmişlikle, gururla hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü bunları doyuran şeyler bana hiç zevk vermeyeceğinden, onlardan daima kaçınmışımdır. Bununla birlikte, pek o kadar da değersiz biri olmadığımı düşündürecek küçük meziyetlerimi tamamen gizlemeyi başardığım insanlara, ölümü onların yolundan çekmeye, kendi yolumdan çekmekten daha fazla önem verdiğimi gösterme zevkinden kendimi asla mahrum etmedim. Beni o sırada harekete geçiren dürtü fazilet değil izzetinefis olduğundan, onların her koşulda farklı davranmalarını çok doğal karşılarım. Bunun için onları katiyen kınamam; beni harekete geçiren şey bir görev düşüncesi olsaydı, bu durumda, görevin benim için olduğu kadar onlar için de zorunlu olduğunu düşünecek, belki de onları kınayacaktım. Aksine, canlarını korudukları için onları çok makul

buluyorum; bununla birlikte, kendi hayatımı arka plana atmaktan kendimi alamıyorum; bu da, hele bir bomba patladığında kendimi önüne atacağım birçok insanın hayatının benimkinden daha değersiz olduğu kanısına vardığımdan beri, daha da saçma ve ayıp bir şey. Zaten Elstir'i ziyaret ettiğim gün, bu önemli farkın bilincine varacağım günler henüz çok uzaktaydı ve bir tehlike söz konusu değildi; sadece, zararlı izzetinefsin habercisi olarak, şiddetle arzuladığım hazza, Elstir'in ressamlık işini tamamlamasından daha fazla önem veriyormuş gibi görünmek istemiyordum. Nihayet işini tamamladı. Dışarı çıktığımızda (günlerin öyle uzun olduğu bir mevsimdeydik ki) sandığım kadar geç olmadığını fark ettim; mendireğe gittik. Genç kızların hâlâ geçebileceğini düşündüğüm yerde Elstir'i oyalamak için olmadık kurnazlıklara başvurdum. Saati unutsun ve eve dönmesin diye yan tarafımızda yükselen falezleri gösteriyor, sürekli bana onlardan bahsetmesini rica ediyordum. Plajın en ucuna gidersek küçük çeteyi kıstırma ihtimalini artıracağımızı düşünüyordum. "Bu falezleri sizinle birlikte birazcık daha yakından görmeyi çok isterdim," dedim Elstir'e; kızlardan birinin sık sık o tarafa doğru yürüdüğünü fark etmiştim. "Bu arada bana Carquethuit'yi anlatın. Carquethuit'ye gitmeyi öyle isterdim ki!" diye ekledim; Elstir'in "Carquethuit Limanı"nda müthiş bir güçle beliren o farklılığın, bu plajın özelliğinden çok ressamın görüşünden kaynaklanabileceğini hiç düşünmeden. "O resmi gördüğümden beri, belki de Raz Burnu haricinde görmeyi en çok isteyeceğim yer, Carquethuit; zaten buradan Raz Burnu'na gitmek enikonu bir yolculuk." - "Carquethuit daha yakın olmasaydı da belki Carquethuit'yi tavsiye ederdim," diye cevap verdi Elstir. "Raz Burnu fevkaladedir, ama nihayet, bildiğimiz yüksek Normandiya veya Bretanya falezidir. Carquethuit ise, alçak bir kıyıdaki kayalıklarıyla bambaşka bir şeydir. Fransa'da buna benzer başka hiçbir yer bilmiyorum; bana daha çok bazı Florida manzaralarını hatırlatıyor. Çok garip bir yerdir, son derece de vahşidir ayrıca. Clitourps'la Nehomme arasındadır; o yörenin ne kadar. ıssız olduğunu bilirsiniz; sahil çizgisi harikuladedir. Burada sahil çizgisi sıradandır; ama orada ne kadar zarif, ne kadar tatlı olduğunu anlatamam size."

Hava kararmaktaydı; dönmemiz gerekiyordu; Elstir'i villasına geçirirken, birdenbire, Mephistopheles'in Faust'un karşısına çıkıvermesi gibi, caddenin ucunda –benimkine zıt bir mizacın, benim zayıflığımın, aşırı (ve üzücü) duyarlılığımın ve entelektüelliğimin tamamen yoksun olduğu, neredeyse barbar ve zalim canlılığın gerçekdışı, şeytani bir nesnelleştirilişi gibi– başka

hiçbir şeyle karıştırılması mümkün olmayan bazı lekeler, genç kızlar kolonisinin bazı bireyleri göründü; genç kızlar beni görmüyor gibiydiler, ama bu, hakkımda alaylı bir hükme varmalarını engellemiyordu şüphesiz. Onlarla karşılaşmamızın kaçınılmaz olduğunu ve Elstir'in bana sesleneceğini hissederek, denizde dalgayla yüz yüze gelmiş gibi sırtımı döndüm; ansızın durdum, değerli dostum yoluna devam ederken ben geride kalıp birden çok ilgilenmiş gibi, o sırada önünden geçmekte olduğumuz antikacının vitrinine eğildim; bu genç kızların haricinde bir şey düşünebiliyor gibi görüneceğime memnundum; ayrıca, Elstir beni tanıştırmak üzere seslendiğinde, gözlerimde şaşkınlığın değil, şaşırmış gibi görünme arzusunun belirtisi olan –çünkü herkes kötü oyuncu, diğer herkes de insan sarrafıdır– soran bir bakış bulunacağını, hatta daha da ileri gidip, "Beni mi çağırdınız?" diye sorar gibi elimi göğsüme götüreceğimi ve başım itaatle, uysallıkla eğilmiş, yüzümde tanışmayı istemediğim kişilerle tanıştırılmak üzere eski fayansları seyretmekten mahrum bırakılmanın sıkıntısını belli etmeyerek, hemen onlara koşacağımı belli belirsiz seziyordum. Bu arada, Elstir'in haykıracağı adımın beklenmedik, zararsız bir mermi gibi gelip bana çarpacağı anı beklerken, vitrini inceliyordum. Bu kızlarla tanıştırılmamın kesinleşmesi onlara karşı kayıtsızlığı sadece oynamama değil, hissetmeme de sebep olmuştu. Artık kaçınılmaz olan bu tanışmanın zevki sıkıştı, ufaldı, bana Saint-Loup'yla sohbet etmenin, büyükannemle yemek yemenin, yörede, kuşkusuz tarihî anıtlarla pek ilgilenmeyen insanlarla ilişkiler yüzünden vazgeçmek zorunda kaldığıma hayıflanacağım geziler yapmanın zevkinden daha küçük göründü. Zaten alacağım zevki azaltan şey, gerçekleşmesinin sadece çok yakında olması değil, tutarsızlığıydı da. Belirli bir sıraya göre kafamızda çizdiğimiz ve hidrostatik yasaları kadar kesin yasalarla üst üste bindirilen resimler, olayın yakınlığıyla altüst olur. Elstir bana seslenecekti. Bu genç kızlarla, plajda, odamda sık sık hayalimde canlandırdığım tanışma, hiç de böyle değildi. Birazdan meydana gelecek olay, benim hazırlıklı olmadığım, başka bir olaydı. Bu olayda ne arzumu bulabiliyordum, ne de nesnesini; neredeyse, Elstir'le çıktığıma pişmandım. Hepsinden önemlisi, daha önce yaşadığımı sandığım zevkin, kimsenin artık onu elimden alamayacağının kesinleşmesiyle kasılması, ufalıvermesiydi. Bu kesinliğin çemberinden kurtulduğu anda, başımı çevirmeye karar verip birkaç adım ötede genç kızların yanında duran Elstir'in onlarla vedalaştığını gördüğüm anda, adeta esnek bir gücün etkisiyle, eski boyutlarına kavuştu. Elstir'e en yakın olan

kızın, bakışlarıyla aydınlanan iri yüzü, birazcık gökyüzü için de yer ayrılmış bir pastaya benziyordu. Gözleri, sabit oldukları zaman bile hareket duygusu uyandırıyordu; şiddetli bir rüzgâr estiği günlerde havanın, görünmez olmakla birlikte, mavi fon üzerinden ne kadar hızlı geçtiğini belli etmesi gibi. Bakışları bir an benimkilerle karşılaştı; fırtınalı günlerin gezgin göklerinin, kendilerinden daha ağır bir buluta yaklaşıp, yan yana gelip, değip geçmesi gibi. Birbirlerini tanımadıkları için uzaklaşırlar. Aynı şekilde bakışlarımız bir an karşı karşıya geldi; her biri, karşısındaki göksel kıtanın gelecek için ne gibi vaatler ve tehditler içerdiğinden habersizdi. Yalnız onun bakışı, seyir hızını düşürmeden tam benim bakışımın altından geçtiği sırada, hafifçe gölgelendi. Nasıl ki bulutsuz bir gecede rüzgârla sürüklenen ay, bir bulutun altından geçer, parıltısı bir gölgelenir, hemen ardından tekrar görünürse, öyle. Ama Elstir beni çağırmadan genç kızlardan ayrılmıştı bile. Kızlar kestirme bir sokağa saptılar, Elstir bana doğru yürüdü. Her şey bitmişti.

Albertine'in o gün bana diğer günlerdeki gibi görünmediğini, her defasında da farklı göründüğünü söylemiştim. Ama o anda, bir insanın görünüşündeki, önemindeki, boyutlarındaki değişikliklerin, o insanla aramıza giren çeşitli durumların değişkenliğine de bağlı olabileceğini hissettim. Bu değişimde en fazla rol oynayan etkenlerden biri, inançtır (o akşamüzeri, Albertine'le tanışacağım inancı, sonra da bu inancın yok olması, birkaç saniyelik bir arayla, Albertine'i, gözümde önce neredeyse önemsiz, sonra da müthiş değerli kılmıştı; birkaç yıl sonra, Albertine'in bana sadık olduğu inancı, sonra da bunun kaybolması, benzer değişimlere yol açtı).

Hiç şüphe yok ki daha önce Combray'de, annemin yanında olmamanın kederinin, saatlere bağlı olarak, duyarlılığımı paylaşan iki ana kipten birine mi, diğerine mi girdiğime bağlı olarak, azaldığını veya arttığını fark etmiştim; bütün öğleden sonra boyunca, güneş parladığı sürece ay ışığının olduğu kadar silik kalan bu keder, akşam olunca, siliniveren taze hatıraların yerini alarak kaygılı ruhumda tek başına hüküm sürerdi. Ama o gün, Elstir'in bana seslenmeden genç kızlardan ayrıldığını görünce, bir zevk veya kederin bizim için öneminde meydana gelen değişikliklerin, sadece iki zıt halin münavebesine değil, görünmez inançların değişmesine de bağlı olabileceğini anladım; bu inançlar, mesela ölümü bize gerçekdışı bir ışıkta göstererek ona karşı ilgisiz kalmamızı ve böylece, bir konsere gitmeye çok

önem verebilmemizi sağlar; bize giyotine mahkûm edildiğimiz haberi verilse, bu geceyi kuşatmış olan inanç bir anda dağılıvereceğinden, konser bütün büyüsünü kaybeder. İnançların bu rolünü, itiraf etmem gerekir ki, benliğimin bir parçası, iradem biliyordu, ama zekâ ve duyarlılık bilmediği sürece, iradenin bilmesi nafiledir; bir metresten ayrılmak istediğimize zekâ ve duyarlılık iyi niyetle inanır; bir tek irademiz, ona ne kadar bağlı olduğumuzu bilir. Bunun sebebi, zekâ ve duyarlılığın, bir saniye sonra ona kavuşabileceğimiz inancıyla bulanmış olmalarıdır. Ama bu inanç ortadan kalksa, birdenbire metresimizin temelli uzaklara gitmiş olduğunu öğrenseler, ayarları bozulacağı için, deliye dönerler, o pek küçümsenen zevk, dev boyutlar kazanır.

Bir inancın değişimi gibi, aşkın yokluğu da önemli rol oynar; önceden var olan ve hareketli olan aşk, sırf bir kadına ulaşmak neredeyse imkânsız olacağı için, o kadının hayaline konar. O andan itibaren, kafamızda zorlukla canlandırabildiğimiz kadından çok, onu tanımanın yollarını düşünürüz. Bir iç daralmaları süreci başlar, gelişir ve aşkımızın o kadına, pek tanımadığımız bir nesneye sabitlenmesine yeter. Aşk dev boyutlar kazanır; gerçek kadının bu aşkın içinde ne kadar az bir yer kapladığını aklımızdan geçirmeyiz. Sonra ansızın, Elstir'in genç kızların yanında durduğunu gördüğüm andaki gibi, kaygılarımız silinir, iç daralması geçerse, aşkımızın tamamı iç daralması olduğu için, bize öyle gelir ki değerini yeterince düşünmediğimiz avı nihayet yakaladığımız anda, birdenbire aşkımız yok olup gitmiştir. Albertine'i ne kadar tanıyordum? Denizin üzerinde bir veya iki profil; Veronese'nin, salt estetik ölçütlere bağlı kalsam Albertine'e tercih edeceğim kadınlarının profilleri kadar güzel olmadıkları kuşku götürmeyen bir iki profil. Peki, kaygılar dindiğinde karşımda sadece bu dilsiz portreleri bulduğuma, başka hiçbir şeye sahip olmadığıma göre, acaba başka ölçütlere mi bağlı kalıyordum? Albertine'i gördüğümden beri her gün onunla ilgili binlerce şey düşünmüştüm; Albertine dediğim varlıkla, tam anlamıyla bir iç mülakat sürdürüyor, ona soru sorduruyor, cevap verdiriyor, düşündürüyor, davrandırıyordum; içimde her saat birbirini izleyen hayalî Albertine'lerin sonsuz dizisinde, plajda görülmüş olan gerçek Albertine sadece başta yer alıyordu; tıpkı bir rolü "yaratan" starın, uzun bir temsiller dizisinde, sadece ilk temsillerde rol alması gibi. O Albertine ancak bir siluetti, onun üzerine bindirilmiş olan her şey, benim uydurmamdı; aşkta bizden gelen katkılar –sadece nicelik açısından baksak bile– sevilen kişiden gelen katkılardan bu kadar üstündür işte. Üstelik bu, en gerçek aşklar için bile geçerlidir. Öyle

aşklar vardır ki, pek az bir şeyin etrafında kuruldukları gibi, varlıklarını da sürdürürler (tensel istekleri yerine getirilmiş aşklar arasında bile böyleleri vardır). Büyükannemin eski bir resim öğretmeninin, mütevazı kökenli bir metresten, bir kızı olmuş. Anne, bebeğin doğumundan kısa bir süre sonra ölmüş; resim öğretmeni o kadar üzülmüş ki, o da fazla yaşamamış. Zaten resmen birlikte yaşamadığı, sınırlı bir ilişki içinde olduğu bu kadına, öğretmenlerinin yanında imada bile bulunmayı o güne kadar reddetmiş olan büyükannem ve Combray'li birkaç hanım, adam ölmeden birkaç ay önce küçük kızın geçimini güvence altına almak için aralarında para toplayıp ömür boyu düzenli gelir sağlayacak bir mülk bağışlamayı düşünmüşler. Teklifi büyükannem yapmış; bazı arkadaşları nazlanmış: Acaba bu küçük kızla bu kadar ilgilenmeye değer miymiş gerçekten de? Acaba kendini babası zanneden adamın kızı mıymış gerçekten de? Annesi gibi kadınlar söz konusu olunca emin olunamazmış. Nihayet karar vermişler. Küçük kız teşekküre gelmiş. Çirkinmiş ve yaşlı resim öğretmenine, bütün şüpheleri ortadan kaldıracak kadar çok benziyormuş; tek güzel tarafı saçları olduğu için, hanımlardan biri, kızı onlara getirmiş olan babasına, "Ne kadar güzel saçları var!" demiş. Büyükannem de, suçlu kadın ölmüş, öğretmen de ölmek üzere olduğuna göre, daima bilmezden geldikleri bu geçmişe bir atıfta bulunmanın artık bir önemi kalmadığını düşünüp eklemiş: "Aileden geliyor herhalde. Annesinin de saçları böyle güzel miydi?" - "Bilmem," demiş kızın babası safça. "Kendisini şapkasız görmedim hiç."

Elstir'in yanma gitmem gerekiyordu. Bir vitrinde kendimi gördüm. Tanıştırılmamış olma felaketinin yanısıra, kravatımın çarpılmış olduğunu, uzun saçlarımın, bana hiç yakışmayan biçimde şapkamın altından göründüğünü fark ettim; ama bu şekilde bile olsa, beni Elstir'le görmüş olmaları, beni unutmalarının imkânsız olması, bir şanstı; o gün, az kalsın giyeceğim iğrenç yeleğin yerine, büyükannemin tavsiyesi üzerine güzel yeleğimi giymiş ve en güzel bastonumu almış olmam da bir şanstı; çünkü arzuladığımız bir olay, hiçbir zaman düşündüğümüz şekilde gerçekleşmediğinden, güvenebileceğimizi zannettiğimiz avantajlar kullanılamayınca, beklemediğimiz başkaları çıkar ortaya, bir denge sağlanır; ayrıca daha önce en kötü ihtimali düşünüp korktuğumuz için, sonuçta, bir bütün olarak, genel hatlarıyla bakıldığında, talihin bizi aslında daha ziyade kayırmış sayılabileceğini düşünmek eğilimindeyizdir. Elstir'in yanma gittiğimde, "Onlarla tanışmayı çok isterdim," dedim. "Öyleyse niye kilometrelerce ötede duruyorsunuz?" Söylediği sözler bunlardı, ama bu

sözler düşüncesini ifade etmiyordu; benim arzumu yerine getirmeyi istemiş olsaydı, çağırması yeterliydi; bu sözleri söylemesinin sebebi, belki suçüstü yakalanmış bayağı kimselerin aşina olduğu bu tür cümleleri duymuş olması ve en büyük şahsiyetlerin bile bazı konularda bayağı kimselere benzemesi, günlük ekmeklerini onlarla aynı fırından aldıkları gibi gündelik mazeretlerini de aynı dağarcıktan seçmesiydi, belki de lafzı gerçeğin tersini ifade ettiğine göre, bir bakıma tersten okunması gereken bu sözler, bir refleksin zorunlu sonucu, negatifiydi. "Aceleleri vardı." Ben, daha ziyade kızların, pek hoşlanmadıkları birini çağırmasını engellemiş olacaklarını düşündüm; aksi takdirde, kızlar hakkında kendisine sorduğum onca sorudan, onlarla ne kadar ilgilendiğimi açıkça gördükten sonra, çağırmamazlık etmezdi.

"Size Carquethuit'den söz ediyordum," dedi, kapısının önünde kendisinden ayrılmadan. "Sahil çizgisinin çok daha iyi göründüğü küçük bir eskiz yaptım. Tablo fena değil, ama başka bir şey. İzin verirseniz, dostluğumuzun bir anısı olarak eskizi size hediye etmek istiyorum," diye ekledi; çünkü istediğimiz şeyi bize vermeyen insanlar, onun yerine başka şeyler verirler.

"Eğer elinizde varsa, Miss Sacripant'ın[33] küçük portesinin bir fotoğrafını çok isterdim. Sahi, bu ne biçim isim?" - "Modelin saçma sapan bir operette canlandırdığı bir kişinin adı." - "Emin olun kendisini katiyen tanımıyorum efendim, aksini düşünüyor gibisiniz." Elstir susuyordu. "Mme Swann'ın evlenmeden önceki hali olamaz," dedim, gerçekle ani ve tesadüfî şekilde çarpışarak; gerçekle tesadüfî olmayan buluşmalar kadar nadir olan bu çarpışmalar, yine de sonradan düşünüldüğünde önsezi kuramına bir temel oluşturmaya yeter; kuramı yalanlayacak bütün hataları unutmaya özen göstermek şartıyla. Elstir cevap vermedi. Gerçekten de Odette de Crécy'nin portresiydi. Odette, bazıları gün gibi aşikâr olan çeşitli nedenlerden ötürü, portreyi tutmak istememişti. Aşikâr olmayan nedenler de vardı. Portre, Odette'in, hatlarını disiplin altına aldığı ve yıllar boyunca kuaförlerinin, terzilerinin, hatta kendisinin de –duruşunda, konuşmasında, gülümseyişinde, ellerini tutuşunda, bakışlarında, düşünüşünde– ana çizgilerini koruyacağı yeni çehresini ve bedenini yarattığı dönemden öncesine aitti. Swann, hayran olunacak güzellikteki karısının, ne varietur[34] Odette'in çeşitli fotoğraflarına, odasındaki küçük fotoğrafı, tok âşık sapkınlığı sayesinde tercih edebiliyordu; bu fotoğrafta görülen,

menekşelerle süslü hasır bir şapkanın altında, kabarık saçlı, hatları yorgun, oldukça çirkin, zayıf bir genç kadındı.

Ama zaten portre, Swann'ın en sevdiği fotoğraf gibi, Odette' in hatlarının yeni, soylu ve büyüleyici bir tip halinde yeniden düzenlenişinden öncesine değil, sonrasına ait olsaydı bile, Elstir'in bakışı, bu tipi dağıtmaya yeterdi. Sanatsal deha, atom bileşimlerini parçalama ve atomları tamamen ters, başka bir tipe tekabül eden bir düzene göre gruplandırma gücüne sahip olan çok yüksek ısı gibi hareket eder. Kadının, yüz hatlarına zorla uyguladığı ve her gün dışarı çıkmadan aynada denetlediği, şapkanın eğimini, saçların düzlüğünü ve bakıştaki neşeyi, devamım sağlamakla görevlendirdiği bütün bu suni ahengi, büyük bir ressamın gözü bir saniyede parçalar ve onun yerine, kadının hatlarını, kendi içinde taşıdığı bir kadın ve resim idealini hoşnut edecek şekilde, yeniden gruplandırır. Aynı şekilde, büyük bir araştırmacının belirli bir yaştan sonra, her yerde sadece ilgilendiği ilişkileri kurması için gerekli unsurları bulması da, sık rastlanan bir olaydır. Şımarıklık etmeyip elinin altındakiyle yetinen işçiler ve kumarcılar gibi, her şeye, "Bu işimi görür," derler. Lüksemburg Prensesi'nin, en azametli güzellerden biri olan bir kuzini, bir zamanlar, o dönemde yeni olan bir sanata tutulmuş ve en büyük doğalcı ressamlardan birine, portresini yapmasını rica etmişti. Sanatçının gözü, derhal her yerde aradığı şeyi bulmuştu. Tuvalde görünen, soylu hanım yerine bir hizmetçi parçası, arkasında da Pigalle Meydanı'nı hatırlatan, eğimli ve mor, devasa, bir dekordu. Ama bu kadar aşırı olmasa bile, bir kadının büyük bir sanatçı tarafından yapılan portresi, kadının kimi taleplerini –mesela kadınlar yaşlanmaya başladıklarında, genç kalmış vücutlarını ortaya çıkaran, kendilerini kızlarının kız kardeşi, hattâ kızı gibi gösteren genç kız kıyafetleri içinde, kızları da icabında özellikle zevksizce giydirilmiş olarak yanlarında, fotoğraf çektirmelerine sebep olan taleplerini– katiyen karşılamamakla kalmaz, aksine, kadının gizlemeye çalıştığı, sıtmalı, hatta yeşil bir ten gibi, ne kadar "kişilikli" olurlarsa kendisini o kadar cezbeden olumsuz özelliklerini öne çıkarır; ama bunlar sıradan izleyiciyi hayal kırıklığına uğratmaya yeter ve kadının çatısını gururla ayakta tuttuğu ve benzersiz, yenilmez şekliyle onu insanlığın geri kalanından çok yükseğe, apayrı bir yere koyan ideali, izleyicinin gözünde paramparça eder. Kendi tipinde saltanat süren, dokunulmazlığını koruyan kadın, kendi tipinin dışına düştüğünde, artık herhangi bir kadındır; onun üstünlüğüne olan inancımızı tamamen kaybederiz. Bu tipin içinde yalnız bir Odette'in güzelliğini değil,

kişiliğini, kimliğini barındırmış olduğumuz için, onu bu tipten yoksun bırakan portre karşısında sadece, "Ne kadar çirkinleşmiş!" diye değil, "Hiç benzemiyor!" diye de haykırmak isteriz. O olduğuna inanmakta zorluk çekeriz. Tanıyamayız onu. Buna rağmen, daha önce gördüğümüzü kuvvetle hissettiğimiz bir insan vardır orada. Ama o insan Odette değildir; bu insanın çehresi, vücudu, görünümü çok bildiktir bizim için. Bunlar bize, asla böyle durmayan, normal duruşu katiyen böyle tuhaf ve kışkırtıcı bir arabesk çizmeyen kadını değil, başka kadınları hatırlatır: Elstir'in resmini yaptığı bütün kadınları, birbirlerinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, hep bu şekilde önden, ayağı eteğinin altında hafifçe bükülmüş, eldeki iri yuvarlak şapka, örttüğü diz hizasında, cepheden görülen diğer yuvarlağa, çehreye simetrik bir karşılık teşkil edecek şekilde resmettiği kadınları. Son olarak, deha ürünü bir portre, bir kadının, kendi süs merakı ve bencil güzellik anlayışı tarafından tanımlanan tipini dağıttığı gibi, eski bir portreyse, aslını, fotoğrafın yaptığı gibi, modası geçmiş süsler içinde göstermek suretiyle eskitmekle de kalmaz. Portrede eskiye ait olan, sadece kadının giyim tarzı değil, ressamın da tarzıdır. Bu tarz, Elstir'in ilk dönem üslubu, Odette için en ezici kimlik belgesiydi: Odette'i, o dönemde çekilmiş fotoğrafları gibi, ünlü yosmaların küçük kız kardeşi haline getirmekle kalmıyor, portresini de, Manet'nin, Whistler'ın şimdiden unutulmuş veya tarihe karışmış, kaybolup gitmiş onca modelden yola çıkarak yaptıkları çok sayıda portrenin çağdaşı haline getiriyordu.

Elstir'i evine geçirirken, sessizce yanında yürüdüğüm sırada, modelinin kimliği konusundaki keşfim, bende bu düşünceleri uyandırmıştı; bu keşfim, bir ikincisine, sanatçının kimliğine ilişkin, benim için daha da şaşırtıcı bir keşfe yol açtı. Elstir, Odette de Crécy'nin portresini yapmıştı. Bu dâhinin, bu bilgenin, bu münzevinin, harikulade bir sohbeti, her şey hakkında bilgisi olan bu filozofun, bir zamanlar Verdurin'lerin aralarına aldıkları gülünç, ahlâksız ressam olması mümkün müydü? Verdurin'leri tanıyıp tanımadığını, o zamanlar kendisine M. Biche adını takmış olup olmadıklarını sordum. Rahatsızlık duymadan, hayatının biraz eskimiş bir bölümünde kalmış bir şeyden söz edercesine, bende yarattığı olağanüstü hayal kırıklığından habersiz, evet diye cevap verdi; ama başını kaldırıp bakınca yüzümde bu hayal kırıklığım okudu. Onun yüzündeyse bir hoşnutsuzluk ifadesi belirdi. Artık neredeyse evine gelmiştik; zekâ ve yürek bakımından onun kadar üstün olmayan bir adam, belki biraz soğuk bir vedalaşmadan sonra, beni bir daha görmekten kaçınırdı. Ama Elstir bana öyle davranmadı; gerçek bir

usta olarak –bu anlamda usta olması, belki de saf yaratı açısından tek kusuruydu; çünkü bir sanatçının, bütünüyle manevi hayatın gerçeği içinde bulunabilmesi için yalnız olması, çıraklara bile benliğini esirgemeden vermemesi gerekir– ister kendisine ilişkin olsun, ister başkalarına, her durumdan, gençleri daha iyi eğitebilmek için, durumun içerdiği gerçeği çekip çıkarmaya çalışırdı. Bu yüzden, kendi gururunu tamir edebilecek sözler yerine, beni eğitebilecek sözler söylemeyi tercih etti. "Bir insan ne kadar bilge olursa olsun," dedi, "gençliğinin bir döneminde, mutlaka, hatırlamaktan hoşlanmadığı, yok olmasını isteyeceği sözler söylemiş, hatta bir yaşam tarzı benimsemiştir. Ama bundan ötürü kesinlikle pişmanlık duymamalıdır; çünkü (bilgeliğin mümkün olduğu ölçüde) bilgeliğe ulaştığından emin olabilmesi için, bu son safhadan önceki bütün gülünç veya iğrenç aşamalardan geçmiş olması gerekir. Ortaokul çağından itibaren öğretmenlerinden zihin soyluluğunu, manevi zarafeti öğrenen bazı gençler var, seçkin kimselerin çocukları ve torunları var, biliyorum. Onların, belki hayatlarından kesip atacakları hiçbir şey yoktur; her söylediklerini yayınlayabilir, altına imza atabilirler; ne var ki bunlar yoksul zihinlerdir, liberal muhafazakârların güçsüz torunlarıdırlar, bilgelikleri olumsuz ve kısırdır. Bilgelik dışarıdan alınmaz; onu, bizim adımıza kimsenin katedemeyeceği bir mesafeyi aştıktan sonra, kendimiz bulmak zorundayızdır; çünkü bilgelik, olaylara, dünyaya bir bakış açısıdır. Hayran olduğunuz hayatlar, soylu bulduğunuz tavırlar, ailenin babası veya öğretmen tarafından tanzim edilmemiştir; çok farklı başlangıçları olmuştur; etraflarında hüküm süren kötülük ve bayağılıktan etkilenmişlerdir. Bir mücadeleyi ve zaferi temsil ederler. Gençlik dönemindeki bir halimizin suretinin tanınmaz olmasını, ne olursa olsun, hoşa gitmemesini anlıyorum. Bununla birlikte, inkâr edilmemesi gerekir; çünkü gerçekten yaşadığımıza, hayatın ve zihnin yasalarına uygun şekilde, hayatın, eğer ressamsak atölye hayatının ve sanatçı çevrelerinin sıradan unsurlarından, onları aşan bir şey çıkardığımıza dair bir kanıttır." Kapısının önüne gelmiştik. Genç kızlarla tanışmamış olmak bende hayal kırıklığı yaratmıştı. Ama hiç değilse şimdi onları hayatta tekrar bulabilme ihtimali vardı; bir daha belirmeyeceklerini düşündüğüm bir ufuktan geçmiş gitmiş değillerdi bu sefer. Etraflarında artık bizi ayıran ve aslında sürekli faaliyet halindeki, hareketli, aceleci ve kızların erişilmezliğinin, belki temelli kayboluşlarının bende uyandırdığı endişelerle beslenen arzunun tercümesinden başka bir şey olmayan o büyük anafor yoktu. Şimdi, onlara yönelik arzumu dinlendirebilir, bir kenarda,

gerçekleşmesinin mümkün olabileceğini gördüğüm anda gerçekleştirmeyi ertelediğim daha birçok arzunun yanında bekletebilirdim. Elstir'den ayrıldım, yalnız başıma kaldım. O zaman bir anda, hayal kırıklığıma rağmen, zihnimde, olabileceğini aklımdan bile geçirmediğim bütün o tesadüfleri açıkça gördüm: Elstir'in o genç kızlarla dost olması, daha sabahleyin benim için bir tabloda deniz fonu üzerindeki figürler olan kızların beni görmüş, büyük bir ressamın dostu sıfatıyla görmüş olması ve onları tanımayı ne kadar arzuladığımı bilen Elstir'in bana yardım etmesi ihtimali. Bütün bunlar bana mutluluk vermiş ama bu mutluluk benden saklanmıştı; geldiklerini bildirmek için diğer misafirlerin gitmesini, yalnız kalmamızı bekleyen ziyaretçilerdendi. Bu ziyaretçileri o zaman görür, "Buyrun, sizi dinliyorum," deyip dinleyebiliriz. Bazen bu mutluluğun içimize girdiği anla bizim kendimizin içimize dönebildiğimiz an arasında o kadar çok saat geçer, o kadar çok insan görürüz ki, bizi beklememiş olmasından korkarız. Ama o sabırlıdır, bıkmaz; herkes gittiği anda onu karşımızda buluruz. Bazen de o kadar yorgun oluruz ki, sadece kırılgan benliğimizde barınabilecek, başka türlü gerçekleşmesi mümkün olmayan anıları, izlenimleri zayıf dimağımızda tutacak gücü bulamayacağımızı sanırız. Bunu da istemeyiz; çünkü gerçeklerin tozuna sihirli bir kumun karıştığı, sıradan, herhangi bir olayın romanlardaki gibi bir itici güç olduğu günler haricinde hayatın ilginç bir yanı yoktur. O zaman, rüya ışığının içinden, erişilmez dünyanın koca bir yarımadası birden ortaya çıkar ve hayatımıza girer; uykudan uyanmış biri gibi, en ateşli rüyalarımızda yer alan ve dolayısıyla ancak rüyada görebileceğimizi sandığımız insanları kendi hayatımızda görürüz.

Artık genç kızlarla istediğim zaman tanışabilme ihtimalinin yarattığı rahatlama benim için çok değerliydi; çünkü bunu izleyen birkaç gün, Saint-Loup'nun gidiş hazırlıklarıyla geçtiğinden, onların yolunu gözleme fırsatı da bulamadım. Büyükannem, arkadaşımın kendisine ve bana gösterdiği onca nezakete karşı, minnetini ifade etmek istiyordu. Ona, Saint-Loup'nun Proudhon'a hayran olduğunu söyledim ve satın almış olduğu, filozofun kendi elyazısıyla yazılmış mektupları getirtmesini önerdim; mektupların geldiği gün, yani gidişinden bir önceki gün, Saint-Loup onları görmeye otele geldi. Mektupları doymaz bir iştahla, her sayfayı saygıyla tutarak, cümleleri ezberinde tutmaya çalışarak okudu; sonra ayağa kalktı, büyükannemden, bu kadar uzun süre oyalandığı için özür dilemeye başladı; büyükannem cevap verdi:

"Yok canım, alın onları, sizin onlar, size vermek için getirttim."

Saint-Loup öyle sevindi ki, iradeden bağımsız meydana gelen fiziksel bir olaymış gibi sevincine hâkim olamadı; cezalandırılmış bir çocuk gibi kıpkırmızı kesildi; kendisini sarsan sevinci dizginleyebilmek için gösterdiği (başarısız) çabalar, büyükannemi sıralayabileceği bütün teşekkür cümlelerinden çok daha fazla duygulandırdı. Ama Saint-Loup, minnetini hiç ifade edemediği kaygısıyla, ertesi gün garnizonuna gitmek üzere bindiği küçük mahalli trenin penceresinden sarkmış, hâlâ benden özür diliyordu. Garnizon aslında oldukça yakındaydı. Çoğunlukla akşam dönmek üzere giderken, temelli bir gidiş değilse yaptığı gibi, arabayla gitmeyi düşünmüştü. Ama bu sefer çok sayıdaki bagajını trene vermesi gerekiyordu. O da eşyalarıyla birlikte trene binmenin daha pratik olacağına karar vermiş, sorusuna karşılık arabayla mahalli trenin "aşağı yukarı müsait" olacağını söyleyen müdürün tavsiyesine uymuştu. Müdür, ikisinin müsavi olacağını (yani aşağı yukarı, Françoise'ın "aynı kapıya çıkar" diye ifade edeceği şeyi) söylemek istiyordu. "Tamam," demişti Saint-Loup, "küçük 'solucana' bineceğim." Ben de yorgun olmasaydım trene binip arkadaşımı Doncières'e kadar geçirecektim; ama Balbec garında kaldığımız (yani küçük trenin ateşçisinin, geciken arkadaşlarını ısrarla beklediği ve ayrıca bir şeyler içtiği) süre boyunca, haftada birkaç kere kendisini ziyaret edeceğime söz verdim. Gara Bloch da gelmişti; (buna çok canı sıkılan) Saint-Loup, beni yalvara yakara Doncières'e öğle yemeğine, akşam yemeğine, kalmaya davet ettikçe arkadaşımızın da bunları duyduğunu düşünüp sonunda son derece soğuk bir ses tonuyla, bu şekilde davetin zorlama nezaketini yalanlayıp Bloch'un daveti ciddiye almasını engellemeyi umarak, "Eğer benim serbest olduğum bir akşamüzeri Doncières'den geçecek olursanız beni karargâhtan sorabilirsiniz, ama serbest vaktim hemen hiç olmuyor," dedi. Belki Robert, ayrıca, ben tek başıma gitmem diye korkuyor, Bloch'la söylediğimden daha samimi olduğumu düşünerek, bana bu şekilde bir yol arkadaşlığı imkânı sağlıyordu.

Bu ses tonunun, birisini, gelmemesini tavsiye ederek davet etmenin, Bloch'u incitmiş olmasından korkuyor, Saint-Loup hiçbir şey söylemese daha iyi ederdi diye düşünüyordum. Yanılmışım oysa; tren gittikten sonra, biri otele, diğeri Bloch'ların villasına giden iki caddenin kesiştiği kavşağa kadar birlikte yürürken, Bloch

Doncieres'e hangi gün gideceğimizi sorup durdu; "Saint-Loup'nun onca nezaketinin üzerine," davetine icabet etmemenin "büyük bir kabalık" olacağını söyledi. Davetin ne kadar ısrarsız, terbiyeli bile denemeyecek bir tonda yapıldığını Bloch'un fark etmemiş olmasına, veya fark etmemiş gibi yapmayı isteyecek kadar alınmamış olmasına memnundum. Yine de Bloch'un hemen kalkıp Doncieres'e gitme gülünçlüğüne düşmemesini istiyordum. Fakat kendisine bir tavsiyede bulunmaya da cesaret edemiyordum; Saint-Loup'nun hiç de bu aceleciliği gerektirecek bir ısrarda bulunmadığına dikkatini çekmem, kuşkusuz hoşuna gitmeyecekti. Fazlasıyla aceleciydi; Bloch'un bu türden bütün kusurlarını telafi eden, daha ölçülü insanların sahip olmadığı, üstün meziyetleri vardı, ama patavatsızlığı, karşısındakini sinirlendirecek dereceye vardırırdı. Ona sorulacak olsa, o haftayı geçirmeden mutlaka Doncieres'e gitmemiz şarttı (zannediyorum kendi gidişine bir mazeret olarak biraz benim de gitmeme güveniyor, bu yüzden "biz" diye konuşuyordu). Bütün yol boyunca, ağaçların arasında kaybolmuş jimnastik salonunun önünde, tenis sahasının önünde, belediye binasının önünde, deniz kabukları satılan dükkânın önünde beni durdurup bir gün belirleyeyim diye yalvardı; ben bir gün saptamayınca kızarak, "Keyfin bilir küçük bey. Ben her halükârda gitmek zorundayım, davet edildim çünkü," sözleriyle benden ayrıldı.

Saint-Loup büyükanneme yeterince teşekkür edememiş olmaktan o kadar endişe duyuyordu ki, iki gün sonra kendisinden aldığım mektupta minnetini tekrar büyükanneme bildirmemi rica ediyordu benden; mektup garnizonun olduğu şehirden atılmıştı; ismi zarfın üzerine postane tarafından damgalanmış olan garnizon, sanki duvarlarının arasında, XVI. Louis süvari birliği karargâhında, arkadaşımın beni düşündüğünü haber vermek üzere hızla bana doğru koşuyordu. Mektup Marsantes armalı bir kâğıda yazılmıştı; armada bir aslan, başında da Fransız derebeylerinin miğferiyle kapanan bir çelenk vardı.

"Garda almış olduğum, Arvede Barine tarafından yazılmış kitabı okuyarak (sanıyorum yazarı Rus; ben bir yabancı olarak diline hayran kaldım, sizin bu konudaki değerlendirmenizi merak ediyorum; her şeyi okumuş bir bilgi küpü olarak, bunu da biliyorsunuzdur) geçen rahat bir yolculuktan sonra," diyordu mektup, "işte yine bu kaba saba hayatın ortasındayım; ne yazık ki burada kendimi sürgünde gibi hissediyorum; Balbec'te bıraktığım şeyler burada yok; buradaki hayatta ne bir sevgi

kırıntısı, ne de zihinsel bir cazibe bulabiliyorum; sizin şüphesiz küçümseyeceğiniz bu ortamın yine de bir çekiciliği var. Ben ayrıldığımdan beri sanki burada her şey değişmiş gibi geliyor bana; çünkü bu araya hayatımın en önemli dönemlerinden biri, sikinle dostluğumuzun başladığı dönem girdi. Umarım hiç sona ermez. Dostluğumuzdan ve sizden, sadece bir tek kişiye, hanım arkadaşıma söz ettim; bana sürpriz yapıp bir saatliğine ziyarete gelmişti. Sizinle tanışmayı çok istiyor; anlaşacağınızı sanıyorum; çünkü o da edebiyata son derece yatkındır. Buna karşılık, sizinle sohbetlerimizi düşünmek, asla unutamayacağım o saatleri tekrar yaşamak için, arkadaşlarımdan kendimi ayırdım; çok iyi çocuklardır, ama bunu anlamaları mümkün olmazdı. Sizinle geçirdiğimiz anları bu ilk seferinde tek başıma hatırlamayı, size yazmamayı tercih edecektim neredeyse. Ama siz, o keskin zekânız ve müthiş hassas kalbinizle, mektup almayınca dert edinirsiniz diye korktum; eğer her şeye rağmen tenezzül edip, yontmak, inceltmek, kendinize daha layık bir hale getirmek için çok uğraşmanız gerekecek bu kaba saba süvariyi düşündünüzse tabii."

Aslında bu mektup/sevecenliği açısından, Saint-Loup'yla henüz tanışmamışken bana yazacağını hayal ettiğim mektuplara çok benziyordu; o sırada gömülmüş olduğum bu hayallerden, Saint-Loup'nun ilk andaki soğukluğuyla sıyrılmış, buz gibi, ancak geçici bir gerçekle karşı karşıya kalmıştım. Bu mektubu aldıktan sonra, öğle yemeğinde postayı her getirdiklerinde, bir mektubun ondan geldiğini hemen anlardım; çünkü bir insanın yanımızda değilken gösterdiği ikinci yüzüne sahip olurdu mektubu; bu ikinci yüzün hatlarında (yazı karakterinde) tıpkı burun çizgisinde, sesin tonlamasında yakaladığımız gibi, bir kişinin ruhunu yakaladığımızı düşünmememiz için hiçbir sebep yoktur.

Artık sofra toplanırken seve seve yerimde oturmaya devam ediyordum; küçük çetenin kızlarının geçebileceği bir saat değilse, baktığım yön sadece deniz tarafı olmuyordu. Elstir'in suluboyalarında gördüğümden beri, gerçekte de adeta şiirsel bir şeyler arayıp bulmaktan hoşlanıyordum: ters bir bıçağın yarım kalmış hareketi; kullanılmış bir peçetenin, güneşin araya sarı bir kadife parçası eklediği kabarık yuvarlaklığı; hatlarının asil kıvrımları iyice belirginleşen, yarı-boş bir kadeh ve ışığın yoğunlaşmasına benzeyen, yarısaydam camın dibinde koyu, ama çakmak çakmak ışıltılarla dolu bir şarap artığı; ışık yüzünden hacimlerin yer değiştirmesi, sıvıların dönüşmesi; yarısı boşaltılmış komposto tabağında yeşilden maviye, maviden altın

yaldıza geçen eriklerin değişimi; günde iki kere masanın çevresine dizilen eskimiş sandalyelerin gezintisi; masaya, oburluk bayramlarının kutlandığı bir altarın üzerine serilir gibi serilmiş sofra örtüsü ve üzerindeki istiridyelerin dibinde, taştan, küçük kutsal su kaplarının dibinde kalan su gibi, birkaç kutsal su damlası. Güzelliği, olabileceğini daha önce hiç düşünmediğim yerlerde, en gündelik şeylerde, "natürmort"ların derin hayatında bulmaya çalışıyordum.

Saint-Loup gittikten birkaç gün sonra, Elstir'e, Albertine'le tanışabileceğim küçük bir öğleden sonra toplantısı düzenletmeyi başardım; Grand-Hotel'den çıkarken herkes beni çok hoş, çok zarif bulduğunu söylüyordu; uzun bir istirahata ve özel bakımlara borçlu olduğum bu geçici hoşluk ve zarafeti (keza Elstir'in itibarım da) daha ilginç başka birini fethetmek üzere saklayamayacağıma hayıflandım; bütün bunları Albertine'le tanışmak gibi basit bir zevk için tüketeceğime hayıflandım. Zihnim, güvence altına alındığından beri bu zevke pek az değer vermekteydi. Ama benliğimin içinde, iradem, bir an bile bu yanılgıyı paylaşmadı; birbirini izleyen farklı kişiliklerimizin sebatkâr, değişmez hizmetkârı olan irademiz, karanlıkta kalan, aşağılanan, sadakatten usanmayan irademiz, benliğimizdeki değişimlere aldırmadan, her ihtiyacını karşılamak için durmadan çalışır çünkü. Arzulanan bir seyahatin gerçekleşeceği anda, zihin ve duyarlılık, bu seyahatin gerçekten zahmetine değip değmeyeceğini sorgulamaya başlar; öte yanda irade, seyahatin gerçekleşmesi mümkün olmasa, bu tembel efendilerin, seyahati tekrar harikulade bulacaklarını bilir; irade, efendileri garın önünde bırakır; onlar bu konuyu işler ve çekincelere durmadan yenilerini eklerken, o biletleri almakla, kalkış saatinden önce bizi vagonumuza bindirmekle ilgilenir. Zihin ve duyarlılık ne kadar değişkense, irade de o kadar değişmezdir, ama o sessiz olduğu, kendini savunmadığı için, varlığı fark edilmez neredeyse; benliğimizin diğer parçaları, kendi tereddütlerini açıkça gördükleri halde, iradeyi fark etmeden onun kararlılığını izlerler, işte bu yüzden, zihnim ve duyarlılığım, başka bir vesile için aynen saklamak isteyecekleri saçma, geçici süsleri ben aynada seyrederken, Albertine'le tanışma zevkinin değeri üzerine bir tartışmaya giriştiler. Ama iradem gitme vaktini kaçırmama izin vermedi; arabacıya Elstir'in adresini söyledi. Zihnim ve duyarlılığım, artık iş işten geçtiği için, buna hayıflanma imkânı buldular. İradem başka bir adres vermiş olsaydı, fena yakalanırlardı.

Biraz sonra Ektirin atölyesine vardığımda, önce Mile Simonet'nin orada olmadığını zannettim. Evet, ipek elbiseli, şapkasız bir genç kız vardı oturan, ama bu harikulade saçları, bu burnu, bu cildi tanıyamıyor, onda deniz kıyısında gezinen bereli bisikletçiden çıkardığım varlığı bulamıyordum. Halbuki o kız Albertine'di. Ama bunu öğrendikten sonra da onunla ilgilenmedim. İnsan gençken, her türlü sosyete toplantısına girdiği anda, kendinden vazgeçer, başka biri olur; çünkü her salon yeni bir dünyadır ve bu dünyada başka bir ahlâki bakış açısının boyunduruğu altına girerek, ertesi gün unutacağımız kişilere, danslara ve iskambil oyunlarına, ölünceye kadar bizim için önem taşıyacaklarmışçasına, bütün dikkatimizi veririz. Albertine'le sohbet edebilmek için, katiyen benim tarafımdan çizilmemiş bir yolu izlemek zorundaydım; bu yol, önce Elstir'in önünde duruyor, tanıştırıldığım diğer davetlilerin yanından geçiyor, sonra büfe boyunca ilerliyordu; bir yandan büfede sunulan çilekli tartları yerken, bir yandan da kıpırdamadan, yeni başlamış olan müziği dinliyor, bu olayların hepsine, Mile Simonet'yle tanıştırılmama verdiğim önem kadar önem veriyordum; bu tanışma bütün bu olaylardan biriydi sadece; birkaç dakika önce buraya gelişimin tek amacı olduğunu tamamen unutmuştum. Zaten fiiliyatta gerçek mutluluklarımız, büyük acılarımız için durum hep böyle değil midir? Sevdiğimiz insandan bir yıldır beklediğimiz olumlu veya ölümcül cevabı, başka insanların ortasında alırız. Yine de sohbete devam etmek gerekir; fikirler birbirine eklenip bir yüzey oluşturur; bu yüzeyin altından, başımıza bir felaket geldiğinin, kendine has bir derinliği olan, ama daracık hatırası, ancak arada sırada, gizlice yükselip başını çıkarabilir. Başımıza gelen, bir felaket değil, mutluluksa, duygusal hayatımızın en önemli olayının, dikkatimizi uzun süre üzerinde yoğunlaştırmaya, neredeyse bilincine varmaya vakit bulamadan, mesela bir sosyete toplantısında, hem de sadece bu olayın beklentisiyle gittiğimiz bir davette meydana geldiğini, ancak yıllar sonra hatırladığımız da olur.

Elstir beni biraz uzakta oturan Albertine'le tanıştırmak üzere çağırdığında, önce kahveli eklerimi bitirdim, ardından yeni tanışmış olduğum, kendisine yakamdaki, çok beğendiği gülü verebileceğimi düşündüğüm yaşlı bir beye, Normandiya'daki kimi panayırlara ilişkin ayrıntılı sorular sordum. Bu, daha sonra gerçekleşen tanışmanın bana hiç zevk vermediği, gözümde bir önem taşımadığı anlamına gelmiyor. Aldığım zevki doğal olarak biraz daha sonra, otele dönüp yalnız kaldığımda, tekrar kendim olduğumda tattım. Zevk de fotoğraf gibidir. Sevdiğimiz insanın

yanında alman, negatif bir klişedir sadece; bunu daha sonra, evimize döndüğümüzde, insanlarla görüştüğümüz sürece kapısı kapalı olan içimizdeki karanlık odaya girebildiğimizde banyo ederiz.

Bu tanışmanın zevki benim için bu şekilde birkaç saat gecikti; buna karşılık önemini hemen hissettim. Tanışma anında her ne kadar kendimizi birden ödüllendirilmiş, gelecekteki zevkler için geçerli, haftalardır peşinde koştuğumuz bir belgeye sahip olmuş gibi hissetsek de, onu ele geçirmiş olmanın, yalnız (bizi olsa olsa mutlulukla dolduracak) zahmetli aramalara değil, bizim için belirli bir kişinin, hayalgücümüzün değiştirdiği, kendisi tarafından asla tanınmama korkumuzun, kaygımızın büyüttüğü bir kişinin varlığına da son verdiğini pekala anlarız. Bizim adımız, tanıştıran kişinin ağzından çıktığı anda, özellikle bu kişi, Elstir'in yaptığı gibi övgü dolu sözler de eklerse –bir peri oyununda, perinin bir insana birden başka birine dönüşmesini emrettiği ana benzeyen o kutsama anında– bizim yaklaşmayı istediğimiz kişi yok olup gider; her şeyden önce, kendisi gibi kalması imkânsızdır, çünkü –bir yabancının adımıza ve şahsımıza göstermek zorunda olduğu dikkat sebebiyle– daha dün sonsuza dikili olan (ve bizim kaçamak, ölçüsüz, umutsuz, birbirinden uzaklaşan bakışlarımızın asla karşılaşamayacağını sandığımız) gözlerde aradığımız bilinçli bakış, anlaşılmaz düşünce, yerlerini mucizevi biçimde, bir anda, bir aynanın içinden görünür gibi gülümseyen kendi suretimize bırakmışlardır. Bize bizden en farklı gibi gelen varlıkta kendimizin cisimleşmesi, tanıştırıldığımız kişiyi en çok değiştiren şeyse de, bu kişinin biçimi hâlâ belirsizdir; tanrı mı, masa mı, leğen mi olduğunu sorabiliriz kendi kendimize. Ama tanıştırılan yabancının bize söyleyeceği birkaç kelime, gözümüzün önünde beş dakikada bir büst yapıveren balmumu heykelcilerinin süratiyle bu biçimi belirleyecek ve bir gün önce arzularımızın, hayalgücümüzün teslim olduğu bütün varsayımları dışlayan bir kesinlik kazandıracaktır. Şüphesiz Albertine bu akşamüzeri davetine gelmeden önce de, benim için artık hakkında hiçbir şey bilmediğimiz, bir görüp kaybettiğimiz, gelip geçen biri gibi hayat boyu kafamızdan çıkmamaya layık, tek başına bir hayalet değildi tam anlamıyla. Mme Bontemps'la akrabalığı, yayılabilecekleri yollardan birini tıkayarak o harikulade varsayımları kısıtlamıştı zaten. Genç kıza yaklaştıkça, onu daha iyi tanıdıkça, bu tanıma, eksiltme yoluyla gerçekleşiyordu; hayalgücü ve arzunun her bir parçasının yerini onlardan çok daha az değerdeki bir kavram alıyordu; ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu kavrama bir de,

mali kuruluşların, sermaye hissesinin ödenmesinden sonra verdikleri ve intifa hisse senedi dedikleri şeyin hayattaki karşılığı da ekleniyordu. Onun adı, akrabalıkları, benim tahminlerime konmuş ilk sınırdı. Bir yandan yanağında, gözünün altında o küçük bene rastlarken fark ettiğim kibarlığı ikinci bir sınır oldu; son olarak da, "son derece" zarfı yerine "fevkalade" zarfını kullandığını duyunca çok şaşırdım; iki kişiden söz ederken biriyle ilgili olarak, "fevkalade delidir, ama yine de çok sevimlidir", ötekiyle ilgili olarak da, "fevkalade bayağı ve fevkalade sıkıcı bir beyefendi" diyordu. Bu "fevkalade" kullanımı ne kadar tatsız olsa da, bisikletli Bakha'nın, golf Musa'sının ulaşabileceğini aklımdan bile geçirmediğim bir medeniyet ve kültür düzeyinin belirtisidir. Zaten Albertine bu ilk başkalaşımdan sonra, benim gözümde daha birçok kere değişecekti. Bir insanın, çehresinde ön sırada yer alan güzellik ve kusurları, başka bir açıdan bakıldığında, bambaşka bir düzene göre sıralanırlar; tıpkı bir kentte tek hat üzerinde dağınık olarak yer alan anıtların, başka bir açıdan bakıldığında derinlemesine dizilmeleri ve birbirlerine oranlarının değişmesi gibi. Her şeyden önce, Albertine'i acımasız değil, oldukça çekingen buldum; kendisine söz ettiğim bütün genç kızlar için kullandığı, "tuhaf bir kız, davranışları biraz garip," tanımlamalarına bakılacak olursa, bana terbiyesizden ziyade nazik geldi; son olarak da, yüzünün en çok dikkati çeken noktası, daha önce hep düşündüğüm kendine has bakışı değil, oldukça kızarık, pek hoş bir görüntü arzetmeyen şakağıydı. Ama bu daha ikinci görüştü ve herhalde daha başka görüşlerden geçecektim sırayla. Bir insanı tam olarak tanımak mümkün olsaydı, ancak başlangıçtaki optik yanılgılar (çeşitli denemeler sonucunda) anlaşıldıktan sonra o noktaya gelinebilirdi. Ama mümkün değildir; çünkü bizim o insanı görüşümüz düzelirken, kıpırtısız bir hedef olmayan o insanın kendisi de bir yandan değişir; biz onu yakaladığımızı zannederken yer değiştirir ve nihayet onu daha net gördüğümüzü düşündüğümüzde, aslında netleştirmeyi başardığımız şey, onun eskiden yakaladığımız, artık onu temsil etmeyen görüntüleridir.

Bununla birlikte, ne gibi kaçınılmaz hayal kırıklıkları getirirse getirsin, ancak belli belirsiz görülmüş olan, hayal etme imkânı tanıyan şeye doğru gidiş, duyular için sağlıklı olan, hevesi koruyan tek gidiştir. Daha önceden hayalini kurmadan tanışmış oldukları arkadaşlarının evine tembellik veya çekingenliklerinden dolayı doğrudan arabayla giden, yolda canlarının

istediği şeyin yakınında durmaya asla cesaret edemeyen insanların hayatı, ne kasvetli bir hayattır!

Otele dönerken bu akşamüstü davetini düşünüyor, Elstir'le birlikte Albertine'in yanına gitmeden önce bitirdiğim kahveli ekleri, yaşlı beye verdiğim gülü, bizden habersiz, şartların belirlediği ve bizim için bir ilk karşılaşmanın tablosunu, özel ve tesadüfi bir düzenlemeyle oluşturan bütün ayrıntıları tekrar görüyordum. Ama birkaç ay sonra Albertine'e kendisiyle ilk tanıştığım günden söz ettiğimde, bu tabloyu başka bir açıdan, kendimden çok uzakta bir noktadan görür gibi oldum; bu tablonun sadece benim için var olmadığını anladım; çünkü Albertine, ekleri, verdiğim çiçeği, sadece benim için önemli olduğunu zannettiğim diyemesem de, sadece benim fark ettiğimi sandığım her şeyi bana hatırlatarak beni şaşırttı; bütün bu ayrıntılar, varlığından hiç haberdar olmadığım bir yorumla Albertine'in zihninde kayıtlıydı. Daha ilk günden, otele dönüp de o karşılaşmanın hatırasını görebildiğimde, müthiş bir sihirbaz numarasının mükemmel bir şekilde gerçekleştiğini, benim onca zaman deniz kıyısında izlediğim kızla hiç ilgisi olmadığı halde onun yerine muazzam bir elçabukluğuyla geçirilmiş olan birisiyle sohbet ettiğimi anladım. Zaten sahildeki genç kız benim imalatım olduğu için, bunu önceden de tahmin edebilirdim. Buna rağmen, Elstir'le konuşmalarımda, o genç kızı Albertine'le özdeşleştirdiğim için, hayalî Albertine'e verilmiş aşk sözlerini tutmak konusunda gerçek Albertine'e karşı ahlâki bir yükümlülük duyuyordum. Vekâleten nişanlanırız, sonra vekâlet eden kişiyle evlenmek zorunda zannederiz kendimizi. Öte yandan, nazik tavırların, "fevkalade bayağı" ifadesinin ve kızarık şakağın hatırası, bir kaygımı yatıştırmış, hiç değilse geçici olarak hayatımdan atmış olmakla birlikte, bu hatıra bende başka tür bir arzu uyandırıyordu; bu arzu yumuşaktı, katiyen ıstırap vermiyordu, kardeşçe bir hisse benziyordu, fakat terbiyeli tavırları, çekingenliği, beklenmedik açıklığıyla hayalgücümün anlamsız koşusunu durduran, ama bende şefkatli bir minnet uyandıran bu yeni insanı her an kucaklama ihtiyacını hissetmeme sebep olup zamanla aynı derecede tehlikeli hale gelebilirdi. Ayrıca hafıza derhal birbirinden bağımsız klişeler çıkarmaya başladığı, klişelerdeki sahneler arasında her türlü bağlantıyı ve devamlılığı yok ettiği için, teşhir ettiği koleksiyonda sonuncusunun, öncekileri ortadan kaldırması gerekmez. Benim konuştuğum sıradan ve duygulandırıcı Albertine'in karşısında, denizin önündeki esrarengiz Albertine'i görüyordum. Artık birer hatıra, yani birer tabloydular; biri

diğerinden daha gerçek gelmiyordu bana. Bu ilk tanışmayla ilgili son olarak da, yanağında, gözünün altındaki küçük beni gözümde canlandırmaya çalıştığımda hatırladım ki, Ektirin evinden baktığımda, Albertine giderken, o beni çenesinde görmüştüm. Yani onu gördüğümde bir beni olduğunu fark ediyordum, ama hareketli hafızam, onu sonradan Albertine'in çehresinde gezdiriyor, kâh bir yere, kâh başka yere konduruyordu.

Mile Simonet'yi tanıdığım genç kızlardan pek de farklı bulmamak bende her ne kadar epeyce hayal kırıklığı yarattıysa da, tıpkı Balbec Kilisesi karşısındaki hayal kırıklığının Quimperle'ye, Pont-Aven'a, Venedik'e gitme hevesimi kırmayışı gibi, kendi kendime, Albertine umduğum gibi olmasa da, en azından onun aracılığıyla küçük çetedeki arkadaşlarını tanıyabileceğimi düşünüyordum.

Önce bunu başaramayacağımı sandım. Albertine de, ben de, daha epeyce bir süre Balbec'te kalacağımız için, en iyisinin, onu görmek için fazla gayret göstermemek, onunla karşılaşmayı tesadüfe bırakmak olacağını düşünmüştüm. Ama bu tesadüf her gün gerçekleştiği takdirde, selamıma uzaktan karşılık vermekle yetinmesi çok muhtemeldi; bütün mevsim boyunca, her gün tekrarlanan bir selamlaşma beni bir yere götürmezdi.

Birkaç gün sonra, bir sabah, yağmur yağmış, hava neredeyse soğuk denebilecek kadar serinlemişti; mendirekte, bereli, manşonlu bir genç kız bana yaklaştı; Elstir'in davetinde gördüğüm kızdan o kadar farklıydı ki, aynı insanı onda bulmak, zihin için imkânsız bir işlem gibi görünüyordu; benim zihnim yine de, ama zannediyorum Albertine'in de gözünden kaçmayan anlık bir şaşkınlıktan sonra, bu işlemi gerçekleştirmeyi başarabildi. Aynca, tanıştığımızda beni çok şaşırtmış olan "terbiyeli tavırlarını" o anda hatırladığımda, bana bu sefer de kaba saba ses tonu ve "küçük çete" tavırlarıyla tam tersine bir şaşkınlık yaşattı. Zaten şakağı da, çehresinin güven veren görsel merkezi olmaktan çıkmıştı; belki ben öbür tarafında durduğum için, belki bere örttüğünden, belki de kızarıklığı sürekli olmadığından. "Şu havaya bakın!" dedi. "Aslında Balbec'te yazın bir türlü bitmediği koca bir yalan. Siz burada hiçbir şey yapmıyor musunuz? Sizi golfte, Casino'daki danslarda hiç görmüyoruz; ata da binmiyorsunuz. Kimbilir canınız ne kadar sıkılıyordur! İnsan sürekli plajda durunca sersemleşiyor, sizce de öyle değil mi? Demek siz kertenkeleler gibi tembel tembel güneşlenmeyi seviyorsunuz. Vaktiniz bol sizin. Bana benzemiyorsunuz, ben bütün sporlara bayılırım! La Sogne yarışlarına

gitmediniz mi? Biz kırkayakla gittik; o külüstür şeye binmek istemememenizi anlarım doğrusu; iki saat sürdü yol! Ben bisikletimle o sürede üç kere gidip gelirdim." Saint-Loup küçük mahalli demiryolundan çok dolambaçlı olduğu için doğallıkla "solucan" diye söz ettiğinde çok takdir etmiş olduğum halde, Albertine'in büyük bir rahatlıkla "kırkayak", "külüstür" demesi beni ürkütüyordu. Belirli bir adlandırma tarzındaki hâkimiyetini hissediyor, benim bu alanda ne kadar cahil olduğumu fark edip aşağılar diye korkuyordum. Üstelik küçük çetenin bu küçük demiryolunu tanımlayan ne kadar zengin bir eşanlamlı kelimeler dağarcığına sahip olduğunu henüz bilmiyordum. Albertine konuşurken başım kıpırtısız, burun deliklerini kapalı tutuyor, sadece dudakları hafifçe kıpırdıyordu. Sonuçta ortaya çıkan tekdüze ve genizden gelen ses tonunun oluşumunda, belki yöresel soyaçekimin, İngiliz soğukkanlılığına çocukça bir özentinin, yabancı bir mürebbiyeden alınmış derslerin ve burun mukozasında aşırı büyümenin katkısı vardı. Aslında Albertine insanları daha yakından tanıyınca çabucak teslim olup eski doğal çocuksuluğuna kavuşan bu ses yayını, tatsız diye tanımlanabilirdi. Ama çok kendine hastı ve beni büyülüyordu. Birkaç gün üst üste Albertine'i göremediğimde, "Sizi golfte, Casino'daki danslarda hiç görmüyoruz," deyişini, onun genizden sesini, dimdik, başını oynatmadan duruşunu taklit ederek kendi kendime tekrarlayıp kendimden geçiyordum. O zaman, Albertine'den daha arzulanabilir bir varlık olamayacağını düşünüyordum.

O sabah Albertine'le, mendireğin üzerine serpiştirilmiş, bir araya gelip duran, birkaç kelime konuştuktan sonra ayrılıp her biri kendi ayrı yoluna giden çiftlerden birini oluşturuyorduk. Bu hareketsiz duruştan yararlanıp beninin tam nerede olduğunu öğrenmek için baktım. Tıpkı Vinteuil'ün sonatında beni büyüleyen bir cümleciği, hafızam andante'den finale kadar gezdirirken, sonunda bir gün partisyonu elime alınca cümleciği bulduğum ve hafızamda asıl yerine, yani scherzo'ya sabitlediğim gibi, kâh yanakta, kâh çenede hatırladığım ben de, burnun altında, üst dudağın üzerinde sabittendi. Ezbere bildiğimiz bazı mısralar, yer aldıklarını hiç bilmediğimiz. bir oyunda karşımıza çıktıklarında da aynı şekilde şaşırırız.

O anda, Albertine'in güzel bacaklı, esnek vücutlu, ama hepsi birbirinden çok farklı olan arkadaşlarından oluşan grup, bizim olduğumuz yöne doğru ilerleyen, denize daha yakın paralel bir çizgi üzerinde belirdi; amaç, güneş ve rüzgâr tarafından kavrulmuş yaldızlı ve pembe bakirelerin bu güzel geçit

töreninin, bu zengin, gösterişli ahengin, denizin önünde serbestçe, biçimlerinin bütün çeşitliliğiyle çoğalabilmesiydi adeta. Albertine'den, birkaç dakika kendisine eşlik etmek için izin istedim. Ne yazık ki o arkadaşlarına el sallamakla yetindi. "Ama arkadaşlarınızı bırakırsanız kızarlar size," dedim, birlikte gezineceğimizi umarak.

Düzgün hatlı, elinde raketler olan bir genç bize yaklaştı. Savurganlığıyla mahkeme başkanının karısını çileden çıkaran bakara oyuncusuydu. Soğuk, duyarsız, belli ki seçkinliğin doruğu gibi gördüğü bir edayla, Albertine'e iyi günler diledi. "Golften mi geliyorsunuz Octave?" diye sordu Albertine. "İyi geçti mi, formda mıydınız?" - "Lanet olsun, çuvalladım!" diye cevap verdi Octave. "Andrée de orada mıydı?" - "Evet, yetmiş dokuz puan yaptı." - "Aa, rekor bu!" - "Ben dün seksen iki yapmıştım." Bir sonraki Uluslararası Fuarın organizasyonunda oldukça önemli rol oynayacak olan çok zengin bir sanayicinin oğluydu. Bu delikanlıda ve bu genç kızların diğer tek tük erkek arkadaşlarında, giysi, giysileri taşıma, puro, İngiliz içkileri ve atlar konusundaki –en küçük ayrıntılarına kadar, bir âlimin sessiz alçakgönüllülüğüne yaklaşan gururlu bir yanılmazlıkla sahip olunan– bilginin tamamen tek başına, en küçük bir zihinsel kültürle tamamlanmadan gelişmiş olması, beni çok şaşırttı. Belli bir durumda smokin veya pijamanın uygun olup olmadığı konusunda hiçbir tereddüdü yoktu, ama filanca kelimenin nerede kullanılacağından veya kullanılamayacağından, hatta en basit dilbilgisi kurallarından bile habersizdi. İki kültür arasındaki bu aykırılık, Balbec Mal Sahipleri Sendikası başkanı olan babasında da aynen mevcut olsa gerekti; çünkü bütün duvarlara afiş halinde astırdığı, seçmenlere açık mektubunda şöyle diyordu: "Sözünü etmek için belediye başkanıyla görüşmek istediysem de haklı şikâyetlerimi dinlemek istemedi." Octave Casino'daki bütün boston, tango ve buna benzer dans yarışmalarında ödül kazanıyordu; isteseydi bu sayede, genç kızların dans kavalyelerini hayatlarının kavalyesi olarak seçip evlendikleri bu "sayfiye" muhitinde, iyi bir izdivaç yapabilirdi. Sohbet ederken acil bir işi tamamlamak için izin ister gibi Albertine'e, "İzninizle," diyerek bir puro yaktı. Çünkü asla "hiçbir şey yapmadan duramazdı"; ama aslında zaten hiçbir zaman hiçbir şey yapmıyordu. Tam işsizlik, hem beden ve kaslarda, hem maneviyatta, sonunda aşırı çalışmayla aynı sonuçları doğurduğu için de, Octave'ın düşünceli alnının gerisindeki zihinsel boşluk, sakin görünümüne rağmen, sonunda kendisinde nafile bir düşünme hevesi yaratmıştı; geceleri tıpkı aşırı yorgun bir metafizikçi gibi, uyuyamıyordu.

Erkek arkadaşlarını tanırsam, bu genç kızları daha fazla görme fırsatı bulacağımı düşünerek, neredeyse Octave'a takdim edilmeyi rica edecektim. Octave gider gitmez, "Çuvalladım," diye tekrarlayarak Albertine'e söyledim bunu. Bu şekilde, bir dahaki sefere beni tanıştırması fikrini Albertine'e aşılayacağımı düşünüyordum. "Olur mu canım!" diye haykırdı Albertine. "Sizi bir jigoloya takdim edemem ki. Burada jigololar karınca gibi kaynar. Ama sizinle konuşmaları mümkün değil. Bu gördüğünüz çok iyi golf oynar, o kadar. Ben ne dediğimi biliyorum, katiyen sizin tarzınıza uymaz." - "Arkadaşlarınız onları terk ettiniz diye gücenecekler size," dedim, kendisiyle birlikte onların yanına gitmemi teklif eder umuduyla. "Yok canım, bana ihtiyaçları yok." O sırada karşılaştığımız Bloch bana kurnazca, manalı manalı gülümsedi; tanımadığı veya "tanışmadan tanıdığı" Albertine konusunda ne yapacağını bilemeyip sert ve kaba bir hareketle başını yakasına doğru eğdi. "Bu görgüsüzün adı ne?" diye sordu Albertine bana. "Neden bana selam veriyor bilmem, tanışmıyoruz. Ben de o yüzden selamına karşılık vermedim." Ben Albertine'e cevap vermeye vakit bulamadan, Bloch doğru üstümüze yürüyerek, "Afedersin, rahatsız ediyorum ama," dedi bana, "yarın Doncieres'e gideceğimi haber vermek istiyordum sana. Biraz daha geciktirirsem terbiyesizlik olacak artık; Saint-Loup-en-Bray kimbilir hakkımda ne düşünüyordur. Haberin olsun, ben ikide kalkan trene bineceğim. Karar senin." Ama ben artık Albertine'le tekrar görüşüp arkadaşlarıyla tanışmaya çalışmaktan başka hiçbir şey düşünmüyordum; Doncieres de, kızlar oraya gitmediklerinden ve plajda göründükleri saatten daha geç dönmeme sebep olacağından, bana dünyanın öbür ucundaymış gibi geliyordu. Bloch'a benim için imkânsız olduğunu söyledim. "İyi öyleyse, ben yalnız giderim. Sayın Arouet'nin gülünç aleksandrenleriyle Saint-Loup'nun dinciliğini büyülerim:

Şunu bil, ben kendi ödevimi yaparım,
O isterse yapmasın, ama ben yapmak zorundayım.

"Oldukça yakışıklı, kabul ediyorum," dedi Albertine, "ama iğrenç bir tip bence!"

Bloch'un yakışıklı olabileceğini hiç düşünmemiştim; öyleydi gerçekten de. Hafif çıkıntılı kafa şekli, kemerli burnu, zeki görünümü ve zekâsından emin edasıyla hoş bir yüzü vardı. Ama Albertine'in hoşuna gitmesi imkânsızdı. Bunun sebebi belki de Albertine'in kötü yanları, küçük çetenin

katılığı, duyarsızlığı, kendisi dışında her şeye karşı kabalığıydı. Zaten daha sonra, ikisini tanıştırdığım zaman da Albertine'in soğukluğu azalmadı. Bloch'un ait olduğu muhitte, yüksek sosyeteyi alaya almayla, "elleri temiz" bir insanın sahip olması gereken terbiyeye yeterince saygı gösterme arasında bulunmuş olan orta yol, yüksek sosyete tavırlarından farklıydı, ama kendisi de sosyetikliğin iyice çekilmez bir türüydü aslında. Bloch birisine takdim edildiğinde aynı anda hem şüpheci bir tebessümle, hem de abartılı bir saygıyla eğilir, eğer karşısındaki bir erkekse, "Memnun oldum beyefendi," derdi; sesi, telaffuz ettiği kelimeleri alaya alır, ama bir hödüğe ait olmadığının bilincini de taşırdı. İlk anda, hem uyduğu, hem de alaya aldığı bir âdet uyarınca söze başlar (mesela yılbaşında, "Kutlu ve mutlu olsun," dediği gibi), sonra, zeki ve kurnaz bir edayla, genellikle doğru, ama Albertine'in sinirine dokunan "birtakım zekâ örnekleri sunardı." O ilk gün, adının Bloch olduğunu söylediğimde, Albertine haykırdı: "Yahudi olduğuna bahse girebilirdim. Tam onların tarzında espri yumurtluyor." Bloch zaten daha sonra Albertine'i bir başka açıdan da kızdıracaktı. Birçok entelektüel gibi, o da basit şeyleri basitçe söyleyemezdi. Her şey için tumturaklı bir niteleme bulur, sonra genelleme yapardı. Yaptıklarıyla ilgilenilmesinden pek hoşlanmayan Albertine, ayağını burktuğu için pek hareket etmediği sırada, Bloch'un, "Şezlongunda uzanıyor, ancak aynı anda her yerde hazır bulunma yetisiyle, herhangi bir golf veya tenisi de kaçırmıyor aynı zamanda," demesine sinirleniyordu. Aslında Bloch sadece "edebiyat" yapıyordu; ne var ki Albertine'in, yerinden kıpırdayamadığını söyleyerek davetlerini reddettiği insanlarla arasında sorun çıkarabileceğini hissettiği bu sözler, onları söyleyen delikanlının yüzüne, sesine sinir olmasına yetiyordu.

Albertine'le, bir gün birlikte çıkmak üzere sözleşerek birbirimizden ayrıldık. Onunla konuşurken, sözlerimin nereye gittiğini, ne olduğunu hiç bilmiyordum; dipsiz bir kuyuya taş atar gibiydim. Sözlerimizin genellikle yöneldikleri kişi tarafından, o kişinin kendi içinden çıkardığı, bizim yüklediğimiz anlamdan çok farklı bir anlamla doldurulması, günlük hayatın sık sık gözümüzün önüne serdiği bir gerçektir. Bir de ayrıca, eğitimi bizim için anlaşılmaz, (Albertine'in eğitiminin benim için olduğu gibi), eğilimlerini, okuduklarını, prensiplerini bilmediğimiz bir insanın karşısındaysak, sözlerimize vereceği anlamın, bizim yüklediğimiz anlama, bir şeyler anlatmak zorunda olduğumuz bir hayvanın vereceği anlamdan daha benzer olup olmayacağını dahi bilemeyiz. Bu durumda, Albertine'le yakınlık kurmak bana imkânsızla değilse bile, meçhulle ilişki kurmak gibi,

bir atı terbiye etmek kadar zor, arı beslemek, gül yetiştirmek kadar heyecanlı bir faaliyet gibi geliyordu.

Daha birkaç saat evvel, Albertine'in selamıma uzaktan karşılık vermekle yetineceğini sanıyordum. Oysa biraz önce, birlikte bir gezinti planlayarak birbirimizden ayrılmıştık. Albertine'le bir dahaki karşılaşmamızda daha cesur olmaya söz verdim kendi kendime; ona söyleyeceğim her şeyi, hatta (artık hafifmeşrep olduğuna iyice kanaat getirdiğimden) ondan isteyeceğim bütün hazları önceden planlamıştım. Ancak zihin de bitkiler gibi, hücreler gibi, kimyasal elementler gibi etkilenebilirdir ve içine sokulduğunda kendisini değiştiren ortam, koşullardır, yeni bir çevredir. Zaten sırf Albertine'in varlığıyla bile farklılaşmış olan bir ortamda, Albertine'le tekrar görüştüğümde, planladıklarımdan bambaşka şeyler söyledim kendisine. Ayrıca kızarık şakağı hatırlayıp Albertine belki de karşılık beklenmediğinden emin olduğu bir inceliği daha çok beğenir diye düşünüyordum. Son olarak da, kimi bakışları, tebessümleri karşısında ne yapacağımı şaşırıyordum. Bunlar hafifmeşreplik belirtisi olabileceği gibi, şen şakrak, fakat özünde erdemli bir genç kızın biraz aptalca neşesinin belirtisi de olabilirdi. Aynı ifade, ister sözle olsun, ister yüzle, farklı anlamlar içerebildiğinden, Yunanca bir metnin tercüme zorluklan karşısındaki öğrenci gibi tereddüt içindeydim.

Bu seferki karşılaşmamızın neredeyse hemen ardından, en büyükleri olan Andrée'yle, mahkeme başkanının tepesinden atlamış olan kızla karşılaştık; Albertine beni tanıştırmak zorundaydı. Arkadaşının gözleri, loş bir evde, güneş ve ışıltılı denizin yeşilimsi yansıması vurmuş bir odanın açık kapısı gibi, olağanüstü açık renkti.

Balbec'e geldiğimden beri çok sık gördüğüm beş beyefendi geçti yanımızdan. Kim olduklarını hep merak etmiştim. "Pek şık insanlar değillerdir," dedi Albertine, müstehzi bir gülüşle. "Saçı boyalı, sarı eldivenli, ufak tefek ihtiyarın yine bir tarzı var, bir hoşluğu var; o Balbec'in diş hekimidir, iyi bir adamcağızdır; şişman olanı belediye başkanı; en kısa boylu şişman değil ama; onu görmüşsünüzdür, dans hocasıdır; epeyce çirkindir o da; Casino'da çok gürültü ediyoruz, iskemleleri kırıyoruz, halisiz dans etmek istiyoruz diye bize hiç tahammül edemiyor; bu yüzden, bizden başka dans etmeyi bilen olmadığı halde, hiçbir zaman bize ödül vermiyor. Diş hekimi iyi adamdır; dans hocasını kudurtmak için dişçiye selam vermek isterdim ama M. de Sainte-Croix da onlarla birlikte olduğu için yapamadım;

M. de Sainte-Croix il genel meclisi üyesidir, çok iyi bir aileye mensup olduğu halde, para için cumhuriyetçilerin tarafına geçti; dürüst insanların hiçbiri artık ona selam vermiyor. Eniştemle hükümetten tanışıyor, ama bizim ailenin geri kalanı ona sırt çevirdi. Yağmurluk giymiş, zayıf olanı, orkestra şefidir. Nasıl tanımazsınız?! Mükemmel bir şeftir. Cavalleria Rusticana' yı dinlemeye gitmediniz mi? Ah! Bence harikuladeydi! Bu akşam bir konseri var, ama belediye salonunda olduğundan, biz gidemiyoruz. Casino'da olunca bir mahzuru yok, ama İsa'nın dışarı atıldığı belediye salonuna gitsek, Andrée'nin annesi beyin kanaması geçirir. Teyzemin kocasının da hükümette olduğunu söyleyeceksiniz. Ama ne yapabilirim? Teyzem teyzemdir. Bu onu sevdiğim anlamına gelmez! Öteden beri tek istediği benden kurtulmak olmuştur. Bana gerçekten annelik yapmış olan, üstelik de hiçbir şeyim olmadığı için daha da takdir edilmesi gereken insan, benim de bir anne gibi sevdiğim bir arkadaşımdır. Size sonra fotoğrafını gösteririm." O sırada golf şampiyonu ve bakara oyuncusu Octave yanımıza geldi. Aramızda bir bağ keşfettiğimi sandım; çünkü konuşma sırasında, Verdurin'lerin uzaktan akrabası olduğunu ve onu çok sevdiklerini öğrenmiştim. Ama Octave, meşhur çarşamba toplantılarından aşağılayarak söz etti ve M. Verdurin'in smokin kullanımından habersiz olduğunu da ekledi; köy noterleri gibi ceketli ve siyah kravatlı bir adam tarafından, "Merhaba velet!" diye bağırarak selamlanmaktan insanın hoşlanmayacağı kimi "müzik-holler"de, kendisiyle karşılaşmanın çok tatsız olduğunu söyledi. Sonra Octave bizden ayrıldı ve birazdan da sıra Andrée'ye geldi; evinin kapısına geldiğimizde bizden ayrılıp içeri girdi; gezinti boyunca benimle tek kelime konuşmamıştı. Biraz sonra, Andrée'nin gidişine iyice hayıflandım: Ben Albertine'e, arkadaşının bana ne kadar soğuk davrandığını söylerken ve Albertine'in beni arkadaşlarına yaklaştırmak konusundaki görünür zorluğu, Elstir'in ilk gün benim dileğimi yerine getirmek istediğinde karşılaştığını sandığım düşmanlığa benzetirken, önce benim, sonra da Albertine'in selam verdiği Ambresac kız kardeşler yanımızdan geçti.

Benim Albertine nezdindeki konumumun bu sayede düzeleceğini düşündüm. Bu kız kardeşler, Mme de Villeparisis'nin, Lüksemburg Prensesi'ni de tanıyan bir akrabasının kızlarıydılar. Balbec'te küçük bir villaları olan M. ve Mme d'Ambresac, son derece zengin olmakla birlikte, gayet sade bir hayat sürer, adam hep aynı ceketi, kadın da koyu renk bir elbise giyerdi. Her ikisi de büyükanneme, bir yere varmayan hararetli

selamlar verirlerdi. Çok güzel olan kızları ise, daha şık giyinirlerdi, ama onlarınki plaj şıklığı değil, şehir şıklığıydı. Uzun elbiseleri, büyük şapkalarıyla, Albertine'den farklı bir insan soyuna ait gibi görünüyorlardı. Albertine onların kim olduğunu çok iyi biliyordu. "Aa, demek Ambresac kardeşleri tanıyorsunuz! Çok seçkin insanlar tanıyorsunuz doğrusu. Buna rağmen çok sadedirler," diye ekledi, sanki çelişkili bir şeymiş gibi. "Çok hoş kızlardır, ama o kadar terbiyelidirler ki, Casino'ya gitmelerine bile izin verilmiyor; özellikle de bizim yüzümüzden, davranışlarımız tuhaf olduğu için. Siz beğeniyor musunuz? Olabilir tabii. Dünyadan habersiz, saf kızlar tam anlamıyla. Onun da bir cazibesi vardır belki. Saf kızlardan hoşlanıyorsanız, dilediğinizi seçebilirsiniz. Bazılarının hoşuna gidiyorlar belli ki; bir tanesi Saint-Loup Markisi'yle nişanlı olduğuna göre... Küçüğü buna çok üzülüyor, çünkü markiye âşıktı. Ben dudaklarını kıpırdatmadan konuşmalarına bile sinirleniyorum. Ayrıca gülünç bir biçimde giyiniyorlar. Golf oynamaya ipekli elbiseyle gidiyorlar. Daha bu yaşta, giyinmesini bilen yaşlı hanımlardan daha iddialı giyiniyorlar. Mesela Madame Elstir gerçekten şık bir kadın." Ben buna cevaben, kendisini çok sade giyimli bulduğumu söyledim.

Albertine gülmeye başladı. "Gerçekten de çok sadedir, ama harikulade giyinir ve sizin sadelik dediğiniz şeye akıl almaz bir para harcar." Mme Elstir'in elbiseleri, kadın giyim kuşamı konusunda ince ve sade bir zevke sahip olmayan insanların gözünden kaçardı. Bende bu zevk yoktu. Elstir'de, Albertine'in dediğine göre, en üst düzeydeydi. Ben de bundan hiç kuşku duymamıştım zaten; atölyesini dolduran şık ama sade eşyaların, uzun zaman arzuladığı, satıştan satışa izlediği, bütün tarihçelerini bildiği, sonunda yeterli parayı kazanıp sahip olduğu harika şeyler olduğundan da kuşkum yoktu. Ama bu konuda benim kadar cahil olan Albertine, bir bilgi veremezdi bana. Buna karşılık, kadın giyimi konusunda, kendini beğendirme içgüdüsünün verdiği bilgiyle ve belki de kendi giyemeyeceği, takamayacağı, zenginlerin sahip olduğu şeylerden daha tarafsızca ve incelikle zevk alan yoksul genç kız özlemiyle, bana Elstir'in müthiş inceliklerini çok güzel anlattı; Elstir o kadar müşkülpesentmiş ki, bütün kadınları kötü giyimli bulurmuş ve bir orandan, küçük bir ayrıntıdan bir dünya yarattığından, karısı için akıl almaz fiyatlara şemsiyeler, şapkalar, paltolar yaptırırmış; Albertine'in, Elstir'in eğitimi sayesinde büyüleyici bulduğu bu giyim eşyalarını zevk sahibi olmayan bir inşan, tıpkı benim gibi fark etmezdi. Zaten kendi de itiraf ettiği gibi, yeteneği olmamakla birlikte,

biraz resim çalışmış olan Albertine, Elstir'e büyük bir hayranlık beslemekteydi ve onun kendisine söyledikleri ve gösterdikleri sayesinde, Cavalleria Rusticana'ya olan hayranlığıyla son derece çelişkili bir resim bilgisi edinmişti. Çünkü aslında, henüz pek belli olmamakla birlikte, çok zekiydi ve söylediklerinde aptallık payı, kendisine değil, muhitine ve yaşma aitti. Elstir'in, üzerinde olumlu ama kısmi bir etkisi olmuştu. Albertine'de zekânın bütün biçimleri aynı gelişmişlik derecesine ulaşmamıştı. Resim zevki, giyim ve her türlü şıklık zevkini neredeyse yakalamıştı, ama müzik zevki ona yetişememiş, çok geride kalmıştı.

Ambresac'ların kim olduğunu Albertine'in bilmesi nafileydi; çoğu başarmış olmak azı da başarabilmek anlamına gelmediğinden, ben bu genç hanımları selamladıktan sonra, Albertine'i beni arkadaşlarına tanıştırmaya daha istekli bulmadım. "Çok âlemsiniz, ne kadar önem veriyorsunuz onlara! Hiç aldırmayın, değmez. Sizin gibi değerli biri için bu küçük çocukların ne önemi olabilir? Andrée, hiç değilse müthiş zekidir. Çok değişken olmakla birlikte iyi bir kızcağızdır, ama ötekiler gerçekten çok aptaldırlar." Albertine'den ayrıldıktan sonra, birdenbire Saint-Loup'nun, nişanlı olduğunu benden gizlemesinden ve metresinden ayrılmadan evlenmek gibi kötü bir şey yapmasından ötürü büyük bir üzüntü duydum. Bununla birlikte, birkaç gün sonra, Andrée'yle tanıştırıldım ve epeyce konuştuğu için, bu fırsatı değerlendirip kendisini ertesi gün görmekten mutluluk duyacağımı belirttim, ama o imkânsız olduğunu, annesi çok rahatsız olduğundan onu yalnız bırakmak istemediğini söyledi. İki gün sonra Elstir'i ziyarete gittiğimde, Elstir bana Andrée'nin benden çok hoşlandığını söyleyince, ben de, "Asıl ben, ilk günden çok sevdim kendisini, ertesi gün görüşmek istedim, ama imkânsız olduğunu söyledi," diye cevap verdim. "Evet, biliyorum, anlattı," dedi Elstir. "Çok üzülmüş, ama buradan on beş kilometre uzakta bir pikniğe gitmeye söz vermiş önceden; brik arabasıyla gidecekmiş, iptal etmesi de mümkün değilmiş." Bu, Andrée beni pek az tanıdığından çok önemsiz bir yalan olmakla birlikte, yalan söyleyebilen bir insanla görüşmeye devam etmemem gerekirdi. Çünkü insanlar bir yaptıklarını durmadan tekrar ederler. İlk seferlerde randevusuna gelememiş veya nezle olmuş bir arkadaşımızı her yıl ziyaret etsek, onu yine nezle buluruz veya randevusuna aslında hiç değişmeyen, ama kendisinin koşullara bağlı, çeşitli sebeplerden biri zannettiği sabit bir sebepten ötürü, yine gelemez.

Andrée'nin, annesinin yanında kalmak zorunda olduğunu söylediği günü izleyen günlerin birinde, sabah Albertine'le yürüyorduk; Albertine'i bir ipin ucuna bağlı garip bir nesneyi havaya kaldırırken görmüştüm; Giotto'nun "İnanç"ına benziyordu; diabolo, yani şeytan adı verilen bu oyuncak o kadar eskimiştir ki, elinde bir diabolo tutan bir genç kız portresinin karşısında, geleceğin yorumcuları, Arena fresklerindeki simgesel bir şeklin karşısındaymışçasına, kızın elinde ne tuttuğu konusunu uzun uzun işleyeceklerdir. Bir iki dakika sonra, yoksul ve sert görünümlü arkadaşları, ilk gün Andrée'nin çevik ayaklarının değip geçtiği yaşlı beyefendiden, "Üzüldüm zavallı ihtiyarcığa," diye söz ederek fesatça gülmüş olan kız, Albertine'e yaklaşarak, "Günaydın, rahatsız etmiyorum ya?" dedi. Şapkasını, rahatsız ettiği için çıkarmıştı; saçları, harikulade güzellikte, daha önce görülmemiş bir bitki türü gibi, müthiş bir zarafetle dizilmiş yapraklar gibi alnına dökülmüştü. Albertine, belki onu başı açık gördüğü için sinirlenerek, hiç cevap vermedi, buz gibi bir sessizliğe büründü; arkadaşı buna rağmen yanımızdan ayrılmadı; Albertine kâh onunla yalnız kalıyor, kâh onu arkada bırakarak benim yanımda yürüyor, arkadaşını benden uzak tutuyordu. Beni tanıştırmasını arkadaşının yanında rica etmek zorunda kaldım. Albertine benim adımı söylediği sırada, "Zavallı ihtiyarcığa üzüldüm," derken son derece zalim bulduğum kızın yüzünde, mavi gözlerinde, dostça, sevgi dolu bir tebessüm ışıldadı ve elini bana uzattı. Saçları altın rengiydi, ama bir tek saçları altın değildi; yanakları pembe, gözleri mavi olmakla birlikte, her yanı altın parıltılarla dolu, kızarıklığını hâlâ koruyan sabah göğü gibiydi.

Derhal alevlenerek, onun sevdiğinde çekingen bir çocuk gibi olduğunu, Albertine'in terslemelerine rağmen, benim uğruma, bana olan aşkı yüzünden yanımızda kaldığını düşündüm; herhalde, o gülümseyen, tatlı bakışla, başkalarına karşı ne kadar haşinse bana karşı o kadar yumuşak olacağını nihayet itiraf edebildiği için mutluydu. Beni plajda, hatta ben daha onu görmemişken fark etmiş olmalıydı, sonra da hep beni düşünmüştü; belki yaşlı beyefendiyle beni etkilemek için alay etmiş, daha sonraki günlerde de, benimle bir türlü tanışamadığı için somurtmuştu. Akşamlan otelden baktığımda, onu plajda dolaşırken gördüğüm olmuştu sık sık. Herhalde benimle karşılaşma umuduyla dolaşıyordu. Şimdi de, sırf Albertine'in varlığından bile, küçük çetenin tamamı oradaymışçasına tedirgin olduğu halde, arkadaşının giderek artan soğukluğuna rağmen yanımıza yapışmasının tek sebebi, belli ki, arkadaşı ayrılınca benimle yalnız

kalma, ailesinden ve arkadaşlarından habersiz bir kaçamak yapabileceği bir saatte, ayinden önce veya golften sonra, emin bir yerde bana randevu verme umuduydu. Kendisini görmek, Andrée'yle arası bozuk olduğu ve Andrée ondan nefret ettiği için, iyice zordu. "Onun o korkunç riyakârlığına, bayağılığına, bana oynadığı sayısız oyuna uzun süre katlandım," demişti Andrée. "Ötekilerin hatrı için her şeye tahammül ettim. Ama son marifeti bardağı taşırdı." Sonra da o kızın yapmış olduğu, gerçekten de Andrée'ye zarar verebilecek bir dedikoduyu anlatmıştı.

Ne var ki, Giséle'in, Albertine'in bizi baş başa bırakacağı an için bakışıyla bana vaat ettiği sözler söylenemedi; çünkü ikimizin araşma inatla yerleşmiş olan Albertine arkadaşına giderek daha kısa cevaplar verip sonra da sözlerini büsbütün cevapsız bırakınca, Giséle de sonunda bizi terk etti. Albertine'e bu kadar kaba davrandı diye sitem ettim. "Biraz ölçülü olmayı öğrenir belki. Kötü bir insan değil aslında, ama çok sıkıcı. Her şeye burnunu sokması gerekmiyor. Biz çağırmamışken niye gelip bize yapışıyor? Onu kovmama ramak kalmıştı. Zaten saçı böyle olunca sinir oluyorum, bayağı duruyor." Albertine konuşurken ben onun yanaklarına bakıyor, kokusunu, tadını merak ediyordum; o gün Albertine'in yanakları diri değil, kaygan, mora çalan düz, sütlü bir pembeydi, üstleri parlak mumlu bir tabakayla kaplı kimi güller gibi. İnsanın bazen bir çiçek türüne tutkun olduğu şekilde tutkundum onlara. "Dikkatimi çekmemişti," diye cevap verdim. "Oysa epeyce seyrettiniz kendisini; adeta portresini yapmak ister gibiydiniz," dedi; o esnada aynı şekilde kendisini seyrediyor olmam onu yumuşatmamıştı. "Ben her şeye rağmen hoşunuza gideceğini sanmıyorum. Hiç flörtçü bir kız değildir. Siz herhalde flörtçü kızlardan hoşlanıyorsunuzdur. Zaten bir daha yapışma ve kovulma fırsatı da olmayacak; bugün öğleden sonra Paris'e dönüyor çünkü." - "Diğer arkadaşlarınız da onunla gidiyor mu?" - "Hayır, bir tek o gidiyor, mürebbiyesiyle birlikte; çünkü sınavlara girecek, çok çalışması gerekiyor, zavallı kız. Hiç hoş bir şey değil, emin olun. İyi bir konu da gelebilir tabii. Tesadüf, belli olmaz. Bir arkadaşımıza şu konu çıkmıştı: 'Şahit olduğunuz bir kazayı anlatın.' Şans diye buna denir. Ama tanıdığım bir kıza da şu çıktı (üstelik yazılı sınavda): 'Arkadaş olarak Alceste'i mi tercih ederdiniz, Philinte'i mi?' Ben olsam tek kelime edemezdim bu konuda! Her şeyden önce, bir genç kıza verilecek konu değil. Genç kızlar başka genç kızlarla arkadaştır, beyefendilerle arkadaşlık etmeleri beklenemez." (Küçük çeteye kabul edilme ihtimalimin pek düşük olduğunu gösteren bu cümle beni

ürpertti.) "Üstelik bu konu genç erkeklere sorulmuş olsa da, insan bu konuda söyleyecek ne bulabilir? Birçok aile, Gaulois gazetesine bu tür soruların zorluğundan şikâyet eden yazılar yazdı. En güzeli de şuydu: En başarılı öğrencilerin cevaplarından oluşan bir derlemede, aynı konu iki ayrı kişi tarafından, tamamen zıt bir biçimde işlenmişti. Her şey mümeyyize bağlı. Bir tanesi, Philinte'in dalkavuk, kalleş bir sosyete adamı olduğunu söylemenizi bekliyor, bir başkası, Alceste'e hayran olmamanın mümkün olmadığını, fakat aşırı geçimsiz olduğundan, arkadaş olarak Philinte'i seçmek gerektiğini söylemenizi. Hocalar aralarında bir anlaşmaya varamamışken zavallı öğrenciler ne yapacaklarını nasıl bilsinler? Üstüne üstlük, her yıl biraz daha zorlaşıyor. Gisèle bundan ancak sıkı bir torpille sıyrılabilir."

Otele döndüğümde büyükannem yoktu; uzun süre bekledim; nihayet geldiğinde, beklenmedik koşullar göz önüne alınırsa en fazla kırk sekiz saat sürecek bir yolculuğa çıkmama izin versin diye yalvardım; onunla birlikte öğle yemeği yedim; bir araba çağırıp gara gittim. Gisèle beni orada görünce şaşırmayacaktı; Doncières'de tren değiştirip Paris trenine bindikten sonra, İngiliz mürebbiye uyukladığı sırada, Gisèle'i ara vagondaki karanlık köşelerden birine götürebilir, Paris'e döndüğümde görüşmek üzere söz alabilirdim ondan; bu durumda dönüşümü mümkün olduğunca hızlandırırdım. Kendi arzusuna bağlı olarak, ona isterse Caen'a, isterse Évreux'ye kadar eşlik eder, bir sonraki trenle de geri dönerdim. Her şeye rağmen, kendisiyle arkadaşları arasında uzun süre kararsız kaldığımı, onun kadar Albertine'e de, gözleri açık renkli kıza da, Rosemonde'a da âşık olmak istediğimi bilse, ne düşünürdü kimbilir! Şimdi, karşılıklı bir aşk beni Gisèle'le birleştirecekken, vicdan azabı çekiyordum bu yüzden. Aslında Albertine'den artık hoşlanmadığımı dürüstçe söyleyebilirdim kendisine. Bu sabah bana sırtını dönüp Gisèle'le konuşmaya giderken bakmıştım ona. Sıkkın bir tavırla eğilmiş başının üzerinde, arkasındaki daha siyah saçlar, sanki sudan yeni çıkmış gibi parlıyordu. Islak bir tavuğu hatırlatmıştı bana; saçları, Albertine'e o ana kadar menekşe çehresinin, esrarengiz bakışının düşündürdüğünden farklı bir ruh atfetmeme sebep olmuştu. Başının arkasındaki ıslak saçlarından başka bir şey göremedim o sırada, bir süre de sadece onu görmeye devam ettim. Hafızamız, vitrininde belirli bir kişinin değişik fotoğrafları sergilenen dükkânlara benzer. Genellikle bir süre boyunca bir tek sonuncusu görünür. Arabacı atı koştururken, ben Gisèle'in bana söyleyeceği minnet ve sevgi dolu sözleri dinliyordum; hepsi içten

tebessümünden, uzattığı elinden doğmuş sözlerdi; çünkü hayatımın âşık olmadığım ve olmayı istediğim dönemlerinde, içimde bir fiziksel güzellik ideali, daha önce de görüldüğü gibi, kendisini idealimle özdeşleştirmemi engellemeyecek kadar uzaktan geçen, hatları açıkça seçilemeyen her kadında bulduğum ideali taşımakla kalmıyor, bana vurulacak olan kadının (her an vücut bulmaya hazır) manevi hayalini de barındırıyordum; bu kadın, çocukluğumdan beri kafamda yazılı olan ve tipi rolüne aykırı olmamak kaydıyla, her hoş genç kızda rol alma isteğini gördüğüm aşk komedisinde bana replik verecek olan kadındı. Bu rolü hangi yeni "star"a vermiş olursam olayım, bu piyesin senaryosu, düğümleri, hatta metnin kendisi hiçbir değişikliğe uğramıyordu.

Birkaç gün sonra, Albertine bizi tanıştırmak için pek çaba göstermediği halde, ilk günkü çetenin tamamını (Gisèle haricinde hepsi Balbec'te kalmıştı; Gisèle'le, garın önündeki zorunlu bekleyişin uzaması ve tarifedeki bir değişiklik yüzünden trende buluşamamış, beş dakika farkla treni kaçırmıştım, ama zaten onu düşündüğüm yoktu artık) ve ayrıca benim isteğim üzerine tanıştırdıkları iki üç arkadaşlarını da tanıyordum. Böylece, yeni tanıştığım bir genç kızda bulacağım hazzın umudu, bana onu tanıştıran bir başka genç kız sayesinde doğuyordu; yeni tanıştığım kız, farklı bir gül cinsinden elde edilen gül türlerine benziyordu. Bu çiçek zincirinde taçtan taca geçerken, yeni bir tanesini tanımanın hazzı, beni, bu hazzı borçlu olduğum bir başka taca, yeni umudum kadar büyük bir arzuyla karışık bir minnetle dönmeme sebep oluyordu. Kısa bir süre sonra, bütün günlerimi bu genç kızlarla geçirmeye başladım.

Heyhat! En körpe çiçekte bile belli belirsiz seçilebilen öyle noktalar vardır ki, bilgili dimağlar için, bugün çiçek halinde olan etlerin suyunun çekilmesi veya meyvelenmesiyle, tanenin değişmez ve önceden belirlenmiş biçimini şimdiden resmederler. Sabah denizini neşeyle kabartan, deniz çok durgun olduğundan yükselişi fark edilmediği için kıpırtısız, resmedilebilir gibi görünen minik bir dalgaya benzeyen bir burnu, zevkle seyrederiz, insan çehreleri, baktığımız esnada değişmiyormuş gibi görünürler; çünkü hareketleri bizim fark edemeyeceğimiz kadar yavaştır. Ama bu genç kızları anneleri veya teyzeleriyle yan yana görmek, bu hatların genellikle korkunç olan bir iç çekim gücüyle, bakışların söndüğü, bütünüyle ufuk çizgisinin altına geçmiş olan çehrenin artık gün ışığını almadığı ana dek, yani otuz yıldan kısa bir sürede katedecekleri mesafeyi ölçmeye yetiyordu.

Albertine'in, Rosemonde'un, Andrée'nin pembe tomurcuklarının altında, kendilerini ırklarının en liberalleri zanneden insanların Yahudi milliyetçiliği veya Hıristiyan atavizmi kadar derinde ve o kadar kaçınılmaz, kendilerinin bile bilmediği, uygun şartları bekleyen iri bir burun, çıkık bir ağız, bir tıknazlık yattığını biliyordum; ortaya çıktıkları zaman bir şaşkınlık yaratacaklardı, ama aslında kulisteydiler; umulmadık bir anda, engellenemez biçimde sahneye çıkmaya hazırdılar; tıpkı her bireyin, ayırt edemediği için özel dürtüler zannettiği, düşünmesini/yaşamasını, gelişmesini, güçlenmesini veya ölmesini sağlayan, kendisinden önceki bir mizaçtan birdenbire, şartlar icabı ortaya çıkan bir Dreyfus yandaşlığı, bir kilise yandaşlığı, milliyetçi ve feodal bir kahramanlık gibi. Zihinsel olarak bile, tabiat yasalarına zannettiğimizden çok daha fazla bağımlıyızdır; dimağımız adeta belirli bir çiçeksiz bitki türü veya buğdaygillerin bir cinsi gibi, bizim seçtiğimizi zannettiğimiz özelliklere, önceden sahiptir. Ama biz sadece sonradan gelen, istenen anda ortaya koyduğumuz fikirleri anlar, bunları zorunlu olarak doğuran kaynaktaki sebepleri (Yahudi ırkı, Fransız ailesi, vs.) görmeyiz. Ve belki de, bizi öldüren hastalık gibi yaşatan fikirleri de, biri bize sağlığımızı ihmal etmemizin, öbürü düşünüp taşınmanın sonucu gibi geldiği halde, tıpkı baklagillerin, tanelerinin biçimini familyalarından almaları gibi, ailemizden alırız.

Arkadaşlarımın bir gün dönüşecekleri o sert taneleri, o yumuşak yumruları, çiçeklerin farklı dönemlerde olgunlaştığı bir bitkide olduğu gibi, Balbec sahilinde, yaşlı hanımlarda görmüştüm. Ama ne önemi vardı? O sırada çiçek mevsimi hüküm sürüyordu. Bu yüzden, Mme de Villeparisis beni bir gezintiye davet ettiğinde bir mazeret buluyordum. Elstir'i sadece yeni arkadaşlarım da benimle geldiğinde ziyaret ettim. Saint-Loup'ya verdiğim sözü tutup Doncieres'e kendisini ziyarete gidecek bir öğleden sonra bile bulamadım. Sosyetik toplantılar, ciddi konuşmalar, hatta dostça bir sohbet bile bu kızlarla çıkmak yerine yapıldığında, bana yemek saatinde yemeğe değil, bir albüm seyretmeye gitmek gibi geliyordu. Hoşlandığımızı sandığımız erkekler, delikanlılar, yaşlı veya olgun hanımlar, bizim için düz ve dayanıksız bir düzlemde vardırlar, çünkü onları sadece kendine indirgenmiş görsel algıyla tanırız; ama görsel algı, adeta diğer duyuların temsilcisi olarak genç kızlara yönelir; diğer duyular, ellerin ve dudakların yardımı olmadan tattıkları çeşitli koku, dokunma ve tat özelliklerini bulmaya koşarlar art arda; yer değiştirme sanatları ve arzunun çok başarılı olduğu sentez dehası sayesinde, yanakların veya göğsün renginin altında,

yasak temasların dokunuşunu, lezzetini kurabildiklerinden, tıpkı bir gül bahçesini talan ederken, bir bağda gözleriyle üzümleri yerken yaptıkları gibi, bu kızlara bir bal kıvamı kazandırırlar.

Yağışlı günlerde, kötü hava, sağanağın altında, yağmurluğuyla bisikletinin üzerinde hızla önümüzden geçen Albertine'i korkutmamakla birlikte, biz bütün vaktimizi Casino'da geçiriyorduk; böyle günlerde Casino'ya gitmemek mümkün değilmiş gibi geliyordu bana. Casino'ya hiç ayak basmamış olan Ambresac kardeşleri müthiş aşağılıyordum. Kız arkadaşlarımın dans hocasına kötü oyunlar oynamalarına seve seve yardımcı oluyordum. Genellikle yöneticiden veya yetkileri olmadığı halde yöneticilik yapan görevlilerden birkaç azar işitiyorduk; çünkü arkadaşlarım, hatta bu yüzden ilk gün ilham ve coşkunluğu temsil eden bir yaratık sandığım, oysa aksine dayanıksız, entelektüel ve o yıl çok da rahatsız olan, buna rağmen sağlık durumundan çok, o yaşın, her şeyi silip süpüren, hastalarla güçlüleri neşe içinde birbirine katan özelliğine kulak veren Andrée bile, girişten dans salonuna giderken, koşup hız kazanarak bütün iskemlelerin üzerinden atlamadan edemiyorlardı; sonra zarif bir kol hareketiyle dengelerini koruyarak kayıyor, dönüyorlar, bir yandan şarkı söylüyor, gençliğin bu ilk döneminde, bütün sanatları bir araya getiriyorlardı; türlerin henüz ayrılmadığı eski çağlarda, şairlerin bir destanda tarım dersleriyle din öğretimini bir araya getirmeleri gibi.

İlk gün bana daha soğuk gibi gelen Andrée, Albertine'den çok daha ince ve şefkatliydi; Albertine'e bir ablanın tatlı, yumuşak sevecenliğiyle yaklaşıyordu. Casino'da gelip benim yanıma oturuyor, –Albertine'in aksine– bir vals teklifini reddedebiliyor, hatta ben yorgunsam, Casino'ya gitmekten vazgeçip benimle otele dönebiliyordu. Bana olan, Albertine'e olan dostluğunu, gönül meselelerindeki –belki de kısmen hastalığından kaynaklanan– eşsiz zekâsının göstergesi olan ayrıntılarla ifade ediyordu. Andrée gibi benimle sohbet etmeyi azimle tercih edemediği eğlencelerin kendi gözündeki dayanılmaz cazibesini saf bir şiddetle ifade eden Albertine'in çocukluklarını mazur göstermek için, Andrée'nin neşeli tebessümü daima hazırdı...

Golf kulübündeki bir çaya gitme saati yaklaşırken hep birlikteysek, Albertine hazırlanır, sonra Andrée'ye gelip, "Ee, Andrée, ne bekliyorsun, gelsene?" derdi. "Golf kulübüne, çaya gidiyoruz, biliyorsun." - "Hayır, ben burada kalıp sohbet edeceğim," diye cevap verirdi Andrée, beni işaret

ederek. "Ama Madame Durieux davet etti seni!" diye bağırırdı Albertine, sanki Andrée'nin benim yanımda kalma isteği, ancak davet edildiğini bilmemesiyle açıklanabilirmiş gibi. "Hadi canım, saçmalamayı bırak," derdi Andrée. Albertine, kendisine de kalması teklif edilir korkusuyla ısrar etmezdi. Başını sallayarak, yok yere kendi kendine işkence eden bir hastayla konuşur gibi, "Sen bilirsin," diye cevap verirdi; "ben kaçıyorum, senin saatin biraz geri kalmış galiba," der ve kirişi kırardı. Andrée, arkadaşını aynı anda hem okşayan, hem yargılayan bir tebessümle sarmalayarak, "Çok hoş kız, ama acayip," derdi. Albertine'in bu eğlenceye düşkünlüğünde ilk zamanların Gilberte'ini andıran bir yan varsa, bunun sebebi birbiri ardına sevdiğimiz kadınların arasında, çeşitli değişimlere uğramakla birlikte, belirli bir benzerliğin olmasıdır; bu benzerlik, bizim mizacımızın sabitliğinden ileri gelir; çünkü bu kadınları seçen, aynı anda hem bize zıt, hem de tamamlayıcı olmayan, yani duyularımızı tatmin etmeyi ve kalbimize acı çektirmeyi beceremeyecek kadınları ayıklayan, bizim mizacımızdır. Bu kadınlar, bizim mizacımızın bir ürünü, bizim duyarlığımızın başaşağı bir sureti, bir izdüşümü, bir "negatifidir. Öyle ki, bir romancı, kahramanına hayatı boyunca birbiri ardına, neredeyse tıpatıp aynı aşklar yaşatabilir ve bu sayede, kendini taklit değil, yaratıcılık izlenimi uyandırabilir; çünkü yapay bir yenilik, yeni bir gerçeği telkin etmeyi amaçlayan bir tekrar kadar etkili değildir. Bununla birlikte romancı, sevdalının kişiliğinde, yeni bölgelere geldikçe, hayatın başka enlemlerinde yavaş yavaş beliren bir değişimin ipuçlarını da ihmal etmemelidir. Diğer kişileri birer kişilikle donatıp sevilen kadına bir kişilik vermekten kaçınırsa, belki bir gerçeği daha ifade etmiş olur. İlgisiz kaldığımız kimselerin kişiliklerini biliriz, ama hayatımıza karışan, bir süre sonra kendimizden ayıramadığımız, dürtüleri konusunda, sürekli elden geçirilen, kaygı dolu varsayımlar oluşturduğumuz bir insanın kişiliğini nasıl kavrayabiliriz ki? Sevdiğimiz kadına olan merakımız, zekâdan öteye fırlayarak, koşusu sırasında kadının kişiliğini geçer. Orada dursak bile, muhtemelen istemeyiz onu. Endişeli araştırmamızın amacı, çeşitli bileşimleriyle tene kendine has çiçek körpeliğini veren minik üstderi baklavalarına benzeyen bu kişilik özelliklerinden daha önemlidir. Sezgisel ışınlarımız bu özelliklere nüfuz eder; bize getirdikleri görüntüler, belirli bir çehrenin resimleri değildir, bir iskeletin kasvetli ve acı dolu evrenselliğidir.

Andrée son derece zengin, Albertine'se yoksul ve öksüz olduğundan, Andrée büyük bir cömertlikle kendi imkânlarını arkadaşına sunardı.

Gisèle'e ilişkin duygularına gelince, tam benim zannettiğim gibi değillerdi. Kısa bir süre sonra, Gisèle'den haber aldık; Albertine kendisine gelen, Gisèle'in tembellik edip henüz diğerlerine yazmadığı için özür dileyerek küçük çeteye yolculuk ve Paris'e varış haberlerini verdiği mektubu gösterdiğinde, Gisèle'le ölesiye dargın sandığım Andrée'nin sözleri beni çok şaşırttı: "Hemen yarın mektup yazacağım ona; önce onun yazmasını beklersem çok beklerim; çok ihmalkâr kız." Sonra bana dönüp ekledi: "Siz tanışanız pek parlak bulmazdınız tabii kendisini, ama öyle iyi kızdır ki, ben gerçekten çok severim Gisèle'i." Bundan, Andrée'nin küslüklerinin fazla uzun sürmediği sonucunu çıkardım.

Yağmurlu günler haricinde mutlaka bisikletle faleze veya kırlara gezmeye gittiğimizden, bir saat öncesinden süslenmeye başlıyor, Françoise eşyalarımı eksiksiz hazırlamamışsa sızlanıyordum. Oysa izzetinefsi okşandığında alçakgönüllü, çekingen ve sevimli olan Françoise, Paris'te bile, kendisine en ufak bir kusur bulunduğunda, yaşla bükülmeye başlayan belini gurur ve öfkeyle doğrulturdu. Yaşama enerjisini izzetinefsinden alan Françoise'ın tatminli ve keyifli oluşu, kendisinden istenen şeylerin zorluğuyla doğru orantılıydı. Balbec'te yapması gereken şeyler o kadar kolaydı ki, hemen her zaman bir memnuniyetsizlik belirtiyor, ben arkadaşlarımla buluşacağımda şapkam fırçalanmamış veya kravatlarım düzeltilmemiş diye şikâyet ettiğim zamansa bu memnuniyetsizlik, anında yüz katma çıkıyor ve buna bir de alaylı gurur ifadesi ekleniyordu. Başka zamanlar kendisini onca sıkıntıya soktuğu halde hiçbir şey yapmamış gibi davranabilen Françoise, sırf bir ceketin yerinde olmadığını söylediğimde, ceketi onca özenle, "tozlanmasın diye kaldırdığını" övünerek belirtmekle kalmayıp yaptığı işleri göklere çıkarıyor, yana yakıla Balbec'teki hayatının tatile pek benzemediğini, böyle bir hayata katlanacak onun gibi bir kişi daha bulunamayacağını söylüyordu. "Anlamıyorum ki, insan eşyalarını nasıl böyle bırakır da ondan sonra başkası gelsin o hengâmenin ortasında aradığını bulsun ister? Şeytan girse kaybolur içinde." Yahut da bir kraliçe edasıyla bana keskin bakışlar fırlatmakla yetinir, kapıyı arkasından kapatıp koridora çıktığı ana kadar sessizliğini korurdu; o andan itibaren koridor, hakaretamiz olduğunu tahmin ettiğim, ama iki oyuncunun sahneye çıkmadan, dekorun arkasından söyledikleri ilk sözler gibi seçilemeyen kelimelerle çınlardı. Zaten ben arkadaşlarımla çıkmak üzere hazırlanırken hiçbir eksik olmadığında, Françoise keyifli olsa bile, tavırları yine çekilmezdi. Çünkü benim, kızlardan söz etme ihtiyacı içindeyken, onlarla

ilgili yaptığım esprilerden yararlanarak bana bir şeyler ifşa ediyormuş havasına girerdi; söyledikleri doğru olsa, zaten ben ondan daha iyi bilirdim, ama doğru olmazdı, çünkü Françoise yanlış anlamış olurdu. Herkes gibi Françoise'ın da kendine özgü bir kişiliği vardı; bir insanın kişiliği hiçbir zaman düz bir yola benzemez; başkalarının fark etmediği, geçmekte zorlandığımız tuhaf, kaçınılmaz dolambaçlarla bizi şaşırtır. "Şapka yerinde değil", "Andrée veya Albertine isimleri" noktasına her geldiğimde, beni fazlasıyla geciktiren dolambaçlı ve saçma sapan yollara girmeye zorlanırdım Françoise tarafından. Kızlarla birlikte çay saatinde falezde yiyeceğimiz Çester peyniri ve salatalı sandviçleri hazırlatıp tartları aldırdığımda da durum aynıydı; Françoise, bu kadar menfaatlerine düşkün olmasalar, yiyeceklerin parasını pekala sırayla ödeyebileceklerini ifade ederdi; böyle anlarda soyaçekim Françoise'ın imdadına yetişir, taşra açgözlülüğü ve bayağılığı meydana çıkardı; o anda sanki Françoise için, müteveffa Eulalie'nin ruhu bölünür, kuyumcuların koruyucu azizi Aziz Eloi'nın işlemelerinden daha zarif bir biçimde, küçük çetedeki arkadaşlarımın alımlı bedenlerinde cisimleşmiş olurdu. Bu suçlamaları dinlerken Françoise'ın kişiliğinin, yani o bildik köy yolunun geçit vermeyen engellerinden birine çarptığımı hissederek öfkelenirdim; neyse ki fazla uzun sürmezdi. Ceket bulunup sandviçler de hazırlandıktan sonra, Albertine, Andrée ve Rosemonde'u, bazen başka kızları da almaya giderdim; yaya veya bisikletle yola çıkardık.

Eskiden olsa, bu gezintilerin hava bozukken yapılmasını tercih ederdim. O zamanlar Balbec'te "Kimmerlerin ülkesini" arıyordum; güneşli hava ise, o diyarda olmaması gereken bir şeydi; sislerin tülü ardındaki bu antik bölgede, sayfiyecilerin bayağı yazının bir müdahalesiydi. Oysa şimdi, aşağıladığım, bakmak istemediğim her şeyin, yalnız güneş oyunlarının değil, yelken yarışlarının, at yarışlarının bile tutkuyla peşinden koşabilirdim; bir zamanlar sadece fırtınalı denizler istememle aynı sebepten ötürü: eskiden de, şimdi de, aradığım şey, estetik bir kavramla bütünleştiği için. Arkadaşlarımla birlikte birkaç kere Elstir'i ziyarete gitmiştik; kızların da olduğu günlerde, Elstir daha ziyade güzel yelkenci kadınların çizimlerini veya Balbec'e yakın bir hipodromdan bir taslak göstermeyi tercih etmişti. Başta utanarak Elstir'e hipodromdaki koşulara istemediğimden gitmediğimi itiraf etmiştim. "Hata etmişsiniz," dedi; "hem çok güzeldir, hem de çok ilginçtir. Bir kere cokey denen o benzersiz yaratık var ya, bütün gözler onun üstündedir; padokun önünde, parlak ceketiyle, hüzünlü, kasvetli bir

görünümü vardır; çalım yapan atma hâkim olurken, atla yekvücuttur; cokeyin profesyonel hareketlerini, hem onun, hem atların giysilerinin, yarış alanı üzerinde oluşturduğu parlak lekeyi göstermek, ne kadar ilginç olurdu! Bir yarış alanının, sadece orada görülebilen gölgeleri ve yansımalarıyla sürekli bizi şaşırtan ışıltılı enginliğinde her şey bir değişime uğrar. Kadınlar yarış alanında öyle güzelleşir ki! Özellikle ilk koşu harikuladeydi; son derece şık kadınlar, nemli, Hollanda'ya özgü bir ışık vardı; güneşte bile, suyun delici soğuğunun yukarıya doğru yükselişi hissediliyordu. Arabalarıyla gelen, dürbünle yarışı seyreden kadınları hiç böyle bir ışıkta görmemiştim; herhalde denizin rutubetinden gelen bir ışık. Ah! Ö ışığı aynen tuvale geçirebilmeyi öyle isterdim ki; yarışlardan döndüğümde çıldırmış gibiydim, müthiş bir çalışma arzusu vardı içimde!" Sonra yelken yarışları konusunda, at yarışlarından daha da heyecanlı konuşunca anladım ki, çağdaş bir ressam için yelken yarışları, iyi giyimli kadınların deniz kıyısında bir hipodromun tirşe ışığıyla sarmalandığı spor karşılaşmaları, bir Veronese veya bir Carpaccio için, resmetmeyi çok sevdikleri o şenlikler neyse, o kadar ilginç bir konuydu. "Karşılaştırmanız çok isabetli," dedi Elstir; "çünkü ayrıca, bu dediğiniz resimlerin yapıldığı şehirden ötürü, şenlikler kısmen denizdeydi. Yalnız o zamanın teknelerinin güzelliği, genellikle teknenin ağırlığında, karmaşıklığında yatardı. Burada da olduğu gibi, suda mızrak dövüşleri yapılırdı; genellikle, Carpaccio'nun Azize Ursula Efsanesi'nde betimlediği şekilde, bir elçi onuruna düzenlenen şölenlerdi bunlar. Gemiler o zaman ağır ve büyüktü, bina gibi inşa edilirlerdi ve Venedik'in ortasında küçük Venedik'ler misali, taşınır köprüler yardımıyla kıyıya bağlandıklarında, her taraflarını kaplayan koyu kırmızı satenlerin, Acem halılarının üzerinde kiraz kırmızısı, brokar veya yeşil damasko elbiseli kadınları, rengârenk mermer döşeli balkonlardan sarkıp bakan, siyah elbiselerinin kolları inci işlemeli veya gipürlü beyaz yırtmaçlarla süslenmiş başka kadınların hemen yakınma götürürken, neredeyse ikiyaşayışlı görünürlerdi. Karanın nerede bittiği, denizin nerede başladığı, görünen şeyin saray mı, tekne mi, karavela mı, çektiri mi, Bucintoro mu olduğu anlaşılamazdı." Elstir'in bize çizdiği bu kıyafet ayrıntılarını, şaşaalı görüntüleri, Albertine coşkulu bir dikkatle dinliyordu. "Ah! O anlattığınız gipürleri görmeyi ne kadar isterdim; Venedik danteli çok güzeldir!" diye haykırdı. "Zaten Venedik'e gitmeyi de o kadar isterdim ki!" - "Belki yakında orada giyilen harika kumaşları inceleyebileceksiniz," dedi Elstir. "Bunları artık sadece Venedikli ressamların tablolarında veya

ender olarak kiliselerde, değerli eşyaların saklandığı bölümlerde görmek mümkündü; arada bir, bir örneğin satıldığı da olurdu. Ama Venedikli bir sanatçının, Fortuny'nin, bu kumaşların yapım sırrını keşfettiği söyleniyor; birkaç yıl sonra kadınlar, Venedik'te soylular için doğu desenleriyle işlenen brokarlar kadar muhteşem brokarlar içinde gezinebilecekler, daha da iyisi, evlerinde oturabileceklermiş. Ama böyle bir şeyden pek hoşlanır mıyım bilemiyorum; günümüz kadınları için, yelken yarışlarında boy gösterirken bile fazlasıyla çağdışı bir kostüm olmaz mı? Çünkü günümüzün gezinti tekneleri, 'Adriyatik Kraliçesi' Venedik dönemindekilerin tam tersi. Bir teknenin, tekne eşyalarının, tekne kıyafetlerinin en hoş yanı, denize ait şeylere has sadelikleridir ve ben denizi çok severim! İtiraf etmeliyim ki ben bugünün modalarını Veronese ve hattâ Carpaccio'nun dönemindeki modalara tercih ediyorum. Bizim teknelerimizde –özellikle orta büyüklükte olanlarda; o dev gibi, gemi gibi olanları sevmiyorum, şapkada olduğu gibi teknede de belirli bir ölçüyü korumak gerek– güzel olan şey, sisli, mavimsi havalarda sütlü bir donukluğa bürünen düzlük, sadelik, açıklık, griliktir. Teknede yolcuların durduğu yer, küçük bir café görünümünde olmalıdır. Bir teknenin üzerindeki kadınların kıyafeti için de aynı şey geçerlidir; zarif olan, alımlı olan, pamuklu, ince keten veya Çin ipeğinden, hafif, düz beyaz, güneşte, denizin mavi fonu üzerinde beyaz bir yelken gibi parlayan kıyafetlerdir. Zaten iyi giyinen kadın çok az; buna rağmen birkaç tanesi var ki, harikulade. Yarışlarda Mile Léa'nın küçük beyaz bir şapkasıyla küçük beyaz bir şemsiyesi vardı, görünüşü enfesti. O küçük şemsiyeye sahip olmak için neler vermezdim!" O küçük şemsiyenin diğerlerinden ne farkı olduğunu anlamayı çok isterdim; Albertine başka sebeplerle, bir kadına özgü süs merakıyla, benden de çok isterdi. Ama Françoise'ın sufleler için, "El çabukluğu" dediği gibi, fark, kesimdeydi. "Küçücük, yusyuvarlaktı, Çin şemsiyeleri gibi," diyordu Elstir. Bazı kadınların şemsiyelerini saydımsa da hiç ilgisi yoktu. Elstir saydığım bütün şemsiyeleri çok çirkin buluyordu. Müşkülpesent ve ince zevkli bir erkek olarak, kadınların dörtte üçünün giydiği ve kendisinin iğrenç bulduğu kıyafetlerle hayran olduğu bir tek kıyafet arasındaki farkı, tek önemli şey haline gelen küçücük bir ayrıntıya indirgiyordu; onun hayran olduğu şeyler, her türlü lüksün kısırlaştırdığı benim gibi bir insanın aksine, Elstir'deki resim yapma arzusunu, "bu kadar güzel şeyler yapma" hevesiyle coşturuyordu.

"İşte buyrun, bu kız şapkanın da, şemsiyenin de nasıl olduğunu anladı bile," dedi Elstir, gözleri istekle parlayan Albertine'i işaret ederek. "Bir

tekne sahibi olabilmek için zengin olmayı ne çok isterdim!" dedi Albertine ressama. "Döşerken size akıl danışırdım. Ne güzel yolculuklar yapardım! Cowes yelken yarışlarına gitmek ne hoş olurdu! Bir de otomobil! Kadınlar için otomobil kıyafetleri sizce güzel mi?" - "Hayır," dedi Elstir, "ama ileride olacak. Zaten pek fazla büyük terzi yok, bir iki tane var: dantele biraz fazla ağırlık vermekle birlikte Callot, Doucet, Cheruit, arasıra da Paquin. Gerisi korkunç." - "Yani Callot'nun bir kıyafetiyle herhangi bir terzininki arasında muazzam bir fark mı var?" diye sordum Albertine'e. "Hem de dağlar kadar, yavrucuğum," diye cevap verdi. "Pardon! Ne yazık ki, başka yerde üç yüz frank olan şey, onlarda iki bin frank. Ama aslında aralarında bir benzerlik yok; bu işten hiç anlamayan insanlar benzer sanıyorlar." - "Çok doğru," dedi Elstir; buna rağmen aradaki farkın, Reims Katedrali'ndeki bir heykelle Saint-Augustin Kilisesi'ndeki bir heykel arasındaki uçurum kadar derin olduğunu iddia edecek kadar da ileri gitmedi. "Söz katedrallere gelmişken," dedi, özellikle bana hitaben; çünkü kızların bulunmadığı ve zaten hiç ilgilenmeyecekleri bir sohbete değiniyordu, "geçen gün Balbec Kilisesi'nin adeta büyük bir falez, yörenin taşlarından yapılmış büyük bir rıhtım olduğunu söylüyordum; buna karşılık," dedi bir suluboya resim göstererek, "şu falezlere bakın (buraya çok yakın bir yerin, Les Creuniers'nin eskizi), bakın şu keskin, incecik oyulmuş kayalar bir katedrali ne kadar andırıyor." Kayalar gerçekten de dev pembe kemerler gibiydiler. Ama çok sıcak bir havada resmedildiklerinden, adeta yerle bir olmuş, sıcaktan buharlaşmış gibiydiler; ısı denizi yarı yarıya kurutmuş, deniz, resmin tamamında neredeyse gaz haline geçmişti. Işığın gerçekliği adeta parçaladığı o günde, gerçeklik, koyu ve saydam yaratıklarda, yani zıtlıkları sebebiyle daha çarpıcı, daha yakında bir canlılık izlenimi uyandıran gölgelerde yoğunlaşmıştı. Çoğu, serinlik peşinde, alev alev yanan engin denizi terk etmiş, güneşten korunmak için kayaların dibine sığınmıştı; bazıları da yunuslar gibi suda ağır ağır yüzerek gezintiye çıkmış kayıkların kenarlarına tutunuyor, soluk renkli denizin üstündeki kayıkların vernikli mavi gövdelerini genişletiyorlardı. Belki de o günün sıcağını en çok hissettiren, benim Les Creuniers'yi görmemiş olduğuma ne kadar hayıflandığımı haykırmama sebep olan şey, bu gölgelerin ortaya koyduğu serinlik ihtiyacıydı. Albertine ve Andrée, Les Creuniers' yi mutlaka yüzlerce defa görmüş olacağımı iddia ettiler. Eğer öyleyse, farkına varmadan görmüştüm; günün birinde bu görüntünün bende böyle bir güzellik ihtiyacı uyandıracağım hiç aklımdan geçirmemiştim; bu, o güne kadar Balbec

falezlerinde aradığım doğal güzellik değildi tam anlamıyla, daha ziyade mimari bir güzellikti. Fırtınalar diyarını görmek üzere yola çıktığım için, Mme de Villeparisis'yle gezintilerimizde genellikle uzaktan, ağaçların arasından gördüğümüz denizi asla yeterince gerçek, yeterince sıvı, yeterince canlı bulmayan, su kütlelerini fırlatıyormuş izlenimini yeterince vermediğini düşünen, denizi ancak sisten bir kış kefeni altındaysa, kıpırtısız görmek isteyen ben, şimdi kıvamım ve rengini kaybetmiş, beyazımsı bir buhardan başka bir şey olmayan bir denizin hayalini kuracağıma, daha önce olsa, katiyen inanamazdım. Ama tıpkı sıcaktan gevşemiş, kayıklarda hayallere dalmış olan insanlar gibi Elstir de bu denizin büyüsünü öyle derinden hissetmişti ki, suyun belli belirsiz çekilmesini, mutlu bir saniyenin atışını tuvaline aktarıp tesbit etmeyi başarmıştı; insan bu sihirli portreyi gördüğünde öyle âşık oluyordu ki, kaçıp gitmiş olan günün anlık, durgun zarafetini yakalayabilmek için bütün dünyayı dolaşmaktan başka bir şey düşünemez hale geliyordu.

Elstir'e ziyaretlerimden önce, onun deniz manzaralarını görmeden önce, resimde, Amerikan bayrağı çekilmiş teknede duran, barej veya ince keten elbiseli bir kadın, hayalime ince ketenden beyaz bir elbisenin ve bir bayrağın manevi "kopya"sını yerleştirmeden önce, o anda, sanki daha önce hiç rastlamamışım gibi, derhal denizin yakınında ince ketenden beyaz elbiseler ve bayraklar görmek için çılgınca bir arzu içime düşmeden önce, denize baktığımda daima görüş alanımdan çıkarıp atmak istediğim şeyler vardı: ön planda denize giren insanlar, bir plaj kıyafeti gibi aşırı beyaz, yelkenli tekneler, insan türü ortaya çıkmadan öncesinden beri aynı esrarengiz hayatı sürdüren, çağlar öncesinin denizine bakmakta olduğuma inanmamı engelleyen her şey, hatta bana bu sisler ve fırtınalar sahilini, evrensel yazın sıradanlığıyla bozuyormuş, sadece bir ara boşluk, müzikte es denilen şeyin karşılığıymış gibi gelen parlak, güneşli günler. Oysa şimdi bana terslik gibi gelen, güzelliklerin dünyasında yeri yokmuş gibi gelen, kötü havalardı; beni böylesine coşturan şeyi gerçekte bulmayı çok istiyor ve falezin tepesinden Elstir'in tablosundaki mavi gölgelerin aynılarını görebilmek için, havanın güzel olmasını diliyordum.

Zaten artık yolda da eski günlerdeki gibi ellerimi gözüme siper etmiyordum; o günlerde, tabiatın, insanın ortaya çıkışından öncesine ait, o güne kadar fuarlarda, şapkacılarda sıkıntıdan esnememe sebep olan bütün o tatsız endüstriyel gelişmelerle çelişkili bir hayatı olduğunu düşünür, denizin

sadece buharlı bir geminin bulunmadığı kısmını görmeye çalışırdım; böylece denizi çok eski, karadan ayrı olduğu çağlardan kalma, en azından Yunan uygarlığının ilk asırlarından kalma bir deniz olarak görebilir, "Üstat Leconte"un, Bloch'un çok sevdiği mısralarını içtenlikle tekrarlayabilirdim:

Gittiler, mahmuzlu kadırgaların Kralları
Ve sürüklediler fırtınalı denizde, yazık,
Kahraman Ellas'ın gür saçlı erkeklerini.

Artık şapkacıları haki görmem mümkün değildi; Elstir, şapkacıların bitmiş bir şapkanın kurdele veya tüylerine son bir dokunuşlarını, son bir okşayışlarını, o zarif hareketi resme aktarmanın, kendisi için cokeylerin hareketlerini aktarmak kadar ilginç olduğunu söylemişti çünkü (Albertine buna bayılmıştı). Ne var ki şapkacılar için Paris'e, at ve yelken yarışları için de Balbec'e dönüşümü beklemek zorundaydım; ilk yarışlar gelecek yıl yapılacaktı. Beyaz keten giysili kadınların bulunduğu bir tekne bile bulunmaz olmuştu.

Evlerinde yemek yediğim için selamlaşmak zorunda olduğum Bloch kız kardeşlerle sık sık karşılaşıyorduk. Arkadaşlarım onları tanımıyordu. "Benim Yahudi kızlarla oynamam yasak," diyordu Albertine. Cümlenin sonunu duymadan bile, Albertine'in "Yahudi" kelimesini vurgulayışından, sofu ailelerin kızları olan, herhalde Yahudilerin Hıristiyan çocukları boğazladıklarına inanmakta güçlük çekmeyen bu genç burjuvaların, seçilmiş kavme sevecen duygular beslemediklerini anlamak mümkündü. "Ayrıca arkadaşlarınızın pek pespaye bir görüntüsü var," derdi Andrée, arkadaşım olmadıklarını gayet iyi bildiğini ifade eden bir tebessümle. "Kavme ilişkin her şey gibi," diye cevap verirdi Albertine, tecrübeli bir insanın ağır edasıyla. Doğruyu söylemek gerekirse, hem aşırı giyimli, hem yarı çıplak olan Bloch kız kardeşler, baygın, küstah, şatafatlı ve pasaklı halleriyle pek hoş bir izlenim yaratmıyorlardı. Henüz on beş yaşındaki bir kuzinleri ise, Mlle Léa'ya gösterdiği hayranlıkla Casino'da şimşekleri üzerine çekiyordu; baba Bloch Mlle Léa'nın oyunculuk yeteneğini çok beğeniyor, ancak bu hayranlığı, özellikle erkekler tarafından pek paylaşılmıyordu.

Bazı günler çevredeki çiftlik-restoranlardan birinde akşamüzeri kahvaltısı ederdik. Bu çiftliklerin adları Les Écorres, Marie-Thérèse, La Croix

d'Herland, La Bagatelle, Californie ve Marie-Antoinette'ti. Küçük çetenin seçtiği, sonuncusuydu.

Bazen de bir çiftliğe gideceğimize falezin tepesine kadar tırmanır, tepeye vardığımızda çimenlerin üzerine oturup sandviç ve pasta paketimizi açardık. Arkadaşlarım sandviç yemeyi tercih ederler, benim sadece, şekerden küçücük gotik şekillerle süslenmiş bir çikolatalı pasta veya kayısılı tart yememe hayret ederlerdi. Sebebi, Çester peyniri ve salatalı sandviçle, bu cahil ve yabancı gıdayla, söyleyecek bir şeyimin olmamasıydı. Oysa pastalar bilgili, tartlar gevezeydi. Birincide öyle kremalı, yavan iltifatlar, ikincideyse öyle bir meyve serinliği vardı ki, Combray hakkında, Gilberte hakkında, sadece Combray'deki Gilberte değil, onlarla karşılaştığım çay davetlerini veren Paris'teki Gilberte hakkında da çok şey bilirlerdi. Léonie Hala'nın, Françoise kendisine bir gün Alâeddin'in Sihirli Lâmbası'nı, bir başka gün Ali Baba ve Kırk Haramiler'i, bir diğerinde Gemici Sindbad'ın Bütün Hazineleriyle Basra'da Gemiye Binişi'ni getirdikçe, konularıyla kendisini oyalayan Binbir Gece Masalları resimli pasta tabaklarını hatırlatırlardı bana. O tabakları tekrar görmeyi çok istiyordum, ama büyükannem nerede olduklarını bilmiyordu; zaten onların köyden alınmış, adi tabaklar oldukları kanısındaydı. Ama hiç önemli değildi; Champagne ilinin gri Combray'sinde, o tabakların rengârenk kenar süsleri, iç içe geçerdi; tıpkı siyah kilisedeki oynak taşlı vitraylar gibi, odamın loşluğunda sihirli fenerden yansıyan görüntüler gibi, garın ve illerarası demiryolunun önündeki sarı düğünçiçekleri ve İran leylakları gibi, büyükhalamın karanlık, taşralı yaşlı hanım odasındaki eski Çin porseleni koleksiyonu gibi.

Falezin tepesinde yere uzandığımızda, artık önümde sadece çayırlar, onların üzerinde de, Hıristiyan fiziğinin yedi göğü değil, üst üste sadece iki tanesi görünürdü; biri daha koyu –deniz– üstünde de daha açık olan ikinci gökyüzü. Kahvaltımızı eder, ben yanımda, arkadaşlarımdan herhangi birinin hoşuna gidebilecek küçük bir hatıra eşyası getirmişsem, bir anda kızaran yarı şeffaf çehreye sevinç öyle ani bir şiddetle dolardı ki, bu sevinci tutmaya ağzın gücü yetmez, sevince yol vermek için bir kahkaha patlatırdı. Arkadaşlarım etrafımda çepeçevre dizili olurdu; birbirlerine yakın çehrelerin arasındaki hava boşluğu, mavi patikalar çizerdi; bir gül bahçesinde, bahçıvanın aralarında gezinebilmek için açtığı boşluklar gibi.

Yiyeceklerimiz bittikten sonra, eskiden olsa sıkıcı bulacağım, bazen "Aç Kapıyı Bezirgânbaşı" veya "Tıp" kadar çocuksu, ama artık dünyaları verseler vazgeçemeyeceğim oyunlar oynardık; bu genç kızların yüzlerini hâlâ kırmızıya boyayan, benim geride bırakmış olduğum gençliğin tan kızıllığı, önlerindeki her şeyi aydınlatıyor, hayatlarının en küçük ayrıntıları bile, kimi primitiflerin akılcı resimlerindeki gibi, altın ışıltılı bir zemin üzerinde beliriyordu. Bu genç kızların çehreleri bile, büyük ölçüde şafağın puslu kızıllığına karışmış, asıl hatları henüz ortaya çıkmamıştı. Görülen tek şey, altında birkaç yıl sonraki profilin seçilemediği, hoş bir renkti. Bugünkü profilin hiçbir kesin yanı yoktu, olsa olsa, tabiatın bu şekilde anma nezaketini gösterdiği, ölmüş bir aile büyüğüne anlık bir benzeyiş olabilirdi. Artık bekleyeceğimiz bir şeyin olmadığı, bedenin hiçbir sürpriz vaat etmeyen bir kıpırtısızlığa gömüldüğü, yaz ortasında ağaçlarda kuru yapraklar görür gibi, hâlâ genç olan yüzleri çevreleyen saçların döküldüğünü veya ağardığını görünce bütün umudumuzu kaybettiğimiz an, o kadar çabuk gelir ve o güneşli sabah vakti o kadar kısadır ki, ancak çok genç kızları, tenleri değerli bir hamur gibi hâlâ mayalanan kızları sevebiliriz. Bu kızlar, kendilerine egemen olan geçici duygunun durmamacasına yoğurduğu esnek bir madde yığınından başka bir şey değillerdir. Diyebiliriz ki, her biri sırasıyla neşenin, gençlik ciddiyetinin, sevimliliğin, şaşkınlığın, açık, eksiksiz, ama kaçıcı bir ifadeyle biçimlenmiş, küçük birer heykelidir. Bu esneklik, bir genç kızın bize gösterdiği nazik ilgiye çok büyük bir çeşitlilik ve büyü kazandırır. Hiç şüphesiz, bu ilgi, kadında da vazgeçilmez bir gerekliliktir; bizden hoşlanmayan veya hoşlandığını belli etmeyen kadın, gözümüzde sıkıcı bir tekdüzeliğe bürünür. Ama bu kibarlıklar, belli bir yaştan sonra, artık hayat mücadelesinin sertleştirdiği, temelli savaşçı veya esrik kıldığı bir çehrede, gevşek dalgalanmalara yol açmaz. İlk türden olan çehreler –kadını kocasına boyun eğdiren itaatin sürekli baskısıyla– bir kadından çok, bir askerin çehresine benzerler; annenin her gün çocukları uğruna yaptığı fedakârlıkların yonttuğu ikinci türden çehreler ise, birer havari çehresidir. Sadece giysileriyle cinsiyetlerini ele veren kimi kadınların çehreleriyse, yılların badirelerinden ve fırtınalarından sonra, yaşlı bir deniz kurdunun çehresi olur. Pek tabii, bir kadını sevdiğimizde, bize gösterdiği ilgi, onun yanında geçirdiğimiz saatlere yeni büyüler katmaya devam edebilir. Ama bizim için her defasında farklı bir kadın değildir. Neşesi, değişmeyen bir çehrenin dışında kalır. Fakat tam katılaşma, ilkgençlikten sonra gerçekleşir;

bu yüzden de genç kızların yanındayken, tabiatın temel güçlerinin denizde seyrettiğimiz sürekli eğlencesini hatırlatan değişken bir mücadele içinde oynaşan ve durmadan değişen şekillerin görüntüsünün verdiği tazelenme duygusunu yaşarız.

Arkadaşlarımla bir "yüzük oyunu" veya "bilmece oyunu" uğruna feda edebildiğim, sadece bir öğleden sonra daveti veya Mme de Villeparisis'yle bir gezinti değildi. Robert de Saint-Loup, ben Doncieres'e gidip kendisini ziyaret etmediğim için yirmi dört saatlik bir izin istediğine ve iznini Balbec'te geçireceğine dair birçok kez haber göndermişti. Her defasında, tam da o gün büyükannemle birlikte yakında bir yere, bir aile ziyaretine gitmek zorunda olduğum bahanesiyle, gelmemesini rica etmiştim mektuplarımda. Herhalde teyzesinden, aile ziyaretlerinin ne olduğunu ve büyükanne rolünü bu durumda kimlerin oynadığını öğrenince, hakkımda olumsuz bir hükme varmıştı. Oysa belki de bütün günümü bu bahçede geçirmenin zevki uğruna, yalnız sosyete zevklerini değil, dostluğun da zevklerini feda etmekte haksız değildim. Kendisi için yaşama imkânına sahip olan insanlar –her ne kadar bunların sanatçı olduklarını, benimse asla sanatçı olamayacağımı uzun zamandır biliyorduysam da– kendileri için yaşama sorumluluğunu da taşırlar; oysa dostluk, bu sorumluluktan bir muafiyet, kendinden feragattir. Dostluğun ifade tarzı olan konuşmanın kendisi bile, bize bir şey kazandırmayan, yüzeysel bir sayıklamadır. Hayatımız boyunca konuşup, bir dakikalık bir boşluğu sürekli tekrarlamaktan başka bir şey yapmamış olabiliriz; oysa tek başına yapılan yaratıcı sanat çalışmasında düşüncenin izlediği yol, derinlemesinedir; gerçek bir sonuç elde etmek istiyorsak, daha zahmetli olmakla birlikte, ilerleme kaydedebileceğimiz, bize kapalı olmayan tek yöndür bu. Ayrıca dostluk, konuşma gibi faziletten tamamen yoksun olmakla kalmayıp, son derece zararlıdır da. Gelişme yasası tamamen içsel olanlarımızın, dostlarının yanındayken duymamaları imkânsız olan o sıkıntıyı, yani derinliklerde keşif yolculuğuna devam edecek yerde kendi yüzeyinde kalmanın sıkıntısını, tek başımıza kaldığımızda dostluğun bizi ikna etmesi sonucu, düzeltir, dostumuzun söylediği sözleri duygulanarak hatırlar, onları değerli bir katkı olarak görürüz; oysa biz, dışarıdan taşların eklenebileceği binalara değil, dallarının bir sonraki budağını, yapraklarının bir üst tabakasını kendi özsuyundan oluşturan ağaçlara benzeriz. Saint-Loup kadar iyi, akıllı, aranan bir insan tarafından sevildiğim, takdir edildiğim için kendimi kutladığımda, zekâmı, çözmem gereken kendi bulanık

izlenimlerime değil de arkadaşımın sözlerine yönelttiğimde, bu sözleri kendi kendime tekrarlayarak –içimizde yaşayan ve düşünme yükümüzü üstüne yıkmaktan daima hoşlandığımız öteki bene tekrarlatarak– gerçekten tek başıma olduğumda sessizce kovaladığım güzellikten farklı, ama Robert'e, kendime ve hayatıma daha fazla değer verecek bir güzelliği onda bulmaya çalıştığımda, kendi kendime yalan söylüyor, gerçekten gelişip mutlu olabileceğim yöndeki gelişmeyi durduruyordum. Böyle bir dostla beraberliğimde, şımartılarak yalnızlıktan korunduğumu, onun için kendimi mertçe feda etmeye istekli olduğumu düşünüyor, sonuç olarak, kişiliğimin gelişmesini imkânsız görüyordum. Bu genç kızların yanındayken ise, aksine, aldığım zevk bencilce olsa da, en azından çaresiz bir yalnızlık içinde olmadığımıza bizi inandırmaya çalışan ve sohbet ettiğimiz sırada konuşanın biz olmadığını, o sırada kendimizi başkalarından farklı bir benliğe göre değil, başkalarına benzemek üzere şekillendirdiğimizi kendimize itiraf etmemize engel olan yalan üzerine kurulu değildi. Küçük çetedeki genç kızlarla aramda geçen konuşmalar pek ilginç değildi; zaten seyrek ve benim tarafımdan uzun sessizliklerle bölünen konuşmalardı. Bu, onları seyrederken aldığım zevki dinlerken de almamı, her birinin sesinde renkli bir tablo keşfetmemi engellemiyordu. Cıvıldaşmalarını büyük bir hazla dinliyordum. Sevmek, seçmeyi, ayırt etmeyi kolaylaştırır. Bir ormandaki kuş meraklısı, sıradan insanın birbirine karıştırdığı, her kuşun kendine has cıvıltısını derhal ayırt eder. Genç kız meraklısı, insan seslerinin çok daha çeşitli olduğunu bilir. Her biri, en zengin enstrümandan daha fazla nota içerir. Bu notaları gruplandırabileceği bileşimler ise, sonsuz kişilik çeşitleri kadar bitmez tükenmezdir. Kız arkadaşlarımdan biriyle sohbet ederken, kişiliğinin özgün, eşi bulunmayan tablosunun, çehresinin kıvrımları kadar ses tonundaki değişiklikler tarafından da, ustaca çizildiğini ve bana zorla kabul ettirildiğini, tek bir kendine has gerçeğin iki ayrı planda, iki görünüm tarafından ifade edildiğini fark ediyordum. Kuşkusuz yüz hatları gibi sesin çizgisi de henüz sabitlenmemişti; her ikisi de değişecekti daha. Nasıl ki çocuklar, yetişkinlerde mevcut olmayan, sütü sindirmelerini kolaylaştıran bir salgıya sahipse, bu genç kızların cıvıltısında da, kadınlarda olmayan notalar vardı. Ve bu zengin enstrümanı dudaklarıyla, Bellini'nin küçük çalgıcı meleklerinin, yine sadece ve sadece gençliğe vergi olan dikkatiyle, şevkiyle çalıyorlardı. Zamanla bu genç kızlar en basit şeylere bir büyü katan o coşkulu inanç vurgusunu –mesela Albertine'in otoriter bir tonda yaptığı kelime oyunlarını küçüklerin şaşkınlıkla dinleyip sonra bir

hapşırığın karşı koyulmaz şiddetiyle gülme krizine tutulmaları, mesela Andree'nin, oyunlarından da daha çocuksu olan okul ödevlerinden bahsederken büründüğü, esasen çocukça ciddiyet– kaybedeceklerdi; o sırada sözleri, henüz şiirin müzikten ayrışmamış olduğu antik çağlarda, mısraların farklı notalarla okunuşu gibi, ayrı perdelerde çıkardı. Her şeye rağmen, bu genç kızların sesleri şimdiden bu küçük insanların her birinin hayat hakkındaki önyargılarını açıkça belirtiyordu; bu önyargılar öyle kişiseldi ki, birisi için, "her şeyi şakaya alır," diğeri için "iddialarının ardı arkası kesilmez," bir üçüncüsü için, "beklenti dolu bir tereddüt içindedir," demek, aşırı bir genelleme olurdu. Yüzümüzün hatları, alışkanlıkla kesinlik kazanmış hareketlerden başka bir şey değildir. Tabiat, Pompei faciasında olduğu gibi, bir perinin başkalaşımında olduğu gibi, bizi alışılmış hareketimiz esnasında kıpırtısızlaştırmıştır. Aynı şekilde sesimizdeki tonlamalar da hayat felsefemizi, olaylar konusunda her an söylediğimiz şeyleri içerir. Şüphesiz bu hatlar sadece bu genç kızlara ait değildi. Anne babalarına da aitti. Kişi, kendisinden daha genel bir şeyin içinde bulunur. Bu bakımdan düşünüldüğünde, anne ve baba sadece yüzün ve sesin hatları olan alışılmış hareketi değil, neredeyse bir tonlama kadar bilinçsiz ve derin olan, bir tonlama gibi, bir dünya görüşünü ifade eden belirli konuşma biçimlerini ve benimsenmiş cümleleri de çocuklarına aktarırlar. Şunu da belirtmek gerekir ki, anne babalar bazı ifadeleri genç kızlara ancak belirli bir yaşta, genellikle kadın olduktan sonra aktarırlar. Bu ifadeler bir kenarda tutulur. Mesela Elstir'in bir arkadaşının tablolarından söz ediliyorsa, hâlâ saçlarını topuz yapmayan Andrée, annesinin ve evli olan ablasının kullandığı, "Çok hoş bir erkekmiş," ifadesini kullanamazdı. Ama Palais-Royal tiyatrosuna gitme izniyle birlikte, buna da izin verilecekti ileride. Albertine, ilk komünyon ayininden geçtiğinden beri, teyzesinin bir arkadaşı gibi, "Bence korkunç olurdu," diyordu. Armağan olarak bir de, ilgileniyormuş gibi görünmek ve şahsi bir fikir edinmeye çabalamak amacıyla, söyleneni tekrarlatma alışkanlığını vermişlerdi Albertine'e. Bir ressamın resimlerinin veya evinin güzel olduğu söylendiğinde, "Ya! Resimleri güzel demek? Ya! Evi güzel demek?" derdi. Son olarak da, aile mirasından daha genel bir lezzet vardı ki, seslerini aldıkları, tonlamalarının bile tuzağına düştüğü memleketlerine, doğdukları ile bağlıydı. Andrée pes bir notayı sertçe çınlattığında, ses organının Périgord telinden ahenkli bir ses çıkmaması mümkün değildi, zaten bu da yüzünün güneyli hatlarıyla müthiş bir uyum içindeydi; Rosemonde'un bitmez tükenmez çocukluklarına

ise, yüzünün hamuru ve kuzeyli sesi, yetiştiği ilin hafif aksanıyla karşılık verirdi. Bu ille, genç kızın iniş çıkışları belirleyen mizacı arasında güzel bir diyalog işitirdim. Uyuşmazlık değil, diyalog. Genç kızla memleketini birbirinden kimse ayıramazdı. Genç kız, memleketidir. Zaten yerel malzemenin kendisini kullanan deha üzerindeki diriltici tepkimesi, eserin kişiselliğini azaltmaz; eser, ister bir mimarın, ister bir marangozun, ister bir müzisyenin eseri olsun, sanatçının kişiliğinin en ince hatlarını aynı titizlikle yansıtır; çünkü sanatçı Senlis'nin değirmentaşını veya Strasbourg'un kırmızı kumtaşını yontmak zorunda kalmıştır; dişbudağın boğumlarını dikkate almıştır; bestesinde seslerin olanaklarını ve sınırlarını, flütün ya da viyolanın imkânlarını göz önünde bulundurmuştur.

Bunların farkına varıyordum; oysa o kadar az konuşuyorduk ki! Mme de Villeparisis'yle veya Saint-Loup'yla olsam, hissettiğim zevkten çok daha fazlasını sözlerimle ifade ederdim; onlardan ayrıldığımda, yorgun olurdum; oysa bu genç kızların arasında uzanırken, aksine, hislerimin doluluğu sözlerimizin yoksulluğundan, kıtlığından kat kat üstündü ve kıpırtısızlığımdan, sessizliğimden, mutluluk dalgaları halinde taşıyor, dalgaların şıpırtısı bu taze güllerin dibine sokuluyordu.

Bütün gün bir çiçek veya meyve bahçesinde dinlenen nekahet dönemindeki bir hastanın tatlı tembelliğini oluşturan yüzlerce küçük ayrıntıya bir çiçek veya meyve kokusu nasıl damgasını basarsa, benim için de, bu genç kızlarda, bakışlarımın aradığı ve tatlılığı sonunda içime nüfuz eden renk ve koku, ayrıntılara damgasını vurmuştu. Üzümler de aynı bu şekilde güneşte tatlanırlar. Bu basit oyunlar, ağır devamlılıklarıyla, tıpkı deniz kenarında yatıp tuzu soluyan, güneşte yanan insanlar gibi, bende bir gevşeme, mutlu bir tebessüm, gözlerime bile hâkim olan belli belirsiz bir başdönmesi yaratırdı.

Ara sıra kızlardan birinin yakın ilgisi, bir süreliğine diğerlerine olan arzumu uzaklaştıran güçlü titreşimler yaratıyordu bende. Mesela Albertine bir gün, "Kalemi olan var mı?" diye sormuştu. Andrée kalem, Rosemonde kâğıt vermiş, Albertine, "Küçük hanımlar, yazdığımı okumanızı yasaklıyorum," demişti. Kâğıdı dizlerinin üzerine koyup her harfi özenle yazdıktan sonra, "Dikkat edin, kimse görmesin," diyerek bana uzatmıştı. Ben de katlanmış kâğıdı açıp bana yazdığı şu sözleri okumuştum: "Sizi çok seviyorum."

Sonra, heyecanlı ve ciddi bir tavırla Andrée ve Rosemonde'a dönüp, "Ama ben saçma sapan şeyler yazacağıma, Gisèle'den bu sabah aldığım mektubu göstereyim size," diye haykırdı. "Delirdim herhalde; cebimde duruyor, üstelik çok da işimize yarayabilir." Gisèle arkadaşına, ötekilere de göstersin diye, diploma sınavı için yazdığı kompozisyonu aynen aktarması gerektiğini düşünmüştü. Gisèle'e verilen iki konu, Albertine'in seçenekler konusundaki korkularını bile aşmıştı. Konulardan biri, "Sophokles Cehennem'den Racine'e mektup yazıp Athalie'nin uğradığı başarısızlık konusunda kendisini teselli eder" idi; diğeriyse, "Mme de Sévigné'nin, Esther'in ilk temsilinden sonra, Mme de La Fayette'e mektup yazıp orada olmayışına ne kadar üzüldüğünü belirttiğini farzedin." Gisèle ise, herhalde mümeyyizleri duygulandıran bir gayretkeşlikle bu iki konudan daha zor olan birinciyi seçmiş ve o kadar iyi işlemişti ki, yirmi üzerinden on dört almış ve jüri tarafından tebrik edilmişti. İspanyolca sınavında "çuvallamasaymış", "pekiyi" derece alacakmış. Gisèle'in kopyasını gönderdiği kompozisyonu Albertine derhal bizlere okudu; çünkü kendisi aynı sınava girmeden önce, hepsinden çok daha çalışkan olduğundan, kendisine ipuçları verebilecek olan Andrée'nin fikrini almayı çok istiyordu. "Gisèle çok şanslıymış," dedi Albertine. "Fransızca hocası burada tam da bu konuyu çalıştırmıştı ona." Gisèle tarafından kaleme alman Sophokles'ten Racine'e mektup, şöyleydi: "Sevgili dostum, sizinle şahsen tanışmak şerefine nail olmadığım halde size yazdığım için beni mazur görün; ne var ki Athalie adlı yeni trajediniz, benim naçiz eserlerimi mükemmelen incelemiş olduğunuzu ortaya koyuyor. Bu eserde yalnız kahramanlar için, oyunun başlıca kişileri için değil, yapılan yorumlara bakılırsa Yunan tragedyasında fena durmayan, ama Fransa'da büyük bir yenilik olan korolar için de, bütün içtenliğimle diyebilirim ki, büyüleyici mısralar yazmışsınız. Ayrıca o mahir, özenli, büyüleyici, ince, zarif yeteneğinizin ulaştığı güç için de sizi tebrik ederim. Bir Atalya'yı, bir Yehoyada'yı rakibiniz Corneille bundan daha başarıyla canlandıramazdı. Karakterler kuvvetli, olayların örgüsüyse sade ve sağlam. Sebebi aşk olmayan bir tragedya; bunun için sizi yürekten kutlarım. En ünlü vecizeler bile her zaman doğru olmayabilirler. Size bir örnek vermek isterim:

Tutkunun duygulu tasvirinden geçer
Kalbe giden en emin yol.

Oysa siz, korolarınızdan taşan dinî duyguların da aynı derecede dokunaklı olabileceğini gösterdiniz. Kitlelerin kafası karışmış olabilir, ancak konunun erbabı hakkınızı teslim ediyor. Sevgili meslektaşım, size iletmeyi özellikle arzuladığım hararetli tebriklerimin yanısıra, en derin hürmetlerimi de kabul etmenizi rica ederim."

Albertine kompozisyonu okuduğu süre boyunca gözleri hep ışıl ışıldı. "İnsanın kopya çekmiş diyesi geliyor!" diye haykırdı bitirdiğinde. "Gisèle'in böyle bir kompozisyon döktürebileceği hiç aklıma gelmezdi. Sonra o alıntı yaptığı mısralar! Nereden aşırmış olabilir acaba?" Albertine'in hayranlığı, hedefi değişmiş olmakla birlikte, giderek arttı ve Andrée'nin konuşmasını dikkati bir an bile dağılmadan, baştan aşağı, "gözleri faltaşı gibi" açılmış halde dinledi; en büyükleri ve en bilgilileri olarak fikri sorulan Andrée, önce Gisèle'in kompozisyonundan biraz alaylı bir tonda söz etti, sonra da, gerçek bir ciddiyeti pek gizleyemeyen bir hafiflikle, aynı mektubu kendi ifadesiyle baştan yazdı. "Fena değil," dedi Albertine'e, "ama senin yerinde olsam ve bana da aynı konuyu verseler (olabilir, çok sık verilen bir konu çünkü), ben bu şekilde yazmazdım. Ne yapardım, anlatayım. Bir kere, Gisèle'in yerinde olsam, acele etmez, önce ayrı bir kâğıda bir plan çıkarırdım. İlk satırda, soru ve konunun açıklaması; sonra geliştirilecek ana fikirler; son olarak da, değerlendirme, üslup ve sonuç. Böyle bir özetten yola çıkılırsa, nereye varılacağı da belli olur. Bak Titine, Gisèle daha konuyu belirlerken, daha doğrusu, mektup olduğuna göre konuya girerken, hata yapmış. Sophokles XVII. yüzyılda yaşayan bir adama mektup yazarken 'sevgili dostum' dememeliydi." - "Doğru ya, 'sevgili Racine' dedirtmeliydi!" diye hararetle atıldı Albertine. "Çok daha iyi olurdu." - "Hayır," diye cevap verdi Andrée biraz alaylı bir tonda, "'muhterem beyefendi,' demeliydi. Aynı şekilde kapanış cümlesi olarak da şuna benzer bir şey yazmalıydı: 'Muhterem beyefendi,' (ya da en fazla, 'beyefendiciğim,') yüksek müsaadelerinize sığınarak, naçiz hizmetlerimin daima emrinizde olduğunu ifade etmek isterim.' Ayrıca Gisèle korolardan Athalie'de bir yenilik olarak söz etmiş. Esther'i ve pek meşhur olmayan iki trajediyi unutmuş; hoca bu sene tam da o trajedileri işlemişti; yani hoca hiç ağzından düşürmediği için, sırf bu oyunların adını anmak bile, geçer not garantisi olabilir. Bu iki trajedinin biri Robert Garnier'nin Yahudi Kadınlar'ı, öteki de Montchrestien'ın Aman'ıdır." Andrée bu iki ismi verirken iyilikle dolu bir üstünlük duygusunu gizleyemeyip zarif bir tebessümle ifade etti. Albertine kendini daha fazla tutamayıp, "Andrée, insanı allak bullak

ediyorsun!" diye bağırdı. "Şu iki trajedinin adını yaz bana. Düşünsene! Bana da aynı konu gelse, sözlüde bile olsa hemen bu adları sayar, müthiş puan kazanırım." Ama daha sonra Albertine Andrée'den ne zaman yazmak üzere o iki oyunun adını söylemesini istediyse, bilgili arkadaşı her defasında unutmuş gibi yaptı ve asla hatırlamadı. "Ayrıca," diye devam etti Andrée, kendinden daha çocuksu olan arkadaşlarına karşı belli belirsiz bir küçümsemeyle, ama yine de takdir edilmekten memnun, kompozisyonu nasıl yazacağına, belli etmek istemediği kadar önem vererek, "Sophokles'in Cehennem'de her şeyden haberdar olması beklenir. Dolayısıyla Athalie'nin kitlelere değil, Güneş-Kral'a ve birkaç imtiyazlı saraylıya temsil edildiğini de bilmesi gerekir. Gisèle'in bu bağlamda, konunun erbabının takdiri konusunda söylediği hiç fena değil, ama tamamlanabilir. Ölümsüz olan Sophokles pekâlâ kehanet yeteneğine sahip olabilir, Voltaire'e göre Athalie'nın, 'yalnız Racine'in değil, insan akimin şaheseri' olacağını haber verebilir." Albertine arkadaşını ağzının içine girecekmiş gibi dinlemekteydi. Gözbebekleri alev alevdi. Rosemonde'un oyuna başlama önerisini müthiş kınayarak reddetti. "Son olarak da," dedi Andrée, aynı aldırışsız, rahat, biraz alaylı ve oldukça güvenli tonda, "Gisèle başta acele etmeden geliştireceği ana fikirleri not etmiş olsaydı, benim yapacağım şeyi belki düşünür, Sophokles'in ve Racine'in korolarındaki dinî ilhamı karşılaştırır, aralarındaki farkı ortaya koyardı. Ben olsam, Racine'in korolarının Yunan tragedyasındaki gibi dinî duygularla yüklü olmakla birlikte, tanrıların aynı tanrılar olmadığını söyletirdim Sophokles'e. Yehoyada'nın tanrısıyla Sophokles'in tanrısı arasında hiçbir bağlantı yoktur. Bu da doğal olarak gelişme bölümünün bitiminde sonuca götürür bizi: 'İnançların farklı olmasının ne önemi var?' Sophokles bu konu üzerinde durmakta tereddüt ederdi. Racine'in dinî duygularını incitmekten korkar, araya Port-Royal'deki ustalar hakkında birkaç kelime sıkıştırıp meslektaşını, şiir dehasının varmış olduğu doruktan ötürü kutlamayı tercih ederdi."

Takdir ve dikkat Albertine'e öyle bir hararet vermişti ki, boncuk boncuk terlemekteydi. Andrée, dişi bir züppenin gülümseyen serinkanlılığını korumaktaydı. "Meşhur eleştirmenlerden birkaç alıntı eklemek de fena olmaz," dedi, oyuna koyulmadan önce. "Evet," diye cevap verdi Albertine, "bunu söylemişlerdi. Genellikle en çok tavsiye edilenler Sainte-Beuve ve Merlet'nin yorumlan, öyle değil mi?" 'Tam olarak yanıldığım söyleyemem; Merlet ve Sainte-Beuve fena olmaz. Ama özellikle Deltour ve Gascq-Des-

fossés'den alıntı yapmak gerekir," dedi Andrée ve Albertine'in bütün yalvarmalarına rağmen öteki iki ismi yazmaya yanaşmadı.

Ben bu arada Albertine'in bana vermiş olduğu küçük bloknot sayfasını düşünüyordum: "Sizi çok seviyorum." Bir saat sonra, Balbec'e giden, bana göre biraz fazla dik yollardan aşağı indiğimiz sırada, hikâyemi Albertine'le yaşayacağımı söylüyordum kendi kendime.

Genellikle âşık olduğumuzu bize gösteren belirtiler bütününün özelliklerini taşıyan ruh hah, mesela kızlardan biri haricinde hiçbir ziyaretçi için beni uyandırmamaları yolunda otele verdiğim talimatlar, (gelecek olan hangisi olursa olsun) kızları beklerkenki kalp çarpıntıları, böyle bir günde beni tıraş edecek bir berber bulamamışsam, Albertine, Rosemonde veya Andrée'nin karşısına çirkin çıkmak durumundaysam duyduğum öfke, kâh birine, kâh bir başkasına yönelik olarak yeniden doğan bu ruhsal durum, aşk dediğimiz şeyden çok farklıydı; hayatın, tabir caizse ferdiyetin, değişik organizmalar arasında bölüşüldüğü bitkimsi hayvanların hayatı insan hayatından ne kadar farklıysa, o kadar farklıydı. Ancak, doğabilimden öğrendiğimize göre, böyle bir hayvansal organlaşma gözlemlenebilirdir; bizim kendi hayatımız da, biraz daha gelişmiş olmakla birlikte, sonra terk edecek de olsak geçmek zorunda olduğumuz, eskiden tasavvur bile edemediğimiz ruh hallerinin gerçekliği konusunda en az o kadar aydınlatıcıdır; benim aynı anda birçok genç kız arasında bölüştürülmüş aşk halim de buna bir örnekti. Bu aşk için bölünmüş değil, bölünmez demek daha doğru olur; çünkü genellikle, herkesten farklı olarak benim en çok zevk aldığım şey, ertesi gün aynı zevki tekrar yaşama umudunu, hayatimin en büyük mutluluğu haline getirecek kadar bağlanmaya başladığım şey, bu genç kızlar topluluğuydu; bir bütün olarak, falezin üstünde geçirilen o öğle sonraları, o rüzgârlı saatlerde, bir çimen şeridinin üzerinde Albertine, Rosemonde ve Andree'nin, hayalimi coşturan görüntüleriydi; üstelik bu kızlardan hangisi yüzünden bu yerlerin benim için bu kadar değerli olduğunu ve en çok hangisini sevmek istediğimi de, sorsalar söyleyemezdim. Bir aşkın başlangıcında, tıpkı sonunda da olduğu gibi, bağlılığımız bu aşkın nesnesiyle sınırlı değildir; aşkı doğuracak olan sevme arzusu (daha sonra da aşkın bıraktığı anı), birbirinin yerine geçebilen güzelliklerden –bazen sadece doğanın, yemek düşkünlüğünün, bir evin güzelliklerinden– oluşan bir bölgede haz içinde dolaşır; bu güzellikler, hiçbirinin yanında kendini yabancı hissetmemesini sağlayacak kadar da

uyum içindedirler. Zaten güzellikler karşısında henüz alışkanlığın getirdiği bıkkınlığı edinmemiş olduğum için, onları görme, yani onlarla her karşılaştığımda derin bir şaşkınlık yaşama melekesine sahiptim.

Şüphesiz bu şaşkınlık kısmen, gördüğümüz kişinin bize o sırada yeni bir yüzünü göstermesinden kaynaklanır; ama bunların her biri o kadar çeşitlidir, çehresinin ve vücudunun hatları o kadar boldur ki, o insanın yanından ayrıldığımızda, hatıramızın keyfî basitliğinde bu hatların pek azını bulabiliriz; hafızamız dikkatimizi çekmiş olan bir özelliği seçerek tecrit edip abarttığı, bize uzun boylu gelen bir kadını, boyun aşırı uzun olduğu bir eskiz, pembe ve sarışın görünmüş olan bir kadını tam bir "pembe-altın armoni" haline getirdiği için, o kadını tekrar gördüğümüzde, bu özelliğini dengeleyen diğer bütün unutulmuş özellikleri, anlaşılmaz karmaşıklıklarıyla bizi kuşatır, boyu kısaltır, pembeyi bastırır, aradığımız yegâne özelliğin yerine başkalarını koyar; bu özellikleri ilk defasında da gördüğümüzü hatırlar ve bunları tekrar görmeyi beklemeyişimizi anlayamayız. Hatırladığımız, karşılaşacağımızı sandığımız, bir tavuskuşudur, oysa karşımıza bir gelincik çiçeği çıkar. Bu kaçınılmaz şaşkınlık, tek şaşkınlık da değildir üstelik; bunun yanısıra bir şaşkınlık daha vardır ki, hatıranın stilizasyonlarıyla gerçek arasındaki farktan değil, geçen sefer gördüğümüz kişiyle, bugün bize başka bir açıdan, başka bir yönünü gösteren kişi arasındaki farktan kaynaklanır. İnsan yüzü, gerçekten de bir doğu dini tanrısı gibi, ayrı düzeylerde yan yana gelmiş, hepsi bir anda görülemeyen bir çehreler kümesi gibidir.

Yine de şaşkınlığımız büyük ölçüde, karşımızdaki insanın bir yandan da aynı çehreyi sergilemesinden kaynaklanır. Bize kendimiz dışında bir varlık –isterse bir meyvenin tadı olsun– tarafından verilen her şeyi baştan yaratmamız öyle büyük bir çaba gerektirir ki, bir izlenimi edindiğimiz anda yavaş yavaş hatıra inişinden aşağı kaymaya başlar, hiç farkına varmadan kısa sürede ilk duygumuzdan uzaklaşırız. Öyle ki, her yeni görüşme, bizi daha önce pekala gördüğümüz şeye geri götüren bir tür düzeltmedir. Daha önce gördüğümüz şeyi unutmuşuzdur bile; çünkü birini hatırlamak denen şey, aslında unutmaktır. Ama hâlâ görebildiğimiz sürece, unutulan hat karşımıza çıktığı anda tanırız, yolunu şaşırmış olan çizgiyi düzeltmek zorunda kalırız; işte deniz kıyısındaki güzel kızlarla her günkü buluşmalarımı benim için öylesine sağaltıcı ve yumuşatıcı kılan sürekli ve tükenmeyen sürpriz de, keşiflerden olduğu kadar, belirsiz anılardan da

oluşuyordu. Bu genç kızların benim için anlamının, hiçbir zaman tam sandığım gibi olmayan ve bir sonraki buluşmanın beklentisinin, bir önceki beklentiye değil, son görüşmenin hâlâ heyecanını koruyan anısına benzemesine yol açan anlamının bende yarattığı çarpıntı da buna eklenecek olursa, her gezintinin düşüncelerimde keskin bir yön değişikliğine sebep olması anlaşılabilir; üstelik bu değişiklik, odamda yalnızken, sakin kafayla çizebildiğim yönde olmazdı katiyen. O yön, kafam beni allak bullak eden ve içimde uzun süre yankılanacak olan sözlerle arı kovanı gibi uğuldayarak odama döndüğümde unutulmuş, terk edilmiş olurdu. Her insan, kendisini artık görmediğimiz zaman yok olur; sonra bir daha göründüğünde, yeni bir yaratıdır artık; bir öncekinden, belki de öncekilerin hepsinden farklıdır. Çünkü bu yaratılarda en az iki çeşit mevcuttur. Canlı bir bakış, atılgan bir tavır hatırlıyorsak, kaçınılmaz biçimde bir dahaki görüşmede adeta baygın bir profil, dalgın bir yumuşaklık, bir önceki hatırada ihmal ettiğimiz şeyler bizi şaşırtacak, yani neredeyse bir tek onlar dikkatimizi çekecektir. Hatıramız yeni gerçekle yüzleştiğinde, hayal kırıklığımızı veya şaşkınlığımızı belirleyecek olan, yanlış hatırladığımızı bize haber vererek gerçeğin düzeltilmesi gibi gelecek olan, budur. Çehrenin bir önceki defa ihmal edilmiş olan ve bu yüzden de bu kez en çarpıcı, en gerçek, en doğrultucu olan yönü de, sırası gelince tahayyül ve hatıra konusu olacaktır. Bir daha görmeyi arzuladığımız şey, baygın, yuvarlak bir profil, yumuşak, dalgın bir ifade olacaktır. O zaman da gelecek sefere, bir kez daha o delici gözlerdeki, sivri burundaki, gergin dudaklardaki irade, arzumuzla nesnesi sandığı şey arasındaki sapmayı düzeltecektir. Elbette arkadaşlarımla her görüşmemde tekrar bulduğum ilk ve sadece fiziksel izlenimlere sadakatim, sadece yüz hatları için geçerli değildi; daha önce de görüldüğü gibi, seslerine de duyarlıydım; ses belki daha da şaşırtıcıydı (çünkü ses, çehrenin sunduğu benzersiz, haz dolu yüzeyleri sunduğu gibi, umutsuz öpücüklerin başdönmesini yaratan ulaşılmaz uçurumun bir parçasıdır aynı zamanda); arkadaşlarımın sesleri, her birinin kendini bütünüyle koyduğu ve sadece kendisine ait olan küçük bir çalgının benzersiz sesine benzerdi. Bu seslerden birinin unutmuş olduğum derin bir çizgisini belirleyen tonlama, bir daha karşıma çıktığında beni şaşırtırdı. Öyle ki, her buluşmada tam doğruluğa geri dönebilmek için yapmak zorunda olduğum düzeltmeler, hem bir çizimcinin, hem de bir akortçu veya şan hocasının yapacağı düzeltmelerdi.

Bir süredir bu genç kızların bende yaydığı değişik duygu dalgalarının, her birinin diğerinin genişlemesine direnmesiyle birbirlerinin etkisini giderdikleri uyumlu bağlılık, yüzük oyunu oynadığımız bir öğleden sonra, Albertine lehine koptu. Falezin üzerindeki küçük bir korudaydık. Küçük çeteye yabancı, o gün çok kalabalık olmamız gerektiği için getirilmiş iki genç kızın arasında yerimi almış, Albertine'in yanındaki delikanlıyı gıptayla seyrediyordum; onun yerinde olsam, belki bir daha hiç geri gelmeyecek olan bu beklenmedik dakikalar boyunca arkadaşımın ellerine dokunabileceğimi, belki de bu sayede çok yol alabileceğimi düşünüyordum. Zaten Albertine'in ellerine dokunmak, tek başına bile, şüphesiz doğuracağı sonuçlar olmadan da, benim için büyük bir zevk olurdu. Hayatımda gördüğüm en güzel ellere sahip değildi oysa. Kendi arkadaş grubunda bile, Andree'nin zayıf, çok daha ince ellerinin, adeta ayrı bir hayatı, Andree'nin emirlerine saygılı fakat bağımsız bir hayatı vardı; genellikle önünde, tembellikleri, uzun hayalleriyle, bir parmağın ani gerilişleriyle, soylu tazılar gibi uzanırlardı; Elstir de bu yüzden bu ellerin birçok eskizini yapmıştı. Bir tanesinde Andrée ellerini ateşte ısıtıyordu; o ışıkta elleri iki sonbahar yaprağının yaldızlı duruluğuna sahiptiler. Oysa Albertine'in daha etli olan elleri, kendilerini sıkan elin basıncına bir an boyun eğer, sonra direnir, çok değişik, özel bir duyum yaratırlardı. Albertine'in elinin basıncı, teninin pembe, hafif mora çalan rengiyle uyumlu, haz veren bir yumuşaklığa sahipti. Bu basınç, insana, Albertine'in içine, hislerinin derinliklerine nüfuz ediyormuş duygusu verirdi; bir muhabbet mırıltısı veya bazı çığlıklar gibi müstehcen olan gülüşünün tınısı da aynı duyguyu yaratırdı. Albertine, el sıkışmanın büyük bir zevk verdiği kadınlardandı; o kadar ki, insan birbirleriyle karşılaşan genç erkeklerle kızların el sıkışmasına izin verdiği için medeniyete minnet duyardı. Nezaketin keyfî âdetleri el sıkışmanın yerine başka bir hareket koymuş olsaydı, Albertine' in dokunulmaz ellerine, yanaklarının tadını merak ettiğim şiddetle, bu ellerin temasım merak ederek bakardım hep. Ama yüzük oyununda Albertine'in yanında olsaydım diye hayal ederken düşündüğüm, sadece ellerini ellerimin arasında uzun süre tutmanın hazzı değildi; o ana dek utangaçlığımdan dile getiremediğim nice itirafı, nice ifşaatı, ellerin tazyikine emanet edebilirdim; öte yandan onun da, yine ellerin tazyikiyle karşılık vererek kabul ettiğini bildirmesi son derece kolaydı; ne müthiş bir suçortaklığı, ne şehvetli bir başlangıç! Aşkım, onun yanında bu şekilde geçireceğim birkaç dakika içinde, kendisiyle tanıştığımdan beri kaydettiğinden daha büyük bir ilerleme kaydedebilirdi.

Bu dakikaların fazla uzun sürmeyeceğini, yalanda sona ereceğini, çünkü herhalde bu oyuna uzun süre devam edilmeyeceğini, bir kere oyun bitti mi de, artık çok geç olacağını hissediyor, yerimde duramıyordum. Mahsus yüzükle yakalandım; ortaya geçtikten sonra da, yüzük geçerken fark etmiyormuş gibi yapıp gözlerimle izleyerek Albertine'in yanındaki çocuğun eline geçeceği anı beklemeye başladım; Albertine ise kahkahalarla gülmekteydi, oyunun heyecanı ve neşesiyle pespembeydi. Andrée bizi çevreleyen ağaçları bana göstererek, "Sahiden de güzel ormandayız,"[35] dedi; bakışlarındaki tebessüm bir tek benim içindi ve oyun arkadaşlarımızın üstünden geçip gidiyordu adeta; sanki sadece biz ikimiz, iki ayrı kişiliğe bölünebilecek ve oyunla ilgili şairane bir yorum yapabilecek kadar zekiydik. Andrée espri inceliğini isteksizce şarkı söylemeye kadar vardırdı: "İşte buradan geçti, orman gelinciği, hanımlar, işte buradan geçti, güzel ormanın gelinciği"; Trianon'a gidince XVI. Louis tarzı bir davet vermeden edemeyen, bir şarkıyı, şarkının içinde geçen dekorda söyletmenin ilginç olduğunu düşünen insanlar gibiydi. Bu konuyu düşünme lüksüne sahip olsaydım, herhalde bu şarkının icrasında bir hoşluk bulamadığım için aksine, üzülürdüm. Ama aklım bambaşka bir yerdeydi. Hem kız, hem de erkek oyuncular, aptallığıma, yüzüğü kapmayışıma şaşırmaya başlamışlardı. Ben bütün güzelliği, kayıtsızlığı ve neşesiyle Albertine'i seyretmekteydim; yüzüğü nihayet gereken elde kaptığımda, hiç tahmin etmediğim halde benimle yan yana bulacaktı kendisini; hiç aklından geçmeyen, bilse sinirleneceği bir hile sayesinde. Albertine'in uzun saçları oyunun heyecanı içinde yarı yarıya çözülmüş, bukleler halinde yanaklarına dökülmüştü; saçlarının koyu keskinliği, teninin pembesini daha da çok ortaya çıkarıyordu. "Laura Dianti'nin, Guyenne'lı Eleanor'un ve Chateaubriand'ın çok sevdiği torununun buklelerine sahipsiniz. Saçlarınızı hep böyle biraz salmalısınız," dedim kulağına, ona yaklaşmak amacıyla. Birden yüzük Albertine'in yanındaki delikanlıya geçti. O anda atıldım, ellerini hoyratça açtım, yüzüğü kaptım; benim yerime dairenin ortasına geçmek zorunda kaldı; ben de onun yerine, Albertine'in yanma geçtim. Daha birkaç dakika önce, bu delikanlının ellerinin ipin üzerinde kayarak ikide birde Albertine'in ellerini bulduğunu gördükçe ona gıpta ediyordum. Şimdiyse, sıra bana gelmişken, bu temasın peşinde koşamayacak kadar çekingen, tadını alamayacak kadar heyecanlı bir halde, kalbimin hızlı ve sancılı atışlarından başka bir şey hissetmiyordum artık. Bir ara Albertine dolgun ve pembe yüzünü bir mutabakat edasıyla bana doğru eğdi; ebeyi kandırmak, yüzüğün

olduğu yöne bakmasını engellemek için, yüzük kendisindeymiş gibi yapıyordu. Albertine'in bakışlarındaki imanın bu hileyi hedeflediğini hemen anladım, ama Albertine'in gözlerinde, ikimiz arasında var olmayan, fakat o andan itibaren bana mümkün gibi gelen ve müthiş haz alacağım bir sırrın, bir ittifakın, tamamen oyunun gereği olarak, yalandan bir suretini görmek beni allak bullak etti. Ben bu düşünceyle kendimden geçerken, Albertine'in elinin elimi hafifçe sıktığını, parmağının, okşarcasına benim parmağımın altına kaydığını hissettim ve aynı anda da, belli etmemeye çalışarak göz kırptığını gördüm. Bir anda, o ana kadar benim için bile görünmez olan bir sürü umut, belirginlik kazandı; "Oyundan yararlanarak beni sevdiğini hissettirmeye çalışıyor," diye düşünerek mutluluğun doruğuna vardığım anda, Albertine'in öfkeli sözleri beni bu doruktan aşağıya düşürdü: "Alsanıza şunu, bir saattir vermeye çalışıyorum." Üzüntüden başım dönerek ipi bıraktım, ebe yüzüğü fark etti, üstüne atladı, ben de tekrar ortaya geçmek zorunda kaldım; acı içinde, etrafımda devam eden çılgınca rondu seyrediyor, bütün oyuncuların alaycı seslenişlerine karşılık olarak, hiç canım istemediği halde mecburen gülüyordum; bu arada Albertine durmadan konuşuyordu: "İnsanın canı dikkat etmek istemiyorsa oynamaz, başkalarının yenilmesine de sebep olmaz. Bundan sonra oyun oynayacağımız günler onu çağırmayalım Andrée, yoksa ben gelmeyeceğim." Oyunda çok başarılı olan ve "Güzel Orman" şarkısını söyleyen, isteksizce ona katılan Rosemonde'un taklit ettiği Andrée, Albertine'in azarlarına teselli olarak, "Çok görmek istediğiniz Les Creuniers'ye iki adım mesafedeyiz," dedi bana. "Gelin, güzel, küçük bir yoldan sizi oraya götüreyim; bu deliler sekiz yaşında çocuklar gibi davranmaya devam etsinler." Andrée bana çok nazik davrandığından, yolda yürürken, Albertine'le ilgili olarak, Albertine'e beni sevdireceğini düşündüğüm her şeyi ona söyledim. Andrée cevap olarak kendisinin de Albertine'i çok sevdiğini, büyüleyici bulduğunu söyledi; buna rağmen, arkadaşıyla ilgili iltifatlarımdan hoşlanmamış gibiydi. Birdenbire, çukur, küçük yolun ortasında, tatlı bir çocukluk anısıyla kalbimden vurularak durdum; tırtıklı, parlak yapraklan yerde ilerleyen, maalesef ilkbaharın sonunda çiçeklerini dökmüş bir akdiken çalısı görmüş ve onu tanımıştım. Etrafımda eski mayıs aylarının, pazar öğleden sonralarının, inançların, unutulmuş hataların atmosferi geziniyordu. Onu yakalamayı isterdim. Biraz durdum; Andrée çok hoş bir anlayışla, beni yapraklarıyla sohbet etmek üzere çalıyla baş başa bıraktı. Onlara çiçeklerden, akdikenin hoppa, güzellik

meraklısı, dindar, neşeli genç kızlara benzeyen çiçeklerinden haber sordum. "O küçük hanımlar gideli çok oldu," diyordu yapraklar. Ve belki de bu genç kızların yakın dostu gibi görünmekle birlikte, alışkanlıkları hakkında pek fikir sahibi olmadığımı düşünüyorlardı. Yakın bir dosttum, ama verdiği sözlere rağmen yıllardır onları görmemiş olan bir dost. Oysa Gilberte'in ilk genç kız aşkım olduğu gibi, onlar da ilk çiçek aşkımdı benim. "Evet, biliyorum, haziran ortasına doğru giderler," dedim, "ama burada yaşadıkları yeri görmek hoşuma gitti. Combray'de hastayken odama, beni ziyarete gelmişlerdi; annem getirmişti onları. Mayıs ayında da cumartesi akşamları buluşurduk. Burada da Meryem Ana ayinlerine gidebiliyorlar mı?" - "Aa, tabii! En yakın kilise olan Saint-Denis-du-Désert Kilisesi'nde bu küçük hanımlar el üstünde tutulur." - "Peki şimdi görmek mümkün mü?" - "Gelecek yıl mayısta ancak!" - "Ama kesinlikle geleceklerinden emin olabilir miyim?" - "Düzenli olarak her yıl gelirler." - "Yalnız yerini bulabilir miyim bilmiyorum." - "Bulursunuz tabii! Bu hanımlar o kadar neşelidir ki, gülmeye sadece ilahiler söylemek için ara verirler; yanılmanız imkânsız, daha patikanın başından, kokularından tanırsınız."

Andrée'nin yanma döndüm ve kendisine Albertine'i methetmeye koyuldum tekrar. O kadar ısrar ediyordum ki, söylediklerimi Albertine'e aktarmaması imkânsız gibi geliyordu bana. Buna rağmen, Albertine'in bunları duymuş olduğundan hiç haberim olmadı. Halbuki Andrée gönül meselelerinde ondan çok daha zeki, nezaketi incelikliydi; en çok hoşa gidecek bakışı, kelimeyi, hareketi ustalıkla bulmak, kırıcı olabilecek bir düşünceyi söylememek, bir saatlik bir oyunu, hattâ bir daveti, bir garden partiyi feda edip (üstelik fedakârlık değilmiş gibi göstererek) canı sıkkın bir erkek veya kız arkadaşının yanında kalmak ve böylece, sırf onunla birlikte olmayı bu havai zevklere tercih ettiğini göstermek, Andrée'nin alışılagelmiş inceliklerindendi. Ama insan kendisini biraz daha yakından tanıyınca, Andrée'yi korkmak istemeyen, cesaretleri özellikle övgüye değer olan kahraman korkaklara benzetirdi; sanki ahlâki bir kibarlıkla, duyarlılıkla, iyi dost olma yönündeki soylu arzusuyla durmadan ortaya koyduğu iyilikten, mizacının temelinde eser yoktu. Albertine'le benim aramda muhtemel bir sevgi bağı konusunda bana söylediği güzel sözlere bakılacak olsa, bunu gerçekleştirmek için bütün gücüyle uğraşması gerekirdi. Oysa, belki tesadüfen, kullanabileceği, beni Albertine'le birleştirebilecek küçük şeylerin birinden bile asla yararlanmadı; ayrıca Albertine tarafından sevilme çabamın, Andrée'yi buna engel olmak için gizli dolaplar çevirmeye

kışkırtmadıysa da, onda bir öfke, aslında başarıyla gizlediği ve belki de inceliğinden, kendisinin de karşı koymaya çalıştığı bir öfke uyandırmadığını iddia edemem. Andrée'nin yüzlerce iyi yürekli inceliğinden Albertine yoksundu; bununla birlikte, Andrée'nin temelde iyi olduğundan, daha sonra Albertine'den olacağım şekilde emin değildim. Albertine'in taşkın hoppalığını daima şefkatli bir hoşgörüyle karşılayan Andrée, ona dostça sözler söyler, dostça gülümser, daha da önemlisi dostça davranırdı. Andrée'nin bu yoksul arkadaşını sahip olduğu lüksten yararlandırmak, mutlu etmek için, hiçbir çıkarı olmadığı halde, hükümdarın gözüne girmek isteyen bir saraylıdan daha çok zahmete katlanışını günbegün izledim. Andrée'nin yanında birileri Albertine'in yoksulluğuna acıdığında, şefkat dolu, hüzünlü ve tatlı sözler ağzından eksik olmaz, zengin bir arkadaşı uğruna katlanacağı zahmetin bin katma Albertine için katlanırdı. Ama birisi Albertine'in belki de söylendiği kadar yoksul olmadığını ileri sürecek olsa, Andrée'nin alnı ve gözleri belli belirsiz bir bulutla gölgelenir, keyfi kaçardı. Albertine'i evlendirmenin aslında belki de sanıldığı kadar zor olmayacağını söyleyecek kadar ileri gidilirse, Andrée şiddetle itiraz eder ve neredeyse öfkeyle diretirdi: "Maalesef evlenmesi imkânsız olacak! Gayet iyi biliyorum ve çok üzülüyorum!" Hatta benimle ilgili olarak bile, benim hakkımda söylenmiş tatsız bir sözü asla gelip bana aktarmayan tek kızdı küçük çetede; bununla da kalmaz, anlatan bensem, ya inanmıyormuş gibi yapar, ya da söyleneni zararsız hale getiren bir açıklama bulurdu; işte takt denilen şey, bu meziyetlerin bütünüdür. Düello yapacak olsak, bizi tebrik eden ve mecbur olmadığımız halde gösterdiğimiz cesareti gözümüzde daha da yüceltmek için, düelloya girmemize gerek olmadığını da ekleyen insanlara vergidir takt. Bunlar aynı şartlarda, "Düello yapmak canınızı çok sıkmış olmalı, ama öte yandan, böyle bir hakareti de sineye çekemezdiniz, başka seçeneğiniz yoktu," diyen insanların tersidirler. Ama her konuda lehte ve aleyhte söylenebilecek şeyler vardır; hakkımızda söylenmiş küçük düşürücü bir sözü bize aktaran arkadaşlarımızın bundan aldığı zevk, ya da en azından kayıtsızlıkları, bizimle konuştukları anda kendilerini bizim yerimize koymadıklarını, iğneyi de, çuvaldızı da bize batırdıklarını kanıtlarsa da, diğer arkadaş kategorisinden olan takt sahibi kişilerin de hareketlerimiz hakkında kulaklarına gelen sözlerden veya hareketlerimiz konusunda kendi fikirlerinden, bizim için tatsız olabilecekleri daima bizden gizleme sanatı, yüksek dozda bir sinsiliğin kanıtı olabilir. Eğer bu arkadaşlar gerçekten asla kötü düşünmüyorlar ve

hakkımızda söylenen kötü bir söz, bizi inciteceği gibi onları da incitiyorsa sadece, bu sinsiliğin bir mahzuru yoktur. Andrée için bunun geçerli olduğunu düşünmekle birlikte, emin değildim.

Küçük koruluktan çıkmış, pek kullanılmayan, karışık yollar izlemiştik; Andrée yolu çok iyi biliyordu. "İşte," dedi ansızın, "meşhur Les Creuniers; hem çok şanslısınız, tam Elstir'in resmindeki hava ve ışıkta." Ama ben hâlâ yüzük oyununda umudun doruğundan aşağı yuvarlanmış olmanın derin üzüntüsü içindeydim. Bu yüzden, birdenbire ayaklarımın dibinde, Elstir'in pusuda bekleyip gözlediği ve yakaladığı deniz tanrıçalarını, sıcaktan korunmak üzere gizlendikleri kayaların arasında gördüğümde, başka zaman olsa şüphesiz duyacağım zevki alamadım; Leonardo'nun resimlerindeki güzellikte bir saydam boya tabakasının altında korunan kaçak, çevik, sessiz, harikulade gölge balıkları, ilk ışık hareketinde taşın altına kayarak bir deliğe saklanmaya hazırdılar; ışık huzmesinin tehdidi ortadan kalktıktan sonra vakit kaybetmeden tekrar kayalarının veya yosunlarının yanına dönen, falezleri ve rengi atmış denizi ufalayan güneşin altında, uyuyan kayanın, yosunun başında nöbet tutar gibi duran bu kıpırtısız ve çevik bekçiler, su hizasına çıkıp yapışkan bedenlerini ve dikkatle bakan koyu renk gözlerini gösteriyorlardı.

Evlerimize dönmek üzere öteki kızların yanma gittik. Artık Albertine'i sevdiğimi biliyor, ama heyhat, ona bildirme kaygısı gütmüyordum. Bunun sebebi, Champs-Élysées'de oyun oynadığım zamandan beri, aşkımın birbiri ardına yöneldiği kişiler neredeyse birbirinin aynı olmaya devam ettiği halde, aşk anlayışımın değişmiş olmasıydı. Her şeyden önce, hislerimi sevdiğim kişiye itiraf etmek, bildirmek, bana aşkın temel ve gerekli sahnelerinden biri gibi gelmiyordu artık; ayrıca aşkı da dışsal bir gerçeklik değil, sadece öznel bir haz gibi görüyordum. Bu hazzı devam ettirmek için gerekenleri de, Albertine'in, eğer böyle bir haz duyduğumu bilmezse, daha büyük bir kolaylık ve doğallıkla yapacağım hissediyordum.

Bu dönüş yolu boyunca, diğer genç kızlardan yayılan ışığa boğulmuş olan Albertine'in görüntüsü, benim için var olan tek görüntü değildi. Ama ay nasıl gündüz vakti diğerlerinden daha belirgin ve sabit bir şekle sahip bir buluttan başka bir şey değilken, güneş battıktan sonra bütün gücüne kavuşursa, aynı şekilde ben de otele döndüğümde kalbimden yükselen ve parlamaya başlayan tek görüntü, Albertine'in hayali oldu. Odam birden yepyeni göründü bana. Elbette ilk geceki düşman oda olmaktan çoktan

çıkmıştı zaten. İçinde yaşadığımız odayı hiç durmadan değiştiririz; alışkanlık hissetmememize izin verdiği ölçüde, rahatsızlığımızı yansıtan zararlı renk, boyut ve koku unsurlarını yok ederiz. Bu oda artık, duyarlılığımı hâlâ epeyce etkileyen, elbette beni acıya değil, neşeye sevk eden, güzel günlerin beşiği olan, tam ortasında –bir an, ısıdan yayılırcasına, elle tutulamayan, beyaz, yansıyan, kaçak bir perde tarafından örtülen– ışığın sulandırdığı bir mavilikle harelenen bir havuza benzeyen oda değildi; resim gecelerinin tamamen estetik odası da değildi; günlerdir içinde olduğum için artık görmediğim odaydı. Oysa şimdi tekrar görmeye başlıyordum onu, ama bu sefer, aşkın bencilce bakış açısından. Güzel eğik aynanın, şık camlı kitaplıkların, Albertine beni ziyarete gelecek olursa, hakkımda olumlu bir izlenim yaratacağını düşünüyordum. Odam, plaja veya Rivebelle'e kendimi atmadan önce birkaç dakika geçirdiğim bir geçiş bölgesi olmaktan çıkıp tekrar gözümde gerçeklik ve önem kazanmakta, yenilenmekteydi; çünkü içindeki her eşyaya Albertine'in gözüyle bakıyor, değer biçiyordum.

Yüzük oyunundan birkaç gün sonra, gezerken fark etmeden fazla uzaklaşmış, Maineville'de, akşam yemeğine yetişmemize imkân tanıyacak iki tane ikişer kişilik, üstü açık, iki tekerlekli at arabası bulunca çok sevinmiştik; Albertine'e duyduğum, şimdiden büyük aşkın ateşi, birlikte arabaya binmeyi sırayla Rosemonde ve Andree'ye teklif edip Albertine'e hiç önermemem sonucunu doğurdu; ardından, Andree'yi veya Rosemonde'u çağırmayı tercih etmekle birlikte, saat, yol ve giyimle ilişkili mülahazalardan sonra, herkesin, adeta istemediğim halde, Albertine'in benimle gelmesinin en pratik çözüm olacağına karar vermesini sağladım; Albertine'in yol arkadaşlığına ister istemez katlanır gibi yaptım. Maalesef aşk bir insanın tam olarak özümlenmesine eğilimli olduğundan, hiçbir insan da sadece konuşmakla özümlenemediğinden, Albertine bu dönüş yolu boyunca bana ne kadar hoş davrandıysa da, kendisini evine bıraktığımda mutlu, ama ona başlangıçta olduğumdan da daha açtım; birlikte geçirmiş olduğumuz dakikaları, gelecek olan dakikalara, kendi başına pek büyük bir önem taşımayan bir prelüd gibi görüyordum. Oysa bu prelüd, bir daha bulunmayan o ilk büyüye sahipti. Albertine'den henüz hiçbir şey istememiştim. Ne istediğimi tahmin edebilirdi, ama emin olamayacağından, sadece belirli bir amaca yönelik olmayan ilişkilere yöneldiğimi de varsayabilirdi; arkadaşım bu ilişkilerde, hayaller içinde yüzmek denilen, beklenen sürprizlerle dolu o enfes belirsizliği bulacaktı.

Bunu izleyen hafta boyunca Albertine'i görmeye çalışmadım pek. Andrée'yi tercih ediyormuş gibi yapıyordum. Aşk başladığında, sevdiğimiz kişinin gözünde, sevebileceği yabancı olarak kalmak isteriz, ama ona ihtiyaç duyarız; bedeninden çok dikkatine, kalbine dokunma ihtiyacı hissederiz. İlgisiz kadını bizden bir ricada bulunmak zorunda bırakacak bir fesatlık sıkıştırırız bir mektubumuza; aşk, yanılmaz bir teknikle, nöbetleşe olarak sevmemenin de, sevilmenin de artık mümkün olmadığı çarkı, bizim için çalıştırır. Andrée'ye randevu verirken, diğerlerinin bir davete gidecekleri saatleri, Andrée'nin daveti benim için seve seve feda edeceğini bilerek seçiyordum; davete gitmemek canını sıksaydı bile, ahlâki zarafet adına, görece sosyetik bir zevke önem veriyormuş izlenimini başkalarında da, kendinde de uyandırmamak için, feda ederdi. Böylece, her akşam Andrée'nin benimle baş başa olmasını sağlıyordum; amacım Albertine'i kıskandırmak değildi; Andrée'yi değil, kendisini sevdiğimi ona söylediğimde, gözündeki itibarımı artırmak, en azından kaybetmemekti. Albertine'e aktarır korkusuyla Andrée'ye bile söylemiyordum bunu. Andrée, benim Albertine' den söz ederken takındığım soğuk tavra, benim onun görünürdeki inanmışlığına kandığım kadar kanmıyordu belki de. Benim Albertine'e olan ilgisizliğime inanır, Albertine'le benim aramda kusursuz bir birleşmeyi arzular gibi yapıyordu. Muhtemelen, tam tersine, birincisine inanmıyor, ikincisini de arzulamıyordu. Andrée'ye arkadaşının pek umurumda olmadığını söylerken, bir tek şey düşünüyordum: Birkaç günlüğüne Balbec'e yakın bir yere gelmiş olan ve yakında Albertine'in üç günlük bir ziyarette bulunacağı Mme Bontemps'la bir şekilde ilişki kurmak. Doğal olarak bu arzumu Andrée'ye belli etmiyor, Albertine'in ailesinden söz ederken kayıtsız bir tavır takmıyordum. Andrée'nin açık seçik cevaplarında, benim samimiyetimden şüphe ettiğini gösteren bir şey yoktu. Öyleyse niçin o günlerden birinde, "Unutmadan söyleyeyim, Albertine'in teyzesini gördüm," diye ağzından kaçırdı? Evet, "Laf olsun diye söylermiş gibi yaptığınız sözlerinizin ardındaki niyeti, Albertine'in teyzesiyle yakınlık kurmaktan başka bir şey düşünmediğinizi anladım," dememişti. Ama "unutmadan söyleyeyim," ifadesi, Andrée'nin zihninde, tam da bu tür, terbiye icabı benden gizlemesi gerektiğini düşündüğü bir fikrin varlığına işaret eder gibiydi. Kimi bakışlar, kimi jestler gibi, bu ifade de, mantıklı, akla yakın, doğrudan dinleyen kişinin zekâsı için geliştirilmiş bir şekle sahip olmadığı halde, dinleyene doğru anlamıyla ulaşıyordu; insan sözünün, telefonda elektriğe dönüştükten sonra işitilmek üzere tekrar söz haline

gelmesi gibi. Mme Bontemps'la ilgilendiğim fikrini Andrée'nin kafasından silebilmek amacıyla artık ondan yalnız kayıtsızlıkla değil, düşmanlıkla söz etmeye başladım; bir zamanlar o deliyle karşılaştığımı, bir daha böyle bir şeyin başıma gelmeyeceğini umduğumu söyledim. Oysa aksine, ne yapıp edip onunla karşılaşmaktı derdim.

Elstir'den, benim istediğimi kimseye söylememek kaydıyla, Mme Bontemps'a benden söz etmesini ve beni onunla bir araya getirmesini rica ettim. Beni onunla tanıştıracağına söz verdi, ama isteğime çok şaşırıyordu; çünkü Elstir'in gözünde Mme Bontemps aşağılık, dalavereci, menfaatçi, üstelik ilginç de olmayan bir kadındı. Mme Bontemps'la görüştüğüm takdirde Andrée'nin bunu er geç öğreneceğini düşünerek, önceden ona haber vermemin daha iyi olacağı sonucuna vardım. "İnsan en çok kaçtığı şeyden asla kurtulamıyor," dedim Andrée'ye. "Hayatta Mme Bontemps'la tekrar karşılaşmaktan daha can sıkıcı bir şey düşünemiyorum, ama kurtulamıyorum; Elstir ikimizi birden davet etmiş." Andrée, acı bir tonda, "Bir an bile şüphem olmamıştı zaten," diye haykırdı; hoşnutsuzlukla irileşmiş, değişmiş olan gözleri, görünmez bir şeylere çakılmıştı. Andrée'nin bu sözleri şu şekilde özetlenebilecek bir düşüncenin derli toplu bir ifadesi sayılmazdı: "Albertine'i sevdiğinizi ve ailesine yaklaşmak için her çareyi denediğinizi gayet iyi biliyorum." Yine de, Andrée'ye rağmen çarparak patlattığım bu düşüncenin şekilsiz, yeniden biçimlendirilebilir döküntüleriydiler. Tıpkı "unutmadan söyleyeyim" gibi, bu sözlerin ancak ikinci dereceden bir anlamı vardı. Yani birisiyle ilgili olarak bizde saygı veya kuşku uyandıran, onunla aramızı açan (üstelik doğrudan bir teyit olmayan) sözlerdendiler.

Albertine'in ailesiyle ilgilenmediğimi söylediğimde Andrée bana inanmamış olduğuna göre, demek ki Albertine'i sevdiğimi düşünüyordu. Ve muhtemelen de buna sevinmiyordu.

Arkadaşıyla buluşmalarımda Andrée genellikle üçüncü kişi oluyordu. Bununla birlikte Albertine'le tek başıma görüştüğüm günler de vardı: hummalı bir bekleyişin ardından gelen ve kesin bir sonuç getirmeden, o tarihî gün olmadan geçen günler; bu rolü derhal bir sonraki güne yüklüyor, yine aynı sonucu alıyordum; işte bu doruklar, böylece dalgalar gibi birbiri ardına yuvarlanıyor, birinin yerini derhal bir başkası alıyordu.

Yüzük oyunundan yaklaşık bir ay sonra, Albertine'in ertesi sabah iki günlüğüne Mme Bontemps'a gideceğini, çok erken saatte trene binmek zorunda olduğu için, gece Grand-Hotel'de kalacağını, böylece evinde kaldığı ahbaplarına rahatsızlık vermeden, otelden kalkan dolmuşla ilk trene yetişeceğini duydum. Andrée'ye bundan söz ettim. "Hiç zannetmiyorum," diye cevap verdi Andrée, hoşnutsuzluk göstererek. "Zaten böyle bir şeyin size bir yararı da olmaz; çünkü eminim Albertine tek başına otele giderse sizi görmek istemeyecektir. 'Protokole uygun' olmaz," diye ekledi, bir süredir tasvip edilen davranışları tanımlamak için kullanmaktan hoşlandığı bir ifadeyle. "Albertine'in fikirlerini bildiğim için söylüyorum bunu size. Yoksa onu görüp görmemeniz beni niye ilgilendirsin ki? Benim için hiç fark etmez."

Yanımıza gelen Octave, Andrée'ye bir gün önce golfte yaptığı puanı hiç nazlanmadan söyledi; ardından, tesbihiyle oynayan bir rahibe gibi diabolo'suyla oynayarak dolaşan Albertine çıkageldi. Bu oyun sayesinde hiç sıkılmadan tek başına saatler geçirebiliyordu. Albertine bize katıldığı anda, bu son günlerde onu düşünürken atlamış olduğum, burnunun asi ucu göründü gözüme; siyah saçlarının altında alnının düzlüğü, benim hatıramdaki belirsiz görüntüyle çatışıyordu (hem de bu ilk kez olmuyordu); beyazlığı ise ısrarla bakışlarıma nüfuz ediyordu; Albertine, hatıranın tozundan silkelenip karşımda yeniden biçimlenmekteydi.

Golf genellikle tek kişilik zevklere bir alışkanlık yaratır insanda. Diabolo'nun verdiği zevk, kesinlikle bu türden bir zevktir. Buna rağmen, Albertine bizim yanımıza geldikten sonra da, bir hanımın, arkadaşları kendisini ziyarete geldi diye tığ işini elinden bırakmayışı gibi, bir yandan bizimle sohbet ederken, bir yandan oynamaya devam etti.

"Duyduğuma göre Mme de Villeparisis babanıza şikâyette bulunmuş," dedi Octave'a. Bu "duyduğuma göre" sözünün ardında, Albertine'e özgü notalardan birini duydum; bu notaları unutmuş olduğumu ne zaman fark etsem, aynı anda, bu notaların ardında daha önce de Albertine'in kararlı ve Fransız çehresini görür gibi olduğumu hatırlardım. Kör de olsaydım, Albertine'in bazı tetikte ve biraz taşralı özelliklerini, burnunun ucunda tanınabileceği kadar, bu notalarda da tanırdım. İkisi birbirine eşdeğerdi ve birbirinin yerini tutabilirdi; sesi, geleceğin foto-telefonunun gerçekleştireceği rivayet edilen ses gibiydi: görüntü, sesin içinde net bir siluet olarak beliriyordu. "Zaten bir tek babanıza değil, Balbec belediye

başkanına da yazmış, mendirekte artık diabolo oynanmasın diye; yüzüne bir top fırlatmışlar."

"Evet, böyle bir şikâyetten bahsedildiğini duydum. Çok saçma. Burada zaten pek fazla eğlence yok."

Andrée konuşmaya karışmıyordu; Mme de Villeparisis'yi, aslında Albertine ve Octave gibi, o da tanımıyordu. Andrée buna rağmen, "Bu hanım bu meseleyi niye bu kadar büyüttü anlamıyorum," dedi. "Yaşlı Mme de Cambremefe de bir top isabet etti, o şikâyette bulunmadı." - "Size aradaki farkı açıklayayım," diye ciddiyetle cevap verdi Octave, bir kibrit çakarak. "Bence sebep, Mme de Cambremer'in bir sosyete hanımı, Mme de Villeparisis'nin ise bir talih avcısı olması. Bugün öğleden sonra golfe gidecek misiniz?" Sonra da Andrée'yle birlikte bizden ayrıldı. Albertine'le yalnız kaldım. "Bakın," dedi Albertine, "artık saçlarımı sizin sevdiğiniz gibi yapıyorum, bakın bukleme. Herkes alay ediyor, kimse kimin için yaptığımı bilmiyor. Teyzem de alay edecek benimle. Ona da söylemeyeceğim sebebini." Albertine'in çoğunlukla solgun görünen yanaklarına yandan bakıyordum; ama o sırada, açık renk bir kanla sulanmış, aydınlanmış, yer yer güneşli taşların pembe granit gibi göründüğü ve mutluluk saçtığı kimi kış sabahlarının parıltısına bürünmüşlerdi. O anda Albertine'in yanaklarının görüntüsü de bana aynı derecede büyük bir mutluluk veriyor, ancak gezinti arzusuna değil, öpme arzusuna yol açıyordu. Kendisiyle ilgili duyduğum planların doğru olup olmadığını sordum. "Evet," dedi, "bu gece sizin otelde kalacağım; hatta biraz nezle olduğum için akşam yemeğinden önce yatacağım. İsterseniz ben yatakta yemek yerken siz de beni ziyaret edebilirsiniz; sonra da istediğiniz bir oyunu oynarız. Yarın sabah gara gelseniz memnun olurdum, ama tuhaf kaçar diye korkuyorum; Andrée için söylemiyorum, o akıllıdır; gara gelecek diğer kişiler açısından diyorum; teyzeme bir söyleyen olursa mesele olur; yine de bu geceyi birlikte geçirebiliriz. O konuda teyzem bir şey öğrenemez. Ben Andrée'yle vedalaşayım. Görüşmek üzere öyleyse. Erken gelin ki bol bol vaktimiz olsun birlikte," diye ekledi gülümseyerek. Bu sözler beni Gilberte'i sevdiğim zamanların öncesine, aşkın bana sadece dışsal değil, aynı zamanda gerçekleşebilir bir varlık gibi göründüğü zamana götürdü. Champs-Elysees'de gördüğüm Gilberte, yalnız kaldığım andan itibaren kendi içimde bulduğum Gilberte'ten farklı biriydi; oysa her gün gördüğüm, burjuva önyargılarıyla dolu, teyzesine karşı gayet açık sözlü sandığım

gerçek Albertine'de, birdenbire hayalî Albertine, kendisini henüz tanımazken mendirekte gizlice bana baktığını düşündüğüm, benim uzaklaştığımı görünce istemeye istemeye eve dönermiş gibi görünen Albertine vücut bulmuştu.

Büyükannemle akşam yemeğine gittim; içimde büyükannemin bilmediği bir sır olduğunu hissediyordum. Aynı şekilde Albertine de ertesi gün arkadaşlarıyla birlikte olduğunda, arkadaşları ikimizin arasındaki yeni durumdan habersiz olacaklardı; Mme Bontemps da, yeğenini alnından öperken, benim ikisinin arasında olduğumu bilmeyecekti; o güne kadar, yeğeniyle akrabaları aynı, tuttukları matemler, yaptıkları ziyaretler aynı diye Mme Bontemps'a gıpta eden ben hoşlandığım için, herkesten gizli yapılmış saç modelinde olacaktım Albertine'in; ansızın, Albertine için teyzesinden bile daha önemli olmuştum. Teyzesinin yanında beni düşünecekti. Birazdan neler olacağını pek bilmiyordum. Ne olursa olsun, Grand-Hotel de, gece de boş değildi artık gözümde; mutluluğumu barındırıyorlardı içlerinde. Albertine'in vadi tarafına bakan odasına çıkmak üzere asansörü çağırdım. Asansörün koltuğuna oturmak gibi en küçük hareketler bile zevkliydi benim için; çünkü kalbimle doğrudan ilişki içindeydiler; asansörün yükselmesini sağlayan halatlarda, çıkacağım birkaç basamakta, sadece mutluluğumun somutlaşmış çarkını ve basamaklarını görüyordum. O pembe bedenin değerli maddesini içinde bulunduran odaya varmak için koridorda iki üç adım atacaktım sadece; o oda ki, içinde harikulade olaylar geçse bile, bunu bilmeden önünden geçenler için diğer odalarla benzerliğini, sürekliliğini koruyacaktı; bu özellikler, nesneleri, hazzın inatla susan şahitleri, ketum sırdaşları, güvenilir mutemetleri haline getirir. Albertine'in odasına varıncaya kadarki birkaç adımı, artık kimsenin durduramayacağı o birkaç adımı, büyük bir zevkle, ihtiyatla, yeni bir doğal ortama dalmış gibi, ilerlerken mutluluğu ağır ağır yerinden oynatmış gibi, aynı zamanda da hiç bilmediğim bir sınırsız güç hissiyle, hep bana ait olan bir mirası nihayet ele geçiriyormuşum hissiyle attım. Sonra birden, şüphelerimin yersiz olduğunu düşündüm; Albertine o yattıktan sonra gelmemi söylemişti. Gün gibi açıktı; sevinçten yerimde duramıyordum; yoluma çıkan Françoise'ı neredeyse deviriyordum; gözlerim ışıl ışıl, arkadaşımın odasına koşmaktaydım. Albertine'i yatağında buldum. Boynunu açıkta bırakan beyaz geceliği, yatakta oluşundan, nezleden veya yemek yüzünden kızarmış olan, her zamankinden daha pembe görünen yüzünün oranlarını değiştiriyordu; birkaç saat önce mendirekte yanıbaşımda

duran ve nihayet tadını öğreneceğim renkleri düşündüm; benim hoşuma gitmek için tamamen saldığı uzun, siyah, kıvırcık buklelerden biri, yanağını boydan boya kesmekteydi. Gülümseyerek bakıyordu bana. Yanıbaşındaki pencerede, vadi ay ışığıyla aydınlanmıştı. Albertine'in çıplak boynunun, o aşırı pembe yanakların görüntüsü beni öyle bir sarhoşluğa savurmuştu ki (yani dünyanın gerçekliğini benim gözümde artık tabiattan alıp tutmakta güçlük çektiğim heyecanlar seline öyle aktarmıştı ki), bu görüntü benim içimde akıp giden muazzam, sarsılmaz hayatla, onun yanında çok silik kalan dünyanın hayatı arasındaki dengeyi bozmuştu. Pencerede vadinin yanında gördüğüm deniz, Maineville'in ilk falezlerinin kabarık göğüsleri, ayın henüz tepesine çıkmadığı gökyüzü, bütün bunlar, gözbebeklerimin küreleri için çok daha hafif, kolay taşınır olmuşlardı; gözbebeklerimin, gözkapaklarımın arasında genişlediğini, narin yüzeyleri üzerinde çok daha fazla yük, dünyanın bütün dağlarını taşımaya hazır ve dirençli olduklarını hissediyordum. Göz kürelerimi artık ufkun küresi bile yeterince doldurmuyordu. Tabiatın bana verebileceği hayatın tamamı bana pek değersiz, göğsümü şişiren müthiş soluğun yanında, deniz soluksuz geliyordu. Öpmek üzere Albertine'in üzerine eğildim. O sırada karşıma ölüm çıksa, bana önemsiz, daha doğrusu imkânsız görünürdü, çünkü hayat benim dışımda değil, içimdeydi; filozofun biri, çok ileride de olsa bir gün ölmek zorunda olduğumu, tabiatın ölümsüz güçlerinin, onun kutsal ayaklarının dibinde benim bir toz zerreciğinden başka bir şey olmadığım tabiatın güçlerinin benden sonra yaşayacağını, benden sonra da bu yuvarlak ve kabarık falezlerin, bu denizin, bu ay ışığının, bu gökyüzünün var olmaya devam edeceğini ileri sürse, acıyarak gülümserdim! Mümkün müydü, dünya nasıl benden daha uzun ömürlü olabilirdi? Ben onun içinde kaybolmuş değildim ki; o benim içimde hapsolmuştu; üstelik içimi doldurmaktan da çok uzaktı; daha nice hazineler yığabileceğimi hissettiğim içimin bir köşesine gökyüzü, deniz ve falezleri küçümseyerek atı veriyordum. "Yapmayın, yoksa zili çalarım!" diye haykırdı, öpmek üzere üstüne atladığımı gören Albertine. Ama ben bir genç kızın bir delikanlıyı odasına gizlice, teyzesinin öğrenmeyeceği şekilde ayarlayarak, hiçbir şey yapmamak üzere çağırmayacağını, zaten cesaretin de, fırsatlardan faydalanmayı bilenlerin işine yaradığını düşünüyordum; içinde bulunduğum coşkunluk halinde, Albertine'in adeta bir gece lambasıyla aydınlatılmış gibi, içeriden bir alevle aydınlanmış yuvarlak yüzü, gözümde öyle bir kabarıklık kazanıyordu ki, yanan bir kürenin dönüşünü taklit ederek,

Michelangelo'nun, kıpırtısız ve başdöndürücü bir burgaca kapılmış figürleri misali dönüyormuş gibi geliyordu bana. Bu bilinmedik pembe meyvenin kokusunu, tadını öğrenecektim. Aceleci, uzayıp giden, yaygaracı bir ses duydum. Albertine bütün gücüyle zile basmıştı.

Albertine'e olan aşkımın, bedenine sahip olma umudu üzerine kurulu olmadığını sanıyordum. Buna rağmen, o gecenin tecrübesinden, bedenine sahip olmanın mümkün olmadığı sonucunu çıkardığımda, ilk gün plajda Albertine'in zevk düşkünlüğünden hiç kuşku duymayıp ardından birtakım ara ihtimaller üzerinde durduktan sonra tamamıyla iffetli olduğu gözümde mutlak bir kesinlik kazandığında, bir hafta sonra Albertine teyzesinden dönünce, bana soğuk bir tavırla, "Sizi affediyorum, hattâ kalbinizi kırdığım için üzülüyorum, ama bir daha sakın böyle bir şey yapmayın," dediğinde, Bloch bana bütün kadınlara sahip olunabileceğini söylediği zaman olan şeyin aksine, sanki gerçek bir genç kız yerine bir taşbebekle tanışmışım gibi, hayatına nüfuz etme, çocukluğunu geçirdiği yerlerde onu izleme, onun sayesinde bir spor hayatına başlama arzum, yavaş yavaş ondan koptu; onun şu veya bu konuda ne düşündüğüne dair entelektüel merakım, onu öpebileceğim zannından daha uzun ömürlü olmadı. Hayallerim, bağımsız olduklarını sandığım bir sahip olma umudu tarafından beslenmedikleri anda, onu terk ettiler. Böylece, Albertine'in –bir gün kendisinde bulduğum bir cazibeye, daha çok da, onun tarafından sevilmem ihtimaline bağlı olarak– şu veya bu arkadaşına, öncelikle Andree'ye yönelmekte serbest kaldılar yine. Oysa Albertine olmasaydı, belki de bunu izleyen günlerde, Andree'nin bana gösterdiği inceliklerden almaya başladığım zevki yaşayamazdım. Albertine onun karşısında düştüğüm zor durumdan kimseye söz etmedi. Albertine, daha çok küçük yaştan itibaren, güzellikleri yüzünden, daha çok da epeyce esrarengiz, kaynağı belki, tabiatın bu kadar cömert davranmadığı kişilerin gelip susuzluklarını giderdikleri bir hayatiyet deposunda bulunan bir hoşluk, bir büyü yüzünden, daima –ailede, arkadaş çevresinde, sosyetede– daha güzel, daha zengin kızlardan daha çok beğenilen güzel genç kızlardandı; henüz aşk yaşma gelmeden, geldikten sonra daha da abartılı şekilde, hep onların istediğinden, hatta verebileceğinden fazlasının istendiği insanlardandı. Albertine çocukluğundan beri hep karşısında kendisine hayran dört beş küçük kız arkadaş görmüştü; bunların arasında, Albertine'den çok daha üstün olan ve bunu bilen Andrée de vardı (belki de Albertine'in hiç istemeden kullandığı çekim gücü, küçük çetenin kaynağını oluşturmuş, temelini atmıştı). Bu

çekim gücü, oldukça uzak mesafede de geçerliydi; görece daha parlak çevrelerde, pavane dansına daha iyi aileden bir genç kızdan ziyade Albertine kaldırılırdı. Bunun sonucunda, hiçbir çeyizi olmayan, karanlık bir adam olduğu ve Albertine'den kurtulmak istediği söylenen M. Bontemps tarafından geçimi kıt kanaat sağlanan Albertine buna rağmen, Saint-Loup'nun şıklıktan uzak bulacağı, ama Rosemonde'un veya Andrée'nin, çok zengin olmakla birlikte bu insanları tanımayan annelerinin gözünde muazzam bir itibarı olan kişilerin evine, sadece yemeğe değil, yatıya da davet edilirdi. Albertine bu şekilde her yıl, Fransa Merkez Bankası yönetim kurulu üyesi ve büyük bir demiryolu şirketinin yönetim kurulu başkanı olan bir şahsın ailesinin yanında, birkaç hafta kalırdı. Maliyecinin karısı evinde önemli şahsiyetleri ağırlardı ve "gününü" katiyen Andrée'nin annesine söylememişti; Andrée'nin annesi bu hanımı kaba bulur, ama evinde olup biten her şeyle yakından ilgilenmekten de geri kalmazdı. Bu yüzden her sene Aîbertine'i villalarına davet etsin diye Andrée'yi teşvik ederdi; seyahat etme imkânına sahip olmayan, teyzesinin de pek ilgilenmediği bir kıza deniz kenarında bir tatil imkânı sunmanın, hayırseverlik olduğunu söylerdi; Andrée'nin annesini harekete geçiren, herhalde Merkez Bankası yönetim kurulu üyesiyle karısının, Aîbertine'i anne-kız el üstünde tuttuklarını öğrenince, kendileri hakkında olumlu bir izlenim edinecekleri umudu değildi; hele Albertine'in, çok iyi yürekli ve becerikli olmakla birlikte, kendisini veya en azından Andrée'yi maliyecinin garden partilerine davet ettirebileceğini hiç ummuyordu. Ama her akşam yemekte, küçümseyici ve aldırışsız bir tavır takınmakla birlikte, Albertine'in, kendisi şatodayken olan bitenleri, hemen hepsini şahsen veya ismen tanıdığı misafirlerin ziyaretlerini anlatmasını bayılarak dinlerdi. Bu insanları sadece bu şekilde tanıdığı, yani tanımadığı (buna insanları "her daim" tanımak derdi) düşüncesi bile, Andrée'nin annesine, Albertine'e kibirli ve ilgisiz bir edayla, dudaklarını oynatmadan, onlar hakkında sorular sorarken, biraz hüzün verir, hatta kendi konumunun önemi hakkında bir kuşku ve endişe yaratmasını önlemek için de, uşağa, "Aşçıya söyleyiniz, bezelyeleri ağızda erimiyor," diyerek kendini rahatlatır ve "hayatın gerçeği" içinde yerini alırdı. O zaman dinginliğine kavuşurdu. Annesi Andrée'yi doğal olarak mükemmel bir aileden, ama aynı zamanda kızının da bir aşçısı ve iki arabacısı olacak kadar zengin bir erkekten başkasıyla evlendirmemeye kararlıydı. İyi bir konumun olumlu yanı, geçerli doğrusu buydu. Yine de Albertine'in Merkez Bankası yönetim kurulu üyesinin şatosunda şu veya bu soylu hanımla yemek yemiş

olması, hatta bu hanımın Albertine'i gelecek kış için davet etmiş olması, Andrée'nin annesinin gözünde genç kıza özel bir saygınlık kazandırıyor, bu da, bahtsızlığının uyandırdığı merhamet ve hatta küçümsemeyle çok güzel bağdaşıyordu; M. Bontemps'ın vatanına ihanet etmiş –hatta Panama skandali sırasında söylentiye göre hükümetten yana olmuş– ve hükümete girmiş olması, bu küçümsemeyi daha da artırmaktaydı. Ancak, Andrée'nin annesi buna rağmen, doğruluk aşkıyla, Albertine'in seviyesiz bir soydan olduğunu düşünür gibi görünen insanları öfkeyle aşağılardı. "Hiç olur mu, çok iyi bir aile, Simonet ailesi, üstelik de tek n ile!" Tabii ki bütün bunların olup bittiği, paranın çok önemli bir rol oynadığı, şıklığın insanı davet ettirdiği ama evlendirmediği bir muhitte, sahip olduğu ve yoksulluğunu telafi etmeyen yüksek saygınlığın, Albertine için "yutulabilir" bir evlilik gibi faydalı bir sonuç doğurması mümkün görünmüyordu. Ama bir evlilik imkânı umudu getirmeseler de, bu "başarılar, Albertine'in Merkez Bankası yönetim kurulu üyesinin karısı, hattâ pek tanımadıkları Andrée'nin annesi tarafından "evin kızı gibi" misafir edildiğini gördükçe küplere binen birtakım kötü niyetli annelerde, kıskançlığa yol açıyordu. Bu yüzden de, bu iki hanımla ortak dostlarına, bu hanımların doğruyu bilseler, çok kızacaklarını söylüyorlardı: Albertine, hanımlardan birinin evinde, ihtiyatsızca kabul edildiği mahremiyet sayesinde öğrendiği her şeyi, ilgili kişinin, ifşa edilmelerini son derece tatsız bulacağı yüzlerce küçük sırrı, gidip öteki hanıma (onun evinde öğrendiklerini de birinciye) anlatıyordu. Bu kıskanç kadınlar, bunu dedikodu halinde yayılsın ve Albertine'in koruyucularıyla arası açılsın diye söylüyorlardı. Ama bu haberler, çoğu kez olduğu gibi, hiçbir başarı sağlamıyordu. Bu sözleri söyleten kötü niyet, fazlasıyla hissediliyor, bu da, kötü niyet sahiplerinin biraz daha küçümsenmesinden başka bir sonuç vermiyordu. Andrée'nin annesi, Albertine hakkında fikir değiştirmeyecek kadar kesin bir kanıya sahipti. Onu "zavallı", ama kusursuz bir mizaca sahip, hoşa gidecek bir şeyi yapmaktan asla kaçınmayan bir kız olarak görüyordu.

Albertine'in elde etmiş olduğu bu itibar, pratik bir sonuç getirmeyecek gibi görünmekle birlikte, Andrée'nin arkadaşına her zaman arandıkları için hiçbir zaman kendilerini ileri sürmeleri gerekmeyen insanların belirgin özelliğini kazandırmıştı; (benzer nedenlerle toplumun öbür ucunda, çok seçkin kadınlarda da bulunan) bu özellik, beğenildiğini gösteriş için sergilememek, hatta gizlemektir. Albertine asla birisi hakkında, "Beni görmek istiyor," demez, herkesten büyük bir teveccühle, sanki kendisi

başkalarının peşinde koşar, ararmış gibi söz ederdi. Daha birkaç dakika önce, baş başa konuşurken, randevu isteğini geri çevirdiği için kendisine dokunaklı sitemler etmiş olan bir delikanlıdan söz edilse, ortalık yerde bununla böbürlenmek, delikanlıya kızmak şöyle dursun, methederdi: "Öyle kibar bir çocuk ki!" Hatta bu kadar beğenilmekten rahatsızdı; çünkü bu yüzden insanları üzmek zorunda kalıyordu; oysa o, mizacı gereği, insanları sevindirmekten hoşlanıyordu. İnsanları sevindirmekten o kadar hoşlanıyordu ki, çıkarcı, başarılı insanlara özgü bir yalan türünü benimsemişti. Aslında çok fazla sayıda insanda çekirdek halinde bulunan bu samimiyetsizlik türü, bir hareket sayesinde bir tek kişiyi sevindirmekle yetinmeyi bilmemekten ibarettir. Mesela Albertine'in teyzesi, yeğeninin kendisiyle birlikte pek eğlenceli olmayan bir davete gitmesini istiyorsa, Albertine bu davete gittiğinde, teyzesini sevindirmiş olmanın manevi tatminini yeterli bulabilirdi. Ama o, ev sahibesi tarafından kibarca karşılandığında, kendisini görmeyi çok uzun zamandır arzuladığını, bu fırsatı değerlendirip teyzesinden izin istediğini söylemeyi tercih ederdi. Bu da yetmez, aynı davette, Albertine'in çok dertli bir arkadaşı olurdu. Albertine kıza, "Seni yalnız bırakmak istemedim; beni yanında istersin diye düşündüm. Daveti bırakıp başka bir yere gitmek istersen, ben seninle istediğini yaparım, senin üzüntünü hafifletmek benim için her şeyden önemli," derdi (esasen söylediği doğruydu da). Ancak, bazen kurgu ürünü olan amaç, gerçek amacı baltalardı. Mesela Albertine bir arkadaşı için bir ricada bulunmak üzere bir hanımı görmeye giderdi. Ama iyi yürekli ve sevimli hanımın evine vardığında, tek bir hareketin çoklu kullanımı ilkesine bilmeden boyun eğerek, sırf onu tekrar görmenin zevki uğruna gelmiş gibi görünmenin daha sevecen olacağını düşünürdü. Ziyaretine gittiği hanım, Albertine'in sırf dostluk adına uzun bir yolu göze alıp gelmiş olmasından müthiş duygulanırdı. Hanımın neredeyse heyecanlandığını gören Albertine, onu daha da çok severdi. Ne var ki, yalandan gelme sebebi olarak sunduğu dostluk zevkini derinden hisseder, arkadaşı için ricada bulunacak olursa, aslında samimi olan duygularından, hanımın şüpheye düşmesinden korkardı. Hanım, bu ricanın üzerine, Albertine'in bunun için geldiğini düşünürdü, bu doğruydu; ama o, bundan Albertine'in onu görmekten yarar gözetmeyen bir zevk almadığını düşünürdü, bu yanlıştı. Sonuçta Albertine hiçbir ricada bulunmadan hanımdan ayrılırdı; bir kadının kalbini kazanma umuduyla ona çok iyi davranan, bu iyiliğe soyluluk katmak için ifşaatta bulunmayan erkekler gibi. Bazı durumlardaysa, gerçek amacın, sonradan

düşünülen yan amaca feda edildiği söylenemese de, birinci amaç ikinciye o kadar zıt olurdu ki, Albertine'in amaçlardan birini söyleyerek duygulandırdığı kişi öteki amacı öğrenecek olsa, memnuniyeti bir anda derin bir acıya dönüşürdü. Anlatının devamında, çok daha ileride, bu tür çelişkiler çok daha iyi anlaşılacaktır. Bambaşka türden olaylardan alınan bir örnek verip, hayatın sunduğu çok çeşitli durumlarda, bu çelişkilerin sık sık görüldüğünü söyleyebiliriz. Evli bir erkek, metresini garnizonunun bulunduğu şehre yerleştirir. Paris'te kalan ve gerçeği yarı yarıya bilen karısı üzülür, kocasına kıskançlık dolu mektuplar yazar. Bu sırada metresin bir günlüğüne Paris'e gitmesi gerekir. Erkek, ona eşlik etmesi yolundaki yakarılarına dayanamaz ve yirmi dört saatlik bir izin alır. Ama iyi kalpli olduğu ve karısını üzmek kendisine acı verdiği için karısına gider; birkaç samimi gözyaşı dökerek, mektupların kendisini çılgına döndürdüğünü, onu teselli etmek, ona sarılmak için kaçıp gelmenin bir yolunu bulduğunu söyler. Böylece, bir tek yolculukla, hem metresine, hem karısına aşkını kanıtlamış olur. Ama karısı Paris'e geliş sebebini öğrenecek olsa, mutluluğu şüphesiz ıstıraba dönüşürdü –nankör kocasını görmenin verdiği mutluluk kendisi için her şeye rağmen yalanlarının verdiği acıdan daha büyük değilse tabii. Çokamaçlılık sistemini en tutarlı şekilde uyguladığını düşündüğüm insanlardan biri de M. de Norpois'dır. Zaman zaman dargın iki arkadaşın arabuluculuğunu üstlenmeye razı olur, bu yüzden de müthiş nazik bir adam olarak anılırdı. Ama kendisinden ricada bulunmuş olan kişiye bir iyilik yapmış olmak ona yetmez, ikinci kişiye de, girişimini ötekinin ricası değil, ikincinin yararına yapılan bir şey olarak sunardı; karşısında "müthiş yardımsever bir insan" bulunduğu fikri önceden kendisine aşılanmış olan muhatabını ikna etmesi zor olmazdı. Bu şekilde, iki taraflı oynayarak, sarraf argosunda "ters oynamak" denilen şeyi yaparak, nüfuzunu asla tehlikeye atmaz, yaptığı iyilikler, itibarının bir bölümünün elden gitmesi değil, meyve vermesi anlamına gelirdi. Öte yandan her yaptığı iyilik, çifte göründüğünden, hayırsever dost şöhreti daha da artardı; hayırseverliği etkindi üstelik, boşuna çabalamaz, tarafların ikisinin de minnetinden anlaşılacağı gibi, bütün girişimleri etkili olurdu. Nezakette bu ikiyüzlülük, bütün insanlarda olduğu gibi yalanlamalarla birlikte, M. de Norpois'nın kişiliğinin önemli bir parçasıydı. Bakanlıkta da, epeyce saf olan babamdan, ona iyilik ettiği zannını uyandırarak sık sık yararlandı.

İstemediği kadar beğenilen ve başarılarını duyurmaya ihtiyacı olmayan Albertine, yatağının başucunda aramızda geçen, çirkin bir kızın bütün

dünyaya bildirmek isteyeceği sahne konusunda kimseye tek söz söylemedi. Zaten Albertine'in o sahnedeki tutumunu kendi kendime açıklayamıyordum bir türlü. Mutlak iffetlilik varsayımını (başlangıçta Albertine'in benim kendisini öpmeme ve sahip olmama öylesine bir şiddetle karşı koymasını atfettiğim ve aslında arkadaşımın iyiliğine, temeldeki ahlâklılığına ilişkin kavramımda hiç de vazgeçilmez olmayan varsayımı) defalarca elden geçirdim. Bu varsayım, Albertine'i ilk gördüğüm günkü varsayımıma o kadar zıttı ki! Hem sonra, benden kurtulmak için zili çalarkenki sert davranışı, dört bir taraftan değişik davranışlarla, hepsi bana karşı nazik (tatlı, bazen endişeli, telaşlı, Andree'yi tercih etmemi kıskanan bir nezaket) davranışlarla kuşatılmıştı. Öyleyse niçin akşamı yatağının yanında geçireyim diye davet etmişti beni? Niçin sürekli aşk diliyle konuşuyordu? Bir erkek arkadaşı görme arzusu, onun, kız arkadaşınızı size tercih ettiği korkusu, onu sevindirme isteği, ona romantik bir şekilde, geceyi yanınızda geçirdiğini diğerlerinin bilmeyeceğini söylemek, bu kadar basit bir zevki ona bağışlamıyorsanız ve bu sizin için de bir zevk değilse, neden kaynaklanır? Albertine'in iffetliliğinin bu noktaya varabileceğine inanamıyordum her şeye rağmen; acaba o şiddetin sebebi beğenilme merakına mı bağlıydı diye düşünüyordum; mesela üzerinde nahoş bir koku olduğunu düşünerek hoşuma gitmeyeceğinden korkmuş olabilirdi; belki de korkaklıktı sebebi; mesela aşkın gerçekleri konusundaki cehaletiyle, benim sinirsel zafiyet halimin, öpüşme yoluyla bulaşabileceğini zannetmiş olabilirdi.

Beni sevindiremediği için tabii ki çok üzüldü ve bana altından küçük bir kalem verdi; insanların erdemli sapkınlığıdır bu: Nazik ilginiz onları duygulandırır, ama bu ilginizin talebini karşılamaya razı olmazlar; buna rağmen, sizin için başka bir şey yapmak isterler; bir yazısıyla romancıyı destekleyebilecek olan eleştirmen, onun yerine romancıyı yemeğe davet eder; bir düşes, züppeyi yanında tiyatroya götürmez, ama kendi gitmeyeceği bir gece, locasını emrine sunar. Asgariyi yapan ve hiçbir şey de yapmayabilecek kişiler, utançtan, bir şeyler yapmak için müthiş bir dürtü hissederler çünkü. Albertine'e, bu kalemi bana vermekle beni çok sevindirdiğini, ama otelde kaldığı gece kendisini öpmeme izin vermiş olsa, daha çok sevindireceğini söyledim. "O kadar mutlu edecekti ki beni! Size ne zararı olacaktı? İsteğimi geri çevirmeniz beni çok şaşırttı." - "Ben de sizin buna şaşırmanıza hayret ediyorum," dedi Albertine. "Sizin ne gibi genç kızlarla tanıştığınızı merak ediyorum doğrusu; benim davranışım sizi

şaşırttığına göre..." - "Sizi kırdığım için üzülüyorum, ama şimdi bile, hatalı olduğumu düşündüğümü söyleyemem size. Ben bu tür şeylerin hiç önemi olmadığı kanısındayım; birini bu kadar kolay sevindirebilecekken, bir genç kızın buna rıza göstermemesini anlayamıyorum." Sonra Albertine'le arkadaşlarının, oyuncu Lea'nın kız arkadaşını nasıl kınadıklarını hatırlayarak, ahlâki görüşlerini kısmen memnun etmek için ekledim: "Bir konuda anlaşalım yalnız; bir genç kızın her şeyi yapabileceğini, hiçbir şeyin ahlâksızlık olmayacağını söylemek istemiyorum. Mesela geçen gün sözünü ettiğiniz bir ilişki vardı: Balbec'te oturan bir genç kızla bir kadın oyuncu arasında; bence bu iğrenç bir şey; o kadar iğrenç ki, bana kalırsa doğru değil, o kızın düşmanları uydurmuş bunu. Bana ihtimal dâhilinde gibi gelmiyor, hatta imkânsız geliyor. Ama bir erkek arkadaşın öpücüğüne, hatta daha fazlasına izin vermek başka; madem arkadaşınız olduğumu söylüyorsunuz..." - "Arkadaşımsınız, ama sizden önce başka erkek arkadaşlarım oldu; emin olun bana sizin kadar dostluk gösteren delikanlılar tanıdım. Ama bir tanesi bile böyle bir şeye cüret etmedi. Yiyecekleri tokatları bilirlerdi. Zaten böyle bir şey akıllarından bile geçmezdi; açıkça, dostça, arkadaşça el sıkışırdık; öpüşmek gibi bir şeyin sözü bile edilmezdi, ama yine de arkadaşımdı hepsi. Bakın, eğer dostluğuma önem veriyorsanız, sevinebilirsiniz; çünkü sizi affettiğime göre epeyce seviyorum demek ki. Ama ben aslında sizin umurunuzda değilim, biliyorum. İtiraf edin: Siz Andrée'den hoşlanıyorsunuz. Esasen haklısınız, o benden çok daha sevimli, üstelik çok güzel. Ah, erkekler!" Yaşadığım hayal kırıklığına rağmen, bu açık sözler gözümde Albertine'e büyük bir itibar kazandırıyor, çok tatlı bir duygu uyandırıyordu bende. Bu duygu belki de ileride benim için çok önemli ve üzücü sonuçlar doğurdu; çünkü Albertine'e olan aşkımın ortasında daima varlığını sürdürecek olan, o neredeyse ailevi his, o ahlâki çekirdek, bu duyguyla oluşmaya başladı. Böyle bir his, çok büyük acılara sebep olabilir. Çünkü bir kadın yüzünden gerçekten acı çekmek için, ona yüzde yüz inanmış olmak gerekir. Şimdilik bu manevi takdir ve dostluk çekirdeği, bir bağlantı taşı gibi gönlümün ortasında duruyordu. Böyle büyümeden, ertesi yıl da sürdüreceği, Balbec'teki bu ilk tatilimin son haftalarında haydi haydi koruduğu cansızlık içinde var olmaya devam etseydi, tek başına mutluluğuma hiçbir zarar vermezdi. Aslında kovulması daha yerinde olacak konuklara benziyordu içimdeki çekirdek; ama zayıflıkları ve yabancı bir bünyenin ortasındaki yalnızlıkları, onları geçici

olarak o kadar zararsız hale getirir ki, tedirgin etmeyip oldukları yerde bırakırız.

Hayallerim artık serbestti; Albertine'in arkadaşlarından birine veya başkasına, en başta da Andrée'ye yönelebilirlerdi; Andrée'nin incelikleri, Albertine'in öğreneceğinden emin olmasaydım, belki de bu kadar duygulandırmazdı beni. Uzun zamandır Andrée'yi tercih ediyormuş gibi yapmam, –sohbet ve sevgi gösterisi alışkanlıkları bağlamında– bana adeta onun için hazırlanmış bir aşk malzemesi sağlamıştı elbette; o güne kadar eksik olan tek şey, buna eklenmesi gereken samimi bir duyguydu, ki bunu da özgürlüğüne kavuşan kalbim sağlayabilirdi. Ama Andrée, gerçekten sevemeyeceğim kadar entelektüel, fazlasıyla sinirli, fazlasıyla marazi, fazlasıyla bana benzerdi. Albertine şimdi bana içi boş gibi geliyorsa, Andrée de fazlasıyla tanıdığım bir şeyle dolu gibi geliyordu. İlk gün plajda, bir bisiklet yarışçısının, spor aşkıyla kendinden geçmiş metresiyle karşı karşıya olduğumu sanmıştım; oysa Andrée, spor yapmaya, nevrozunu ve beslenme bozukluklarını tedavi etmek üzere, doktorunun talimatı üzerine başladığını, ama en mutlu saatlerinin, George Eliot'ın bir romanını tercüme ettiği saatler olduğunu söylüyordu. Andrée'nin nasıl biri olduğu konusunda başlangıçtaki yanılgımın sonucu olan hayal kırıklığımın, aslında benim için hiç önemi yoktu. Ama bu yanılgı, askın doğmasına izin verdikleri ve ancak artık bu aşkı değiştirme imkânı kalmadığında yanılgı oldukları anlaşıldığı takdirde, bir ıstırap kaynağı haline gelen türden yanılgılardandı. Benim Andrée konusundaki yanılgımdan farklı, hatta ona zıt da olabilen bu yanılgılar, genellikle (özellikle de Andrée örneğinde) insanların ilk anda göz boyamak için, olmadıkları ama olmak istedikleri kimliğe epeyce uygun bir görünüme bürünmelerinden, uygun davranışlar göstermelerinden kaynaklanır. Yapmacık davranış, taklit ve hem iyiler, hem de kötüler tarafından takdir edilme arzusu, dış görünüşe söz ve jestlerin aldatıcı görünüşlerini ilave eder. Öyle edepsizlikler, öyle acımasızlıklar vardır ki, kimi iyilikler, kimi cömertlikler gibi, sınavdan geçemezler. Tıpkı hayırseverliğiyle tanınan bir adamın, çoğunlukla aslında kibirli ve cimri olduğunu keşfetmemiz gibi, önyargılarla dolu dürüst bir genç kızı da, ahlâksızlık konusundaki palavraları yüzünden, bir Messalina zannederiz. Ben Andrée'de sağlıklı ve ilkel bir yaratık bulduğumu sanıyordum, halbuki o sağlık peşinde koşan bir insandan başka bir şey değildi; belki onun sağlıklı zannettiği insanların çoğu da öyleydi; tıpkı kırmızı yüzlü, beyaz flanel ceketli, şişman bir artritlinin bir Herkül olması gerekmediği gibi,

belki o insanlar da gerçek sağlıktan çok uzaktı. Öyle durumlar vardır ki, sağlıklı göründüğü için sevdiğimiz bir insanın, gezegenlerin ışıklarını başka gök cisimlerinden aldıkları, bazı cisimlerinse, sadece elektriği geçirdikleri gibi, aslında sıhhatini başkalarından alan hastalardan biri olması, mutluluğu etkiler.

Yine de, Rosemonde ve Gisèle gibi, hatta onlardan daha da fazla, Andrée, sonuçta Albertine'in arkadaşıydı; onun hayatını paylaşıyor, davranışlarını taklit ediyordu; o kadar ki, ilk gördüğümde birini diğerinden ayırt edememiştim. Bu genç kızların arasında, asıl büyüleri deniz fonu üzerinde belirmeleri olan bu gül fidanlarının arasında hüküm süren bölünmezlik, onları henüz tanımadığım ve aralarından herhangi birinin görüntüsünün, küçük çetenin uzakta olmadığını müjdeleyerek beni öylesine heyecanlandırdığı günlerden beri, hiç değişmemişti. Şimdi de aralarından birini görünce duyduğum sevinçte, hangi oranda olduğunu bilemiyordum ama, diğerlerinin de hemen ardından onu izlediğini veya biraz sonra ona katıldığını görmenin, hatta o gün gelmeseler bile, onlardan söz etmenin ve benim plajda olduğumun kendilerine söyleneceğini bilmenin sevinci de vardı.

Artık hepsinin arasında tereddüt eden, ilk günlerin basit ilgisi değil, gerçek bir sevme kararsızlığıydı; her biri doğal bir biçimde diğerinin yerine, bu ölçüde geçebiliyordu. Aralarında en beğendiğim kız tarafından terk edilmek, benim için üzüntülerin en büyüğü olmazdı; ama beni terk eden, hepsinin arasında belirsiz şekilde gezinen hüzün ve hayal toplamını onda yoğunlaştırmış olacağımdan, derhal en çok beğendiğim oluverirdi. Yine de bu durumda farkında olmadan kaybına üzüleceğim, kısa zamanda hepsinin gözünde itibarımın sıfıra ineceği arkadaşları olurdu; onlara olan kolektif aşkım, bir politikacının veya tiyatro oyuncusunun, muhabbetini kazandıktan sonra kendisini yüzüstü bırakmasına dayanamadığı halka olan aşkına benziyordu. Ben Albertine'den göremediğim muhabbeti bile, bir anda, akşam benden ayrılırken bana anlamlı bir söz söylemiş, anlamlı bir bakış fırlatmış olan ve böylece bir günlüğüne arzularımın yöneldiği herhangi bir tanesinden beklemeye başlıyordum.

Arzularım aralarında büyük bir hazla geziniyordu; çünkü bu hareketli çehrelerin hatlarında göreli bir sabitleşme başlamıştı; daha değişse bile, esneyebilen, oynak portreyi tanımak mümkün olurdu. Aralarındaki farklar, kuşkusuz hatlarının uzunluk ve genişliğinde eşit farklarla çakışmıyordu;

yüz hatları, ne kadar birbirine benzemezmiş gibi görünseler de, çakışabilirlerdi belki. Ancak yüzlere ilişkin bilgimiz matematiksel değildir. Her şeyden önce, başlangıç noktası, parçaların ölçülmesi değildir; hareket noktası bir ifade, bir bütündür. Mesela Andrée'de, baygın gözlerin inceliği, ensiz burunla birleşir gibiydi; burnu o kadar inceydi ki, daha önce ikiz bakışların çifte tebessümüne bölünmüş olan zarafet tek bir çizgide izlenebilsin diye çizilmiş, basit bir eğri gibiydi. Saçlarını ayıran çizgi de aynı incelikte, rüzgârın kumun üzerinde bıraktığı izler gibi yumuşak ve derindi. Bu özelliği irsi olsa gerekti; Andrée'nin annesinin bembeyaz saçlarında da aynı şekilde rüzgârla yalanmışçasına, kâh hafif bir kabarıklık, kâh bir çukur olurdu, arazinin iniş çıkışlarına göre yükselip alçalan kar tabakası gibi. Şüphesiz Andree'nin incecik burun çizgisiyle kıyaslandığında Rosemonde'un burnu, iri bir kaidenin üzerine oturan yüksek bir kule gibi, geniş yüzeyler sunuyordu adeta. Yüz ifadesi, minicik bir farkın ayırdığı iki çehre arasında dev uçurumlar olduğu zannını uyandırsa da –minicik bir fark, tek başına tamamen kendine özgü bir ifade, bir kişilik yaratmaya yetse de– bu çehrelere, birbirine indirgenemeyecekleri görüntüsünü veren, sadece çizgideki minicik fark ve ifadenin özgünlüğü değildi. Arkadaşlarımın çehreleri arasında ten rengi, daha da derin bir farklılık yaratıyordu, ama bu yüzlere verdiği tonların değişken güzelliği, farkın başlıca nedeni değildi; öyle zıt tonlara sahiptiler ki, –üzerinde gözlerin yeşilimsi ışığının oynaştığı kükürtlü bir pembeye boyanmış çehresiyle– Rosemonde'un ve –siyah saçlarının ağırbaşlı kibarlığı beyaz yanaklarına yansıyan– Andree'nin karşısında aldığım zevk, sırayla, güneşli deniz kenarında bir sardunyaya ve gece bir kamelyaya baksam, alacağım zevke benzerdi. Bu büyük farkın asıl nedeni, bu yeni unsurun, rengin, çizgiler arasındaki minnacık farkları aşırı büyütmesi, yüzeyler arasındaki ilişkileri baştan aşağı değiştirmesiydi; bu yeni unsur, ten renklerini paylaştırdığı gibi, boyut yaratmada, en azından değiştirmede de ustadır. Bu yüzden de, belki benzer denilebilecek çehreler, kızıl saçların aleviyle mi, pembe bir tenle mi, beyaz bir ışıkla mı, mat bir solgunlukla mı aydınlatıldıklarına bağlı olarak geriliyor veya genişliyor, başka bir şey haline geliyordu; Rus balelerinin, gün ışığında görüldüğünde kimi zaman ortası delik basit bir kâğıt yuvarlaktan ibaret olan ve bir Bakst'ın dehasıyla, dekoru açık nar pembesi bir ışıkla mı, ay ışığıyla mı sarmaladığına bağlı olarak, kâh bir sarayın cephesine kakılmış sert bir türkuvaz, kâh bir bahçenin ortasında gevşek gevşek yayılan bir gül olan

aksesuarları gibi. Böylece, çehreleri tanıdıkça ölçeriz, ama bir yerölçümcüsü olarak değil, ressam olarak.

Albertine de arkadaşları gibiydi. Kimi günler, incecik, teni boz, somurtkan olur, gözlerinin derinliklerinde, bazen denizde olduğu gibi, mor bir şeffaflık yanlamasına inerdi; böyle günlerde Albertine, bir sürgünün hüznüyle dolu gibi görünürdü. Başka günler, daha düz olan çehresi, arzuları parlak yüzeyine yapıştırır, öteye geçmelerini engellerdi; onu birdenbire yandan gördüğümde durum değişirdi; çünkü beyaz balmumu gibi mat olan yanaklarının yüzeyi, şeffaflıktan pembeleşir, müthiş bir öpme isteği, bu kaçan, farklı tene ulaşma isteği uyandırırdı. Bazen de mutluluk, bu yanakları öyle hareketli bir ışıltıyla sarmalardı ki, sanki akışkan ve belirsiz hale gelen teninden yan bakışlar geçer, teni bu yüzden, gözlerinden farklı bir renkte, ama aynı maddedenmiş gibi görünürdü; bazen de hiç düşünmezken, küçük esmer noktalarla beneklenmiş, sadece daha mavi iki lekenin içinde yüzdüğü çehresine bakınca, bir saka kuşu yumurtasına, sadece iki noktası işlenip perdahlanmış sütlü bir akiğe benzerdi; esmer taşın ortasında, mavi camdan bir kelebeğin saydam kanatları gibi, tenin aynaya dönüştüğü, bizde ruha yaklaşmamıza izin veriyormuş yanılgısını bedenin diğer organlarından daha fazla yaratan gözler ışıldardı. Ama çoğunlukla daha renkli ve daha canlı olurdu;, bazen beyaz yüzündeki tek pembe nokta, burnunun, insana oynama isteği veren sinsi bir kedi yavrusununki gibi incecik ucu olurdu; bazen yanakları o kadar pürüzsüz olurdu ki, bakışlar, bir minyatürün pembe minesinin üzerinde kayar gibi yanaklarının pembe sırının üstünden kayar, siyah saçlarının aralık, kat kat kapağı altında bu pembe sır, daha zarif, daha derin görünürdü; arasıra yanaklarının mora çalan bir siklamen pembesine büründüğü olur, hatta bazen, ateşi yükseldiğinde, siyaha yakın koyulukta kırmızı güllerin koyu bordosuna boyanır, böyle zamanlarda, marazi bir beniz duygusu vererek arzumu bayağılaştırıp daha şehvetli hale getirir, onun bakışlarına bir ahlâksızlık, bir sakatlık katardı; bu Albertine'lerin her biri farklıydı, bir dansçının, projektörün sayısız çeşitlilikteki oyunlarına göre rengi, şekli, yapısı değişen görüntülerinin her birinin farklı olması gibi. Belki o dönemde kendisinde seyrettiğim kişiliklerin çeşitliliği yüzünden, daha sonra ben de, hangi Albertine'i düşünüyorsam, ona göre farklı bir şahsiyete dönüşmeyi alışkanlık haline getirdim: kıskanç, kayıtsız, zevk düşkünü, melankolik, öfkeli; bu şahsiyetler, sadece ortaya çıkan hatıranın tesadüfüne değil, aynı hatırayı farklı yorumlamam yüzünden araya girmiş olan inancın gücüne de

bağlı olarak yaratılırdı. Çünkü eninde sonunda dönülmesi gereken şey buydu, bu inançlardı; bunlar genellikle bizim haberimiz olmadan içimizi doldururlar, oysa mutluluğumuz açısından, gördüğümüz insandan daha önemlidirler; zira o insanı bu inançların arasından görürüz, bakılan insana geçici önemini veren, bu inançlardır. Gerçeğe daha yakın olabilmek için, daha sonra Albertine'i düşünen benliklerimden her birine farklı bir isim takmalıydım; ayrıca, karşımda gördüğüm, her defasında farklı olan Albertine'lere de ayrı ayrı isimler vermem gerekirdi; bir su perisi gibi önünde belirdiği, her biri değişik –kolaylık olsun diye basitçe deniz diye adlandırdığım– denizlere benziyordu. Ama hepsinden önemlisi –tıpkı bir anlatıda belirli bir günde havanın nasıl olduğunun belirtildiği gibi, ama çok daha faydalı olacak şekilde– Albertine'i gördüğüm şu veya bu gün, ruhuma egemen olan inancın mutlaka adını koymam gerekirdi; bu inanç, tıpkı denizler gibi insanların da atmosferini ve görünüşünü, toplaşmalarıyla, hareketlilikleriyle, yayılmalarıyla, kaçışlarıyla her şeyin rengini değiştiren o belli belirsiz, zor seçilen bulutlara bağımlı kılardı; mesela Elstir'in bir akşam durup sohbet ettiği, uzaklaşırlarken birden güzelleşen genç kızlara beni tanıştırmayarak yırttığı bulut, birkaç gün sonra onlarla tanıştığımda tekrar oluşmuş, onların parıltısını gölgelemiş, sık sık onlarla gözlerimin arasına girmişti; donuk, yumuşak, Vergilius'un Leukothea'sı gibiydi.

Şüphesiz hepsinin çehrelerindeki anlam benim için çok değişmişti; bu çehreleri nasıl okumam gerektiğini bir ölçüde sözlerinden öğrenmiştim; bu sözlere büyük bir değer atfedebiliyordum, çünkü sorularımla sözlerini istediğim gibi ağızlarından alıyor, tahminlerini doğrulamak için karşı kanıtlara başvuran bir deneyci gibi çeşitlendiriyordum. Varoluş sorununu çözmenin birçok yolundan biri de, bize uzaktan güzel ve esrarengiz görünmüş olan kişilere yeterince yaklaşıp hiçbir sırları, hiçbir güzellikleri olmadığını anlamaktır; sağlığı korumanın seçilebilecek çeşitli yollarından biri budur; pek tavsiye edilen bir yol olmayabilir ama yine de hayatımızı sürdürmemizi ve –en iyisine ulaştığımıza ve en iyisinin pek matah olmadığına bizi ikna etmek suretiyle, hiçbir özlem duymamamıza imkân tanıdığından– ölüme boyun eğmemizi sağlayan bir dinginlik verir bize.

Bu genç kızların beyninde, iffeti küçümsemenin, gündelik heveslerin anısının yerine, namuslu ilkeler koymuştum; bu ilkelerin sarsılmaları mümkündü belki, ama o güne kadar, kendilerini yaşadıkları burjuva muhitinden almış olan bu kızların doğru yoldan sapmalarına katiyen izin

vermemişlerdi. Oysa insan, ufak tefek şeyler konusunda da olsa, baştan yanılmışsa, varsayımlarda ve anılarda bir hata, insana kötü niyetli bir dedikoduyu çıkaranı veya bir eşyayı nerede kaybettiğini yanlış yönde aratıyorsa, çok mümkündür ki, hatasını fark ettiğinde, bu hatanın yerine gerçeği değil, başka bir hata koyacaktır. Arkadaşlarımın yaşama biçimiyle, kendilerine nasıl davranmak gerektiğiyle ilgili olarak, onlarla dostça sohbet ederken yüzlerinde okumuş olduğum masumiyet kelimesinden çıkarılabilecek bütün sonuçları çıkarıyordum. Ama belki de bu kelimeyi şaşkınlıkla, fazla hızlı çözerek yanlış okumuştum ve Berma'yı ilk seyrettiğim matinenin programında Jules Ferry isminin yazılı olmadığı gibi (bu benim M. de Norpois'ya Jules Ferry'nin kesinlikle ön oyunlar yazdığını iddia etmemi engellememişti), bu kelime de o yüzlerde yazılı değildi.

Küçük çetedeki arkadaşlarımın, hangisi olursa olsun, son gördüğümdeki çehresi, doğal olarak, hatırladığım tek çehresi olurdu; çünkü bir kişiyle ilgili hatıralarımızdan, gündelik ilişkilerimizin acil çıkarlarına katkısı olmayan her şeyi zihnimiz eler (bilhassa bu ilişkilerde biraz da, daima doyumsuz olduğu için gelecek zamanda yaşayan aşk varsa). Zihin geçmiş günlerin zincirini elinde tutmaya çalışmaz; sadece, genellikle karanlığa gömülüp kaybolan diğer halkalardan bambaşka bir madenden yapılmış olan son halkasını sıkı sıkı kavrar ve hayat yolculuğumuzda, sadece o anda içinde bulunduğumuz yeri gerçek kabul eder. Daha şimdiden çok uzakta kalan ilk izlenimlerimin, günbegün uğradıkları bozulmaya hafızam bir çare bulamazdı; bu genç kızlarla konuştuğum, ikindi kahvaltısı ettiğim, oyun oynadığım uzun saatler boyunca, bir freski seyreder gibi denizin önünden geçişlerini seyrettiğim acımasız ve nefsine düşkün bakireler olduklarını hatırlamıyordum bile.

Coğrafyacılar, arkeologlar bizi gayet güzel Kalypso'nun adasına götürür, Minos'un sarayını toprak altından çıkarırlar. Ne var ki Kalypso artık sadece bir kadın, Minos da ilahi bir yanı olmayan bir kraldır. Bu son derece gerçek kişilerin, tarihin bize öğrettiği meziyetleri ve kusurları bile, çoğunlukla aynı ismi taşıyan efsanevi varlıklara bizim malettiğimiz özelliklerden çok farklıdır. İlk günler tasavvur ettiğim bütün o zarif deniz mitolojisi bu şekilde dağılıp gitmişti. Ama zaman zaman bile olsa, erişilmez sandığımız ve arzuladığımız şeyle yakınlaşmamız, tamamen ilgisiz değildir. Başlangıçta sevimsiz bulduğumuz kişilerle ilişkide, zamanla yanlarında hissettiğimiz suni zevkin ortasında bile, gizlemeyi başardıkları kusurların

kokuşmuş tadı daima inatla varlığını sürdürür. Ama Albertine ve arkadaşlarıyla ilişkilerim türünden ilişkilerde, başlangıçtaki gerçek zevk, zorlama tarım ürünü meyvelere, güneşte olgunlaşmamış üzümlere hiçbir hileyle katılamayan o rayihayı bırakır. Bu genç kızlarda benim ilk anda gördüğüm doğaüstü yaratıklar, hâlâ onlarla en sıradan ilişkilerime, ben farkında olmasam bile, bir sihir katıyor, daha doğrusu bu ilişkileri sıradan olmaktan çıkarıyordu. Arzum, şimdi beni tanıyıp gülümseyen, ama ilk gün bakışlarımla başka bir evrenden ışınlar gibi karşılaşmış olan gözlerin anlamını öyle bir açgözlülükle aramış, falezin üzerine uzanmış bana sandviç uzatan veya bilmece oyunu oynayan bu genç kızların ten rengi yüzeylerine renk ve kokuyu öyle bir cömertlik ve titizlikle dağıtmıştı ki, çoğu öğle sonraları, aralarında uzanmışken –modern hayatta eski eserlerin azametini arayarak ayak tırnağını kesen bir kadına "Diken çıkaran çocuk" heykelinin asaletini veren veya Rubens gibi tanıdıkları kadınlardan tanrıçalar yaratıp mitolojik bir sahneyi canlandıran ressamlar misali– çimenlerin üstünde etrafıma yayılmış, birbirine zıt tipte, güzel esmer ve sarışın bedenlere baktığımda belki de gündelik tecrübelerin bu bedenlere doldurduğu vasatlığı boşaltmıyordum; buna rağmen (özel olarak ilahi soylarını hatırlamadan) Herkül veya Telemakhos misali nympha'ların arasında oyun oynuyormuşum gibi bakıyordum onlara.

Sonra konserler bitti, hava bozdu, kız arkadaşlarım, öyle kırlangıçlar gibi hepsi bir arada değil ama aynı hafta içinde Balbec'i terk ettiler. İlk giden Albertine oldu; hiçbir iş veya eğlencenin kendisini beklemediği Paris'e birdenbire niye gittiğini arkadaşlarının hiçbiri, ne o Sırada, ne de daha sonra anlayamadı. "Nedir, ne oluyor, hiçbir şey söylemeden çekti gitti," diye homurdanıyordu Françoise; aslında biz de gitsek çok memnun olurdu. Sayıları epeyce azalmış olan, ama hâlâ kalmaya devam eden tek tük müşteriler yüzünden tutulan personele karşı, "parayla beslenen" müdüre karşı saygısızlık olarak değerlendiriyordu bu yaptığımızı. Gerçekten de yakında kapanacak olan otel uzun zamandır, hemen hemen boşalmıştı; hiç bu kadar güzel olmamıştı. Otel müdürü aynı fikirde değildi; soğuktan donulan, kapısında artık komilerin beklemediği salonlar boyunca, üzerinde yeni bir redingot, aşırı bakımlı, donuk yüzü bire üç oranında et ve kozmetik karışımından oluşmuş gibi, sürekli kravat değiştirerek koridorları arşınlıyordu (bu lüksler, oteli ısıtmaktan ve personeli tutmaktan daha ucuzdur; artık bir hayır kurumuna on bin frank bağışta bulunamayan kişi, kendisine bir telgraf getiren memura beş frank bahşiş vererek rahatlıkla

cömertliğini sergileyebilir yine de). Boşluğu inceler, mevsimin pek parlak geçmediği otelde hissedilen sefalete, kendi düzgün kıyafetiyle geçici bir hava vermek ister gibiydi; bir zamanlar sarayının olduğu yerdeki harabelere dönüp dönüp gelen bir hükümdarın hayaleti gibiydi. Mahalli tren artık yeterince yolcu olmadığı için, ertesi yıl ilkbahara kadar seferlerine ara verince, memnuniyetsizliği iyice arttı. "Burada eksik olan," diyordu müdür, "alaşım araçları." Yaptığı zarara rağmen, gelecek yıllar için debdebeli projeleri vardı. Otelciliğe ilişkin, bu mesleği yücelten güzel deyim ve ifadeleri doğru olarak hatırlamayı beceriyordu yine de: "Yardımcı kadrolarım yetersizdi; gerçi yemek salonunda iyi bir ekibim vardı ama," diyordu, "komilerin mükemmel olduğu söylenemez; gelecek yıl göreceksiniz kuracağım müfrezeyi." Bu arada da ulaştırma hizmetlerinin kesilmesi yüzünden, mecburen mektupları üstü kapalı bir arabayla aldırıyor, bazen yolcuları da taşıtıyordu. Ben sık sık arabacının yanına oturuyordum; bu şekilde, Combray'de geçirdiğim kış mevsimindeki gibi, her türlü havada gezintiler yapmış oldum.

Ama bazen kamçı gibi bir yağmur yüzünden, büyükannemle ben, Casino kapanmış olduğundan, rüzgâr estiğinde bir geminin sintine dibine sığınır gibi neredeyse boş salonlara kapanıyorduk; bu salonlarda her gün, deniz yolculuklarındaki gibi, üç ay boyunca dip dibe bulunup tanışmadığımız kişilerden yeni bir tanesi, Rennes mahkeme başkanı, Caen baro başkanı, Amerikalı bir hanım ve kızları, yanımıza geliyor, konuşmaya başlıyor, saatleri kısaltmanın bir yolunu buluyor, bir yeteneklerini ortaya koyuyor, bize bir oyun öğretiyor, bizi çaya, birlikte müzik yapmaya, belli bir saatte bir araya gelmeye, gerçekten bize zevk vermenin sırrına sahip, yani iddiası olmayan, sadece sıkıcı saatleri geçirmemize yardımcı olan eğlenceler düzenlemeye davet ediyor, kısacası, tatilimiz sonuna yaklaşırken, bizimle arkadaşlık kuruyorlar, ertesi gün birbiri ardına otelden ayrılmalarıyla bu arkadaşlıklar kesiliyordu. Hatta zengin genç adamla, iki soylu arkadaşından biriyle ve birkaç günlüğüne tekrar gelmiş olan kadın oyuncuyla bile tanıştım; ama küçük topluluk artık sadece üç kişiden oluşuyordu; öteki arkadaşları Paris'e dönmüştü. Beni restoranlarında birlikte akşam yemeğine davet ettiler. Kabul etmediğime memnun olduklarını sanıyorum. Ama daveti gayet kibarca yapmışlardı; aslında davet zengin genç adamdan gelmişti; çünkü diğerleri onun misafiriydiler, fakat arkadaşı, Marki Maurice de Vaudemont çok önemli bir soydan geldiği için, oyuncu hanım,

içgüdüyle, bana gitmek istemez miyim diye sorarken, beni pohpohlamak için dedi ki:

"Maurice çok memnun olacak."

Otel girişinde üçüyle birden karşılaştığımda, zengin genç adam geri çekildi ve benimle konuşan, M. de Vaudemont oldu:

"Birlikte akşam yemeği yeme lütfunu bahşetmez misiniz bize?"

Sonuç olarak Balbec'ten pek az yararlanabilmiştim; bu da tekrar gelme isteğimi artırıyordu. Bana Balbec'te çok kısa bir süre kalmışım gibi geliyordu. Bana mektup yazıp temelli orada mı yaşamayı düşündüğümü soran arkadaşlarım aynı kanıda değildiler. Zarfın üzerine Balbec adını yazmak zorunda olduklarını gördükçe, pencerem bir çayıra veya sokağa değil, denizin çayırlarına bakıyor, geceleri onun uğultusunu işitiyorum, uyumadan önce uykumu bir kayık gibi ona emanet ediyorum diye, denizle bu aşırı yakınlıktan dolayı büyüsünün, uykuda öğrenilen dersler misali, benden habersiz içime maddeten nüfuz edeceği yanılgısına kapılıyordum.

Otel müdürü gelecek yıl için bana daha güzel bir oda teklif ediyordu; ama ben artık kendi odama bağlanmıştım, vetiver kokusunu hiç duymuyordum içeri girdiğimde; eskiden odada büyük zorlukla yükselen düşüncem sonunda tıpatıp onun boyutlarına ulaştığından, tekrar Paris'teki eski odamda yattığımda, tavan alçak olduğu için düşünceme tersine bir işlem uygulamak zorunda kaldım.

Sonunda Balbec'ten ayrılmamız gerekti sahiden; soğuk ve rutubet, şöminesi, kaloriferi olmayan otelde daha fazla kalınamayacak kadar içe işliyordu. Zaten bu son haftaları hemen unuttum. Balbec'i düşündüğümde neredeyse istisnasız her zaman gözümde canlanan, havalar bozmadan önce, öğleden sonra Albertine ve arkadaşlarıyla çıkacağım için her sabah, doktorun talimatı üzerine büyükannemin beni karanlıkta yatmaya zorladığı dakikalardı. Otel müdürü, benim katta gürültü edilmemesi için talimat verir, talimatlara uyulup uyulmadığını bizzat denetlerdi. Aşırı parlak ışıktan dolayı, ilk gece bana o kadar düşmanlık gösteren ağır mor perdeleri mümkün olduğunca uzun süre kapalı tutardım. Ama Françoise'ın ışık sızmasın diye her gece perdeleri iğnelemesine (çözmeyi bir tek kendisi becerirdi), yatak örtüleri, kırmızı kretondan masa örtüsünü, şuradan buradan bulduğu kumaşları eklemesine rağmen, perdeler bir türlü tam olarak

kavuşmaz, tam bir karanlık olmazdı; halının üzerine adeta lal rengi anemon yaprakları saçılmış gibi görünürdü; çıplak ayaklarımla aralarına basmaktan kendimi alamazdım. Pencerenin karşısındaki kısmen aydınlanmış duvarda hiçbir yerden destek almayan, dikine duran bir altın silindir, çölde İbranilerin önünden giden ışıklı direk gibi ağır ağır hareket ederdi. Tekrar yatağıma uzanırdım; sabahın sunduğu oyunların, deniz banyosunun, yürüyüşün hazlarını, kıpırdamadan, sadece hayalden ve hepsini bir arada yaşamak zorundaydım; mutluluğun küt küt attırdığı kalbim, tam gaz çalışan, ama kıpırtısız, hızını sadece kendi etrafında dönerek boşaltabilen bir makine gibiydi.

Kız arkadaşlarımın mendirekte olduklarını bilir ama onları göremezdim; onlar denizin kimi yüksek, kimi alçak sıradağlarının önünden geçtiği sırada, denizin bittiği yerde, mavimsi doruklarının ortasına küçük bir İtalyan kasabası gibi tünemiş olan Rivebelle kasabası bazen bir aydınlığın içinde belirir, bütün ayrıntıları güneşte tek tek seçilirdi. Arkadaşlarımı göremez, ama (gazete satıcılarının, Françoise'ın deyimiyle "gazeteler"in bağrışları, denize girenlerin ve oyun oynayan çocukların, hafif hafif kıyıya çarpan dalgaların sesine deniz kuşlarının çığlıkları gibi karışan sesleri benim belvedere'me kadar çıktığı sırada) varlıklarını hisseder, kulaklarıma kadar yükselen tatlı uğultunun, Nereus kızlarının gülüşü gibi sarmaladığı gülüşlerini duyardım. Akşam Albertine, "Aşağı inecek misiniz diye baktık," derdi. "Ama panjurlarınız hep kapalıydı, konser saatinde bile." Gerçekten de konser saat onda, bütün görkemiyle benim pencerelerimin altında başlardı. Enstrümanların kısa aralıklarında, deniz yükselmişse, kayan bir dalganın devamlı ve birbirine bağlı notaları duyulur, adeta kemanın süslemelerini billur kıvrımlarıyla sarmalar, köpüğünü, bir sualtı müziğinin kesintili yankılarından daha yükseğe fışkırtırdı. Giyinmem için eşyalarımın hâlâ getirilmemiş olması beni sabırsızlandırırdı. Saat on iki olur, nihayet Françoise gelirdi. Ve aylar boyunca, hep fırtınaların dövdüğü, sisler arasında kaybolmuş bir yer olarak hayal ettiğim için görmeyi çok istediğim Balbec'te, güneş o kadar parlak ve sabitti ki, Françoise pencereyi açmaya geldiğinde daima aynı görüntüyü bulacağımı bilmiş ve yanılmamıştım: dış duvarın köşesinde katlanan, aynı güneşten satıh; bu sathın hiç değişmeyen rengi, yazın bir işareti olmanın heyecanından çok, cansız ve suni bir minenin donukluğunu taşırdı. Françoise tepe camlarındaki iğneleri çıkarır, kumaşları çözer, perdeleri çekerken, gözler önüne serdiği yaz günü, bin yıllık, görkemli bir mumya kadar ölü ve eski görünürdü; yaşlı hizmetçimiz

sanki bu mumyanın sargılarını özenle açar, altın yaldızlı elbisesi içinde korunmuş olarak, ortaya çıkarırdı.

Dipnotlar

[1] Gerekli değişiklikler yapılmış olarak.

[2] İngiliz ulusu veya tipik bir İngiliz.

[3] Berlin'de Alman Dışişleri Bakanlığı binasının bulunduğu cadde.

[4] Londra'da Dışişleri Bakanlığı.

[5] Petersburg'daki Rusya Dışişleri Bakanlığı.

[6] Roma'da 1870'e kadar adalet sarayı, 1871'den sonra millet meclisi binası olarak kullanılan saray

[7] Viyana'da Dışişleri Bakanlığı'nın bulunduğu meydan.

[8] Molière'in oyunu: Le Cocu Imaginaire (Hayalî Boynuzlu).

[9] Paris'te Madeleine ve Bastille Meydanları arasındaki bulvarlar.

[10] Doğru yollardan.

[11] Zihinsel bir şey

[12] Dadı.

[13] Hızlı.

[14] Keşfedilmemiş topraklar.

[15] Saltanat

[16] Bir ana notayı süsleyen üç dört küçük nota.

[17] Saldırgan.

[18] Arabacısı arkada oturan, iki tekerlekli, tek atlı araba.

[19] Tanışmak üzere.

[20] Başmakale.

[21] Doğru yerde doğru kişi.

[22] İngiltere'den Fransa'ya XIX. yüzyıl sonlarında gelmiş, çiftler halinde yapılan bir dans.

[23] Offenbach'ın bir operetinin kahramanı. Operetin konusu, başarısız bir davettir.

[24] Beş çayı.

[25] Kuralcı olmayan.

[26] En üstün

[27] Yürüyüş.

[28] Üç azizin, ısının genellikle düştüğü 11-13 Mayıs dönemine denk gelen yortu günleri.

[29] Perte: İnci.

[30] Alexandre Dumas'nın Kibar Fahişeler oyununun kahramanlarından Suzanne'ın kendine taktığı isim.

[31] Sicilya'nın Catania ilinde siyah ipek pelerin yosmaların giysisiydi ve yosmalar da bu özel tür pelerinin adıyla anılırdı.

[32] M. Bernard, özellikle uşağın yanında kendisine bu kadar kaba davranıldığı için kırılmıştı. Anlaşılmaz bir cümle mırıldandı; bir tek "Meşoret'lerin yanında" kelimeleri seçilebildi. Meşoret, Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın hizmetkârı anlamına gelir. Bloch'lar kendi aralarında hizmetkârlarından söz ederken bu adı kullanırlar ve daima neşelenirlerdi; çünkü hem Hıristiyanların, hem de hizmetkârların anlamayacağından emin olmak, M. Nissim Bernard'da ve M. Bloch'ta "efendi" ve "Yahudi" seçkinciliğini coştururdu. Ama bu ikinci memnuniyet sebebi, misafirlerin yanında hoşnutsuzluk sebebi oluyordu. O zaman M. Bloch, amcanın "Meşoret'ler" dediğini duyunca, doğulu yanını fazlasıyla açık ettiğini düşünüyordu; tıpkı evine saygın insanlarla birlikte kendi arkadaşlarını da davet eden bir yosmanın, arkadaşlarından biri yosmalık mesleğine değindiğinde veya nahoş bir kelime kullandığında sinirlenmesi gibi. Bu yüzden M. Bloch, amcanın yakarısından etkilenmek şöyle dursun, tamamen kendini kaybetti, gözü döndü. Ondan sonra zavallı amcayı azarlamak için hiçbir fırsatı kaçırmadı.

[33] Sacripant: Hayta.

[34] Hiçbir değişikliğe uğramadan (hukuk terimi).

[35] Fransızca adı "gelincik" olan yüzük oyunu, "Orman Gelinciği" adlı şarkı eşliğinde oynanır: "Koş gelincik koş/Orman gelinciği hanımlar/Koş gelincik koş/Güzel ormanın gelinciği/İşte buradan geçti/Şuradan geçecek bir daha..."